Vera Tulyakova Hikmet

Bahtiyar Ol Nâzım

Çeviren: Hülya Arslan

ANI

YKY

BAHTİYAR OL NÂZIM

Vera Tulyakova Hikmet (1932-2001) Nâzım Hikmet'in karısı. Devlet Sinema Üniversitesi (VGİK- Vsesoyuzniy Gosudarstvenniy İnstitut Kino) Senaryo Bölümü'nü bitirdi ve SSCB'nin en büyük çizgi film kuruluşu olan "Soyuzmultifilm"de redaktör olarak çalışmaya başladı. "Novosti" haber ajansında muhabirlik yaptı. 1955 yılında tanıştığı Nâzım Hikmet'le birlikte yazdıkları "İki İnatçı" ve "Kör Padişah" adlı tiyatro oyunları Moskova başta olmak üzere SSCB'nin çeşitli kentlerinde sahnelendi. 1963'te Nâzım Hikmet'in ölümünün ardından Rusya Edebiyat ve Sanat Devlet Arşivi'nde Nâzım Hikmet Bölümü'nün oluşmasına ön ayak oldu. Aynı yıllarda VGİK'te doktora çalışmasını tamamladı ve ölünceye dek aynı üniversitede öğretim görevlisi olarak çalıştı. Ayrıca 1998'de Rusya'nın konusunda ilk özel üniversitesi olan "Bağımsız Sinema ve Televizyon Okulu"nu kurdu ve rektörlüğünü üstlendi.

Anna Stepanova Tiyatro bilimci, profesör. 1952 yılında Moskova' da doğdu. Rusya Tiyatro Sanatı Üniversitesi'ni bitirdi ve aynı üniversitede akademik kariyer yaptı. Rus tiyatro tarihi ve Çarlık Rusya, SSCB ve Rusya Federasyonu tiyatrolarının geleneksel ögeleri ve tarihleri üzerine araştırmalar yapıyor. Halen Rus Tiyatro Sanatı Üniversitesi'nde ders veriyor ve annesi Vera Tulyakova Hikmet ile birlikte kurduğu "Bağımsız Sinema ve Televizyon Okulu"nda yönetici-akademisyen olarak çalışıyor.

Hülya Arslan 1988 yılında Ankara Üniversitesi DTCF Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirmesinin ardından SSCB Devlet Bursu ile bir yıl Puşkin Dil Enstitüsü'nde staj yaptı.

1990-2000 yılları arasında Moskova'da çeşitli Türk firmalarında üst düzey yönetici olarak çalıştı. 1998-2000 yıllarında Puşkin Devlet Rus Dili Enstitüsü'nde Rus Dili ve Edebiyatı üzerine yüksek lisans yaptı. Doktora çalışmasını Moskova Devlet Üniversitesi'nde tamamladı. Halen Okan Üniversitesi Rusça Mütercim Tercümanlık Bölümü'nde öğretim görevlisi olarak çalışıyor.

VERA TULYAKOVA HİKMET

Bahtiyar Ol Nâzım

DERLEYEN:

ANNA STEPANOVA

RUSÇA’DAN ÇEVİREN:

HÜLYA ARSLAN

ANI

Yapı Kredi Yayınları – 2646

Edebiyat – 809

Bahtiyar Ol Nâzım/Vera Tulyakova Hikmet

Özgün adı: Budj fiastliv Nazım

Derleyen: Anna Stepanova

Rusça’dan çeviren: Hülya Arslan

Kitap editörleri: Kayhan Yükseler, M. Melih Günefl

Düzelti: Filiz Özkan

Kapak tasarımı: Nahide Dikel

Grafik uygulama: Gülçin Erol

1. baskı: İstanbul, Şubat 2008

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.

Yapı Kredi Kültür Merkezi

İstiklal Caddesi No. 161 Beyoğlu 34433 İstanbul

Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23

http://www.yapikrediyayinlari.com

e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr

İnternet satıfl adresi: http://alisveris.yapikredi.com.tr

http://www.yapikredi.com.tr

Annem Vera

Ölümünden kısa bir süre önce “Bu kitabı yazan cesur genç kadına saygı duyuyorum,” demişti annem. Gözleri 30 küsur yıl öncesine dalmıştı bunları söylerken.

31 yaşında Nâzım’ı toprağa vermesinin ardından Vera, acı ve yalnızlıkla mücadele etmek zorunda kalmıştı. Yanında insanlar varken zaaflarını göstermek istemezdi. Ancak gündüzleri, mezarlığa gidip Nâzım’la konuşabiliyordu. Nâzım’dan sonraki ilk yıl, her gün yaptığı bu ziyaretlerini anımsıyorum. Bazen beni de götürürdü yanında. On bir yaşındaki bir kız çocuğu için acı deneyimlerdi bunlar. Önce çiçek almak için pazara uğrardık. Annem, “Bunlar hoşuna gider mi acaba?” kaygısıyla seçerdi buketi. Mezar başına geldiğimizde, toprağı okşar, (artık orada olmayan) banka otururdu. Yüzünde tuhaf bir ifade belirir ve beni ve etrafta olan bitenleri artık görmez olurdu. Ona engel olmak mümkün değildi. Yardım etmek ise imkânsızdı. Uzaklarda bir yerlerde onunla buluşurdu sanki. Bana hiç bitmeyecekmiş gibi gelen sürenin sonunda gerçek dünyaya döner ve neredeyse neşeli bir sesle “Yarın görüşmek üzere, Nâzım!” derdi. Annemin o günleri hâlâ hafızamda tazedir. Büyüyüp de Vera’nın kitabını okuduğumda, onu kurtaran şeyin, o uykusuz geceler ve o zaman başlayıp yaşamının son günlerine dek sürdürdüğü Nâzım’la sohbetleri olduğunu anladım.

19 Mart 2001’de öldü annem. Geriye gözü gibi baktığı ve çok sevdiği Nâzım’ın evi kaldı. Bir de Vera’nın mektuplar, notlar, senaryolar, taslaklar ve çok sayıda dokümanla mektuptan oluşan dağınık arşivi. Bunların tamamını düzenlemeye başladığımda, annemin Nâzım’la sıkı sıkıya bağlı yaşamındaki pek çok bilinmezi ortaya çıkartacağımı biliyorum. Bunu yapabilmek için gerekli gücü topladığımda, işe girişeceğim.

Bu kitapla buna başlamış olduğumu sanıyorum. Daha önce yayımlanmış anı kitabını annemin el yazmalarıyla karşılaştırdığımda pek çok önemli olayın atlanmış olduğunu fark ettim. Belli ki zamanın gerekleriydi bunlar.

Dünyaya mal olmuş bir şairin yaşamının en son ve mutlu dilimini onu sevenlerden esirgememek gerektiğine karar verdim. Bu zorlu uğraş için annemin anıları, hayat karşısında bana örnek olan duruşu güç verdi.

Vera Tulyakova 19 Mayıs 1932'de Moskova yakınlarında küçük bir yerleşim yeri olan Bolşevo'da doğdu. Babası, dedem Vladimir Tulyakov gönüllü olarak cepheye gitmiş ve 1943'te cephede ölmüş. Onu hiç görmedim. Anneannemin ve annemin anlattıklarından tanıdım onu ve Moskovalı eski bir tüccar ailesinden geldiğini, savaştan önce oldukça iyi koşullarda yaşadıklarını öğrendim. Babaannem Yevgeniya Yusupova'nın Rus tarihinde önemli bir yere sahip bir hanedan ailesinden geldiğini de annem gururla anlatmıştı bana.

Devrimden sonra her şeylerine el konulmasını ailede bir tek dedem kolaylıkla kabullenmişti. Devrime ve onun adaletine inanmıştı çünkü. Tıpkı Nâzım Hikmet gibi.

Vera'nın annesi, anneannem Mariya Koptelova'nın babası ise büyük bir yurtluğun idarecisiymiş. 1917'de, ana konağın merdivenlerinde Bolşevikler tarafından vurulmuş. Tek isteği sorumluluğunu taşıdığı eşyaları, talan etmeye gelen kalabalığı durdurmaktı.

Anneannem, büyük ağabeyi tarafından büyütülmüş. Annem Vera'nın kitabında bahsettiği "Kolya Dayı" odur. Devrimden önce Sorbonne öğrencisi olan Kolya Dayı, Sovyet yönetiminden yaşamının sonuna dek nefret etti.

Küçük yaşta öksüz kalan anneannem yaşamını çocuklara, özellikle de anası babası olmayanlara adamıştı. Anneannem, annemi doğurduktan sonra çocuk bakımevinde çalışmaya başlamış, sık sık annemi de iş yerine, öksüz ve yetim çocukların yanına götürmüştü. Hepsi bir örnek giyinmiş çocukları ben de anımsıyorum. Ben de anneannemin bu hayat okulundan nasibimi aldım.

Annem "babasının kızı"ydı ve onu çok severdi. Dediklerine ve fotoğraflarda görüldüğüne göre, bir o kadar da benzerdi dedeme. Savaş başlayıp da dedem cepheye gittiğinde mutlu günler sona erdi. Anneannemin çalıştığı çocuk bakımevi, Tatar köyü olan Solouşi'ye taşındı. Anneannemin

asla hatırlamak istemediği o günlerden annem bana bahsetmiş ve kısa sürede Tatarca öğrendiğini, oranın yerlileri ile nasıl ahbap olduğunu kendisi anlatmıştı. Nâzım Hikmet'in Ekber Babayev'e annemin dış görünüşü ile ilgili söylediği Türkçe bir cümle üzerine annemin hafızasının bir yerlerinde kalmış Tatarca, Nâzım'la ilk tanıştığı gün canlanıvermişti. O anda kendini kötü hissetmiş olsa da her zaman Tatar dilinin tınısı, Tatar müziği mutlu etmiştir annemi. Hatta mutlu olduğu anlarda mırıldandığı bir Tatar şarkısını bile anımsıyorum.

Moskova ve çevresinin zorunlu boşaltılmasının ardından başlayan Tataristan günleri zordu. Paraları karınlarını doyurmaya bile yetmiyordu. Beraberlerinde getirdikleri tüm eşyalarını yiyecekle değiştirmek zorunda kalmışlardı. Anneannem hastalandığında bütün yük annem Vera'nın omuzlarına kalmıştı. Annem dramatize etmeden, hatta gülerek eski giysileri söküp ördüğü şapkaları pazarda sattığını, bazen de yumurta veya ekmek karşılığında pazarda çevirmenlik yaptığını anlatırdı. Yerli halkın Rusça bilmemesi, oraya yerleştirilmiş Rusların ise Tatarca bilmemesi annemin

işine yaramıştı. Bin bir güçlükten sonra, annemle anneannem eve dönebilmişler ve dedemin ölüm haberini 1943'te Moskova'da almışlardı.

Annem babasının ölümüyle yaşadığı acıyı ne o zaman ne de sonrasında asla paylaşmadı. Bu üzerinde konuşulması yasak bir konuydu sanki.

Yaşam devam ediyordu. Anneannem sağlığı düzelip yeniden çocuk yetiştirme yurdunda çalışmaya başladı. Ve kısa bir süre sonra onlara iki oda bir ev verdiler. Belli ki devrim öncesinde, Moskovalı varlıklı ailelerin kır evi olarak kullandıkları bu kolonlu bina, Sovyetler Birliği zamanında adeta karınca yuvasına dönmüş ve pek çok aile buraya yerleştirilmişti. Annemle babamın boşanmasının ardından anneannemle beraber yaşadığım bu evi, bahçesindeki kuyuyu, ocağı, beyaz leylak ağacını anımsıyorum.

1950 yılında liseyi bitiren annem Devlet Sinema ve Senaryo Enstitüsü'ne girdi. Ülkenin en prestijli yükseköğrenim kurumlarından olan bu enstitünün sınavlarına hazırlanmak için hiç kimseden yardım almadı. Kendi başına başardı bunu.

Ölümünden iki hafta önce onunla televizyon seyrediyorduk. Ünlü sinema sanatçılarını anlatan belgesel bir programdı izlediğimiz. Kadın sanatçılardan biri annemle beraber okumuştu. Ve annem o zaman birdenbire giriş sınavını nasıl verdiğini anlatmaya başladı. O zamanın imkânsızlıkları içinde, akıl almaz güçlüklerle özel olarak imtihan için dikilmiş açık mavi kareli beyaz elbisesini anımsadı. Arkadaşlık ettiği delikanlı, uğur getirmesi için "en değerli eşyasını", ünlü futbol takımı "Spartak"ın rozetini vermişti anneme. Dönemin ünlü filmi, toplumsal içerikli "Genç Muhafız" adlı film hakkında komisyon üyeleriyle nasıl tartıştığını anlattı bana. Sonra ansızın avucunda sıktığı uğurlu rozetin olmadığını fark etmiş, elbisesinin yeniliğine aldırmadan eteklerini topladığı gibi, masanın altına girip öğretmenlerin dizlerinin dibinde emekleyerek hazinesini aramıştı. İçine düştüğü durum yüzünden "uğur" ve "en değerli" kavramlarını komisyon üyelerine açıklaması gerekmiş ve onlar da gülmüşlerdi.

Vera'nın beraber okuduğu arkadaşları içinde Anatoli Stepanov da vardı. Mücadeleci, futbolcu ve son derece kültürlü bir insandı. İkinci sınıftayken evlendiler ve 1952 yılında ben doğdum. Önceleri babamın ailesi ile birlikte yaşıyorduk. Sonra Rusakovskaya Sokak'ta, birden çok ailenin birlikte

yaşadığı komünal bir daireye taşındık. Nâzım Hikmet'in Vera'yı aramak için sık sık telefon ettiği yere. Tek odamızı; mutfağı, banyo ve tuvaleti paylaştığımız neşeli komşularımızı hayal meyal hatırlıyorum.

Annemle babam 1955'te bitirdiler enstitüyü. İkisi de redaktör olarak çalışmaya başladı. Babam "Mosfilm"de, annem muhteşem çizgi filmlerin yapıldığı "Soyuzmultifilm" stüdyosunda çalışmaya başladı. Maddi sıkıntımız vardı. Annem sinema ile ilgili makaleler yazıyor, babam ise ilk senaryoları üzerinde çalıflıyordu. Beni de düzenli olarak Bolşevo'ya anneannemin ve üvey dedem Grigori'nin yanına bırakıyorlardı. Çalışma tempoları iyice artınca sürekli olarak orada yaşamaya başladım. İlk dönemlerde, hafta sonları ve tatillerde ikisi beraber gelirdi yanıma. Ama sonraları ayrı ayrı gerçekleştirmeye başladılar ziyaretlerini. Ailemizin yıkılmakta olduğunu anlamayacak kadar küçüktüm.

Sonra annem gitti. Bolşevo'ya gelen babam sımsıkı kucakladı beni. Onun ağzından bir kere bile annem hakkında kötü bir söz duymadım.

Geçenlerde bir mektup geçti elime:

"Canlarım Benim, Canım Annem, Dedecik ve Harika Kızım,

Mektubunuz için teşekkür ederim. Ah Anyuta, Anyuta, neler yapıyorsun öyle?[1] İyileşmekte olmana sevindim, belki bir daha böyle kötü hastalıklara yakalanmazsın. Anneciğim, benim için endişelenme. Tüm arzuların elbette gerçekleşecek. Şimdi çözüm Tolâ'ya[2] bağlı. Eğer o boşanmayı kabul ederse hemen evleneceğiz. Kabul edeceğini sanıyorum. Moskova'ya döndüğümüzde onunla konuşacağım. Şimdilerde çok üzüldüğünü biliyorum. Raya[3] yazdı bana, ama elden ne gelir? Onunla dost kalmak istiyorum, yapabileceğim başka bir şey yok onun için. Annesi Anna Efimovna ile birlikte yaşıyormuş şimdi. Anneciğim, onunla bu konuları konuşma, eskiden olduğu gibi iyi davran ona. Sizden çok rica ediyorum. Şimdi zor durumda.

Kislovodsk'tan Bakû'ye gideceğiz. Nâzım'ın şoförü Yura, Volga' yla buraya geldi. Çevreyi geziyoruz. Bakû'ye Soçi üzerinden gideceğiz. Gönderdiğiniz mektubu Nâzım'a okudum, çok mutlu oldu. Artık gerçek bir ailesi olduğunu ve iyi yakınları olduğunu söylüyor. Hepinizi çok seviyor.

Moskova’da onun Novopesçannaya Sokağı’ndaki evinde yaşayacağız ve sık sık ziyaretinize geleceğiz. Herhalde, hepsi bu. Burada dinlenmek çok güzel. Yemekler çok iyi ve harika bir hava var. Doğrusu, Nâzım’ı sık sık toplantılara davet ediyorlar. Tüm görüşme ve konuşmaları içten ve tören ortamında geçiyor. Size selamlarını ve öpücüklerini gönderiyor. 12’sine kadar[4] Kislovodsk’ta olacağız, martın ilk günlerinde Moskova’da oluruz. Anneciğim, paketi aldınız mı?..[5] Canlarım benim, sizleri çok seviyorum ve çok özledim. Geldiğimizde her şey yoluna girecek ve siz de kızınız için endişelenmekten kurtulacaksınız.

Sevgiyle öpüyorum, sizin Veruşa

26. 01. 60”

Sayfanın altında farklı bir el yazısıyla bir not var. Belli ki zorlukla çizilmiş Rus harfleri ile “Nâzım amca, siz tüm yakınlarını öpüyor. Vera’nın varlığı için teşekkür ederim. Nâzım Hikmet” yazılmış ve bildik imza var. “Hik” ve “met” hecelerinin arasında taç yaprakları sarkan bir çiçekcik çizilmiş, iki de yaprağı var.

“Nâzım amca” benim için yakıştırılmış bir hitaptı. Ben de buna uymuş, böyle demeye başlamıştım Nâzım Hikmet’e. Bir keresinde Pesçannaya Sokağı’ndaki evde üçümüz kahvaltı ediyorduk. Telefon çalmış, annem bakmaya gitmişti. Âdet olduğu üzere Nâzım amca diyerek bir şey sordum Hikmet’e. Birden ciddileşti ve “Anyuta, bana baba diyemez misin? Annene bir soralım bakalım, belki bize izin verir,” dedi. Donup kaldığımı ve yanıt veremediğimi anımsıyorum. O sırada Vera yanımıza geldi ve Hikmet,

oldukça heyecanlı bir şekilde (masadaki gergin hava hâlâ aklımdadır) aynı soruyu başka kanıtlar ekleyerek anneme sordu. Annem net bir ses tonuyla kestirip attı: “Anyuta’nın sadece bir babası var.” Ve bir daha bu konuya hiç dönmedik. Vera daha sonra, Hikmet nedeniyle babamdan kopacağımdan endişe ederek aradaki mesafeyi korumaya çalıştığını söylemişti bana. Haklıydı bence, adil olmaya çalışıyordu.

Hikmet’in çalışma masasının üstünde fotoğrafı duran Memed’e olan özlemini şimdi anlıyorum. (Annem, Nâzım’ın ölümünden ancak yıllar sonra ve Memed’in Paris’te babasını pek de iyi anmadığı bir makalesinin yayımlanmasının üzerine kaldırdı o fotoğrafı.) Herhalde, “baba” sözcüğünü duyabilmekti Nâzım’ın arzusu; varsın Rusça olsun, varsın Vera’nın kızı söylesin.

Nâzım’la tanışmamızı çok net anımsıyorum. İlk kez anneannem getirdi beni Pesçannaya Sokağı’ndaki eve. Misafir odasına geçmiştik annemle. Oradaki uzun masanın önünde, sanki ışıklar içinde uzun boylu bir adam duruyordu. Bana gülümsedi ve “Anyuta! Anyuta!” diye adımı tekrar etti. Utanarak yaklaştım yanına, gözlerimi kaldırdım. Bana doğru eğildi ve elimi alıp çok nazik bir hareketle öptü. Küçük bir Sovyet kızı için bir şoktu bu. Şimdi bile o an düştüğüm dehşeti anımsıyorum. Ruh halim yüzüme yansımış olacak ki annem gülmeye başlamıştı. Sonra beni sakinleştirdi. İkisi birden bir şeyler söylemişti bana. Ama aklımda kalanlar sadece hisler: Bıyıklarının tenime değişi, hafif bir erkek kokusu, kahverengi lekelerle kaplı yanaklarının ipeksi yumuşaklığı. Bir de annemle birbirlerine bakışlarını anımsıyorum. O zaman, artık annemin yaşamındaki en önemli insanın Nâzım Hikmet olduğunun ayrımına varıp varmadığımı anımsamıyorum; herhalde, henüz fark etmemiştim.

Sonu gelmez seyahatlerinden fırsat buldukça Bolşevo’ya bizi ziyarete gelirlerdi. Ama çoğunlukla pazar günleri ve tatillerde ben Moskova’ya onların yanına giderdim. Anneannem, törensel bir ifadeyle Nâzım Hikmet’in çok büyük bir şair olduğunu, 17 yıl hapis yattığını ve kalbinden hasta olduğunu söylemişti bana. Bu nedenlerden dolayı, onu rahatsız etmemem ve bıktırmamam gerekiyordu. Ben de sessiz olmaya ve dikkat çekmemeye özen gösteriyordum. Bu hiç de zor değildi. Moskova’daki evde benim anlayamayacağım bir yaşam sürüyordu. Sürekli birileri geliyor,

birileri gidiyordu. Gülüyorlar, tartışıyorlar, şiirler okuyorlardı. Ne zaman ciddi konulardan konuşmaya başlasalar, telefonun üstüne kocaman bir yastığı sıkıca koyuyorlardı. Bu, o zamanlar KGB’nin kulaklarından kurtulmak için düşünülmüş ve hemen herkesin bildiği günlük bir ritüeldi. Konuklar gecenin geç saatlerine kadar her zaman uzun masamızın başında, alçak lambanın altında otururlardı. Nasıl olduysa, annem Vera’nın ölümünden kısa bir süre önce, masanın örtüsünü kaldırmıştım. Annem kızıla çalan masanın üstünü okşadı ve hüzünle “Bu masanın dile gelip de uzun yaşamı boyunca dinlediklerini anlatamaması ne yazık...” dedi.

Sabahları ev sessiz olurdu hep. Nâzım Hikmet çalışma odasının kapısını kapatıp çalışmaya dalardı. Biz kâh fısıltıyla, kâh alçak sesle konuşurduk. Telefonun her çalışında annem çabucak ahizeye koşardı. O zaman çalışma odasında Hikmet’in işlerinin nasıl olduğu anlaşılırdı. Eğer Nâzım amca, kapıyı aralayıp arayanın kim olduğunu sorarsa bu çalışmasının pek de verimli geçmediğine işaretti, eğer herhangi bir nedenle mutfağa yanımıza kadar gelirse işler pek kötü demekti. Ama telefonun sesine hiçbir tepki vermezse, istediği gibi yazdığını anlardık. Öğlen yemeği için masaya oturduğumuzda şakalar yapar, her şeyden keyif alırdı.

Moskova’daki evde en çok gördüğüm şey, ya bir seyahat arifesinde hazırlanan ya da dönüşte açılan bavullardı. Annemle Nâzım amcanın her seferinde yurtdışından getirdikleri hediyeler beni zor durumda bırakırdı.

Bolşevo'da fabrika işçilerinin çocuklarının gittiği bir okula gidiyordum. O zamanlar, Sovyet sanayii başka türlüsünü üretmediği için, ülkemizin tüm çocukları aynı soluk, pek de güzel olmayan eşyaları kullanırdı. Nâzım Hikmet ise evde giydiği deve tüyünden bej hırkasıyla bile çok şıktı. Annemi de süslenmeye zorlardı. Bir keresinde, her zaman gittikleri bir yere hazırlanırken kimin ne giyeceği konusunda neşeyle tartıştıklarını anımsıyorum. Bana da Batı'dan açık renkli elbiseler, komik ayakkabılar, SSCB'de kimsenin görmediği renkli külotlu çoraplar getirirlerdi. Bunlar üzülmeme neden olurdu. Okulda çocuklar bana laf atar, "Anyuta'nın yeni paçalı donuna bakın," derlerdi. Sessizce ağlar, güzel giysiyi saklayıp diğerleri gibi olmadığımız için acı çekerdim. Sovyetler Birliği değer yargılarına göre bunlar utanılacak şeylerdi. Nâzım Hikmet'in belli ölçülerde bunu anladığını sanıyorum. Annem, elinizdeki kitapta Nâzım amcanın benim için uçakta neler aşırdığını anlatıyor. Benim için çalınmış ilk şekerlemelerin tadı hâlâ damağımda, Nâzım amcayla ortak sırrımızın keyfi yüreğimdedir.

Hikmet'in 60. yaş gününü kutlamamızı anımsıyorum. Çok mutluydu o gün. Evimiz her zamankinden daha çok dolup taşmıştı konuklarla. 60 ayrı kâğıdın her birine iyi dileklerimi yazmış, onları anneannemle 60 farklı renkli zarflara koymuştuk. Zavallı Nâzım amca, bu kalın kâğıt yığınını alıp sabırla okumuştu hepsini.

Annemle Nâzım amcanın beni Satir (Yergi) Tiyatrosu'na "Demokles'in Kılıcı" adlı oyununun ilk gösterimine götürdüklerini anımsıyorum. Beni locaya oturtup kendileri partere gitmişlerdi. O yıllar, Sovyetler Birliği'nde ağır tasfiyeci değerlerin hüküm sürdüğü bir dönemdi. Oyun ise bu değerlerin dışındaydı. Yan locada oturan pek de genç olmayan üç hanım oyundaki "kürtaj" sözcüğünü duyduklarında, oyunun oynanmakta olmasına aldırmadan tavuk gibi gıdaklamaya başlayıp benim ortada görünmeyen büyüklerimi, böyle bir oyuna beni getirdikleri için yermişlerdi. Arada, annem ve Hikmet beni almak için locaya yanıma geldiklerinde kadınların ağzı açık kalmış, tek kelime etmeden gözleriyle bizi takip etmişlerdi. Bizim koca ülkemizde Nâzım Hikmet'i tanımayan yoktu o zaman.

1963 yılının Mayıs ayını, üçümüz birlikte Moskova yakınlarında bir yer olan Ruza'da, küçük bir evde geçirdik. Moskova'daki evde tamir

yapılıyordu. Annemin kitabında sizlerle paylaştığı, Nâzım'ın yanından geçerken ya da birlikte oturduklarında Vera'nın ellerini tutuşunu anımsıyorum. Sanki annemi tutmak istiyor, aynı zamanda da kendi gidişini engelliyordu.

Bir keresinde ne yaptıysak annemi kızdırmış ve bir torba dolusu cevizi kırma cezası almıştık. Nâzım amcayla yere oturup cezamızı çekmeye başlamıştık. Doğrusu çok eğlenceliydi. Cevizleri kapının aralığında, kapıyı açıp kapayarak kırmıştık çünkü. Kırdıklarımızı da hemen yemiştik.

Mayıs tatilimiz sona erdiğinde ben anneannemin yanına döndüm.

Birkaç gün sonra, Nâzım'ın cenazesinin çıktığı eve anneannemle geldim. O kalabalığın içinde bir tek Vera, herkesten farklıydı.

Yetişkin yaşlara erişip Nâzım Hikmet'in cenaze törenini izlediğimde annemin bu yüz ifadesinin ayrımına vardım. Acıdan oluşmuş ince bir perdeydi bu. Nâzım Hikmet'in üstü açık tabutta yattığı, Merkez Edebiyatçılar Evi'ndeki törende, annemin Nâzım'ın yanağını okşamak istediğinde Antonina Sverçevskaya' nın onun kulağına bir şeyler fısıldadığını, Vera'nın "Hayır, o hâlâ sıcak, hayır!" diye attığı çığlığı anımsıyorum. Novodeviçi Mezarlığı'nda tabut kapalı olarak aklımda. Birisinin bana çukurun diğer tarafında duran yaşıtım bir erkek çocuğunu gösterip "Nâzım'ın oğlu" dediğini anımsıyorum. O zaman, karşımdakinin, çalışma odasındaki fotoğrafla aynı güzel yüz olduğunu anlamıştım.

Annem çok genç yaşta dul kaldı.

Gözleri kör edecek kadar güzeldi. Birlikte sokakta yürüdüğümüz zamanlar sadece erkekler değil, genç yaşlı kadınlar, çocuklar da durup bakarlardı ona. Hikmet'in ölümünden hemen sonra avcı erkeklerin nasıl atağa geçtiğini şimdi anlıyorum. Ama Vera kimseyi istemedi. Nâzım Hikmet'in yerini doldurmak mümkün değildi. Annem her zaman onunla beraberliklerinin devam ettiğine ve Hikmet'in onu izlediğine inandı. Hatta zor anlarda anneme yardım ediyor, annem onun hoşlanmayacağı bir şey yaptığında bunu belli ediyordu. Evin içinde ayak seslerini işittiğini söylüyordu annem, her zaman yanındaydı. Ve bu durum karşısında kimsenin yapacak bir şeyi yoktu.

Çok zor koşullarda yaşıyorduk. Maddi imkânlarımız kısıtlıydı. Annem, cenaze töreninin ardından Galina Kolesnikova'nın[6] bir yerlerden bulup çıkardığı eski bir vasiyeti Konstantin Simonov' a[7] verdiğini söylemişti. Vera ile evlenmesinden çok önce yazılmış bu vasiyette, ölümünden sonra tüm telif bedellerinin oğlu Memed ve Türkiye Komünist Partisi arasında paylaştırılması öngörülüyordu. Vera'nın kitapta bahsettiği gibi, Simonov annemden nefret ediyordu. Ve bu vasiyet Simonov'un Vera'dan öç alması, onu aşağılaması için iyi bir bahane oldu. Diğer yandan, Sovyet kanunlarına göre, karısı olması nedeniyle annem her koşulda mirasın yarısını alabilirdi. Dostlarının çoğu mahkemeye başvurup hakkını aramasını söylediler anneme. Ama Vera, "Ne bir çocukla ne de bir komünist partiyle mahkemelik olmayacağını" söyleyerek konuyu kapattı.

Geçenlerde, annemin evraklarının arasında bir tomar beyaz kâğıt buldum, altlarında sadece Nâzım'ın imzası vardı. O zaman düşündüm de annemin yerinde başka bir kadın olsa, kendi çıkarı için kim bilir neler yapardı bu kâğıtlarla...

Nâzım Hikmet'in ölümünün ardından annem çalışmaya başladı. "İskustvo (Sanat)" yayınevinde redaktörlük yapıyordu. Ardından mezun olduğu Devlet Sinema ve Senaryo Enstitüsü' nde doktora yapmaya başladı. Tez çalışmasını bitirdikten sonra üniversitede hoca oldu. Bir yandan da televizyon için senaryolar yazdı, sinema ile ilgili çalışmalar yaptı. Bu amaçla tüm ülkeyi gezdi, en kuzey noktamıza kadar gitti.

1998 yılında, ölümünden üç yıl önce Sinema ve Televizyon Okulu'nu kurdu. Bu ülkemizde, devletten bağımsız olarak kurulan ilk özel eğitim kurumuydu, öğrenciler yetişkinlerdi. Mükemmel bir eğitimciydi. Hâlâ eski öğrencileri telefonla arar, mezarını ziyaret ederler.

Annem Vera yaşamı boyunca çok çalıştı. Nâzım Hikmet'in hediyelerini, evdeki eşyalarını satmayı asla düşünmedi. Evde çok az şeyi değiştirdi.

3 Haziran günleri hep en zor günümüzdü. Vera, tıpkı 1963' teki cenaze günü olduğu gibi donar kalırdı. Nâzım Hikmet'in vefat ettiği eşikte dururdu uzun süre. O günlerde ne mezar başı ne de her geçen yıl azalan sayıda toplanan ortak dostları onu teselli edebilirdi.

Türkiye’den çok gelen olurdu evimize. Vera her zaman içtenlikle onları karşılar, çay ikram ederdi. Nâzım Hikmet’le ilgili soruları sabırla yanıtlardı. Konukları uğurladığında uzun süre kendine gelemezdi. Her seferinde hasreti artar, yoğun bir duygu seli kaplardı içini. Öldüğü son dakikaya kadar sevmeye devam etti Nâzım’ı.

Vera çok güçlü bir insandı. Kanserle amansız bir mücadeleye girmişti. Kimse annemin hastalığını bilmiyordu. Acı veren tedavi sürecini kendi başına yaşadı. O zaman bile neşeli olmaya gayret ediyor, eskisi gibi zeki ve cana yakın davranıyordu. Ölümünden on gün öncesine kadar okulunda ders vermeyi sürdürdü.

Son günü yaklaştığında Nâzım Hikmet’in hediyesi olan altın yüzüğü parmağından çıkardı ve Türkiye’den gelen gümüş bir yüzük taktı. Yüzüğün üstüne Nâzım’ın imzası işlenmişti. Annem öldüğünde bu yüzük parmağındaydı. Yatağının baş ucuna Paris’te çekilmiş üç fotoğraf koymuştu. İkisi de neşe içinde bakıyorlardı fotoğraflardan. Okuduğu en son kitap, Lili Brik’le Elsa Triolet’nin mektuplarıydı. Mektuplardan birinde Elsa Triolet kız kardeşine, Paris’teki evlerine genç karısıyla Nâzım Hikmet’in geldiğini yazmıştı. Bu mektubu okudu, ama kitabı bitiremedi.

Ölmeden üç gün önce annem hiç konuşamaz olmuş, algısı kapanmıştı. Yanına yaklaştığımda acıyla ağladığını gördüm. “Unuttum!.. Unuttum!..” diyordu. Nasıl olduysa unuttuğu şeyin ne olduğunu anladım. “Adını mı unuttun? Nâzım Hikmet!” dedim. Bir anda aydınlandı yüzü. Bu annemle son konuşmamız, onun da son gülümsemesiydi.

Ve biliyorum ki gülümsemesi bana değil Nâzım’aydı.

Yaşam bazen kimi olayları tekrar edip tuhaf oyunlar oynuyor. Annem Vera’nın yalnız kalmasından birkaç yıl sonra anneannemin yanından onun yanına taşınmıştım. Kısa süreli yaşadığım iki evlilikle geçen süreleri saymazsak, tüm hayatım boyunca Nâzım Hikmet’in çalışma odasında yaşadım ve bu satırları da orada kaleme aldım. Annem de Nâzım’la olan söyleşisini bu odada, bu masanın başında kâğıda dökmüştü.

Her ikisinin de bahtiyar yaşadığı, kalplerinde birbirlerine olan aşklarıyla öldükleri bu evde gizlice varlıklarını sürdürdüklerine ben de inanıyorum.

Anna Stepanova

Moskova, Aralık 2007

BAHTİYAR OL

NÂZIM

VERA TULYAKOVA HİKMET

Moskova 1963-65

Elinizdeki bu kitap yazınsal anılar değil, Nâzım ile söyleşilerimizdir. Onun bizi terk edişinden yaklaşık iki üç hafta sonra başladı bu sohbetlerimiz. Çünkü inanın bana, iki yakın insanın söyleşisine engel olabilecek hiçbir güç yoktur.

1963-65 arası, iki yıl geceler boyu (nedense böylesi daha kolaydı) sohbet ettik Nâzım'la. Geriye bin sayfa ve onu bildiğim haliyle Nâzım kaldı. Şimdi en önemlisi de bu.

Burada sizlere sunulan, bin sayfanın içinden seçilmiş bir demet. Hepsi fazla olurdu kanımca. Bizim ilişkimizin gelişimini ve yaşamımızdaki değerli bazı özel sayfaları bir kenara ayırdım. Ayrıca, Nâzım'ın benim tanığı olduğum şiirler, piyesler, senaryo ve romanlar üzerindeki edebiyat çalışmaları ile ilgili sohbetlerimizi kitabıma almadım.

Halen hayatta olan ve sosyal ilişkilerinde Nâzım'ın üzülmesine neden olan ve belki de yaşattıklarından üzülen kişileri ise yok saydım.

Vera

Moskova, 1977

Geçen sefer, mezarının yanı başındaki mavi bankta seninle oturmuş sessizce fısıldaşırken önümüzden yaşlı bir kadın çalımla geçmişti. Bana biraz küçümser bir bakış atıp yoluna devam etmişti. Birden onun kuvvetli sesini duymuştum:

“Yeryüzünde bir kadın yaşıyordu. Sonra ona bir taç giydirdiler. Şimdi ise çıkarttılar tacı. Geriye sadece kadın kaldı.”

Doğrusu, bunları söyleyen nine, “kadın” sözcüğüne bir de “güzel” sıfatı eklemişti. Şiirsel bir edayla konuşmuştu. Ne yazık ki sen duymadın. Hoşuna giderdi. Biliyorum. Oysa benim yanımda oturuyordun. O kadar yakındık ki dizlerimiz birbirine değiyordu ve sen her zamanki gibi: “Ne düşünüyorsun, Verusya?[8] Ne düşünüyorsun?” diye soruyordun.

Mezarının başında hafızam daha net oluyor ve kafam hafifliyor. Tekrar beraberiz. Yalnız değilim. Ve bu dakikalarda benim için hiçbir problem, hiçbir sorun kalmıyor. Her şey basit ve net, tıpkı çocukluğumdaki gibi. Dünya duruyor ve düşüncelerim gibi iki tarafa dağılıyor. Mevsimler birbirine karışıyor, yollar buluşuyor, mesafeler kısalıyor ve tüm bu görüntü ve biçimlerin oluşturduğu nehrin arasından seslerimizin yankısı, mezarının başında seninle mavi bankta oturup sessizce fısıldaştığımız saatlerde oluyor.

Önceleri daha sık, hatta neredeyse her gün seni ziyaret ediyordum. Sonraları cumartesileri gelmem konusunda seninle anlaştık. Sen gönülsüz de olsa kabul ettin: “Ne yapalım, yapacak bir şey yok, küçük Verusyam. Madem öyle cumartesileri gel.” Biliyorum. Her şeyi biliyorum, Nâzım ama elden ne gelir? Benim de yaşamam gerek. Yardım et bana.

Cumartesi sabahları genellikle önce pazara gidip sana çiçek alıyorum. Onları sanki güzelliklerinden, canlılıklarından bir fayda gelecekmiş, ikimizin yazgısında bir şeyleri değiştireceklermiş gibi özenle seçiyorum. İlk zamanlar sana taksiyle geliyordum. Şoförün direksiyonun başında dalıp gideceğimi ve bu nedenle parçalanacağımı düşünerek garajın anahtarını bana vermiyordu. Üzülüyordu bana adamcağız. Sonunda bir gün arabayı kullanmama izin verdi. O günden beri de sana bizim “kırmızı şapka” ile

geliyorum. Mezarlığın kapısından sanki evime girer gibi geçiyorum. İlk başlarda her adımımı zorlukla atıyordum. Şimdi ise sanki kendi evime gelmişim gibi yürüyorum. Dahası, mezarlığın girişindeki görevliden gülleri sulamak için kova ve etrafı temizlemek için de süpürge alıyorum. Sana doğru yürüyorum ve biliyorum, sen bankın kenarına oturmuş beni bekliyorsun. Bankın tam kenarına oturuyorsun. Öyle ki isterse beş kişi otursun banka, sen hiçbirine engel olmazsın. Yorgun hasta insanların hastane köşelerinde muayene saatini bekledikleri gibi oturup bekliyorsun. Ve her seferinde sanki gelmeyecekmişim, gelmeme bir engel çıkacakmış gibi geliyor sana... Gerçekten tam hastanedeki hastalar gibi, kuruntulara kapılıyorsun. Ben ise ilerliyorum ve ilkin bank tarafına hiç bakmıyorum, sanki hiç yokmuş gibi davranıyorum. Çiçekleri yere koyuyorum. Mezarlığı kolaçan edip her şey düzgün mü diye kontrol ediyorum. Benim getirmediğim çiçekler görüyorum. Demek ki birileri gelmiş. Bazen tatlı bir şeyler buluyorum. Bir keresinde badem şekeri bırakmışlardı. Hiç kuşkusuz senin memleketinden getirmişlerdir.

Bazen, –ve gittikçe daha sık– çiçeklerin altında sarımtırak renkli madeni Türk paraları buluyorum. İlgiyle inceliyorum senin ülkenin paralarını. Tuhaf şey, Nâzım seninle dünyayı gezdim, ama hiçbir yerde Türk parası görmedim... Şimdi ise otlara saçılmışlar. Bulduklarımı toprağa gömüyorum. Bırak onlar Türk okurlarının eliyle sana ulaşan gecikmiş telif bedeli olsun.

Kısacası, bizde her şey bildiğin gibi, hatta biraz gizemli. Ben mezarının başında ilk dakikadan itibaren hararetle işe koyuluyorum. Vazoları, çiçek saksılarını elden geçiriyorum. Kuruyanları atıp taze çiçekleri koyuyorum. Gidip su alıyorum, gülleri suluyorum. Öyle bir dallanıp budaklandılar ki! Tüm işleri tamamlıyorum. Her şeyi yerine koyuyorum, süpürüyorum, topluyorum ve tüm bunlardan sonra oturuyorum. İşte o zaman bizim sohbetimiz başlıyor. Saate baktığında zaman hızla akıp geçiyor. Uçuyor zaman...

Bu seninle son söyleşimiz Nâzım. Son çünkü biz onu şimdi bitirmezsek bir daha bitiremeyeceğiz. Bizim iç içe geçmiş, karmakarışık olmuş, kimi zaman kederli, kimi zaman neşeli, kimi zaman cesur, kimi zaman trajik seslerimiz bir yandan köyler ve yollarla, diğer yandan şehirler ve gökle, korku ve neşeyle karışmış bir halde insanların yüreklerinde yankı buluyor.

Tanrım, dua etmeyi bilmiyorum. Sadece tek bir şey diliyorum. Anılarımı koru. Henüz tüm sözcükleri, tüm tebessümleri, mendilinin kenar rengine varıncaya dek tüm renkleri anımsıyorum. Ben insanım ve anılarımla varım.

Seninle ayrıldığımıza inanamıyorum Nâzım. Ne kadar aceleci davrandın! Oysa, bunca insanın aç, barınaksız yaşadığı yeryüzünde, bu kadar umutsuz insan varken biz seninle mutluyduk Nâzım. Bu şaşırtıcı değil mi?

1955 yılının ayaza çekmiş Aralık ayında karşılaştık seninle. Sovyetler Birliği Devlet Sinema ve Senaryo Enstitüsü'nü yeni bitirmiş, Devlet Çizgi Film[9] stüdyosunda redaktör olarak çalışmaya başlamıştım. Beni dönüşü olmayan kader yolculuğuma çıkartan tekerlekler, ilk kez orada döndü.

Sen ise Nâzım, artık birkaç yıldır Moskova'da yaşıyordun ve akıl almaz derecede ünlüydün. Adın gazete sayfalarından hiç inmiyor, şehrimizin sokaklarını donatan tiyatro afişlerinde hep senin ismin oluyordu. Şiir seçkilerin sürekli olarak kitapçı raflarında yerini alıyordu. Sık sık radyo ve televizyon programlarına konuk oluyordun. Efsane adamdın. Ama Moskova'ya geldiğinden beri seni hiç düşünmemiştim. O zamanlar, Kremlin'de üst düzeyde çalışanlar gibi uzaktın bana. Bu şan ve şöhretle yüceltilmiş insanlar, sokaklarda dolaşmazlardı, yaşamları bizden soyutlanmış sürerdi ve iç karartıcı bir gizemle doluydu. Tüm bunlar, seni ilk gördüğüm gün belleğime daha bir derinliğine kazındı.

Stüdyoda ilk görevim bir Arnavut halk masalından film yapmaktı. Çizgi filmin şimdi hatırlamadığım politik önemi olan bir güne yetiştirilmesi gerekiyordu. Bu nedenle, iki ayağımız bir pabuçta çalışıyorduk. Her şey iyi gidiyordu. Bulduğum olağanüstü masala hoş bir senaryo yazmıştık. Ancak, işin asıl yüklenicileri, ressamlar işin içine girince felaket başladı. Stüdyoda hiç kimsenin Arnavutluk hakkında en ufak bir fikri olmadığı anlaşıldı. Hiçbirimiz Arnavutluk'u görmemiştik. Ne ulusal giysilerini, evlerinin, eşyalarının neye benzediğini biliyorduk ne de ulusal yaşamının özgün atmosferini ekrana nasıl yansıtacağımız hakkında bir öneride bulunabiliyorduk. Çalışmalarımız tıkanmıştı. Filmin imgesel içeriğini anlayıp anahtar bilgiler verecek bir danışmana ihtiyacımız vardı. Ne yapacağımızı şaşırmıştık. Proje çıkmaza girmiş, yöneticilerimiz kızmaya başlamıştı. Benimle beraber tüm iş arkadaşlarım danışman arayışını sürdürüyordu. Sonunda, umutsuzluğa düştüğümüz bir anda

yönetmenlerimizden biri adeta sayıklar gibi Nâzım Hikmet'i aramamızı önerdi. Dediğine göre, Türkler üç yüz yıl Arnavutluk'ta hüküm sürmüşlerdi ve Nâzım Hikmet onlar hakkında her şeyi biliyor olmalıydı.

Şefim filozofça bir edayla: "Neden olmasın ki?" diye akıl yürüttü, "Vera, Nâzım Hikmet ya sizi kuş uçmaz kervan geçmez bir yere gönderecek ya da yardım edecektir. Ancak, telefonunu nasıl bulursunuz bilmem, herhalde gizlidir..."

Gün ortasıydı. Yazarlar Birliği'ne telefon ettim ve hiçbir güçlükle karşılaşmadan telefon numaralarını aldım. Biri Moskova'daki diğeri ise Peredelkino'daki[10] kır evinin numaralarıydı bunlar.

Anımsar mısın Nâzım? Yıllar sonra seninle Gürcistan'da tatildeyken al yanaklı bir kadın plajda yanımıza gelmişti: "Vera, Nâzım'ın telefonunu size ben vermiştim," demişti gülerek. "Sesinizden tanıdım..."

Telefon numaranı kaydettiğim anda nedense içim bir tuhaf oldu ve giderek artan bir endişeyle etrafımdakilerden benim yerime seni aramalarını rica etmeye başladım. Nâzım Hikmet'i herkesten çok görmeyi arzu eden filmimizin yönetmeni Valentina Brumberg'di. Ufak tefek, yuvarlak hatlı, boya küpüne batmış, olduğu yerde duramayan ve kafasındaki koca topuzuyla, neşeli çizgi film kahramanlarından birini andıran bir kadındı. Sovyet dönemi öncesinde doğan Valentina, girişken kişiliğini korumuştu. Moskova'nın tüm ünlü artistleri, ressamları ve yazarlarıyla tanışıklığı vardı. Avucumda sıktığım kâğıtta Nâzım Hikmet'in telefonunun yazılı olduğunu öğrenir öğrenmez, tüm stüdyonun her köşesini bir koşu dolaşıp, sanki konu halledilmiş gibi, Nâzım Hikmet'in bizimle çalışacağını herkese duyurdu!

Bu müthiş haberi duyan stüdyo ahalisi işin aslını öğrenmek üzere senaryo bölümüne akın etti. Nâzım Hikmet'in adı etrafındaki gürültü büyüyordu. Herkes harekete geçmemi istemekteydi. Ben ise ağlamaklı bir halde, bu tip ilişkilerde uzman olan Valentina Brumberg'e telefon etmesi için yalvarıyordum. Fakat o "berrr-bat" diksiyonunu öne sürerek beklenmedik bir şekilde ricalarımı kabul etmedi.

"Türrrk benim dediklerimden birrr şey annnlamaz ve telefonunnn alllmacını yerine bırakıverrirrr ve her şey başlamadan biterrr! Siz- gençsiniz! Türrrkler

gençleri severler! Sizin melek gibi incecik sesinizi duyduğunda...” diye başlayan sözlerini usta bir pandomim sanatçısı gibi Moskovalılara özgü aksanını da sözcükleri çeke çeke söyleyerek sürdürdü: “Al-lo, Nâzım Hikmet’le mi görüşüyorum? Ben Verrra Tulyakov-a, redaktörüm... Ver-raa Tulyakova-a, rrredaktörr... dediğiniz anda o teslim olacaktır! Hiç şüphe yok buna. Her şey gün gibi ortada!”

Valentina Brumberg adeta benim bir karikatürümü çizmişti. Benzetmişti de. Herkes işin eğlencesindeydi.

İş arkadaşlarımdan Arkaşka Snesarev:

“Hangi akla hizmet bu işi yapmak istesin ki?” dedi. “Nâzım’ın nesine gerek?! Yapacak başka işi mi kalmadı? Dışişleri Bakanı Gromıka’ya telefon et daha iyi,” diye akıl verdi.

Kalabalıktan birisi ise: “Komünist yoldaş Hikmet’e halkının sömürgeci olduğunu anımsatmak hiç de etik değil,” uyarısında bulundu.

Sonunda şefim işe el attı. Etraftakileri itekleyerek mağrur bir tavırla elimdeki kâğıdı aldı ve kararlı bir şekilde numarayı çevirdi. Telefonun öteki ucundan yanıt aldığında, ahizeyi kızgın bir demir parçasıymış gibi bana doğru fırlattı. Herkes donup kalmıştı. Soyut bir siluet olarak Nâzım Hikmet imgesi belirdi.

“Al-lo,” diye fısıldadım. “Nâzım Hikmet’le mi görüşüyorum? Ben, hı-mm, Vera Tulyakova, re-dak-tör Vera... Tulyakova...”

İşte böyle Nâzım, ilk kez 8 yıl önce sana, Moskova’daki evine telefon ettim. Daha sonra seninle beraber yaşadığımız, şimdi de geceleri daktilonun tuşlarına vurduğum bu yere...

Sen benim ricamı dinleyip çok normal bir şekilde:

“Gelin, canım,” dedin.

Kulaklarına inanamayan ben: “Ne zaman?” diye sordum.

“Madem işiniz var, şimdi gelin.”

Dönüp şöyle bir arkama baktım. Sanki arkamda Gogol'ün "Müfettiş"inden bir sahne oynanıyordu. Sürekli yazarlarla çalıştığımız için, stüdyoda herkes en kötü yazara bile ulaşmanın ne kadar zor olduğunu biliyordu. Onlar randevu vermek için sürekli kendilerine yalvarıp yakarılmasını isterler, ancak uzun ricalardan sonra (senin nefret ettiğin söyleyişle) bizi "kabul" ederlerdi. Artık ünlü olmuş, zenginleşmiş adı klasiklerin arasında sayılan yazarlar için söyleyecek bir şey bile yok... Evet, doğrusunu söylemek gerekirse bizim stüdyo o zamanlar küçük bir yerdi. Ayrıca televizyonda çizgi filmler gönülsüzce gösteriliyor ve yazarlara çok küçük miktarlarda ödeme yapılıyordu. Buna rağmen, ellili yıllarda Nikolay Erdman, Mihail Volpin, Yuri Olyeşa, Mihail Svetlov, Aleksandr Galiş, Vladimir Suteyev gibi önemli isimler, bu işi sevdiklerinden gönülden çalışıyorlardı bizimle.

Nâzım Hikmet'e götüreceğimiz malzemeleri toplamaya başladık. Ressamlar eskizleri toparlarken, iş arkadaşlarımız birbirlerinin sözünü keserek Türkiye'deki politik yaşamdan, Amerikan yayılmacılığından, minarelerden bilgiler vermeye başladılar bize. Arkadi ise genel tedirginliği dile getirip Valentina Brumberg'e gözünü benden ayırmamasını ve hiçbir koşulda "parlak Türk'le" beni yalnız bırakmamasını tembihliyordu. Hiç sakinleşecek bir hali yoktu:

"Yarı ömrü boyunca adamı hapiste tuttular. Vahşi bir kaplan gibi bizim sarışını gördüğü gibi saldırıp paralayabilir. Türkler böyledir... Aslında etrafını ispiyoncularla kuşattıklarını da unutmamak gerek. Herhalde, koca bir ordu gibi çöreklenmişlerdir başına..."

Ben ve Valentina Brumberg evine vardık. Sen kapıyı ardına kadar açtığında yoğun bir kahve kokusu çarptı burnumuza. Bakışlarımı sana kaldırdığımda kızıl renkli kıvır kıvır bir yumak gördüm. Üstümüzü çıkarmamıza yardım ederken koyun postundan ağır paltomu az kalsın yere düşürüyordun. Yarı boş, geniş salona geçtik, sanki şakacıktan geçici olarak döşenmiş izlenimi veren rahat, tuhaf bir barınaktı... Odanın ortasındaki yazılı kâğıtlarla kaplı büyük yuvarlak masanın başında, asık suratlı kırk yaşlarında bir adam kendini kaptırmış çalışıyordu. Bizi kafasıyla öylesine selamladı. Bu tercümanın Ekber Babayev'di[11]. Siyah takım elbiseli, siyah gömlekli ve kara kıvırcık saçlarıyla kederli bir hali vardı. Bu haliyle bir tabut ustasına ya da bizim çizgi filmlerimizin detektiflerine benziyordu. Ve Biz, Valentina ve

ben, birbirimizle konuşmadan, bu kişinin Nâzım Hikmet'e tahsis edilmiş KGB ajanı olduğuna, hiç şüphe etmeden, karar verdik.

Şimdi ise bu ilk izlenimin çok, hem de çok yanlış olduğunu biliyorum...

Ekber Babayev ile aranızda olağanüstü mükemmel bir ilişki kurulmuştu. Huzur ve dostluk dolu. Birbirinizi görmeden bir gün bile geçirmeniz olanaklı değildi. Birbirinize "siz" diye hitap etmeniz, bence, ilişkinizin entelektüel boyutunun, inceliğin ve birbirinize gösterdiğiniz özenin bir göstergesiydi. Birbirinin tamamen zıddı karakterlerdeki insanların dostluklarını ilk bakışta kavramak zor olabiliyor. Ancak, ikinizin beraberliğini daha sık izledikçe bu mertlik ve zekâ dolu bağlılığınız daha anlaşılır oldu benim için. Bir yanda her an patlamaya hazır, duygularını kontrol edemeyen sen, barut gibi Nâzım; diğer yanda sakin karakteriyle asla telaşa kapılmayan en fırtınalı durumlarda bile eğlenceli yaklaşımıyla durumu sakinleştirebilen Ekber. Siz, ikiniz birbirinizi tamamlıyordunuz.

Kim bilir, belki de sana bakmaya çekindiğimden, daha çok Ekber'e bakıyordum. Sesin odada gümbürdüyor ve kafamı toplamama engel oluyordu. Şaşkınlıkla bu tuhaf adamın, söylediği her sözcük üzerinde beni düşünmeye zorladığını ve onları beynime kazıdığını fark ettim. Bundan böyle de hep böyle olacaktı.

Rusça sözcükleri zorlanmadan buluyor, ateşli tempoyla anlaşılır konuşuyor, ama hatalar yapıyordun. Çok belirgin Doğu aksanın vardı. Rusça grameri iyi bilmemene rağmen dilimizi içselleştirmiştin. İfade etmek istediklerini net bir şekilde dile getiriyor, oldukça akıcı konuşuyordun. Bu konuda özgün bir yeteneğin vardı, söylediklerin kolaylıkla akılda kalırdı. İşte bu nedenle de seninle söyleşme imkânı bulmuş pek çok kişi konuşmandaki ufak detayları bile hâlâ anımsar.

Telefonda senden istediğimiz şeyi tam olarak anlamadığın ortaya çıktı ve Arnavut kültürü konusunda bir Türk'e danışmak istememiz seni çok eğlendirdi, çok güldün. Ama bu yapacağımız filmi kendi çizgi filmleri olmayan Arnavut çocuklarına armağan edeceğimizi söylediğimizde ciddileştin ve yardım etmeyi kabul ettin.

Biz getirdiğimiz eskizleri, çizimleri yerde açarken gizleyemediğin bir ilgiyle etrafımızda dolanıyordun. Her şey hazır olup kâğıtlara doğru eğildiğinde biz olduğumuz gibi kaldık. Hiç hareket etmiyorduk. Dikkatle bakıyordun... Ve aniden öfkeyle:

“Sanatta natüralizmden nefret ediyorum,” dedin.

Donup kalmıştık. Valentina Brumberg, panik içinde konuşmanın yönünü kuramsal boyuta çevirmek istedi.

“Sevgili Nâzım, demek natüralizmi sevmiyorsunuz. Sizce ne demek natüralizm?”

Hiç duraksamadan yanıtladın:

“Şimdi içeri gömleksiz bir adam girerse bu realizm olur. Ama pantolonsuz bir adam gelirse bu natüralizmdir.”

Ve neyse ki güldün.

Ama senin herhangi bir konudaki görüşünü değiştirmek kolay değildi. Sıkıntılı bir şekilde son zamanlarda Merkez Komite’de ne bilge bir filozofa, ne Lunaçarski[12] gibi bir aydına, ne de 20’li yıllarda Moskova’da öğrenimin sırasında derslerini dinlediği polemik ustalarına pek rastlamadığından bahsettin. Merkez Komite’den söz etmen üzerine Valentina merhamete gelmeni istedi ve bizimle politikadan konuşmamanı rica etti.

“Neden cancağızım?” diye sordun. Gerçekten şaşırmıştın. “Hapishanelerin kapıları açıldı. Örneğin, benim gençlik arkadaşım, önemli sinema yönetmenlerinizden Nikolay Ekk[13], şimdilerde benim kır evimde yaşıyor. Çalışma kampından geldi, yırtık pırtık giysiler içindeydi... Stalin öldü artık.”

“Stalin ölmüşse ve Lenin’in yanında anıt mezarda yatıyorsa ne fark eder ki?”

“Bunu anlayamıyorum işte. Ülkenin önde gelen emekçileri nasıl olur da cesetlere tapınırlar?”

“Nâzım, lütfen, korkudan öleceğim şimdi,” diyen Valentina, ölü gibi buz tutmuş parmaklarıyla ellerine dokundu. Bir yandan da: “Bakın, bakın,” diyordu.

“Canım, affedersiniz,” diye iç geçirdin. “Her şeye rağmen o öldü ama değil mi? Pek çok insan korkmayı bıraktı. Bir iki gün önce Ekber’le Aktörler Evi’nde yemek yiyorduk. Sanatçılar coşkuyla Stalin fıkraları yarışması yapıyorlardı. Bir de Hruşçev hakkında fıkralar anlatıyorlardı. Şimdilerde Moskova’nın her yanında bu fıkraları duymak mümkün.”

O dönemde, 1955 yılında Hruşçev otoritesini kaybetmişti. Sen insanların Hruşçev’in ağırlığını hissetmesi için onun bir hamle yapması gerektiğini söylüyordun. Ve Hruşçev’in en önemli girişimi olan SBKP XX. Kongresi’ne üç aydan az bir zaman kalmıştı.

Söz konusu fıkralardan birini bize anlatmasını Ekber’e rica ettin. Zavallı Valentina konuyu değiştirmek için çırpınıp duruyordu, ama boşunaydı. Her ihtimale karşı telaş içinde:

“Hruşçev bizim hoşumuza gidiyor, gidiyor...” diye tekrarlayıp duruyordu. “Rus masallarında tüm çarlar ona benzerler! Şaka yaparlar, işi dalgaya alırlar, ama gerektiğinde masaya yumruğu indirmeyi, kafa uçurmayı bilirler! Kimse çarların ruh halini çizgi film yapımcılarından daha iyi bilemez. Onların her bir kaş hareketi için yüzlerce çizimi biz yapıyoruz, öyle değil mi ama!”

Onun bu benzetmesi seni güldürmüştü, sonrasında eline kalemi alıp hızla, neredeyse tek bir hat üzerinde bizim masalın temel hatlarını çizmeye başladın. Fakir bir çocuk nasıl giyinir, şalvarı neye benzer, kuşağını nasıl bağlar, çoban çıkınını omzunda nasıl taşır anlattın. Testinin formu neye benzer, duvarda asılı halının deseni nasıl olmalıdır, hepsini anlattın... Sonunda, filmin ana sahneleri hazır olunca stüdyoya gelmeye ve ressamlarla görüşmeye söz verdin.

Biz görevimizi tamamlamıştık. Ama sen bizi bırakmıyordun. Turuncu duvarda, dikkat çekici bir tablonun önüne götürdün beni. Çok garip bir resimdi bu. Sanki dar tahta bir çerçevenin içine patlamalar sonunda biçimsizleşmiş, yakından kurşun yağmuruna tutulmuş bir toprak parçası hapsedilmiş gibiydi. Tablonun kurumuş yağlıboya kabarcıklarıyla pıhtılaşmış yüzeyi, boydan boya demir parçacıklarıyla kaplıydı.

“Bu tabloyu bana Konstantin Simonov[14] armağan etti,” dedin. “Bir asker Stalingrad Savaşı kalıntılarından yapmış onu.”

Ne yazık Nâzım, biz bu tabloyu saklayamadık. İki yıl konuk odamızın duvarında hüzün veren duygularla asılı durdu. Sonra, nasılsa, eski bir cephe subayı geldi bize. Uzun süre bu tabloyu seyretti.

Hatta, gittikten kısa bir süre sonra tekrar döndü ve tablonun önündeki yerini aldı. Bunun üzerine sen tabloyu duvardan indirdin:

“Al, kardeşim,” dedin. “Bu tabloyu çok beğeniyorum. Çok. Al, al.”

O gün Kargopol, Dımkov, Vyat işi oyuncaklarla beraber daha pek çok çeşit özgün minik biblo gösterip durdun bize. Üstü çeşit çeşit renkli yastıklarla dolu Türk tarzı divanların üstüne denk gelen duvara kabaca çakılmış rafların üstü bu kil tavuskuşları, denizgergedanları, yaşlı insan figürleri, kocakarılar, tombullar, kendini beğenmiş aptallar, bilmişler, kokana tipli biblo oyuncaklarla doluydu.

İki başlı bir at verdin elime. Yandan, karşıdan, akla gelecek her taraftan ona bakmamı istiyordun. Bundan keyif alıyor, atla ne yapacağını bilemiyordun. İşin profesyoneli olmayan, canlandırma sanatından uzak bir yetişkinin, bu el yapımı tahta oyuncak biblolarla içten bir çocuk keyfiyle oynaması beni şaşırtmıştı. Seninle beraber olduğumuz o saatlerde, ilk defa, biz Rusların ne kadar tekdüze ve belirli sınırlar içinde kalmış insanlar olduğumuzu hissettim.

Sen ise “Biliyor musunuz?” diye tekrar anlatmaya başladın. “Geçenlerde Moskovalı bir yazar geldi bana. Bütün bunları gördü ve hangi ülkeden getirdiğimi sordu. Çok sinirlendim. Bir güzel sövdüm adama, Allah kahretsin! Evet, evet! Eğer bir yazar atalarının nasıl yaşadığı ile

ilgilenmemişse, sürecini tamamlayan tüm kuşaklar onun için sadece gübre demektir!”

Kötü olmuştum, hatta gücenmiştim.

O zaman sana karşı çıkmadım, ama böylesine cahil bir edebiyatçının varlığına da inanmadım. Ninelerimden dinlediğim XIX. yüzyıl şiirleriyle büyümüştüm ve tüm yazarların çok iyi eğitimli aydın kişiler olduğu konusunda saf bir inancım vardı. Daha sonraları birkaç kez daha seni kızdıran bu yazardan bahsettin bana. Ama ben yine kim olduğunu sormadım.

O sırada Babayev ile üzerinde çalıştığınız “İvan İvanoviç Var Mıydı?” tiyatro oyununun adı dikkatimi çekmişti. “Ne hakkında bu oyun?” diye çekinerek sordum. İstersem, Babayev’in çeviriyi bitirmesinden sonra okuyabileceğimi söyledin. Ancak, sen sözlerini bitirdiğinde Babayev, bu öneriyi Usta’nın şakası olarak anlamamı sağlayacak sağlam bir bakış attı bana.

“İktidar emelleriyle yoldan çıkmak en büyük tehlike. Özellikle de siyasi iktidarın. Stalin buna en iyi örnektir. İşte bu düşünceden yola çıkarak yazdım bu piyesi. Sizin anlayacağınız, cancağızım –bana gülümsüyordun– bürokratların bize gücenmesi kaçınılmaz. Ne yapalım, gücensinler, yapacak bir şey yok.” Ve şakayla karışık sordun bana:

“Bürokrat değilsiniz, değil mi?”

Hepimiz güldük. Babayev bile bize katıldı.

“Kaç yaşındasınız?” diye sordun.

“Yirmi üç.”

“Yirmi üç,” diye yineledin kafanı sallayarak. Demek ki ilk kez Moskova’ya geldiğimde, yani 1921’de siz henüz tasarlanmamıştınız bile... Sarışın olduğunuza bakılırsa Rus’sunuz değil mi?”

“Evet, Rus’um.”

“Doğrusu, cancağızım, biraz şüpheliyim bundan. Tatar Hanlığı kaç yıl ülkenizin başında kaldı? Size şöyle bir dikkatlice bakacak olursak elmacıkkemiklerinizin birazcık doğulularınkine benzediğini söyleyebiliriz. Gözleriniz de Rus’a benzemiyor. Tersine bizdeki badem gözleri andırıyor... Yoksa bugüne dek kimse size doğulu bir yüz biçiminiz olduğunu söylemedi mi? Ha? Babayev, sen ne dersin? Doğru mu söylüyorum?” Bunları söylerken gülümsüyordun. “Kızmayın cancağızım, sizi kırmak istemem.”

Ardından diplomatik bir şekilde oyunların hakkında bir fikrim olup olmadığını sordun. “Her Şeye Rağmen” adlı oyunu Mossovyet Tiyatrosu’nda, “Bir Aşk Masalı”nı ise televizyonda izlediğimi öğrendiğinde derin bir iç geçirdin.

“Bu gösteri için çok tartıştık. Biliyorum, sahne uyarlaması güzel olmadı. Benim “masalımı” okursanız, aslında o kadar da ümitsiz bir oyun yazarı olmadığımı anlarsınız.”

“‘Masalınızı’ okudum,” dedim. Ama gözlerinden bana inanmadığın anlaşılıyordu.

Bunun üzerine okuduğum enstitünün edebiyat kulübünde seminer konularından biri olarak “Bir Aşk Masalı”nın seçildiğini, öğrencilerin bu eser üzerine bir sunum hazırladıklarını ve dahası bu konu ile ilgili olarak seni ziyaret ettiklerini anlattım.

“Peki, siz o zaman niye gelmediniz?”

“Sonunda geldim işte,” dedim gülerek.

Birdenbire ziyaret sonrasında senin için söylenenleri anımsadım. “Büyük harflerle adı yazılacak aydın”, “Gerçek komünist”, “ ölümcül hasta adam”... Onlardan birisi, söyleşi süresince koltuğun kolunda sanki vücudundan ayrılarmış gibi duran ellerinde yaşam belirtisi olmadığından bahsetmişti... Ellerine baktım. Avuçların esnek görünüyordu. Hafif tombul, kısa parmaklarını bir saniye durmaksızın sinirli sinirli oynatıyordun.

Hatırlar mısın Nâzım, bir gün ressam Yuri Vasilyev’in atölyesine gitmiştik. Sen ona gitmeyi severdin. “Hadi bir gidelim de adamın ne yaptığına bir

bakalım. Geçen sefer işleri hiç de iyi gitmiyordu...” Ve iyi yürekli, mert bir insan olan Yura, senin ziyaretlerinden her zaman çok memnun oluyor, bütün günlük işlerden kendini soyutluyordu. Bu ziyaretler sırasında, ressamın küçük kızı Vasilisa, babasının bu haline bir anlam veremez ve sessizce araladığı kapıdan uzun saç örgülü başını uzatıp hayretle olan biteni izlerdi... Hatırlarsın, işte bu ziyaretlerimizden birinde Yura, alçıdan senin iki elinin kalıbını çıkarmıştı. Benim de Kahire’den aldığımız firuze yüzüklü elimin kalıbını... Sonrasında ellerimizin bu alçı örnekleri onun duvarında, ince bir ipin ucunda asılı durdu. Yanlarında Svyatoslav Rihter[15] ve başka ünlülerin elleri vardı. Yura’ya gittiğimiz bazı zamanlarda, onları duvardan indirir, bakardık. Ama sonra, sonra... Seni o özel arabayla beyaz çarşaflara sarılı alıp götürdüklerinde Yura morgda yüzünün maskesini çıkarmıştı... Onu evinde saklıyor. Ve şimdi ben hiç durmadan, kafamdan atamadan bunu anımsıyorum, Yura’nın evine gidemiyorum... Çünkü orada senin ölümünün somut kanıtı var, Nâzım.

Aniden korkunç bir yorgunluk sardı beni. Günün gerginliği, bir dolu yeni izlenim, senin ani dönemeçlerle dolu fikirlerinin baskısı hepsi etkiliydi bunda. Vedalaşma zamanı gelmişti. O anda Babayev’e Türkçe bir şeyler söyledin. Söylediklerinin: “Fena kız değil, ilginç, ama göğüsleri biraz düz,” anlamında bir şeyler olduğunu şaşkınlıkla algıladım.

İstençdışı bir hareketle bakışlarım göğüslerime kaydı. Sonra sizlere döndüm. Yüzüm kıpkırmızı olmuştu. Kısa bir şaşkınlığın ardından: “Ne dediğimi anladınız mı?!” diye sordun. “Anladım...” dedim. İtiraf etmekten başka şansım yoktu.

Bakışların bir anda sertleşti, şüphe ve düşmanlık doldu.

Zavallı Nâzım, yaşamın boyunca hep birileri için korku unsuru oldun, sürekli takip edildin, dinlendin. Tüm bunları biliyordun, ama sen oyunu mertçe oynamayı tercih ediyordun. Bense bütün bunlardan o kadar uzaktım ki...

“Ne o, sinema okulunuzda size Türkçe de mi öğrettiler?” dedin. Sesinde gizlemediğin bir alay vardı.

Tüm kanım şakaklarımdan çıkacak gibiydi. Yüzüm alev alev yanıyordu. Panikten kafamı toplayamıyor, Türkçe söylenen bir şeyi nasıl olup da anladığımı bir türlü kavrayamıyordum. Karşında aptal aptal susuyordum. Suratın tehlikeli derecede kızarmıştı. Valentina dehşetle etrafına bakıyor, olan biteni anlamıyordu. Ekber bana doğru yöneldi. Nefretle ona baktığım sırada gözlerinin şefkat dolu olduğunu gördüm.

“Merak etmeyin. Son yıllarda üniversitede Türkçe öğrenen herkesi biliyorum. Siz onlardan değilsiniz. Dilimizi nasıl anladığımızı söyler misiniz?”

O anda beynimde şimşek çaktı.

“Sizin ‘iltifatınız’ Tatarca değil miydi?”

“Yoksa Tatarca mı biliyorsunuz?” Şaşırmıştın.

“Herhalde, Tatar kanımın son damlası harekete geçti içimde.” Şakam hüzünlüydü. Sadece ölmek istiyordum. Zavallı gülümsememi yarıda kestin:

“Evet, ciddi olacak olursak?”

“Evet, ciddi olarak...”

O anda 1942 yılının savaş güneşinde solmuş elbisemin içindeki halimi anımsadım. Dokuz yaşıma dönmüştüm. Çıplak ayaklarım bileklerime kadar toz içindeydi... Savaş sırasında yaşanan zorunlu göçte, annemle beraber kendimizi ücra bir Tatar kasabasında bulmamızı tutarsız sözcükler, kopuk kopuk tümcelerle anlatmaya başladım. Orada başkentte aldığım eğitimle düştüğüm sınıfta iki yıl boyunca Maupassant’ın toplu yapıtlarını okumuştuk ancak. Tatar okulundaki tek Rusça kitaptı. İki ayda Tatar dilini çözmüştüm. Yaşıtlarımla ders sıralarında dirsek çürütmek yerine, semt pazarında çevirmenlik yaparak “çalışıyordum.” İnsanların şehirden getirdikleri son eşyalarını köylülerin son patatesleri ve ekmekleri ile değiştirmelerine yardım ediyordum. Ama aradan çok yıl geçti, yıllar benim iyiliksever kasabam Salouşi’nin dilini unutturmuştu bana... Ve şimdi bir şey onu tetiklemişti...

Tatarlarla olan bağlantımı sürekli anımsar ve benimle dalga geçerdin:

“E, Verusya, bizim Tatar kardeşlerimiz dünya kültürüne başka ne katkılarda bulunmuşlar?”

Ben ise ciddi ciddi Aksakov, Kutuzov, Karamzin, Puşkin, Lermontov ve tüm Tolstoy’lar gibi adı kültürümüze, tarihimize kazınmış insanların Tatarlara uzanan köklerini, “hurra”, “yoldaş” ve daha pek çok sözcüğün Tatar dilinden geldiğini sana anlatır da anlatırdım...

“İşte, halkların kardeşliği böyle oluşuyor. Siz Rus’sunuz ve Tatarca anlıyorsunuz. Demek oluyor ki Asyalı erkekler ve tabii Türkler de, sizin yanınızda düşüncelerini dile getirirken çok dikkatli olmalılar. Film yapımcımız Valentina Yoldaş, çizgi film dilinden anlıyor. Bu da dünyanın dört bir yanından çocuklarla çevirmensiz konuşabileceği anlamına gelir. Sevgili dostum Ekber’e gelince, kendisi Azerbaycanlı. Yazdığım her şeyi Türkçeden Rusçaya çevirir. İşte bu tablo, burada, Sovyetler Birliği’nde muhteşem bir şey.”

Biraz da oyuncu edasıyla söylediğin bu sözlerle özetledin durumu. Ben ise kötü olmuştum. Neşem kaçmıştı.

Sana daha sonra bunları söylediğimde köpürmüştün Nâzım. Tepkin: “Ne yani, aptal mıyım ben, ha?” olmuştu.

Odada koşuşturup duruyordun. Bize el işlemesi bir şeyler gösteriyor, ikramda bulunmaya devam ediyordun. Ve ben sonunda sana bakabildim. Saçlarında ak tutamlar vardı. Güderi ile işlenmiş bej ceketin seni biraz sportmen göstermişti. Ve mavi gözlerin capcanlıydı. Dalgalı kızıl saçlarından, antik burnundan, bıyıklarından, omuzlarından, ellerinden daha gençti. Ve gözlerinin arkasına gizlenmiş fikirlerin, umutların, ideallerin ise gözlerinden de gençti. Yüzünü sık sık buğu kaplıyordu sanki. Acımasız bir annenin yabancıların önünde çocuğunu cezalandırdığı anlardaki gibi ağır bir yorgunluk üzerine çöküyor gibiydi. Sanki anne, kalbini senin ellerinle yakalıyor ve omuzlarını çökertiyordu. Bu anlarda gözlerinin canlılığı neredeyse kahramanlıkla özdeşleşiyordu.

Ayrılmaya kalktığımız sırada: “Neden size bir senaryo yazmamı önermiyorsunuz? Masalları çok severim. Hem öyle Türk masalları biliyorum ki?” dedin.

Söylediğinin hayal olduğu düşüncesiyle konuyu şakaya aldık. Sende oturduğumuz süre boyunca telefonun hiç susmamıştı. Sürekli farklı farklı yerlerden aramışlar ve senin sözünü bitirmene fırsat vermeden şiir, makale, oyun, söyleşi isteklerinde bulunmuşlardı. Bizim ücra köflede kalmıfl hayır kurumumuzun başkentin bu muazzam kültür çevresi ile boy ölçüşmesi olası mıydı ki?

Uzun koridorun sonunda sırtımı kapıya dayamış duruyordum. Yanakları al al olmuş, gençleşmiş Valentina Brumberg’in seninle vedalaşmasını bitirmesini bekliyordum. Berbat ruh halinden sıyrılamamıştım. Acı içimde daha derinlere işliyordu. “İşte böyle,” diye düşündüm. “Büyük hümanist şairler insana amansız ders verirler. Kolayca seni köşeye sıkıştırıp engizisyon hâkimi sabrıyla sorgularlar. Neden, neden sanki hiçbir görüşüm olmayan bu uğursuz filmi yapmayı kabul ettim?” Beni düşüncelerimden kurtaran Valentina Brumberg’in sesi oldu:

“Çok yakışıklısınız Nâzım! İltifat olarak kabul edin, hiç Türk’ e benzemiyorsunuz. Neden yalnız yaşıyorsunuz? Böyle yalnız olmak zorunda değilsiniz. Kadınlar sizi deli gibi seviyorlardır, eminim. Neden evlenmiyorsunuz?”

Sen karşındakinin tüm silahlarına el koyan gülümsemenle yanıtladın:

“Çünkü sevgili Valentina, aileye, özel mülkiyete ve devletçiliğe karşıyım!”

Neşem yerine gelmişti. Yakamı kaldırıp usulca gülümsedim. Ve birden bana doğru iyice yakınlaştın. Elini başımın üstünden kapının pervazına dayadın ve:

“Vera, bana gücenmeyin,” dedin. “Siz daha çok gençsiniz. Hem de çok. Biliniz ki yeryüzünde en kötü yalan, güzelliğin arkasına saklanıp söylenendir. Çünkü buna kalp kolay aldanır. Geldiğinize çok memnun oldum.”

Kapı arkamızdan kapandı ve sen Ekber’e sordun:

“E, nasıl buldun?”

“Normal.”

İlk tanıştığımız zaman beğendiğin saçlarım sonradan “koyun gibi kıvırcık” olunca içerlemiştin. Seninle bu konuda ne kadar tartışırsak tartışalım bir türlü fikrinden caymamıştın. Evet, biraz kıvırcık olmuşlardı, ama o kadar da ümitsiz değillerdi. Bu saçlar o zaman bir yabancıya ait olduğundan sana sıradan görünmüştü, hepsi bu. Zamanla saçlarım açılmış, sen de mutlu olmuştun bundan. Saçlarımı tokalamadan açık bırakmam hoşuna gidiyordu ve Fransız filmi “Büyücü”deki saçları karmakarışık Marina Vlad’e benzetiyordun beni.

Tanışmamızın ertesi günü stüdyoya gittiğimde kendimi “Lenin’le konuşmuş gibi” hissettiğimi söyledim. “Zavallı Vera, neler söylüyorsun?” tezahüratlarında bulunan yaşça büyük mesai arkadaşlarım olanı biteni anlamaya çalışıyorlardı. Senin gibi birisiyle ilk kez karşılaşmıştım ve ne kadar büyük bir kişilik olduğunu ifade etmekte zorlanıyordum. Günün geç saatlerinde telefon çaldı:

“Sizinle buluşmak istiyorum. Bir şeyler buldum. Bence masalım hoşunuza gidecek.”

Açıkçası, senden bir senaryo alacağımızı hayal bile etmiyorduk. Yazarlara az para ödüyor, karşılığında ancak bizim deyimimizle aklından zoru olanların kabul edeceği kapsamlı ve zorlu çalışmalar bekliyorduk. Çünkü soyut bir sanat olan canlandırmada, diğerlerinde olmadığı kadar yaratıcılık, grotesk, fantasma ve mizah gerekliydi. Telefonun, verilen söze izci sadakati ile bağlılığın göstergesiydi. Bir anda neşelenmiştik.

Stüdyonun sağır kapı görevlisi aşağıdan telefon ettiğinde senin stüdyoya geldiğini anladık. Bizim eski cephe askeri, ahizeyin ucunda avaz avaz: “Burada bir yazar var. Rus değil. Adı da Nasın Hinket’miş. Yukarı bırakayım mı?” diye bağırıyordu.

Merdivenleri çok yavaş çıktın. Hemen her basamakta soluklanıyordun. İncelmiş damarlarını zedelemekten korkar gibi bir halin vardı.

Sonraları, geçirdiğin kalp krizinin ardından Kremlin hastanesinde doktorların senin için bir komisyon kurduklarını anlatmıştın bana. Onların tartışmalarının bir kısmını nasılsa dinlemeyi becermiştin. Ayrımına varmakta zorluk çekmediğin Latince sözcüklerin arasında, ölümcül anlam taşıyan "anevrizma" da vardı. Hangi bağlamda kullanıldığını tam anlamasan da işitmiştin.

"Anlıyor musunuz," diye başlamıştın bana anlatmaya. "Anevrizma kalbin bir köşesinde olur. Sigara kâğıdından daha incedir. Bazen saçma sapan bir hareket bile bu kâğıdı parçalamaya yeter. Ve her şeyin sonu gelir."

Bu konuşmamızın ardından hastalığınla ilgili çeşitli kitaplar okudum. Senin geçirdiğin tarzda bir krizden sonra insanların en fazla 11 yıl yaşayacakları yazıyordu...

Getirdiğin senaryonun Rusçası berbattı. Belli ki bitirme telaşı içerisinde evdekilerden birine dikte etmiş, o haliyle de stüdyoya getirmiştin. Okumak ne kadar zor olsa da satırlar ilerledikçe, olağanüstü şiir masalın romantik kahramanları Sevdalı Bulut ve zavallı yalnız kız Ayşe, gözümün önünde canlanmaya başladı. Masalının sonu özellikle bir canlandırma filmi için alışılmadık derecede acıydı. Ama olmayacak bir şey de değildi. Sevdalı Bulut yok olmak pahasına yağmur oluyor ve kuruyup yok olma tehlikesi altındaki Ayşe'nin bahçesine yağıyordu. Yağmur dindiğinde ağaç dalları yeşeriyor, çiçekler yeniden açıyordu. Ağlayan genç kızı senin saf, temiz dizelerin teselli ediyordu:

Baksana yeşeren dallara,

ağlama Ayşe, bak onlara.

ebediyen ölmüyor

ölen başkalarının uğruna.

ve gerek yok yanmaya kahramanlara

yaşıyor onlar herkeste, her şeyde

bu bulutun kaldığı gibi

aksiyle suda[16]

Masalına “Sevdalı Bulut” adını koymuştun. Ve ben, Nâzım, senin o muhteşem masallarını dinlemeye onunla başladım...

Günler, haftalar geçiyordu. Daha sık görüşmeye başlamıştık. Kimi zaman Moskova’daki evinde, kimi zaman Peredelkino’daki kır evinde bir araya geliyorduk. Kır evine Valentina Brumberg ile geliyordum her zaman. Sonradan öğrendiğime göre daha ilk karşılaşmamızda sen ona evli olup olmadığımı sormuşsun. Valentina: “Hiç olur mu, tabii ki değil,” diye yanıtlamış.

Dönüş yolunda Valentina bu yalanını şaka yollu itiraf etmişti bana. Bu kendine özgü düşüncesizliğini Türklerin çok kıskanç olmasıyla açıklamıştı. Ona göre evli bir kadınla ortak bir çalışma yürütmek senin için hoş olmayacaktı. Oysa ona en kısa zamanda bir senaryo gerekiyordu...

Çaylak arkadaşım benim, durumu zorlaştırdığını aklına bile getirmemişti. Ama tuhaftır, onun bu iyi niyetli yalanı adım adım aşka dönüşen ilişkimizi uzun süre huzur içinde sürdürmemizi sağladı. Valentina, size minnettarım.

Tanışmamızın üzerinden aylar geçti. Artık, stüdyoda bizden birisi gibi olmuştun. Biz de sana alışmıştık. Stüdyoda bizlerle olmaktan hoşnuttun. Bizimle olduğun zamanlarda dinlendiğin izlenimini ediniyorduk. O zamanlar canlandırma filmlerini neredeyse yaramaz denecek kadar neşeli, alaycı, tertemiz ruhlu insanlar yapıyordu. Senaryo bölümü, kiliseden bozma binanın ek kısmında ikinci kattaydı. Stüdyonun diğer bölümlerine giden yolların kesişme noktasında uzun bir kalem kutusuna benzeyen bir yerdi. Derdini dökmek isteyenler, söyleyecek ilginç bir haberi olanlar, komik film hilelerini paylaşmak isteyenler burada toplanırlar, replikleri kontrol edecekler ve sevgili yazarlarımızın konuştuklarına kulak verecekler mutlaka bu bölüme gelirlerdi. Sen sık sık buraya telefon ettikçe ve geldikçe, insanlar bunun sadece işle ilgili olmadığını anlamaya başlamıştı.

Artık biliyordum. Kapıdaki görevlinin geldiğini bildiren telefonunun ardından 10 ya da 15 dakika sonra kapı tıklatılıyor ve sen içeri giriyordun. Odamız işi gereği orada bulunması gerekenler dışında meraklıların da akınına uğruyordu. Merdivenlerde karşılaştığın herkes başka bir yere gitmektense doğru bizim bölüme geliyordu.

Bizim uzun odaya girişin, her zaman bayram havası yaratıyordu. Coşkuyla karşılanıyordun. Sırayla herkesle selamlaşıyordun. Tüm kadınların tek tek elini öpmen hepimizi hem çok duygulandırır hem de utandırırdı. Birlikte çalıştığımız erkekler bizim elimizi öpmezlerdi. Hepimiz yoldaştık. Sen sanki başka bir dünyadan gelmiş gibiydin. Senin olduğun ortamda herkes kendini daha iyi hissetmeye başlıyor, daha bir işine sarılıyor ve kendine güveni geliyordu. Aynalar parıldıyor, pudra kutuları açılıyor, taraklar ele alınıyordu. Arkadaşlarım tören havası içinde masamın yanına sana bir sandalye koyuyorlar, sen oturuyor ve aslında çoktan sonuçlanmış işlerden bahsetmeye başlıyordun. Kadınlar olsun, erkekler olsun herkes sana çok iyi davranırdı Nâzım. Herkese söyleyecek iyi bir sözün, verilecek öğüdün veya desteğin vardı. Hiç kimse seninle dalga geçmez, seni çekiştirmezdi. Sen odaya girdikten beş dakika sonra hararetli bir tartışma başlar, sesler yükselirdi. Ama fikirler dürüstçe ortaya atılır, insanca ve hatta neşeyle görüş alışverişinde bulunulurdu. İnsanların farklı görüşlerini tartışmanın odağına çekme konusunda tam bir ustaydın, Nâzım.

Bir keresinde, birkaç gün önce Ukrayna'da devlet çiftliklerinde çalışan insanlarla buluştuğundan bahsetmiştin. Onlardan duyduğun komünizmden dem vuran kötü bir fıkrayı gülümseyerek aktarmıştın. "Fıkranın ana fikri şöyle bir şeydi," diye başlamış ve: "Devlet çiftliklerine, ne zaman çiftçilerin buğday sorununu çözmek için Moskova'ya uçmalarını sağlayacak helikopterler konursa, o zaman komünizm kurulmuş demektir," diye tamamlamıştın.

O günlerde, devletin sanatta yergiyi yok etme çabasıyla doğru orantılı olarak çok sayıda fıkra üretiliyordu. İnsanlar söylenen her yalana, aptallığa, laf oyunlarına, toplumsal haksızlığa ve idari zırvalara karşı anlatılabilecek fıkra yaratabiliyordu. Her yerde herkes anlatıyordu, ama nedense hiçbirimiz bunların nereden çıktığını düşünmüyorduk.

“Anlatanlara sordum,” diye devam ettin. ‘Sovyetler Birliği’ nde tüm bu fıkraları kim uyduruyor?’ Yanıtları çok ciddi oldu: ‘Politik olanları İlya Erenburg[17], tarımı ilgilendirenleri Mihail Zoşçenko.’[18] Onları bu düşüncelerinden vazgeçirmeye çalışmamıştım. Yoldaş Zoşçenko adına çok sevindim. Beni ilgilendiren yaşadığı tüm saçmalıklara rağmen, halkın belleğinde yaşayan Zoşçenko imgesiydi. Yoldaş Zoşçenko’nun bunu öğrenmesini, Sovyet halkının kendisini nasıl sevdiğini bilmesini çok isterim.”

Nikita Hruşçev’in yönetiminde tepedekilerin nasıl palazlandığını ve Sovyet halkının “biz” ve “onlar” olarak sınıflandırıldığını izliyordun. Aşağıdakiler, “Onlar” ile yönetimi elinde tutanları ve bize hükmedenleri kişiliksiz bir isme mahkûm ediyorlardı. “Onlar”dan bahsederken gerçek anlamda parti örgütünü, yönetimi ve memurları işaret ettiğimiz durumlar çok azdı. Bu söylemle, açıkça topluma yabancılaşan ve tehlikeli olanları kastediyorduk.

Bir keresinde, Yazarlar Birliği’nden döndüğünde şaşkınlıklar içerisindeydin. Orada görüştüğün şairlerden biri, nedendir bilinmez, yaşamımızın tüm günahlarını Sofya Vasilyevna diye birisinin üzerine yıkmıştı. Sen böyle birisini tanıyıp tanımadığımla ilgilendin, bu kadının nerede çalıştığını öğrenmek istedin. Ben de gülerek sana böyle birisinin gerçekte olmadığını, “Sofya Vasilyevna”nın Sovyet yönetimini gizlice yermek için aydınların kullandığı bir imge olduğunu söyledim. Sen de güldün. Gülüşün neşelendiğinden değildi ama.

Bana olan ilgin, aşırı nezaketli yaklaşımın çok hoşuma gidiyordu. Uzun süre, çok uzun bir süre bundan pek bir şey anlamadım. Sende alışılmışın çok ötesinde iyi, akıllı, dürüst bir insanın özelliklerini buluyor, hastalığına ve ilerlemiş yaşına rağmen gençlere taş çıkartacak kadar romantik duygularla dolu olduğunu görüyordum. Yaşamını çağdaşım olan yarı resmi tellaklardan farklı, çok büyük ideallere adamıştın. Benim ülkemden, bir başkasından duymadığım, öyle bir içtenlikle bahsediyordun ki ilk defa ülkemin trajik kaderini düşünür ve onu daha çok sever olmuştum. Bu çok önemliydi. Sana hemen inanmış olmam da önemliydi. Ama senin bana karşı duygularının aşk olabileceği hiç aklıma gelmemişti.

Bir gün telefon ettin ve eski bir Fransız filmi olan “Cennetin Çocukları”nı sana izlettirmemizi rica ettin. Bu o günlerin koşullarında zor bir işti. Senin

için özel olarak Devlet Film Arşivi'nden "Cennetin Çocukları"nı getirttik ve sen yanında Babayev ve diğer dostlarınla beraber 3 Kasım 1956 günü onu izlemeye geldin.

Karakış o yıl erken gelmişti. Henüz stüdyoda kaloriferler yanmıyordu. Paltolarımızı çıkartmadan çalışıyorduk. Filmi izleyeceğimiz yarı boş, soğuk salonda da öyle, soyunmadan oturduk. Ama Arlequin rolündeki Louis Barrault'nun karşılıksız aşkındaki hüzün ve trajedi, hislerimizin yetkinliği ve gücüyle bizleri şaşırtmıştı. O gün çok endişeliydin. Yanına oturmamı rica ettiğinde bir tedirginliğin olduğunu fark ettim. Çok üşüyordun. Büfeden sana sıcak çay getirdim. Çayı bitirdiğinde bardağı elinden bırakmadın. Boş bardağı götürmemi, yanından ayrılmamı istemiyordun. Filmin ilk yarısı bitmiş ve ben izlediklerimden sarsılmıştım.

O zaman ilk kez izlediğim ünlü aktör Louis Barrault'yu, yaşamımın çok değerli dakikalarıyla, daha önce bilmediklerimi öğrendiğim, şaşkına döndüğüm anlarla bağlantılı olması nedeniyle bir daha hiç unutmadım.

Oturduğun yerden kalktın, Nâzım. Ani bir şekilde hareketlendin ve gitmen gerektiğini söyledin. Oysa filmi izlemek isteyen sendin ve şimdi nedendir bilinmez sonunu beklemeden gitmek istiyordun. Çok şaşırmıştım.

"Filmi beğenmediniz mi?" diye sordum.

"Maalesef, vaktim yok cancağızım," dedin. "Vaktim yok... Beni geçirebilir misiniz?"

Salondan çıktık. Alışılmışın dışında hızlı yürüyor, neredeyse koşar adım gidiyordun. İlk aklıma gelen kalbinden rahatsızlandığın oldu. Çok gururlu bir insandın, dertlenmeyi, kişisel sıkıntılarını başkalarına yansıtmayı sevmezdin. Birinci katla ikinci kat arasındaki merdiven boşluğunda durdun. Kollarımdan sıkıca tutmuş suskun bir halde yüzüme bakıyordun ve hiç konuşmadan öylece duruyorduk. Gözlerin yüzümde dolaşıyordu.

"Sizi seviyorum. Anlıyor musunuz? Sizi seviyorum."

Çok alçak bir sesle söyledin bunları. Ağlıyordun. Daha önce hiç ağlayan bir erkek görmemiştim. İşittiklerimden, gözyaşlarından, yer ayağımın altında

kaymaya başladı... Merdiven boşluğunda durmaya devam ediyorduk. Gözlerimi ayırmadan ıslak yüzüne bakıyordum. Öğle tatili olmuştu. İnsanlar önümüzden geçip koşuşturuyorlardı. Aşağı-yukarı, yukarı-aşağı. Ama biz onları fark etmiyorduk bile.

“Herhalde bu durum size gülünç geliyordur. Sizin ancak dedeniz olabileceğim aklınızdan geçiyordur. Sizin yerinizde olsam ben de öyle düşünürdüm... Ama anlayın, yüreğim yanıyor, kan akışım hızlanıyor. Sizi öylesine seviyorum.”

“Lütfen ağlamayın,” diye usulca rica ettim. “Lütfen ağlamayın.”

“İki saat sonra yurtdışına gidiyorum. Bana hiç ümit veremeyeceğinizi anlıyorum. Bir daha bu konuyu açmayacağıma, asla anımsatmayacağıma söz veriyorum. Moskova’ya ancak sizi unutmayı başardığımda döneceğim.”

Hemen gitmedin. Bense suskunluğumu sürdürüyor, tüm dikkatimle sana bakıyordum. Bakışlarım bu kez farklıydı. İlk kez bir devrimciye, bir kahramana, büyük bir şaire değil, son inanılmaz sihrini gerçekleştirmiş yufka yürekli, güçsüz bir sihirbaza bakıyordum. Kalbim sana doğru harekete geçer gibiydi. Yüreğimin bu selamını bir türlü anlayamıyordum ve omuzlarımı sımsıkı kavramış ellerin beni bir yerlere götürüyordu sanki. Ama nereye, anlayamıyordum. O gün orada, o merdiven boşluğunda, öğlen tatili sırasında, ürkekçe, ufak dokunuşlarla yanaklarımdan ve alnımdan öptün beni ve “Elveda,” dedin.

Saygıdeğer usta Louis Barrault Paris’teki buluşmamızı anımsıyor mudur, bilmem.

Bir bahar günü, genç mim sanatçılarını izlemek üzere gitmiştik tiyatrosuna. Kısa bir süre önce, Marcel Marceau genç mimcileri kaderleri ile baş başa bırakınca Barrault onlara destek çıkmış, sahnesini vermişti. Gösteri sırasında o da tiyatrodaydı ve arada kendisine uğramamızı rica etmişti. Bu inanılmaz bir şeydi. Çalışma odası en tepede, çatı katındaydı. Biz merdivenleri çıkarken boşluktan bize el sallayan Barrault’yu uzaktan gördük önce. Sonra hepimiz birbirimize çok yakın oturduk. Ortak tutkunuz tiyatrodan konuştunuz. Beğenileriniz ve tutkularınız ortaktı. Sen

Barrault'nun bilmeden ilişkimizde nasıl da bağlayıcı olduğundan bahsettin ustaya...

Oyundan sonra tekrar uğradık yanına. Çok ilginç bir insandı! Zaman onun karşısında ilerleyememiş, sanatçı "Cennetin Çocukları"nda gördüğümüz haliyle kalmıştı. Belki ceket giymiş, hatta belki de kravat takmıştı. Anımsamıyorum. Nedense, şimdi hayalimde siyah triko kazaklı olarak beliriyor esnek figürü. Sadece insan doğasının yeteneği ile çizilebilecek biçimdeki uzun beyaz parmaklar, gece kelebekleri gibi gözümün önünde uçuşuyor, virgüller sözcükleri yuvarlıyor, noktalar tümceleri çerçeveliyor.

Tiyatroyu terk ettiğimizde artık içeride kimse kalmamıştı. Boş salon kılıflara sarınmış, uyuyordu. Tiyatronun önündeki küçük meydana çıktığımızda yarım saat önce, hemen tiyatronun girişinde Cezayir' in Fransa'ya bağlı kalmasını destekleyen terörist bir grubun bombalı eylem yaptığını öğrendik.

Louis Barrault ile bir daha hiç karşılaşmadık. Ama onun imgesi, yaşamımızda hep bizimle oldu.

Gittin. O gün Moskova'dan ayrıldın. Birkaç saat sonra. Ben kaldım. O merdiven boşluğu da kaldı, yitik duyguların hafifliği de. O zaman seni sevmiyordum, Nâzım. Ama o dakikalardan sonra... Aklıma takıldın. Bir parça hüzün vardı içimde ve kendime itiraf etmesem de biraz özlüyordum seni.

Seninle tüm buluşmalarımızı, görüşmelerimizi belleğimin gayretle sakladığı kanısına daha o zaman varmıştım. Film gibi, ileri geri sarabiliyordum. Her şey son derece etkileyiciydi... Filmimizi seyrediyordum. Her seferinde, senin hakkında, yaşamın hakkında hiçbir şey bilmediğime biraz daha ikna oluyordum. Onlarca şiir, iki oyun ve bir de bizim alışık olduğumuz türden propaganda yüklü "sınıf mücadelecisi", "barış savaşçısı" biyografisi. Bunlar artık bana yetmiyordu. İşte o anda, kitapların yardım etti bana Nâzım. Fanatik bir araştırmacı özeniyle okumaya başladım. Senin kişiliğini öğrenmenin başka bir yoluydu bu.

Yeryüzünde ender rastlanan türden bir vatansever olarak, senin ilerici yanını algılamak benim için kolay olmuştu. Öyle ya benim tüm yaşamım tek bir

sözcük üstüne kurulmuştu: Mutluluk. Ve hiç sorgulamadım bunu. Bir kere bile. En mutlu ülkede, eşitliğin tam olduğu yerde doğmuştum. Daha çocukken bile, benim ve yaşıtlarımın en mutlu çocukluğu yaşadığımızın bilincindeydim. Babam faşizme karşı savaşta yaşamını feda etmiş, benim mutlu geleceğim uğruna ölmüştü. Moskova'yı zorunlu terk etmemizin ardından geri dönüşümüzde, iki yıl yanında yaşadığım dayımdan nasıl da nefret ederdim. Savaşın son dönemlerinde radyoda bizim ya da başka bir kentin düşman işgalinden kurtuluşunu ilan eden Stalin'in mutat bildirileri ardından, burnunu kıvırarak hoparlöre tükürür, "Baş-ku-man-dan! Grişka Otrepyev! Düzmece!" diye bağırırdı. Onun biraz deli olduğunu düşünürdük, ama avludan geçen birisi işitecek diye korkar, etrafı kolaçan ederdik. Her ailede bir gudubet oluyordu.

Buna karşın annem gerçek bir vatanseverdi. Pedagoji eğitimi almıştı. Bana ve yetiştirdiği tüm çocuklara Sovyet vatanımıza sevgiyi ince ince işlemişti. 1923'te bir okul dönüşü Komsomol'a kabul edildiğini gururla söylediğinde, yanına gelerek hiç konuşmadan suratına bir şamar indiren ağabeyini, dayım Kolya'yı yaşamı boyunca asla affetmedi. Sert bir kadın olan annem, kimi zor anlarında küçük bir kız gibi ağlar, içini dökerdi:

"Tanrım, Tanrım... Verusya, devletimi neden bu kadar çok seviyorum?!

Oysa onun yüzünden 7 yaşımda yetim kaldım... Saratov'dan, dörtnala beylik konağını yakmaya gelen kızıl atlı birliği babamı kurşuna dizdi. Babam uzun yıllar orada idarecilik yapmıfltı... Ama bunu kimseye söyleme, tamam mı? Of, Tanrım, neden sanki çatıya çıktı da onlara: 'Burayı size teslim etmeyeceğim,' diye haykırdı. Sabaha beni Mariya Maksimovna (annemin üvey annesi) ile beraber Saratov hapishanesine götürdüler... Aman Verusya, niye beni susturmuyorsun?! Belki yirmi kez anlattım sana bunları... Kalbimde bir kötülük yok. Hayır!" deyip sonra devam ederdi: "Ya baban? Miyop mühendis, kurbanlık koyun gibi savaşta öldürüldü..."

Anne, annem benim, yaşamın boyunca dürüstlük ilkesiyle çalıştın. Bir dolu öksüz çocuğu kendi sıcaklığınla ısıttın. İnsanlar sana hep saygı gösterdi. Ama nedense, sana ve acılı yaşamına hep üzüldüm. Hem de çok. Biliyor musun, Nâzım, annem senin ölümünün ardından şanın ve şerefin adına Parti'ye girmeye karar verdi. Senden boşalan büyük yeri telafi etmenin bir yoluydu bu. Hani, Lenin'in ölümünden sonra binlerce insanımızın partiye

kaydolması gibi. “Lenin öldü, ama davası sürüyor!” sloganıyla... Annem de kendince böyle düşündü ve dilekçesini verdi. Ama onu kabul etmediler. “Elli üç yaşındasınız. Size, özel bir emekli maaşı gerekiyor herhalde. Partiye genç mücadeleciler gerekli,” dediler.

Ve işte kitaplarını okuyorum. Tüm şiirlerinin özyaşamöyküsel olduğunu defalarca yineledin. Oyunlarını ise er ya da geç kendin yaşadın.

Önceleri senin hayatınla derinlemesine ilgilenmemiştim. Her şeyi olduğu gibi kabul ediyordum; ama bazen kafama bir şeyler takılmıyor da değildi. Senin yaşamında kimi insanların önemine ilişkin sorunlar... Örneğin, kır evinde, üst kattaki misafir odasında cama dayalı duran iki büyütülmüş fotoğraf. Sana benzeyen yakışıklı bir erkek çocuk ve bakışlarını köşeye sabitlemiş güzel bir kadın. Camın önünde, varlık simgesi olarak sergilenen, oda düzeninin bir parçası olarak algılanan, geçmişten gelen iki yüz. Ve benim için akrabalık ilişkilerinde ilk kez senden duyduğum yeni bir tanım: “Oğlumun annesi.”

Sorular, sorular, sorular... Gençliğin verdiği sabırsızlıkla, geçmişinle ilgili tam bir şey bilmeden, yaşadığın zamanı çözmeye çalışıyordum. Bir türlü kavrayamıyordum. Nasıl oluyordu da senin kır evinde, bizim karmakarış olmuş yaşantımıza, politik düzenimize ödünsüz yaklaşımın hüküm sürdüğü ve hiçbir çıkar gözetmeden yabancı canlara bazen yarı yarıya, bazen tamamen yardım elinin uzatıldığı bu yerde, biri yaşlı diğeri genç iki Sibiryalı kadın, iki küçük burjuva, evi sahipleniyor ve yabancıların önünde para sıkıntısını başına kakabiliyordu?

Hastalığınla nasıl baskı altında olduğunu, nasıl ezildiğini görüyordum. Kısacık bahçe yolunda iki adım attığında kalbinin vuruşlarını dinliyor ve hemen duraklıyordun. Daha çok uzun oturmayı seviyordun. Sürekli sana iğne yapılıyor, yemek yerken tabağının önünde üstü ilaçlarla dolu büyükçe bir hasta tepsisinin duruşu hiç değişmiyor ve sen izleyen hepimizi ürküten bir boyun eğişle birbiri ardına birtakım haplar yutuyor, bir şeyler içiyordun.

Edebiyatla, çok yönlü yaşamla yoğrulmuş, doktorluk mesleğine taparcasına saygı duyan ve senin günlük yaşamının sıkça tanığı olanlardan hiç kimse senin kadın doktorunu ciddiye almıyordu. Bunu biraz da sen tetikliyordun: Konuklarının kadına olası tepkisini hissettiğin anda, şakayla karışık,

Sovyetler Birliği'nde maaşlı ve sözleşmeli özel doktoru olan tek kişinin kendin olduğunu dile getiriyor, yazarlara sağlanan şoförler ve ev hizmetlileri tarzında bir şey olduğunu söylüyordun. Ve senin kişisel doktorun maaşını hak ediyordu: "Yeme, yoksa ölürsün!", "Konuşma, yoksa ölürsün!", "Yavaş yürü, yoksa ölürsün!" Tuhaf olan, korkuyla, hareketlerini bu uyarılara göre ayarlaman ve susmandı. Kadın doktor, sıcak yaz gününde sen konuklarınla masa başındayken önce belden yukarını soyup, sonra sana yün çamaşırlar giydirebiliyordu. Ardından, yaklaşık bir saat sonra senden ter boşanmaya başladığında, tüm bu gördüklerinden utanan kadın konuklarının, entelektüel dostlarının önünde ıslanmış giysilerini üstünden çekip alabiliyordu. Başlangıçta, tüm bunlar sadece kabalık olarak görünmüştü.

Yemekten, içmekten, temiz havada soluk alıp vermekten korkar olmuştun. Rüzgâr, kar, güneş, yağmur seni korkutuyordu; ama hepsinden çok alacakaranlıktan korkuyordun. Güneşin ufukta kaybolmasına yakın, parmaklarının ucunda yükselip onu tutmak, gitmesine engel olmak istermişsin gibi geliyordu bana. Birkaç saniyenin içinde değişiveriyordun. Neşeli, konuşkan, en ateşli tartışmalara vurgun insan gidiyor, yerine kuşkuyla bekleyen birisi geliyordu. Alacakaranlıkta yalnız olmaktan korkuyordun. Gün boyu senin enerjinle beslenen insanlardan, akşamları destek istiyordun sessizce.

Sorular, sorular, sorular...

Bekle, Nâzım, bekle. Şimdi geliyorum. Isınmak için biraz çay içeceğim. Biliyor musun, artık çayı termosta hazırlıyorum. Bütün gece yetiyor. Sabaha kadar. Evet, ta sabaha kadar... Kurtar beni, Nâzım kurtar. Tek başıma çıkış bulmam çok zor...

Arada sırada Ekber telefon ediyor, filminle ilgili gelişmeleri takip ediyor. Ve senin hakkında tek kelime bile konuşmuyor. Ben de sormuyorum. Ve birden Nâzım Hikmet evlendi diye bir söylenti yayıldı ortalıkta!? Polonya'da! Yaşlı, zengin bir kontesle! Gevezelikler, gevezelikler... O yıllarda yeterli bilgi alamadığımız durumlarda söylentilerle beslenirdik. Moskova'da akıl almaz sıklıkta yaşanırdı bu durum. Genellikle de kötü olanlar doğru çıkardı..."E, Nâzım ne yapalım? Varsın yaşlı barones olsun. Zenginmiş sizin Polonyalı. Sağlığınıza kavuşmanızı kutluyorum. Hani ne

derler, her işte bir hayır vardır," diye mutsuzlukla düşündüm. İçim sıkılmıştı. Ama Ekber'e sormayı asla düşünmüyordum. Nedense beynimin içinde mahkûmların: "İnanma, korkma, ricacı olma," deyişi yankılanıyordu sürekli. Senden duymuştum bunu.

Gözümün önünden bir dizi yüz geçiyor. Senin büyüne kapılmış entelektüel kadınlar enternasyonali. Kültürel programların katılımcılarına bakıp senin yerkürenin hangi coğrafyasında olduğunu anlamak hiç de zor değildi. Şimdi olayları geriye doğru sardığımda, seninle beraber olma mutluluğuna erişmek için mücadele veren kadınların başarılarının değişken olduğunu görüyorum. Evrende âşık her kadın gibi kimi zaman coşkuya kapılıp güzelleşiyorlar, kimi zaman da umutsuzlukla çirkinleşiyorlardı. Peki, siz, büyük şair, barış adamı Nâzım Hikmet, bu tutkulu oyunlarla nasıl başa çıkıyordunuz? Bunun yanıtını sizden almıştım galiba.

"Enayi" adlı oyununun ilk gösterimi için gittiğin Minsk'te, oyunun bitiminde, sen, Nâzım alışıldığı üzere emeği geçen herkese teşekkür etmek için kulise geçmiştin. Öncelikle, oyunun başkadını Nihal'i oynayan ünlü sanatçıyı tebrik edip beğenini dile getirdin. Deneyimli tiyatrocu cilveli tavırla yanıtladı:

"Ah, Nâzım teşekkür ederim, ama bana öyle geliyor ki siz tüm aktrisleri böyle övüyorsunuzdur. Bu sözler sadece bana değildir..."

Sen ise o hiç değişmeyen gülümsemenle yanıtladın:

"Ne yaparsınız, biz Türk erkekleri böyleyiz işte, cancağızım! Size bir öykü anlatayım. Bizim sultanın haremine bir gün genç bir kadın getirmişler. Düğün gecesi memnun kalan sultan, kadına mavi firuzeden bir kolye takmış ve: 'Bu aşkın simgesidir. Bu kolye kimdeyse ben en çok onu seviyorum demektir. Bu yüzden bunu hediye ettiğimi kimseye söyleme ve kimseye gösterme,' demiş. Kadın hareme gururla girmiş ve daha eşikten geçerken diğer kadınlara sultanın en çok kendisini sevdiğini ilan etmiş. Gücenen diğer kadınlar, kanıtlamasını istemişler. Bunun üzerine genç kadın, boynundaki kolyeyi göstermiş. Haremdeki diğer kadınların sultanın hediyesi birbirinin eşi kolyeleri göstermeleriyle de şaşırıp kalmış..."

Kafam, senden duyduklarımla dolu bir sandık sanki...

Neredeyse dokuz ay geçmişti. 27 Temmuz 1957 günü sen gelmiştin ve telefon ettin.

“Cancağızım, benim Nâzım.”

“Merhabalar, Nâzım,” diye yanıtladım. Mutluluktan gülmeye başlamıştım.

Dokuz ay boyunca, döneceğin ve telefon edeceğin bu anı hiç durmadan düşündüğümün ayrımına, ancak o dakikada varmıştım. Bir anda her şey hoş ve ürkünç geldi.

“Ne var, ne yok?”

“Her şey yolunda. Senaryonuz üzerinde çalışmaya başladık. Ama başka bir rejisörle, Anatoli Karanoviç’le çalışıyoruz.”

“Bir şeyler ortaya çıktı mı? Seyredebilir miyim?”

“Elbette Nâzım. Rejisörün senaryosu tamam. Sahneler hazırlandı.”

“Tüm bunları ne zaman görebilirim?”

“Ne zaman isterseniz.”

“Yarın olur mu?”

“Olur tabii.”

Bir sessizlik oldu. Ardından sen sorunu yineledin:

“Olur mu?”

“Tabii.”

Gene sessizlik oldu.

“Yol beni biraz yordu cancağızım. Yarın siz bana, kır evime gelebilir misiniz? Arabayı yollarım. Saat 12 gibi, ha?”

“Tamam, biz geliriz,” diye yanıtladım. Heyecanımı belli etmemeye çalışıyordum.

“Teşekkür ederim, cancağızım. Ellerinizden öperim.”

Veda edip ahizeyi yerine koyduğumda üstünde ıslak el izim parlıyordu. O anda ne düşündüğümü anımsamıyorum. Birkaç dakika öylece kalakaldım. Sonra kendimi topladım ve geldiğini söylemek için rejisörlerin yanına koştum.

Gece boyu gözümü kırpmadım. Sabah olduğunda ise bir yerlere sığamıyordum. Sürekli bir gün önceki konuşmamızı düşünüyor, bir şey anlayıp anlamadığını, anladıysan da ne yorum yaptığını çıkartmaya çalışıyordum.

Peredelkino’da güzel bir kır evin vardı.

Nedendir bilinmez, yol boyunca bizi üst katta kış odasına dönüştürülmüş havadar ve aydınlık terasta beklediğini düşündüm. Yeri ve duvarları açık sarıydı oranın. Alışık olmadığımız bir tarzdı bu. Terasa ilk kez girdiğimdeki halimi hatırlıyordum. Kitaplar, tablolar ve dünyanın dört bir yanından gelmiş ya da getirilmiş, daha önce görmediğim tuhaf eşyaların ortasında kalmıştım. Çin, Hindistan ve Afrika’dan küçük küçük heykelleri, sanat tarihi kitaplarını, Skira’da yayımlanan ressamlarla ilgili eserleri anımsıyorum. Biz böyle yapıtları henüz bilmiyorduk. Her şey çok yeni ve can alıcı, ilgi uyandıracak türdendi.

Tiyatro yönetmeni ve ressam Nikolay Pavloviç Akimov’un uzun masada duran suluboya tablosunu anımsıyor, adını çıkartamıyordum. Yaşlı bir adam ve güzel genç bir kadının kafaları betimlenmişti. Oturduğun yeri değiştirdiğinde, bu iki yüzü görebilmek için tabloyu sürekli çevirdiğini anımsıyordum bir de.

Kapının karşısındaki yarıya kadar cam olan duvarın alt kısmında Van Gogh’un “Arles’te Gece Kahvesi” adlı tablosunun bir tıpkı yapımı asılıydı. Kapının üst kısmında ise, gene ustaca yapılmış, Picasso’nun “Ağlayan Kadın” tablosunun kopyası duruyordu. Duvarda asılı ya da cama dayanmış daha o kadar çok tablo vardı ki. Abramov’un “Nâzım Hikmet Hapishanede”

adlı tablosu da bunların arasındaydı. Ressam, bu yağlıboya büyük tablosunda siyah fonda gri parmaklıklar ve derinde kırmızı bir çiçek çizmişti.

Daha sonraları, Moskova'da seninle beraber yaşamaya başladığımızda Abramov ara sıra ortaya çıkar: “Nâzım, bak yeni tablom. Alsana!” diye bağırırdı. Ve her seferinde elinde senin için çizdiği, parmaklıklı ve çiçekli tablonun bir kopyası olurdu. Her birinin adı farklıydı sadece: “Beloyanis Hapishanede”, “Monalis Glesos Hapishanede”, “Patrise Lumumba Hapishanede...” Ressamın dört tablosunu satın almıştın. Ta ki günün birinde Abramov gelip de onları bizden geri isteyinceye dek tablolar evde yüzleri duvara dönük bir şekilde durmuşlardı.

Ölümünden birkaç ay sonra, bir gün sabahın kör bir vaktinde bizim kapının önüne dikilmiş ve “Aç kapıyı, Nâzım. Aç!” diye avaz avaz seni çağırmıştı.

Ama bu sonraydı. Tanrım, kafamın içi nasıl da karmakarışık! Her şey birbirine karışıyor. Sen beni anlıyorsun, anlıyorsun ama, değil mi Nâzım?

Kır evinin yolunda, senin konuklarınla sohbet etmekten hoşlandığını düşündüğüm odayı, düşsel olarak kafamda canlandırmaya çalışıyordum. Eşyaların arasındaki bu tuhaf gezinti beni oyalıyor, sakinleşmemi sağlıyordu.

Kapının sağ tarafındaki duvar kocaman kitap raflarıyla kaplıydı. Neredeyse tavana kadar yüksekti. Kitapların yanında Rus matryoşkaları, el yapımı oyuncaklar ve hatta eski bir Rus ikonası duruyordu. Evin bu halinde bir müze soğukluğu ve hüznü vardı.

Biliyor musun, dostumuz Mihail Volpin[19] ilk kez bana geldiğinde: “Bu adamın nasıl bir özlemi var ki böyle oyuncaklarla oturuyor,” demiş ve: “Ben de oyuncakları severim, ama Nâzım için üzülüyorum. Kalbinde, oyuncakların dolduramayacağı kadar büyük bir boşluğu onlarla tamamlamaya çalışıyor,” diye eklemişti.

İşte böyle 1957'nin sıcak bir Temmuz gününde arabayla Peredelkino' ya doğru ilerlerken evine varışımızı, kapıyı çalışımızı imgelemeye çalıştım. Köpek havlamasını ve senin üst kattan inişini işitecektik önce. Sonra da

senin, köpeğin Şeytan'ı sakinleştiren sesini. Arkasından mutlaka konuksever ve güler yüzlü halinle seni görecektik. Peşin sıra, ahşap merdivenlerden yukarı çıkacaktık. Güneş sarısı duvarlar çevreleyecekti bizi. Ve senin harikalarla dolu dünyanı hissedecektik yeniden... Polonyalı ihtiyar baronesi düşünmüyordum. Belli ki yörüngendeki tüm diğer kadınlar gibi seni bir başkası ile hayal etmem olası değildi.

Tüm konukseverliğinle herkese oturacak yer gösterecek, hasır koltuğa oturtacaktın bizi. Hafif bir şarap, kuruyemiş ve okkalı kahve sunacaktın. İlginç bir konuşma başlayacaktı... Ve biz yerkürede neler olup bittiğini öğrenecek, bize kapalı olan dünyada hangi filmleri seyrettiklerini, sahnelenen oyunları, çizilen tabloları ve insanların neyle soluk alıp verdiklerini öğrenecektik...

Artık düşüncelerimi dizginlemem gerekiyordu. Aracımız yavaşlamış, kır evinin kapısına yanaşmıştı.

Karşımızda bildik ev duruyordu. Trenev Sokağı No: 1. Sıcaktı. Güneşin ışınları iki katın camlarına vurmuş, oynuyorlardı. Sağda garaj ve bekçi yeri, solda ise köpek kulübesi vardı. Bu yarım hektar toprak, hava ve ışıkta özgürlüğü kısıtlanmış tek yaratık olan bekçi köpeği, zincirini şakırdatıyordu. Aslında, balıkların senin akvaryumundaki denizi, kafesindeki kuşların uçmayı unutması olası mıydı ki? Ve ardına kadar kapısını açtığın bu evde, Tanrı bilir daha başka kim özgürlüğe susamıştı...

Evden içeri girdik. Sessizdi. Girişte, duvarlarda o zamanlar dünya sinemasının en iyisi sayılan Polonya film afişleri karşıladı bizi. Soldaki kapı mutfağa açılıyordu. Bir göz attık: Orta yerde senin isteğin üzerine koyu maviye boyanmış uzun masa, sarı ayakları üzerinde modern Nâzım sanatının bir örneği olarak duruyordu. Mısır, kırmızıbiber, soğan ve sarmısak dizinleri duvarlara asılmıştı. Duvar boyunca uzanan tahta rafın üstünü işlemeli kil tabaklar süslemişti. Buzdolabı, dolaplar, her şey yerli yerindeydi, ama sen yoktun. Etraf sessiz ve kimsesizdi...

Karanoviç ile mutfaktan çıktık. Şaşkın bir halde duruyorduk. Yukarıya çıkan ahşap dar merdiven önümüzdeydi. Ama ikinci kata çıkmaya yeltenmedik. Giriş katındaki konuk odasına girdik. Uzun meşe masa kocaman boyutuyla odanın en güzel yerini işgal etmişti. Üzeri adeta el

sanatları müzesine benziyordu. Oyuncaklar, biblolar, süslü mumlar... neler yoktu ki! Nâzım'ın gururu Türk Abidin Dino, Picasso ve arkadaşı İspanyol Alberto, Yuri Vasilyev, Volodya Vaysberg'in artık bildiğim, sevdiğim tabloları eski dostlar gibi duvarlardan bakıyorlardı. İçlerinden bir tanesi diğerlerinden daha farklıydı. Çizgili elbisesi içinde hayat yorgunu bir kadın, bitkin halde bize doğru bakıyor ve zorlukla uzattığı eliyle gaz ocağını tutuyordu. Vicdanımızı sarsan bu bakışa dayanmak zordu.

"Ne zaman bu kadına baksam korkunç bir utanç kaplıyor," diye itirafta bulunmuştun bir gün. "Bu yedi odalı evde tek başıma yaşadığım için kendimi tam bir alçak gibi hissediyorum. O zaman daha fazla çalışmam gerektiğini düşünüyorum. Daha fazla çalışmalı ve daha faydalı olmalıyım. Ama her zaman başaramıyorum..."

Boş duvarlara katlanamazdın, Nâzım. Beraber yaşamaya başladığımızda evimizi döşerken bunu daha iyi anladım. O dönemde evinin boş kalması ayrı bir hikâye, onu daha sonra anlatacağım. Ev boştu boş olmasına, ama bu evde bizimle sadece güzelliklerin olacağına ant içmiştik seninle. Bu pahalı eşyalarımız olacağı anlamına gelmiyordu kuşkusuz. Bazen paraya sıkıştığımız da oluyordu çünkü. Ve işte böyle günlerden birinde Ogonyok dergisinden kestiğin bir resmi duvara çakmaya uğraştığını gördüğümde söylenmiştim. Bana hüzünle bakmış ve seni anlamadığımı söylemiştin buruk bir dille. Ve devam etmiştin:

"Beni anlaman zor biliyorum, ama Verusya, ömrümün dörtte birinden fazlasını boş hapishane duvarları arasında geçirdim. Tek süsleri kirleriydi. Kusura bakma ama, şimdi gözlerimin bayram etmesini istiyorum."

Affet beni Nâzım. Seni mahpus olarak hayal etmek bile mümkün değildi.

Başlangıçta bilmediğim o kadar çok şey vardı ki!

Pablo Neruda'nın armağanı hasır domuzcuk tavandan sarkıyordu. Cama ustaca astığın Türk gölge tiyatrosunun karakterleri Karagöz ile Hacivat'ın manda derisinden yapılmış örnekleri, Picasso'nun "Mavili Kız"ı, hepsi yerli yerindeydi. Bir tek sen yoktun.

Aslında uzakta değildin. Küçük açık verandada hasır koltuğa oturmuş Şeytan'ın tüylerini okşuyordun. Vücudun orada, ruhun uzaklarda bir yerlerdeydi. Kim bilir belki geleceğe uzanmıştın, belki de geçmişte birisiyle buluşmuştun... Tanrım, ne kadar derin düşüncelere dalmıştın... Sanki tüm yaşadıklarının yorgunluğu dört bir yandan seni kuşatmıştı. Yaşamın tüm ağırlığı üzerine çökmüş, üstündeki lacivert kadife ceketi buruşturmuş ve seni yaşlandırmıştı. Belki de bu gerçekten kendin olduğun, özüne döndüğün bir andı.

Yüksek alınlı, gür, kızıl saçlı, iri yarı, yalnız, yaşlı bir adam ve kocaman, yumuşak sarı tüylü, insan bakışlı bir köpek dış dünyadan soyutlanmış bir halde birbirinize sokulmuş oturuyordunuz. O sıcak temmuz gününde sizi ısıtan birbirinizin sıcaklığıydı. Hiç kimse ama hiç kimse, o dakikada size gerekmiyordu...

Hareket edip ses çıkarmaktan korkarak duruyor, insana ıstırapla gelen ve bir anda yok oluveren anı bozmaktan çekiniyorduk. Seni bu halde görünce, kendime itiraf etmekten çekindiğim şenlik beklentim ve diğer hayallerim yok olmuştu. Hafiflediğimi hissettim.

Kocaman, uzun tüylü, ince bacaklı kolli cinsi İskoç köpeği Şeytan, üstüme atıldı ve çıplak dizlerimi yalamaya başladı.

"Bak sen, bizim Şeytan sahibine çekmiş!" diye kaba bir espri yaptın ve o hemen alışılmış, yaramaz, konuksever, canlı haline döndün.

O günlerde, Moskova'da Birinci Uluslararası Gençlik ve Üniversite Festivali yapılıyordu. Festival süreciyle ilgili detayları öğrenmek istiyordun. Sovyet insanları gelenlere nasıl davranıyordu, zenci erkekler Rus kızlarının hoşuna gidiyor muydu, Moskova bu kadar yabancıya nasıl tepki vermişti, festival için gelenler "bizde" sıkılıyor muydu, gibi soruları birbiri ardına sıralıyordun.

Daha önce herhangi bir canlandırma filminin oluşum sürecini izlememiştin. Bu nedenle, film için hazırlanan tüm tablolara çocukça bir merakla bakıyor, hayretler içinde kalıyor ve seviniyordun. Resim sanatını çok iyi biliyordun. İnce, akıl dolu ve zor beğenir bir yaklaşımın vardı. Ve bunun doğal sonucu olarak, gördüklerinin hepsini aynı derecede beğenmemiştin.

Biliyorum, bazen incelik göstermen gerektiği durumlarda işin içinden çıkabilmek için bir oyunu, kitabı, şiiri, müziği övebilirdin, ama bir sanatçıya, mimara asla bu şekilde davranmazdın. Onların dış dünyadan soyutlanmış, sosyalist gerçekçiliğin sımsıkı kapalı bünyesinde müzelerden, modern sanat sergilerinden, ve hatta, çağdaş sanat ürünlerinin tıpkı yapım örneklerinden yoksun olduklarının bilincindeydin.

Kompozisyon ve renkler konusunda olağanüstü bir yeteneğin vardı. Sadece resim sanatıyla değil, çevrendeki her şeyle ilintiliydi bu durum. Ama resim, senin soluk alıp vermeni sağlayan bir araçtı. Nâzım, ister siyah, ister sarı, ister lacivert olsun, pırıl pırıl renklere baktığında, ışıltılarını kumaştan, tablodan, gökyüzünden, arabadan adeta içine çekerdin. Ve senin için her şeyin, yağmurun, asfaltın, müziğin; aşk, ayrılık, gelecek sözcüklerinin ve dizelerin renkleri vardı.

Ressamlara kendi görüşlerini anlatmaya başladığında ellerin kolların harekete geçiyor, olduğun yerde duramaz oluyor, neredeyse bağırır gibi yüksek sesle konuşuyordun. Elinin altındaki eşyaları yerlerinden oynatıyor, masanın üstünde duran bir şeyler varsa ufak parçalara ayırıyor ya da döküyordun; ama her şeye rağmen kusursuz nezaketini elden bırakmıyordun...

O gün her zamankinden farklıydın. Karşındakini esir eden doğallığın yoktu. Görünmez bir fırtına seni etkisine almış gibiydi. Ben de bir tuhaftım. Falsolu notalara geçit veriyordun. Dokuz ay önce merdivenlerde yaşananlar inanılması güç bir düş, yanılsamaydı sanki. “Niye böyle davrandığını düşünüyor, öfkeleniyordum. Aklımdan: “Kendisi özgürlüğüne kavuşmuş, şimdi de aptal hanım evladının, dikkatsizce ağızdan kaçmış sözlerin etkisinde kalmış olduğunu düşünüyor, korkuyor,” diye geçiriyor, “Daha neler artık,” diyordum. Tüm bunlar geçmişte kalmıştı. Endişelenecek bir şey yoktu. Nâzım kimseyi yoldan çıkartmamıştı. Peki, içimi böyle kemiren neydi?

Daha sonra bana: “İlk defa beni tıpkı Hint lahdi gibi donuk ve içine kapanık gördüğünü” söylemiştin. “Ne gülüyor ne de gülümsüyorsun. Sessizce olanı biteni izliyor ve sürekli röntgen gibi içimi görmeye çalışıyorsun,” demiş ve eklemiştin: “O gün senin irade gücünü azıcık hissettim ve o zaman hırçınlaştım...”

Evin önüne “Pobeda” marka gri bir araba park etti. Şoför kapısı açıldı ve sen:

“İşte bizim Muzoçka,[20]” dedin.

Muza’nın[21] ardından Ekber indi arabadan. İkisi birlikte, güleç yüzleri, yazlık görüntüleriyle verandaya geldi. Muza yeşiller içinde son derece çizgi dışı görünüyordu. Bir şoför için fazlaca şatafatlıydı, diğer yandan önünden öylesine geçip gitmek olası değildi. Şöyle bir Moskova’da nasıl direksiyon salladığını düşündüm ve herhalde, trafik lambalarına yeşil gözlerini şöyle bir kırpıyordur, onlar da yeşil yeşil yanıt verip Muzo’yu selamlıyorlardır, diye aklımdan geçirdim.

“Muzoçka, geldin demek, ha?” diye sevecen bir şekilde selamladın. “Hadi, anlat bakalım.”

Konuşurken Rusçada pek çok anlama gelen “Nu”[22] sözcüğünü çok sık kullanıyor, her türlü söyleminde aralara serpiştiriyordun. Bir de konuşmanın gidişatına göre ellerini çırpar, göz kırpar, kafanı sallardın. Ve tüm bunlara dayanmak, senin çekim gücüne kapılmamak olanak dışıydı.

Muza’nın elini öptün. Ekber’le kucaklaşıp öpüştünüz. Bir yandan da:

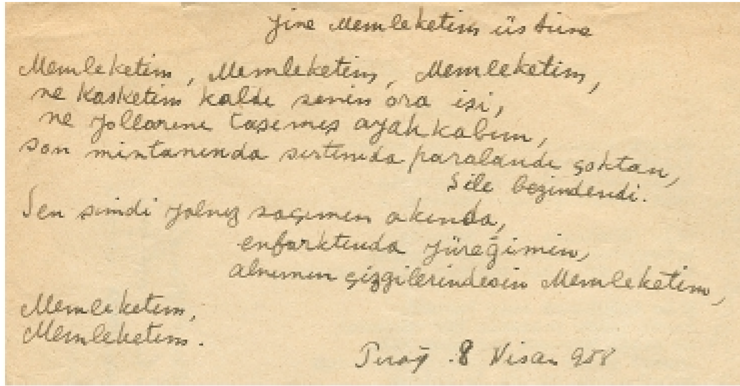
“Oy, Ekber’im, efendim, üstadım, oy, paşa!” diye Türkçe sözcükleri birbiri ardına sıralıyordun. “Muzoçka, hadi, tanışın. Vera Tulyakova, bizim çizgi film redaktörümüz, bu bey de bizim rejisörümüz...” dedin ve kaldın.

İsim, soyadı, tarih, gün ve listeyi daha uzatabileceğim pek çok şeyi hatırlama konusunda berbat bir belleğin vardı. Ama asıl temel konularda belleğin oldukça güçlüydü. Aldatan dostları asla unutmaz ve bu konularda hesaplaşmaya gitmeyi hiç sevmezdin. İnsanların ters davranışlarını, sana karşı olsun olmasın, asla unutmazdın. Bir de borçlarını aklından silmezdin. Geçenlerde bana bir notunu gösterdiler. 1960 yılında “Volga” marka arabayı aldığında yazmışsın. “Kardeşlerim Süleyman Rüstem, Mehdi Hüseyin ve Resul Rıza’dan araba almam için bana borç vermelerini rica ediyorum. Ve borcumu ödemeden ölmeyeceğime söz veriyorum.” Altına da “Sizin Nâzım,” diye imza atmışsın.

Muza Pavlova ve Ekber'in senin yokluğunda çevirdikleri şiirleri dinlememiz için kalmamızı istedin. Ne diyebilirdik ki? Memnuniyetle kabul ettik. Şiirlerin çoktan içime işlemişti.

Çevirileri son derece dikkatle ve gergin bir şekilde dinliyordun. Anlamadığın ya da kabul etmediğin dizelerin yinelenmesini istiyordun. O dakikada şiirden başka her şey gözünden silinmişti. Dinlerken kafanı sallayıp tempo tutuyordun. Alnın ter damlalarıyla kaplanmış, ıpıslak olmuştu. Parmakların düzensiz devinim içinde bir şeylere dokunuyor, buruşturuyor gibi hareket ediyorlar, kısacası sinirleniyorlardı.

Muza dingin, sakin ve her sözcüğün hakkını vererek okuyordu:

yine memleketim üstüne

Memleketim, Memleketim, Memleketim,
ne kasketim kaldı senin ora işi,
ne yollarını taşımış ayakkabım,
son mintanın da sırtımda paralandı çoktan,
Şile bezindendi.
Sen şimdi yalnız saçımın akında,
enfarktında yüreğimin,
alnımın çizgilerindesin Memleketim,
Memleketim,
Memleketim.

Prağ 8 Nisan 958

Memleketim, memleketim, memleketim,

Ne kasketim kaldı senin ora işi,

Ne yollarını taşımış ayakkabım,

Son mintanın da sırtımda paralandı çoktan

Şile bezindendi...[23]

İlk okunan halinde ayakkabı sözcüğünün geçtiği dize, Rus mantığına uygun olarak çevrilmiş ve "yollar, ayakkabını taşımamış" gibi bir anlama gelmişti. Okumayı o anda durdurdun ve senin yazdığının böyle olmadığını açıklamaya koyuldun. Çok heyecanlanmıştın. Söylediklerinin tam olarak anlaşılmadığı izlenimine kapılıyor ve bu nedenle Ekber'in yardımını istiyordun. Ağzından hızla dökülen sözcüklerle düşüncelerini Ekber'e

Türkçe anlatıyor, ondan tam olarak ne demek istediğini açıklamasını istiyordun.

Ekber şanslı bir insandı. Yazdıklarını Türkçe aslından okuyabildiği için, seni seven herkes onu kıskanırdı. Ekber'in gerçek bir İstanbullu gibi Türkçe bildiğini söylerdin. Yazın beğenisine güvenin tamdı. Yeni tamamladığın şiirlerini ona gösterirken her zaman heyecanlanırdın. Evdeki bu ilk sunumlarında Ekber senin için Türkiye anlamına gelirdi.

Ekber seninle ters düştüğü durumlarda, seni memnun etmek adına da olsa asla onay vermez, edebi konularda tartışmaya bile girerdi. Sen köpürür, onu inandırmaya çabalardın. Ekber inatla kendi görüşünü savunurdu. Bu durumlarda sen hırçınlaşır, rica eder, yalvarır sonunda güler ve: "Ekber, çıldırtacaksınız beni, şeytan kadar inatçısınız," diye haykırırdın.

Ekber'e oğlum demen boşuna değildi. Azerbaycan'ın küçük kentlerinden biri olan Kirovobad'dan Moskova'ya gelmiş olan bu Azeri gencinde emeğin çoktu. Ekber, taparcasına severdi seni. Sen daha hapisteyken, o seçimini yapmış ve üniversitede tezini senin sanatın üzerine yazmıştı. Dostluğunuz sonradan kurulmuştu. Düşmanların inadına. Evet, düşmanlarınız vardı. İlk yıllarda, Ekber'in sana yakınlığı farklı kesimlerde şüphe yaratmıştı. Diğer yandan bir şair ve çevirmenin ortak yazın çalışmaları kıskançlık duygularını tetikliyor, kimi Türkologların yolunu Ekber'den temizleme arzusunu artırıyordu.

Stalin döneminde ve hatta sonrasında, Ekber'in ciddi acılar çekmesine neden olan iftira dolu dilekçeler, taraflı mektuplar yazılmıştı. Atılan çamurların izi sana da bulaşıyordu. Sovyet pasaportunu aldığında, bu alçakça kaleme alınmış karalama örneklerinden bazılarını sana göstermişlerdi.

Kimi zaman da Ekber sana bir şeyler öğretirdi. Telefonda Rusça teşekkür etmeyi, tam olarak saati öğrenmek istediğinde, telefonda "100" numarayı çevirip mekanik sesi dinlemeyi, örneğin. Ve tabii ki, Moskovalı polislerin kendilerine "yoldaş Milton" diye ünlenilmesinden hoşlandıklarını sana söyleyen de Ekber'di. Daha kim bilir neler neler vardı. Sen asla altta kalmazdın. Bir keresinde ona yurtdışından en değerli hediye olarak içme suyu getirmiştin! Birbirinizi koşulsuz ve iyilik dolu kabullenirdiniz her

zaman. Ve her ikiniz de aynı derece sıra dışı davranışlarla birbirinizi şaşırtırdınız.

Dahası, sen bir şeyler anlatmayı, anımsadığın olayları aktarmayı çok severdin, Ekber ise seni dinlemeye can atardı. Doğrusunu söylemek gerekirse, kimi zaman olanı biteni biraz süsleyip anlatırdın. Her seferinde başka bir ayrıntı daha eklerdin. Ekber, seni sonsuza dek dinleyebilirdi. Anlattıklarını artık ezbere biliyor olması, onun için önemli olmazdı.

Muza şiirlerini okumaya devam ediyordu:

Acayipleşti havalar,

bir güneş, bir yağmur, bir kar.

Atom bombası denemelerinden diyorlar.

Stronsium 90 yağıyormuş

ota, süte, ete,

umuda, hürriyete,

kapısını çaldığımız büyük hasrete.[24]

Diken üstünde dinliyor, bazı sözcüklere takılıyordun. Özellikle “senin” olmayanların değiştirilmesini istiyordun. O zaman çevrende bulunanların yardımına başvuruyor, beğenmediğin sözcüğün yerini alabilecek başka seçenekleri soruyordun. Hepimiz eşanlamlı sözcükleri düşünüyor, bulduklarımızı söylüyorduk. Dinlediklerin içinden en uygununu, keskin nişancı sezginle seçiyordun. O kadar sade ve yalındın ki! Senden yayılan enerji hepimizi sarıp sarmalamıştı.

Çalışmalarınla ilgili farklı insanların görüşlerinin senin için ne kadar önemli olduğunun ayrımında değildim henüz. Sen, kimilerinin aksine, yeni bitirdiğin yapıtlarını tanıdığın, tanımadığın insanlarla paylaşmakta sakınca görmezdin.

Diğer yandan, sıradan basit bir uyarıyı dinlemeye katlanamazdın. Sinirlenir, tartışmaya başlar, gücenir ve bir şey beceremediğini söylerdin. İster istemez sana şefkat gösterip sakinleştirmek gerekirdi. Ama görüşlerine değer verdiğin, dinlediğin insanlar da vardı. Dinlerdin dinlemesine de önerileri dikkate almazdın. Asla. Eleştiriyle senin görüşünü değiştirmek olanaksızdı. Tüm bunları daha sonra bir güzel anladım, o gün ise...

Muza, özenle, sakin ve her sözün hakkını vererek okumayı sürdürüyordu:

Neslimin yaprak dökümü başladı,

Çoğumuz, kışa giremeyeceğiz.[25]

“Ne dedin cancağızım,” diye Muza’nın okumasını böldün. “Yaprak dökümü[26] mü dedin? Hani, güz geldiğinde ağaçların yapraksız çıplak kalması mı yani? Yaprak yağmuru gibi, ha? Siz böyle mi diyorsunuz?”

“Evet, Nâzım.”

“Ne güzel bir sözcükmüş bu. Daha önce hiç duymamıştım. Devam et lütfen.”

Bu dizelerle anlatmak istediğin neydi Nâzım? Yaşamı sorgulamaya iten ölüm olgusu muydu? Söz konusu yaşam, ölenin miydi yoksa kendinin mi? Kuran’dan olduğunu söylediğin “Hiç ölmeyecekmişsin gibi yaşa, yarın ölecekmişsin gibi hazırlıklı ol!” ifadesini defalarca duymuştum senden.

Mutfak ve temizlik işlerine bakan “Yoldaş Nina” (sen saygından kadını böyle ünlerdin) gongu çaldı. Yemek vakti gelmişti. Ellerini çırptın ve herkesi masa başına, öğlen yemeğine davet ettin. Konukların buna bir itirazı olmadı. Hep birlikte kalktık, canlanmıştık. Örtüsüz masanın üstünde, Bulgaristan işi kâselerin yanında, yemek yemekten çok, ortak çanaktan Ruslara özgü şçi çorbası kaşıklamakta kullanılan, bizim özgün tahta kaşıklarımız duruyordu. Bu tip gösterişlerden hoşlanmayan birisi olarak bana normal bir kaşık vermelerini rica ettim. Ve senin her şeyi hemen algılayan keskin bakışın altında aldım istediğim kaşığı.

Yemekler abartısız ve sadeydi: Fasulye, beyazpeynir ve yeşil soğan. Bu yüzden konuklar ekmeğe dayandılar. Benimse canım yemek istemiyordu. Telefon çaldı ve Arkadi Raykin'in[27] aradığını söylediler. Masadan kalkıp telefonun başına gittin. Gürültülü bir şekilde birikmiş havadisleri birbirinize anlatmaya başladınız. Sen lafın arasında şakayla karışık:

"Her şeyden önce, sana söylemem gereken bir şey var," dedin. "Hakkımda bir söylenti çıkmış. Güya Varşova'da evlenmişim. Zengin birisiyle. Hadi bunu anladık, kadının kontes olması da normal, ama yaşlı olmasına ne demeli? Bunu ancak insanın düşmanı uydurabilir!"

Masaya döndün. Benden tarafa hiç bakmıyordun. Sanki ben yokmuşum gibi davranıyordun. Tam karşında oturduğum için bu zor oluyordu. Ekber ise dikkatle ikimizi izliyordu.

Masaya canlı bir hava gelmişti. Konuklar, coşkuyla şiirlerinden konuşuyorlardı. O gün orada okunan şiirlerinden pek çoğu daha sonra "60 Şiir" ve "Yeni Şiirler" seçkilerine girdi. Havada bir hüzün asılı kalmıştı. Yaprak dökümünün hüznüydü bu.

"Neyse!" dedin, avuç içinle hafifçe masaya vurup arkana yaslanmıştın, bakışların bana dikilmişti. "Vera, söyleyin bakalım, ne oldu size böyle? Pek bir güzelleşmişsiniz."

Herkes bana dönmüştü. Muza bana bakıyordu. Ekber bana bakıyordu. Anatoli Georgiyeviç bana bakıyordu. Bense, hep böyle durumlarda olduğu gibi, kulaklarıma kadar kızarmıştım. En uygunsuz zamanlarda ortaya çıkan aptalca bir huyumdu bu. Sıkıcı bir hava esti masada. Dizelerdeki gerçeklikle karşılaştırdığımda bu soru bana çok sığ gelmişti. Muza el yazmalarıyla birlikte yetişkin Nâzım'ı da toplayıp dosyaya koymuş, küçük Nâzım'ı yemek masasının başında bırakmıştı.

"Şiirlerimde redaktörümüzün hoşuna gitmeyen ... gitmeyen bir şey olup olmadığını öğrenmek istiyorum," diye beklenmedik bir neşeyle sordun.

"Hüznünüz," diye aynı tonda yanıtladım.

“Demek siz de pek çokları gibi, dünyadaki en mutlu insanlardan biri olduğumu düşünüyorsunuz,” dedin. Alaycı bir gülümse vardı yüzünde.

“Beni sizi sevdikleri kadar sevselerdi, hiçbir güç bana hüzünlü şeyler yazdıramazdı,” dedim. İşi şakaya vurmaya çalışıyordum.

“Şiir sanatı pek de neşeli bir iş değildir,” dedin içini çekerek.

Anımsıyor musun, Nâzım bir gün Volpin, savaş sırasında, Moskova yakınlarında Erdman’la[28] beraber nasıl siper kazdıklarını anlatmıştı. Alman uçakları tepelerinde öyle alçaktan uçuyormuş ki pilotların kıs kıs sırıtan suratları bile görülüyormuş. Volpin yorulmuş, şikâyet etmeye başlamış. “Toprağı kazmak ne zor işmiş,” diye söyleniyormuş. Erdman: “Tüm zorluğuna rağmen şiir yazmaktan daha kolay,” demiş. “Evet,” demiş Volpin, hiç koşulsuz onaylamış arkadaşını.

Demek, bende bir değişiklik vardı ha... Bir kaygı kaplamıştı benliğimi. Ürpermiş, rahatsız olmuştum. Sense hararetle sohbete devam ediyor, herkesle şakalaşıyordun. Anahtarı istedin ve dolaptan bir şişe rakı çıkarttın. Herkesin kadehini doldurup üstüne su ilave ettin. Bu anasonlu Türk içkisinin nasıl içileceğini öğretmeye başladın. Bana doğru kaçamak bakışlar atıyorsun gibi geliyordu bana ve sanki sahte, zorlama bir neşe içindeydin. Konuştukların senin tarzından uzakta, manasız boş laflardı. O an senden hoşlanmadığımı düşünürken yakaladım kendimi. Tek isteğim oradan çıkıp gitmekti.

Koridora çıktım. Aynanın önünde dikilip kendime baktım. Değişen bir şey yoktu. Belki biraz saçlarım uzamış, düzleşmişti. Güneş rengini biraz değiştirmişti... Birdenbire aynada seni gördüm. Bir sanrı gibi belirmiştin arkamda. Aynadaki yansımız, tıpkı Akimov’un başarısız suluboya tablosundaki yaşlı bir adamla genç kadına benziyordu. Tek fark benim gözlerim solgun seninkiler suçluydu. Bu fotoğraf senin hoşuna gitmedi. Gözlerimin içine baktın. Bakışların sert, sezgi dolu ve otoriterdi. Sonra saçlarımdan öyle bir tuttun ki boynum acıdı. Başımı omzuna yasladın. Saçlarımı tuttuğun elini aniden bırakıp kendi yüzüne götürdün ve arkana bakmadan beni orada bırakıp gittin.

Seni farklı şekillerde görmeye alışkındım. Kimi zaman kaygılı, kimi zaman neşeli, kimi zaman heyecanlı ve kimi zaman da doğal, olduğun gibi. Ama şimdi... Şimdi bir şeyler oluyor, büyü bozuluyordu. Ruhum kararmış, kötü olmuştum. Eve gitmeliydim, bir an önce eve gitmeliydim...

Nedense ilk yazımız, 1956 yazı belleğime düşüverdi. Anımsarsan Nâzım, çağrın üzerine Valentina Brumberg'le sana kır evine gelmiştik.

Birkaç haftadır ağır hastaydın ve Moskova'da antibiyotiklerden ölmek üzere olduğuna dair söylentiler dolaşıyordu. Bizsiz dönmemesini tembihlediğin şoförünü bizi alması için stüdyoya göndermiştin. Yaz iyice hissediliyordu. Güneş avluyu kaynatmıştı. Küçük yatak odasında yatıyordun. Odanın camları sımsıkı kapalıydı. İnsanı bayıltacak kadar havasız odaya zorlukla girdik. Neden burada hep böyle ağır bir hava oluyordu?

Yüksek yastıklara yaslanmış, yünlü çamaşırlar içinde terlemiş yatıyordun. Hüzün dolu gözlerin ölüm mahkûmununkini anımsatıyordu.

...ölüm döşeğinde yatanın gözlerine bakamam utanırım.

yaşamak ayıp bir şeymiş gibi gelir biri yanımda can çekişirken[29]

Bu dizeleri daha sonra "Yılbaşı Ağacı" adlı şiirinde yazacaktın. Ama biz, o anda bu duygularla sarıp sarmalanmıştık. Zayıf ellerin kalın yorganın üzerindeydi. Derileri yaralarla kaplıydı. Biliyor musun, ellerinin her zaman senin ruh halini yansıttığının ayrımındaydım.

Evdeki kadın doktorunun yetkinsizliği, neredeyse bir trajediye neden olmuş ve aşırı penisilin yüklediğinden, kan zehirlenmesi oluşmuştu sende. O zamanlar, bu rahatsızlığın bizde tedavisi olanaklı değildi. Birçok insanın sana gerekli ilaçları yurtdışından getirtmeye çabaladığını işitmiştik. Yeteri kadar dost insan vardı etrafında, ama o sıralarda en ünlü isimlerin bile yurtdışında yabancı meslektaşları ile iletişimleri yoktu.

Tanrım ne kadar kötü ve bitkindin!

Zorlukla ve aralıklarla soluk alıp veriyordun. Pencerenin ardında, dışarıda ise yaz şöleni vardı. Köknarlar, çam ağaçları, kayınlar senin çift camının arasında salınıp duruyorlardı. Ormanın yeşili gözlerimizi alıyor, gökyüzü Amerikan filmlerindeki gibi masmavi parlıyordu. Bu bolluk ve huzur dolu yaz manzarasının yanında, sen ölmek üzere olan büyük bir balığa benziyordun. Terden ıslanmış yastığın, sıcak yorganın ve kendi güçsüzlüğünün, hüznünün tutsağıydın.

Sana doğru eğilmiş, öyle dikiliyorduk. Arkadan iş çeviren “bakıcılarından” hiçbiri oturacak bir şey vermemişti. Yatağın kenarına oturmamızı istedin. Oturduk.

“E, cancağızlarım, anlatın bakalım. Ne var, ne yok?”

Öylesine çene çalmaya başladık. Seni eğlendirmeye, oyalamaya çalışıyorduk. Elimizden geldiğince bir şeyler yapıyorduk, ama bu sahte tavırlarımızdan kendimiz de rahatsız olmuştuk. Kanımca, sen tüm bunların ayrımındaydın. Kadın doktor ziyaretimizi uzatmamamızı tembihledi bize. Ardından protesto havası içinde diğer yatağın üstüne çıktı. Eteğini bacağından sıyırdı ve –bir metre uzağımızda– parmaklarını karıştırıp ayak tırnaklarını kesmeye koyuldu...

Eski bir Moskovalı gün görmüş olan Valentina Brumberg, olan biten akıl almaz saçmalığın karşısında şaşkınlaştı ve öfkeden, gerçek anlamda tıkanacak gibi oldu. Onun bakışlarını yakaladığında, sen de bakışlarınla yanıt verdin ve Brumberg’den oralı olmamasını rica ettin. O durumda, başka ne yapılabilirdi ki zaten?

Biz gitmek için ayaklanıyorduk sürekli. Sen ise bizi bırakmıyor, küçük bir çocuk gibi ellerimizden yakalıyor, oturtuyordun. Üzerimizdeki göz hapsinin zayıfladığı bir anı fırsat bilip aceleyle yastığının altından gözlük kabına benzer bir şey çıkardın ve bir avuç dolusu ilacı, yolda bir yerlerde atmamı söyleyerek elime doldurdun.

Hastalığının öyküsünü daha sonra anlatmıştın bana. XX. Kongre’ de dile getirilen Stalin ideolojisi ile ilgili gerçekler, Macar isyancıları ezen Sovyet tankları gibi 1956’daki politik dramlar hastalığını tetiklemişti. Terör, kan ve yalan. Dahası, en kutsal değerlere, ideallere inen darbeler. Bu ağır ruhsal

çöküntünün üstüne bir de penisilin zehirlenmesi başlayınca, uyku veren hapları içmeyip saklamaya başlamıştın. O yaz, dört kez yaklaştı ölüm sana.

Hapları bana verdiğinde şaşırdığımı görünce gülümseyivermiştin. Tıpkı bir keresinde bana anlattığın anlamlı fıkradaki gibiydi durum:

Bir gün Nasrettin Hoca hastalanmış, doktor çağırmışlar. Hoca, muayeneden sonra doktorun parasını vermiş. Hizmetkârına eczaneye gidip reçeteyi yaptırmasını söylemiş. İlaçları getirdiğinde ise onları camdan atmasını istemiş. Hizmetkâr şaşırınca da: “Ne yapsaydım yani?” demiş. “Doktora para verdim, çünkü onun yaşaması gerek, aynı şekilde eczacının da yaşaması için para kazanması gerek. E, müsadenle, benim de yaşamam gerek. Onun için at şu ilaçları.”

Şimdi düşünüyorum da Nâzım, yaşamının benden önceki dönemine yaklaşımım çok yüzeysel miydi acaba? Beraber yaşadığımız dilimi açıkça anlatacağıma sana söz veriyorum. Zaten seninle her şeyi dürüstçe konuşmaz mıydık, Nâzım?

Seninle yaşadığımız uzun ayrılığın sonrasında, ilk karşılaşmamız olan o günün akşamı evimden aradın beni.

“Size ne oldu? Bana gerçeği söylemek istemez misiniz?” diye sordun.

“Neden bahsediyorsunuz, anlamadım,” dedim.

“O zaman şöyle sorayım. Birine âşık mı oldunuz? Kim olduğunu bana söyleyebilir misiniz? Onu tanıyor muyum?”

“Kimseye âşık olduğum filan yok,” deyip güldüm. “Aklınıza neden böyle bir şey geldi ki?”

“Kim – se - ye mi?!”

“Kim – se – ye.”

“Garip.”

“Neden ki?”

“İşte, Sevgili Vera, bana acımanıza gerek yok. Bunu size açıklıkla söylüyorum. Hiç gerek yok.”

“Benim size acımak gibi bir niyetim yok. Yoksa böyle bir şeye gereksinmeniz mi var?”

“Aptal değilim ben. O kadar değişmişsiniz ki. Tamamen farklı birisiniz.”

“Sadece dudaklarımı boyamaya başladım. Bendeki tek değişiklik bu.”

“Gördüm, yavrucuğum. Bu da birisi için değil mi? Ben koca bir ömür yaşadım, cancağızım. Kadınlar hiçbir şeyi öylesine yapmazlar. Sizin bunları beğenilmek isteğiyle yaptığınızı kastediyorum. Belki, siz de âşık olduğunuzun farkında değilsinizdir henüz. Belki tüm bunlar bilinçaltınızın etkisiyle oluyordur... Ben, ben çok yaşlanmışım, değil mi?”

“Neler diyorsunuz Nâzım, bu da ne demek şimdi? Bu karamsarlık nereden çıktı? Yolculuk sizi epey yormuş anlaşılan. Bekleyin, bir iki gün geçsin...”

“Ben sizin hastanızım, yavrucuğum. Başka bir şeyim yok.”

Ve telefonu kapattın.

Aman Tanrım, neler söylemiştin bana?! Yoksa rüya mı görüyordum? Konuşma yarıda kesilmişti? Neden?

Konuşmanın ardından dar tahta karyolana yatacağını hayal ettim. Evin ışıkları sönecekti. Etrafı sessizlik kaplayacaktı. Sen yatacak ve düşünmeye başlayacaktın... Beni düşünecektin. Ben de uzandım ve düşündüm. Seni, seni saran hüznü, sözcüklerini düşündüm. Sende olmasını hayal ettiğim gibi olmayan şeyleri düşündüm. Peki, nasıl olmasını hayal etmiştim? Bunu kendim de bilmiyordum. Eskisi gibi; açık, içten, güzel ve telaşlardan, korkak bakışlardan uzak olmandı hayalim.

Affet beni, Nâzım. Aptalın da aptalıydım o zamanlar. Seni daha tam tanımıyordum ve senin o abartılı kıskançlığının acısını asıl daha sonra çekeceğimin ayrımında değildim. Gözüne biraz güzelleşmiş görününce, bunu kendince yorumlamış ve kıskançlığın pençesine düşmüştün.

Ertesi sabah, işe geldiğim gibi telefon çaldı. Sevgili arkadaşım, meslektaşım Rayka Friçinskaya'nın heyecan içinde: "Nâzım! Nasılsınız? Ne zaman geliyorsunuz?" diye yüksek sesle konuştuğunu duydum. Rayka, gülüyor ve sana tatlı tatlı bir şeyler söylüyordu. Yüzündeki ifadeden senin de ona güzel bir şeyler söylediğin anlaşılıyordu. Kadınlarla böyle gönül okşayıcı sözlerle konuşmayı sadece sen becerebiliyordun. Benim gelip gelmediğimi soracağın anı bekliyordum ki Rayka: "Geldi, geldi, şimdi veriyorum," dedi ve ahizeyi tuttuğu elini bana doğru salladı. Bu hareketiyle bana: "Çabuk gelsene, sanki sana olduğunu bilmiyormuşsun gibi ne oturuyorsun orada," diyordu. Ahizeyi aldım:

"Merhaba, Nâzım," dedim.

"Günaydın, Veracığım. Bugün sizin oraya gelebilir miyim? Ressam yoldaşlarla konuşmak istiyorum. Onlara açıklamak istediğim bazı şeyler var..."

"Gelin tabii. Sizi görmekten mutlu oluruz."

Sessizlik.

"Duydunuz mu beni? Alo?"

"Evet, cancağızım. Geleceğim. Sağlıcakla kalın, güzelim benim."

Birden yaşam bana ilginç gelmeye başladı. Bir çeşit tiyatro başlamıştı.

O sıralar, bu tiyatroda sadece dürüst ve iyi kahramanlar (kötü güçler epey sonra ortaya çıktılar) ve tek seyirci olarak ben vardım. Kader, adım adım beni de oyunun karakterlerinden biri yapıyordu, ama şimdilik sadece iyi ve dürüst kahramanlar sahnedeydi.

Telefonların sıklaşmıştı. Israrla beni stüdyodan arıyordun. Sesimi duymak istiyordun. Başka ne olabilirdi? Ben memnun ve mutluydum. Seninle konuşmak son derece ilginç ve gurur okşayıcıydı. Sık sık stüdyoya geliyor, sanattan bahsediyor, Moskova'da kimsenin kolay kolay bilmediği, ama senin ilk kaynaktan öğrendiğin haberleri bizimle paylaşıyordun. Bunda Moskova'nın ve dünyanın en ünlü ve elit insanlarının senin konukların

arasında yer almasının katkısı büyüktü. Meslektaşlarım, keyifle bizim sohbetlerimize katılıyorlar, senin her sözcüğünü yakalamaya çalışıyorlar, sorular fısıldıyorlardı... Beni saran atmosferin mükemmel bir şekilde ayrımındaydın. Çevremdekilerle ilişkilerini benim aracılığımla sürdürüyor, benimle onlara selamlar, iltifatlar iletiyor ve ayrıntılı olarak kendini anlatıyor, yazınsal uğraşlarından, planlarından, dostlarından kısacası akla gelebilecek her şeyden bahsediyordun. Başlangıçta bu söyleşilerde senin dünyanın nabzını tutan özgün dünyan küçük parçacıklar halindeydi. Her gün, her seferinde beni biraz daha yukarı taşıyordun sanki ve ben Nâzım, pek çok olaya senin gözünle bakmaya başladığımı hissediyordum.

Bu akşam gece boyu Bleyman'ın[30] konuğuydum. Leningrad'dan yeni dönmüş. Zoşçenko'nun dul eşini ziyaret edişini anlattı. Meğerse onun adı da Vera Vladimirovna'ymış ve sesi de benimki gibi inceymiş. Anımsadığım konu başka oldu, Nâzım. Küçük düşürülmüş Mihail Zoşçenko ile seni bağlayan olayları kime anlatırsan anlat, her seferinde aynı konuya dönüyor ve bunları yazmak istediğini söylüyordun. Senin kendine borç saydığın bu arzunu şimdi ben yerine getirmeye çalışacağım. Kim bilir, orada borçsuz olmak daha kolaydır belki de.

Evet, Nâzım, sen mükemmel bir anlatıcıydın ve en acı durumlarda bile gülmeyi becerebilen insanları severdin. Bizler de stüdyoda seni dinlemeyi seviyorduk. Parti Merkez Komitesi'nin Zoşçenko'nun adını karalayan kararından sonra, onun adını senin klasiklerin arasında, Moliére ve Gogol'ün ardından ve onlara eşdeğer olarak sayman bizim için beklenmedik bir şeydi. Biz de Zoşçenko'ya saygı duyuyorduk tabii ki. Ama o sıralarda, bizim çevremizde bile onu büyük bir yazar olarak sayan kimse yoktu.

Bir yaz günü, 22 Temmuz 1958 tarihinde stüdyoya yorgun bir halde gelmiştin. O sırada, bizim bölümde meşhur bestecilerden birisi de bulunuyordu. Adam acımasız bir şaka ustasıydı. Heyecan içinde, kendisini hayranlıkla dinleyenlere, halkın çok sevdiği komedi sanatçısı Vladimir Henkin'e yaptığı bir oyunu anlatıyordu.

Sürekli yaşadığımız bir sahneye tanık oluyordun. Başarılı besteci, bembeyaz gömleğinin parlak beyaz taşlı düğmelerinin ışıltısında, bir gün adamakıllı içen Henkin'e yaptıklarını anlatıyordu. Akşamın geç bir

vaktinde restorandan çıktıklarında masa arkadaşları, güçlükle evin yolunu bulmaya çalışan Henkin'i gizlice takip etmişler, arkadaşlarının peşi sıra apartmanına kadar gelmişler. Henkin'in başını yastığa koyar koymaz uyuma alışkanlığını ve o günlerde, Henkin'in yaşadığı apartmanda büyük boyutlu tamir ve badana işleri yapıldığını biliyorlarmış. Girişte buldukları, açık kahverengi boya dolu kovayla taşınır merdiveni kaptıkları gibi Henkin'in kapısına gelen kafadarlar, içlerinden birinde bulunan anahtarla kapıyı açıp sessizce içeri girmişler. Düşündükleri gibi, arkadaşları derin bir uykudaymıfl. Henkin'in ayakkabılarının altına, getirdikleri yer döşeme boyasından iyice sürmüşler. Ancak, işleri bu kadarla bitmemiş. Henkin'in adımları boyutunda izleri yataktan başlayarak duvara kadar bırakmışlar ve merdiveni kullanarak aynı izleri tavanda da sürdürmüşler, sonrasında karşı duvardan yatağa kadar turu tamamlayıp ayakkabıları düzgün bir şekilde yatağın kenarına bırakmışlar. Boya dolu kova ve merdiveni apartman girişinde aldıkları yere bırakıp oradan ayrılmışlar. Hikâyenin sonu Hitchcock'a yaraşacak şekildeydi. Arkadaşları "tesadüfen" Henkin'e telefonlar etmeye başlamışlar. Böylelikle, bir yandan Henkin'i uyandırmaya çalışırken diğer yandan şaşkınlığını izlemişler. Sonunda, yaramazlıklarını bir kadeh konyak eşliğinde kurbanlarına keyifle itiraf etmişler.

Besteci, sirk gösterisi kıvamındaki bu öykünün peşi sıra, nefes almadan bir diğerini anlatmaya koyuldu. Gene her şeye inanan, yalnız başına yaşayan sanatçıyla ilgiliydi olanlar. Bir önceki hikâyedeki aynı sevimli ekip, Lubyanka'dan[31] esinlendikleri bir numarayı yapmışlardı Henkin'e. Halkın gözdesi Henkin, Satir (Yergi) Tiyatrosu'nda mı, yoksa başka bir yerde mi başarıyla sergilediği oyunun ardından şerefe birkaç kadeh konyak yuvarlamış ve güçlükle evin yolunu bulmuş. Olay, sonu gelmez tutuklamaların sürdüğü 40'lı yıllarda yaşanmıştı. Zavallı Henkin evine vardığında, kırmızı mumun üzerine vurulmuş devlet armalı mührün kapısına asıldığını görmüş. Üstüne üstlük beyaz kâğıda kırmızı iri harflerle yazılmış "mühürlenmiştir" yazısı da varmış. Kırmızı mumun şampanya şişelerinin tıpasında kullanılan türden olduğunu, üstündeki devlet armasının ise demir paradan basıldığını anlayamayacak kadar dehşet içindeymiş Henkin. Her şey inandırıcı gelmiş ona. Arkadaşları ise saklandıkları merdiven altında kahkahalarını koy vermemek için kendilerini güç tutmuşlar. Zavallıcığın bir gecelik barınacak yer ricasıyla girişteki telefondan sırayla tüm arkadaşlarını aramasını izleyip eğleniyorlarmış.

Oysa eğlenceyi organize eden kafadarlar, Henkin'in tüm dostlarını, bu sanatçı eskisinin KGB tarafından izlendiği konusunda uyarmışlar. Bu nedenle, herkes korkuyla Henkin'i geri çevirmiş.

Besteci anlattıklarından o kadar mutluydu ki anlattıklarına kimsenin gülmediğini fark etmemişti bile. Sonunda sen kızgınlıkla ve biraz da iğrenerek besteciye yöneldin:

"Bir insana böyle yapılır mı hiç? Hem de böyle sevimli, savunmasız bir adama! Siz onu yavaş yavaş öldürmüşsünüz. Yazık. Demek ki böyle zengin, güçlü bir edebiyattan da ders alamayanlar oluyor... Kahretsin. Zavallı Gogol! Zavallı Zoşçenko!"

Duyduklarından hiç de etkilenmeyen besteci, düşünmeden, uygun bir ifade biçimi aramaya gerek duymadan aklına geldiği gibi sözcükleri sıralayıverdi:

"Gerçekten de zavallı Zoşçenko. Bugün öldü adamcağız."

"Nee?!" Elinde olmadan derin bir iç çektin.

Aynı gün eski bir Moskova avlusunda geç vakte kadar oturduk seninle Nâzım. Çocuklar ayaklarımızın dibinde kumda oynuyorlardı. Onların o sevimli cıvıltıları, bağrışları eşliğinde anlattıklarını dinledim. Tek bir sözcüğünü bile unutmadım.

Zoşçenko'nun okuduğun anda seni büyüleyen hikâyelerini ilk kez 1920'li yılların başında, şiirlerinin Moskova'da ilk çevirilerini yapan eski arkadaşın Eduard Bagritskiy vermişti sana. 1937 yılında Türkiye'de hapishaneye düştüğünde, zor anlarında gülümsemene yardımcı olacak bu yazarı anımsamıştın. Zor anlarda güldürmesi kalıcılığının göstergesiydi senin için. Dostların bir yerlerden bulup buluşturup Zoşçenko'nun bir öykü seçkisinin Rusçasını getirmişlerdi sana. Uzun süreliğine mahkûm biri olarak gayretle hikâyeleri tekrar tekrar okuyup konuları, kahramanları iyice benimsemiştin. Tüm hapishane neredeyse bu hikâyelerin çoğunu ezbere biliyor ve onların beceriksiz kahramanlarına içtenlikle gülüyordu. Tolstoy'un Savaş ve Barış'ının yanı sıra bu seçkiyi de Türkçeye çevirmiştin. 1951 yılında Moskova'ya geldiğinde, öncelikle kiminle görüşmek istediğinin sorulması üzerine Meyerhold'un adının ardından Zoşçenko'yu söylemiştin. Ama

Zoşçenko’nun çok ağır hasta olduğunu, Leningrad’da yaşadığını ve doktorların kimseyle görüşmesine izin vermediğini söylemişlerdi. Nikolay Akimov[32] gerçeği ancak üç yıl sonra açıklamıştı sana.

1954 Kasımı’nda, sonradan Komisarjevski adını alan Dram Tiyatrosu başyönetmeni Vladislav Andruşkeviç’in davetlisi olarak Ekber’le beraber oyunun “Bayramın İlk Günü”nün ilk gösterimine gidişinizi de o gün anlatmıştın bana. Henüz “İvan İvanoviç Var Mıydı?”[33] adlı oyununu yazmamıştın ve devlet görevlilerinin onur konuğuydun. Seni törenle karşılamışlar ve “Avrupa” oteline yerleştirmişlerdi. Yabancılar yanınızdan gider gitmez Ekber’den Zoşçenko’yu arayıp akşamki galaya davet etmesini istemiştin. Kendin aramaya cesaret edemiyordun. Telefonu yanıtlayan Zoşçenko, aldığı davet karşısında telaşlanmış ve tüm gücüyle geri çevirmişti. Bu ünlü Türk’ün Parti Merkez Komitesi’nin kendisi hakkında çıkardığı kararı okumadığını ve edebiyat dünyasından dışlanmış birisini beraberinde götürmesinin ne anlama geldiğinin farkında olmadığını düşünüyordu doğal olarak. Bunun üzerine ahizeyi Ekber’den alıp şöyle demiştin:

“Yoldaş Zoşçenko, her şeyi biliyorum, Böyle düşünmeyin. Siz benim en sevdiğim yazarlardan birisiniz. Sizinle buluşmak uğruna geldim buraya. Lütfen benimle tiyatroya gelin. Bu benim için çok önemli.”

Sonunda Zoşçenko kabul etmişti. Randevulaştığınız saatte evinin önünde Ekber’le seni bekliyordu. Buluştuğunuzda kucaklaştınız ve Leningrad Parti yöneticilerinin seni ellerinde buketlerle beklediği tiyatroya böyle samimi bir havada girdiniz.

Dram Tiyatrosu’nun kapısında yaşanan bu tabloyu acıyla anımsamıştın Nâzım. Parti’nin kültür işleri sorumlularının yüzlerinin allak bullak olması, bir anda tüm karşılama komitesinin tepelerinden duman çıkacak hale gelmeleriydi sana acı gelen. Senin etrafını çevirip Mihail Zoşçenko’yu başka bir tarafa götürmeye çalışmışlardı. Ama sen yazarın omuzlarına sımsıkı yapışmıştın. Üçüncü zilden sonra, boşalmış fuayeden geçip dolu salonun kapısına gelmiştiniz. Zoşçenko’ya kapıyı açıp onu seyircilere doğru hafifçe itelemiş, kendin bir adım geride durmayı yeğlemiştin. Kapının eşiğinde bekliyordun. Galayı izlemeye gelen sanatsever Leningradlıların,

ünlü yazarlarıyla sanki baş başa kalmışlar gibi heyecandan nasıl da donup kaldıklarını izlemiştin. Sonrasında kopan alkış tufanını dinlemiştin. Artık, yazarın affedilip sakıncalı durumundan kurtulduğunu düşünen halk, içten bir coşkuyla alkışlamıştı Zoşçenko'yu. O ise dikkat kesilmiş, telaşsız ve sessiz durmuştu... Tüm bunların ardından sen girmiştin salona. Alkışlar tekrar yükselmişti. Sen bana bunların alışılmış alkışlar olduğunu söylemiştin. Oysa sana göre, Zoşçenko girdiğinde duyulan alkışlar çok başkaydı.

Daha sonraları da hatırladın bu dakikaları, yaşamının en değerli ve mutlu anlarından birisi olarak.

O gece her şeyin iyi gittiği ender gecelerden biri olmuştu. Gösteri başarılı olmuş, oyun seyircilerin beğenisini kazanmış, oyuncular çok güzel oynamışlardı. İzleyiciler sık sık onları alkışlamıştı. Ama en önemlisi Zoşçenko –nedense yazarın soyadını her iki "o" ya da vurgu yaparak söylüyordun[34]– orada, senin yanındaydı. Antrakta, kalabalığın arasında kol kola dolaşırken, yazarın hikâyelerinin hapiste sana nasıl güç verdiğini anlatıyordun. Çünkü düşmanlarının yüzüne gülebilen mahpus, en yenilmez mahpustu sence. Aniden: "Şu Nâzım'a yapışmış kara-kuru, koca burunlu adam da kim böyle?" diye soran bilinçli alay yüklü bir ses duydun. Sinirden gözlerini kapatmıştın. Anlaşılmaz bir şeyler mırıldanıyordun. Tüm tiyatroya "alçaklar" diye haykırmak ve bu kendini bilmezlere vurmak, vurmak isteği doldurmuştu yüreğini. Arkana baktığında, görevlendirildikleri her hallerinden belli, Komsomol rozeti takmış iki genç adam gördün. Provokatörlere (aynen bu sözcüğü kullanmıştın) cevabın yalın olmuştu:

"Bu benim büyük dostum yoldaş Zoşçenko. Tüm medeni dünyanın sevip saydığı Rus yazarı."

Oyunun sonunda tüm törensel âdetler sona erdiğinde, fiziksel olarak Zoşçenko ile ayrılmaya hazır olmadığını hissetmiştin. Onun heyecandan ayaklarının üzerinde zorlukla durduğunu görüyordum, ama her şeye rağmen teklifini söylemeye karar verdin:

"Yoldaş Zoşçenko, yarın akşam Moskova'ya döneceğim. Şimdi, isterseniz beraberce otelime gidelim. Bana yeni hikâyelerinizden birini okursanız çok mutlu olurum!"

Bu kez Zoşçenko itirazsız kabul etmişti. Otel yolunda yazarın evine uğrayıp el yazmalarını aldınız. Otel odan her zamanki gibi kalabalıktı. Yönetmen Andruşkeviç'le karısı, oyuncular, çevirmenler pek çok kişi oradaydı. Akşam yemeği odanda hazırlanmıştı. O gece herkese acele etmelerini söylüyordun:

"Yoldaşlar, yalvarırım, bir an önce yiyin yemeğinizi! İşimiz var!"

Sonunda masa toplanmıştı. Mihail Mihayloviç'i odanın ortasında bir koltuğa oturtmuştunuz. Yazar, eskimiş çantasını yerden kaldırıp oldukça ağır kâğıtlarını çıkarmıştı.

"Bu basılmamış hikâye kitabım. 'Yüz Hikâye' adını verdim, kitaba. Hepsi hakkımdaki hükümden (yazarın kendisi aynen böyle söylemiş, Merkez Komitesi kararnamesine hüküm demişti) sonra yazıldı. Okurlarımın tek bir şeyi anlamasını istiyorum: Çalışmayı bırakmadım. Başka bir konu da, bu durumun benim yapımdaki bir yazara hiç uymaması. Ne var ki biz koşulları değil, koşullar bizi seçiyor..."

Ve Zoşçenko, "Yüz Öykü" adını verdiği ve o haliyle yayımlanması olanaksız olan kitabını ilk kez o gün okuyucularıyla paylaşmıştı. Zoşçenko hikâyelerini okurken sen bu sevdiğin yazarı yakından inceleme fırsatı bulmuştun. Mihail Mihayloviç'in gözleri, zayıflığı, derisinin saydamlığı, ellerinin sinirli titreyişi fiziksel gücünün tükenmişliği özellikle dikkatini çekmişti... Ekber sana Zoşçenko'nun, kitaplarının basılmasının yasaklanması ve yetkililerin onu edebiyat çevrelerinden uzaklaştırmaları ardından yoksulluğa daha fazla dayanamadığını ve bir bilimsel araştırma merkezinde laboratuvar gereçlerini temizleme işini üstlendiğini söylemişti. Bu gururlu adamın düşürüldüğü durumdan duyduğun acıyı her zaman dile getirirdin.

Ekber yıllar sonra bir deste makbuz göstermişti bana. Senin talimatın üzerine, belli aralıklarla Leningrad'a gönderdiği paraların, belgesiydi bunlar...

Başlangıçta Zoşçenko, bitirdiği her öyküden sonra vaktin geç olduğunu öne sürerek gitmek istemişti. Ama sonra gecenin geç saatini unutmuş, gerginliği üzerinden atmıştı. Sanatsal tavırla, her satırı yaşayarak okuyordu. Böylece yavaş yavaş herkesin gözü önünde güzel, ilgi çekici bir adama dönüşmüştü.

Zoşçenko'nun okuması sabaha dek sürmüştü. Zayıf elinde tuttuğu kristal kadehi belli aralıklarla yüzüne yaklaştırıyor, kaliteli şarabın kokusunu içine çekiyor, ama içmiyordu. Ciddiyetini hiç bozmamıştı.

Dinlediğin öykülerden çok etkilenmiş ve: "Zoşçenko yoldaş, kardeşim! Verin şu kitabınızı bana, hemen bastırayım," diye bağırmış ve kâğıtları Mihail Mihayloviç'in elinden almıştın. Yazar, bir müddet sessiz kalmış sonra usulca:

"Nâzım, bunu nasıl yapacaksınız?" diye sormuştu.

"Hiç merak etmeyin, kardeşim. Çok yakın bir arkadaşım var, kendisine verir vermez basacaktır."

"Kim o?" diye ısrarla sormuştu Zoşçenko.

"Simonov. Konstantin Simonov. Onun mükemmel bir dergisi var ya biliyorsunuz, herhalde..."

"Simonov mu? Hayır, olmaz!" diye net bir tavır gösteren Zoşçenko el yazmalarını senden geri almıştı. "Sizin o yakın arkadaşınız yazdıklarımdan dolayı insanların içinde beni rezil etmek için Leningrad'a gelmişti. Sonra benim Moskova'da genç edebiyatçılarla olduğum bir sırada, sanki hiçbir şey olmamış gibi, karşıma geçip ne dese beğenirsiniz? 'O, Mihail Mihayloviç! Siz de mi buradasınız? Hadi, bize gidelim.' Bir de elini omzuma atmasın mı? Hemen ittim elini, o kadar ağırdı ki!"

Ve bu sözlerinin ardından hiç ara vermeden Türkçe olarak şiirlerinden okumanı istemişti.

Sen yazarı kırmamış, okumaya başlamıştın. Sonra birdenbire, hemen oracıkta aklına gelen bir öyküyü Zoşçenko'ya anlatmaya koyulmuştun. Hikâyen küçük bir taşra kasabasında geçiyordu. Kahramanın herkesin küçüklüğünden beri tanıdığı, odunlarını, sularını taşıdığı yaşlı kadınlarca sevilip sayılan sıradan bir adamdı. Günün birinde, çalıştığı yerde rütbesinin yükseltilmesi ile olaylar başlamıştı. Bir gün adamın çalışma odasına giren birisi, onun yardımcısı olduğunu ve odada değişiklik yapılması gerektiğini söylemiş. Genç müdür kabul etmiş. Tüm mobilyalar değiştiğinde: "Tamam,

iyi yaptın da dostum, tüm bu güzel eşyalar neye gerek?” diye sormuş. Çalışma masasına çar armalı bronz yazı takımı koymakla meşgul yardımcı, söylenenlere kulak asmamış. Üstüne üstlük gerçek bir müdürün arkasına kendi portresini asması gerektiğini söylemiş. Eski işçi: “Hayır, ben böyle bir şey istemiyorum,” demesine rağmen yardımcı dediğinden şaşmamış ve portreyi duvara asmış. Aradan biraz zaman geçmiş, yardımcı başka bir öneriyle gelmiş: “Beni dinleyin, bu böyle gitmez. Karınız diğerleri ile beraber kuyruğa giriyor, alışveriş yapmak için sırada bekliyor. Bu size yakışmaz, otoritenizi sarsar. Karınız için mağazada özel bir giriş yaptıralım,” demiş. Sonra olaylar öyle bir gelişmiş ki gerçekten de kadın için ayrı bir giriş yapılmış ve eski işçinin karısı alışverişe gittiğinde bu kapıyı kullanmaya başlamış. Bir de bakmışlar ki kasabadaki tüm yaşantıları değişmiş, diğerlerininkinden çok farklı bir hal almış. Diğer yandan, müdürün yardımcısı dur durak bilmeden yeni fikirler önermeye devam ediyormuş. Bu sefer de müdürün, önüne gelen herkesle merhabalaşmasına, tokalaşmasına laf eder olmuş. Böylelikle müdürün kendi kendine saygısızlık ettiğini söylüyormuş. Sonunda iş, kasaba halkı öykü kahramanını çıplak görmesin diye ayrı plaj açılmasına kadar varmış. Ve müdür, tüm bu yaşadıklarından hoşlanmaya başlamış. Bununla da kalmayıp yenilerini ister olmuş. Artık arabasını rüzgâr gibi sürüyor, makamına kolay kolay kimseyi kabul etmiyormuş...

Aradan geçen zaman içinde, bir gün biraz aklı başına gelmiş ve kendi kendine sormuş: “Bütün bunlar nasıl başladı? Böyle bir yardımcı gerçekten var mıydı? İvan İvanoviç diye biri yaşadı mı?” Kısaca özetlediğin bu öykü, tasarladığın “İvan İvanoviç Var Mıydı?” adlı yergi tarzı oyunundu.

Anımsıyor musun Nâzım, Zoşçenko ile ayrıldığınızda neredeyse sabah olduğunu anlatmıştın o gün bana. Ancak, sevdiğin yazarla geçirdiğin bu saatler sana yetmemiş, gündüz baş başa görüşmek istediğini söylemiştin Mihail Mihayloviç’e. Öğlen otelin restoranında yemek yemek üzere anlaşmıştınız. Önce öykülerden, şiirlerden konuşmuştunuz iki yazar olarak. Sonra sen kafana takılan soruyu sormuştun:

“Zoşçenko, kardeşim, siz benim en sevdiğim yazarlardan birisiniz. Gogol gibi, Dostoyevski gibi büyük bir hümanistsiniz. Nasıl oldu da o korkunç

kitabın yazarları arasına katıldınız? Stalin Kanalı'nı kastediyorum. Hani şu kapağında demir kelepçeyi andıran resim olan kitap..."

"Nasıl yani?" diye şaşkınlıkla sormuştu Zoşçenko. "Benim aralarına katılmamı Maksim Gorki istemişti. Ona çok şey borçluyum. O söyleyince oturup en içten duygularımla ve dürüstçe yazdım. 'Yeniden Tav Edilme Öyküsü'nün iyi bir hikâye olmadığını mı düşünüyorsunuz?

Senin üzerinde durduğun, böyle yalan dolu bir kitapta yayımlanan hikâyenin kayda değer olamayacağıydı. Mihail Mihayloviç'in, Belomorkanal[35] destanına karşı bir duruşu olmamasını yadırgamıştın. Zoşçenko ise sana karşı çıkmış, o zamanlar yeni, atılımcı girişimlere büyük bir güven duyduklarını, eski yaşamı yeniden biçimlendirme çalışmalarına yürekten inandıklarını anlatmıştı. Ne kadar güzel bir inançtı bu... Maksim Gorki'nin, kanalın inşa edildiği yer olan Solovki'den dönüşünde, tanınmış 40 kadar yazarı nasıl toplayıp oraya topluca bir gezi yapılmasını önerdiğini anlatmıştı Zoşçenko sana. Gezinin amacı, oraya giden her yazarın zorunlu çalışma kampındaki tutukluların yaşamlarını ve yeniden terbiye edilmelerinin nasıl gerçekleştiğini yazmalarıydı. Gorki bu tasarının genel redaktörü olacaktı. Leningrad'dan hareket eden büyük bir yolcu gemisi yazarları Solovki'ye götürmüştü. Zoşçenko, bu gemiye binmek için değişik şehirlerden gelen yazarların Leningrad'da, seninle buluştuğu "Avrupa" otelinde toplandıklarını anlatmıştı sana. Dediğine göre, restorandaki masalar, yazarlara sunulan ikramlarla dolup taşmış, bir gün boyunca yenilip içilmişti. Yazarlar çalışma kampındakilerle karşılaşmaya şölen havası içinde hazırlanmışlardı.

Ormanla kaplı kıyı boyunca yazarların gelişini bekleyen yüzlerce binlerce tutuklunun arasında, Zoşçenko'yu tanıyanların adını uzata uzata "Zoş – çen – ko, Zoş – çen – ko!" diye bağırmaları nedeniyle vapur yolculuğu yazar için eziyete dönmüştü. Sürgündekiler yazara bağırmıyorlar, adeta yanlarına çağırıyorlardı. Ünü yazara cezaydı sanki. Tutukluların birbiriyle aynı bakışları, hepsinin aynı hasta gözleri ürkütmüştü Zoşçenko'yu. Ama hepsinden çok yazar dostlarının bakışlarından korkmuştu...

"Yoldaş Zoşçenko", demiştin sen. "Gorki'yi seviyorsunuz, anlıyorum. Benim de saygım sonsuz. Ama lütfen bana, Türk hapishanelerinde yatmış eski bir hükümlüye söyleyin lütfen. Nasıl oluyor da onun gibi bilge bir

proleter yazar, en korkunç hapishanelerden birine gidip hiçbir şey anlamadan oranın Sovyet hükümlü cenneti olduğunu söyleyip övebiliyor?”

“Her şeyin farkına varmıştır elbette. Hatta dehşete bile kapıldığından da eminim. Başlangıçta ben de onu aldattıklarını, gözünü boyadıklarını düşünmüştüm. Ama daha sonra Gorki’nin Solovki’ye ilk gidişinde orada olan bir hükümlüye rastladım. Adam bana öyle şeyler anlattı ki şaşar kalırsınız. Hele bir tanesi var ki son derece acı bir hikâye. Bakın size de anlatayım. Orada, Solovki’de yetişkinlerin yanı sıra çocuklar da bulunuyordu tabii. Sürgündekilerin, karşıdevrimcilerin çocukları. Onlar için özel bir yer yapılmış. Bir keresinde, bir grup tutukluyu adadan bir mavnaya bindirip yakındaki Kem kasabasına un almaya göndermişler. Yetişkinlerin yanında bir de yeniyetme delikanlı varmış. Kaçmasınlar diye de hepsini mavnaya çıplak bindirmişler. Kem’e vardıklarında başlarını ve kollarını çıkartmaları için deldikleri un çuvallarını geçirmişler üstlerine. Hükümlüler mavnaya un yüklerlerken muhafızların konuşmalarından yakında Maksim Gorki’nin adaya geleceğini işitmişler. Maksim Gorki’nin kim olduğunu iyi bilen yeniyetme delikanlı, Gorki’nin oraya gelmesiyle her şeyin değişeceğine inanmış. Gorki’nin onların haklarını koruyacağını düşünmüş. İşleri bittiğinde hükümlüleri mavnanın ambarına kapatıp sesini çıkartan olursa kafasını suya sokacaklarını söylemişler. Zavallı insanlar, suda üç dakikadan fazla dayanamayacaklarını çok iyi biliyorlarmış.

Ancak, Gorki kampa geldiğinde çevresi yirmi-otuz kişilik entelektüel ispiyoncu ile kuşatılmış. Geride duranlara ne konuşmaları gerektiği söylenmiş. Sizin anlayacağınız Nâzım, masaların üstündeki çiçekler filan, tam bir kaba gösteri sergilenmiş. Ayrılırken, Solovki yöneticileri Gorki’ye esaslı bir tören hazırlamışlar. Gorki de bir konuşma yapmış ve hükümlülerin iyi bir hayat sürdürdüklerini söylemiş. İşte o sırada, mavnadaki çıplak çocuk, kalabalığın içinden: “Aleksey Maksimoviç, gördüklerinize inanmayın, hepsi yalan,” diye bağırmış. Bunun üzerine Gorki delikanlıyla baş başa görüşmek istemiş. Bizim yeniyetme iki saat boyunca gerçekleri anlatmış yazara. Solovki’de uygulanan işkenceleri, günde yirmi saati bulan çalışma düzenini, insanların buz gibi suda çalışma zorunda kaldıklarını, hepsini, hepsini anlatmış. Gorki onu dinlerken durmadan ağlamış. Solovki yetkililerinden gence dokunmama sözünü alıp dehşet içinde adadan ayrılmış. Emekçi yazarı taşıyan eski vapur Solovki’den biraz uzaklaştığında

delikanlıyı herkesin gözü önünde vurmuşlar. Gorki sonradan bunu öğrenmiş öğrenmesine de yapacağı bir şey yokmuş. Yazarın çoktan kolu kanadı kırılmış zaten.

Zoşçenko ile öğle yemeğiniz böyle son bulmuş.

Hatırlar mısın Nâzım, yıllar sonra 1960'lı yılların başlarında, bir gün Aleksey Tolstoy'un[36] dul eşi, tam anlamıyla dayalı döşeli evine çaya çağırmıştı bizi. Bizden başka tek davetli Gorki'nin ilk karısı Yekaterina Pavlovna Peşkova idi. Yekaterina Pavlovna sessiz bir kadındı. Konuşmaya katılmadığından sohbet havasına da girilemiyordu bir türlü. Tatsız bir ortamdı. Ev sahibesi Ludmila İliniçna'nın ortamı canlandırma adına yaptığı çabaların, durumu daha da zorlaştırdığı bir sırada, sen damdan düşer gibi lafa girdin. Sanki Yekaterina Pavlovna ile çoktandır bu konuda tartışıyormuşsunuz gibi: “Kocanız o çocuğu nasıl öyle bıraktı?” diye sordun.

“Ne kocası? Hangi çocuğu?” diye şaşkınlıkla sordu yaşlı kadın.

Sen heyecandan Rusça sözcükleri birbirine karıştırarak, Zoşçenko' dan duyduğun gencin hikâyesini, öldürülmesini anlattın. Yekaterina Pavlovna uzun süre yanıtlamadı seni. Sonra zor işitilir bir sesle:

“Başkalarını yargılamayın ki sizi de yargılamasınlar. Bir şey yapabilmek olası değildi.”

Kısa bir aradan sonra da ekledi:

“Biz kendi oğlumuzu da aynı yolda yitirdik...”

Yaşlı kadın yay gibi gerilmişti. Sana döndü:

“Aleksey Maksimoviç'in son fotoğraflarında gözlerine baktınız mı hiç?” diye sordu. “Bakın, mutlaka bakın. Özellikle de Romain Rolland'ı[37] uğurlarken Moskova garında çekilmiş olanını bulun. Hayır, o hiçbir şeyi değiştiremezdi...”

Seninle yaptığımız bu uzun söyleşinin ardından akşam zorlukla eve vardım. Telefon ettin bana. Herhangi bir giriş yapmadan okuyacağın tümceleri dinlememi istedin. Sanki bir vasiyetname okurcasına yavaştın: “Öyle bir ülkede yaşamak istiyorum ki orada evlerin kapısı kilitlenmesin, soygun, hırsızlık, cinayet sözcükleri unutulup gitsin.”

Ben bir anlam çıkartamamıştım. Tekrar okudun. Sinirlenmiştin bana.

“Nasıl yani,” dedin. “Zoşçenko, Gorki’nin isteği üzerine yazdığı ‘Yeniden Tav Edilme Öyküsü’nü bu sözlerle bitiriyor. Nasıl olur da bunu şimdiye kadar fark etmem? Ama onlar fark ettiler! 1946 yılına dek fark ettiler. Hâlâ da farkındalar.”

öleceğim, bağışla beni öleceğim ve sen kırmızı sırça topu parçalayıp çıkacaksın içinden ineceksin karlı bir meydana

artık Moskova’da mı olur Tallin’de mi, Leningrad’da mı ineceksin karlı bir meydana yılbaşı ağacından...[38]

Haklısın Nâzım, binlerce kez haklısın. Sana ve yalnızlığımıza mahkûm olarak yaşıyorum. Gücümü kaybediyorum. Sana söyleyebileceğim yegâne şey bu. İnsanlar karışıyor işin içine beklenmedik anlarda. Ama hepsi de yabancı sayfalar gibiler. Anlamadığım bir dilde konuşuyorlar. Sözcükler aramızda uçuşup duruyor. Pinpon topu gibi, bir o tarafa, bir bu tarafa...

Dostlarımız sık sık bizim evde bir araya geliyorlar. Hiçbiri bizi terk etmedi. Biliyorum, akşamlarımı kolay geçirmem için, senden söz etmek için bırakmıyorlar beni. Ne var ki hepsi de biraz farklılar. Sanki acıyı tek taraflarıyla çekiyorlardı.

Dün Volodya Buriç[39] bir fıkra anlattı. Herkes güldü. Kendi gülüşümü de duydum. Sonra Volodya, “Yazık, Nâzım duyamadı bunu. Hoşuna giderdi,” dedi. Mezarlıkta, senin taşının yanı başında geçti bu konuşmalar.

Soyut kavramların ve o aldatıcı sessizliğin dünyasına girdim ben artık. Siz hepiniz kendi dünyanızda bazen öyle bağırıyor, öyle sesler çıkartıyorsunuz ki rüzgâr şiddetleniyor, ağaçların dalları kırılıyor ve korkan kuşlar gagaları açık dönmeye başlıyorlar havada.

Varlığım o kadar kuvvetsiz ki hiçbir şey korkutmuyor, ürkütmüyor beni, anlıyor musun? Ne bir tehdit, ne herhangi bir istek, ne bir dedikodu hiçbir şey acıtmıyor beni. Hiçbir şey işlemiyor bana, Nâzım, çünkü yokum.

Ve ruhum daha gelişiyor, havalanıyordu. Seninle yüceldim ben Nâzım. Aramızda direkt bir iletişim hattı oluşmuştu. Peredelkino' dan komşun Pasternak, buna "hava hattı" derdi, herhalde. Ancak... sesimden uzak olduğun uzamda varlığını sürdürmenin senin için daha da zorlaştığını görüyordum. Diğer yandan endişeyle olası sonuçları düşünüyordum. Kocam, çocuğum, ailem vardı çünkü. Sosyal statüm belirlenmiş ve sabitlenmişti. Evet, seninle telefonda konuşmaktan keyif alıyor, stüdyoda buluşuyor, iş nedeniyle Peredelkino'daki evine gidip geliyordum, ama "yasak" sözcüğünün anlamı çocukluğumda kazınmıştı içime. Yaşama belli kurallarla bağlanmıştım ve çizgilerin dışına çıkma özgürlüğüne sahip değildim. Bir şey yasaksa, sonunda ölüm bile olsa değişmezdi benim için. Sense özgür bir kartaldın, ve bizde özgürlüğün belaya dönüştüğünü kesin olarak unutmuş durumdaydın.

Anımsar mısın, Nâzım, Rusça "bela" ve "zafer"[40] sözcüklerinin aynı kökten gelmeleri nasıl da şaşırtırdı seni?

Sözün kısası, bir gün korkuyla, tüm bu gizemin, aramızda yaşananların yanlış olduğunu anladım Nâzım, anladım!

Ve herhalde o andan başlayarak gençliğimi yitirdim.

Geçenlerde, sadık hayranlarından bir grup kadın bana, senin yanındayken genç görünmediğimi itiraf ettiler. Dediklerine göre, neşeli yüzümde gözlerim kederli ve acı yüklüymüş.

Sonunda, Valentina Brumberg'in öylesine söyleyiverdiği ve bunca zaman stüdyodakilerin de katıldığı yalanı düzeltmeye ve sana evli olduğumu söylemeye karar verdim, Nâzım. Sürekli gidip geldiğin yurtdışı seyahatlerinin birinden dönüşünü beklemem gerekti. Döndüğünü öğrendiğimde sana telefon ettim ve kocamla ziyaretine gelmek istediğimizi söyledim.

Tanrım, ne kadar da uzun süre susmuştun...

“Evlendiniz mi?”

“Evet, Nâzım.”

“Mutlu musunuz peki?”

“Elbette.”

“Kaç yaşında?”

“Benden bir yaş büyük.”

“Ne işle uğraşıyor?”

“Aynı işi yapıyoruz, ama o başka bir stüdyoda çalışıyor.”

“Soyadınız değişti mi?”

“Hayır, kızlık soyadım.”

“Kızlık soyadınız demek...”

Belleğim çok zayıf. Ne tarihleri, ne sayıları aklımda tutabiliyorum. Her seferinde yaşımı bile zorlukla söylüyorum. Bu nedenle, sana geldiğimizde 1957 sonbaharı mıydı çıkartamıyorum... Yoksa bahar mıydı? Şimdi o gün ne giydiğimi hatırladım.

Durumun henüz düzeltilebilecek aşamada olduğunu düşünüyordum, saflıkla. Her şeyi fark edecektin ve kuşkusuz bu takıntının üstesinden gelebilecektin. Bunu yapabilecek kadar güçlüydün. Zaten tüm yaşamın mücadeleyle geçmemiş miydi?

Affet beni, Nâzım. Tüm bunları tahmin edemezdim. Nereden edecektim ki? Duyguların, özellikle seninkilerin akıldan, mantıktan ve içinde bulunduğumuz durumdan daha güçlü olduğunu nasıl bilebilirdim? Acıydı, her şey çok acıydı bizim için. Bu gecikmiş itirafımın, ilişkimizi dizginleyeceğini düşünmüş, sende bu kadar büyük bir kedere neden olacağını aklıma bile getirmemiştim. Benim öngörümün tersine, özgeçmişimle ilgili gerçeği öğrenmek seni kamçılamış, sende umutsuz bir

arzu uyandırmıştı. Genç olduğunu, aşka ve mutluluğa benim kadar hakkın olduğunu kanıtlama arzusuna kapılmıştın. İşte, kocamla Peredelkino'ya doğru yola çıktığımızda bunların hiçbirini bilmiyordum. Beş yıl önce, üniversitede üçüncü sınıfına geçtiğimizde evlenmiştik. Güzel bir ailemiz vardı. Genel olarak her şeyimiz yolundaydı. Ama sevgili Valentina'nın, başlangıçta zararsız bir şaka olarak görünen yalanı, sonuçta itirafı utanç veren berbat bir durum yaratmıştı.

Kendi kendime kızıyor ve "onun" aklına, hayatımla ilgili soru sormak niye gelmiyor diye düşünüyordum! Kocama bu saçmalığı nasıl açıkladığımı anımsamıyorum, ama tüm bu hikâyenin ona budalaca geldiğini ve herhangi bir duyguya kapılmadığını ayrımsıyorum. Detaylara takılmadan, olan bitene fazla önem vermeden benim isteğimi kabul etmiş ve beraberce sana doğru yola koyulmuştuk.

Geldik. İyi karşıladın bizi. Her zamankinden biraz daha heyecanlı ve alışılmışın aksine cıva gibi hareketliydin. Aralıksız bir şeyler anlatıyor, şakalar yapıyor, gülüyor ve kendinden başka kimseye söz hakkı vermiyordun. Konudan konuya geçerek bir sen konuşuyordun. Biz her zamanki gibi ağzımız açık bir halde seni dinliyorduk. Arada, bakışlarınla "Halimden memnun musun?" dercesine dikkatle bana bakıyordun. Bu bakışlarına kurnaz bir gülümseyiş eşlik ediyordu.

Doktor kadın: "Aman, Nâzım Vera nasıl da değişmiş. Küçük bir kızdı. Şimdi tam bir kadın olmuş," diye iç geçirdi. Genç kızların evlenir evlenmez değiştiklerine dair burjuvaların bir görüşü vardı. Bu saçmalıkları dinlemek bana gülünç geliyordu, ama suskun konuşulanları dinliyordum. Yukarı katta, boydan boya –kırmızı, sarı, yeşil, leylak– renkli divanlarla döşeli odada oturuyorduk. Oturduğum yerin üst kısmında örgü eldiven ve çoraplar asılıydı. Yeni elişlerinin asılmış olduğunu fark ettim. Her şey zarif ve rengârenkti. Boyasız, kocaman masanın üzerinde, daha önce görmediğim abanoz ağacından bir zenci büstü konmuştu. İnsanı hayrete düşüren bir kafaydı bu. Sonradan evden ayrılırken onu almadığına çok dertlenmiştin. Durdun ve zencinin verniklenmiş kafasını okşadın. Ellerinin nasıl titrediğini ayrımsadım. Bir an için bizim orada olduğumuzu unutmuştun. Öylece durmuş, zencinin kafasını okşuyordun. Seni üzdüğüm için dayanılmaz bir acı duydum. Bütün bunlara bir son vermek istiyordum, ama nasıl

yapacağımı bilmiyordum. Yanına yaklaşıp, bizim artık gitmemiz gerektiğini söyledim. Dikkatli, çok dikkatli baktın bana. Gözlerinde okuduğum sitem değildi, hayır, acı ve düş kırıklığıydı...

Yüzünün o her zamanki beyazlığı gitmiş, kıpkırmızı olmuştu, gözlerin de kararmıştı. Ve çektiğin ıstırabı görmeme rağmen, kendimi yine de suçlu hissetmemiştim.

İşte şimdi anlattım sana her şeyi, omuzlarıma çöken ağırlığı.

Bende olan şey neydi, Nâzım? Neden insanlar iyilikle, saygıyla, hatta sevecen davranıyorlardı bana? Elimin "uğurlu" olduğunu biliyorum: Önemli bir olay öncesindeki bir insana başarılar dileğiyle dokunduğumda, işleri yolunda gider. Hani, bizde "işi hep rast giden" dedikleri türden birisiyim. Ve şimdi sana rastladım... Yanıtları senin dizelerinde arıyorum:

Kimseler yapamaz senin resmini

Kıyıdan açılanın tanyerinden esenin

Aramasınlar seni renklerin atlıkarıncasında

Dayanmış tahta parmaklığa bir bağ taraçasında iklimler

Bizden en uzak gezegenin kederi

Aramasınlar seni uyaklarında ışıkla gölgenin

Sen oyunun dışındasın oylumların da yüzeylerin de

Bir yerlerde bir sevinç günün birinde fışkırır

Kimseler yapamaz senin resmini

Kıyıdan açılanın tanyerinden esenin

Sen kendi resmini kendin de yapamazsın

Gümüş kanatlı bir balık sıçrıyor enginde

Aynaların içine girip ötelere gitme boşuna

Yitirilmiş erkekler gelir kadınlar koğuşuna geceleri

Sen kendi resmini kendin de yapamazsın

Bir açılıp bir kapanır kapılar yüreğinde

Senin resmini ben yapacağım.[41]

Biliyor musun, zor anlarımda, kötü günlerimde hep güzel bir şey ararım. Mutlu bir çift göz, akıl dolu bir kitap, güzel bir eşya, hoş bir söz veya bir parça güneşle mutlu olurum. Her zaman bana güç verecek, ümit kaynağı olacak, gülümsememi sağlayacak, gözyaşlarımı geceye erteleyecek nedenim olur bunlar. Ve işte şimdi büyük bir acıyla karşı karşıyayım.

Kendi yüzüm bana yabancı. Ayrıldığımızdan beri kaç ay geçti? Ne bir, ne iki... Aylardır bir tebessüm bile etmeden suratım asık geçiyor günlerim. Karakterimin mutlu olma özelliğini yitirirsem yazık olur. Gülümsemeden benliğimi kaybederim. Onsuz dayanamam. Yüzüm, ıslak bir sonbahar günü gibi. Böyle mi kalsın? Yoksa sen böyle renksiz, neşesiz, ifadesiz kalmasını mı istiyorsun, Nâzım?

Ama hayır. Ümidimi kaybetmeyeceğim. Neşem, gülümsemem geri gelecek bana. Günün birinde, posta kutumuzdan gazete ve mektuplarla beraber çıkartıp alacağım onu. O mektupları, gazeteleri gülümseyerek okuyacağım... Tebessümüm sana da gerekli. Bizim hakkımızda başka türlü

nasıl konuşup anlatabilirim? Gerçek bir hikâye olur mu bu? Sen, benliğimin yarısı, dünyanın öbür ucundan tam 50 yılda bana doğru seyahat eden adam, sen kendin benim tebessümüm olmadan var olabilir misin? Onu bana geri ver, Nâzım!

Gitmek için toparlandığımızda mutfağa sürükledin bizi.

“Gençler şerefine birer kadeh içelim. Âdet böyle değil mi?”

Ortalıkta dolaşan kadınların birinin elinde anahtarlar ışıldadı, büfenin kapağı açıldı ve nihayet kadehlere konyak dolduruldu. Yüzündeki ifadeyi hâlâ anımsıyorum. Konuşuyordun, gülüyordun, ama aynı zamanda orada değildin.

Diken üstünde oturuyordum. Hareli, al halkalar belirmişti ellerinin üstünde. Küçük yudumlar aldığın konyak kadehini masanın üstüne koymuştun. Asıl dikkatimi çekenler bunlar değildi. Başka şeylere takılıyordu kafam. Evindeki her şey beni sinirlendirmeye başlamıştı. Kulaklarımda kristal kadehlerin tınısı değil, anahtarların şakırtısı asılı kalmıştı. Burada her şey kilit altındaydı...

Bir keresinde senin doktor kadına insanlara neden hiç güvenmediğini sordum. Neden her şeyi kilit altında tutuyordu?

“Biliyor musun, savaş sırasında soydular beni. Orduda hizmet ediyordum, asker olarak. Moskova’ya geldiğimde eşyalarım çalınmıştı. O günden beri herkesten korkarım,” diye yanıtladı beni.

Savaştan; herkesin yakınlarını, sevdiklerini yitirdiği, tüm ülkenin kanla yıkandığı, kentlerin yıkıldığı, faşizmin gelip kapıya dayandığı savaştan ona kalan soyulacağı korkusuydu... Arabada gidiyor ve bu iç dökmenin son namelerini dinliyorduk. Her şey abartıyla dillendiriliyordu. Sen şoförün yanına oturmuştun Nâzım. Hiç şüphesiz her şeyi duyuyordun. Ama ne arkaya döndün ne de tek bir söz ettin. Neden? Sonraları, pek çok kez manevi değerlerden yoksun, küçük düşünen, entelektüel zekâdan yoksun insanlara karşı taktiksel olarak suskun kaldığını gördüm. Ama o anda arabadan fırlamak avuçlarımı kara bastırmak istiyordum. Bembeyazdı kar,

her yeri kaplamıştı. Onun bu aklığı ve göz alabildiğine uzanması beni rahatlatmıştı.

Neden o zaman sustun, Nâzım neden? Savaşın nasıl bir şey olduğunu bilmiyor muydun sanki? Hapishanede, yeryüzündeki tüm hapishaneler gibi korkunç olan o yerde, savaş haberlerini radyodan dinlememiş miydin? Senin kurtuluşun bizim zaferimizle bağlantılı olmamış mıydı? Belki gerçekten de savaşın ne anlama geldiğini bilmiyordun. Kim bilir? Bir annenin: “Baban kahraman bir yiğit gibi öldü,” diyen boğuk, bozuk tınılı, bir çandan yükselen uğultu gibi kulaklarda yer eden sesini duymamıştın çünkü.

Ölüm... öldü... yiğitçe... İnsanlık dışı bu sözler kızgın çuvaldızlar gibi batar ve küçücük, korunmasız bedenini deler, derin izler bırakır onda. Nedense, en ağır geleni “yiğit” sözcüğüdür. Beynindeki tüm diğer kavramların önüne geçer. Kanlı bir sancak belirir gözünün önünde ve her yanı kaplar. Baban bir kahramandır ve ölmüştür. Bu kavramları bağdaştıramazsın, hele de yaşın on birse, hiç ölü görmediysen ve dışarıda usul usul kar yağıyorsa, kabul edemezsin bunu.

Bembeyazdı kar, her yeri kaplamıştı. Senin Volga marka arabanla Peredelkino’dan Moskova’ya dönüyorduk.

Kırıcı konuştuğumu biliyordum Nâzım, biliyordum. Ama gerçekten de kırıcı olan şeyler vardı, değil mi? Sen de, ben de hepimiz insanız. Ve bunlar da insanlar için değil mi? Hiçbir şeyi göz ardı etmek istemiyorum, senin bana ıstırap çektiren ve beni öfkelendiren yanlarını bile. Beethoven’in ardından, onun çok sevdiği “Ben olduğum gibi insanım,” sözünü yineleyip dururdun. Ve ben “dul eş” olmaya uygun birisi değilim. Bana sen gereklisin. “Dul” sözcüğü acıma duygusu çağrıştırıyor. Bırak, ben senin karın olarak kalayım Nâzım.

Ertesi günden başlayarak atağa geçtin, Nâzım. Rekabet duygusu sarmıştı her yanını. Bana genç olduğunu kanıtlamaya karar vermiştin. Bir saniye olsun seni aklımdan çıkarmama fırsat vermemek için bir mekanizma oluşturmuştun.

Günde en az on kere telefon ediyor, nerede olursam olayım beni buluyordun. İş yerinde miyim, ailemle miyim, hiç önemli değildi senin için. Hatta bana gösterdiğin ölçüsüz özenden duyduğum rahatsızlık bile sana engel olmuyordu. Sadece telefonunun ucundan bana sesini duyurmaktı amacın, başka hiçbir şey önemli değildi senin için. Beş dakikalığına yerimden kalkmayayım, tüm stüdyo beni aramaya başlıyor, dört katlı binayı talan ediyorlardı. Kolay değil, hattın ucunda bekleyen Nâzım Hikmet'ti!

Kimi zaman kendin getiriyor, kimi zaman da şoförünle kocaman pastalar, kutu kutu çikolatalar gönderiyordun. Aklımı çelmek için yapmadığın şey yoktu. Parfümler, kocaman çiçek buketleri ve Tanrı biliyor daha neler neler... Artık, kadın olduğumun bilincindeydin ve Dumas'ın kitaplarındaki kahramanların kadınlara yaptığı kurların aynısını bana uyguluyordun.

Attığım her adımın hesabını soruyordun benden. Ne giydiğimi, saçımı nasıl taradığımı, kimle beraber olduğumu, bir saat sonra ne yapacağımı bilmek istiyordun. İşten eve yolumun yirmi beş dakika sürdüğünü biliyor ve işten çıkışımdan sonra, sence eve varmam gereken zamanda telefon ediyordun. Ola ki henüz eve gelmemişsem, hiç çekinmeden evi paylaştığımız[42] komşularımla neden geç kalmış olabileceğim konusunda akıl yürütmeye başlıyordun.

Bir gün elimde ağır torbalarla eve döndüğümde genç komşum keyifle kıkırdayarak: "Az önce Nâzım aradı. Senin bir sürtük olduğunu iletmemi istedi," dedi.

Bu kadarı da fazlaydı artık! Kızgınlığım geçince, Rusça "sürtmek"[43] sözcüğünün taşıdığı küfür anlamını bilmediğini tahmin ettim.

Belki de birlikte olduğumuz yıllarda yaptığın yegâne kabalık budur.

Eve geciktiğimde öyle telaşlanıyor, öyle endişeleniyordun ki komşularım senin bu haline içtenlikle üzülüyor ve daha kapıdan içeri adımımı atar atmaz hepsi bir ağızdan sana telefon etmemi söylüyorlar, adeta zorluyorlardı beni. Çaresiz ve korunmasızca yaşıyordun sevgini. Bunu gören herkes acına ortak oluyor ve yardım ediyordu sana.

Komşularımı da onların hiç alışık olmadıkları ilgi ve özenle kuşatmıştın. Kısa sürede sıkı dostların ve işbirlikçilerin haline gelmişlerdi. Bu durum, sadece senin etkileyici kişiliğinden ve ününden kaynaklanmıyordu. Pek çokları günlerinin sayılı olduğunu düşünüyordu. Senin gibi her üç dört adımdan sonra soluklanarak korka korka yürüyen bir tek yaşlı adam yoktu avlumuzda... “Gezinip durma yoksa ölüvereceksin!” uyarısı sadece senin değil, kır evine gelen herkesin aklında yer etmişti. Oysa o yaz 55 yaşındaydın! Evet, beş kez kalp krizi geçirmiştin geçirmesine, ama çevremizde kalbinden problemi olmayan sanatçı sayısı ikiyi geçmezdi, herhalde. Hepsi de normal yaşamlarını sürdürüyorlar, diğer insanlar gibi yaşıyorlardı. Doğrusu, onların maaşla tutulmuş, sürekli felaket tellallığı yapan doktorları yoktu yanlarında. Sağlıklı insanların doktor gereksinimi olmazdı çünkü. Sonunda sen de mücadele etmeye karar verdin. Yavaş yavaş güçleniyordun.

Çok geçmeden, bizim stüdyoya uğramadan iki gün geçiremez olmuştun. Herkesin gözü önünde değişim geçiriyordun. Yakışıklı, neşeli, güçlü ve son derece şık geliyordun ziyarete. Artık, hiçbir şeyi gizlemiyordun. Bir şenlik evi gibi, kapıların açık, için ışıl ışıldı. İçinden enerji fışkırıyor ve çevrene saçılıyordu. Yeni fikirlerini, tasarılarını etrafındakilerle paylaşıyor, onlara da bu yeni arzularını aşılıyordun. İster yirmi, ister altmış yaşında olsun çevrendeki herkes senin kardeşin oluvermişti. Herkes gibi ben de, ilgi ve dürüstlüğüne çabucak alışmıştım. Sabahtan beni aramadıysan elden ayaktan kesiliyordum. İçimi bir hüzün kaplıyor, huysuzlaşıyordum. Adım adım, varlığın benim için zorunluluk haline gelmişti.

Diğer yandan, senin bu gönül zenginliği ile, bir orduya yetecek çokluktaki armağanlarının, çikolata ve pastalarının, can sıkıcı bir yanı vardı. O yıllarda kim böyle bir ağalık yapabilirdi? 1950’li yıllar, herkesin fakir değilse de kısıtlı olanaklarla yaşadığı dönemdi. Sonunda, bir gün: “Lütfen, böyle yapmayın,” dedim. “Tüccar başı gibi davranıyorsunuz.”

Canın sıkılmıştı:

“Ah, cancağızım, neden beni kendim için hoş bir şey yapmaktan alıkoymak istiyorsunuz?”

“Kendim için mi dediniz?” Söylemek istediğini karıştırdın gibi gelmişti bana.

“Nasıl oluyor da size sıkıntı veren bu şeyleri kendim için yaptığımı anlamıyorsunuz? KENDİM İÇİN! Size bir şey hediye etmek BENİM hoşuma gidiyor. Sizin için çiçek seçtiğimde keyif alıyorum. İsterseniz sonra siz onları fırlatıp atın, orası önemli değil. Yoksa insanın bir başkası için küçük bir şey yapmak istemesi korkunç mu, ayıp mı?”

Bu konuşma sırasında orada bulunan iyi kalpli Raisa, her zamanki gibi haline üzüldü:

“Aman Nâzım, siz Vera’nın dediklerine aldırmayın,” dedi. “O, çikolata, kurabiye gibi şeyler sevmiyor da, ondan böyle söylüyor.”

“Öyle mi,” diye dertlendin. “Ne aptalım. Hiç aklıma gelmezdi.”

Arkasından kahkaha patlattın.

“Elbette,” diye şakayla karışık konuşmasını sürdürdü Raisa. “Siz onun gönlünü hoş tutmak istiyorsanız, salatalık turşusu, çiroz gibi şeyler getirin. Getirin de görün bakın nasıl da sevecek sizi!”

Raisa’nın bu öğüdünü ciddiye aldın. O günden sonra salatalık turşusu, mantar, zeytin kavanozlarını masamın üstüne yığmaya başladın. Mağazalarda hangisini bulduysan bazen yarım litrelik, bazen litrelik, bazen de üç litrelik koca kavanozları yüklenip getiriyordun. Bir yandan Raisa’nın elini öpüyor, diğer yandan da neşeyle:

“Demek, Rus kızlarını böyle hoş tutmak gerekiyor! Raisacığım, aferin sana, ne güzel akıl verdin!” diyordun.

Genellikle, iş bitimine yakın geliyor, çıkış saatine kadar bekliyordun. Sonra yarım saatliğine bir yere gidip biraz oturmamızı öneriyordun. Çoğu zaman, stüdyoya yakın, Moskova Sanat Tiyatrosu’nun karşısındaki “Tiyatro” isimli kafeye gidiyorduk. Buruşuk örtülü olması normal sayılan küçük bir masaya oturuyor ve nedendir bilinmez sütlü kahve ısmarlıyorduk. Kahveyi, sanki Rus çayı gibi metal kılıfa oturtulmuş, ince camdan büyük bardaklarda servis

yapıyorlardı. Ve konuşmaya başlıyorduk. Bu tuhaf kafeyi seviyordun. Orada huzurluydun. Mekân ne rahattı ne de yiyecek bir şey vardı. Bu nedenle, her zaman boştu. Müşteri kavramını unutan garsonlar uykulu bir halde ortalıkta dolaşıyorlar, ara sıra da olsa gelenlere gönülsüz hizmet ediyorlar, masada kimin ne kadar oturduğuyla hiç ilgilenmiyorlardı. Her gidişimizde bu işletmenin nasıl olup da bütçesini tutturduğuna hayret ediyordun. Gene böyle bir seferinde, kendini tutamamış garsona nasıl altından kalktıklarını sormuştun. Yanıt gayet netti:

"Beceri gerekli yoldaş, beceri..."

İşletmenin yöneticileri belli ki her şeyde tasarrufa gidiyorlardı. Küçük salonun aydınlatması olabilecek en az düzeydeydi. Böylelikle biz de birinin seni tanıyıp yanına gelerek yalnızlığımızı bozacağı korkusundan uzak sohbet edebiliyorduk. Zira her yerde ve her zaman seni tanıyan birileri çıkardı. Halka mal olmuş birisiydin. Gerçekten de bu gizli yer bizim sihirli köşemizdi.

Kısa bir süre önce dostun Leningradlı yönetmen Andryuşkeviç o günleri anımsadı. Bir keresinde kır evinden dönerken arabada, âşık olduğunu söylediğini ve ardından kendini evinde gibi rahat hissettiğin "Tiyatro" adlı kafeye onu davet ettiğini anlattı...

Baş başa kaldığımızda değişiyor, daha yumuşak daha sevecen oluyordun. Sessizce severdin: Değişmez bir hüzünle beni seyreder ve anlattıklarımı dinlerdin. Her şeyi bilmek istiyor, yaşamımdaki en ufacık ayrıntıları bile detaylı bir şekilde öğrenmek istiyordun. Ailemin geçmişi, büyüklerimin kaderleri, anne ve babamın birbirleriyle olan ilişkileri, karakterleri, hepsi aynı derecede önemliydi senin için. Sandalyede arkana yaslanıp oturur, bacak bacak üstüne atar, başını hafifçe yana eğer ve dinlerdin. Bir keresinde:

"Kendinizi kaç yaşından itibaren anımsıyorsunuz?" diye sordun.

"Sanırım, beş yaşımdan başlıyor anılarım."

"Beş yaşınızda olanları, o zaman etrafınızdakilerin yüzlerini anımsıyorsunuz demek. Hatırladıklarınızın daha sonraki yıllara ait

olabileceği hiç gelmedi mi aklınıza?”

Böyle olmadığını söylediğimde şaşırmış ve kendi çocukluğuna dair hiçbir şey hatırlamadığını söylemiştin. Bunun üstüne ben zaman zaman senin ağzından çocukluk anılarını duyduğumu söyledim. “Evet, bazen bir şeyler anlatmak gerekiyor,” dedin. “Aslında insanlar benim ahmak bir Türk kafam olduğunu anlamıyorlar. Muhtemelen yalan şeyler değil anlattıklarım. Annem, kız kardeşim, teyzem sık sık bana çocukluğumdan bahsederlerdi. Şimdi ben de hangisi kendi anımsadığım anılarım, hangisi onlardan duyduklarımdı ayrımına varamıyorum. Belki de onların anlattıklarından yola çıkarak her şeyi çok gerçek bir şekilde canlandırabiliyorum hafızamda. Olaylar gözümün önüne geliyor, yüzler beliriyor... Ama bazen de hiçbir şey anımsamıyorum. Ailemin bana anlattıkları da hayal ürünüymüş gibi geliyor. Belki de dedemin ya da babamın çocukluğundan sahneler anlatmışlardı da ben karıştırdım ve kendim için söylendiğini sandım diye düşünüyorum. İşte o zaman paniğe kapılıyorum. Kız kardeşime, Samiye’me koşmak, onunla konuşmak, bunları sormak istiyorum. İşte böyle cancağızım. Hiçbir şey anımsamıyorum.”

“Tüm bunlara rağmen bilinçli olarak hatıralarınızın başladığı bir zaman vardır ama değil mi?”

“Kesin bir zaman veremem. Çok net hatırladığım bazı olaylar var. Örneğin, dedemin beni döne döne dans eden dervişlerin toplantısına götürüşünü çok iyi hatırlıyorum. Çok insan vardı. Belki otuz, belki elli kişi toplanmışlar, karanlıkta ellerinde küçük ateşlerle kendilerince dua ediyorlardı. Hepsinin kavak gibi upuzun boylu olduğunu düşünmüştüm, hatırlıyorum da. Hepsi birden şarkı söyleyip bağrışıyordu. Hiçbir şey anlamamıştım, ama onların yaptığı gibi yapıyor, hatta onlardan daha çabuk hareket ediyordum. E, küçücük bir oğlandım o zaman.

Dedem gittiğimiz dergâhın başıydı. Beraber gittiğimizde ibadet sırasında beni halkanın ortasına iterdi. Duanın ritmine göre dönmem gerekirdi. Onların tuhaf, fanatik ve yükselen sesleriyle yavaş yavaş, hayır, belki de çabucak, kendimden geçer, incecik bacaklarımın üstünde topaç gibi dönmeye başlardım. Yorgunluktan yere kapaklanıncaya kadar böyle dönerdim. Belki de, o zaman tanıştım yüreğimle. Yorulan ben değildim, oydu. Bu yaşlıların yanında aklımı yitirebilirdim. Tutkulu, insanı sarıp

sarmalayan duaları, kendilerinden geçişleri beni son derece etkilerdi. Çok duyarlı bir çocuktum. Dahası, gece yaşanırdı bu törenler, açık havada yapılırdı. Yoğun bir şekilde gizem duyumsardım. Korku ve merak dolardı içime. O anlarda yıldızlar çekerdi beni. Parlak yıldızlar başımın üstünde sallanır, dervişlerin seslerinin yükselmesiyle irileşir, büyürlerdi. Anımsadığım başka bir şey de dedem gibi iri yarı ve sert bir insanın yanında olmaktan duyduğum keyif. Keyifliydi, çünkü herkes onu sever, biraz da ondan korkardı. Bense korkmazdım ondan. O da beni severdi ve ben bu sevgiden yararlanmasını bilirdim. Küçüktüm, ama kurnazdım da. Kocaman, ak sakalı vardı dedemin... Şiir okumayı severdi. Ben yanındayken de sık sık okurdu. Ama nasıl okurdu anımsayamıyorum. Biliyorum ama anımsamıyorum. İşte anlatmak istediğim bu. Yani dedemden bahsettiğim zaman ne sesi, ne görüntüsü canlanıyor zihnimde. Ama onun varlığına ilişkin anılar yaşıyor. Onunla bağlantılı hislerimi, bana dokunuşunu hatırlayabiliyorum. Bakın, şimdi bile başımı okşayan elinin ağırlığını hissedebiliyorum. Oturduğum dizlerini hissedebiliyorum. Sertti dedemin dizleri, evet, anımsıyorum, kucağına oturmak pek de rahat değildi. Bir gün, alışık olduğumuz gibi, konuk odasında ak sakallı dedeler toplanmıştı. Oturmuşlar, dedemin gelmesini bekliyorlardı. Âdetleri böyleydi. Dedem yanlarına geldiğinde, yazdığı harika şiiri kendilerinden gizlediği için sitem ettiler ve hep bir ağızdan şiiri okumaya başladılar. Dedem ilk dizeleri duyar duymaz bunu yazanın kendisi olmadığını söyledi. O zaman dervişler yanlarında getirdikleri gazeteyi dedemin gözüne dayadılar.

Belki siz bilmezsiniz Vera, bizde tüm dervişler şiir yazarlar, ama şiirlerin basılması pek de hoş karşılanmazdı. Ayıp sayılırdı. Dedem:

‘Ben şiir filan yazmadım,’ diye bağırmaya başladı onlara.

‘Nasıl olur?’ diye karşı çıktılar dervişler. ‘Bakın işte, sizin adınızı yazmışlar altına.’

O sırada ben, dışarıda pencerenin önünde top oynuyordum. Evden gelen bağrışları duyunca meraklandım ve eve girdim. Olanı biteni anlayınca:

‘Onu yazan benim!’ dedim. Ve şiirin tamamını okudum.

Dervişler afallamıştı. Doğaüstü bir yaratıkmışım gibi bakıyorlardı bana. Dedemin şaşkınlığı da onlarınkinden az değildi. Sonunda, Celâleddin Rumî'nin ruhunun içime yerleştiğine karar verdiler. Neredeyse, kısa pantolonumun paçalarını öpecek hale gelmişlerdi. Onların ne inançlarından ne de şiirlerinden anladığım vardı, elbette. Belli ki okudukları şiirlerin etkisi altında kalmış, duyduklarımdan esinlenmiştim. Kendilerini toparladıklarında:

'Bu güzel dizeleri siz mi yazdınız küçük bey?' diye sordular.

'Evet, ben yazdım. Gene yazacağım. Zaten büyük bir şair olacağım!' diye bağırarak karşılık verdim ve koşarak top oynamaya döndüm.

İşte böyle, küçüğüm. Görüyor musunuz, biraz böyle böbürlenmiştim çocukluğumda. Sonra dedem, bu yaramazlığımı anlatıp durdu herkese. Gerçekten seviyordu beni. Onun sevgisinin ve torunundan, yani benden duyduğu övüncün sıcaklığı içimde. Ve bu sıcaklığı her zaman duyumsuyorum. Yazık ki görüntüsü yok hafızamda. Genç ve muhteşem bir kadın haliyle annemi anımsıyorum ama. Âşık olduğum ilk kadındır. Freud'u okudunuz değil mi? Onun hayranlarından olmadığımı söylemeliyim. Bir materyalist olarak katılmadığım pek çok görüşü varsa da bazı gözlemlerini doğru buluyorum. Anneme âşıktım. İnanın, olağanüstü güzel bir kadındı. O-la-ğan-üs-tü! Türkiye'de çeşitli âdetler var. Günümüzde, bunların çoğu köy yaşamında kaldı, tabii. Ama eskiden köyde, şehirde her yerde uygulanırdı. Annemi düğünü öncesi, geleneğe uygun olarak bir odaya oturtmuşlar. Üstünde gelinliği varmış, yüzü de duvağının tülüyle örtülüymüş. Sabahtan başlayarak, gelini görmek isteyen herkes gelmeye başlamış. Annem Paris'te eğitim görmüştü. Damarlarında akan kanda Türklük oranı azdı, ama gene de tüm âdetleri yerine getirirdi. Zavallıcık, bu çileye sonuna dek katlanmış. Asıl, söylemek istediğim bu değil. Sizde, Ruslarda da var bu geline bakma âdeti. Şimdi kuşkusuz yok, ama eskiden olduğunu edebiyattan biliyorum. Annemi görenler, bu güzellikten gözlerini alamamışlar bir türlü. Hatta kimileri, bu güzelliği daha iyi görebilmek için tülü kaldırıp bakmışlar. Karşılarında duranın gelin kılığına sokulmuş bebek değil de gerçek insan olduğuna emin olmak için yanaklarına dokunuyorlarmış. Mavi gözleri vardı annemin, teni sabah güneşi renginde ışıl ışıl taptazeydi. Tüm şehre babamın bir bebekle evlendiği söylentisi yayılmış hemen. Ve öyle adlandırmaya

başlamışlar annemi. Tüm gün boyunca, annemin etrafı insanlarla dolmuş taşmış. Kendisi ise yemeden içmeden hareketsiz oturmuş. Âdet böyle çünkü. Gelinsin ya, sabredeceksin. İşte böyle, cancağızım, tüm âdetlerden nefret ederim, hepsinden! Bizi durdurur, engeller âdetler. Biraz da, mantıksal bir dayanağı olmayan törelerle mücadele etmek için devrimci oldum. Töreler insanları tutsak eder. Bense her türlü tutsaklığa karşıyım. Küçük burjuvanın elinde silahtır töreler, ben onlardan da, küçük burjuvalardan da nefret ederim. Törelerin düğünle, cenazeyle ilgili olanları bile korkunç."

Gizem, gizem, gizem... Henüz yalan diyemezdik, ama gizem, gizem vardı artık. O, orada içimde bir yerlerde gizliydi. Ne kaçabiliyor, ne saklanmayı becerebiliyordum ondan. Senin dünyana girmiştim, Nâzım. Büyülü ve arzulanan dünyana. Donsun istiyordum her şey, zaman dursun, soluk alıp vermeyelim, etrafımızdaki her şey bizle beraber dursun. Ne yazık ki olmuyordu. İkimizi saran halka gittikçe daralıyordu. En ortasına bakmak, oradaki uçurumu görmek, bizi bekleyen hiçlikle yüzleşmek çok ürkütücüydü.

"Karşına bir falcı çıksa, ama hani şöyle garlarda gezinen çingenelerden değil, gerçek falcı, geleceğini öğrenmek ister miydin? Kaderini mesela?" diye sormuştun bir gün bana.

"Hayır, asla!" demiştim.

"Yazgında mutluluk varsa bile mi?"

"Hiç fark etmez. İstemezdim."

"Bravo sana. Ben öğrenmek isterdim. Falcı söylemek istemese bile yalvarırdım, her şeyi söylesin diye. Kendimle ilgili şeyleri bilmemekten nefret ediyorum."

Biliyor musun, karakış kendini hissettirmeye başladı. Soğuk iliklerime işliyor. Sen artık uzaklardasın. Bugün fotoğraflarına baktım. Seninle bir ilişkileri yok sanki, sana benzer bir şey bulamadım onlarda. Şimdi kalkıp okşayabileceğim, yaslanıp senin kokunu koklayabileceğim dolapta asılı kıyafetlerinle benzerlikleri var sadece. Ama yok kalkmayacağım. Burada,

mutfakta daktilonun başında oturup senin bakışlarını üstümde hissedeceğim. Mutfak kapısının eşiğinde, sırtını hafifçe kapının pervazına yaslayıp elin cebinde, öyle bakacaksın bana. Biliyorum, özellikle seninle konuştuğum zamanlarda, hiçbir şeyi unutmadığımı anladığında, yalnız olduğumu bildiğinde mutlu oluyorsun. Artık, çok zamanın var. Yapman gereken her şeyi yaptın sen. Ve şimdi, elin cebinde öyle durabilirsin. Hâlâ evimizde yaşamaya devam ediyorsun. Tek farkla. Artık, ev sahibi değil, konuksun.

Bazen kayboluyorsun, gidebileceğin her yere bakıp seni arıyorum. Zillere basıyorum, seni sormaya cesaret edemeden tanımadık dairelere gidiyorum. Dükkânlara, kafelere, sinemalara bakıyorum. Sonra boş evimize dönüyorum. Uzun süre telefonun ahizesini elimde tutuyorum, hiçbir yeri aramadan. Artık yoksun. Kulağımın dibinde telefonun sinyali uzun süre ötüyor. Bu delice arayıştan kendimi kurtarmak amacıyla mutfağa gidiyorum. Daktilonun başına oturuyorum usulca, dönmeni dilemek için. Ne zaman istesem geliyorsun. Yazmayı sürdürdüğüm sürece geleceğini, eşikte durup bana bakacağını biliyorum. Hatta yaşlandığımda bile. Rastgele kafamı çevirdiğimde senin o cesaret veren, kimsenin söküp alamadığı sevgiyle dolu bakışlarını bulacağımı biliyorum. Ama sevgilim, kış geliyor. Korkuyorum ondan. Kar yağacak, tüm toprak ayaza kesecek. O zaman bizim buluşmalarımız nasıl olacak? Senin o güzel mezarın yanmış yıkılmış bir köyden arta kalan anıta benzeyecek, orada burada taştan omuzlar, eller, siyah büstler görünecek karın altından. Rüzgâr uğuldayacak, dallar kendilerince konuşup bağrışacaklar. Kış bana göre değil Nâzım. Ürkütücü. Korkuyorum ben. Nâzım, kışın sana gelmeyeceğim.

Gitmek için toparlanıyorum. Senin yanı başındaki yeşil çam dallarına bakıyorum. Üstlerinde kırmızı kozalaklar var. Elimi uzatmıyorum sana. Çünkü, biliyorsun arada mesafe varsa el sıkışamaz insanlar... Haziran, temmuz, ağustos, eylül, ekim, kasım... tam yarım yıl. Uzak mesafelerdeki insanların ellerinin birbirine ulaşmadığını sen kendin de çok iyi biliyorsun Nâzım. Moskova’da köşe bucak beni nasıl aradığını hatırlıyor musun? Herkese beni sormuştun, oysa yanı başındaydım ben.

çaldı gece yarısını Stırasnoy Manastırı’nın saat kulesi

oysa manastır da kule de yıkıldı çoktan

yapılıyor şehrin en büyük sineması oralarda

oralarda on dokuz yaşıma rastladım

birbirimizi birde tanıdık

oysa birbirimizin yüzünü görmüşlüğümüz yoktu fotoğraflarımızı bile ama
yine de birbirimizi birde tanıdık şaşmadık el sıkışmak istedik

ama ellerimiz birbirine dokunamıyor aramızda kırk yıllık zaman duruyor
uçsuz bucaksız donmuş duruyor bir kuzey denizidir

ve Stırasnoy Alanı’na şimdi Puşkin Alanı kar yağmağa başladı

üşüyorum hele ellerim ayaklarım

oysa yün çoraplıyım da kunduralarımla eldivenlerim kürklü

Çorapsız olan oydu bezle sarmış postallarında ayaklarını elleri çıplak

ağzında ham bir elmanın tadı dünya

on dördünde bir kız memesi sertliği avuçlarındaki

gözünde türkülerin boyu kilometre kilometre ölümün boyu bir karış

ve haberi yok başına geleceklerin hiçbirinden

onun başına gelecekleri bir ben biliyorum

çünkü inandım onun bütün inandıklarına

sevdim seveceği bütün kadınları

yazdım yazacağı bütün şiirleri

yattım yatacağı bütün hapislerde

geçtim geçeceği bütün şehirlerden

hastalandım bütün hastalıklarıyla

bütün uykularını uyudum gördüm göreceği bütün düşleri

bütün yitireceklerini yitirdim

saçları saman sarısı kirpikleri mavi

kara paltosunun yakası ak ve sedef düğmeleri koskocaman

görmedim[44]

Beyaz yakalı siyah paltom üstümde. Rüzgâr içime işliyor. Gidip Fenya ile vedalaşacağım. O, burada mezarlıkta hepimizin kumandanı. Güler misin, ağlar mısın? "Vera, siz hiç endişelenmeyin, sizin Nâzım Hikmet burada herkesten daha iyi durumda. Ben Tatar'ım, bir Müslüman'ı gücendirecek bir şey yapar mıyım?" diyor bana. Ardından başlıyor anlatmaya: "Sabahleyin bahçe kapısından içeri giriyorum, bir bakıyorum, güvercinlerimin, güzellerimin hepsi beni bekliyor. 'İyi sabahlar olsun, çocuklar,' diyorum onlara. Başlıyoruz konuşmaya. Anlatıyorum onlara ufak ufak. Radyoda ne dediler, televizyonda ne haberler verdiler söylüyorum. Sonra süpürgeyi hortumu alıp temizliğe girişiyorum. Nazik, kültürlü davranıyorum onlara. Biliyorum çünkü, bir gün ben de öleceğim ve bu kapıdan içeri gireceğim. O zaman kendilerinden biriymişim gibi karşılayacaklar beni. Gerçek bu! Sizin Nâzım Hikmet'e özel bir sempatim var. Onunla aynı kanı taşıyoruz. Ben Tatar'ım, o Türk. Bu yüzden hiç endişelenmeyin. Nâzım Hikmet sağlıkla duruyor burada, benim yanımda..."

Bugün büyük ayakkabı mağazasının oradan yürüyerek geldim sana. Ayaz vardı. Ayağımı sıcak tutacak bir çizme almak istiyordum, ama sadece

sandaletler vardı dükkânda. Düşünceler içinde yürüdüm. Yılbaşını anımsadım. Çok zaman önceydi. Hatırlıyor musun, yeni yılı karşılamaya kır evine geleceğime dair söz almıştın benden.

Şöyle demiştin:

“Kocanızı, tüm dostlarınızı da getirin, sıkılmayalım. Volpin ve mavi gözlü karısı, Raisa ve kocası daha kimi isterseniz yani, toplayıp gelin. Size kendi ellerimle Türk yemekleri hazırlayacağım. Gelmezsen hasretten ölürüm.”

Nasıl da zengin bir masaydı! O kadar çok çeşit vardı ki insan ne yiyeceğini bilemiyordu. Porselen tabaklarda kızarmış, ayakları dört bir yana saçılmış inekler varmış gibi geldi bana. Masada bizden başka birtakım, tuhaf tavırlı, doğulu kadınlar oturuyordu. Tüm gece boyunca bir kez bile gülümsemeden, hiç konuşmadan öyle oturup durmuşlardı. Onlar öyle durunca biz de konuşamamıştık. İçimizden biri komik bir şeyler söylemeye yeltendiğinde, bu garip kadınlar konuşana dönüyorlar, tepkisiz bir suratla bakmaya başlıyorlardı. Böylelikle, espri daha başlamadan bitiyordu. Tüm Moskova’nın neşeyle yaşadığı o gece boyunca telefonunun yalnızca bir kez çalmış olduğu dikkatimi çeken başka bir olaydı. Sadece radyoda çalışan Türk kızı Fatma aramıştı seni yeni yılını kutlamak için. Belki de her şeyden daha korkunç olanı buydu. Yabancı insanlar ve suskun telefon. Sen etrafındakiler sağırmış gibi yüksek sesle konuşuyor, müzik açıyor ve sürekli bir şeyler ikram ediyordun. Senin bu ortamı düzeltme çabaların daha da gerginlik yaratıyordu. Sabahı zor etmiş, ilk trenle Peredelkino’dan ayrılmıştık.

Tren istasyonuna gitmek için orman yoluna saptığımızda arkadaşlarımızdan biri mutfaktan aşırdığı votka şişesini ve metal maşrapayı koynundan çıkarmıştı. Cepleri mendillere sardığı salatalık turşuları ve kibritlerle doluydu. Birden isterik bir neşe kaplamıştı hepimizi. Soğuk maşrapa elden ele dolaşırken, hepimiz o anda canlanmış, neşelenivermiştik.

Meğerse sadece benim değil herkesin dikkatini çekmişti suskun telefon. Ve benim gibi herkes, terasta oturduğumuz sırada yaşlı kadın Manefa’nın yanımıza gelip üstlerindeki peçeteyi kaldırarak tabaktaki elmaları saydığını fark etmiş ve aşağıda, senin çanak yalayıcı yanaşmalarından birinin, bizi

ağırlamak için o günün parasıyla beş bin rubleyi hiç etmene nasıl sövüp saydığını duymuştuk.

Evlerimize dönüyorduk. Hepimiz gece boyunca telefonlarımızın hiç susmadığını biliyorduk. Hüzün dolmuştu içimize. Ayrıca, senin evine neşe getiremediğimiz, kendi kendimize kaldığımız için vicdanımız rahatsız olmuştu.

Sonra, Novodeviçye mezarlığına vardığımda, kapıdan içeri girerken Volpinlerin eski yeni yılı[45] karşılamak üzere seni davet edişlerini anımsadım. Senin yeni yıl davetine karşılık vermek istemişlerdi.

Volpin'in sert, burnu havada tavırlı karısı İra, bu akşam yemeği daveti için uzun uzun hazırlanmış, Tatar böreği yapmıştı. Senin yeni yıl sofranla aşık atacak halleri yoktu şüphesiz. İstedikleri, senin hoşuna gidecek bir şeyler hazırlamak, Moskova tadı yaşamanı sağlamaktı. Rahat etmen için çırpınıyorlardı, ne de olsa ilk kez evlerine konuk gidecektin.

Şakacıktan bizim taktığımız adıyla Volpincik, bilge ruhlu, son derece sade, neşeli, sağlam bir aydındı. Hepimizin sevgilisi, peygamberimizdi. Raisa ile ben biraz tutkunduk ona. Bir dönemin kültürüne tutkun olmak gibi bir şeydi bu. Onun anlattığı 20'li, 30'lu yılların edebiyat dünyasıyla ilgili hikâyeleri sonsuza dek ağzımız açık dinleyebilirdik. İnsan ilişkilerinde son derece yalın ve her türlü kompleksten uzaktı. Gerektiğinde karşısındakine yanıt vermeyi de iyi bilirdi. Sonunda seni çoktandır tanıyan Volpin'in evine gelmiştin Nâzım. Gelişinle bir anda sohbetler bıçak gibi kesilmiş ve herkes bir köşeye dağılmıştı. Masanın kar beyazı örtüsünün üstünde kristaller parıldıyordu. Her şey çok güzel ve lezzetli görünüyordu. Masaya geçildi. Ancak, sohbet havasına girilemiyordu bir türlü. Yılbaşı yemeğinde olduğu gibi ağır ve sıkıcı bir ortamdı. Pırıl pırıl insanlar toplanmışlar votka içiyorlar, ama doğru düzgün edecek bir laf bulamıyorlardı. Herkes ölümcül bir saygı havasına kaptırmıştı kendini. "Af edersiniz", "lütfen" sözcükleri havada uçuşup duruyordu.

Birden Mihail Daviloviç Volpin, törensel bir havayla ayağa kalktı, herkesin kadehine votka doldurdu, gözlerini saatine dikip okun istediği rakamın üstüne gelmesini bekledi ve sonra çok ciddi bir ses tonuyla: "Bizim evde her akşam saat onda söylenen bir söz vardır: Göt..." dedi ve yerine oturdu.

Bir an için herkes donakalmıştı. Ama sonrasında kahkaha tufanı sardı her yanı, alkışlar yükseldi. Zavallı İracık, elleriyle suratını kapatmış, delicesine utanmış bir halde kendini salondan dışarı atmıştı. “Tanrım, şimdi Nâzım ne düşünecek bizim hakkımızda,” deyip duruyordu. Sonra sana döndü ve dengesiz kocasına inanmamanı rica etmeye başladı. Evlerinde böyle bir şey olmadığını anlatmaya çalışmıştı epey bir süre. Onun bu hali daha da komikleştirmişti olayı. Sen hayran olmuştun Volpin’e:

“Söylesene kardeşim, nasıl uydurdun bunu? Nereden aklına geldi?” demiştin. Bir yandan da gülmekten karnını tutmuş gözünden akan yaşları silmiştin.

Volpin’in anlattığı bir olayı hatırlıyor musun? Hani, “Sürgünde ressamlar kısmında çalışıyordum,” diye başlamış ve şöyle devam etmişti: “Bir akşam her tarafını böceklerin kemirdiği Yagoda’nın[46] portresini ateşe attım. Ateş portrenin her tarafını sardığında yanımdaki nöbetçi son derece korkmuştu ve: ‘Sonun geldi! Deli misin sen? Yagoda’nın portresini yaktın!’ diye bağırmaya başladı. Ertesi gün yenisini yapacağımı söylediğimde bile sakinleşmedi adam. ‘Tuvalette Stalin’in portresinin olduğu gazete parçasıyla altımı temizledim diye 10 yıl hak mahrumiyeti cezası aldım ben. Yarın seni kurşuna dizerler!’ dedi bana. O zaman anladım. Korkudan paramparça dağılan o adam haklıydı. Sabah olanı biteni yetiştirdiğinde Yagoda’nın yüzünden öldürülecektim. Tüm boyalar, şefimizin dolabında kilitliydi, yazgım belirlenmişti, yani. Sabaha kadar uyumadım. Gözümü bile kırpmadım. Bu olay olduğunda tarih, 26 Eylül 1936’ydı. Ertesi sabah İçişleri Bakanlığı Halk Komiseri Yagoda’nın halk düşmanı suçlamasıyla tutuklandığı haberi geldi.”

Volpinlerin konuklarından birisi Mayakovski’den söz açmış, pek de gerçeğe uymayan bir şeyler anlatmaya başlamıştı. Şairi çok seven ve iyi bilen Volpin anlatanın yanlışlarını düzeltmeye koyulmuştu. Bunu öyle bir incelikle yapmıştı ki ne anlatan gocunmuş, ne de dinleyenler sıkılmıştı. Sen de canlanmıştın birdenbire. Konuklar, Mayakovski’yle tanışmış olan sizlerin anlattıklarını, kısa bir süre sonra ilgiyle dinlemeye başlamışlardı. Anıların beklenmedik bir şekilde dile gelişi orada bulunan herkesi birleştirmiş, yakınlaştırmıştı. Gecenin nasıl geçtiğini anlamamıştık. Eve döndüğümde aklımda kalanlardan bazısını not ettim o gece.

“Kaç kez işittim onun kırklarımda vuracağım kendimi dediğini,” diye başlamıştı Volpin. Ellerini çırparak aynı cümleyi birkaç kez yinelemişti.

“Bunu bilmiyordum... Peki, şiirlerinde, şiirlerinde geçiyor mu bu?” diye sormuştun sen.

“Ben de sizin gibiyim Nâzım, şiirlere inanmaya alışkınım. İntiharın geçmediği tek bir lirik şiiri yoktur Mayakovski’nin. “Pantolonlu Bulut”ta, “Omurganın Kavalı” da hep bahseder bundan. Hatırlar mısınız nasıl der:

“...gittikçe daha sık düşünür oldum

bir kurşunla mı noktalansın sonum...”[47]

“Bu Konuda”, “İnsan”da ve daha pek çok şiirinde. Tabii “Lenin Destanı” ve “İşler Yolunda” destanında değinmez bu konuya.

“Bunu nasıl açıklıyorsunuz, kardeşim?”

“Mayakovski ölümden çok korkuyordu. Her türlüsünden. Hastalanıp ölmekten, zehirlenmekten. Babası kan zehirlenmesinden ölmüştü ya. Belli ki bu da çok etkilemişti onu. Temizlik hastasıydı. Cebinde her zaman sabun taşır ve durup durup ellerini yıkardı...”

“Yanında onu ölüm saplantısından kurtaracak insanlar vardı ama değil mi?”

“Olmaz olur mu? Bir keresinde Brik’e sordum.”

“Lili Brik’e[48] mi?”

“Hayır, onun ilk kocası Osip Brik’e. Mayakovski’yle çok yakındılar birbirlerine. Evet, bir gün şöyle dedim: ‘Şu güzel dizeleri şiirinden çıkartması için Mayakovski’yi ikna etmeniz ayıp değil mi?

“...Varsın kabul etmesin

Kabul etmesin benim ülkem!

Kendi yurdumun

Geçip giderim yakınından

Bir yağmur çisentisi gibi güneşin önünden...”

Ben böyle sorunca Osip Brik: ‘Böyle şiirler yazmalarına izin verirsek, hepsi öldürürler kendilerini,’ demişti bana.”

“Neden ki?” diye sormuştun. Tam olarak anlamamıştın konuyu.

“Bu şiir Yesenin’in ölümünden hemen sonra yayımlanmıştı. Brik çok iyi anlıyordu Mayakovski’yi. Sağlam karakterli, ayakları yere basan bir adamdı. Şairliğinden daha çok, insan Mayakovski ilgilendiriyordu onu, kaygılanıyordu onun için.

“Mayakovski ile ne zaman tanışmıştınız?”

“20’li yılların sonunda. Moskova’da hâlâ açlığın hüküm sürdüğü yıllardı. O sıralar Teknik Sanat Yüksek Okulu birinci sınıf öğrencisiydim. ‘Rusya İletişim Merkezi Pencerelerine’[49] gittim. Biraz para kazanacağım işe ihtiyacım vardı.”

“Pencereler mi dediniz?”

“Evet, Sovyet hükümeti’nin iletişim merkezi kurulmuştu, 1918 yılında. 1919 yılından itibaren de Parti’nin basım işleri burada yapıldı. Daha sonrasında da sözünü ettiğim ‘pencere’[50] bölümü kuruldu. Burada halkı bilinçlendirecek, ajite edecek afişler hazırlanıyordu. Afişlerin altındaki şiirleri ise genellikle Mayakovski yazıyordu.”

“Pencerelerin çalışma prensibini biliyorum. Merak ettiğim, nerelerde kullanıldıkları, afişleri nasıl hazırladıkları, tirajları...”

“Tren istasyonlarına, satacak, sergileyecek malları olmayan dükkânların vitrinlerine asıyorlardı. Gazete haberleri, siyasi gündem bu yolla halka iletilirdi. Önce orijinal çizimler yapılırdı. Mihail Çeremnıh, Mayakovski, İvan Malyutin hazırlardı bu orijinalleri. Sonra diğer ressamlar maketleri hazırlar, boyarlardı. Neredeyse binlere varan tiraj olurdu, hatta daha da fazla. Diğer şehirlere, Leningrad’a, Kiev’e filan da gönderilirdi. Yani, çok

geniş kapsamlı bir çalışmaydı. Moskova'daki merkezi çok iyi bir ressam olan Çeremnıh yönetiyordu. Ama işin ruhu Mayakovski'ydi. İkisi de çok fazla çizim yapmışlardı. Çeremnıh'ın kaleminden çıkanlar çok güzeldi. Mayakovski'nin çalışmaları ise özgündü."

"Lili Brik de katılıyor muydu bu çalışmalara?"

"Lili Brik ve Mayakovski'nin kız kardeşleri Ludmila ile Olya resimleri boyarlardı. Atölye Lubyanka'daydı. Bu iş o zamanlar hem Mayakovski'nin hem de daha pek çok sanatçının karnını doyurmasına olanak sağlamıştı. İşte ben de öyle gitmiştim. Kolumun altında bölük pörçük çizimler ve kendi karalamalarım şiirlerle. Çok fakirdim. Zavallı, aç bir görüntüm vardı... Yufka yürekli Çeremnıh'ın sanatçı vicdanı, bu halime ve leylak rengi pantolonuma dayanamamış olacak ki girişimime destek verdi. Birkaç gün sonra uğramamı ve bana iş vereceklerini söyledi. Bir sonraki sefer gittiğimde Mayakovski de oradaydı ve çizimlerimin olduğu masanın başında durmuş: 'Bu berbat şeyleri kim getirdi?' diye söyleniyordu. Oraya çağrılmış olmanın verdiği güçle olacak biraz horozlandım: 'O berbat dedikleriniz benim çalışmalarım. Üstelik Çeremnıh beğendi onları,' dedim. Mayakovski karşısında duran Perperiflan beni görünce yumuşadı ve şakacı bir tonla: 'Peki, kiminle konuştuğunuzu biliyor musunuz?' diye sordu. 'Biliyorum,' dedim. 'Siz artık herkesin bildiği Mayakovski'siniz, ben ise henüz bilinmeyen Volpin.' Biraz zorlanarak da yapmış olsam bu küstahlığım Mayakovski'nin hoşuna gitmişti. Ben de onu çok sevmiştim. Hemen sesinin tonu değişti ve nasıl yaşadığımı, ne kadar burs aldığımı falan sordu. Oysa sık sık sanat okulumuza geldiğinden yanıtları pekâlâ biliyordu. Sonra bana, bu çalışmalar sayesinde kimi tecrübeli, kimi yarı aç pek çok iyi sanatçının ekmek parası kazandığını anlattı. Ağırlıklı olarak şiirleri kendisi yazıyordu. Bazen Rita Rayt veya bir başkasının da yazdığı oluyordu. 'İşte böyle, daha iyi şiirler yazmaya gayret etmelisiniz. Bakın, burada afişinize dizeler yazmışsınız. Şiirlerinizden de yola çıkabilirsiniz, onlara uygun afişler çizmeyi deneyebilirsiniz,' dedi bana. Elbette, bu yaklaşımı daha çok acıma duygusundan kaynaklanmıştı. Bir de, bu kabadayı tavrımla, iğneli sözlerimle kendisine benzemeye çalıştığımın ayrımına varmış; ağabeyin de ötesinde baba gibi davranmıştı bana. Daha sonraki ilişkimizde çizdiklerime ve onlara uyumlu yazdığım şiirlerime çok iyi niyetli yaklaştı. Hepsinde onun, Mayakovski'nin etkisi vardı. Yok, yok,

doğruyu söylemek gerekirse şiirlerime karşı katıydı. Kötü bir uyağı ona yutturmak asla mümkün değildi.

“Dönemin şairlerine karşı tutumu nasıldı? Kimlere değer verirdi?”

“Şöyle bir anımı anlatayım size. Gene bir gün ‘Pencere’ye gitmiştim. Mayakovski çoktan gelmiş, çalışmaya koyulmuştu. Kız kardeşlerinin boyadığı resimlere bakıyordu. Ortada duran eski, aşınmış bir masanın üstündeydi afişler. O sıra içeri birisi girdi ve kötü haberi verdi: Blok[51] Petrograd’da ölmüştü. Mayakovski gerildi ve masayı kaldırdığı gibi fırlattı. Öyle sert, öyle güçlü vurmuştu ki yere, masa paramparça oldu. Resimler odanın dört bir yanına savruldu. Yüzü, daha önce hiç görmediğim öfke, daha doğrusu, korkunç bir üzüntüyle kaplanmıştı. ‘Yegâne düzgün çalışan adamı açlıktan geberttiler,’ dedi. Bu söylemle, ona yaşam imkânı sağlayan ‘Pencere’deki işine gerçek yaklaşımını itiraf etmişti, belki de. Yıllar sonra, o günleri hatırlayıp biraz da duygulanarak konuştuğumuz bir sırada: ‘Vladimir Vladimiroviç, Lili Brik sizin resimlerinizi boyayıp da nasıl o koca odaya gelirdi ince bacaklarıyla, hatırlıyor musunuz?’ dediğimde Mayakovski çok öfkelenmişti. Aman Tanrım, nasıl bir kızgınlık olduğunu anlatmam mümkün değil. ‘İnce bacaklar’ sözü yüzünden beni paramparça etmeye hazırdı o anda. ‘Onun hakkında böyle şeyler söylemeye cüret edemezsiniz!’ dedi. Oysa Mayakovski’nin hayatında artık başka bir kadın, Tatyana Yakovleva vardı o sıralar... Üstelik onunla evlenmek için Paris’e gitme hazırlıkları içindeydi... Öfkesini yatıştırabilmek için Mayakovski’nin kendi yazdığı dizelere sığındım ve Lili Brik’in kız kardeşi Elsa Triolet’ye yazdığı şiirden bir parça okudum. Hani, siz de bilirsiniz belki: ‘Ev orada işte, her yanı pencere / Pyatnitski sokağında, sağda / Ve tavuk bacakları üstünde, çirkef / Orada yaşıyor / Ve mektup yollamıyor bana’ dizelerini söyledim.

Mayakovski’nin yanıtı netti:

“Ben söyleyebilirim, ama siz, hayır.”

Volpin’e sormuştun:

“Her şeye rağmen Mayakovski Lili’yi sevmişti değil mi?”

“Tabii. Tam ona göre bir kadındı! Anlıyor musunuz, kadınıydı...”

Anımsıyor musun: “Şu bizim Volpin nasıl da seviyor Mayakovski’yi,” demiştin. “Nasıl da yumuşak, sevecen söylüyor adını... Nedense ağlamak geliyor içimden. Anlamadığım bir şey var. Lili Brik, Mayakovski’nin sevgi dolu, nüktedan mektuplarını yayımladığında eleştirmenler ne diye kıyamet kopardılar ki? Ben kendi adıma minnettarım ona. Mayakovski ile ilgili her şeyi bilmek istiyorum çünkü. Hatta tuvalete nasıl gittiğini bile!”

Şiirleriniz ve yaşama bakışlarınız Mayakovski ile seni benzer kılıyordu. Öyle ki başka pek çok intihar olayını eleştirmene rağmen Mayakovski’nin kendini öldürmesini, “Yaşam süresini belirleme hakkını kullandı” olarak yorumlamış, psikolojik bir hastalık olarak değerlendirmemiştin.

“Mayakovski, intiharın kendisi için en iyi çözüm olduğunu düşündü,” demiş ve eklemiştin: “Yaşam, onun için bir kumardı. Bir oyuncu gibi düşünüyordu. Bir kadına âşık olunca hayatını sürüyordu ortaya. Yani, sevdiğin yanında gelirse, yaşayacaksın; gelmezse, işte o zaman çekeceksin tetiği. Karakteri böyleydi. İntiharın gerçek nedenleri mi... Bu içinden çıkılması zor bir konu.”

Bunların bazılarını sen biliyordun. Dostlarından ve Mayakovski’ yi tanıyanlardan onun izini sürmeyi, karakterini çözümlemeyi sürdürdün durdun. Sürekli onunla ilgili bilgiler edinmeye çalışmış, yüreğini inciten sorulara yanıt aramıştın. Böylelikle, Mayakovski’nin şiirlerinin özünü anlamak daha kolay olmuştu senin için. Pasternak, Şair’in cenazesinde sana koridor boyunca toplanan kalabalığı anlatmış, durumu özetleyen bir şiirle bitirmişti sözlerini: “Kurşun nasıl da hizaya sokmuştu onları...” dizesi bir anda tüm netliği ile durumun acılığını gözlerinin önüne sermeye yetmişti.

Kaç kere söyledin bana:

“Verusya, benim hakkımda yaz. Artık beni senden daha iyi bilen kimse yok. En ilginci, kimse benim de insan olduğumu, şiirlerimin ve kaderimin özünde bu gerçeğin yattığını düşünmüyor.”

Becerebilsem Nâzım, keşke senin bu isteğini yerine getirebilsem. Omuzlarımdaki bu yük, benim taşıyabileceğimden fazla. Neden telefonu fişten çekip, kapıyı kilitleyip kendini anlatman, istediklerini söylemen için seni teybin başına oturtmadığımı düşünüyorum çoğu zaman. Gerçi, bir keresinde böyle bir girişimimiz olmuştu, anımsarsan. Ama sen özellikle geleceğe ilişkin ilginç hiçbir şey söyleyememiştin.

Muza: "Her şeyi hatırlamak gerekmez," diyor. Ah, neyi hatırlamak gerekir, neyi gerekmez keşke bilebilseydik...

O sıralar bizi nelerin beklediğini aklına getiriyor muydun? Bazen konuşuyorduk bu konuyu. İsyanımız yoktu, herhangi bir beklentimiz de. Henüz sesimizi yükseltmiyorduk. Bu daha sonra olacaktı, bir yıl sonra. Günler gelip geçiyordu. Alışılmışın dışında, daha özel günlerdi bunlar.

Sana âşık olduğumu nasıl hissettim? İlk kıvılcımlar nasıl belirdi? Söyleyebilmem mümkün değil. Bana öyle geliyor ki her şey özlemle başladı.

Evet, bu doğru, önce seni özlemekle başladı her şey. Yüreğim hasretinden parçalanıyor, ama bunu bir türlü itiraf edemiyordum. O zaman yazdığım hayatımın ilk ve son dizelerinden hiç bahsetmedim sana:

"Günler ve geceler sabırsızlığa koşuyor,

Seni bekliyorum,

Geçen zamanla soluyorum..."

Asya Afrika Yazarlar Birliği Konferansı'na katılmak üzere Taşkent'e gitmiştin. 10 gün sonra dönecektin. Ancak, Konferans bittikten sonra seni Rudaki[52] adına düzenlenen toplantıya davet ederek Tacikistan'a götürmüşlerdi. Sürekli telefon ediyordun. Günde belki on kez, yirmi kez arıyordun beni. Stüdyo'nun, evimin, Ekber'in, Tosya[53]'nın numaralarını çevirip duruyordun. Sesin hüzün doluydu, sensiz yaşadıklarımı öğrenmek istiyordun. Her konuşmamızda: "Şu Tacikler ne mükemmel insanlar!" diye tekrar ediyordun hayranlıkla. "Özellikle de erkekler. Kökleri çok eskilere dayanıyor, bin yıllık kültürleri, edebiyat birikimleri var!.."

Ne kadar uzaktın benden! Bizi ayıran kilometreler değil de asırlarmış gibi geliyordu bana. Sen, Fars dedelerle bir yerde oturmuş kasideler üzerine sohbet ediyor, Farsçanın mükemmel tınısıyla ruhunu dinlendiriyordun. Bense seni görmek, yanında olmak istiyordum.

Neden sürekli olarak kendimi senden gizliyordum, Nâzım? Var gücümle senin gibi olmaya, senin kadar cana yakın, senin kadar neşeli olmaya çabalıyordum. Ama dönüşünün ertelendiğini söylediğinde, öleceğimi sanmıştım. Birkaç gün daha senden ayrı olmak dayanılacak gibi değildi.

Belki de 1957'nin güzünde âşık oldum sana. O puslu sonbahar gününü anımsıyor musun? Yağmurdan sonraki haliyle Gorki Parkı'nı...

Taksiyle gelmiştik parka. Sen, o günkü haliyle dolapta asılı duran, içi kareli, yünlü kumaş astarlı açık renk pardösünü giymiştin. Üzerimde mavi, yünlü kabanım vardı. El ele yürüyorduk. Ağırlığı insanın üstüne çöken, muazzam büyüklükteki demir kapıdan geçip ıssız parka girdik. Kapının kanatları arkamızda kaldığında dönüp nefretle baktın onlara ve etrafa. "Parkı nasıl da çirkinleştirmişler" dercesine sorgu doluydu bakışların. Kafanı iki yana sallayıp acıyla gülümsedin.

"Dinsel mimariyi mutlaka incelemişsindir. Örneğin, Katoliklerin gotik tapınaklarını oldukça yüksek, iyice gökyüzüne yakınlaştırarak inşa ettiklerini bilirsin. Çünkü oraya gelen insanların kendilerini bir su damlası kadar küçük hissetmesini isterler. Her an buharlaşıp uçacak –gökyüzünü gösterdin– bir damla gibi. Etrafıma bakıyorum da Katolik din adamları bile Stalin dönemi mimarlarından daha iyi kalplilermiş, insanlara karşı."

İnsanların dinlenmesi için planlanmış bir parkın böylesi kötü bir mimariye sahip olmasını ve özellikle, koca bir filin abartıyla yapılmış bacaklarını anımsatan ağır, hantal kapıya neden gerek görüldüğünü anlamakta zorlanıyordun.

"Stalin döneminin abartılı, kale özentisi yapılarına tipik bir örnek. Kendilerini beğenmiş budalalar bir de tepesine '1955' yazmışlar. Hayret, bu eski parkın kapısını Stalin göçüp gittikten neredeyse iki yıl sonra yapmışlar... İnsanların beynini, acıyla uyuşturan adamın izlerini, yerküreden silmek kolay olmuyor. Hatta silmek için bile can yakmak gerekiyor."

Seni tiksindiren kapıları arkamıza alıp, milyonlarca insanın ayak izini taşıyan, geniş merdivenlerden aşağı inmiştik. Etraftaki her şeyin büyüklüğüyle özdeş, orak şeklinde düzenlenmiş tarhta, boyları neredeyse insan beline gelen kırmızı çiçekler, gri gökyüzünde dalgalanan kızıl bayrak gibi önümüzde uzanmıfllardı. Yalnızdık seninle. Sosyalist realizmin bizi saran yüceliğine yaraşan güçlü adımlarla yürüyorduk. Bulunduğumuz atmosferin etkisinden sıyrılıp senin, gerçekten sağlıklı bir insan adımlarıyla ilerlediğini fark ettim o an. Suskundun. Parmaklarımın ucunu okşuyordun. Konuşmamaktan ikimiz de hoşnuttuk. Biraz biraz sessizliğini dinlemeyi öğrenmiştim. Mutluyduk. İkimiz beraberdik ve başka bir şeye gereksinim duymuyorduk.

Şimdi yokluğuna mahkûm yaşarken, sessizliğin farklı anlamlarını çözümlemeye başladım. Özel görevle gönderilen ispiyonculara oyun oynuyorum: Hiçbir şey bilmiyorum, anımsamıyorum. Politikadan konuşmazdık, hiç not almazdık... İşte böyle aptalın tekiydi Nâzım'ın genç karısı.

Gazete serdin. Upuzun bankın kenarına oturduk. Rüzgâr ağaçların ıslak yapraklarını ve dal parçalarını bize doğru üflüyordu. Kalktın ve ilerideki büfeye doğru ilerlemeye başladın. Gözlerimle takip ediyordum seni. Sanki attığın her adımla büfe de uzaklaşıyor gibi gelmişti bana. Uzaklaşıyor, uzaklaşıyordu. Hiç geri dönemeyecektin. Sonunda yetiştin ona. Camına eğildin. Satıcı kadınla konuşmaya başladın. Tek bir sözcüğünüz bile ulaşmıyordu bana.

Sonunda, kafanı benden tarafa çevirdin. Satıcı kadın da kafasını küçük pencereden çıkartmış bana bakıyordu. Sana bir paket uzattı. Ayrıldın onun yanından. Adımlarını saymıştım. Gençliğinden kalma, tayfa adımlarını. Dümdüz yürüyordun, sanki gerili bir ip üzerinde gibi. Ama hiç yalpalamıyordun. Elli yedinci adımda geldin yanıma. Kucağıma çikolatalı şekerden bir dağ yığını koydun. Ben yemedim. Sen usul usul yemiştin. Bir şey söylemek istediğinin farkındaydım. Ama ne kadar gerekli olduğuna bir türlü karar veremiyordun...

"Büfedeki kadın bizi keyifle izlemiş, hani demin buraya doğru yürüdüğümüzde. 'Kızınızı küçücükmüş gibi elinden tutmuşsunuz,' dedi

bana. Bizi birbirimize benzetmiş. Öyle dedi. Sahi, benziyor musunuz bana?"

"Bilmem," dedim gülerek. "Kim bilir, belki de benziyorumdur."

"Kadın sizin babanız olduğumu sandı. Kendi kocasının çocuklarına vakit ayırmadığından dert yandı bana. Pazar günleri sabahtan akşama dek komşularla domino oynuyormuş. Babanız olmadığımı söylemem gerekirdi kadına. Ama onu bozmak istemedim. Gördünüz mü, cancağızım, babalığı yakıştırıyorlar bana. Babanız yaşasaydı kaç yaşında olurdu şimdi?"

"Sizden altı yaş küçük olacaktı. Ama savaş öncesi fotoğraflarına baksanız, gerçek yaşı otuz üçten çok daha yaşlı gösteriyor. Hoş, o zamanki neslin hepsi öyle."

"İşte böyle cancağızım, yapacak bir şey yok. Geç kalmışız, geç..."

Bankta oturmayı sürdürmüştük. Gözlerimiz uzaklara dalmış, kendi enginlerimize bakıyorduk. Senin ne düşündüğünü biliyordum, Nâzım. Sen de benim. O anda, bizi yakınlaştıran ve birbirimize değerli kılan bu mutsuz düşüncelerimizdi.

İlk kez o zaman kendi gençliğimden nefret etmiş, sinirlenmiştim. Ama sonraları kendiliğinden bir mucize gerçekleşmiş ve sen gençleşmiştin. "Vera, neler oluyor bana böyle?" demiştin. "Kendimi yaşlı hissetmiyorum, sence bu normal mi?!" Evet, eşitlenmiştik.

Sen öldüğünde yaş konusu tekrar aklıma takıldı Nâzım. Yaşam kara bir yumak gibi çözülüyordu gözlerimin önünde. Sensiz süren yaşam. Korkunç olan, senin ölmüş olman değil, benim yaşamamdı. Bu hiç de adil değildi. Bu adaletsizliğin bedelini sadece ikimiz biliyorduk. Sen kendi payını ödemiştin. Benim için süreç devam ediyordu.

Hatırlıyor musun, 1962'yi karşılamaya Estonya'ya gitmiştik? Tallin'e. Ne harikaydı, anımsıyor musun? Birlikte geçirdiğimiz bayramları, kutlamaları konuşalım bir ara. Yaşamımızda onlar da vardı değil mi? Hepsini mutluluk ve şükranla andığım ne güzel günlerimiz olmuştu.

Uyku gözümden akıyor, yatıyorum. Başımı okşa, okşa dünkü gibi.

Tanrım, ne kadar dayanılmaz bir durum! Zaman zaman ümitsizliğe varan günah duygusu sarıyor benliğimi. Ellerimi gökyüzüne kaldırıp ya da insanların önünde diz çöküp her şeyi itiraf etme arzusuna kapılıyorum... Etrafımdaki herkes, günah işlediğimi, yalanlar söylediğimi biliyor sanki. Ben kendim de pislik olduğumu, battıkça battığımı biliyorum.

Sen ise bıkıp usanmadan sorup durmuştun: “Nasıl yapabildin bunu? Nasıl?” Koca bir günün yarısı bu soruyla geçmişti. Bir dilsizi cezalandırmıştın.

“Nasıl yapabildin bunu? Nasıl? Sen, benim bildiğim sen. Nasıl yapabildin?! O zaman beni sevmiyordun bile. Birazcık hoşlanıyordun, ama sevmiyordun. Ne arzun, ne merakın vardı... Senin gibi biri reddetti diye karşındakinin öleceğini düşünmüş olacak kadar aptal da değilsin. Yoksa bana acıdığından, korktuğundan mı? Keşke bir açıklama yapabilsen! Keşke o dakikada kafandan geçenleri bir anlayabilsem! Sakinleşirdim biraz. Senin karşına çıkıp komedi oynayan, ölüm kandırmacasına başvuran her budalaya acıyıp izin vereceksin anlaşılan. Doğru, ben bunun için çok uğraştım, deli gibi istedim. Ama sen nasıl izin verdin?! Benim için gerekliydi, anlaşılır bu. Çoktan karar vermiştim. Ne olacak, bir alçak gibi kendimi kurtarmak istedim. Seni seviyordum, bu doğru, ama daha önce de başkalarını sevmiştim. Hepsi bitti sonra. Seninle yaşadıklarım farklı. Acı çektim, kıskanır oldum. Belki bir yerlerde karşılaşırız umuduyla, deliler gibi seni aradığım günler oldu Moskova’da. Ne istiyorsun ki?! Çalışamıyordum! Kaç kere yurtdışına gittim, uzaklaşmak istedim. Ama özlem oralarda da buldu beni. Başka bir şey düşünemiyordum. Moskova’da yaptıklarını, yaşadıklarını dakikası dakikasına bilmek istiyor, komik duruma düşüyordum... Yok, kendi açımdan bakınca mantıklıydı yaptıklarım. Sonuçta ben de insanım. Ben kendimi düşünmezsem kim beni düşünür ki? Bu cerrahi operasyon mutlaka gerekliydi benim için! Bir kadınla yattıktan sonra her şeyin çok çabuk değiştiğini, ufak ufak bittiğini biliyordum. Daha öncekilerde hep böyle olmuştu. Genelde kadınlar da isterdi. Sen istememiştin, aklına bile getirmemiştin. Bunu görüyordum. Beni yaşlı bulduğunu düşünüp öfkeleniyordum... Oysa daha genç hiç olmamıştım... Sen yetişkin bir kadındın, dahası anaydın. Doğrusunu söylemek gerekirse, diğerlerine pek benzemeyen, çocuksu bir yanı vardı analığının. Her şeye

rağmen sen güceneceksin, ürkeceksin gibi gelmemişti bana... Sonra, her şey olup bittiğinde şaşırıp kaldım. Mahcup olmuştum. Bir saat boyunca, ben sana yalanlar atarken sen doğruyu söylemiştin. Bu şekilde benden kurtulmak istediğin kanısına vardım. Senin bambaşka birisine dönüşmen müthiş afallattı beni. Tam olarak kestiremiyordum. Hem sendin, hem değildin. Sanki bir şey olmamış gibi nazik ve yumuşak bir tonla konuşuyordun benimle. Seni yitirdiğimi düşündüm. Aklıma gelmeyen bir şeyler kırılmıştı içinde, ben kırmıştım. Seni böyle görmek korkunçtu. Daha önce böylesi gelmemişti başıma.

Ama her şeye rağmen mutluydum. Sonunda olmuştu işte. Ertesi gün, aralıksız şarkı mırıldandım, kendimi mükemmel hissediyordum. Telefon edip seni bulamadığımda paniğe kapılmadım. Oh, Allah'ım. Yaşasın özgürlük! Akşam Ekber'e dedim ki:

'Sonunda bu iş bitiyor! Yakında, tekrar özgür Nâzımcık olacağım.'

İnanmadan baktı bana. Ama mutluluğum sevindirmişti onu. Sonra seni sordu, 'Peki, Vera nasıl?' dedi. 'Kızcağızı üzdüğüm yeter,' dedim. 'Benden kurtulduğuna sevinecek. Bıktırdım onu.'

İkinci gün gene iyi hissediyordum kendimi. Ancak akşama doğru özlem düştü içime. İki gün geçmiş, sesini duymamıştım. Sabah çanlarının insanı uyandırması gibi bir anda ayrımına vardım bunun. Bunun normal olduğuna ikna etmeye çalışıyordum kendimi. 'Kolay değil, iki yıldır seviyordun bu kızı,' diyerek ruhumu avutuyordum. Hep öyle derdim sana. Benim gözümde genç kızdın sen. Evlendiğimizde bıraktım senden 'kız,' diye bahsetmeyi. Numaranı çevirdiğimde üstünde iyi bir etki bırakmak, benim açımdan her şeyin yolunda olduğunu göstermek istiyordum sana. Uyuduğunu söylediler. Gerçekten vakit geç olmuştu. Kır evinin içinde dolanıp duruyor, tekrar telefon etmemek için kendimi güç tutuyordum. Evi paylaştığın komşularını düşünmüş, onları rahatsız etmek istememiştim. Yatağa girip uyumaya çalıştım, ama başaramadım. O zaman, iki gün önce yaşadıklarımız gözümün önünde canlandı tekrar. Doğal, boyasız olduğunu anımsadım nedense. Sesin, saçların, yürüyüşün hepsi arınmıştı boyadan. Üstüne sinmiş kokumu duyumsamıştın uzun süre. Hoşnut değildin bundan. Evden çıkmıştık. Mahalle ıssızdı. Hafif bir güz yağmuru yağıyordu. Telaş içindeydin, bense sürekli yavaş yürümeni istiyordum. Acelende beni

aşağılayan bir yön vardı. Bir an önce benden kurtulmak istiyordun. Bu acıtmadı beni. Kendimden hoşnuttum. Hatta pek umursamıyordum seni. Sadece, seni yavaşlatmak, öyle içine kapanmış suskun halinle göndermek istemiyordum. Genel anlamda, memnunluk duygusu kaplamıştı içimi. Ancak, iki gün sonra evinin kapısındaki bakışını anımsadım. Bakışların hüzün ve pişmanlık doluydu. Beni yukarıda bir yerlerde duran tahttan yere indirmiştin sanki ve ben ne kadar düşünsem de bunun iyi mi, kötü mü olduğunu algılayamıyordum... Bütün gece doğru düzgün uyuyamadım. Sabah kötü görünüyordum. Oysa her zamankinden daha iyi görünmek arzusundaydım. İşten aradım seni, meşgul olduğunu söylediler. Doğrudan stüdyoya gitmeye karar verdim, heyecandan ölecektim sanki. Bir şeyler yapmak istediysem de geç kalmaktan korktum. Kaybolmuşsun ve bir daha ortaya çıkmayacakmışsın gibi bir duyguya kapılmıştım. Gerçek bir panik haliydi senin anlayacağın. Çalışma odana girdiğimde seni gördüm. Başka bir masanın başında sırtın bana dönük oturuyordun, etrafında tanımadığım adamlar vardı. Ciddi ciddi bir konu tartışıyordunuz. Odada sizden başka kimse yoktu. Senin beni görmemenden faydalanıp birkaç dakika izleyebilirdim seni. Nedense, birkaç adım atıp görüş alanına girmekten ürküyordum. Ve o zaman ilk kez, senin karşında çaresiz hissettim kendimi. Sonrasında bu duyguyu birkaç kez daha yaşadım. Ben bu duygular içindeyken birisi fark etti beni. Sen kafanı benden tarafa çevirdin. Beklemediğin bir anda beni orada görmekten rahatsız oldun, yüzün kızardı. Zaten küçük bir kız çocuğu gibi çok sık kızarırsın. Zayıflamış gördüm seni, belki de bana öyle geldi. O günden sonra kendimi kaybettim. İşte her şey böyle gelişti. Bütün kadınlar benim gözümde dişilik değerlerini kaybettiler. Bir daha onları hiç fark etmedim. Yaşamım boyunca hiç aldatmadığım ve beni terk edip gitsen bile aldatmayacağım tek kadın sensin. Allah kahretsin, oluyor işte böyle şeyler! Sen genç bir kadın, ben yaşlı bir adam. Biliyor musun canımın içi, yaşam bazen yol açıyor böyle şeylere...”

Kaç kere kaybettin beni Nâzım, kaç kere buldun? Daha kaç kere de kaybedip bulacaksın...

Ne kadar seviyordum seni, ne kadar! Her gece yemin ediyor, ertesi gün sana ‘hayır’ demek için söz veriyordum kendi kendime. Ertesi gün olduğunda da, çalışma saatlerinin bitiminde işten çıkıp köşeyi dönüyor ve gözyaşlarıyla atılıyordum boynuna. Her zaman vaktimiz kısıtlıydı. Bu az

zamanı değerlendirmeyi öğreniyorduk! Çoğunlukla beni arabayla eve götürüyordun. Yolda mağazaya uğrayıp alışveriş yapıyordum. Artık, evde beni bekleyen bir kızım olduğu bilinciyle ev işleriyle ilgilenmemi saygıyla karşılıyordun. Kaç kere bahçe çitinin ardında durup avluda dadısıyla oynayan Anyuta'yı izlediğini görmüştüm.

Kimi zaman fazladan bir yarım saatimiz olduğunda bizim kafeye giderdik. Tüm yaratıcılığımızı yalnız kalabilmek için kullanıyorduk.

"Neden ayrılmak zorundayız? Şu ışıldayan gözlerine bir bak. Âşık olduğun için kendini cezalandıramazsın. Böyle gelişti işte, biz suçlu değiliz," diyordun.

Gerçek buydu. Ama yalnız kaldığımda vicdanım içimi kemiriyordu. Arzularımla görevlerim arasında korkunç bir uçurum vardı. Kendime yardım etmenin yolunu bulmam gerekiyordu.

Senaryoyu yazmıştın. Film tamamlanmıştı. Uzun bir süreçti. Ama sonsuz değildi. O sıralar "Hanene Barış Dolsun" canlandırma filmini tasarlıyordun. Bir araya gelebilmek için bahane bulmamız gittikçe güçleşmişti. Tüm gücünle, ilişkimizi dedikodulardan uzak tutmaya çabalıyordun. Diğer yandan beni görmekten vazgeçmen olanaksızdı. Telefon edip sorardın:

"Geleyim mi?"

"Uygun değil. Gerekmez. Sonra. Başka bir zaman."

"Ne zaman?"

Bunu derken sesini yükseltir, sonra ısrar etmeye başlardın:

"Ne zaman?"

Sonunda çözüm bulmuştun.

"Birlikte bir oyun yazalım,"[54] dedin bana. Uzun süre direndim ama sen benden daha inatçıydın:

“Düzeltmelerini yaptığın başka yazarlarla çalışıyorsun ama,” demiştin. “Benimle neden çalışmayacaksın? Nihayetinde yeryüzündeki en iyi oyun yazarlarından biriyim ben ve bu alanda birisini yetiştirebilirim. Aldığın eğitimle, senin yeteneklerine sahip kim olsa bayılır bu önerime. Ayrıca, çoktandır Sovyet insanının yaşamı konusunda bir oyun yazmak istiyordum. Kahramanlar birbirlerinden farklı olsun istiyorum. Aydınlar ve işçiler örneğin. Sen Moskova yaşamını gayet iyi biliyorsun. Üstelik edebiyat zevkin de var. Bu ne kadar önemli bir bilsen! Gel bir deneyelim. Ne kaybederiz? Olmazsa, Allah kahretsin der, kaldırır atarız. Moskova’daki evimde yazarız. Böylelikle sen zaman kaybetmezsin.”

Ve senin çalışma odanda kocaman yazı masasının başında buldum kendimi. Ayrı köşelerde oturuyorduk. Ben yüksek arkalıklı meşe sandalyede, sen alçak koltukta oturuyordun. Tavanda asılı lambanın soluk ışığında çalışıyorduk. Çalışırken serttin. Yazmaktan yorulup biraz ara vermek istediğimde, izin vermez dikkatimi toplayıp çalışmamı talep ederdin. Ortak yazma işine girişmemizden kısa bir süre önce, bir Fransız gazetesinde iki dramaturgun birlikte mükemmel bir oyun yazdıklarını okumuştun. Yazarlar, oyun kahramanlarının ağzından teybe konuşarak geliştirdikleri yeni bir yöntemle yazmışlardı oyunu. Sonuçta son derece gerçekçi diyaloglarla yaşamın olağan ritminde bir tiyatro eseri ortaya çıkmıştı. Bizim de aynı yöntemi izlememizi önerdin. “Oyundaki genç kahramanları sen yaz,” demiştin bana. “Yaşlı kahramanları ben, Aleksey Petroviç’le Daşa’yı birlikte yazarız. Aleksey adına ben, Daşa adına sen konuşursun. Bize teyp gerekmez. Sen not tutarsın.”

Sonrası kendiliğinden gelişti. Oyunda, yeni kalp krizi geçirmiş ellili yaşlarındaki bilim adamı genç hemşire Daşa’ya âşık oluyordu. Zor bir durumdu kahramanlarımız için. Ama onlar bizden daha cesurdular ve daha şanslı. Yalana gereksinimleri olmayan özgür insanlardı. Biz acımıştık çünkü onlara. Erkek kahramanımız ölene dek onları mutlu etmiştik. Kısa süreliğine.

Finali sen yazmıştın, Nâzım. Okumam için kâğıdı uzattın ve:

“Öğrendin işte şimdi. Bakalım sen ne yapacaksın?” dedin. “Ne söyleyeceksin? Yoksa hiçbir şey mi?”

Oyunun bu düğüm noktasını önceden konuşmamıştık. Bakışların gergindi. Huzursuz bir bekleyişle bakıyordun bana.

Bense pek duraksamamıştım: “Daşa seyircilere döner ve ‘Siz onun öldüğünü mü sanıyorsunuz, bence ölmedi,’” diye yazdığım kâğıdı sana geri verdim. Okuduktan sonra ellerimi okşadın.

“Korkma,” dedin bana. “Uzun süre yaşamaya gayret edeceğim.”

Ve “Son,” yazdın kâğıda.

Ne kadar çok olay geçmişti benim tanımadığım Nâzım’ın başından. Tüm bunları sen anlattın bana. “Vera, her şeyi benden duymalısın,” demiştin. “Göçüp gittiğimde kimi alçakların benimle ilgili yalan yanlış şeyler anlatmasını istemiyorum sana.”

Kısa ya da uzun süreli beraber olduğun kadınları da anlattın bana. Hepsini. Haber bülteni okur gibi duygusuz, soğuk bir anlatımın vardı. Ve ben hiç kıskançlık duymadım. Hatta kimileriyle karşılaştım bile. Bu çok şaşırtmıştı seni. “Ben beceremezdim bunu, yapamazdım,” demiştin. “Kim bilir belki de Türk olduğum için.”

Benim üstesinden gelebilmem ise kendime güvenden değildi. Sadece, benim gözümde sen, diğer kadınların seslerini, kokularını unutmuştun. Ve öyle bir an geldi ki hepsini tamamen sildin aklından. Bugün o kadınların bazılarına minnettarım, Nâzım. İnan bana, öyle çekme içini.

“Varşova Vera’yı arıyor! Varşova! Varşova! Cevap verin Berlin arıyor! Leipzig bağlanıyor. Paris! Kapatmayın telefonu, bekleyin, bağlanıyor...

Prag’dan telefon geliyor bana. Prag! Prag! Prag! Yirmi kez Prag, yirmi kez Leipzig ve her akşam iki kere Prag. Artık karşı koymuyorum. Utanmıyorum. Telefon ortak dairenin koridorunda bıkıp usanmadan çalıyor. Koridorun karşısındaki mutfakta komşularımız sakince akşam yemeklerini yiyorlar. İliç’in lambası[55] dikkatli, dingin yüzlerini aydınlatıyor. Bense Nâzım Hikmet’in beni yurtdışından araması gayet normalmiş gibi (o zamanlar yurtdışından aranmak, Ay’dan aranmak gibiydi) bir tavır

takınıyor, sesimi kontrol altında tutuyordum. Kendimce kurnazlıklarım vardı. Sorularını tek sözcükle yanıtlar, konuşmamız anlaşılmasın isterdim.

“Evet. Evet... Evet... Tabii... Evet...”

O zamanlar aşk dolu konuşmalarımızı bir dolu insanın dinleyip banda kaydedebileceği hiç aklımıza gelmemişti. Sonrasında, ilgili birimlerin yetkili beyleri konuşmalarımızı deşifre edebilmek için ne kadar akıl yürütmüşlerdi kim bilir... Hasret sarmıştı bizim her yanımızı, başka bir şey düşünecek durumda değildik.

Affedin bizi. Görev gereği hattımıza girip ateşli konuşmalarımızı dinleyenler, ortak dairenin mutfağında bizim heyecanımıza şahit olanlar, hepiniz affedin. Âşığız biz! Acıyın bize, yardım edin! Bir dakika daha verin! On saniye daha! Hiç değilse bir!

“Özledin mi?”

“Evet.”

“Zor bir gün müydü?”

“Evet.”

“Hemen geleyim ister misin?”

“Evet. Evet. Evet...”

Artık “hayır” demeye gücüm yok. Bu nedenle, “Bilmiyorum,” diyorum kimi zaman. “Evet”ten daha farklı etkisi olduğunu düşünüyorum çünkü.

Yaşam bazen kötü oyunlar oynadığında iyi ki yoksun diye düşünüyorum. Ama bazen mutlu bir şeyler geliştiğinde, güneş penceremi doldurduğunda, örneğin, keskin bir hasret duygusu çöküyor içime, yalnız adımlarımın sesi çınlıyor kulaklarımda. Şu koca dünyada ben ve Ekber kadar kimsenin hasretlik çektiğini sanmıyorum. Ben ve Ekber, senin yetimleriniz...

Akıl verin bana ey insanlar, ne yapacağımı öğretin. Mutlaka, düşünmeliyiz durumumuzu, mutlaka. Başımızı ellerimizin arasına alalım ve gerçekçi bir

şekilde düşünelim. Sanki başka birinin yaşamının son demleriymiş gibi akıl yürütelim. Yok, hayır yapamayacağım bunu! Yok olup gideceğim. Bu hız başımı döndürüyor, acı veriyor, endişelendiriyor. Her şeyin bir sonu var. Oysa hüzünlenmeye zamanım yok. Hiç yok. Günler uçuyor. Her saniyeyi yaşamalıyım!

Uzak, bilinmedik şehirlerin kartpostalları gelmeye başlamıştı stüdyoya. Dünya Barış Örgütü'nün toplantısı için İsveç'e gitmiştin. Yolculuğunun başlangıç noktası Leningrad'ı avucumda tutuyordum.

"Tüm güzel kadınları öperim. Bütün kadınlarımız güzeldir bizim. Bütün akıllı adamları öperim. Tüm adamlarımız akıllıdır bizim. Raisa'yı ve seni öpüyorum. Nâzım."

Bu kartpostalın üstünden iki gün geçmişti ki pek hoş olmayan bir yüz ifadesiyle personel müdürü yanıma geldi. Elinde deniz ötesinden bir zarf vardı. Stockholm'den. Arkasına Türkçe şiir yazmıştın. Düzgün satırlarına, bilmediğim harflerine ve imzana baktım. Okumam olası değildi. Personel müdürü de, bir şey anlamadan, evirdi çevirdi. Ekber'i aradım, hemen geldi. Oldukça ciddi, biraz da suratını asarak çevirmeye başladı. Ara sıra boğazını temizliyor, öksürüyordu. Özlem çığlığını hükümet bildirisi gibi okudu bana.

Aynı günün akşamı (zavallı müdürüm benim!) başka bir Stockholm kartpostalı geçti elime, zarfsız, küçücük. "Selam. Seni, Raisa'yı ve tüm dostları öpüyorum. Korkunç özledim. Bir an önce eve gelmek istiyorum. Hepsi bu. Nâzım."

“Hepsi bu” demek. Bu üç satırlık metni tekrar tekrar okudum. Posta mührüne, kartın basım numarasına ve Stockholm’ün tertemiz sokaklarına baktım iyice. Ve aslında bana ne çok şey söylemiş olduğunu algıladım. Ne kadar çok! Ne kadar güzel! Tekrar zamanı kovalamaya başladım. Kıskançlıkla sayıyordum günlerin adlarını. Ben zamanın çabuk geçmesini istiyordum, o ise beni cezalandırıyor, inadına yavaşlıyordu. Ben ve etrafımdaki her şey devinim halindeydi. Sadece zaman, uçaktan görünen deniz dalgaları gibi donmuştu.

Ve Stockholm’den tıpkı senin soluğun gibi taze yeni bir kart daha geldi.

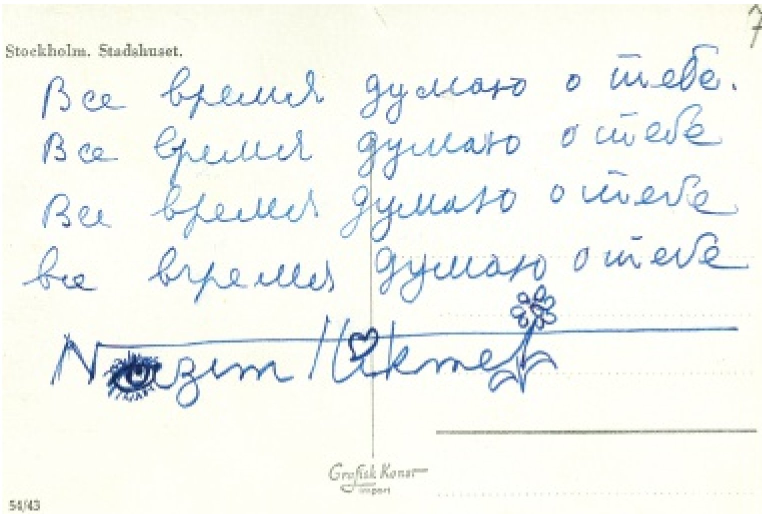
“Sürekli seni düşünüyorum.

Sürekli seni düşünüyorum!

Sürekli seni düşünüyorum!!

Sürekli seni düşünüyorum!!!!!!!

Nâzım Hikmet”

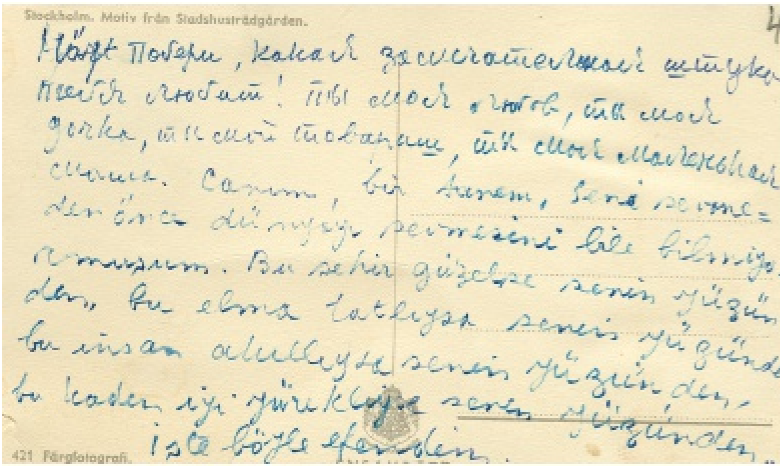
Adında “a” harfi yerine kendi hüzünlü gözünü resmetmiş, soyadındaki “i” nin üstüne kalbini, “t” yerine açmış bir çiçek çizmiştin.

İkimizin tek yürek olması ne muhteşem bir şey! Hayır, ateşe atmasınlar beni, taşlamasınlar. Bu ayrılığa dayanma gücü versinler, destek olsunlar.

Biliyordum, yeni bir mektup yazmış çoktan posta kutusuna atmıştın. Ve damgasını basıp yolladıkları zarf, Moskova havaalanına inmiş, posta aracına yüklenmiş, postacı tarafından bana getirilmişti. Ve işte elimdeydi ödülüm:

"Allah kahretsin, ne harikulade şey seni sevmek! Aşkımsın benim, kızımsın, yoldaşım, küçük anamsın..." Nasıl da güzel geçirmiştin, "İki İnatçı" oyunumuzdan Aleksey'in monologunu! Hiç hatasız yazmıştın. Sonra Aleksey'i, Rusçayı bir kenara bırakıp Türkçe yazmışsın: "... Canım, bir tanem, seni sevmeden önce dünyayı sevmesini bile bilmiyormuşum. Bu şehir güzelse senin yüzünden, bu elma tatlıysa senin yüzünden, bu insan akıllıysa senin yüzünden, bu kadar iyi yürekliyse senin yüzünden... İşte böyle Efendim."

“Vera! Vera! Vera! Haykırışlarımı işitiyor musun, sevgilim, biricik aşkım benim, mektubunu aldım. İşte elimde. Belki de yirmi kez okudum. Ve fotoğraflar, sürekli onlara bakıyorum. Bu yazdıklarım korkunç şeyler, biliyorum, bağışla, anlamaya çalış beni. Seni göremedikten, sesini duyamadıktan, sana dokunamadıktan sonra nasıl yaşayabilirim! Şu an bir yerlerde, harika bir deniz kıyısında, yıldızların altında seninle olmayı, sesini duymayı ne kadar çok isterdim, seninle bir iki saat geçirmek, başka da bir şey istemem, ölebilirim bunun için. Kelimelerle, hasretle dolu içim ve ifade edemiyorum. Anlıyor musun ıstırabımı. Sevincim benim. Vera! Vera! Vera! Ellerini uzat bana, sadece ellerini. Ve izin ver gözlerine bakmama, saçlarını okşamama. Allah kahretsin! Kahretsin! İşte böyle. Seni sevdiğimi unutma. Çok, çok, çok seviyorum seni... Herkese selam, Raisa’ya selam, onu öpüyorum. Seni öpüyorum, biricik aşkım benim. Nâzım.”

Tanrım, yaşadıklarımız sanki bir aşk romanı Nâzım. Gerçek bir klasik. Seviyoruz, çabalıyoruz, yükümlülüklerimizin çıkmazına saplanıyoruz...

Korkunç bir durum. Tüm klasik aşk romanlarının sonu kötü biter. Peki, beni bekleyen son ne? Anna Karenina'nınkine mi, yoksa Giselle'inkine mi benzeyecek? Sadece vazgeçme Nâzım, ne olur vazgeçme. Artık çok geç. Her şeye katlanacağım. Beni daha fazla yalnız bırakma, Nâzım. Bir daha hiç bırakma.

Gece olunca insan hiç umulmadık olayları anımsıyor. Değişik bir anımız canlandı belleğimde.

Koşarak seninle buluşmaya geldiğimi anımsadım. Rüzgâr gibi uçuyordum neredeyse. Bana kapıyı açmak için arabadan inmiştin. Neşeli, sinema oyuncusu kadar hoş bir halin vardı. Ansızın şoka girdin, yüzünde korkunç bir ifade belirdi. Tanımlaması zor bir dehşetle ayaklarıma bakıyordun. Bakışların ayakkabılarıma takılmıştı. "Fakirlik ayıp değil ama aşağılatır seni," diyen atalarımız yanılmamış. Utançtan delicesine gülmeye başladığımı anımsıyorum. Evet, ayağımda alacalı bulacalı yeşil muşambadan Sovyet galoşu tipinde yeni aldığım ayakkabılarım vardı. Siyah, kalın lastik tabanlı, akıl almaz derecede çirkindiler. Başka çarem yoktu. Bir önceki ayakkabılarım, defalarca tamirden sonra paramparça olmuştu. Dükkânların aynalı rafları ise bomboştu. Şehrin neredeyse yarısını gezip sonunda bulabildiğim ayağımdakiler olmuştu. O kadar ki onları bulmak bile beni mutlu etmişti.

Beni şık görmeye alışıktın. Bu şıklık başlangıçta bir süre rahatsız etti beni. Fakir Moskova'da güzel giyinmemi sağlayan diplomat kocasıyla dışarıda yaşayan kız kardeşimdi. Kopenhag ve Oslo mağazalarından seçtikleri eşyaları gönderirdi bana. Teşekkür ederim Klara, sevgili kardeşim benim, günahlı kaderime elinden geldiğince yardım ettiğin için, teşekkür ederim.

Üç hafta geçmişti. Benimle aynı kaderi paylaşan diğer Moskovalılar gibi ben de sefil ayakkabılarıma alışmıştım. Komplekse kapılmadan giyiyordum onları. Sen Stockholm'e gitmiştin. Planlanan tarihten önce döndün ve beni Satir Tiyatrosu'na davet ettin. Orada Ekber ve kız arkadaşı Tosya ile buluşmuştuk. Oyundan sonra Ekber'in arabasından kocaman bir paket aldın ve Tverskaya Bulvarı'nda yürümemizi önerdin. Gördüğümüz ilk banka oturduk. Paketten bir çift kırmızı ayakkabı çıkardın. Sanki İsveçli prensesin ayağından uçup gelmişlerdi. Ancak, rastgele seçildiklerinden denemeye değmeyecek kadar küçüktüler. Bu durum karşısında o kadar bozulmuştun ki

kendi “kıymetli” ayakkabılarımı bir kenara itip giymeye çalışmıştım... Nafileydi. Olumsuz ifadeyle başını sallayıp paketten başka bir çift çıkardın. Yüksek topuklu, siyah parlak deridendi bu seferkiler. Biraz daha büyük olmalarına karşın ayaklarım, tahta kalıbın içine sıkıştırılmış gibi olmuştu.

Ümitsizce son çifti çıkardın. (Çok şükür ki sondular!) Oldukça şık, deri süslemeli, siyah güderi pabuçlardı. Ne var ki bu çift de en az bir numara küçüktü ayağıma. Senin üzgün halin karşısında, ne olursa olsun giymekten başka çarem olmadığını anlamıştım, ölsem de bu denizaşırı yoldan getirdiğin ayakkabıları giyecektim. Parmaklarımı nasıl sığdırdığımı hâlâ bilmem. Nedense “çürük Batı”nın ayakkabıları bir türlü esnemiyordu. Ayaklarıma batan kızgın iğnelerin ateşi, fenalaşmaya başladığımın belirtisi olarak, ağzımın kenarından tükürük olup çıkacaktı neredeyse. Sana belli etmemem gerekiyordu. Önünde biraz salınıp ışıldamaya başlayan yüzüne öpücük kondurdum. O dakikada keyfin yerine geldi, ellerini çırptın ve benim yeşillerimi çöpe bıraktın.

Acıdan başım dönüyordu.

“Haydi, gidelim gençliğimin bulvarında bir tur atalım,” dedin. Tüm gücümü topladım. Puşkin Meydanı’na doğru yürümeye başladık. Gezinip duruyorduk. Buna razıydım. Yeter ki oturmayalım diye Tanrı’ya yalvarıyordum içimden. Oturursam bir daha ayaklarımın üstüne basıp kalkamayacağım bilincindeydim. Ayaklarım uyuşmuştu. Attığım her adımda daha fazla kızgın iğneli karınca yukarı doğru harekete geçiyor ve tüm vücudumu sarıyordu.

Seninse keyfine diyecek yoktu. Şakalar yapıyor, gülüyordun. Stockholm’de bir öğlen dana eti yemek istediğinde başına gelenleri anlatıyordun. Ne Türkçe, ne Rusça, ne de Fransızca anlayan kalın kafalı garsona derdini anlatamamıştın bir türlü. Sonunda “Mööö... mööö...” diye sesler çıkarmaya başlamıştın. “Biraz yüksek çıktı sesim, ama olsun,” demiştin gülerek. Adam kafasını sallamış, ardından bir bardak süt getirmişti sana.

Sonunda, Rusakovka Sokağı’ndaki evimin karanlık avlusuna varmıştık. Erken bastıran kuru ayaz yüzünden toprak, gazlı bez örtülmüşçesine kırağı kaplıydı. Belli ki çektiğim acıdan gözümden kıvılcımlar çıkıyordu. Alelacele vedalaştım seninle. Sen daha iki adım uzaklaşmadan bilincimi

kaybedip yere yığıldım. Kendime gelip gözlerimi açtığımda ilk gördüğüm senin korku dolu gözlerin oldu. İşte, o zaman olan biteni itiraf etmiştim. Müthiş sarsılmıştın. Ayakkabıları çıkarttığın gibi uzağa fırlattın ve ayaklarıma eldivenlerini giydirmeye çalıştın. O anda, buzlanmış toprağa basmak benim için büyük bir mutluluktu.

Avluyu yalınayak geçtim. Korkunç işkence sona ermişti. Sen avlunun girişinde hüzünle dolanıyordun. Apartmana girmeden sana doğru döndüm ve neşeli bir şekilde "Möööö... möööö..." diye bağırdım. "Öyle, canımın içi," diye kederle söylendin. "Biz burada ancak inek gibi böğürüyoruz, Allah kahretsin! Kapitalistlerse orada para kazanıyorlar ve beraberinde insanlar için doğru düzgün ayakkabı üretiyorlar, ne kahrı çekilebilir bir hayat... "

Geceleri tavan üstüme çöküyor. Karanlık, tüm köşelerden ağır bir örtü gibi süzülüyor. Sokak dingin. Komşular rahat yataklarında kendilerini uykuya bırakıyorlar. Gece boyu bozuk bir zil sesi eşlik ediyor bana. Sadistçe bir inatla, kulaklarımda uğulduyor. Geçmek bilmeyen şiddetli baş ağrısı iniltisi ya da bir bebeğin sonu gelmez ağlaması gibi hiç kesilmiyor. Daldığımda işitiyorum, uyandığımda işitiyorum. Kalkıp kablosunu kesmek mümkün. Ama ne gerek var ki? Her şeye dayanmak gerek. Her şeye!

Sıcak bir yaz akşamında telefon çalmıştı. Telefondaki santral memuru "Berlin arıyor, cevap verin," dedi ve ardından senin sesin geldi:

"Güzelim, kızım, gülüm, bir tanem[56] Verusyam benim. Nasılsın, canım, güzelim, Moskovalım, redaktörüm?"

“İzne çıkıyorum. Deniz kenarına gideceğim,” dedim.

“Öyle mi, demek öyle, gidiyorsun ha...”

“Evet Nâzım.”

“Çok mu yoruldun?”

“Yoruldum. Biraz dinlenmek istiyorum.”

“Senin sesinden mahrum kalacağım. Bu hapislik...”

“Yok, zaman rüzgâr gibi geçiyor. Bir bakacaksınız bir ay geçivermiş ve ben dönmüşüm. Moskova’ya dönüyor musunuz?”

“Evet, acele ediyordum hatta biletimi bile ayırttım. Ama şimdi sensiz orada ne yapacağım? Beni unutmayacaksın değil mi?”

“Hayır.”

“Emin misin?”

“Eminim, Nâzım.”

“Sağ ol. Tamam o zaman, canım benim, dinlen çok iyi dinlen! Çok iyi, anladın mı?”

“Gayret ederim tabii, ama neden bu kadar üstünde duruyorsunuz?”

“Gerekiyor, canım. Görürsün. Sana beyaz bir elbise getiriyorum.”

“Ne yapacağım ben onunla?”

Senin sürekli uydurduğun icatlarından biri gibi gelmişti bana ve gülmüştüm. Sen ise ciddiyetini bozmadan yanıtladın beni:

“Beni dinle. Küçük bir kız değilsin. Nişanlı kızlar beyaz elbiseyle ne yaparlar? Evlenirler.”

“Ben yaşadım bunu. Ama doğrusunu söylemek gerekirse elbisem maviydi.”

“Olsun, olsun. Hazırlan...”

Hasretin seni çileden çıkarttığını sanmıştım. Mümkün olmayan bir şeyi dile getirmiştin. Bir ailem; kızım, dürüst bir insan olan kocam vardı. Sinemacılar çevresinde coşkun ve açıksözlü karakteriyle sevilen, mertliği ve ironik yaklaşımları bilinen bir kişiydi. Ona saygım sonsuzdu. Derin edebiyat bilgisine ve sinemadaki ustalığına hayrandım. Ne var ki aramıza yalan girmiş ve dostluğumuz bozulmuştu. Üçümüzün arasında tek dürüst olan ve bu nedenle de en iyimiz olan oydu. Evimize geldiğinde, herkesle selamlaştığın şekilde, onun kollarını tutup “kardeşim” diye hitap ettiğin zamanlar kendimi çok kötü hissediyordum. Kocam açıkyüreklilikle sana bakarken sen bakışlarını ondan kaçırır, normal davranmaya çalışırdın. Ama ne yazık ki kendin gibi olmayı beceremezdin.

İkiniz bir aradayken sizi, birbirleriyle ilgili her şeyi bilen iki iyi insanı izlemek korkunçtu. Biri hırsızlık peşinde, diğeri bakışlarıyla beni sorguluyor ve: “Kahramanının dürüst olmadığını görmüyor musun acaba? Yoksa bu seni durdurmak için yeterli değil mi?” diye soruyordu. Ya ben? Her şeyi görüyor ve anlıyordum. Sevdiğim hırsız olandı. Onun işbirlikçisiydim. Ona aittim.

Senden uzaklaşmaya, kurtulmaya karar vermiştim. Güneye, Yaşlı Tatyana’nın Karadeniz kıyısında bulunan Arhipo-Osipovka köyündeki evine gitmiştik. Çok güzel, sessiz bir yerdi. Kimi zaman Raisa ile ev sahibimizin tavşanlarını besliyor, kimi zaman da dörtlü olarak denize gidiyorduk. Tatile kocalarımızla çıkmıştık. Kocalar önde gider, biz arkalarından yürürdük. Sessizce konuşur, hemen hemen hiç bahsetmezdik senden. Sen imkânsız olandın. Sınır konmuştu.

Kısa bir süre sonra Volpin’le karısı da bize katıldılar. Büyük bir Moskovalı sinemacılar ekibi toplanmış oldu böylelikle. İçlerinden hiç kimse, tek kişi bile içimde neler yaşadığımın, nasıl bir hızla dibe çökmekte olduğumun ayrımında değildi... Soluğum kesiliyor, yok oluyordum. Yirmi dört iş gününe eklenen dört tatil günü boyunca sürecek iznimiz bizi birleştirecek, tembellikle dolduracağımız bu sürede tekrar yakınlaşacaktık. Ve bu zaman

diliminde ben tüm gücümü mutlaka, ama mutlaka toplayacak ve sonunda “hayır” diyecektim, “hayır!”

Günler geçiyordu. Bir gün Raisa ile yüzükoyun uzanmış plajda yatıyorduk. Denizin ılık suyu topuklarımızı ıslatıyordu. Etrafımız bizim gibi dinlenen insanlarla doluydu. Konuşmadan öylesine yatıyorduk. Yakınlardan yüksek tonda, heyecanlı bir erkek sesi çalınmıştı kulağıma: “Baksana, ne güzel bir araba!” demişti. Oralı olmamıştım. İçimde fırtınalar koparken etrafta olanlar umurumda bile değildi. Ancak hareketlilik artmış, çevremizdekiler arabayla ilgili fikir yürütmeye başlamışlardı. İşte tam o sırada Raisa korku ve şaşkınlıkla karışık haykırdı:

“Verusya, baksana, Nâzım gelmiş!”

Kafamı kaldırdığım anda seni gördüm. Elli adım ilerimde arabanın açık kapısına yaslanmış duruyor ve kumsaldaki yüzlerce vücudun arasında tanıdık birini bulmaya çalışıyordun. Gözlerime inanamamış, mutsuz olmuştum. İçimden “Ne kötü oldu,” demiştim.

Anımsıyor musun Nâzım, nasıl da hepimizin tatilini bozmuştun?

Bir şey düşünmeksizin aylaklıkla geçirdiğimiz günler son bulmuştu. Transistorların, sinema kameran, yanındaki tüm ıvır zıvır ve asıl önemlisi senin varlığın oradaki dingin yaşamımızı karmaşıklaştırmış ve ortam gerginleşmişti. Etrafında herkes pervane oluyordu. Kadınlar kıyafetlerini değiştirip duruyorlar, erkekler tepeden tırnağa seni gölgede tutmanın yollarını arıyorlardı. Zira senin kadın doktor: “Nâzım’ın teninin bir santimetresi bile güneş ışığına maruz kalmamalı!” diye buyurmuştu. Güneş yakıyordu. Her tarafı kapalı oturan bir tek sendin. Bej rengi pamuklu pantolon, şık gömlek, çorap ve mokasen ayakkabılarınla plajda uzanıyordun. Tüm neşe ve dinçliğine rağmen, bu el değmemiş köy plajında, bir sen böyle hastalıklı ve saçma bir görüntü içindeydin. Istırap çekiyordun. Çıplak kollarıma, bacaklarıma, sırtıma bakmaya alışamıyordun bir türlü. Hatta birkaç yıl aradan sonra beraber yaşamaya başladığımızda Arhipo-Osipovka’da plajda gölgeliğin altında otururken çekilmiş fotoğrafta benim mayolu halimi görünce makası eline alıp bacak kısmını kesmiştin. Herkesin bana baktığını düşünüyordun. Elinden gelse insanların gözünü bağlayacaktın. Herkesin uygunsuz davranışlarda bulunabileceği endişesi

içindeydin. Sıkıntı çekiyordun, Nâzım bunu görebiliyordum. Ama senin için ne yapabilirdim ki?

Kendi dertlerimle baş edemiyordum. Etrafımdakiler bir şey anlamasınlar diye senden uzaklaşmak istemiştim. Tüm yaşananlardan rahatsızdım. Benim için de çok kötü bir durumdu. Ve sen asla bana yardımcı olmuyordun. Her dakika bana sesleniyor, üzerime küçük çakıl taşları fırlatıp duruyordun. Denize girmeye yeltendiğimde, korunağından çıkıp etraftakilere bana yaklaşmanın yasak olduğu sinyali veriyordun...

Anımsıyor musun, el fallarına bakıp kadınları eğlendiriyordun. Bu fallarınla tam bir curcuna ortamı yaratırdın. Söylediklerini uydurduğunu biliyordum. Gerçekte sen, avuç içlerini değil, yüzlerini okurdun insanların. Ama kadınlar canı yürekten inanırlardı sana. Birisi ağlamıştı bile. Kadıncağızın ikinci çocuğunun olacağını “okumuştun.” Oysa zavallıcığın doğumdan ödü kopuyordu. Bu olaydan sonra, başka kimseye çocuk ve doğumlu tahminlerde bulunmadın. Güzelliklerin ve masum vaatlerin habercisi olmuştun. Raisa ve güzeller güzeli İrina Volpin’in fallarına saatlerce bakıyor, herkesin ilgi odağında oluyordun. Benim de falıma bakmayı önermiştin. Ben kabul etmedim. Geçmişimi zaten biliyordun, geleceğim ise... Onun için ne söylenebilirdi ki!

Bir keresinde köyün sokaklarında dört kişi –sen ve üç kadın– tembel tembel geziniyorduk. Sen durup şöyle demiştin:

“Şimdi karşınıza bir cin çıksa ve en büyük dileğinizi sorsa ne derdiniz? Unutmayın, cinler çok ciddi adamlardır, söz verdiklerinde mutlaka yaparlar, asla aldatmazlar.”

Aptalca fikirler yürütmeye başlamıştık. Sen kurnaz kurnaz bana bakıyordun. Tam o sırada, doktor kadın öğretmen edasıyla: “Bir elli yıl daha yaşamanızı dilerdim,” dedi. Nazikçe gülümsedin ve Raisa’yla bana dönüp: “Peki, ya siz kızlar?” dedin. Bize söyleyecek bir şey kalmamıştı. Biz de bu dileğe katıldık. Oyun tutmamıştı. Kolaya kaçtığımızı anlamıştın ve:

“Bu kadar sıkıcı bir dilekte ısrar ediyorsunuz demek. Cin fena halde hayal kırıklığına uğradı. Dahası, bana da acıyor. Bir elli yıl dahaymış!” dedin.

Köyün kızgın kumlarında bir o tarafa bir bu tarafa sürüklenirken almıştım ilk hediyemi. Benim ilk şiirimi:

İri bal damlaları gibi arılar,

arılar asmaları taşıyor güneşe,

gençliğimden uçup geldiler,

bu elmalar da ordan

                    bu ağır elmalar,

bu altın tozlu yol,

bu ak çakıllar dere boyunda,

türkülere inanışım,

hasetsizliğim,

bu bulutsuz gün de ordan

                    bu mavi gün,

çırılçıplak, sıcacık, sırtüstü yatan deniz,

bu hasret

bu aydınlık dişleri bu kalın dudaklı ağzın

bu Kafkasya köyünde arıların ayağında

iri bal damlaları gibi

geldiler gençliğimden,

     bir yerlerde unuttuğum gençliğimden,

bir yerlerde doyamadan.[57]

Zaman zaman, bakışlarını farklı bir hasretin sarıp dumanlandırdığını görmüştüm. Denizin ötesine bakıyor, gökyüzüyle birleştiği çizgide yoğunlaşıyordun tüm benliğinle. Seni izlediğim bir keresinde mucizenin gerçekleştiğine tanık olmuştum: sen orada, karşı kıyıdaydın. Bilmiyordum, orada ne yapıyordun? Belki bu kıyıda yaptığın gibi mekanik hareketlerle denize çakıl taşları fırlatıyor ya da mesafeleri aşıp İstanbul'a ulaşıyor, kalabalığın içine karışıyorsun. Kim bilir, belki küçük oğlunun elini tutuyor veya baklava yiyorsun. Annenin mezarına gitmediğini biliyorum, çünkü daha onun öldüğünü bilmiyorsun. İstanbul'da yitirmiştim seni Nâzım, bulamamıştım. O nedenle, yanına gelip oturmuştum. Varlığımı bile fark etmeyecek kadar uzaklardaydın... Sessizce oturup dönüşünü beklemiştim.

"İşte böyle, cancağızım," demiştin bana. Topu topu birkaç yüz kilometre...

Ansızın kül gibi olan yüzünde, kırmızı gözkapakların ve derin kırmızı kırışıklıklar, dünya siyasi haritasındaki sınırlar gibi belirginleşmişti. Çok ürkmüştüm. De Buffet'in fırçasından çıkmış kırmızı boyalı, külrengi portrelere benzemiştin. Yaşamın nasıl da güçtü senin, nasıl da güç...

O anda bir cin belirseydi önümde, senin için dilekte bulunurdum ve elli yıl değil, ne kadar istersen o kadar daha yaşamanı dilerdim. Ama yaşamının daha özgür ve daha mutlu olması şartını koşardım.

Başımdan çıkarttığım boneyi, senin denizinin suyuyla doldurup getirmiştim sana, Nâzım. Avuçlarına doldurduğun deniz suyunu yüzüne çarpmıştın. Sular parmaklarının arasından süzülmüştü. Ve sen yinelemiştin, bir daha, bir daha suyla doldurmuştun avuçlarını, yüzünü ıslatmak için. Böylelikle kimse ağladığını fark etmemişti.

"Türkiye'den ayrıldığınıza pişman mısınız?" diye sordum sana.

"Mesele bu değil," dedin. "Kimi zaman öyle kuvvetli bir özlem sarıyor ki içimi. Hasret (bu sözcüğü Türkçe söylemiştin) yakıyor. Böyle yaşamaktansa o zaman alnına bir kurşun yemek mi daha iyiydi, bilemiyorum. Dilerim, böyle bir hasretlik çekmezsin. Muhacir olmanın ne demek olduğunu bilemezsin. Hatta benim durumumda ve Sovyetler Birliği'nde bile."

Bahtsız Nâzım... Bahtsız ben...

Denize, kuma, güneşe, elmaya, yıldızlara

alışıyorum gülüm,

iyice alışıyorum.

Denize, kuma, güneşe, elmaya, yıldızlara

karışıp gitmenin zamanı geldi.[58]

Şiirlerini ne zaman yazdığını bilmiyordum. Sabahları erken mi, yoksa akşamları mı bu belli değildi, ama çocuk yazısına benzer yazınla beyaz kâğıda yazdığın şiirleri bana plajda veriyordun. Hatalı ama güçlü ifadelerle kendin çeviriyordun Rusçaya. Daha sonra Muza Moskova'da Rusçaya aktaracaktı onları. Sen gene de günler akıp giderken plajda bize kendin çeviriler yapmıştın.

Rüzgârlı bir güvertede

deniz suyuyla

tel fırçayla yıkanmış

bıranda bezinden gömlek gibi

sırtımda keder.

Ve bu güney köyünde durup dinlenmeden

kızarıp ballanıyor güneş

genç kızlarla kayısılarda[59]

Geçen zaman içinde seni bağışladığımı hissetmeye başlamıştım. Seni gördüğüm zaman yaşadığımın ayrımına varıyordum Nâzım. Gönlüm sana doğru meylediyor, ayaklarım hep senin olduğun tarafa yöneliyordu. Sonunda sen sordun:

“Bağışla beni, gelmemem gerekirdi. Ama yapamadım. Seni mutlaka görmem gerekiyordu. Beni affedebilecek misin?” dedin.

Yanıtım netti:

“Önemli değil Nâzım, mutluyum.”

Biraz bekle Nâzım, konuşturma beni. Beynimde olaylar bölük pörçük. Hafızam tamamen bulanık. Dikkatimi dağıtmamalıyım, beraberliğimizin önemli günlerini saatlerini, dakikalarını göz ardı etmek istemiyorum. Düşününce de hepsi önemliymiş gibi geliyor... Bu tempo daha fazla böyle süremez. Dayanamayacağım artık. Aklımı yitirmemek, zaman tünelinde kaybolmamak için geçmişe dönmek ve beraber yürüdüğümüz yoldaki izlerimizi adım adım takip etmeliyim. Mektup demetini alıyorum. Çoğu zaman bana yardımcı oldular. Bırak bir kerecik daha onlar konuşsunlar. Rastgele seçiyorum birini.

İşte bir mektubun elimde. Hemen bana çevirsin diye Ekber'e göndermişsin. Şiirlerin gücüne nasıl da inanırdın, Nâzım!

"Martılara rastlamadım

balıklar kovalamadı dümen suyunu

ve üç gün üç gece

bulutların önünden

ağır bir keder gibi akıp geçti Baltık denizi

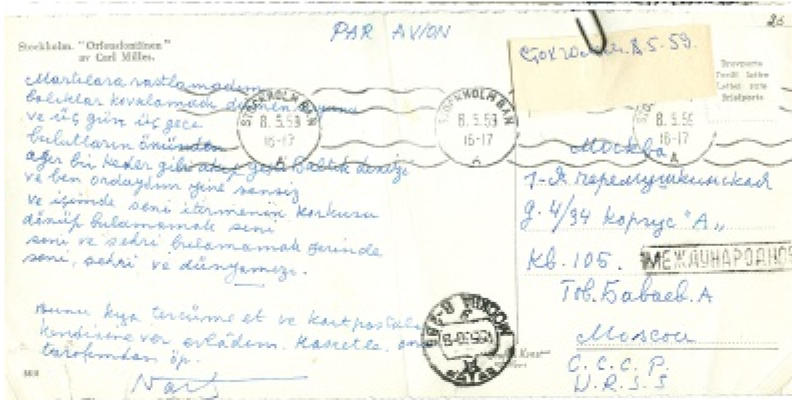
ve ben ordaydım yine sensiz

ve içimde seni itirmenin korkusu

dönüp bulamamak seni

seni ve şehri bulamamak yerinde

seni, şehri ve dünyamızı[60]

Bunu kıza tercüme et ve kartpostalı kendisine ver evladım. Hasretle. Onu tarafımdan öp. Nâzım."

O zamanlar daha sana gelmemiştim ve sen beni yitirme korkusu içindeydin. Daha çok, daha hararetli ve daha ıstıraplı. İyi. Kork ve bırakma. Hiçbir koşulda ayrılmamalıyız. Her zamanki gibi beraberiz, kocam benim.

Варшава. 18.6.59 г.

Вот и я. Вчера слушал твой голос и был самым счастливым человеком в мире. Все время думаю о нас, о тебе и о Мише. Я вернусь и обязательно будет хорошо. Ты подожди. Письмо Порушки. Любимый мой, и не мысли об этом. Человеческие сердца могут события. Ты милая понимаешь что я пишу? Я если совсем не болею 15-го уезжаю отсюда, т.е. понедельник. Понедельник! А вот. Пиши меня, не забывай, иногда, т.е. каждую минуту думай обо мне. Целую родная

твой Н

HOTEL ORBIS-BRISTOL
KRAKOWSKIE PRZEDMIEŚCIE 42
WARSAW POLAND

AIR LETTER
AÉROGRAMME

VIA AIR MAIL
PAR AVION

Москва
1я Перемушкинская 4/34
корпус "А" кв 105
Бабоев А.
Moscou URSS

HOTEL ORBIS-BRISTOL
KRAKOWSKIE PRZEDMIEŚCIE 42
WARSAW POLAND

“Ve işte ben. Dün sesini işittiğimde dünyanın en bahtiyar insanı oldum. Sürekli bizi düşünüyorum: Seni ve beni. Döndüğümde mutlaka gramer kurallarıyla yazacağım şekilde Rusça öğreneceğim. Seni böylesine sevmek ve adam gibi yazamamak çıldırtıyor insanı! Cancağızım sen yazdıklarımı anlıyor musun? Hastalanmazsam 15’inde, yani Pazartesi buradan ayrılacağım. Pazartesi! İşte bu. Yaz, unutma beni. Bazen, yani her dakika beni düşün. Öpüyorum, mutluluğum benim. Nâzım.”

İşte bir tane de benim müdürümün sürekli şaşırmasına neden olan stüdyoya gelen kartpostallardan biri. Sadece birkaç sözcük yazmışsın: “Herkese selam. Varşova güzel bir şehir, ama Moskova hepsinden güzel. Nâzım”.

Bu zarftan dizeler de çıktı. Türkçe atmışsın başlığını, “hasret” yazmışsın. Bunun anlamını çok iyi biliyorum artık. Hasret sözcüğünde senin uzaklardaki ülken ile benim birleşmiş olmamız hoş bir duygu.

Yüz yıl oldu yüzünü görmeyeli,

belini sarmayalı, gözünün içinde durmayalı,

aklının aydınlığına sorular sormayalı,

dokunmayalı sıcaklığına karnının.

Yüz yıldır bekliyor beni

bir şehirde bir kadın.

Aynı daldaydık, aynı daldaydık.

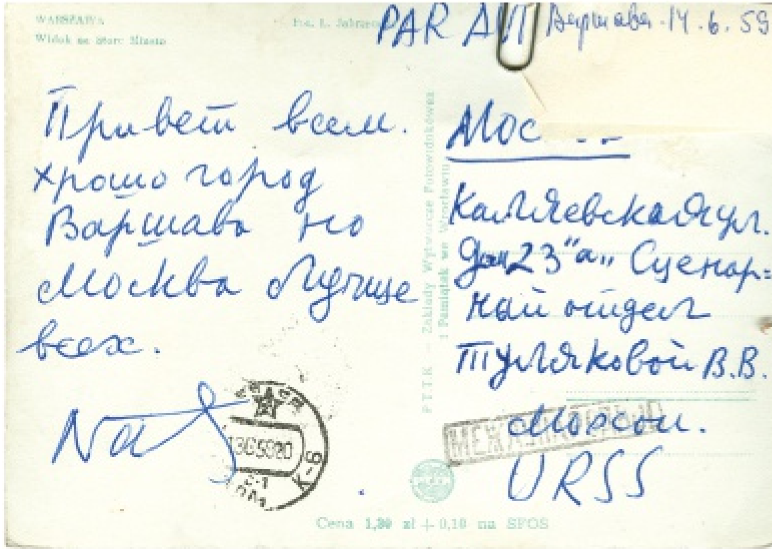
aynı daldan düşüp ayrıldık.

Aramızda yüz yıllık zaman,

yol yüz yıllık.

Yüz yıldır alacakaranlıkta

koşuyorum ardından.[61]

WARSZAWA
Widok na Stare Miasto

PAR AVI[ON] Варшава 14.6.59.

Привет всем.
хрошо город
Варшава но
Москва лучше
всех.
Na[zım]

Москва
Каляевская ул.
дом 23 "а" Сценарный отдел
Туляковой В.В.
Москва.
URSS

Cena 1,30 zł + 0,10 na SFOS

Birkaç gün birbiri ardına Prag’dan gönderdiğin kartlar gelmişti stüdyoya:

“Prag’dan selamlar. Oyunumuzu seyretmeye geldiğinde böyle görünüyor olacak. Taufer çevirmeye başladı bile. Raisa’ya ve stüdyo’daki tüm dostlara selamlar. Onların hepsini ve seni öperim. Nâzım.”

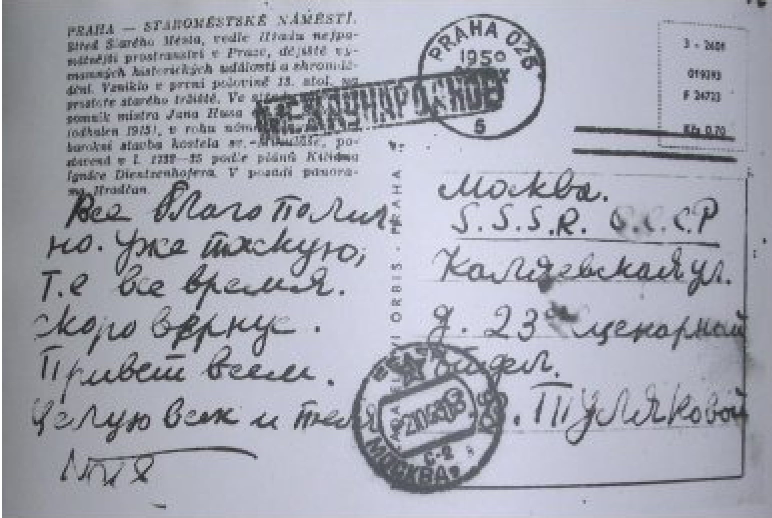
“Vera! Vera’ya! Vera! Selamlar. Bir kez daha Prag. Dün burada ilginç bir gösteri izledim. ‘Sihirli Laterna’. Belki, bizim oyunumuzu sahneleyecekler. Dostlara selam. Öpüyorum. Nâzım.”

“Prag.

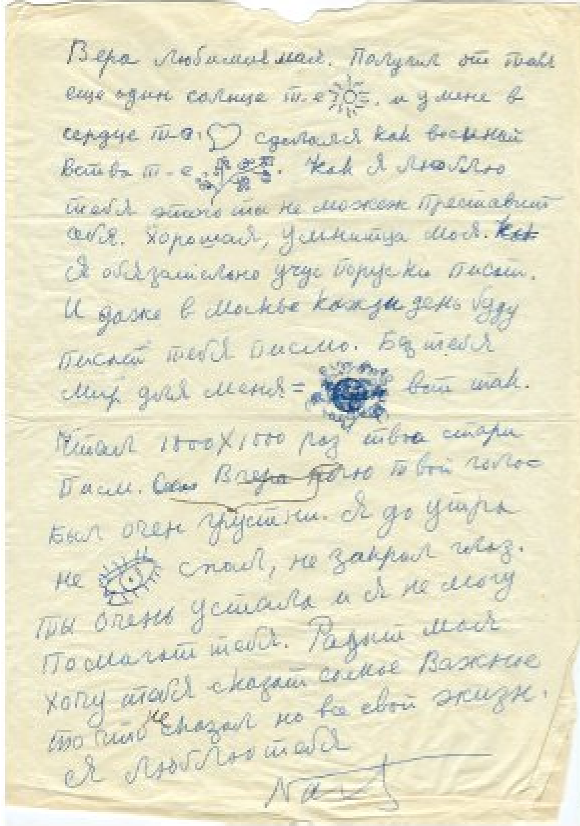
Her şey olumlu gelişiyor. Hasret çekiyorum, yani sürekli. Yakında döneceğim. Herkese selam. Dostları ve seni öpüyorum. Nâzım.”

“Leipzig.

Vera, sevgilim benim. Senden bir güneş (güneş şekli çizili) daha aldım ve kalbimde (kalp resmi çizili) bahar dalı (çiçeklerle bezeli bahar dalı çizili) açıldı. Seni ne kadar sevdiğimi hayal dahi edemezsin. Güzelim, akıllım benim. Mutlaka doğru Rusça yazmayı öğreneceğim. Moskova’da olsam bile sana her gün mektup yazacağım. Sensiz dünya benim için (yerküre alevler içinde çizili) işte böyle. Bin çarpı bin kere eski mektuplarını

okudum. Dün akşam sesin çok hüzünlüydü. Sabaha kadar (açık bir göz çizili) gözümü kırpmadım. Çok yoruldun, bense sana yardım edemiyorum. Mutluluğum benim, sana ömrüm boyunca söylemediğim en önemli şeyi söyleyeceğim: Seni seviyorum. Nâzım.”

Вера любимая моя. Получил от тебя
ещё один солнце т.е. , а у мене в
сердце т.е. сделался как весенний
ветв т.е. . Как я люблю
тебя этого ты не можеш представит
себя. Хорошая, умнитца моя. ~~Как~~
Я обязательно учус русски писат.
И даже в Москве кажди день буду
писат тебя письмо. Без тебя
мир для меня = вот так.
Читал 1000Х1000 раз твоя стари
письм. ~~Сегодн~~ Вчера ~~вечера~~ твой голос
был очен грустни. Я до утра
не спал, не закрыл глаз.
Ты очень устала и я не могу
помагать тебя. Радост моя
хочу тебя сказать самое важное
что я не сказал на вс свой жизн.
Я люблю тебя
Назым

Altına küçük yazınla düzgün satırlara şu dizeleri yazmışsın:

Koynumda çırılçıplaksınız

şehir akşam ve sen

aydınlığınız yüzüme vuruyor

bir de saçlarınızın kokusu.

Bu çarpan yürek kimin

sesleri soluklarımızın üstünde küt küt atan

senin mi şehrin mi akşamın mı

yoksa benimkisi mi?

Akşam nerde bitiyor nerde başlıyor şehir

şehir nerde bitiyor sen nerde başlıyorsun

ben nerde bitip nerde başlıyorum?[62]

O zamanlar daha şiir yazmanın, hem de böylesi güçlü ve duygu yüklü şiirlerin, ne denli güç olduğunu bilmiyorum. Öyle çok gönderiyordun ki anlamam imkânsızdı. Bazen bir zarftan birkaç tane çıkardı.

Bu sıcaklarda seni düşünüyorum

çıplaklığını

boynunu bileklerini

minderde ak bir kuş gibi yatan ayağını

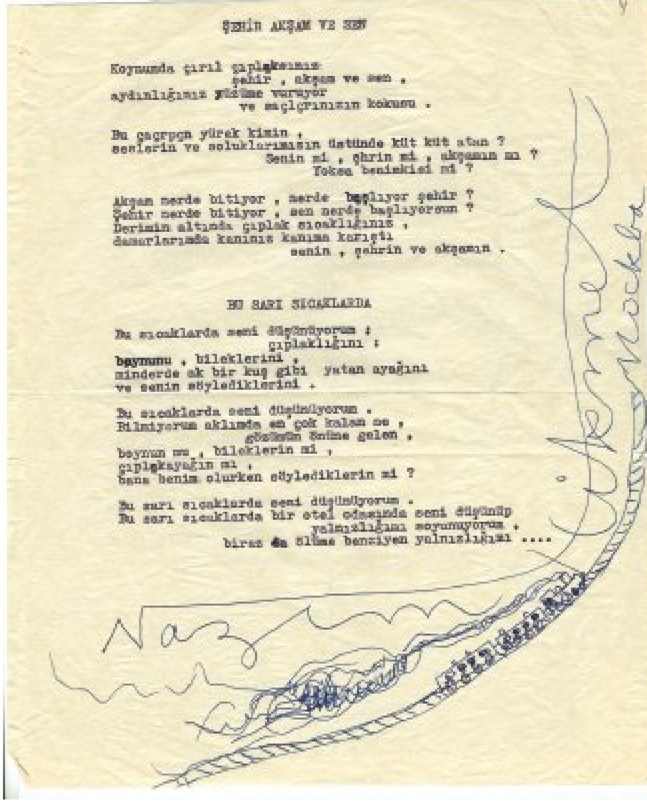
senin söylediklerini.

Bu sıcaklarda seni düşünüyorum

bilmiyorum aklımda en çok kalan ne

gözümün önüne gelen

boynun mu bileklerin mi çıplak ayağın mı

ŞEHİR AKŞAM VE SEN

Koyunumda çırıl çıplaksınız
şehir , akşam ve sen ,
aydınlığınız yüzüme vuruyor
ve saçlarınızın kokusu .

Bu çarpan yürek kimin ,
seslerin ve soluklarımızın üstünde küt küt atan ?
Senin mi , şhrin mi , akşamın mı ?
Yoksa benimkisi mi ?

Akşam nerde bitiyor , nerde başlıyor şehir ?
Şehir nerde bitiyor , sen nerde başlıyorsun ?
Derimin altında çıplak sıcaklığınız ,
damarlarımda kanınız kanıma karıştı
senin , şehrin ve akşamın .

BU SARI SICAKLARDA

Bu sıcaklarda seni düşünüyorum ;
çıplaklığını ;
boynunu , bileklerini ,
minderde ak bir kuş gibi yatan ayağını
ve senin söylediklerini .

Bu sıcaklarda seni düşünüyorum .
Bilmiyorum aklımda en çok kalan ne ,
gözümün önüne gelen ,
boynun mu , bileklerin mi ,
çıplak ayağın mı ,
bana benim olurken söylediklerin mi ?

Bu sarı sıcaklarda seni düşünüyorum .
Bu sarı sıcaklarda bir otel odasında seni düşünüp
yalnızlığımı soyunuyorum .
biraz da ölüme benziyen yalnızlığımı ....

bana benim olurken söyledikler in mi?

Bu sarı sıcaklarda seni düşünüyorum

bu sarı sıcaklarda bir otel odasında seni düşünüp

yalnızlığımı soyunuyorum

biraz da ölüme benzeyen yalnızlığımı.[63]

Brest şehrinde sınırı aşar aşmaz, Moskova’ya yaklaştığını anlamam, mutlu olmam için telgraf göndermiştin bana: “Brest’ten selamlar. Nâzım.”

Sonunda dönmüştün Moskova’ya. Telefon edip akşam iş çıkışında köşede bekleyeceğini söylemiştin. Buluştuğumuzda şoföre bizim için Ekber’e yeni aldığın evin adresini söyledin. Yüzün bana dönüp sessizce baktın. İlk defa o gün yüzünde mutluluğun yerine acı görmüştüm. Tanrım, hasret seni yiyip

bitirmekteydi. Eve girdik, holde kocaman bir kutu duruyordu ve sen onu güçlükle odaya sürümüştün. Sonra açtın onu ve içinden bin bir çeşit oyuncak, birbirinden şirin süs eşyaları, son derece güzel giysiler çıkartmaya başladın. Kısacası, beni mutlu edeceğini düşündüğün ne varsa almış, getirmiştin. Yerde dizlerimin dibinde oturuyordun. Hepsinden çok bana dokunan, iğneden ipliğe tüm detayları düşünmüş olmandı. Hepsine dokundum, hepsiyle oynadım bir süre, gerçekten de beni mutlu etmişlerdi. Sonra geri topladım ve bunları ne beraberimde almamın, ne de kullanmamın mümkün olacağını söyledim. Çalıntı mallar gibi eve götüremezdim onları. Üstelik ilişkimize maddi değerleri sokmak pek çok şeyi mahvedebilirdi...

“Birlikte yaşamalıyız. Sen ve ben, anladın mı?” diye homurdandın. “Biz burada ne flört ediyoruz ne de aşk hikâyesi yazıyoruz. Bu bizim kaderimiz, nasıl oluyor da bunu anlamıyorsun? Seninle ilgilenmek, normal bir erkek gibi sevdiğim avratla yaşamak, aile olmak istiyorum, tamam mı? Üzme beni.”

“Bu konuyu açmayalım lütfen. Biliyorsunuz, bu mümkün değil.”

“Neden cancağızım?” diyerek sesini yükselttin. “Birbirimizi seviyoruz. Dost olanlar bunu anlayacaktır! Mutlu olmamıza sevinirler. Volpin’le konuş, bak göreceksin. O senin dostun, öyle değil mi?”

“Onunla zaten konuştum.”

“E, ne dedi? Her şeyi anlattın mı?”

“Pek bir şey açıklamak gerekmedi. Kendi çoktan anlamış.”

“Ne tavsiye etti?! Ona güveniyorsun değil mi?”

“Sizinle yaşamaya başlamamın aslında yanlış bir adım olacağını söyledi. Yaşam tecrübelerimiz, yaşlarımız ve daha pek çok konuda aramızda ciddi farklılıklar olduğunu anlattı önce, ama sonra dedi ki: ‘Sen, kocanın – unutmadan söyleyeyim, Volpin çok beğenir onu– sevdiği kadınsın, ama mucize değilsin. Oturmuş bir ilişkiniz var. Oysa Nâzım için sen tüm dünya ile eşanlam taşıyorsun. Birbiriniz için ne anlama geldiğinizi daha ikiniz de

tam olarak algılayamıyorsunuz. O senin varlığınla, kendine ve sana öyle bir dünyanın kapılarını açacak ki bugün sizin bile öngörebilmeniz imkânsız. O, senin için çizgi dışı bir insan. Tıpkı bizim için olduğu gibi. Ama sen onu herkesten daha iyi tanıdığından, özellikle senin için daha alışılmışın dışında bir adam.' İşte, bunları söyledi Volpin. Biz birlikte olmalıymışız. O zaman mucize gerçekleşecekmiş. 'Nâzım'a git,' dedi bana. 'Bir Türk'le hem de böylesiyle yaşamak güç olsa gerek,' diye de ekledi ama. Onun düşüncesine göre her şeye değermiş!"

"Gördün mü? Daha fazla zaman kaybetmemeliyiz. Yoksa günün birinde sen de pişman olacaksın. İnan bana, Verusya."

"Yapamam, Nâzım. Yapamam. Bu konuyu aklıma bile getirmemeliyim."

"Sence böylesi daha mı iyi?"

"İyiyi, kötüyü ayırt edemiyorum artık. Bildiğim tek şey var. O da evi terk edemem."

"Demek onu benden çok seviyorsun? Kusura bakma, bilmiyordum. Yok, hayır. Acıyorsun sadece. Bundan daha kötü olmayacağını anlasana! Bir yandan acıyıp bir yandan aldatıyorsun. Sence böylesi daha mı iyi? Anlat ona her şeyi! Bırak, kendisi karar versin! Seninle beraber olmak istemeyeceğini göreceksin..."

"Bunu da yapamam. İsterseniz siz söyleyin."

"Ama Verusya, bana da acı. Ben de insanım. Üstüne üstlük doğuluyum. Uğruna ölmeye hazır olduğum kadın benimle değil, bir başkasıyla. İnsan bu yüzden aklını oynatabilir. Verusya, canımın içi, sen skandal çıkmasından korkuyorsun, ama inan bana değmez. Beni düşün, bana yazık değil mi? Benim için de kolay olmadığını bilmelisin, ama ben çoktan her şeye hazırım.Her şeye!"

"Yapamam Nâzım, nasıl biliyorsanız öyle yapın, ne isterseniz söyleyin bana... Ama başkalarının üzüntüsüne neden olan mutluluğa inanmıyorum."

"Tamam, Verusya. İstediğin gibi olsun. Sadece bil ki böyle olamaz."

“Ayrılacak mıyız, o halde?”

“Bana bunu mu söylüyorsun?! Şimdi, senden ayrı nefes bile almamın imkânsız olduğu bu durumda! Telefonda sana her şeyi söylemiştim. Dönüşüme dek her şeyi çözeceğini ve bu ayrılığın sona ereceğini ümit ediyordum! Şimdi ise kalkmış, sanki çok korkunç bir şey söylüyormuşum gibi bakıyorsun bana. Sanki canavarın biriyim. Tek istediğim senin iyiliğin. Sana mutlu bir yaşam sunabileceğimi biliyorum. Her konuda uyuşuyoruz seninle. Ah, dünyada benzer durumun ne kadar az olduğunu bir bilsen... Gerçek anlamda beraber çalışabilir, ilginç şeyler üretebiliriz birlikte. Senin yeteneklerini ortaya çıkartabilirim. İnan bana! Redaktörlük, hiçbir zaman yeteneklerini kullanabileceğin bir çalışma olanağı yaratmaz sana... Başkalarının senaryolarını yeteri kadar düzelttin artık. Sen kendin yazabilirsin! Bu işten anlıyorum. Tvardovski[64] de benimle aynı görüşte. Onu otorite olarak kabul ettiğini biliyorum.”

Donup kalmıştım:

“Tvardovski’nin ne ilgisi var konuştuklarımızla?”

“Seyahate çıkmadan önce ‘İki İnatçı’yı bırakmıştım ona. Rus dili açısından nasıl yazıldığını öğrenmekti niyetim. Bugün de dergiye yanına uğradım. Övdü oyunu. Yalnızca üslup açısından iki yere not düştüğünü söyledi. Yani bana inanmalısın cancağızım! Pek çok farklı şehri, pek çok ülkeyi ayaklarının altına serebilirim. Böylelikle kendi ülkeni daha iyi tanıma şansın olur, evimize bir dolu yetenekli, mükemmel insan konuk olur. Sen kendin onlardan söz etmek istersin. Bir düşün canımın içi. Değer bunlara! Doğru söylüyorum değer!”

Gel Nâzım, seninle ayrı yaşadığımız o son güze geri dönelim... Ne seni dinlemiş ne de seninle beraber yaşamayı kabul etmiştim.

“Dayanamayız buna. Ölüp gideriz,” demiştin.

Şimdi komik geliyor, ama ilk hastalanan ben olmuştum.

Aniden ateşim çıkmıştı. Son derece bitkindim ve uykusuzluk çekiyordum. Hızlı hızlı atan kalbimi dinleyen doktorlar, muayene sonunda sol ciğerimde

bir iz görmüşler ve: “Ne oldu size böyle? Altı ay önce sağlığınız mükemmeldi,” demişlerdi.

Ne o zaman ne de daha sonra, 17 Ekim’in ertesinde işten kovulduğumu sana söyleyememiştim, benim mükemmel insan Nâzım’ım. Senin yüzünden kovulmuştum.

17 Ekim, kara gün. Henüz stüdyonun eşiğinden adımımı atmıştım ki annem aramış ve telaş içerisinde, tutarsız ifadelerle İzvestiya gazetesinde Nâzım Hikmet karşıtı bir makalenin olduğunu söylemişti:

“Onun kötü birisi olduğunu ve Sovyetler Birliği’ne karşı çıktığını yazıyorlar!”

Ölesiye korkmuştu. Tehlikeli insanla dostluğum yüzünden başıma bir şey gelmesinden endişeleniyordu.

Yüreğime düşen ateş parçasıyla kendimi kütüphaneye attım. İzvestiya’da “Çitteki Gölge”[65] başlıklı makaleyi bulmam hiç de zor olmadı. Fransız gazetesi Léttres Francaises’de yayımlanan ve büyük usta Meyerhold’u[66] savunduğun yazıdan yola çıkarak sana iftira atma fırsatını değerlendirmişlerdi. Senin kamuoyunun desteğiyle Meyerhold’un itibarının iadesi ve adının unutulmaktan kurtarılması adına yaptığın ses getiren girişimlere uzun zamandır öfkelenen resmi otoriteler, bu amacın doğrultusunda batılı basını kullanman karşısında çileden çıkmıştı. Makalenin üslubu düşmanca ve kabaydı. Olayların çarpıtılmış olduğunu sonradan öğrendim.

Annemden farklı olarak, o zaman anlamadığım bir diğer konu, böyle bir yazının yayımlandığı hükümetin resmi gazetesinde Hruşçev’in damadı Adjubey’in genel yayın yönetmeni olmasının ne anlama geldiğiydi.

İki gün sonra beni stüdyonun müdürü çağırmıştı. Senin yurtdışından gönderdiğin kartpostalları ince ince evirip çeviren ve son derece kaypak bir insan olan personel müdürü de odadaydı. Herhangi bir açıklama yapmadılar. İstekleri odadan dışarı çıkmadan istifa dilekçemi yazmamdı. Aksi takdirde, başlarına türlü tatsızlıklar gelecek ve beni kendileri kovmak

zorunda kalacaklardı. Böyle bir durumda hakkımda yazacakları raporla hiçbir kuruluşta iş bulamayacaktım.

“Nedeni mi? Nâzım Hikmet’in ideolojik açıdan sakıncalı olan senaryolarını yazmasına katkıda bulunuyorsunuz. O pasifist ve ülkemize iftira atıyor!”

“Bu doğru değil! Siz bir şey bilmiyorsunuz,” dedim.

İstedikleri dilekçeyi önceden hazırladıkları kâğıda yazdım. İş arkadaşlarıma istifa ettiğimi söyledim ve daha onlar detayları öğrenmeden, insani amaçlarla küçük çocuklara iyilik öğretmeyi amaç edinmiş stüdyoyu alelacele terk ettim.

Başıma gelenleri sana anlatmadım. Yönetimde farklı düşüncelere tahammülleri olmayan kahpe insanlar olduğunu ilk kez o zaman algıladım. Belki de beni düşürdükleri durumla seni kışkırtmak, skandal çıkartmanı tetiklemek, dahası en basit gerçeklerin bile fısıltıyla konuşulduğu ülkeden gitmeni sağlamaktı amaçları.

Gene bu olaydan sonra anladım ki korunması gereken ben değil, sendin. Seni belalardan uzak tutmak gerekiyordu. İşte bu nedenle, hastalığımın nedenini senden sakladım. Sağlığım kaldıramamıştı bu olanları. Nereden bakarsan bak, ömrümün yetişkin döneminin ilk önemli darbesiydi bu. O dönemde yanımda olduğun için sana minnettarım.

Bir şeylerin ters gittiğini öğrendiğinde korkuya kapılmıştın. Ünlü doktorlara götürmeyi önerdin, mucizevi ilaçlar bulmak istedin. Hepsini reddettim. Derdimin ne olduğunu biliyordum, ama bunu doktorlarla paylaşmam olanaksızdı.

Hastalığım, bir ay, iki ay, üç ay derken uzadı... Hemen hemen her gün geliyor, uzun süre yatağımın ucunda oturuyor, beni oyalamaya uğraşıyor, çalışıyordun. Hastalık ortamının gerginliğinde beklemiştin İzvestiya’ya yazdığın yanıtın yayımlanmasını. Oysa ne o zaman ne de sonra yayımladılar.

Ortak dairemizde gündüzleri kimse olmuyordu. Herkes işteydi. Tam bir sessizlik. İlk kez o zaman nasıl şiir yazdığına tanık oldum. Makalelerinin

çevirilerine yardımcı oluyordum. Yalnız çalışmaktan asla hoşlanmıyordun, yanında insanların olması seni rahatsız etmiyordu. Sık sık Ekber'le beraber geliyordunuz. Uyduruk hikâyelerle beni güldürürdünüz. İçine düştüğüm ruhsal ve bedensel çöküntüden kurtulmam için elinden geleni yapmıştın. Beni sarıp sarmalayıp polikliniklere götürmüş, sanki Ay'a gönderilecekmişim gibi detaylı muayene etmelerini istemiştin. Sonuçları sana bildirmişlerdi.

Gerçek anlamda sana o dönemde âşık olduğumu sanıyorum. Rolleri değişmiştik. Senden daha güçsüzdüm ve sen ruhunun derinliklerinde, bir yerde bundan memnunluk duyuyordun.

Bir gün akşama doğru gelmiştin. Komşumun kapıyı açmasının ardından ayak seslerini dinledim. Her zamankinden daha yavaştılar. Odamın kapısını zorlukla açıp girmiştin içeri. Pembe krizantemlerle dolu kocaman bir sepet vardı kucağında. Onu yere koyup koltuğa bıraktın kendini. Ne kadar sessiz kaldığımızı anımsamıyorum. Merhabalaşamamıştık bile.

Sonra o koca sepeti camın kenarına taşımak istediğimde yerinden bile oynatamamıştım. Kımıldatmak imkânsızdı. Korkuyla bakmıştım sana. Nasıl getirmiştin onu yukarıya kadar? Üstelik asansör de yoktu.

Güçlükle zafer kazanmış bakışların yanıtlamıştı beni.

“Aşağıdan buraya kadar kendim taşıdım. Tüm merdivenler boyunca bırakmadım,” demiştin gülümseyerek.

“Neden ki? Şoförünüz yok mu bugün?”

“Senin için bir şey yapmak istedim, anlıyor musun, mutluluğum benim! Benim gibi aptal adamların böyle tuhaflıkları vardır. Benim için gelip geçici bir heves olmadığına inanmanı, uğrunda ölmeye hazır bir duygu olduğunu anlamanı istiyorum. İyi anla bunu! Gerçekten sana vurgunum.”

Bunları dedikten sonra susmuştun. Kalktım, ışığı açtım. Sepeti iterek camın önüne götürdüm.

“Biliyor musun, seni muayene eden başhekim bana: ‘Onu seviyorsunuz. Ama endişelenmenize gerek yok. Onu iyileştireceğiz ve Tanrı izin verirse torunlarının torunlarını görecek kadar yaşayacak,’ dedi. Sonuçları bu kadar iyi değerlendirdiği için ona inandığımı söyledim. Senin hakkında bir şeyler öğrenmeyi öyle istiyordu ki...”

“Eminim siz de: ‘O benim redaktörüm, ayrıca birlikte oyun yazıyoruz. Onun yardımıyla Sovyet insanıyla ilgili oyunlar yazmak ve para kazanmak için iyileşmesini arzu ediyorum,’ demişsinizdir.”

“Evet, söyledim. ‘Onunla evlenmek istiyorum,’ dedim. Biz Türkler haremimize ilk koşul olarak cılız, ikinci koşul olarak da hastalıklı kadınları almayız. Bizim anlayışımıza göre, kocaları sakin sakin dinlenebilsin ve hoş şeyler düşünebilsin diye, kadınlar çalışkan ve becerikli olmalıdır. Kocaların kahve içmesi, neşelenmek için biraz rakı içmeleri, nargilelerini fokurdatmaları ve uzun ipek yastıkların arasında yumuşak halılara uzanmaları buna bağlıdır.”

“Uzun ipek yastıkların arasında uzanırken neler düşünür peki?”

“Birincisi, neler düşündüğünü karısı sorma cüretinde bulunmasın diye onu nasıl idare edeceğini; ikinci olarak, arkadaşlarıyla kahvelerde güzel bir akşam geçirmeyi ve gecenin geç vakti eve gelince, karısının onu güler yüzle karşılamasını...”

“Aman ne güzel...”

“Ancak böyle yürür bu işler. Yoksa asık suratlı, sürekli söylenen tek bir kadın yüzünden insanın kendini asması mümkünken, koca bir harem nasıl idare edilir? İşte bizde böyledir cancağızım, geleneklerimiz eski, karılarımız gençtir.”

Bir daha gelmedin. Ne ertesi ne de daha sonraki gün...

Birkaç gün sonra biri telefon etti ve resmi bir ses tonuyla Nâzım Hikmet’in ağır zatürree teşhisiyle hastanede yattığını söyledi.

Boş, tatsız hastane günleri başlamıştı. Ender olarak telefon çalıyor ve birileri bilgi veriyordu:

“Hastamız yoldaş Nâzım kendisini iyi hissettiğini iletmemizi istedi. Kaygılanmamanızı rica etti.”

“Ateşi yüksek mi?”

“38 civarında. Tedaviye güç yanıt alınıyor. Antibiyotikler ters etki yapıyor.”

“Uykusu nasıl?”

“Çok kötü, hemen hemen hiç uyuyamıyor.”

“Morali nasıl?”

“Sinirli, huzursuz. Görüşme yasak. Durumunda kötüleşme öngörülmüyor. Hastaya iletmemizi istediğiniz bir şey var mı?”

“Evet, ona deyin ki... deyin...”

“Oldu, anlaşıldı. Hoşça kalın.

“Dıt... dıtt... dıtttt...”

“Hoşça kalın...”

Tek başıma, şiirlerinle kalmıştım. Eğer elimden gelseydi ben de sana aynılarını yazardım:

Sen benim sarhoşluğumsun

ne ayıldım

        ne ayılabilirim

                ne ayılmak isterim

başım ağır

dizlerim parçalanmış

üstüm başım çamur içinde

yanıp sönen ışığına düşe kalka giderim.[67]

Bensizlik zor mu Nâzım? Zor, biliyorum.

Yermolova Tiyatrosu'nda oyunumuz "İki İnatçı"nın provalarında bilgin Aleksey Petroviç her gün ölmeye başlamıştı. Aktör Vsevolod Yakut oynuyordu rolü. Bu canlandırmada senin o kadar çok özelliğini öğrenmiştim ki... Henüz finali yeniden yazmak için geç değildi, ölümü değiştirip başka bir çıkış yolu bulabilirdik. Ne olabilirdi ki bu?

Karanlık salonda tek başıma oturmuş, dişlerimin arasındaki kalemi kemiriyordum. Sahnede hastane odası. Aleksey'in son monologu başlayacaktı. Ben artık ipin ucunu kaçırmıştım. Oyun nerede, yaşam hangisi, sen ve aktör bu ikilemin neresindesiniz, ayrımına varamıyordum. Senin sözlerin, sana ait olmayanlarla birlikte başkasının ses tonu ve tonlamasıyla yankılanıyordu kulağımda.

Aleksey Daşa'nın elini tutmak istiyordu. Daşa uzatıyor, Aleksey gözlerini açıp öpüyordu uzanan eli. Hem sahnede hissediyordum kendimi hem de oturduğum yerde. İkimizden başka kimsenin bilmediği yaşamın başka bir boyutundaydım. Aslında, sen benim elimi öpüyordun. Vsevolod Yakut yalnızca senin yüreğinin sesini dinliyor, hareketlerini sahneye yansıtıyordu.

Gözlerimi kapatmıştım. Son dört gün senden bir haber almadan geçmişti. Belki de şimdi, şu anda...

Sen ise hastanede ortalığı kasıp kavurmuştun. Partiyle ilişkilerini, barış mücadelecisi olduğunu ve daha aklına gelen pek çok gerekçeyi öne sürerek odana telefon bağlatılmasını istemiştin. Taleplerinin ardı arkası kesilmemişti.

Sonunda hastane yönetimi teslim olmuş ve odana telefon bağlanmıştı ve sen her yarım saatte bir bana telefon etmeye başlamıştın. Ama yarı resmi, biraz farklı bir şekilde konuşuyordun. Hastane odasını yaşlıca bir adamla paylaştığını ve ondan çekindiğini sonradan öğrenmiştim. Telefondan sonraki hedefin bu oda arkadaşından kurtulmak olmuştu. Ama nasıl yapacaktın? Sonunda çareyi, doktorlara adamın horladığını ve bu nedenle uyuyamadığını söylemekte bulmuştun. Adamcağızı apar topar başka bir odaya almışlardı.

Son haftalarda yüreğinde biriken tüm sıkıntıyı boşaltmak istercesine “Özgürlük” diye haykırmıştın telefonun ahizesine. Sonra yanıtlarını kendin verdiğin yüzlerce soru sıralamıştın. Konuşmuş, konuşmuş sonunda içini boşaltmıştın. Yeni hedefin hastaneden kurtulmaktı. Gerçekten de kaçacağından korkmuştum.

Hastalığın iki ay sürmüştü Nâzım. Keder ve endişeyle dolu sonu gelmez iki ay.

Sonunda, Yermolova Tiyatrosu’nun tıklım tıklım dolu salonunda oyunumuz “İki İnatçı”nın ilk gösteriminde ayrılığımız sona erdi. Oyuna adını sen vermiştin. Çok da hoşuna gitmişti.

Bu buluşmayla ilgili pek çok ayrıntı silinmiş belleğimden. Tuhaf. Beni ne zaman gördüğünü, nasıl yanıma geldiğini, ilk olarak ne söylediğini anımsamadığıma göre ne haldeydim kim bilir? Kahverengi takım elbiseni, yeşil yumuşak kumaştan gömleğini, bükme ipek düğümlerle dokunmuş izlenimini veren bej kravatını ve masmavi gözlerini anımsıyorum... Bir de losyonun kokusunu. Sözcüklerse kayıp. Belki de dilimiz tutulmuştu o an, olabilir mi?

Fuayede birbiri arkasına insanlar akın akın yanına gelmiş ve hızla sımsıkı kocaman halkalar oluşturmuşlardı çevrende. Alışıldığı gibi ilk gösterime tiyatro çevresinden birbirlerini tanıyan insanlar ve sanat kurulu üyeleri gelmişti. Kadınların elini öpüyor, erkeklerle kucaklaşıyor, şakalar yapıyordun. Tüm bu rahat ve şen görüntünün arkasında heyecanın ve bitkinliğin seziliyordu. Ayaklarının üstünde güçlükle durduğun izlenimine kapılmıştım.

Daha tedavin sonuçlanıp doğru düzgün iyileşmeden, kendini tiyatroya zorlukla attığını sonradan öğrenmiştim Nâzım. Üçüncü zilden sonra ikinci sırada yanıma oturuşunu ve elimi sıkıp sessizce “Vera, Vera, Vera,” dediğini anımsıyorum. “Bu anı ne kadar hayal etmiştim. Sense olacağına inanmamıştın. Bana inanmaman çok yazık, canımın içi.”

Görevli kadın oyunun programını getirmiş ve kucağımıza rejisörün sürprizini bırakmıştı. Açtığımızda içeri kıvrılmış sanat sayfalarında karşılıklı basılmış portrelerimizi görmüştük. Fotoğraflarımız birbirine bakıyordu. Çok mutlu olmuştun:

“Gördün mü, ne güzel düşünmüşler!”

Perde açılmıştı. Arkadan yaşlı ve öfkeli bir kadın sesi: “Yurttaş, susar mısınız, artık,” demişi sana. “Affedersiniz, cancağızım, affedersiniz,” olmuştu yanıtın.

Oyun başlamıştı. Artık, oyundan başka bir şey görmüyor ve duymuyorduk. Oyuncular en az bizim kadar heyecanlıydılar. Yüzleri ışıl ışıl oynamışlardı. Salonda heyecanımızı daha da arttıran tam bir sessizlik hâkimdi. Oyunun bitiminde muhteşem bir alkış koptu ve sonra sanat çevresinde sonu gelmez tartışmalar başladı. Zarif, tumturaklı konuşmalar, sözler, sözler, sözler...

Bizi kötü anlamda eleştirmediklerini anımsıyorum. Ama her öneri, basit bir eleştiri bile seni ciddi olarak yaralamaya yetiyordu. Hiçbir şeyi kabul etmemiş, şiddetle karşı durmuştun. Kimse, seni profesyonel çerçevedeki eleştirilerden çok “Nâzım Hikmet’in oyunu” söyleminin öfkelendirdiğini aklına bile getirmemişti.

“Neden Hikmet’in oyunu? Bu piyesi biz Vera Tulyakova ile birlikte yazdık!” diye yırtınıp durmuştun. Ne var ki sanat komisyonu üyelerinin hemen hemen hepsi soyadımı o gece ilk kez duymuşlardı ve: “Nâzım Hikmet’in oyunu” diye yinelemeleri doğaldı.

Sen ise bundan dolayı acı çekmiştin. Benim için bir başlangıç hazırlamıştın. Benim için düşündüğün şenlik havasına herkesin uymasını istiyordun. Gelecekteki ortak çalışmalarımız için tasarladığın iyimser, çekici program, beni tiyatro yazarlığına adamış olman, çevrendekilerin bu tavırlarıyla suya

düşmüş gibi gelmişti sana. Yanındakiler öfkene bir anlam veremiyorlardı. Oyunu övülen bir yazarın böyle hiddetlenmesine akıl erdirememişlerdi.

“Toplantıdan sonra kaçıp gitme hemen. Seninle konuşmam gerek. Bir yere oturup sakince konuşuruz. Tamam mı?” diye fısıldamıştın kulağıma.

Ve oturumun sonunda onaylanmıştı oyun. Elimden tutup sürüklercesine çıkarmıştın beni tiyatrodan. Az ilerideki “National” kafeye varmak için sokakta koştuk adeta. Çoktan dolu olduğu için kapalı olan kafenin kapısını kırarcasına çalıp açtırmayı başarmıştın. Ve gene kendine özgü yöntemlerle, iğne atsan yere düşmeyecek kadar dolu salonda bir masa ayarlamıştın bize.

Daha ben kendime gelmeye fırsat bulamadan “Vera, bu cehennem hayatına bir son vermelisin artık,” diye başladın söze:

“Sen bana inanmıyor musun? Bir şeyden mi korkuyorsun? Yeter artık! Hepsinin canı cehenneme! Yeter! Sensizlik öldürecek beni. Ölüyorum bile. Böyle olmasında suç bende mi yani? İkimize de acıyorsun, biliyorum. Ama anla, mutluluğum benim, bir tanecik Verusyam, ikimizden biri...”

Tam da bu sırada, “Vay, sevgili Nâzım! Ne güzel sürpriz,” diyen ve nereden çıktığını anlamadığımız, kafayı bulmuş iri kıyım bir adam, üzerine atılıvermişti senin. Sanki yıkılmakta olan koca bir sütunu tutarcasına kucaklamıştı seni. Sonra biraz gerilemiş, yeniden coşkuyla seni koca göğsüne bastırmış, diğer eliyle de sırtına sırtına vurmuştu. Boynuna doladığı elindeki konyak kadehi çalkalanıp duruyordu. Kendini kurtarmaya çalışmıştın, ama boşunaydı. Senden daha güçlü ve iri bir adamdı, ama asıl önemlisi seni bırakmaya hiç niyeti yoktu. Sürekli: “Beni hatırladın Nâzım, hatırladın değil mi?” diyordu. Hadi karşılaşmamızın şerefine içelim. Enternasyonale, komünizmin gerçek zaferine içelim. Hadi!”

“Memnuniyetle. Ama şimdi biraz meşgulüm. Başka sefer içeriz.”

“Olur. Tamam. Anladım, sen burada... anladım yani, tüyüyorum,” dedi ve masaların arasından salonun derinliklerinde sallana sallana kayboldu.

Uzaklaşan adamın ardından dehşetle bakmıştın. Adamı tanıyıp tanımadığımı sordun bana. “Hayır” dedim, tanımıyordum. Kaldığın yerden

sürdürmüştün konuşmanı:

“Bana gelecek misin? Ha? Geliyorsun değil mi, söyle!”

Ben susuyordum.

“Sen kendin böyle yaşamayı daha fazla sürdüremezsin. Beni seviyorsun. Bunu görüyorum. Bu çileye daha fazla dayanamazsın!”

“Evet, dayanamam.”

“Biliyorum. Şu andaki yüzünü bir görsen! Verusyam benim, bence sen gerçeği bir kez ve sonuna kadar itiraf etmeye korkuyorsun. Korkman gerekmez, cancağızım. Bu işi çözmelisin. O genç bir adam. Zor gelecektir kuşkusuz, ama alışır. Bense üstesinden gelemem. Ölürüm. Şantaj yapmıyorum, gerçeği söylüyorum sana. Ölüp gideceğim, o zaman her şeyi anlayacaksın. Senin için korkunç olacak. Şimdi sana engel olan, bu kadar önemli olan konuların yaşamın zorluklarından sadece biri olduğunu anlayacaksın. Daha fazlası değil! Ve o zaman kendini bağışlamayacaksın, mutluluğum benim; çünkü bir adam havasızlıktan ölmüş olacak. Ve o hava, sensin.”

“Nasıl terk edeceğim? Beceremiyorum, bilemiyorum, anlıyor musunuz...”

“İyilikle... Yoksa mutluluk olmaz...”

Az önceki “tanıdık” yeniden belirmişti önünde. “Nâzım, dostum, gel birbirimize sen demenin şerefine içelim,” diyordu bu sefer. İpteki cambaz gibi sallanarak güçlükle dengesini sağlıyordu. İki elindeki konyak kadehleri de onunla beraber sallanıyorlardı. Daha fazla dayanamamış: “Yoldaş, yeter artık,” diye sesini yükseltmiştin. “Ne oldu şimdi?” diyen sarhoş gücenmişti. “İnsan kendi dostuna böyle yapar mı? Hadi Nâzım dikelim şu kadehleri!”

Adamın inadından aklını kaçırmak üzereydin. Sonunda bir dikişte içtin konyağı. Kucaklaştınız adamla. Kendinizce dostane bir şeyler söylediniz birbirinize. Kendini adamdan kurtarır kurtarmaz aceleyle sordun:

“Vera, ne zaman gelebilirsin bana? Evdeki işlerini yoluna koyman için kaç güne gereksinimin var?”

“On gün,” diye döküldü ağzımdan sözcükler. Oysa hiç düşünmemiştim.

“On gün mü?” diye kükremiştin Nâzım. Bir yandan da “dostuna” bakıyordun. “Neden bu kadar çok,” diye sordun. Tekerleme söyler gibi hızlı hızlı konuşuyor, bir yandan da etrafı gözetliyordun.

Santral memuresinin süre doldu uyarısı üzerine telefon konuşmasını bitirir gibi bir halimiz vardı.

“Tamam, oldu. On gün olsun. Hemen Moskova’dan ayrılırız. Sıcak bir yerlere gideriz. Sonra ortalık sakinleşince döneriz, beraber yaşamaya başlarız. Çok çalışacağız. Bunu biliyorsun değil mi, çok çalışmamız gerek. Her anlamda yaşama yeniden başlayacağız, sıfırdan. Anlıyor musun? Her şeye noktayı koydum. Kır evini Yazarlar Birliği’ne geri veriyorum. Arabayı verdim bile. Sadece tabloları, el yazmalarını, kitaplarımı alıyorum... Bu zavallı Nâzım’ı kocalığa almaya razı mısın?”

“Teşekkür ederim, Nâzım. Bu kararınla beni çok mutlu ettin. Bu benim açımdan pek çok şeyi kolaylaştıracak.”

“Anlaştık. Bir daha görüşmeyelim. Tam on gün sonra seni alacağım ve doğru tren istasyonuna götüreceğim. Oradan yolculuğumuza başlarız... Çok mutlu olacağız, göreceksin bak... Yapacağım bunu, gidelim şimdi. Seni son kez taksiyle evine bırakayım. O yoldan nasıl nefret ettiğimi bir bilsen! Şükürler olsun ki bu son kez olacak. Yoksa yüreğim çatlayacaktı bir gün evinin yolunda. On gün... Senin sesinden yoksun on gün. Yarın olunca vazgeçmezsin değil mi? Bana söz verdin. Yemin et vazgeçmeyeceğine. İğrenç, ayıp bir şey bu istediğim, ama rica ediyorum yemin et! Kızının üstüne, annenin üstüne, yalvarırım! Korkularımdan kurtulayım, lütfen.”

“Söz veriyorum Nâzım.”

“Vera!”

“Yemin ederim...”

İçimde her şey ikiye bölünmüş, birbirinin uzlaşmasız düşmanı. Yaşanmış yıllarım Çin Seddi boyunca dizilmiş sanki. Her biri itiş kakış içerisinde, diğerine yol vermeden öne çıkmaya çalışıyor. Anılar, gözlerimin önünden öylesine yoğun akıp gidiyorlar ki başka bir şey görmeme olanak yok. Yiyorum, ama tat alamıyorum. Uyuyorum, ama asla dalamıyorum. Evden çıkıyorum, ama her zaman benliğim içeride kalıyor. Düşüncelerim sonuçlanmıyor, hep yarıda kalıyor. İsteklerimin yalnızca yarısı gerçekleşiyor. Tüm beklentilerim geçmişe yöneliyor.

İçimi ümitsizlik kaplayıp yaşama gücümü yitirdiğimde, yaşamımın en zor anlarını anımsıyorum. Gücü orada, o güçlükleri alt ettiğimiz anlarda bulmaya çabalıyorum. İzlerimizi takip ediyorum...

O kış akşamında yanımda küçük bavulum kaldırımın kenarında durmuş seni bekliyor, bir yandan da düşünüyordum: “Ne diye evi toplamadan çıktım sanki, tozları alsaydım, yerleri silseydim... Geri dönüp yapmalı mı ki!..” Oysa kımıldayacak gücüm yoktu. Seni bekliyordum. Ve sen gelmiyordun. On dakika, on beş dakika, yirmi dakika.

“Ben gecikince ne düşündün?” diye sormuştun bana trende.

“Kendi kendime: ‘Tanrım, ne olur, bir şey olsun da gelmesin,’ dedim.”

“Ne, mesela? Trafik kazası mı, arabayla bir şey mi, ha?”

“Olabilir...”

“Ne diyebilirim ki, muhteşem bir nişanlım var!”

“Orada, sokakta ölecektim neredeyse. Bir de öncesindeki on gün var. Hayatımda ilk kez ihanet ettim...”

“Evet, anlıyorum. Diğer yandan ilk defa bir insanı kurtardığını düşünmedin ama değil mi?”

“Düşünmedim.”

Yaşamımız nasıl bitti? Nereden başlamıştık ona? O Ocak akşamında, Moskova'dan kaçış günümüzde peronda, trene binmeden önce bana dediklerini anımsıyorum.

"Aç avucunu Vera, sana düğün hediyesi vermek istiyorum."

Avucuma tahtadan yapılmış, kuyrukları havada on üç küçük kara kedi koymuş ve:

"Yaşamımıza başlamamız kolay olmayacak. Pek çokları çeşitli yöntemlerle, dedikodular, laf taşımalar, uyduruk şeylerle mutluluğumuzu bozmaya çalışacak. Tüm bunlara hazır olmalısın. Uzun sürmeyecek bunlar, ama olacak. Güçlü ve sakin olmanı istiyorum. Sana ve yaşamına yönelen tüm kötülükleri bu kediler toplasın," dedin.

Evet, Nâzım, anımsıyorum. Moskova'dan nasıl kaçıp gittiğimizi asla unutmayacağım. Trene binmiş, kompartımanda baş başa kalmıştık... Çok uzun sürmüştü suskunluğumuz. İkimiz de gerçekte rüya gördüğümüzü sanmıştık.

Biletimiz Kislovodsk'aydı. Orada bizi bekleyen tek şey geleceğimizdi. Hediyeni avucumda sımsıkı tutuyor, heyecandan konuşamıyordum. Sen de sessizdin. Öylece elimi tutuyordun. Yavaşça parmaklarımı açtın ve kedicikleri düzeltip pencerenin önüne koydun. Sonra kızıla çalan çantanı masanın üstüne koydun. Bütün eşyan buydu. Çantayı açıp içindeki para yığınını gösterdiğinde çok korktum.

"Burada tam kırk beş bin ruble var."

Bu benim için akıl almaz bir miktardı. Eski işimde bu parayı kazanmam için kırk beş ay çalışmam gerekirdi. Neredeyse dört yıl...

"İşte. Bugün itibariyle elimizde olan bu. Bir bu kadar da taşınması ve evini tamir ettirmesi için doktora bıraktım. Memnun olacağını sanıyorum. Daha önceden de her ay maaş vermek zorunda kalmayayım diye yüz bin vermiştim. İlk yıllarda kendim bile burada zengin bir adam olduğumu bilmiyordum. Paramız bitene kadar seyahat ederiz seninle. Birkaç gömlek,

birkaç çift çorap ve mendil almam gerek acilen. Bütün gardırobum üstümde Hanımcığım! Karıcığım benim. Alış artık, senin kocanım, Allah kahretsin!”

Ardından kompartımanın kapısını açtın ve uluslararası vagonun[68] koridorunda bağırdın:

“Karıma çay getirin lütfen!”

Tren rayların üstünde ilerliyor, yüreğim trenin temposuyla aynı atıyordu.

“Kislovodsk’ta kalacağız. Kışın da güneşlidir orası. Otelde yer bulacağımızı sanıyorum. Sonra seni Bakû’ye götüreceğim. Türkiye değil tabii orası, ama pek çok yönden benzer. Türkiye’ye gitmemiz yasak, biliyorsun. İki, üç ay sonra herkes, sonsuza dek benimle yaşayacağını kabullendiğinde döneriz. Moskova’daki eve yerleşiriz. Eşyalar çok güzel değil, ama gerekli her şey var. Zamanla para kazanır, yenilerini alırız.”

Balayı. Kislovodsk. Biz – kaçaklar. Takip edildiğimiz hissi bırakmıyor yakamızı. Beni özellikle. Ya seni Nâzım?

Eski iki katlı bina olan şehrin tek otelinde nedense bize yan yana iki oda vermişlerdi. Herkese ayrı bir oda. Koridor düzenli ve temizdi. Orada kimsenin bizi tanımadığını düşünüyor, sakin ve sessiz kalacağımızı sanıyorduk. Her şeyden çok isteğimiz, kimsenin bize engel olmaması ve beraber yaşamaya alışmamızdı.

Nâzım Hikmet ve Vera, Kislovodsk’tayken (12.01.1960)

Sabah balkonun altından gelen boru sesiyle uyandık. Borazancı tüm gücüyle çalıyor, birtakım çocuk sesleri de canlı bir şeyler söyleyerek tempo tutuyordu. Bu gürültü karşısında şaşıp kalmıştın. Çocuklar bağırdıkça bağırıyor, borazancı üfledikçe üflüyordu. Kendini daha fazla tutamayıp balkona çıktın. Gördüğün manzara şaşırtıcıydı. Bir pioner birliği[69] başlarında öğretmenleriyle gelmişler ve coşkuyla seni selamlıyorlardı. Meğerse yerel gazetede Nâzım Hikmet’in şehre geldiği ve otelde kaldığı haberi çoktan çıkmıştı. Öğrenciler seni okullarına davet etmek için gelmişlerdi. Birkaç dakika sonra hepsi odana doluştular ve sen sonunda gitmeyi kabul ettin. Çocukları reddetmeyi asla beceremezdin.

O günden başlayarak olaylar birbirini takip etti. Sanki turneye çıkmış gibiydin. Güneyliler şenlikleri seven insanlar. Hepsi seni görmek istiyor, davet ediyordu. Gerçek bir panayırın içine düşmüştük, bir dakika olsun yalnız kalmamıza olanak yoktu. Üç okulu ziyaret etmiş, Narzan Galerisi’ni gezmiş, bir kadınlar organizasyonunda bulunmuş, komşu il Pyatigorsk’tan

gelen okurlarınla buluşmuştun. Talepler birbiri ardına ekleniyor, kabul etmezsen son derece alınıyorlardı. Bu kutsal ziyaretlere daha fazla dayanamadık ve şehrin uzak mahallerinden birinde yaşayan iki yaşlı karı kocanın evinde bir oda tuttuk. Orada, sessiz sakin birkaç hafta geçirdik. Cennetteydik. Mükemmel şiirlerini “Vera’nın Uykudan Uyanışı” ve başkalarını orada yazmıştın.

veranın uykudan uyanışı.

İskemleler ayakta uyuyor
masa da öyle
serilmiş yatıyor sırtüstü kilim
yummuş bütün nakışlarını
Ayna uyuyor
pencerelerin sımsıkı kapalı kocaman gözleri
uyuyor sarkıtmış boşluğa bacaklarını balkon
Karşı damda bacalar uyuyor
kaldırımda akasyalar da öyle
bulut uyuyor
göğsünde yıldız öyle
evin içinde dışında aydınlık uykuda.
Uyandın gülüm
İskemleler uyandı
köşeden köşeye koşuştular
masa da öyle.
Doğrulup oturdu kilim
nakışlara açıldı katmer katmer
Ayna seher vakti göl gibi uyandı
açtı kocaman mavi gözlerini pencereler
Uyandı balkon
toparladı bacaklarını boşluktan
Tüttü karşı damda bacalar
kaldırımda akasyalar ötüştü
Bulut uyandı
attı göğsündeki yıldızı odamıza
evin içinde dışında uyandı aydınlık
doldu saçlarına senin
aktı avuçlarından senin

Bir keresinde dolaşmaya çıktığımızda, sokakta durmuş bir şeyler tartışan kalabalığı görmüştük. Yanlarına gittiğimizde şehre ilk kez muz getirdiklerini anladık... Hiç kimse ne olduğunu anlamadığından satın almak istemiyordu. Kar yağıyordu üstlerine.

Satıcı kadın açıklamaya çalışıyor ve: “Patatese benziyor, yani tatlı patatese,” diye açıklamaya çalışıyordu.

Sen muzları görünce çok mutlu olmuştun. Hemen birkaç kilo alıp oradaki insanlara ikram ettin. Birkaç dakika içinde elindekilerin hepsi tükenmişti.

Muzun tadına varan kalabalık ise itiş kakış içinde satıcının önünde kuyruk oluşturuvermişti. Sen dışarıda kalmıştın.

“Yoldaşlar, affedersiniz ama, ben kendim tadamadım bile. Müsaade edin de bir daha alayım,” dedin.

Kuyruktakiler yüce gönüllü insanlardı. “Gerekmez,” dediler sana. “Biz alır size geri veririz.” Sense satın almakta kararlıydın: “Bugün ben size ikramda

bulundum. Yarın siz bana ikram edersiniz," dedin ve aldın muzları.

Daha sonraki günlerde sığınağımız keşfedilmişti. Yaşlı ev sahipleri bu durumdan rahatsız olmaya, hatta korkmaya başlamışlardı. Evlerinde yaşayan sıra dışı adama akıl sır erdirememişlerdi bir türlü. Bu durum karşısında biz de yeniden otele geçmiştik. Moskova'ya dönmek istemiyordun. Kislovodsk'ta üç ay kalmayı aklına koymuştun. Geride bıraktığım ailemin beni geri alacağı düşüncesi seni korkutuyordu.

Evet, Nâzım, her şey düşündüğümüz gibi oldu. Üç ay sonra erken bir bahar sabahında döndük Moskova'ya. Cebimizde beş kuruşumuz yoktu.

İstasyonda bizi Ekber karşılamış ve 2. Pesçannaya Sokağı' ndaki evine götürmüştü. Defalarca ürkek bir konuk olarak gelmiştim bu eve.

Kapının önünde durmuştuk bir müddet. Bir yandan ceplerinde anahtarı ararken, diğer yandan da sesini değiştirmiş, şakacı bir tonlamayla beni ev sahibesi ilan etmiştin:

"Şimdi Verusya, şimdi... Yeni evin seni bekliyor. Çok mutlu o. Seni mutlu görmeyi ne kadar arzu ettiğini bir bilsen..."

Sonunda anahtarı bulup açtın kapıyı. Bacağını bir prens edasıyla yukarı kaldırıp elimi tuttun ve sanki muhteşem bir dünyaya adım atar gibi eşiği aşıp girdik içeri.

Koridorun karanlığı istemsizce, kapısı ardına kadar açık çalışma odasına yönlendirdi bizi ve orada... Korkunç bir kin dalgası göğsümüzü deldi geçti. Duvara asılmış kıpkırmızı koca bir afiş adeta avaz avaz bağırıyordu: LANETLE YAŞAYACAKSINIZ! Kulaklarımda yankılandı beddua: LANETLE YAŞAYACAKSINIZ! Elimi tutan elin titriyordu. Alev alev harflerden gözümüzü ayırmaya gücümüz yoktu. Hiç konuşmadan duruyorduk. İlk kendine gelen Ekber olmuştu. Girdiği şoktan olacak, yardım için aklına ilk gelen klasiklerden bir deyiş olmuştu:

"'Bizi korkutsalar da geri adım atmayız,' demiş Lev Tolstoy kötü bir hikâye için. Sovyet insanı çoktan sloganları tersten algılamayı öğrendi."

Sonra bir parça kâğıt alan Ekber, geniş el hareketleriyle “BAHTİYAR OLACAKSINIZ!!!!!!!” yazdı üstüne. Tam yedi ünlem işareti koydu ardından.

Duvardan afişi sökerken bembeyaz olmuş dudaklarını büzerek hava almaya çalışıyordun. Gözlerini gördüm. Hor görme, iğrenme duygusuyla dolu gözlerini. Elini omzuma attın ve yarı boş harap evi gezdik. Sadece dairenin sana tahsis edildiği ilk zamanlardan kalma, Komünist Parti Merkez Komitesi’nin demirbaş etiketini taşıyan birkaç parça bir şey götürülmemişti. Ne camlarda perde, ne bir fincan, ne değerli kitapların, ne bir tencere, ne de bir kaşık vardı...

“Meğerse soyulmak çok ilginç bir durummuş,” demiştin şaşkınlığını gizlemeden.”

Evet, Nâzım gözetimden çıkmıştın. Tüm bunları çok sonra kavradık. Bizde sevmezler böylesini. İnadını böyle kırmazlar. Biraz akıl verirler önce, politik ekonomik yöntemlerle etki edecek halkanın içine alırlar sonra. Burada iflah olmaz yazarların para ile terbiye edilmeye çalışılması çok eskiden beri olan bir şey. Gene de hepsine diz çöktürmeyi başaramadılar. Bundan böyle, sen de telif ücreti göremeyecektin. Kitaplarından eline ancak bölük pörçük bir şeyler geçecekti.

Memleketimden İnsan Manzaraları’nın basımını nasıl bir coşkuyla beklediğini anımsıyor musun? Hapiste yıllar sürmüştü yazman. Dile kolay altmış bin dize! Dostların ölümü göze alarak kaçırmışlardı hapishaneden ve saklamışlardı yazdıklarını. Sonra da Moskova’ya göndermişlerdi... ve işte hayatının kitabını elinde tutuyordun. Evet, Türkçe değil, Rusça çevirisi, ama gene de mutlu bir duygu! Peki, sonrasında ne olmuştu? Sana telif ücretini çevirmene ödenenden beş kat daha az olarak ödemişlerdi... Ciddi bir darbeydi bu. Bozulan planlar. Kırgınlık. Anımsıyorum. Hepsini anımsıyorum Nâzım.

Ve kararın: Ne durum açıklığa kavuşturulacak ne de ricacı olunacak! Seninle gurur duyuyorum Nâzım. Senden çok şey öğrendim. Ne var ki senin kadar güçlü değilim. Yaşamak her adımda biraz daha, biraz daha güçleşiyor benim için...

Yayımladığı Memleketimden İnsan Manzaraları için, eserin gerçek bedeli yerine sana yoksulluk ödeneğini yeterli bulan ve buna karşın girdiği her toplulukta Nâzım Hikmet hayranlığını yüksek sesle ifade eden, gençlik arkadaşın olduğunu söyleyen kişi; her zaman kısa, buruşuk gri ceketle dolaşan İnostrannaya Literatura'nın[70] müdürü Çuvikov'dan başkası değildi. Cenazeden sonra anma yemeğine evimize geldi. Gürültülü ortamda, kalabalık anma masasının başındaki insanların önünde, muhteşem eserinin yayımında seni ciddi miktarda kandırdığı için af diledi benden. Dediğine göre, birtakım kötü niyetli insanlar senin zaten milyoner olduğunu ve ödeme yapmamasını söylemişler ona. Şimdi ise Ekber'den hesabında yalnızca otuz yedi ruble olduğunu öğrenmiş ve vicdanı rahatsız olmuş... Ter içinde, balık suratlı, ufak tefek, zavallı yönetici memur. Giderken kapının önünde dudaklarıma öyle bir yapıştı ki gözlerimden kıvılcımlar saçıldı. Dehşetle baktım suratına, o ise hiç aldırmadan "Yaşamak gerek," diye söylenip durdu.

Üç gün sonra telefon etti. "İşimiz var, konuşmamız gerek," dedi. Geldi. Koltuğuma oturup çay istedi. Verdim. Ve "iş"in içyüzünü açıkladı: Birikmiş birkaç bini varmış. Sana olan suçunu affettirmek için bana vermek istiyormuş. Dahası karısı olmamı istediğini söyledi. Çoktandır benden hoşlanıyormuş. "Böyle kadınları severim," demesin mi? Kaç kilo olduğumu sordu. "Altmış beştir herhalde," dedi. İşte o anda sanki tüm ağırlıklar kahkaha olarak üzerime çöktü. Kahkahalar atmaya başladım. Durmam imkânsızdı. Gözümden yaşlar gelircesine güldüm! Misafir odasında bir yandan deli gibi dört dönüyor, bir yandan da kahkahaların sinir kriziyle sonlanacağını düşünüyordum. Adama: "Aceleniz ne?" diye bağırmaya başladım. "Kocamı toprağa vereli daha üç gün oldu." Kendim gülüyordum, ama içimi bir soğukluk kaplamıştı. O dakikada onu öldürmeye hazırdım... Adam ise hiç istifini bozmadan, monoton bir ses tonuyla: "Neyi bekleyecektim ki, başka çakalların koşup gelmesini mi? Demiri tavındayken dövmeli!" dedi. Ne yaptım biliyor musun? Senin bu eski dostunu, elindeki çay fincanıyla beraber gönderdim. Öylece iniverdi, merdivenlerden aşağı. Ama "çakallar" konusundaki tahmininde yanılmadığını söylemem gerek...

Gözlerin öfkeden kararmıştı. Evin içine sinmiş kötü ruhları kovmak istercesine tüm pencereleri ve kapıları açtın. Buruşmuş afiş rüzgârdan

hareketlendi ve sanki canlıymış gibi doğrulup mutfaktan koridora doğru süzüldü. Onu yakaladığın gibi mutfak lavabosunda tazyikli sıcak suyun altına tuttun. Kâğıttan kırmızı boya çıkıncaya dek yıkadın, parçaladın, iyice ovaladın. Sonra da kaldırıp çöpe attın.

Biz Ekber'le hiç konuşmadan izlemiştik bu savaş sahnesini. İşin bittiğinde bana: "Verusyam, kötü yüreklerde kıskançlığın en büyük nedeni, bir kadınla erkeğin mutluluğudur. Çünkü onlar iki önemli sorunu, sevgi ve sadakat konularını çözmüşler demektir," dedin.

Yapacak başka bir şey yoktu. Ekber'le birlikte telif ücretlerinin yatırıldığı bankaya gitmeye karar verdiniz. Dönerken, boş dükkânlarda bulabilirseniz çatal, kaşık, bardak alacaktınız.

Çıktığınız kapının ardında tek başıma kalmıştım. Alnım kapıya yaslı ne kadar durduğumu anımsamıyorum. O kapının önünde, sanki bir sunaktaymışım gibi, yaşamım ne koşullarda olursa olsun sadakatli olacağıma ant içtim Nâzım. Yazgımızın eskisinden pek farklı olmayacağını algılamıştım. Bizi bekleyen huzur, zenginlik, refah değildi. Her şey için, hatta belki de bir lokma ekmek için tüm gücümüzle çabalayacaktık sonsuza dek. Sırtımda, yaşanmamış mekânın soğukluğunu hissetmiş ve her zaman özenli olmaya uğraşacağıma, güzelliğe olan düşkünlüğünden ve görüşlerinden sapmadan, bu evi yüreğin kadar sıcak ve sevimli yapacağıma dair söz vermiştim sana.

Öncelikle, henüz ortada kimse yokken gücümü toplayıp çalışma odana girmem gerekmişti. Kıskançlık duygusuna bulanmış, lanetli afişin asılı olduğu duvarlaydı işim. Bedduanın soğukluğuna kapılmış duvar ısınıncaya dek onu okşadım, okşadım.

Teşekkürler sana ev. Sonradan bize öylesine mutlu anlar yaşattığın için, teşekkürler.

Bu evi 1952 yılında, Moskova'ya gelişinden altı ay sonra sana önerilenlerin içinden seçmiştin. Binanın inşası yeni tamamlanmıştı. Sağlam, geniş merdivenli, balkonlu, önünde ferah avlusu olan bir binaydı. Üç odalı evin, o zamanın Moskova ölçülerine göre büyük konuk odası yaşama açılıyordu. Onsuz bir gün bile yaşaman olası değildi. Evin karşısında, küçük parkın

olduğu yerde, o zamanlar Tarakanovka deresi akıyordu. Dereyi borularla taşıdıklarında sen artık burada yaşıyormuşsun. Oralarla ilgilenen bahçıvan, apartmana büyük Türk şairinin taşındığını öğrenince senin şerefine iki yanı kestane ağaçlarıyla çevrili bir yol yapmış dere yatağına. Sana yurdunu hatırlatmalarını istemiş. Bu sokağı ve evi severdin. Pek çok şiir yazdın onlara.

Yazı masasının başında, genellikle oyunumuzu yazarken oturduğum yere oturdum. O zamandan bu yana altı ay geçmişti. Neredeyse, tam bir ömür. Oturmuş ve beklemeye başlamıştım.

Çabuk döndünüz. Cüzdan hâlâ boştu. Hiç şüphe yok ki tüm imkânlarını kullanarak yaptıklarımızdan ayrıntılı olarak haberi olan kadın doktor, son aylarda oyunlarından hesabına gelen iki bini çoktan çekmişti. Senin imzaladığın pek çok kâğıttan birini kullanarak eski hastasını, göz hapsinde tuttuğu kişiyi, işverenini beş parasız bırakmıştı.

Senin yaşamında başlayan bu soygun olayı, imzaladığın kâğıtların kullanılmasıyla ölümünden sonra da devam etti Nâzım. Tanrı'ya şükür ki her şeye rağmen çabuk yırttım karanlığı.

Evle ilgili işlerin kolayca yürütülmesi amacıyla ne kadar çok boş kâğıda, resmi evraka imza attığını anımsayıp başını ellerinin arasına almıştın. Böylesine hainlik ve maddi hırstan asla şüphelenmemiş, aklına bile getirmemiştin. İlk defa o zaman, bu imzalarının birlikteliğimize karşı kullanılabileceği ihtimali gelmişti aklına. Düşündüğün gibi de oldu.

Sabah beni arayıp kısık ve boğuk bir sesle, duraklaya duraklaya: "Vera, Vera, Vera!" diyerek uyandırdığında, bu dünyadan göçüp gittiğin sabah duyduğum kederin neredeyse aynını hissettim bir anda.

"Vera, Vera, Vera! İsmim kulağımda dizili kalmıştı."

"Pablo, Pablo, Pablo,"[71] dedim azap içinde. "Pablo..."

"Vera, Vera," diye yineliyor, İspanyolca bir şeyler mırıldanıyordu.

"Pablo..."

“Vera, Pablo. “National”, Pablo, Moskova!” ağır ağır Rusça heceledi.

“Olmaz, Pablo!”

“Vera,” dedi ve Fransızca konuşmaya başladı. O kadar hızlı konuşuyordu ki bir şey anlamam imkânsızdı. Ama ne istediğini duyumsamıştım.

“Hayır, Pablo, olmaz gelemem. Nâzım’sız görüşemem seninle. Pablo, iki gözüm, dostum, olmaz. Hayır! asla!”

“Vera!”

“Hayır!”

Telefonu kapattığım gibi elime ilk geleni üstüme geçirip evden dışarı fırladım. Merdivenlerde, avluda Pablo karşıma çıkıverecekmiş gibi bir korkuya kapılmıştım. Anahtarı arabanın kapısına takamıyordum bir türlü. Yan binada yaşayan polis memuru geçiyordu yanımdan. Şüpheyle baktı bana ve: “Dudaklarınız morarmış... geceleri tüm odalarınızın ışıkları yanıyor...” dedi.

Tanrım, neye benziyordum acaba, insanlar ne düşünüyor benim hakkımda?

Annemim kır evine gittim. Anyuta hâlâ uykudaydı. Dingin, bembeyaz, biricik kızıma baktım ve kendimi yaşadığıma ikna etmeye çalıştım. Gerçekten, yaşıyorum daha, gerçekten...

Anımsıyor musun, bir keresinde gecenin geç bir saatinde Pablo aramıştı bizi. Moskova’da, National Otel’deymiş. Uzun uzun Fransızca konuşmuştunuz.

Sonra şöyle demiştin:

“Pablo, yarın görüşmemizi istiyor, istiyor anlıyor musun? Yarın saat 10’da ona seni göstermemi istiyor. Biraz daha uyuyasın diye bir saat sonraya ayarladım buluşmamızı. Gelmeden önce Paris’te Aragonlar’daymış.[72] Elsa Triolet[73] bütün gece senden bahsetmiş.

“Elsa Triolet mi? Benden mi? Çok şaşırmıştım. Onu hiç görmedim ki!”

“İşin orası hiç önemli değil Verusya, Avrupa edebiyat salonlarının dilindesin artık. Buna alışman gerek artık cancağızım,” dedin gülerek.

Ertesi sabah buluştuk Pablo’yla. Çok sevecendi bana karşı. Daha beni tanımadan, senin anlattıklarınla beni sevdiğini hissetmiştim. Matilda ile henüz nikâh işlemlerini tamamlamadıklarından Moskova’ya bu yalnız gelişinde, hemen her akşam gelmişti bize. Geç saatlere kadar oturuyor, bana Küba romundan limon ve rendelenmiş buzla içki hazırlamasını öğretiyordu. O yıllarda en iyi Küba romlarını hemen her köşede bulmak mümkündü.

Matilda dışında hemen herkes hakkında konuşurdunuz, gürültülü kahkahalar atar, birbirinizi kışkırtır, ama hiç tartışmazdınız. Komik olayları anımsamaktan hoşlanır, uzun dostluk yıllarınız boyunca başınızdan geçmiş ilginç hikâyeleri, çocuklar gibi birbirinizin sözünü keserek bana anlatmaktan keyif alırdınız.

Bir keresinde Pablo konuk odamıza, bakır telden yapılmış bir “yontu”yu kafasına geçirip girmiş ve çarpık bacaklı hantal cüssesiyle “uçarak”: “Ben Ay füzesiyim, ben Ay füzesiyim,” diye ortada nasıl dolanmıştı, anımsıyor musun?

Sanatçılardan böyle saçma sapan şeyler aldığın için seninle eğleniyordu. Senin yanıtın ise gene sana özgü olmuştu:

“Söylesene Pablo, paran var mı? Yarın şu ressama uğrayalım. Bir şeyler alırsın ondan. Kötü bir dönem geçiriyor adam. Yardım etmeli.”

Gerçekten de ertesi gün sözünü ettiğin genç sanatçının atölyesine gittik ve siz orada dünyada olup biten sanat olaylarından konuştunuz ciddi ciddi. Batıdaki yeni akımlar bizim ressamlarımız tarafından pek bilinmezdi o dönemde, bilgi kaynakları kitaplar bulunmaz, kitabı olan da gizli saklı tutardı. Modigliani, Van Gogh, Picasso gibi isimleri pek az kişi bilmekteydi. Pablo ve sen her seferinde, Batı Avrupa sanatından bir parça olsun haberlerinin olması amacıyla, beraberinizde getirdiğiniz değerli kitapları sanatçılara bırakırdınız. Pablo da tıpkı senin gibi sanatçılardan hiç kimsenin

satın almayacağı en berbat çalışmalarını satın alırdı. Böylelikle, safça bir yaklaşımla yardım ederdiniz genç sanatçılara.

Kısacası, o dönemde, genç sanatçıların yaşamlarının da farklı geliştiği bir dönemdi. 1962'de şair Sergey Mihalkov'un seni arayıp genç ressam İlya Glazunov'a destek vermeni rica etmesini anımsıyor musun?

Hemen aramıştın ressamı ve ertesi sabah atölyesine gitmiştik. Kapıyı ressamın genç karısı Nina açmıştı bize. Hüzünlü bir yüzü vardı. Atölye iki küçük odadan oluşuyordu. Daha küçük olanı son derece güzel ikonlarla bezeliydi. Diğerinde ise çok sayıda tablo yüzleri duvara dönük duruyordu.

"Size kahve ikram etmek isterdim, ama iki gündür yemek bile yemedik. Hiç paramız yok," dedi Nina.

O bunları söylerken İlya odadan çıkmıştı. Sen her şeye hazır bir şekilde:

"Size nasıl yardım edebilirim?" diye sordun.

"Vera'nın portresini yaptırabilirsiniz," dedi Nina ve İlya içeri girdi. Portremi yapmayı kabul etti. Ne zaman başlayacağı sorusunun yanıtı da "hemen" oldu.

Ziyaretimizin bu sonuçla gelişeceğine hiç hazır değildim; ama senin görev anlayışına katılmamak elde değildi. Bir saat hiç kımıldamadan oturdum

sandalyede. Bir saatte biten tabloyu çok beğendin. İlya, çalışmanın ederinin 150 ruble olduğunu söyleyip tablonun ertesi güne kadar kendisinde kalmasını istemişti, bazı düzeltmeler yapacaktı üstünde. Aldık, ertesi gün portreyi. Çivisini kendin çakıp salonda en görülen yere astın onu.

Hâlâ o çivide asılı duruyor.

Glazunov'dan tüm dostlarımıza bahsetmeye başladık hemen. Bu genç ve yetenekli sanatçıya yardım etmeleri için ikna etmeye uğraşıyordun insanları. Sana ilk teslim olan can dostumuz, ünlü tiyatro yönetmeni Viktor Komisarjevski oldu. Bir sonraki kurbanınsa Pablo Neruda'ydı. Glazunovlar'a Sonya Komissarjevskaya ve Pablo'nun karısı Matilda'yı ben götürmüştüm. Atölyeden içeri adımımı attığım her sefer aynı tablo tekrarlanmıştı. Tanışmadan hemen sonra İlya odadan çıkmış, hüzünlü Nina hiç değiştirmediği kara elbisesiyle kahve, para ve açlık repliğini güzelce yinelemişti.

Glazunov ailesinin üçüncü kez önümde aynı oyunu oynamasının ardından, sana olanları anlattığımda nasıl da sinirlenmiştin, anımsıyor musun? Gene de portreyi indirmemiştin duvardan. O zaman daha bilinen yetkili organ tarafından sadece bu "yetenekli ve genç" ressama kapitalist ülke elçilerinin karılarına resim dersi verme izninin verildiğini bilmiyorduk.

O süreçte, Pablo ve sen deneyimlerinizden yararlandırabileceğiniz öğrencilerin eksikliğini çekiyordunuz. Yıllarca içinizde olgunlaştırdığınız

estetik değerleri, ruhsal deneyimleri arkanızdan gelecek birilerine aktarmak istiyordunuz. Ve her ikiniz de diğerinizin “kendi” şairine ya da sanatçısına hayran olması için uğraşıp duruyordunuz.

Bir keresinde akşam yemeğimiz uzamıştı. Üçümüz masada oturmuş senin Balaban[74] hikâyeni dinliyorduk. Bu çok yetenekli, köylü delikanlıyla hapiste nasıl aynı koğuşa düştüğünüzü, onda bir anda gördüğün ressam sezilerini ve ilk resim derslerini nasıl verdiğini anlatıyordun Pablo’ya. Pablo dinledi, dinledi ve sonunda:

“Alberto’nun yeteneği de tıpkı böyle ortaya çıktı. Fırıncılıkla başlamıştı işe, francala pişiriyordu,” dedi.

“Hangi Alberto?” dedin.

“Ne diyorsun?! Alberto’yu tanımıyor musun sen?! Ciddi mi söylüyorsun?” diye adeta haykırdı Pablo.

“Kim bu Alberto, çıkaramadım.”

Bu sözün Pablo’yu çileden çıkartmaya yetmişti. Sert bir hareketle önündeki tabağı masanın ortasına öyle bir itti ki yakınında bulunan her şey yerinden oynadı. Ve çok sert bir şekilde: “Gidiyoruz,” dedi.

“Nereye?” diye sordun. “Saat on bire geliyor, haberin var mı?”

“Gidiyoruz, dedim.”

Sesi son derece kararlı ve otoriterdi. Kendi kendine Nâzım’ın Alberto’yu tanımamasına öfkelenmeyi sürdürüyor, homurdanıp duruyordu.

Sen odanın içinde Pablo’nun peşi sıra dolanıyor, oturmaya ikna etmeye çabalıyordun. Ama Pablo seni dinlememişti. Paltosunu giydi ve bu arada beni de omuzlarımdan tuttuğu gibi kapıya getirdi.

Köşede bir taksi bulup bindiğimizde Pablo’nun Alberto’nun sokağının adını filan bilmediği ortaya çıkmıştı.

“Önemli değil,” dedi sana. “Korkmayın buluruz.” Sen o dakikada artık yaşananlardan keyif almaya başlamıştın bile.

“Yahu, kardeşim, çıldırdın sen! Vakit geç oldu. İnsanlar çoktan uyumuştur,” diyordun.

Pablo ise evdeki haline göre biraz sakinleşmişti. Şoförden bizi şampanya alabileceğimiz bir yere götürmesini rica etti. Şoför Yeliseyev mağazasına götürdü bizi, ama orası da çoktan kapanmıştı. Pablo ile ikiniz mağazanın koca camlarına yapışıp içeriye göz attığınızda, mağazanın derinliklerinde yanan ışık gördünüz. Bir iki kadın tezgâhları temizliyorlardı, herhalde. Camlara vurmaya başladınız. Ama Yeliseyev’in vitrin camları o kadar büyük ve kalındı ki sizi duymaları çok zordu. Bunun üzerine Pablo orada bulduğu bir şeylerin üstüne çıktı ve cama koca bir kaplumbağa gibi yapıştı. Sonunda içerdekiler onu fark ettiler. Ödleri kopan kadınlar şüpheyle yaklaştılar cama. Kapıdakileri de görünce korka korka araladılar kapıyı. Pablo’yla birbirinizin sözünü keserek durumu açıklamaya çalıştınız ve iki şişe şampanya istediniz kadınlardan. Tezgâhtarlar, muhataplarının alışılmış ayyaşlar olduğunu sanmışlar, kızmışlardı önce. Durumu anladıklarında altın yaldızlı koyu renk şişeler getirdiler.

Ardından Alberto’nun sokağını arama çabalarımız başladı. Pablo asıl gitmemiz gereken yeri hatırlayıncaya dek pek çok cadde ve sokağı dolaştık. Her şeye rağmen sonunda buldu evi. Tabii ki avlu zifiri karanlıktı.

Yiyecek mağazasının sandıkları bir duvar boyunca dağ gibi yığılmıştı. Sen sandıkların üstüne oturup saatine bakmıştın. Gecenin ikisi olmuştu. Kasketini ensene doğru itmiş afacan bakışlarla Pablo’ya bakıyordun. Son bir ümitle onu bu işten vazgeçirmeyeydi çaban. Ama Pablo çoktan apartmanın girişinde gözden kaybolmuştu. Peşi sıra gitmekten başka bir şey yapamazdık. Yeni yapının üçüncü ya da dördüncü katına asansörle çıktık. Pablo zile bastı. Birkaç dakika sonra kapı açıldı ve eşikte zayıf, kısa boylu bir kadın göründü. Geceliğinin üstüne siyah bir şal almış uykulu gözlerle bize bakıyordu.

“Pablo,” diye şaşkınlık ve sevinçle bağırdı kadın. “Pablo...”

Alberto'nun karısı Klara'dan başkası değildi bu. Hemen içeri davet etti. Koridorun ışığını açmadan oğullarının uyuduğu odanın kapısını usulca kapattı ve bir başka odaya aldı bizi.

Oldukça aydınlıktı oda. Griye çalan yeşil renkli divandan, iyi huylu bir kuşa benzeyen uzun boylu, yaşlıca bir adam kalktı bizi karşılamak için. Belli ki yatmaya hazırlanmamıştı bile. Yüzünde en ufak bir şaşkınlık belirtisi yoktu. Sanki çoktandır bizi bekliyormuş gibiydi. İçtenlikle gülümseyerek sakin sakin, hiç acele etmeden ellerimizi sıkmış, Pablo'nun konuştuklarına usul bir sesle yanıt vermişti. Alberto'ydu bu.

Sen Alberto'ya bir şeyler söyleyince İspanyolca yanıtladı. Şaşkınlık içinde "Rusça bilmiyor musunuz?" diye sordun. Karısı Klara yanıtladı sorunu: "Hayır, Alberto sadece İspanyolca konuşur." "R" sesini yuvarlayarak konuşuyordu.

"Sovyetler Birliği'ne yeni mi geldiniz?" diye sordun. Meseleyi anlamak istiyordun.

"Hayır," dedi Klara. "1938'den beri buradayız. İç savaştan hemen sonra geldik."

Donakalmıştın. Kısık sesle sordun Pablo'ya:

"Yahu, deli mi bu adam?"

"Hayır," dedi Pablo. Tepkin güldürmüştü onu. "Dâhidir. Şimdi göreceksin! Duydun mu Alberto, Nâzım deli olup olmadığını soruyor?"

"Hayır," dedi Alberto. O da gülüyordu. "İspanya'da yaşamayı sürdürüyorum sadece."

"Görüyorsun işte, Miró, Salvador Dali, Picasso gibi yaşamaya Paris'e gitmedi. Oysa çağdaş İspanyol heykel sanatının kurucusu, halkının övüncüdür. Bu arada, bildiğin gibi Picasso cimridir biraz. Buna rağmen, yakınlığının ve dostluğunun göstergesi olarak bayram pastasının yarısını bile Alberto'ya gönderdi. Her şeyi bölüşmek isterdi onunla! Onun için esas

olan Alberto'nun görüşüdür. Yeni tablolarının, kitaplarının kopyalarını ona gönderir ve Alberto'nun ne diyeceğini heyecanla beklerdi."

Pablo fısıltıyla sana bunları anlatırken Klara şampanya kadehlerini peçeteyle silmiş, Alberto ise gece yarısı sergisini hazırlamıştı.

Alberto'nun bir yerlerden çıkarıp getirdiği çalışmalarına, sindire sindire hiç acele etmeden bakıyorduk. Her heykelde hayranlığımız biraz daha artıyordu. Küçük, dar odayı İspanya'nın, devrimin, Rusya'nın imgeleri dolduruvermişti. Değişik boyutlarda İber boğaları, Kastilyalı kadınlar, Rus dilberleri daha neler yoktu ki...

Anımsıyorum da Nâzım, yukarı kaldırdığı elinde bayrak taşıyan bir kadın figürü seni oldukça sarsmıştı. Bir metreden daha kısa bir çalışmaydı, ama geleceğin muazzam dünyasını betimliyordu.

"Bu heykelin nereye dikilmesini isterdiniz?" diye sordun canlı bir sesle.

"Faşizmin olmadığı herhangi bir kentin büyük bir meydanına. Madrid'e elbette. Moskova'da da görmek isterdim kuşkusuz. Örneğin, Manej Meydanı'nda harika bir alan var... Çok seviyorum Moskova'yı."

"Çok yüksek olması gerekir bu heykelin, değil mi?"

"Yirmi metre kadar," diye yanıtladı Alberto. "Bayrağımızın ülkü ve amaçlarını bu şekilde ortaya koymak isterim."

"Harika bir düşünce bu. Göreceksiniz birçok ülkenin, pek çok kentine mutlaka dikecekler bu anıtı..."

Kısa bir sessizlikten sonra gene sen sordun:

"Hayattayken İspanya'ya döneceğinizi ümit ediyor musunuz?"

"Elbette," diye güvenli bir ses tonuyla yanıt verdi Alberto. "Ama ellerim boş dönemem vatanıma. Ayrı kaldığımız sürece İspanyol yontucusu olarak yaşadığımı görmeleri için çok çalışmalıyım. Anlıyorsunuz değil mi?"

“Evet kardeş. Hem de öyle iyi anlıyorum ki! Daha önce tanışmamış olmamız ne yazık...”

Affet beni Nâzım. Sen bu dünyadan göçüp gitmeden altı ay önce Alberto’nun öldüğünü sana söyleyemedim... O, evine, vatanına senden önce döndü. Üzülme, artık onlar sıkıntıda değiller. İspanyollar Alberto’nun adına güzel bir müze açtılar. Halk sevgiye her zaman sevgiyle karşılık verir.

Albertolar’dan çıkmaya hazırlandığımızda sabah oluyordu. Pablo, Alberto’nun az önce kendisine hediye ettiği heykeli övünçle taşıyordu. Sen gizlemeye gerek duymadığın kıskançlıkla bakıyordun ona. Sonunda kendini tutamadın ve çalışmalarından birini sana satıp satmayacağını sordun Alberto’ya. Pablo Alberto’nun yanıtını çevirmedi sana. Sokağa çıktığımızda ise Sovyetler Birliği’ne geldiğin yıl Alberto’nun evine gittiğini gerçekten mi unuttun diye sordu.

“Hiç anımsamıyorum,” dedin.

“Az önce anımsattı bana Alberto. Ona telefon edip seninle ve Aragon’la beraber geleceğimizi söylemişim. Hatırladım da gerçekten akşamın geç bir saatinde gitmiştik. Gece üçe, dörde kadar oturmuştuk. Hatta oğlu dördümüzün fotoğrafını çekmişti. İşte o zaman iki tablo satın aldın ondan! ‘Kışın Bir Başkırt Köyü’ ile bir natürmort. O sıra iki natürmort çalışması vardı ve biz üçümüz de satın almak istiyorduk. Sonunda Alberto birini sana, diğerini bana vermişti!”

“Ne diyorsun? Onlar Alberto’nun tablolarıydı, ha? Tabloları satın aldığım kişinin yüzünü bile unutmuştum. Bağışla, kardeşim. O zamanlar daha yeni gelmiştim. Etrafımda o kadar çok yeni yüz, yeni isim vardı ki... Türk kafamda hepsi birbirine girmişti. Muhteşem tablolardı onlar!”

Birisi gözlerimin önünde söz konusu tabloları tutuyormuşçasına net bir şekilde anımsamıştım onları. Olağanüstü güzel, ışıl ışıl, aydınlık bir natürmorttu. Altın işlemeli Başkırt halının fonunda soğan ve patates vardı. Manzara ise başkaydı. Kışın bir çiftlik. Önde, kocaman çatısı karlarla kaplı tomruktan yapılmış bir ahır vardı. Etraf kar tepeleri ile doluydu. Uzaklarda küçük kırmızı bir bayrak sallanan direk görünüyordu.

Sonradan Alberto'nun o tablosundaki direğin anlamını Klara'ya sormuştum. Son savaş sırasında, oğulları ile beraber Başkırdistan'a gönderildiklerini anlattı bana. Orada bir köyde yaşamışlar. Kışın her şey karlar altındaymış. İnsanlar çalışmaya gidiyorlarmış, ama hiçbirinde saat yokmuş. Öğlen yemek vakti geldiğinde ya da iş bitiminde direğe kırmızı bayrak çekilirmiş. Böylelikle, uzaklarda da çalışsalar herkes dinlenme vaktinin geldiğini anlarmış. Klara'nın dediğine göre, Alberto savaştan sonra 1945'te Moskova'da o günlerin anısına yapmış bu tabloyu. Bu hikâyenin ardından Klara bana o gün senin yontu satın alma isteğin üzerine Alberto'nun verdiği yanıtı bilip bilmediğimi sordu. Bilmediğimi öğrenince:

"Alberto: 'Nâzım iki tabloyu geri satar mı acaba?' diye sordu. Çok mutlu olacaktı onları geri almakla," dedi.

Senin tabloların yitip gitti Nâzım. Pablo ise Alberto'nun kendisinde bulunan çalışmalarını Ulusal Şili Müzesi'ne armağan etti.

"Alberto'nun iki güzel tablosunu ve daha nice olağanüstü çalışmayı böyle aptalca yitirdiğim için kendimi asla affetmeyeceğim," demiştin Pablo sana Alberto'nun tablolarını anımsattığında. "Her seferinde böyle ahmakça bir duruma düşmemin bir nedeni insanlara güvenme alışkanlığım, diğeri de Sovyet kanunlarını iyi bilmemem. Berbat bir şey bu başıma gelenler, kardeşim... Dostlarım mahkemeye vermemi, yani mide bulandırıcı bir süreci başlatmamı söylüyor. Aslında tüm meseleyi parti liderim Bilen, SBKP Merkez Komitesi aracılığı ile beş dakikada halledebilir. O kadın Parti üyesi. Onların kadına bir telefon etmesi yeterli olur. Oysa olanlar Bilen'i keyiflendiriyor, kıs kıs gülerek 'Ne o, büyük şöhret peşindesin galiba? Tüm bu debdebe nene gerek? Öldükten sonra müze mi lazım sana?' diyor ve başlıyor bana ders vermeye. Lenin'in, laf aramızda öldükten sonra her köşe başında müzesi ya da anıtı olan adamın, alçakgönüllülüğünü anlatıyor..."

Fakat Pablo kükremeyi sürdürmüştü. Kendisi gidip tabloları satın almak, oldukları yerden çekip çıkarmak istiyordu. Onlara kalp krizinin ardından sana yamanmış yüzsüz bir karının değil, Türk ya da İspanya halklarının sahip olması gerektiğini söylüyordu bağıra çağıra.

"Anlasın herkes, eninde sonunda ben de sakin bir yaşam istiyordum. Burama kadar gelmişti. (Elinle boğazını göstermiştin.) Hakkımda çıkan tüm

dedikodular, bilinçli yalanlar bezdirdi beni. Beni anlayabiliyorsun değil mi Pablo?”

“Peredelkino’daki ev konusunda böyle düşüncesiz davranmaya hakkın yoktu Nâzım,” demişti Pablo öfkeli öfkeli. “Kimler tarafından kuşatıldığını göremedin mi yani? Dünyanın gözünde sen Türk kültürünün ve özgürlüğünün simgesi olmuş bir adamsın! Biz hepimiz, senin dostların seni mutlu etmek, zorunlu gurbet yaşamını biraz olsun renklendirmek için verdik sana armağanlarımızı, ama bunların özünde Türk halkına olan sevgimiz yatıyordu, aynı zamanda. Örneğin ben, pek çokları için Şili anlamına geldiğimi biliyorum. Benim evim her zaman halkımın gururu olacak. Nasıl akılsızca tepki verdin? Senin kaderin de aynı. Vera, kusuruma bakma, sözlerimi doğru algıladığını umarım.”

Sen kendini temize çıkartmaya çalışmıştın:

“Noterde hazırlattığım belgeyle gündelik eşyaları bıraktım doktora. Kır evinin mobilyaları, kap kaçak, yastıklar filan yazılıydı listede. Devlet tahsisi evi terk ederken, eski tencereleri yeni hayatıma sokmak istemedim. O listeye nasıl olup da tabloların, kitapların, üstüne üstlük benim kâğıtlarım ve el yazmalarımın eklendiği karanlık bir durum! Ev bomboş kalmış. Kapı kolları, kilitler bile sökülmüş, kablolar kopartılmış! Bu kadın benim evimde yaşıyordu bir de... Kısa bir süre önce eski şoförlerimden biri haftada bir kez doktoru Lubyanka’ya götürdüğünü itiraf etti. Her seferinde yanakları kıpkırmızı çıkarmış binadan...”

“Onunla yattın mı Nâzım?” diye hüzünle sordu Pablo.

“Evet, kardeşim,” dedin. “Bırak Vera bilsin.”

“Seni anlıyorum Nâzım,” diyerek ciddi destek verdi sana Pablo ve ekledi:

“Aklıma gelmişken senin bu yeni şoför nereden çıktı?”

“Bilmem ki kardeşim. Birilerinden şoför aradığımı duymuş, çıktı geldi.”

“Evet...” demekle yetindi Pablo.

“Olmaz ki, Allah kahretsin, herkesten de şüphelenilmez ki!” diye parladın.

“Vera, bizim şoför nasıl güzel Fransızca biliyor bir bilsen! Geçen gün arabada bizim eski dinozorlardan birine sövüp sayıyordum. Bir baktım parmağıyla yukarıyı gösteriyor.”

Omuzlarımı silkeledim. Hüzünlenmiştik hepimiz.

O günden sonra görüşmeye başlamıştık Alberto’yla. Hatırlıyor musun, bir gün National Otel’in restoranında öğlen yemeği yiyorduk. Pablo ile Matilda, Alberto ile Klara, Meksika Büyükelçisi ile karısı ve Vera Kuteyşçikova, hepimiz bir masanın başında toplanmıştık.

Geçenlerde Klara anlattı. İspanyol Vera Kuteyşçikova, Pablo’nun deyişiyle “pejmürde Verita”, yazdığı kitapta bu komik öğlen yemeğinden bahsediyormuş. Tüm eğlence boyunca Pablo ile sen, benzerine az rastlanır güzel söz yarışmasına girmiş gibiydiniz. Pablo: “Ah, Matilda’yı deliler gibi seviyorum,” dedikçe, sen: “Ah, Vera aşkım,” deyip durmuştun...

Şimdi sık sık Pablo’nun Matilda’yı şarkı söylerken büyülenmişçesine dinleyişini anımsıyorum. Nasıl da heyecanla Matilda’ya gitarı getirip gururla seyrederdi sevdiği kadını! Sabaha kadar söylemesi için yalvarırdı... Etraftakiler sıkıntıdan patlar, kimileri de dalga geçerdi onlarla. Çünkü gerçekte Matilda’nın sesi yumuşak olmasına rağmen şarkı söylemeye yetecek güçte değildi. Şarkıları ancak Pablo gibi delicesine seven birisini etkileyebiliyordu. Evet, Nâzım kimin kim olduğunu şimdi öğrendim. Şairlerin güzellikleri abartma eğilimde insanlar olduklarını ve sevdiklerinin yeteneklerini yücelttiklerini biliyorum, artık.

Matilda’nın ateş saçan saçlarını anımsıyor musun? İpek halkayla toplanmış kızıl alev seli. Çılgıncasına severdi Matilda’nın saçlarını Pablo. Hatırlıyor musun, bir keresinde National Otel’indeki odasına gittiğimizde nasıl da üstüme atılmıştı?

Pablo, kafamı tuttuğu gibi topuzumu tutan tokaları çıkarıp yere atmıştı. Bir yandan da deli gibi: “Bir daha sakın böyle yapma,” diye bağırıyordu. Sonra saçlarımı kulaklarımın arkasına alıp omuzlarıma dökülen saçlarımı parmaklarıyla taramaya başlamıştı. Hareketleri öyle sertti ki canım yanmış,

acıdan bağırmıştım. İşini bitirince keyifle divana çökmüş ve Buda heykeli gibi donmuştu.

Sen dostunun yaptığından mutlu olmuş:

“Seninle aynı görüşteyim, kardeşim. Tamamen aynı görüşteyim!” demiştin.

Pablo ise Tretyakovskaya Galerisi’ne giden Matilda’nın şalını okşamaya koyulmuştu. Şiddetli bacak ağrısı yüzünden ona eşlik edemediği için dertleniyordu. Hafifçe pantolonunun paçalarını yukarı kaldırıp ağrısının nedeni şişlikleri gösterdi bize. Karısına Moskova’yı kendisi gösteremediği için çok üzgündü.

“Basit bir işçi ailesinden geliyor,” demişti bize Matilda için. “Şimdiye kadar ki ömründe ne görebilmiş ki? Berbat kafelerde gitar çalıp para toplamaya çalışmış...”

Matilda gideli daha çok az bir zaman olmasına karşın Pablo hasretle yanıyordu.

“Sen beni anlarsın, Nâzım. Anlarsın...”

“Elbette, kardeşim. Bize olanlar oldu, artık iflah olmayız. Ama ben kendi adıma söyleyeyim, çok memnunum.”

Pablo dayanışma işareti olarak göz kırptı ve yemek yemeği önerdi.

Nâzım neden seninle konuşup Alberto’yu anımsarken, sanki Pablo için ağlıyorum? Oysa o yaşıyor ve yaşadığına göre de sensizlik acısı çekiyor. Arada bir selamları geliyor bana bir de kanayan yaralar gibi şiirleri:

Ne yitirdim ben, ne yitirdik biz,

Nâzım bir kule gibi yıkıldığında,

Parçalandığında mavi bir kule gibi?

Bazen öyle geliyor ki bana, güneş de gitti onunla.

Çünkü gün’dü o,

Altın bir gün’dü Nâzım

Ve gerçekleştirdi görevini şafakta,

Zincirlere ve cezalara karşı.

Elveda, ışıklar saçan arkadaşım!

Dayan Pablo, koru kendini. Şairler, tıpkı ağaçlar gibi, insanların soluk almalarını kolaylaştırmak için uzun yaşamak zorundadır.

Birlikte yaşamaya başladığımızda akıl almaz derecede kıskanç olduğunu gördüm. Sakinleşmemiş, aksine bir gün ekmek almaya çıkıp geri gelmeyeceğimden, eski kocama döneceğimden daha beter korkar olmuştun. Ya da başıma bir şey geleceğini düşünüyor, bir arabanın altında kalacağım, köprüden aşağı uçacağım gibi felaket senaryoları yazıyordun... Beş dakika olsun gözünün önünden ayrılmamı istemiyordun. “Ekmek gerekiyorsa ya beraber gidelim ya da ekmeksiz kalalım,” diyordun bana.

O zamanlar senin için ne anlam taşıdığımı, beni kaybetme korkunu ve hatta sevginin büyüklüğünü kavrayamamıştım. Korkuların, beni kapatıp izole etme eğilimin ürkütücü geliyordu bana. Bu hiç beklemediğim tuhaf ve zor bir durumdu. Sen ise diline dolamış, yineleyip duruyordun:

“Neden ben kanguru değilim, sanki? Ana kanguru olsaydım da seni karın cebimde taşıyaydım. Ne mutlu hayvanlar şu kangurular!”

Çelişkili konuşan biri varsa o da sendin Nâzım. Bir yandan ZAKS[75] MAKS hikâye diyor, insanların birbirine mühür, imza gibi saçmalıklar olmadan inanması gerektiğini savunuyordun. İnsanlar sevgilerinde özgür olmalıydılar. Aksi takdirde kanun onları suça teşvik ederdi. Devrimden sonra ortaya çıkan sivil nikâhın en iyi yöntem olduğunu söylüyordun. Böylelikle, kadınla erkek hür irade ve bilinçle, ilişkilerini, sevgilerini yönlendirme olanağına sahip oluyordu. Ağzından sık sık, gelecekte kuracağın ailenin biçimsel ve içerik olarak burjuva öğretilerinden farklı

olacağı söylemleri dökülüyordu. Ama benimle olan ilişkinde geleneklere bağlı kalmayı istiyordun.

Seninle yaşadığım halde kimliğimde başka birisinin soyadını taşımam seni çileden çıkartıyordu. Rica edip yalvarmış, boşanmamı istemiştin. Ruh halini açıklayamadığını, ama ayrılırsam sakinleşeceğini ve korkularının biteceğini söylemiştin. Bense boşanma işini ağırdan alıyor, acı çektiğini bildiğim insana daha fazla eziyet etmek istemiyordum. Kendimi mahkemede, yabancılar özel yaşamıma müdahale ederken hayal edemiyordum. Yaşamımın detaylarını onlar nereden bilebilirdi ki? Üstelik bilmeleri de gerekmiyordu.

Sonunda boşandım. Birkaç gün utana sıkıla bayram ettin. Ve sonra beni kaybetme korkun arttı.

Kendimden bile kıskanıyordun beni. Sessizliğimden, arkadaşlarımdan kıskanıyordun.

“Kendi aranızda bu kadar uzun ne konuşuyorsunuz ki? Benim vaktimden çalıyorsun. Sonra çok zamanın olacak. Benim yok ama.”

Telefonun çalmasından, eve gelen herkesten, ayaklarıma dolanan sokak kedisinden, kitaplardan kıskanıyordun beni.

“İncil okur gibi Hemingway okuyorsun. Benim kitaplarımı onu okuduğun gibi saatlerce okumuyorsun ama. Bir özelliği yok. Orta yollu bir yazar.”

Oysa Hemingway öldüğünde kederinden ne yapacağını bilememiş, evin içinde kendini oradan oraya atmıştın.

Bir tiyatroya ya da Yazarlar Evi’ne gittiğimizde etraftakilerin ilgisini çekiyordum. Elbette, bu ilginin nedeni kendim değil, Nâzım Hikmet’in karısı olmamdı. Benim için kolay katlanılacak bir durum değildi, ama senin için daha da zordu. Oturduktan on dakika sonra, insanların patavatsızlıklarına kızar, sinirlenirdin. Tüm “heriflerin” ahlaksızca bana bakıp beni senin elinden almak için fırsat kolladıkları kanısına kapılırdın. Eskiden hoşlandığın insanlardan artık hoşlanmaz olmuştun. Çoğu zaman

eve düşündüğümüzden erken dönerdik. En alışılmış sözleri, nezaketten söylenmiş lafları hiç olmayacak şekilde tersinden algılıyordun.

Bir gün, suratın allak bullak olmuş, kızgın bir halde gelmiştin eve. Nedeni, Edebiyatçılar Evi'nde konuştuğun birinin, havadan sudan lafladıktan sonra: "Vera nasıl? O gelmedi mi?" diye sormasıydı.

"Anlıyor musun?" diye bağırmıştın. "Beni komik duruma düşürdü! Sana çok yakın olan ya da seninle gerçekten ilgilenen biri böyle sorabilir ancak! Ona ne senin gelip gelmemenden?!! Niye seninle ilgileniyor ki! Peki, bu hitap şekline ne demeli? Vera'ymış! Sizde, insanlara isim ve baba ismi birlikte hitap etmek gerekmiyor mu? Neden sana yalnızca "Vera" demelerine izin veriyorsun? Tabii, benim resmi karım olmadığın için herkes benimle böyle konuşma hakkını kendinde bulabilir. Ben de ağızlarının payını veremeden öyle susar kalırım!"

Kısacası, sakinleşmenin tek garantisi resmi nikâh olarak görünüyordu. Ama artık sana inanmam olası değildi. O zaman, eşine ancak sizin köylerinizde rastlanabilir kıskanç adamlara döneceksin gibi geliyordu bana. Hapiste tanıştığın kendi karılarını öldüren adamların öykülerini sen kendin anlatmıştın bana. Senin de cahil bir Türk köylüsü gibi davranıp yüzümü kapattırmandan, beni dört duvar arasına hapsetmenden ve pek çok şeyi yasaklamandan korkuyordum. Bu endişelerim nedeniyle resmi nikâh işine karşı çıkmıştım:

"Hayır, devrimden sonraki gibi sivil nikâhlı[76] yaşayalım."

Sen diller dökmüş, üzülüp kızmıştın. Anneme gittin, beni uyarmasını rica ettin, işi öyle bir noktaya getirdin ki sonunda insanların hakkımda saygısızca konuşmalarına neden olduğumu söyledin bana.

Bildiğimden şaşmıyordum. Başımı örtüyle kapattıracağından gerçekten korkuyordum. Ayrıca, sınırsız sevgin ve beni kaybetme konusundaki çılgınca korkunun yaşamımızı cehenneme çevireceği düşüncesi ürkütüyordu beni. Sonunda çareyi daha önce denemediğin bir yönteme başvurmakta buldun ve Volpin'i arayıp gelmesini rica ettin.

Üçümüz masa başına oturduğumuzda neden evlenmemiz gerektiğini son derece mantıklı gerekçeler öne sürerek açıklamaya başlamıştın: Sık sık dünyanın dört bir yanına seyahat ediyordun ve bu seyahatlerde beni yanında götüremeyişin seni sinirlendiriyor ve çok üzüyordu. Çalışmalarını aksatmana neden oluyordu. Üstelik senin yanında ikamet belgesi olmadan kalıyordum. (O zamanlar resmi kaydın bu işe yeterli olduğunu düşünüyordun.) Otelde de birlikte kalamadığımızdan Leningrad'a bile birlikte gidemiyorduk. Asıl önemlisi, sana bir şey olması durumunda, "hiç kimse" olacak ve beş parasız, "çıplak popomun üstüne" asfalta oturup kalacaktım. Geleceğim konusunda çok kaygılanıyor, düşündükçe çıldıracak gibi oluyordun. Evlenirsek, Sovyet kanunlarına göre ölümünden sonra otuz yıl daha beni karın olarak geçindirebilecektin. Yazarlar Birliği'nin hukukçusundan öğrenmiştin bunu. Tüm bu gerekçeleri anlatmış, anlatmış, anlatmıştın. Söylediklerinin hepsi de mantıklıydı, karşı çıkabilme olanağı yoktu. Kendi açından açıklamıştın konuyu Volpin'e, benim karşı çıkma nedenimden ise hiç bahsetmemiştin.

"Volpin, kardeşim. Sen söyle Vera'ya, seni dinler."

Volpin işte o zaman sordu neden karşı çıkıp istemediğimi. "Bilmiyorum, kendin sor," dedin.

"Çünkü o geri kafalı bir adam," dedim.

"Hah, işte başlıyor. Bak neler neler anlatacak," dedin. Sesin yükselmişti.

"Nasıl yani, 'geri kafalı?'" diye ciddiyetle sordu Volpin.

"Çünkü size kelimelerle anlatamayacağım kadar çok herkesten ve her şeyden kıskanıyor beni. Size ne kadar anlatsam da bunun ne demek olduğunu tam olarak algılayamazsınız. Ancak görmeniz, her gün, her dakika yaşamanız gerek. Bu o kadar acı verici, o kadar dayanılmaz ki ne yapacağımı şaşırdım kaldım. Bir de karısı olsam var ya..."

Bu meseleyi uzun süre konuşmuştuk. Herhalde sabaha kadar sürmüştü. Volpin, sorunu çözmek için beni kimden kıskandığını, neler duyumsadığını, bana güvenip güvenmediğini sormuştu. Yüreğinin derinliklerinde nelerin

gizli olduğunu o zaman ilk kez işitmiştim. Korkunun temelinde yatanları şöyle açıklamıştın:

"'Bir Aşk Masalı' adlı oyunumu biliyorsunuz. Hapiste yazmıştım onu. Henüz gençtim ve kahramanlarımınki gibi bir aşk yaşamamıştım henüz. Yani bu, oyunlarım içinde en iyisi olarak nitelendirdiğim oyunumu tam anlamıyla kuramsal olarak yazmıştım, anlıyor musunuz? Şimdi kendi başıma geldi aynısı. Sırılsıklam âşık oldum. Sizin burada buna 'kuğu şarkısı'[77] deniyor. Kuğu şarkısı mıdır, manda şarkısı mıdır, orasını bilmem, ama durum bu. Yüreğimin yapabileceği son şey bu. Şimdi beni anlayabilesin diye açıklayacağım kardeşim, bu hale gelmemin farklı nedenleri var: Öncelikle yaşım. Düşünsene, şimdi örneğin, kırk yaşımda olsaydım böylesine sevdalanmaz ve bu kadar acı çekmezdim. Daha az ateşli bir sevda olurdu o zaman. Neden mi? Çünkü birlikte yaşayacağımız koca bir ömür olurdu önümüzde. Çocuklar filan, tüm normal insanlarda olan şeyler yani. Kırk yaşında olmayışım yetmiyormuş gibi bir de hastayım üstelik. Geçirdiğim kalp krizi, hastalığım yaşamaya, sevmeye çok az vaktim olduğu duygusunu daha da perçinliyor, anlıyor musunuz? İşte bu nedenle her dakika onun yüzünü karşımda görmek istiyorum. Ve yanında ben olmaksızın dükkânlarda, başka insanlarla, kitaplarla geçirdiği vakit acı veriyor bana. Düpedüz acı çekiyorum. Biliyorsunuz, yaşamımın ciddi bir süresini hapislerde geçirdim. On yedi yıl boyunca bir kadın imgesi canlandırdım gözümde. Gönlümü avutmanın bir yoluydu bu. İnsan hapiste başka ne yapabilir ki? Durmaksızın hayaller kuruyor, bir kadını canlandırıyordum zihnimde. Ve işte birdenbire karşıma çıktı o kadın. Böylesine gecikmiş olarak. Benzer kadınlar on yıl, yirmi yıl önce de vardı, şüphesiz. Olmaması olanaksız. Ama ben onlardan biriyle, Vera'yla karşılaştım. Üstelik de biliyor musunuz, Vera ailemin kadınlarına çok benziyor. Tüm teyzelerim, Sara teyze örneğin, sarışındı. Vera'nın onlara bu kadar benzemesi çok şaşırtıcı! Bizde, Türkiye'de oldukça seyrek rastlanan, fakat tıpatıp Vera gibi olan tam beyaz tenli kadın tipi vardır. Bu nedenle, o benim için sadece Rus değil, aynı zamanda benim topraklarımın insanı. Görüyorsunuz işte, genç, sağlıklı. Yüzündeki ifadeye bakın, başına buyruk, özgür ruhlu. Tüm bir yaşam var önünde... Ve siz telaşa kapılmamamı istiyorsunuz benden. Başka bir erkek sorunundan kaynaklanmıyor benim kıskançlığım. Gerçi, yanında gördüğüm tüm erkeklerden kıskanıyorum onu, hatta adam bile dövebilirim, ama benimkisi başka bir durum, daha derin.

Fakat herhangi bir adamı... isterse çirkin, göbekli, ahmağın teki olsun, gözlerini Vera'ya dikmesi telaşa kapılmama yetiyor. Onu yitirmek istemiyorum çünkü. Aşkın, kimi zaman mantık sınırlarının dışına taştığını iyi biliyorum. Bir bakarsın, evimizin kapısı açılır, çelimsiz, aptalın biri içeri girer, ama bir kıvılcım çakar aralarında, her şey biter! Her şey! Aşk her zaman, bendeki gibi akıllı olmaz. Çoğu kez öyle aptal, öyle aptaldır ki! İşte böyle Volpin kardeş, işte böyle... Anladın mı şimdi? Bu nedenlerden dolayı ıstırap çektiriyorum ona. Bu yüzden birazcık destek istiyorum... Belki de bir yararı olmayacak nikâh dairesinin, ama belki de... Denemek gerek..."

Volpin paltosunu giymiş kapının önünde dikildiğinde beni kucaklamış ve yumuşacık sesiyle: "Evlen, onunla," demişti. "Seven bir erkeğin güçlü duygularının etkisiyle böyle davranıyor. Bu iyi bir şey. Sen de Nâzım, biraz yavaş ol. Türk tutkuların ağır geliyor Vera'ya, taşıyamıyor. Biraz gayret et, yumuşamaya çalış. Yoksa her şey yolunda. Çok iyi olacak. Eminim."

Nikâh dairesine gidişimizi anımsıyorum. Taksiye binmiştik. Yanımızda dostumuz Tosya vardı. Nikâh dairesine vardığımızda Tosya ile ben binaya doğru ilerlerken sen taksinin parasını ödemek için kalmıştın. Arkamızdan yetiştiğinde kahkahalarla gülüyordun.

"Şoförle aramızda çok komik bir konuşma geçti. 'Yoldaş, siz Nâzım Hikmet misiniz?' diye sordu bana. 'Evet,' dedim. Bu sefer: 'Kimin evleneceğini,' sordu. 'Ben,' deyince de kederle: 'Aman, Hikmet yoldaş, onca yıl hapiste yattığınızı okumuştum. Mahpusluktan bıkmadınız mı?' demesin mi? 'Alışmışım bir kere kardeş. Ne yaparsın işte, alışkanlık!' dedim."

Nâzım Hikmet ve Vera Tulyakova'nın evlilik belgesi. 18 Kasım 1960

Ne kadar komik olsa da nikâhlanmamız biraz sakinleştirmişti seni. Beraber seyahat edebiliyorduk artık. Ayrılmak zorunda olmamamız seni mutlu etmişti.

Sana daha önce bahsettim mi anımsamıyorum, Nâzım. Betimlemesi güç bir şeyler oluyordu bana. Nereye gidersem gideyim, kalabalığın içinde aynı yüzü görüyordum. Gizlenmiş, çekingen bir çift genç kız gözü dikkatle bakıyordu bana. Sokak kapısının koluna iliştirilmiş çiçekler buluyordum. Kimi zaman da posta kutumuzda, içinde uyku ilacı olan paketler bırakılıyordu... Gerçekten de aylardır uyumuyordum, ama kim bilebilirdi ki bunu? Bir de mezar taşının altına saklanmış gümüş sofra kaşığı

bulmuştum... Birisi toprağını havalandırmak için mezarlık küreği kullanmak istememişti?!

Geçenlerde mezarında otları kesen genç bir kız gördüm. Yüzü tanıdık geldi. Beni görünce gitmeye yeltendiyse de kalmasını rica ettim. Seninle hiç tanışmamış, ama şiirlerini annesi sayesinde sevmiş. Evlerinde tüm kitapların, şiirlerin, yazıların varmış. Aileden biri gibi yaşıyormuşsun onlarla.

“Tıp, Nâzım gibi birini yaşatacak güçte değilse, tıp eğitimi almanın ne anlamı olabilir ki,” demiş Mila annesine.

Ve senin ölümünün ardından üç yıl başarıyla okuduğu tıp fakültesini bırakmış...

Dediğine göre kendisi gibi pek çok arkadaşı da senin şiirlerine hayranmış ve pek çoğu Türkçe öğreniyormuş... Doğum günümde onları bize davet ettim. Ender rastlanan iyi eğitim almış, entelektüel kızlardı. Hemen hemen hepsi Moskova’nın değişik üniversitelerinde eğitim görüyorlardı. Utana sıkıla dolaştılar senin yaşadığın evde, Nâzım. Çay içerken kızlar seninle nasıl yaşadığımı anlatmamı istediler.

Defalarca sormuştun: “Vera, yanında ben olmadan insanlarla konuştuğunda benden bahsediyor musun? Nasıl da dinlemek isterdim anlattıklarını! Rica etsem bir kerecik de bana anlatsan, sonra neler anlatacağını hayalimde canlandırmak istiyorum...”

Şimdi biliyorsun. Geceleri sana anlatıyorum.

Hiçbir zaman yaşını saklama ihtiyacı duymadın. Tüm süsün her zaman biçimli kesilmiş saçların, özenli tıraşın, tertemiz ellerin, boyalı ayakkabıların ve gün içinde değiştirdiğin iki beyaz gömleğindi. Bana da sürekli söylenirdin:

“Vera, al, sigara iç! Yaşamdan zevk almayı öğrenmelisin... Vera, küpe taksana!.. Vera, yüzük tak!.. Ailemdeki tüm kadınlar takı takarlardı. Takısız kadın, ne olursa olsun benim için çıplaktır... Neden bir aydır bu deri etekten başka bir şey giymedin? Sanki giyecek başka bir şeyin yok!.. Yarın da bu

eteği üstünde görürsem onu parçalayıp çöpe atacağım, haberin olsun. Bugün tiyatroya gidiyoruz. Şık bir şeyler giy lütfen, benim için. Çok rica ediyorum, Verusya...”

“Hiç gereği yok Nâzım. Oyuncak bebeklere benziyorum öyle.”

Ama hiçbir bahane dinlemek istemezdin:

“Vera, neden güzel şeyler giymekten çekiniyorsun? Ne yani, biz onları çalmıyoruz ya! Alınterimizle kazandığımız para ile alıyoruz! Hem de nasıl zor kazandığımızı kendin gayet iyi biliyorsun. Hiç anlamıyorum seni.”

“Tiyatroda parasını alınteriyle kazanan başkaları da olacak. Benim sahip olduklarımın onlarda olmamasının suçlusu onlar mı? Kısa bir süre önce benim de hiçbir şeyim yoktu. Ben daha unutmadım bunu.”

Tüm bu ikna çabalarım boşa olurdu.

“Nâzım, Nâzım, Nâzım, yalvarıyorum sana, bir tanem. Bana bakma lütfen, sahneye bak,” diye fısıldamıştım kulağına. Tiyatroda salonun en orta yerinde, herkesin gözü önünde oturmuştuk. Herkes Nâzım’ı gözleme şansı bulmuşken, sen sırtın sahneye yarı dönük, çiçek ya da manzara seyreder gibi bana bakıp durmuştun.

“Sahne öylesine iç sıkıcı ki! Dekorlar bir felaket, iğrenç oynuyorlar bir de. Seni seyretmek daha hoşuma gidiyor,” demiştin.

Daha etkileyici olaylar da var. Hatırlıyorum da, bir yaz günü bizim duraktan troleybüse binmiştik. Ben bilet alırken sen troleybüsün ortasında bir yere oturup, sırtını cama dayamış etraftaki insanları seyre koyulmuştun. Keyfin yerindeydi. Hafifçe gözlerini kapatıp kafanı bir omzundan diğerine sallamaya başlamış ve aldığın her nefeste birlikte yüksek sesle itiraf etmiştin:

“O-ho-ho, yoldaşlar, bu avradı ne çok sevdiğimi hayal bile edemezsiniz...”

Troleybüse öyle bir ölüm sessizliği çökmüştü ki yolumuza devam edememiş, bir sonraki durakta inmiştik.

“Ben ne yaptım ki Vera?” demiştin. “Kimseye sövüp küfretmedim. Alt tarafı aşkımı söyledim.”

Bir keresinde de kuaföre gitmiştim. Saçlarımı onlarca iri bigudiyle sarmışlar, sonra da kafamı koca kurutma aletinin içine sokmuşlardı. Kuaför Bolşoy Tiyatro’nun yakınında olduğundan, benimle aynı sırada yirmi kadar balerin de oturmuş, saçlarını kurutuyordu. O sıra içeri giren biri:

“Nâzım Hikmet yan salonda. Tüm kuaförü dolaşıp birisini arıyormuş. Kim olabilir ki acaba?” dedi.

Tam o sırada kapının eşiğinde sen belirdin. Nedense çok utanmış ellerimle yüzümü kapamıştım. Sen kurutma makinelerinin altında oturan kadınlara baka baka tüm salonu dolaştın. Benim önümden de geçtin, ama beni tanıyamamıştın!

Eve döndüğümde sorularınla üzerime atılıp nerede olduğumu sormuştun. Ben de tüm saflığımla olanı biteni anlatmıştım sana. İşte o zaman küplere binmiştin.

“Aman ne rezalet! Nâzım Hikmet onu aramış! Bilseler kadınların hepsi kıskançlıklarından çatlardı.”

“Evet,” demiştim. “Onların yerinde olsam ben de çatlardım.”

İşin güzel yanı saçmalıklara kızgınlığının uzun sürmemesiydi. Her şeye rağmen altın gibi bir kalbin, olağanüstü bir karakterin vardı. Elveda, mutluluğum, yaşamım benim.

Anımsıyor musun, “Düşünde ne gördün?” diye sürekli sorardın bana. “Anlatsana cancağızım,” derdin.

Eskiden çok seyrek düş görürdüm. Ve bağışla beni, canım. Seninle yaşadığımız sürede çok az doydum uykuya. Çok geç dalardın uykuya. Gecenin ikisinde, üçünde ancak. Dalman için elimi tutman, sesimi duyman gerekirdi. “Kusura bakma, cancağızım, sana eziyet ediyorum. Biliyorum uyumak istiyorsun, ama ya yarın seni göremezsem? Sabret, güzelim. Biraz daha otur benimle,” derdin.

Geceden korkardın hep. Ancak, sen uykuya daldığında kapatırdım ışığı. Huzursuzdu uykuların. Uykunda korkuyla "A-a-ah! Vera! Vera! Vera!" diye bağırmanın nedenini bir türlü anlayamamıştık. Fırlayıp sağa sola çarparak ışığı yakar, başını okşardım. O zaman kâbuslardan kurtulur, yana döner, hemen dalardın uykuya. Bunun nedenini doktorlara da sormadık. Her şeyin hapiste başladığını söylemiştin. Kâbusların, genellikle heyecanlı olduğun zamanlarda, bir şeye kırıldığında, endişelendiğinde seni uyutmadığını ayrımsamıştım. Son altı ay hemen her gece, kimi gecelerde de iki üç kere uyanıyordun. Bana yıllardır hep aynı düşü gördüğünü söylemiştin: Azgın köpekler saldırıyordu üstüne. Tam dişlerini boğazına geçirdikleri sırada nefesin kesiliyor, bağırmaya başlıyordun.

Ne tuhaf, tiyatro sanatçısı Mihoels'i[78] de yıllarca rüyalarında azgın köpeklerin kovaladığını okumuştum, bir dergide.

Romantika'da[79] kurguyu, yasadışı koşullarda yaşayan roman kahramanı komünisti bir köpeğin ısırması ve polis korkusuyla doktora gitmemesi üzerine kurmuştun. Kırk gün boyunca, köpeğin kuduz olup olmadığını bilmediğinden aklını kaçıracak duruma geliyordu. Bu öykünün senin berbat düşlerinle, kâbuslarınla bağlantılı olduğunu biliyordum. Tüm bu bildiklerime rağmen senin geceleri keder ve acıyla bağırmana alışamadım. Sen uykuya daldıktan sonra, her seferde, dehşetten kalbim küt küt atarken "A-a-a-a-h! Vera! Vera!" diye haykırışın defalarca yinelenirdi kulaklarımda.

Sabahları suçlu suçlu sorardın:

"Gene deli gibi bağırdım değil mi? Seni uyutmadım değil mi?

"Yok, sana öyle geldi herhalde," der kandırırdım seni. Doğru yanıt verdiğim on kerede bir olurdu ancak.

Sessizce –sana öyle gelirdi– kalkmayı severdin. Gürültü yapmadan –parmaklarının ucunda, ama sandalyelere çarparak– banyoya gider, özenle tıraş olurdun. Kar beyazı gömleğini giyip gazetelerin başına otururdun. Tabii, sigaranı ihmal etmeden. Her beş dakikada bir göz atardın bana, diz üstü çöker, yüzünü suratıma iyice yaklaştırıp öyle bakardın. Çoktan uyanmış olurdum, ama keyfini bozmamak için belli etmezdim. Yoksa sen bütün gün beni uyandırdığın, uyutmadığın için dertlenip dururdun.

Sabahı severdik. Her zaman mutlu kalkardık.

Sabahları oynadığımız bir oyunumuz vardı. Zevkle oynar, kurallarını bozmazdık. Sen tepsiyle gelinceye kadar ben “uyumak” zorundaydım. Canım, canım Nâzım, sevgilim, şekerim[80] küçük, sevimli mucizeler yaratmayı öyle güzel becerirdin ki! Kum döşenmiş tavada, bakır cezvede koca bir fincan Türk kahvesi yapardın bana. Kendi yönteminle biraz şeker, biraz tuz katardın. Şiirlerini yazdığın ciddiyetle pişirirdin kahveyi. Kahvenin taştığı zamanlar da olurdu. Sen aldırmaz, tekrar, tekrar yapardın. Şiirler de öyle değil mi, her zaman bir oturuşta yazılmıyorlar. Sonra Rus işi allı güllü tepsiyi alayım derken düşürür, önce tüm evi şangırtılarla inletirdin. Ardından gömleğinin koluyla bir güzel parlattığın tepsiye fincanı koyar, kahveyi üfleye üfleye doldururdun. Sıra lezzetli bir şeyler bulmaya gelirdi. Buzdolabını açıp önünde çömelir başlardın aramaya. Bir parça beyaz ya da kaşar peynir keser, bir dilim sucuk alır, birkaç bisküvi çıkartır koyardın tabağa... Tabağın altına kendin için birkaç çikolatalı şekerleme sokuşturmayı ihmal etmezdin. Kapıya görkemli bir omuz atar gelirdin yanıma. Tören askeri gibi başucumda hiç hareket etmeden durup beklemeye başlardın. Kahvenin kokusuna uyanacağımı düşünürdün. Ben oyunu bozmaz, havayı koklamaya başlar, açardım gözlerimi. Gülümserdim sana, çok mutlu olurdun. Tepsiyi başucumdaki küçük masanın üstüne koyar, Türk usulü bağdaş kurup halıya otururdun. Uykulu, dağınık saçlı halimi seyretmeyi severdin. Bu sabah dakikalarında savunmasız, daha da candan gelirdim sana. Bu sabah dakikalarında, tıpkı uzakta kalan çocukluğumda annemin baktığı gibi bakardın bana. Bu sabah dakikalarında kafanı, zihninden hızla geçen düşüncelere uygun sallar ve hayretle: “Ne yaptım ben, ne yaptım?” diye yinelerdin. Bu sabah dakikalarında sık sık bana sorardın: “Herhalde baban olmamı isterdin, değil mi? Zaten yakışanı da bu olurdu!”

Buluşmalarımızı güçlükle tekrarlıyorum ve yapamıyorum, buna dayanmak istemiyorum. Hayır, biz seninle birlikteyiz. Tüm dünyayla yeniden tanışıyorum. Bugün radyoda çalan müziğin ne olduğunu uzun süre anımsayamadım. Oysa, Brahms’ın beşinci dansıydı.

Bir keresinde Türkiye’den nasıl kaçtığını sormuştum sana.

“Sizin Pavlov yoldaş yardım etti bana,” demiştin. “Kitabı hapishanede geçmişti elime. Refleks koşulları konusunda yazdıklarını dikkatle okumuştum. Çok ilginçti gözlemleri. Sonra hapisten çıktığımda unutmuştum kitabı.

Tanganika’dan yazdığın dokuzuncu mektubunda o dönemden bahsetmiştin bana:

Hapisten çıktığım günleri hatırlıyorum,

hapisten çıkarıldığım günleri değil, çıktığım,

içerde kendimin dışarıda dostların ve zamanların zorlamasıyla çıktığım günleri hapisten.

Sevinç.

Düğün, bayram.

Sevinç,

kibirli biraz,

biraz şaşkın.

Sevinç,

dallarında hayallerin ve umutların parıltısı,

yemişleri değil, parıltısı.

Ve yüksek sesle anlatmak hapisaneyi herkese ve kendine.

Hapisane hâlâ düşlerine girer,

uyanırsın sıçrayarak.

Yakanı bırakmaz alışkanlıklarıyla yasakları hapisane yıllarının,

Kapatmazsın mektuplarının zarflarını,

karavana vakıtlarını beklersin,

ve akşamlar kararınca kapının dışardan kilitlenmesini,

yanmasını ampullerin kendiliğinden.

Sevinç,

Düğün, bayram.

ama bayram günlerinin de sonu var bütün günler gibi.

Bakarsın, evinin damı akıyor,

pencereler, kapılar onarılmak ister,

su getirtmek, açtırtmak gazı, elektriği,

yatak çarşafı almak, tabak, çanak, kitap.

Kolların hazır çalışmağa,

onlar içerde de çalıştırıldılar,

ama bilgi'n uyutuldu.

Paran da yok. Borca batmak da tehlikeli.

Nerden, neresinden, nasıl kurmağa başlamalı evini hürriyetinin?

Yani demek istediğim,

hapisten çıkanın haline benziyor hali Tanganika'nın[81]

Hapishaneden konuşmayı sevmezdin. İlginç öykülerdi anlattıkların ancak. Ağır bir hikâyeyse de dramatize etmeden aktarmaya çalışırdın. Sana acımalarını istemezdin. Ne var ki hapis yaşamından kalma pek çok alışkanlıktan güçlükle kurtulabilmiştin. İsveçlilerin otelde her sabah çarşafları değiştirmelerine hayret ederdin, örneğin. Tüm odalarda ışık yanmasından hoşlanırdın, hem de en parlaklarından. Karanlıktan, çitlerden, kilitlerden, izin belgelerinden, vizelerden nefret ederdin. Aydınlık evleri, düzenli sokakları, demokratik kentleri severdin.

İşte elimde Türkiye'den gelen kitabı tutuyorum. Senin hakkında yazılmış. Hapiste çekilmiş bir fotoğrafın var içinde. Yüreğim acıyla burkuluyor: Duvarın dibinde tek başına duruyorsun. Rüzgârdan, soğuktan yıpranmış uzun paltoya sarınmışsın. İnce, bağsız potinler var ayağında. Kederli, sıska bir mahpus. Göğsüne pis bir kediyi bastırmışsın, kendi içinde kendini yitirmiş, derin düşüncelere dalmışsın. İşte bu fotoğrafa bakıp neden senin daha fazla nazını çekmedim, seni daha fazla sevmedim, daha fazla korumadım diye kendimi lanetliyorum Nâzım.

Kedilerin yaşamındaki yeri az değildi. İlk gerçek şiirlerinden birini kediler için yazmıştın. Anımsıyor musun, ünlü bir tiyatro yönetmeninin karısı, hani piyanist olan kadın, nasıl yalvarmıştı da senden kedilerin korunması hakkında bir makale yazmanı istemişti? Kedi hakları için beraber mücadele vermenizi istiyordu.

Kadın: "Sizin bir sözünüz yeter, çocuklar kedilerin kuyruğuna yapışmaktan vazgeçerler," demişti.

Yanılmıyorsam, Hayvanları Koruma Derneği'nin kedi bölümüne bakıyordu. Sen köpeğin Şeytan için şiirin olduğunu söyleyip kadından kurtulmaya çalışmıştın. "Ama o köpek!" demişti kadıncağız sana. "Bize kediler gerekiyor."

Kadının sesinden korkuyordun. Şakalar yapmış, kıvırmış, ama bir türlü kurtulamamıştın. Sonunda teslim olup makale yazma sözü verdin. Ne var ki durum daha da kötüleşmişti. Telefonların ardı arkası kesilmiyordu. Telefonun sesini duyduğun anda diğer odaya koşuyor: "Ben yokum, Moskova'da değilim, Avrupa'da da yokum," diye bağırıyordun.

Bir keresinde, söz verdiğin makaleyi soran yabancı bir kadın sesine yakalandım telefonda. Lafı dolandırmak kötü geldi ve kadına: “Nâzım kedilerle ilgili mükemmel bir şiir yazdı,” dedim. “Ne diyorsunuz?” diye heyecanla bağırdı kadın. “Nerede bulabilirim şiiri?” “Son kitabını açın. Orada bulacaksınız. ‘Masalların Masalı’ adı.” “Birkaç dize okusanız bana?”

Su başında durmuşuz

çınar, ben, kedi, güneş, bir de ömrümüz.

Suda suretimiz çıkıyor,

çınarın, benim, kedinin, güneşin bir de ömrümüzün.

Suyun şavkı vuruyor bize

çınara, bana, kediye, güneşe, bir de ömrümüze.

Su başında durmuşuz. Önce kedi gidecek

kaybolacak suda sureti...[82]

Her şeye rağmen kedileri korumadığımıza iyi etmedik Nâzım...

Geçenlerde birisi bana Orta Asya’da senin şiirinde yazdığın gölü, çınarı ve kediyi gördüğünü anlattı büyük bir mutlulukla. Oysa yazdıkların senin yaratıcılığındı yalnızca. Katışıksız hayal ürünü de olsa semavi ve eşsiz, Puşkin bir şiirinde şöyle dile getiriyordu bunu: “Gözyaşlarıyla sulayacağım yarattığım imgeyi...”

Senin hakkında yazılanları okuduğunda çok eğlenirdin: “Aptallara bak, nereden uydurmuşlar bunu? Hiç böyle bir şey olmadı ki!”

Biliyor musun geçenlerde Boris Polevoy[83], birlikte yaptığınız seyahatleri yazmış. Ayakkabı fırçanı, her renk iplik ve iğneyi bavulunda taşıyacak kadar düzenli bir adammışsın. Öyle ki kimin düğmesi kopsa, bir yeri sökülse sana koşarmış. Neden böyle yazdığını düşünüp durdum. Belki seni

birisiyle karıştırmıştır, bilemiyorum. Yazıyı bana Babayev gösterdi. O da şaşırmıştı anılara. Sonra uzun süre Ekber'le senin "düzenliliğini", "iyi bir ev adamı" oluşunu değerlendirdik; dağınıklığını, unutkanlığını hatırlayıp ne yalan söyleyeyim uzun süre güldük.

Anımsıyor musun, Sovyetler Birliği'ne gelişinden kısa bir süre sonra bizden bir heyetle beraber Stockholm'e gidişini anlatmıştın bana? O zamanlar çok az kişi tanıyor ve günlük işlerle ilgili, özellikle yurtdışında pek az şey biliyordun. Sana endişelenmemeni söylemişler ve herhangi bir sorunda yardımcı olması için heyete bir yöneticinin katılacağından bahsetmişlerdi. Ancak, kim olduğunu söylemeyi unutmuşlardı. Stockholm'e vardığınızda para bozdurman ve birkaç önemsiz işi halletmen gerekmişti. Heyetteki insanlar arasında yöneticinin kim olabileceğini kendin belirlemiştin. Zayıf, çekingen bir adamdı bu. Kocaman yuvarlak gözlükleri, para saymaya alışkın olduğu belli ince, sinirli elleri vardı. Adama yaklaşıp nazikçe ne yapman gerektiğini sormuştun. Görevli hemen hareketlenmiş ve sorununu halletmişti. Orada kaldığınız bir hafta boyunca sürekli bir şeyler istemiştin adamdan. Moskova'ya döndüğünüzde vedalaşmak üzere adama sarılmış ve yardımları için çok teşekkür etmiştin. Kendisini çok sempatik bulduğunu ve istediğinde seni arayabileceğini söyleyip telefon numaranı vermeyi de ihmal etmemiştin. Adam da seninle tanışmaktan mutlu olduğunu söylemiş ve sana kartvizitini vermişti. Üstünde "Dmitri Şostakoviç – Besteci" yazıyordu.

Sana bahsettiğim o güne dönelim Nâzım. O güneşli güne. O yıl nedense çok güneşliydi. Aklıma gelen her gün pırıl pırıl güneşli...

"Nasıl kaçtığımı mı öğrenmek istiyorsun Verusya? Sizin akademisyen Pavlov yoldaş yardım etti bana. Evet, bu gerçekten de çok ilginçtir. Hapisten çıktıktan sonra iki kere beni öldürme girişiminde bulundular. İlkinde otomobille ezmek istediler. Çok bilinen polis olayı, belki de rastlantıdır diye düşündüm yine de. Küçük bir kuşku kaldı sadece. Fakat tanıdıklarım uyarmaya başladılar beni. Bir gün, büyük bir tüccarın karısı, bizim partiden bir hanım, hapiste olduğum için askerlik yükümlülüğümü yerine getirmediğim gerekçesiyle askere çağrılacağımı öğrenmiş. Böylece, beni bir sınır birliğine gönderir, orada da sınırı geçmeye kalkıştığım bahanesiyle öldürtebilirlerdi. Ya da askere çağırıp Anadolu'da hizmete

gönderip orada ağır koşullardan, ayazdan ölmemi beklerlerdi. İşin şakası yoktu artık. Ciddi olarak bir çıkış yolu aramaya başladım.”

Sayın hanımefendi, önünüzde yerlere kadar eğiliyorum. Nâzım’ı uyardığınız için minnettarım.

“Parti, ülkeden ayrılmam gerektiğine karar verdi. Ama nasıl? Arkamda beni adım adım izleyen 7 polis vardı. 24 saat nöbet tutuyorlardı, ciple evimin önüne kadar geliyorlardı sık sık... Başlangıçta hiçbir şey gelmiyordu aklıma. Ve tam ümitsizliğe kapıldığım anda Pavlov’u ve onun refleksler kuramını anımsadım. Saati saatine yaşamaya başladım, hem de öylesine şaşmaz bir düzenle ki, hayal bile edemezsin. Her gün aynı saatte kalkıyor, dakikası dakikasına aynı zamanda pencereyi açıyor, bunu yaptıktan tam 15 dakika sonra evden çıkıyor ve hep aynı tramvaya biniyordum. Hapishaneden çıktıktan sonra hem yönetmenlik yaptığım hem de yabancı filmlerin Türkçeye çevrilmesiyle uğraştığım sinema stüdyosunun kapısından tam tamına tasarladığım saatte giriyordum. Ve yine tam tamına belirlediğim saatte öğlen yemeği için aynı lokantaya gidiyor, böylece tüm günümü sabahtan geceye kadar böylesine belirlenmiş saatlere göre yaşıyordum. 6 ay bu düzeni bozmadan yaşadım ve ‘koruyucularım’ da çok çabuk benimsediler bunu. İki yoldaşım kaçacağım günü belirlediğinde her zamanki gibi yedide değil de, dörtte kalktım. Rahatça geçtim uyuyan polislerin yanı başından. Öylesine rahat uyuyorlardı ki ruhları bile duymadı. Yolumu önceden belirlemiştim. Beyoğlu’ndan geçip boğaz kıyısına vardım. Tarabya Oteli’nin önüne geldim. Onun önündeki iskeleye çıktım. Genç akrabam Refik motorlu sandalıyla gelmiş, dikkat çekmemek için açıkta tur atıyordu. Varna’ya kadar yetecek benzini, hızımızı, her şeyi hesap etmişti. Hatta sandalın oturulacak yeri alabora olursak cankurtaran simidi olarak kullanabilelim diye mantardandı. Göze çarpmadan aralarından geçip gidebilmek için Boğaz’dan Karadeniz’e gemilerinin hareketlerinin başlamasını bekledik. Sonra, büyük gemilerin arkasına takılarak Karadeniz’e çıkmayı başardık. Doğal olarak korkunç bir gerginlik içindeydik. Türk savaş gemilerine görünmekten ya da öngörmediğimiz bir şeyle karşılaşmaktan korkuyorduk. Fakat bu arada bir gemi gördük. Önce ürktüm, bizim bir gemimiz ya da bir Amerikan gemisi olabilir! Yaklaştık ve ‘Plehanov’ adını okudum geminin üstünde. Latin harfleriyle yazılmıştı. Plehanov’u pek sevmem, ama yine de, herhalde burjuva olamaz diye

düşündüm. Yönümüzü ona çevirdik. Çok geçmeden onlar da gördüler bizi. Neredeyse, bordo bordoya gelmiştik. Yavaşlamalarını işaret ediyorduk, ama onlar tam yol ilerlemeye devam ediyorlardı. Bir süre sonra geride kalacaktık. Adımı haykırıyordum onlara. 'Komünist, Türk! Şair! Nâzım Hikmet'im ben!' Önce, bağırarak uzaklaşmamızı istediler, sonra anladılar, beni selamlıyorlar, el sallıyorlar, ama bir türlü gemiye almıyorlardı. Meğer Romen gemisiymiş. 'Ben- Nazım Hikmet'im!' diye bağırıyordum, sonra da düşündüm, belki de beni tanımıyorlardı: Ama gözlerinin önünde kırık dökük bir motorla her an denizin karanlık sularında kaybolup gidebilecek bir insanı almamalarına bir türlü anlam veremiyordum. Bana: 'Nâzım Hikmet yoldaş, bekleyin biraz, sizi alacağız, biraz sabredin,' diye bağırıp duruyorlardı. 'İlgililere sorduk, cevabı bekliyoruz! Şimdi sizi alacağız, yani kısa bir süre sonra. Biraz daha sabredin.' Neredeyse aklımızı kaçıracaktık. Neye karar vereceklerini bilmiyorduk. Almazlarsa Varna'ya gidemezdik artık, benzinimiz yetmezdi. Zaman geçiyordu! Geminin etrafında dolanıp duruyorduk... Ne korkunçtu bu – ölüm gibi bir şeydi! Refik: 'Onlara para teklif edelim,' dedi. 'Olmaz!' dedim. 'Bunlar sosyalist gemiciler, rüşvet almazlar!' Bir araya gelmişler, heyecanla bağırıyorlar, ama gemiye almıyorlardı işte! Durumu hayal edebiliyor musun? Böyle iki saat sürdü. Sonra büyük tören havası içinde aldılar beni gemiye, yemek salonuna götürdüler, orada duvarda benim için düzenlenmiş bir duvar gazetesi gördüm. 'Nâzım Hikmet'e Özgürlük' yazıyordu. Fotoğraflarımla bezenmişti. İçten bir sevinçle kutladılar beni, hepsi elimi sıkıyordu falan; dedim ki: 'İyi hoş da anlatın bakalım, ne diye bu kadar uzun süre eziyet ettiniz bana?' Anlaşıldı ki, limanlarına, Köstence'ye telefon etmişler, amirleri oradan Bükreş'i aramış, oradan başka amirler Moskova'yı aramışlar. Stalin gemiye alınmamıza karar verince de almışlar beni yukarı. İşte, bunlar için iki saat süre geçmiş. 'Sizler,' dedim, 'denizcisiniz! Bir adamın yok olup gitmekte olduğunu görüyorsunuz. Önce bir kurtarın bakalım. Sonra alçağın biri olduğu ya da her nedense canlı kalmaması gerektiği anlaşılırsa, yine atarsınız geri, ama böyle olmaz.' Kem küm ettiler, tabii ne diyebilirlerdi ki? Böylece Köstence'ye kadar gittim. Oradan Bükreş'e, ve oradan da Moskova'ya. Benimle gemiye çıkan Refik'le kucaklaşıp vedalaştık. O, İstanbul'a döndü. İşte böyle kurtardı benim yaşamımı o cesur adam. Hem kayıkla Karadeniz'e açıldığımızda, hem de daha sonrasında hayatını riske attı benim için. Sürekli bana sorup yardım edenin kim olduğunu öğrenmek istiyorlardı. Fakat bunu açıklamam

olanaksızdı. ‘Otobiyografi’de bile açıkça yazamadım adını. ‘Genç bir yoldaşla ölüme birlikte yürümüştük...’ yazmıştım sadece. Ama eminim, onu andığım dizeleri okuduğunda onu unutmadığımı, yaşamımı kurtardığı için ne kadar şükran duyduğumu anlamıştır. Ve lütfen sen de ne dosta, ne düşmana kimseye söyleme onun adını. Bu sırrı kendisi açıklayıncaya dek adı sende saklı kalsın.”

Türk gazetesi Cumhuriyet’in 18 Aralık 1964 tarihli sayısını getirdiler bana. Gazeteci İlhan Selçuk “...Nâzım Hikmet’in Rusya’ya kaçışına gelince... Şiirlerine hayran olanları çok üzüyor bu durum. Kimileri Nâzım Hikmet kaçmasaydı onu öldüreceklerdi diyor. ‘Öldürseler daha iyiydi’ diye düşünenler bile var.”[84]

Kaçışının haklılığını ispatlamak zorunda değilsin, Nâzım. Ben sıradan bir Rus kadını olarak, yazdığı şiirler nedeniyle hapse attıkları ve 55 yıla mahkûm ettikleri şair için, ülkesini aldattı söylemlerini anlamakta güçlük çekiyorum. Üstelik bu şair, dünyanın dört bir yanından duyarlı insanlar, affı için baskı yapmaya başladığında ölüm tehlikesiyle karşı karşıya kalmış. Evet, hayatta kalmak duygusu ağır basmış sende. Peki, ne için? Ülkende, düşünen insanların daha fazla hapse atılmaması için, Türkiye’nin kendi evlatlarına her zaman bağrını açan en cefakâr ana olması için, İlhan Selçuk’un beni bu kadar kederlendiren yazısını bugün yazabilmesi için. Bildiğim; en bilinçli, en gerçekçi ve en yumuşak, en içten duygularla yurduna bağlı olan vatansever sensin. Belki de, çocukları değilse bile İlhan Selçuk’un torunları, senin taptığın Türkiye’ye beslediğin sevginin, güzelliğini ve gücünü bir gün değerlendirebilirler. Zaman, her şeyi yerli yerine koyacaktır.

Türkiye ile Sovyetler Birliği takımlarının oynadığı futbol karşılaşmasını hiç unutmayacağım. Sanırım, Türk takımının Sovyetlere ilk gelişiydi. O zamanlar uluslararası karşılaşmalar pek sık olmadığı için stadyum çok kalabalıktı. Önceden dört bilet almıştın. Ekber’le Tosya’yı da çağırmıştık. Dördümüz yerimize oturduğumuzda sanki presleniyormuşuz gibi iki tarafımızdan sıkıştırıldığımızı anımsıyorum. Gerçekten de kapasitenin üstünde seyirci vardı. Sen bunu Moskovalıların Türklere yoğun ilgisi olarak yorumlamış ve çok mutlu olmuştun. Etrafımızdakiler, sahadaki düello hakkında tartışıp fikir yürütüyorlardı. Kimi “taraftarlar” yürekten

“Türklerin bizimkilerin süngüsünü yere indirmesini,” diliyorlardı. “Şunlara bak, kendilerini Süpermen sanıyorlar. Eskiden böyle mi oynuyorlardı!” gibi sözler seni hayrete düşürmüştü. Çünkü sen Moskovalı taraftarların iyi oyun izlemeye meraklı olduklarını bilecek kadar stadyuma gitmemiştin.

Biz Ekber’le Türkleri tutmaya karar vermiştik. “Sen hangi takımı tutacaksın,” diye şakayla karışık sordum sana. Oysa hiç şüphesiz biliyordum hangi tarafta olduğunu. “Nasıl yani, hangisini? Bizimkileri tabii.” “Türkleri değil mi?” diye netleştirmek istedim. “Hayır, Vera,” dedin çok ciddi bir şekilde. “Sovyet takımının yanındayım.” “Nasıl olur? Şimdi senin zavallı Türklerin bizim kaplanlarla karşılaşacaklar. Başlarına gelecekleri hayal edebiliyor musun? Sen kendin futbolun Türkiye’de yeni geliştiğini söylemedin mi?” Hem şaşırmış, hem kızmıştım sana. Kararın gerçekdışıydı bence. İşte o zaman sen Ekber’le bana döndün ve öfkeyle karışık bir hüzünle: “Bu maç sizin için bir çeşit eğlence, futbol. Oysa anlamıyorsunuz, şimdi sahada iki sistem yarışacak: Burjuvazi ve sosyalizm. Ben sosyalizm tarafında olacağım,” dedin.

Maç başladı. Konuk takım üçüncü golü yediğinde seni izlemiştim. Yüzün kederle kaplanmıştı: “Anlıyorum anlamasına da kendime söz geçiremiyorum... yazık, Türk evlatlarıma, yazık.”

Sonuçta, Türk takımı oldukça farklı bir sonuçla kaybetmişti. Dönüş yolunda çok sıkıntılıydın. “Zavallı gençler, zavallı geri kalmış ülke. Ellerinden başka ne gelirdi ki? Yazık, çok yazık!” diye yineledin durdun.

Anımsıyor musun, Koktebel’de Lev Tolstoy’un son sekreteri N. N. Gusev ile tanışmış, dost olmuştuk? Seksen yaşına yaklaşmıştı, ama son derece dinçti. Her zaman son derece keyifli, her zaman konuşkandı. Onunla sohbet etmeyi seviyordun. Birkaç saati birlikte geçirmediğiniz gün yoktu. Gusev, Savaş ve Barış’ın iki cildini hapiste çevirdiğini öğrendiğinde heyecanlanmış, zaten sıcak olan ilişkiniz daha da pekişmişti. Bir keresinde, hoşuna gideceğini düşündüğünden sana Lev Tolstoy’un gençliğinde Türkçeye nasıl merak sardığını anlatmıştı. Dilinizin güzelliğine hayran olan Tolstoy, Kazan Üniversitesi’nin zorlu sınavında Türkçeden “pekiyi” almayı başarmış. Bunları duyduğunda nasıl da mutlu olmuş, ışıklar saçmıştın! Bunu etrafındaki herkese anlattın. Gusev yeni ayrıntılar da eklemişti. Türkçeden en iyi notu alan Tolstoy’un Rusça ve ülke tarihi derslerinden

aldığı not ise zayıftı. Bu öğrendiklerinle Tolstoy bir kez daha gönlünü fethetmişti.

Gusev'in Tolstoy'un vejetaryenlik felsefesini anlatışını anımsıyor musun? Nasıl da anlamlı bir ses tonuyla konuşmuştu. Onu dinleyen yazarlar, bu yüce yaşlının fantezilerine bıyık altından gülmüşlerdi. Şimdi dinle Nâzım, seni biraz güldüreyim. Geçenlerde Anyuta'yla Polenovolar'ın[85] yurtluğuna, ressamın kızı Olga Vasilyevna Polenovaya'nın konuğu olarak gittik. Şimdi yurtluğu müze haline getirdiler. Ünlü ailenin yeni nesilden devamı olanlar ise yazları geldiklerinde bahçedeki diğer evde kalıyorlar. Sabah, gezi otobüsleri gelmeden Olga Vasilyevna kendisi gezdirdi bizi müzeye çevrilmiş evde. Hatta evin konuk odasında oturduk biraz. Olga Vasilyevna ailesinin ünlü sanatçılarla olan olağanüstü dostluklarını anımsadı. Sık sık konukları olan Çehov'dan, Bunin'den, Tolstoy'dan bahsetti bize. Konuşurken birden: "Burun mendilini Türklerin bulduğu doğru mu?" diye sordu bana. "Nereden biliyorsunuz?" dedim. "Nâzım Hikmet'ten! Bir keresinde bizim tiyatroya geldiğinde anlatmıştı. Hepimizin çok hoşuna gitmişti," diye açıkladı. Bizi, ormana dağçileği toplamaya da götürdü. Şakalar yaptı ve anlattığı farklı hikâyelerle güldürdü hepimizi. Dili Tolstoy'a çekmiş. "Biliyor musunuz, Vera?" diye başladı anlatmaya. "Burada toprak sahibi kadınlardan biri anlatmıştı. Annemin arkadaşı. Bir keresinde Lev Tolstoy bir ay onlarda kalmış. Yazarın gelişinden önce Sofya Andreevna uzun mektuplar göndermiş ev sahibesine. Yazara nasıl hizmet edilmesi gerektiği, sevdiği sevmediği şeyler ve tabii vejetaryen yemeklerinin hazırlanması konusunda bir dolu bilgi vermiş. Tolstoy geldiğinde ev sahibesi uğraşıyor, çabalıyormuş ama boşuna. Değişik, lezzetli diyet yemekleri yapabilmek için en iyi yemek kitaplarını bulmuş kadıncağız, gene de olmamış. Yaptıkları bir türlü yazarın hoşuna gitmiyormuş. Sonunda oturmuş Sofya Andreevna'ya dertli bir mektup yazmış: '...böyle oldu, şöyle oldu. Durum kötü. Kont bir şey yemiyor...' Yanıt gecikmeden gelmiş: 'Umarım, lapayı yağlamayı ihmal etmiyorsunuzdur, çorbayı tavuk suyuna hazırlıyorsunuzdur?!' Ancak, o zaman ev sahibesi durumu kavramış da Tolstoy mutlu olmuş ve planladığından daha fazla kalmış."

İşte böyle Nâzım. Yazarların yaşamları okurların imgeleminde heyecan uyandırıyor, mitler, efsaneler, fıkralarla besleniyor. Kimi yerde anıtların

gelen geçenlere göz kırpması çok hoş. Roma'da, Napoli'de, Floransa'da efsanevi çeşmelerin başında oynayan ya da atın üstündeki kahramanın omzuna çıkmış çocukları gördüğünde neşelenirdin hep...

Ne kadar uzun zamandır yoksun Nâzım. Yaşamak ne kadar zorlaşıyor.

20. yüzyılın icatları içinde, dünyanın herhangi bir köşesindeki insanla iletişimi en çabuk sağladığı için telefonu seviyordun en çok. Nasılsa bir şekilde telefon faturalarının dosyası geçmişti elime. Aman Tanrım! Bu küçük alet, astronomik miktarlar almıştı cüzdanından!

Telefon evimizde sabahtan akşamın geç saatlerine dek hiç durmadan çalardı. Çaldığında çılgıncasına koşardın ona. İyi bir haberin geleceği beklentisindeydin hep. Sürekli Türkiye'den telefon geleceğini, bir haber alacağını düşünüyordun. Mutlaka, Türk'ün biri Moskova'ya gelecek, seni arayacak ve Türkiye için önemli bir şey yapmanı isteyecekti. Senin bu sonu gelmez beklentin sonucunda tuhaf bir olay gelmişti başımıza.

Yemekten sonra dostlarımızla oturmuş sohbet ediyorduk. Telefon çaldı. Ben açtım. Heyecanlı bir kadın sesi Nâzım'ı rica etti. Sen kadının kim olduğunu öğrenmeye çalışmıştın, ama kadın adını vermemişti. Eve çağırdın onu. Davetini kesinlikle reddeden kadın, senin "Novoslobodskaya" metro istasyonuna gelmeni istemişti ivedi olarak. Konu önemliydi. Sen ulaşımını genellikle arabayla yaptığın için metroyu pek iyi bilmiyordun. Bu açıklama da yabancı kadını ikna etmeye yetmedi. Önemli konuşma için istediği yere gelmeni istiyordu. Sonunda, bizim küçük parktaki fıskıyelerin oraya gelmeye razı ettin kadını. Çok heyecanlanmıştın. Bu telefonun Türkiye ile bağlantılı olduğuna inanmış, Moskova'ya gelmiş sana önemli ve gizli bir şey söyleyecek bir Türk'ün bu telefonu ettirdiğini sanmıştın. "Bu telefonun geleceği içime doğmuştu," demiştin bize.

Bir yaz akşamıydı. Ceketini sırtına alıp çıktın. Otuz, kırk dakika gelmedin. Endişelenmeye başlamıştık. Sonra yüzünde gülünç bir duruma düşmüş insan ifadesiyle döndün.

"Ne oldu, kimmiş?" dedim.

“Yoksulca giyimli, zayıf bir kadındı. Solgun yüzlü... Moskova’ daki dikim fabrikalarından birinde işçi temsilcisiymiş. Çalışanların çoğu kadınmış. Nâzım Hikmet’in evlenmek üzere olduğunu duymuşlar. Uzun uzun düşünüp tartışmışlar ve evlenmeye hakkım olmadığına karar vermişler. Çünkü benim gibi bir şair tek bir kadına ait olamazmış. Herkese aitmişim!”

Kadına verdiğin yanıtı merak etmiştik hepimiz.

“Dedim ki, birincisi cancağızım, evlendim bile. İkincisi, şairler de insandır, Tanrı değil. Onlar da mutlu olmak isterler. Evleri, karıları, aileleri olsun isterler. İçinde kadın olmayan ev neye yarar? İşte bugün tüm bunlara sahibim. Bu nedenle de mutluyum. Fakat o hiçbir şey anlamadı dediklerimden. Korkunç bir düş kırıklığı içinde gitti.”

Hafta içi telefon hiç durmadan çalar, pazar günleri sessizleşirdi. Bu incitirdi seni. İnsanların bir ihtiyaçları olduğunda seni aradıklarını düşünür, söylenirdin. Elbette, doğru değildi bu yargın. Seni arayan akıl almaz çok sayıdaki insanın içinde Nâzım Hikmet adından çıkar sağlamayı düşünenler de olurdu, ama arada bir. Başarısız şiir ve piyesleri için senin ağzından daktiloda yazılmış değerlendirmeleri imzalaman için getirenler. Hatta bunların içinde ev verilmesi için rica dilekçeleri, şikâyet ya da jurnal mektupları bile olurdu. Fakat sen kötü insanın ruhunu okurdun. Kimi kez, gelen biri içeri girip ağzını açmadan, sen sessizliğe bürünür, durgunlaşırdın. Konuğun ağzını açmasıyla etrafa yılanlar ve kurbağaların saçılacağını bilirdin çünkü. Diğer yandan günlük yaşamla ilgili sorunlarda hiç ayrım yapmadan herkese yardım etmeye çalışırdın. “Alçağın biri, ama insan gene de. Karısı, çocukları var,” derdin.

İnsanın ricası olmasının çok zor bir şey olduğunu düşünürdün. Ricacı olan insanın tüm çıkış noktalarının kapandığına inanırdın.

Seni en çok sinirlendiren telefonlar, sessiz olanlardı. Sık sık başımıza gelirdi bu. Böyle sessiz telefonlardan sonra ezici bir duygu kaplardı seni:

“Neden susuyorlar?! Belki de senin sesini duymak istemişlerdir, ha Vera?”

Genel olarak, en uç, en keskin noktasından algılardın olayları. Her şeyi derinliğine duyumsardın. Sana “şefim” ya da “sahip ne istersiniz?” diye

hitap edildiğinde “yabancı” ya da daha beteri “bizden değil” gibi sıfatlarla nitelendirildiğinde öfkeden çıldırırdın. Kabalığa, görgüsüzlüğe hiç tahammülün yoktu. Oysa bizde kaba bir söz duymadan bir şişe süt almanın bile olanağı yoktu. Biz sıradan Sovyet insanları, karşılaştığımız kabalık karşısında alınır, özür dilenmesini bekleriz. Sen, ilgin olmayan kabalığı da kendine yorumlar, seni bu durumda bıraktıkları için özür dilenmesini isterdin.

Her zaman çok işin vardı. Aynı anda birkaç iş üstünde çalışırdın odandaki koca masanın başında. Kocaman gözlüklerini takıp Türkçe klavyeli daktilonu açar günde dört beş saat yazardın. Öyle heyecanlanır, öyle gerilirdin ki yüzün ter içinde kalırdı. Çalışırken mutlaka gömleğinin kollarını kıvırırdın. O halinle daha çok aşırı güç ve enerji harcamakta olan yük taşıyan ya da çift süren bir adamı andırırdın. Tiyatro dergisindeki bir yazında yalnızca mutfakta çalıştığını yazmışsın. Uydurmuşsun... Her zaman mutfakta olan bendim. Ya bir şeyler hazırlar ya da Rusça daktilonun başında çalışırdım. Sen nedense bunu çok kıskanır, ama sana boğucu geldiğinden mutfakta çalışamazdın. Yazmaktan yorulduğunda salondaki yeşil divana sırt üstü uzanır, deniz kenarındaki koca bir balık gibi yatardın. Ama kafan çalışmaya devam ederdi, bir şey yapmadan durmayı beceremezdin. Hiçbir şey yapmasan polisiye kitap okurdun. Onları her yere taşırdın yanında ve bir yerlerde kaybederdin.

Paris, Roma, Brüksel, Kahire havaalanlarında bir yerlerde unuttuğun polisiye romanların hâlâ kalmış olabileceğini düşünüyorum.

İnsanların içini okurdun şaşılacak bir şekilde. Bir keresinde tramvayda gidiyorduk. İş çıkış saatleriydi. Çok soğuk bir hava vardı. Biletçi kadına dikmiştin gözlerini. Dalgın yüzü ve donmuş elleri çekmişti dikkatini. İnsanlar kadına hiç bakmadan önünden geçip gidiyorlardı. Sen kadının elini öptün. Kadın ağlamaya başlamıştı.

“Yoksa incittim mi sizi?” diye sordun.

“Hayır,” dedi kadın. “Sadece hayatımda ilk kez birisi elimi öptü.”

Sanki derisiz yaşıyordun. Bir yandan dünya daha yaşanası bir yer olsun diye uğraşıyor, insanlık adına mücadele veriyordun. Diğer yandan ise...

Yaşam güçtü senin için. Salt iyi bir insan olarak seni tanımlamak yeterli değil. Sadece iyi değil, iyilik eylemcisiydin. Ve hatta olağanüstü şair gücünün sadece muhteşem yeteneğinle bağlantılı değil, alışılmışın dışında iyi yüreğinle de ilgili olduğunu sanıyorum. 20. yüzyılın ortalarının en seçkin şairlerinin pek çoğunu gördüm yanında. İçlerinde muhteşem insanlar vardı. Ama hiçbirinde, tüm insanları –ve bu arada onları da– sana çeken ışık yoktu. Herkesin sevgilisiydin. Kendin güç durumda olduğun zamanlarda başkalarının iyi olmasını arzu eder, bunun olması için de elinden geleni yapardın. Kendine zarar verse de bir başkasının işiyle haftalarca uğraşabilirdin. Eline para geçtiğinde, keyifle ihtiyacı olan sanatçılara, şairlere, öğrencilere dağıtırdın. Bunu o kadar ince bir şekilde yapardın ki yardımın kimsenin elini yakmazdı. Fakat şarlatanlara, yüzsüzlere, şantajcılara asla tahammülün yoktu.

Bir keresinde uzunca boylu yaşlıca bir adam geldi evimize. Önceden telefon filan etmemişti. Boynunda, ucu dizlerine değen bir atkı vardı. Hani derler ya, geçen yüzyılda yaşamış orta yollu bir aydın tipi vardı adamın.

“Dostoyevski’yi okudunuz mu?” diye damdan düşer gibi sordu.

“Daha neler,” dedin. Bunun üzerine elini sana uzatan yabancı:

“Fyodor Dostoyevski,” diyerek kendini tanıttı.

“Çok memnun oldum.”

“Şimdilerde ölümsüz romanım Suç ve Ceza’nın devamı üzerinde çalışıyorum. Fakat maddi güçlükler kitabı bitirmemi engelliyor. Bana para gerekli.”

“Anlıyorum,” dedin ve cüzdanını çıkartıp, içinden aldığın yirmi beş rubleyi adama uzattın.

Yabancı parayı aldı. Küçümser bir tavırla havada salladı ve sana ironik bir bakış atarak: “Dostoyevski gibi bir dehaya yirmi beş ruble ha?” dedi.

“Kusura bakmayın,” dedin. “Ne yapalım, sıradan bir yazara çattınız.”

Çok ciddi söylemiştin bunları. Ardından kapıyı açtın ve adama merdivenlerin yolunu gösterdin.

Sık sık garip insanlar, düpedüz deliler düşerdi peşine. İsa' dan medet umar gibi yardımını isterler, bazen de çok kaba ve ısrarcı olurlardı. Bir zaman için hayatını zehir etmeyi başaranlar bile olmuştu. Hiç yılmadan, asabi bir şekilde gece gündüz telefon ederler, kapının önünden ayrılmazlardı.

Son derece rahatsız olup ıstırap çekerdin, ama gene de bu insanları şikâyet etmeyi istemezdin. Yabancı vatandaşların şikâyet dilekçelerinin KGB'den geçtiğini biliyordun. Ve bu kurumla delileri bile paylaşmak istemiyordun. Stalin'in kızı Svetlana Allilueva'da misafirdik bir gün. Bize kendisini rahatsız eden deliler yüzünden yaşamını doğru düzgün sürdüremediğini anlatmıştı. Neredeyse tüm psikiyatri kliniklerinin, onun kız kardeşi, sevgilisi, kocası olduğunu düşünen insanlarla dolu olduğunu düşünecek hale gelmişti. Hepsi ısrarla ona ulaşmaya çalışıyorlar, apartman girişinde nöbet tutuyorlar, telefon edip buluşma talep ediyorlardı. O zaman sen de bazen sırf bu durumdan kurtulmak için Moskova'dan uzaklaştığını itiraf etmiştin Svetlana'ya.

Şimdi ise ben karşılaşıyorum benzer durumlarla. Bugün Yazarlar Birliği'nin hukukçusuna gidip sırnaşık "multimilyoner Lısenko'nun damadı"ndan korunma talebinde bulundum. Anımsarsan, bir keresinde sekreterin olmak isteğini söylemek için sana gelmişti. Konuştuğunuz sırada çalışma odana girmemiştim ama sen konuştuklarınızı anlatmıştın bana. Evin içinde, atanmış herhangi birisini istemediğini söylemiştin adama. Bu ziyaretin ardından bana telefon etmeye başlamıştı "multimilyonerin damadı." Sergilere, prömiyerlere giderken bana eşlik etme "görevini" üstlenmek istiyordu. Böylelikle, Nâzım Hikmet hiçbir şekilde sanat çalışmalarına ara vermek zorunda kalmayacaktı. Sen bunu duyduğunda çok öfkelenmiş, telefonda bağıra çağıra adamı cehennemin dibine postalamıştın. Ama o bıkıp usanmadan aramayı sürdürmüştü. Şimdi de sonu gelmez telefonları, randevu talepleriyle beni deli ediyor. Anlattığı hikâyelerden her zaman bizi izlediğini; tiyatrolarda, sergilerde, sanat gecelerinde hep burnumuzun dibinde olduğunu belli edip tedirgin ediyor beni... son zamanlarda ölümle tehdit etmeye de başladı. Eğer buluşmaya gitmezsem beni öldüreceği "köşeyi" de söylemeyi ihmal etmiyor.

Bu rezil adama onca zaman nasıl sabrettin bilmiyorum Nâzım! Smelyakov olayında da nasıl seni karalamaya çalışmıştı! Şimdi anlatacağım Yaroslav Smelyakov'a olanları. Yardım et bana, bu önemli olayda hiçbir şey atlamak istemiyorum.

Nasıl da sıcak ışıklar saçılırdı gözlerinizden ilk tanışmanızı anımsadığınızda. Bizim evde oturup Yaroslav Smelyakov'la konuştuklarınızı anımsıyorum... Gençliğin sevgilisi olan ünlü şair, o zamana dek iki kez yargılanmış ve çalışma kamplarında cezasını çekmişti.

“Yaroslav, kardeşim niye sana bu adı vermişler?”[86] diye sormuştun şaire.

“Adım iyidir. Ailemin istediği coğrafik kader gerçekleşmediyse de ben memnunum. Soyadım ihanet etti herhalde.”

1951 yılı yazında Moskova'ya gelişinin iki ya da üçüncü gününde, seni yerleştirdikleri “Moskova” otelinde tanışmıştınız. Smelyakov tanışmanızdaki iki olayı çok net hatırlıyordu. Birincisi, sözleştiğiniz saate yetişmek için acele ederken bardaktan boşanırcasına yağmur yağmış ve üstünden sular akarak odana girmişti. Bu normal olarak, unutulabilecek bir olaydı, ama senin sırtındaki gömleği çıkartıp ona giydirmen hafızasına kazınmıştı. Bunu bir çeşit sanatsal imge olarak algılamıştı. İkinci olay, sana hediye ettiği Kremlin Köknarları adlı şiir kitabıyla ilgiliydi. Onu şaşırtan, kitabı eline aldığında okumadan tüm sayfalara bakman olmuştu. Gerçekten de okumamış, dizelerin düzenine bakmıştın sadece. Sonra da gayet memnun bir şekilde demiştin ki:

“Yüzün Mayakovski'ye benziyor. Şiirlerini de onun gibi merdiven şeklinde yazıyorsun sandım, korktum kardeş. İkinci bir Sheakspeare ya da Tolstoy gibi ikinci Mayakovski de gerekmez edebiyata. Herkes kendi yolundan gitmeye çalışmalı. En zor şey de bu.”

Smelyakov, sana, ancak ilk gençlik yıllarında olabilecek türden, koşulsuz bir güven duyduğunu anlatmıştı. Seninle sohbet etmeyi şiddetle arzu etmiş, ama içine kapanık, çekingen karakteri yüzünden cesaret edememişti. Bu yüzden neredeyse hemen her gün otele gelmiş. İlk hafta senin için bir şiir bile yazmış. “Nâzım Hikmet Moskova'da” adı. Senin kolayca anlaman için özellikle basit sözcükler kullanmıştı şiirinde.

Sadece bir yıl değil

On yıldan fazladır

Seni görmek isteyişim, Hikmet...

İşte şimdi Moskova'da,

"Moskova" otelindesin,

Dingin sözcükleri dinliyorum

Sonunda hapis duvarlarından çıkmış

Önümde dimdik ve geniş omuzlarıyla

Duruyor evrenimizin komünisti,

İşçisi ve şarkıcısı.[87]

Ne var ki Yaroslav, yazdığı bu şiiri sana okuyamamış, aynı ortaya çıktığı gibi bir anda kayboluvermişti. Bulma çabaların boşa çıkmıştı. Sorduğun herkes bilmiyorum deyip omzunu silkmişti. Sadece bir ya da bir buçuk yıl sonra eski dostun Regina Yanuşkeviç, sana büyük bir sır olarak Smelyakov'un tutuklandığını ve bunun senin yüzünden olduğu hakkında da etrafta söylentiler dolaştığını söylemiş.

Dediklerine göre, Smelyakov bir gün sarhoş bir halde otele yanına gelmiş. Kalabalıkmış etraf. Türk hapishanelerinde sana nasıl davranıldığını öğrenmek istiyormuş. Sana bir fiske bile vurmadıklarını öğrendiğinde tehlikeli bir şaka yapmış ve: "Sen hapishaneyi koklamamışsın bile Nâzım. Düşünebiliyor musun, ne yalnızlık! Bizde cehennemi cennet kabul etmen için bir yıl bile yeter," gibi yorumlarda bulunmuş. Gene söylentiye göre, o geceden sonra sen, Smelyakov'un "dostluğundan korunmak" talebiyle Yazarlar Birliği'ne başvurmuşsun. Sonrasında da Smelyakov tutuklanmış.

Tüm dedikodular gibi bu söylenti de canlı kalmış. Yok, yok bugün de bir yerlerde su yüzüne çıkıyor.

Bunu birilerinin bilinçli olarak uydurduğunu algılamıştın. Etrafına korku salmak, çevrendekileri ürkütmekti amaç. Bununla mücadele edecektin. Olanak bulduğun her yerde, herkesin duyabileceği bir şekilde açık açık Smelyakov'u övmeye başlamıştın. Onu kurtarmaktı amacın. Pek çok kere Fadayev'den[88] yardım istemiş, bu dürüst komünist şairin aklanması için "yukarı" ya mektup iletmesini rica etmiştin. Fadayev mektup iletme konusunu açıkça reddetmiş ve 25 yıl hüküm giyen Smelyakov'a yardım etmenin olanaksız olduğunu söylemişti sana. Söylentiler konusunda ise şüpheleri olduğunu söylemiş ve konuyu aydınlatacağına söz vermişti. Gerçekten de kısa bir süre sonra, Smelyakov davasında Hikmet adına rastlanmadığını açıkladı. 1955 yılından sonra özgürlüğüne kavuşan Smelyakov, Fadayev'in sözlerini doğrulamıştı. Söylemem gerekir mi, bilmiyorum ama sonraki yıllarda Smelyakov'a daha özenli, daha nazik davranmıştın.

Gürültülü tartışmalar olurdu bazen aranızda. Kimi şairlerin tarzlarından konuşurken ve özellikle de belli bir şiirini değerlendirirken görüş ayrılığına düşerdiniz. Bir keresinde, bir toplantıda Yaroslav'ın alkışlar eşliğinde, Puşkin'in dul karısı Natalya için yazdığı şiiri okumasına tanık olmuş, çok öfkelenmiştin. "Böyle Puşkin'i koruduğunu sanıyorsan, yanılıyorsun. Anısını aşağılıyorsun böyle yaparak. Bir düşün, ya Puşkin salonda oturmuş senin karısını nasıl tehdit ettiğini dinliyor olsaydı," demiştin.

Yaroslav Vasilyeviç ise saflıkla kendini korumaya çalışmış, tek bir şeye, bir daha senin olduğun yerde o dizeleri okumayacağına söz vermişti.

Sen aramızdan ayrıldıktan birkaç yıl sonra Nâzım, Smelyakov' un yine Natalya için yazdığı bir şiirini gördüm bir yerde, daha önce yazdığı şiiri nedeniyle kaba ve haksız davrandığını dile getiriyordu satırlarında.

1961'in erken gelen bahar günlerinden birinde ülkenin genç çevirmenleri Smelyakov, Svetlov ve seni, yeni bitmiş "Yunost" otelinde görüşmeye davet etmişlerdi. Saat 5'te gidecektiniz. Sen önce bizde öğlen yemek yemeği önerdin diğerlerine. Böylelikle, hem yemek yiyecek hem de "biraz söyleşecektiniz" gençlerin yanına gitmeden. Yemekten sonra, üç şair oturup sigaralarınızı yaktığınız sırada Svetlov, Yaroslav'ın yayımlanmamış şiirlerini bilip bilmediğini sordu. Hiç duymadığını öğrenince de okuması için Yaroslav'ı ikna etmeni söyledi ısrarla. Yaroslav Vasilyeviç ilkin

şiddetle karşı çıktı okumaya. Söz konusu şiirlerin çalışma kampı döneminden olduğunu öne sürmüştü. Hepimiz onun hapishaneden bahsetmekten hoşlanmadığını biliyorduk. Ama o gün, rüzgârlı, puslu havada belli ki bir şeyler etkilemişti onu ve okudu:

camımın ötesinde kar fırtınası koptuğunda

karın beyazlığı aydınlatırken dünyayı,

gardiyan koğuşuma asker şapkası fırlatır

ve bir de parka...[89]

Usul usul okumaya başladı önce. Sanki ağzı kurumuştu. Sonra kalktı, camın önüne gitti. Oturanlara sırtını dönüp bizim avluya, sokağa, Rusya'ya doğru devam etti okumaya, kapalı camların ardından. Sesini çok yükseltmemişti, ama o dakikada herkesin onu duyduğu hissediliyordu. Aslında okumuyor, her zaman belleğinde sakladığı insanlarla konuşuyordu.

Geçenlerde Novıy Mir dergisinde yayımlanan "Parka" adlı bu şiiri herkes biliyor artık.

İki saat kadar sonra, salonda şapkalarınızı, yağmurluklarınızı bir kenara bırakıp sahneye çıkmıştınız, üçünüz. "Yunost"un salonu bayram yerine dönmüştü. Gençler hiç ara vermeden şiirlerinizi okumanızı istiyorlardı. Salondan birisi: "Bizi nasıl görmeyi arzu edersiniz?" diye bağırdı. Svetlov, "Nazik!", sen "Korkusuz!", Smelyakov ise "Entelektüel!" demişti.

Şiirler okumuş, gençlerin sorularını yanıtlamış, siz de onlara sorular sormuştunuz. Gecenin sonunda salondan bir genç kız ayağa kalkmış ve kuzeyden geldiğini söylemişti. Geldiği uzak diyarlarda henüz televizyon yoktu ve bu nedenle hiç şair görmemişti. Ancak, onun görüşüne göre şairler mutlaka genç olmalıydılar. Salona şairler yerine dedeler (bu sözcüğü üstüne basa basa söylemişti) geldiğinde neredeyse kalkıp gitmek istemişti. Programın sonunda şairlerin gerçekten de yeryüzündeki en genç ve en güzel insanlar olduğunu daha iyi kavramıştı. Ve yeni erkek arkadaşı Saşa, şiirden anlamadığı için salonda bulunanların önünde ondan ayrılmaya kesin kararlı olduğunu açıklama gereği duymuştu. Herkes daha da neşelendi. Saşa'yı

affetmesini istiyordu salon. Son derece keyifli bir ortamdı. Toplantı böyle sona erdi. Svetlov, Edebiyatçılar Evi'ne gitmemizi önerdi.

Konuşa konuşa Komsomolskiy Caddesi'ne vardık ve taksi beklemeye başladık. Yaroslav Smelyakov "balda" oynamaktaki ustalığından bahsederek övünmeye başlamıştı. Sen oyunu bilmiyordun. Smelyakov, Svetlov'la yan yana durmanızı söyleyip kendisi de size sırtı dönük bir şekilde önünüzde durdu. Sağ eliyle gözlerini kapatıp sol eliyle sağ omzunu tuttu. Siz de sırayla onun omzundaki eline vurmaya başladınız ve oyun başladı! Smelyakov'la sen, size vuranın kim olduğunu hemen hemen her seferde hatasız bilmiştiniz. Svetlov ise hiç bilememiş, kahkahalara boğmuştu bizi. Smelyakov: "Onda tehlike duygusu hiç mi hiç kalmamış hiç!" diye kahırlanmıştı.

Birdenbire bir polis memuru bitivermişti önümüzde. "Ekibe" şüpheyle bakıyordu. Hemen dağılmamızı istedi:

"Burasının otoyol olduğunun farkında mısınız?" diye kükrüyordu adeta.

"Komsomolskiy Caddesi'nde duruyoruz. Adını değiştirmeye de niyetimiz yok," dedi Smelyakov.

Artık Edebiyatçılar Evi'ne gitme isteğimiz kalmamıştı. Bulduğumuz taksiyle evlerimize dağılmıştık.

Mutluyduk Nâzım, öyle değil mi? Mutluyduk. Hem de nasıl!

Bir keresinde, başarılı şairlerimizden Kolya Glazkov ile şiir uyaklı mı, uyaksız mı olmalı diye gün boyu tartışmıştınız. Sen hiçbir şeyden bıkmadığın kadar usandığını söylemiştin uyaklı şiirden. Glazkov ise şiirin uyaklı yazılmasından yanaydı. Uzun süre tartışmış, bir sonuca varamamıştınız. Geç vakit ayrıldığınızda ikinizde hâlâ kendi görüşünüzden ödün vermemiştiniz.

Gece yarısına dek söylenip durmuştun. Batı'da yenilikçi şiirlerin bire bir çevirilerinden okunduğunu söylemiş, Moskova'da kimse çağdaş şiir sanatından anlamıyor diye dert yanmıştın.

Bir türlü çıkış yolu bulamadığınız konu üzerinde tüm gece düşündüğü anlaşılan Kolya Glazkov, sabahın köründe ilk metroya atladığı gibi kapımıza dikilmişti. Uykusuzluktan şişmiş gözleri, ayağındaki tuhaf şalvarla dalmıştı içeri. Eşikten adımını atar atmaz da zafer kazanmanın gücüyle bağırmıştı:

“Kim ne derse desin, uyaksız şiir, saçsız kadına benzer!”

Sen kızgın bir aslan gibi bir hamlede fırladın yataktan. Yanıtın hazırdı:

“Peki sen her tarafı saçlarla kaplı kadının nasıl olacağını gözünün önüne getirebiliyor musun?!”

1962’nin Temmuz ayında Moskova’da Dünya Silahsızlanma Kongresi olmuş ve on gün sürmüştü, anımsıyor musun?

Açılışta bulunmuştun. Tüm gün başkanlık divanındaydın. Pek çok dostunu, tanıdığını görme fırsatın olmuştu. O zamanlar, Sovyet Basın Haber Ajansı’nda çalışıyordum ve kongreyle ilgili haber yapmak, gelen yabancı kültür insanlarıyla yapacağım söyleşileri yayına hazırlamakla görevlendirilmiştim. Toplantılar, yapımı henüz bitmiş olan “Kongre Sarayı”nda oluyordu. Dünyanın dört bir bucağından gelmiş delegeler arasında, bu koca binada kendimi kaybetmeden işimi yapmam pek de kolay değildi.

Her gün evden çıkıp Kongre’de koşuşturmam, kısa bir süre sonra seni bıktırınca bir çözüm ürettin. Kongre’ye geldin ve değişik ülkelerden gelmiş otuz kadar dostunu bizim eve akşam yemeğine çağırdın. Sonra da bana dönüp:

“Bir gecede işini halledelim de sonra serbest kal,” dedin.

Tanrım, nasıl da altından kalkmıştık her şeyin Nâzım? Evimizde yardımcımız yoktu. Bir tek senin gömleklerini kar beyazı yapan asansörcü Şura vardı. Her sabah onun yıkayıp bembeyaz yaptığı iki gömlek beklerdi seni. Geri kalan her şeyi kendimiz yapardık. Ve her zaman o kadar çok insana yemek hazırlardık ki şimdi “restoranımızı” anımsamak bile ürkütüyor beni.

O sefer koca bir kazan Türk pilavı pişirmiş, Rus börekleri hazırlamıştım. Sadeydi masamız, ama lezzetli, hoş kokulu yiyeceklerle süslemişti. Ah, dile gelse de konuşsa masamız bir gün! Pilav ve börekler keyifle yendikten sonra dedin ki:

“Dostlarım, yedik, içtik birlikte. Gelin kafa kafaya verip düş kuralım biraz da.”

Bunları derken kurnazca bana bakmış: “Gazetecilik nasıl olurmuş, öğren bakalım,” demiştin gözlerinle. Ve benim yıldırım-görüşme dizisi başlamıştı.

“Kongre’de öğrendiğime göre, günümüzde dünya devletleri yılda 120 milyar dolardan fazla harcıyorlarmış silahlanmaya. Eğer sizlerden her birinize bu para verilseydi onu nereye harcardınız?”

Afganistanlı matematikçi Abdül Gaffar Kakar, Polonyalı Dlusskiy, Iraklı genç şair Al Bayati, Andrey Tupolev, Lübnanlı ünlü mimar Antuan Tabet, Fransız gazeteci-yazar Pierre Courtade, Pablo Neruda başta olmak üzere tüm konuklarımız bu parayı ev, hastane, üniversite yapımında ve ekonomileri geri kalmış, fakir halkların yaşam standartlarını iyileştirmede kullanacaklarını söylediler.

“Ya sen Miguel, benim eski dostum olmasının dışında Guatemala’nın seçkin yazarı Asturias?”

“Dünyanın en büyük sigorta şirketine gider, tüm dünyadaki barışı sigorta ettirirdim.”

“Sen Carlo,” diye sordun İtalyan ressam ve yazar Carlo Levi’ye. “Düşün ki cebinde 120 milyar var!”

Bir türlü sığamadığı koltukta beceriksizce kımıldanan konuk, içten bir gülümsemeyle verdi yanıtını:

“Ben kötü bir yöneticiyim Nâzım. Üstelik ekonomiden hiç anlamam. Bu halimle o parayı alıp dünyaya savursam bile şimdikinden yüz kat daha iyi olur!”

O gece en zor durumda olan Mozambikli konuğumuzdu. Anadilinden başka bir dil bilmiyordu. Gene de herkesin, sorunun içeriğini anlatma uğraşları boşa gitmemiş, ondan da yanıt alınmıştı. Duvarda asılı olan Picasso'nun "Güvercin" tablosuna cebinden çıkardığı paraları bantla yapıştırmıştı. Sonra da hepimize Mozambik usulü kahve hazırlamıştı.

Mozambik usulü kahveyi içen Carlo Levi, en iyi kahvenin İtalya'da yapıldığını öne sürmüş ve ispat etmek için dünyanın kahvesini harcayarak kahve pişirmişti. Ne var ki hazırladığı kahveyi kendi bile içememişti. Bunun üzerine Amerikalı bilim adamı mutfağa girerek karısının tarifine göre kahve hazırlamıştı. İşte o kahveydi gerçekten. Bu sefer de Brezilyalı konuk memnun değildi. Hiç kimsenin kahveden anlamadığını söylemiş ve mutfağa geçmişti. Herkes dünyadaki en lezzetli kahveden içebilsin diye tencerede pişirmişti kahveyi. Uzun süre kaynatıp, kendince büyüler gibi bir şeyler yapmıştı. Hazırladığı sıvı, şurup kıvamına gelinceye dek şeker katmayı sürdürmüştü. Sonra da bunu sanki bir mücevhermiş gibi getirip, küçük fincanlara birer yudum doldurdu. Bu kadarcığı bile Carlo Levi'nin "kara reçel"i yermesine yetmişti. Yeniden İtalyan kahvesi yapmak için harekete geçtiyse de, gülerek koltuğuna geri oturttular şişmanı. O zaman Carlo Levi:

"Burada doğru düzgün kahve yapılmaz! Moskova'nın suyu kahveye uygun değil. Sadece votka için yaratılmış bu su! Onun için de Moskova votkası dünyanın en iyi votkasıdır!"

Ekber üçer beşer taşıdı otellerine konuklarımızı. Vakit gece yarısını çoktan geçmişti, ama kimsenin canı kalkmak istememişti. Evimizde her zaman böyle olurdu...

Ertesi sabah, akşam aldığım notları düzenleyip daktiloda yazdım ve imzalamasını istedim Nâzım'dan. Yazı kurulum böyle bir gazeteciliği hayal bile edemezdi.

"Vera, bu da ne böyle? Ben senin için yaptım, senin işin azalsın diye..."

Ben gene de kendi bildiğimde direndim. Kongre'ye gitmek için çıkarken de herkesin görüşünü açıkladığını, ama senin sustuğunu, şimdi söz sırasının sende olduğunu söyledim. Akşam eve döndüğümde, yeni bitirdiğin

makaleni gösterdin bana: “Eğer 120 milyar dolarım olsaydı...” Ertesi gün ülkemizde ve yurtdışında pek çok kişi okudu yazını. İşte böyleydi yaşamımız. Sürekli olarak yardım ederdik birbirimize.

Ortak yaşamımızda bir buçuk yılı geride bırakmıştık ve ben ilk kez başkaldırmıştım, anımsıyor musun?

Ağlamış, bağırmıştım hatta:

“Yaşanmaz bu evde! Yolgeçen hanı! Kilolarca kahve çekiyorum! Yemeğe kaç kişi oturacağı belli değil; beş kişi mi, on kişi mi? Haşla, kızart, kaynat! Dağ gibi bulaşık yıkıyorum, sonra bir daha, sonu gelmiyor! Üstelik bir de okumam, yazmam ve güzel görünmem gerekiyor! Daha fazla dayanamayacağım, kalkamıyorum altından, yeter...”

Gözyaşlarımın asıl nedeni aklımda. O kadar parasız kalmıştık ki senden gizli eşyalarımı satmaya başlamıştım. Hem de senin armağanın olan mavi moher kazağı Raisa'ya, anlıyor musun arkadaşım Raisa'ma kırk rubleye sattığımda yolun sonuna geldiğimizi anlamıştım! İşte o zaman isyan ettim. Evde yardımcımız da yoktu. Asansörcü Şura günde bir, bir buçuk saat senin gömleklerini yıkayıp kolalamak için geliyordu, o kadar. Üstüne titrerdi senin, ama çalıştığı için onun da vakti çok azdı.

Tepkim şaşırtmıştı seni, biraz düşünüp şöyle demiştin:

"Haklısın, normal bir insan yaşamı değil bu. Bağışla beni, cancağızım. Bu hayhuydan ben kendim de çok yoruldum. Bu günden tezi yok –elini çırptın– her şey değişecek! Yatak odası senin bölgen olacak. Ben bile kapıyı çalmadan girmeyeceğim."

Gerçekten de Nâzım, bunları söyledikten sonra, günde en az beş kere çalar oldun kapıyı. Ama ya insanlar... Sadece iki hafta kadar görünmediler ortalıkta, sonra her şey eski tas eski hamam oldu. 31 Mayıs 1962 tarihli bir şiirin var, yorgunluğumu anlattığın, ama bu değil başka bir yorgunluk:

Yoruldun ağırlığımı taşımaktan

ellerimden yoruldun

gözlerimden gölgemden

sözlerim yangınlardı

kuyulardı sözlerim

bir gün gelecek ansızın gelecek bir gün

ayak izlerimin ağırlığını duyacaksın içinde

uzaklaşan ayak izlerimin

ve hepsinden dayanılmazı bu ağırlık olacak.[90]

Doğrusu, mutlu günlerimizde tüm işler yolunda gidiyordu. Yeryüzü ışıldıyor, camın ardında rüzgâr esmiyordu. Şiir dışında her şey vardı. Sonra ağır taşlar gibi haberler, özensizce edilmiş sözler düşmeye başladı üstümüze. Hayal kırıklıkları, endişe, keder. Alnında beliren kırışıklıklar ve göğsüne çöken kederin ağırlığıyla geldi esin ve şiirler, dökülmeye başladı kaleminden.

Türkiye Komünist Partisi Genel Sekreteri Bilen'in –partideki adıyla Marat'ın– basit, kıskanç bir insan olduğunu anladığında acı çekmiştin.

Gece yarısı yatak odamıza dalmıştı Marat:

"Ne yapıyorsunuz burada?! Nâzım hastasın sen, uyuman gerek!"

Sen ise mavi divanda oturmuş, sabaha yetişecek şiir ya da makaleni bana dikte ediyordun. Sehpanın üzerinde yazılı çizili kâğıtları gören Marat, sözünü tamamlayamamıştı:

"Ben, şey diye düşünmüştüm..." Senin gözlerindeki öfke kıvılcımlarını gördüğünde de: "Neden biraz acımıyorsun Vera'ya, Nâzım?" demişti.

Sen Türkçe yanıtlamıştın onu:

"Burası benim yatak odam, senin genel sekreterliğinin bürosu değil. Evde ahlak zabıtasına ise hiç ihtiyacım yok!"

SBKP'nin XXII. Kurultay günlerinde seni davet etmedikleri için nasıl ıstırap çektiğini asla unutmayacağım.

"Tüm muhabirler orada, burjuva olanlar bile. Herkes orada, bir beni çağırmadılar! Yoksa burjuva muhabirlerden daha mı tehlikeliyim! Ne için? Beni unuttular mı, yoksa çağırmak mı istemediler?"

Bilen'e sormuştun:

"Neden böyle olduğunu öğren bakalım. Her gün yoldaşları görüyorsun sen."

Davet edilmeme nedenini öğreneceğine söz vermişti sana, ciddi olarak. Bu durumun seni ne kadar üzdüğünü, evin içinde onur kırıklığından, aşağılanmışlık duygusundan ölecek bir halde nasıl dolandığını görüyordu. Bilen ise entrikaların adamıydı, acılı süreci izlemekten hoşlanıyordu. Kurultayın düzenlendiği Kremlin'deki Kongre Sarayı'ndan bize geliyordu her öğlen yemek yemeğe. Karısını yanında getirmeyi de ihmal etmiyordu. Türk genel sekreterin avam karısı, kendi haline bakmadan Türklerin çingene olduğunu söylüyordu. Alt tarafı ev kadınıydı, ama Kurultay'a davetliydi. İkisi birlikte sana kurultay için özel hazırlanan "delege" sigaralarından ikram ediyorlar, kurultay eşantiyonlarını gösterip olanı biteni anlatıyorlardı. Çoğu zaman anlattıklarından yola çıkarak onların kişisel bakışlarını anlamak olası değildi. Bir keresinde gittiklerinde sormuştum:

"Bilen'e sordun mu? Mesele neymiş?"

"Hayır."

"Sorsaydın ya..."

"Vera, bir insana bir şey kaç kez sorulur! Sorduğumda yanıt vermiyor ki."

"Nasıl yanıtlamıyor?"

"Her zaman yaptığı gibi. Yüzüme bakıp susuyor."

Sonra, 1962'de Sovyet pasaportu aldığında, seni çoktandır kaygılandıran başka sorularla beraber, bunu da kendin sordun SBKP Merkez Komitesi'ne. Hastalığını bahane ederek çağrılmamanı Bilen'in kendisinin rica etmiş olduğu çıktı ortaya. Oysa son iki yıldır nezle bile olmamıştın. Doğal olarak inanmışlardı ona ve ricasını yerine getirmişlerdi.

Gerçek nedeni öğrendiğinde küplere bindin önce. Herkesin önünde foyasını ortaya çıkarmaya hazırdın.

"İşte her şeyi öğrendim şimdi. Ne yapmalıyım? Bir araya gelmemiz kaçınılmaz. Birlikte çalışacağız çünkü!" dedin. Sonra biraz sakinleşince canı cehenneme diye düşündün:

“Bu konuya değinmek bile istemiyorum. Bundan böyle, sadece bizi birbirimize bağlayan çalışmalarımız hakkında konuşacağım onunla. Diğer konularda ağzımı bile açmayacağım. O benim için öldü, artık.”

Leipzig’e Bilen’in evine gittiğinde tam böyle davrandığını biliyorum. O ise hâlâ anlamış değil neden değiştiğini, son zamanlarda neden suskunlaştığını. E, Nâzım, kimileri yaptığı riyakârlıkların sonsuza dek gizli kalacağına inanmaktan vazgeçmiyor.

Günlerimizi beraber geçirmeye başladığımız zaman da senin gitmen gerekmişti. Almanya’ya bensiz gidecektin. Çünkü savaşın izlerinin yeni yeni silinmeye başladığı Almanya’da kendimi hayal bile etmem mümkün değildi.

“Bu şeytan Marat, Parti’ye yardım etmediğim bahanesiyle beni cezalandırmaya niyetleniyormuş. Bu nedenle Leipzig’e gitmem gerekiyor. İnadına yapıyor, üç ay memur gibi dizinin dibinde oturmamı istiyor... Ne yapmalı, bilemiyorum. Neden üç ay? Bu süreyi nerden uydurdu, bilen yok. Benim sakince çalışmam için bir ayım bile yokken, al sana üç ay! Benim sinirimi bozmak için yapıyor. Biliyor tabii, ben disiplinli bir adamım ve gitmezsem rahatsız olacağım. Aptalca bir şey bu yaptığı. Ah, Marat, Marat...”

İşte böyle, yazın sonunda ona parti diyetini ödemeye ve yirmi günlüğüne Leipzig’e gitmeye karar vermiştin. Bense bu sürede sürücü kursunu tamamlayacaktım. Bana:

“İyice öğren araba kullanmayı da, döndüğümde hemen Koktebel’e gidelim. Seninle arabada yalnız seyahat etmeyi öyle düşlüyorum ki,” dedin.

Kısa süreliğine gitmiştin ama göndermediğin mektuplarla o kadar çok şiir getirdin ki Leipzig’den. Çok daha önceden kafanda oluşturmaya başladığın şiiri 27 Ağustos 1960’da kâğıda dökmüşsün:

Seviyorum seni ekmeği tuza banıp yer gibi

geceleyin ateşler içinde uyanarak

ağzımı dayayıp musluğa su içer gibi,

ağır posta paketini, neyin nesi belirsiz,

telaşlı, sevinçli, kuşkulu açar gibi,

seviyorum seni denizi ilk defa uçakla geçer gibi.

istanbul'da yumuşacık kararırken ortalık

içimde kımıldanan bir yer gibi,

seviyorum seni "yaşıyoruz çok şükür!" der gibi.

27 Ağustos 1960

* * *

Her günüm mis gibi dünya kokan bir kavun dilimi

senin sayende.

Bütün yemişler elime elime güneştenmişim gibi uzanıyor

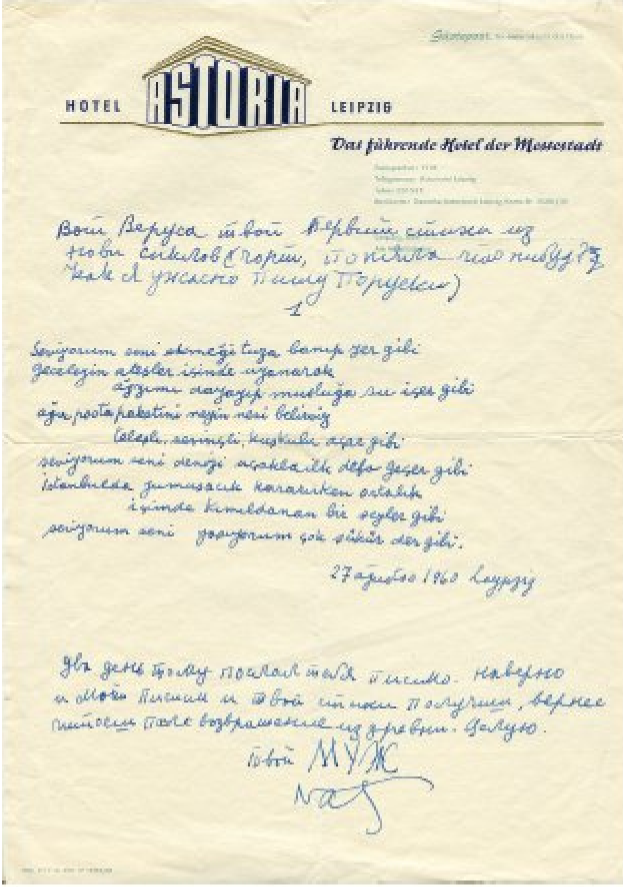
senin sayende.

Senin sayende yalnız umutlardan alıyorum balımı.

Yüreğimin çalışı senin sayende.

En yalnız akşamlarım bile duvarında gülen bir Anadolu kilimi

senin sayende.

HOTEL ASTORIA LEIPZIG

Das führende Hotel der Messestadt

1

Seviyorum seni ekmeği tuza banıp yer gibi
Geceleyin ateşler içinde uyanarak
ağzımı dayayıp musluğa su içer gibi
ağır posta paketini neyin nesi belirsiz
telaşlı, sevinçli, kuşkulu açar gibi
seviyorum seni denizi uçakla ilk defa geçer gibi
İstanbulda yumuşacık kararırken ortalık
içimde kımıldanan bir şeyler gibi
seviyorum seni yaşıyorum çok şükür der gibi.

27 ağustos 1960 Leipzig

твой МУЖ

Naz

Şehrime ulaşamadan bitirirken yolumu

bir gül bahçesinde dinlendim senin sayende

Senin sayende, içeri sokmuyorum

en yumuşak urbalarını giyip

büyük rahatlığa çağıran türküleriyle kapımı çalan ölümü. [91]

Hiçbir şey istemiyorum Nâzım. Tek dileğim sana sarılmak. Arkandan yaklaşıp kollarımı beline dolamak ve yanağımı sırtına yaslamak istiyorum, yalnızca.

Sen gelmeden bir hafta önce ehliyetimi almıştım. Kendimi uzun yolda denemeye karar verdim. Bin beş yüz kilometre mesafedeki Koktebel kadar uzak olmasa da dört yüz kilometre ötedeki Valday'a gitmeye karar verdim.

Benim için gene de uzak bir yoldu. Döndükten sonra şoförlüğümü ve orada yaşadıklarımı sana dürüstçe anlatmış ve Koktebel'e Kırım üzerinden trenle gitmeyi önermiştim.

Köyde beni şöyle karşılamışlardı:

“Sen hükümetten misin, acaba? Nasıl da toz kaldırıyorsun arabanla böyle. Eteğin de pek güzelmiş. Fırfırlarına üç metre mi harcamış, ne yapmış anlayan beri gelsin, hiç acımamış kumaşa... Yok, bende kalamazsın. Oğlum çardakta votkadan astı kendini. Dün daha dokuzuydu. Bunun da çocukları küçümencik. Bak, sen anca kulübede kalabilirsin. Kadın yalnız yaşıyor. Yıllar önce kocası sarhoşken donup öldü. Televizyonu da var.”

Yanında gecelediğim kadın savaş sırasında onda kalan albayı ve beraberindeki kızı anımsadı, onları anlattı bana gece boyu. Kız “beyaz eldivenlerle yemek sunulan cinsten” biriymiş. Kocakarı onların kulübesinde bulunmasından ve kızın olağanüstü güzelliğinden o kadar korkmuş ki geceyi yatağının altında geçirmiş.

Anlattıklarım güldürmüştü seni. Ama trenle gitmeye karşı çıkmış, arabayla gitmekte ısrar etmiştin:

“Yarından sonra sabah erkenden yola çıkalım Verusya. Gideceğimiz yol senin gittiğine benzemez, orada kağnılılar çıkmaz karşımıza, merak etme.”

İşte böyle çıkmıştık Koktebel'e doğru yola. Köylerde, kasabalarda dura dura gitmiştik. Nedense, bir köy dükkânında gördüğümüz margarinden yapılmış kocaman tavşanlar kalmış aklımda. Tombul, sarı, biraz tozlanmış... Gözleri küçük kesilmiş pancardan... Bu garip yaratıcılığın seni nasıl şaşırttığını anımsıyorum.

Affet beni Nâzım, bağışla ne olur! Artık hiçbir olanağı yokken, sözlerimi geri almayı nasıl da istiyorum. Kendimi cezalandırmak için yapmadığım kalmadı, ama yüreğim sakinleşmedi bir türlü.

1963 kışının geride kaldığı, baharın yavaş yavaş kendini hissettirdiği günlerdi, anımsıyor musun? Boris Slutski[92] senin son uzun şiirin “On mektupta Tanganika Röportajı”nı çevirmişti. Çeviri, değişik yazı

kurullarında okunuyordu. Molodaya Gvardiya dergisinde yayımlanacağının haberini önceden almıştın. Bu çalışmandan çok memnundun. “Saman Sarısı”nda bulduğun yenilikçi öğeleri “röportaj”da geliştirdiğini düşünüyor, lirik türle gazete yazısını başarıyla harmanladığına inanıyordun. Şiirin kısa sürede basılacak olması sana ayrı bir keyif veriyordu. Her zaman, akşam bitirdiğin şiiri sabah gazetede görmek isterdin.

Uzun şiirinin okunduğu yazı kurulunun birinden gelmişti Ekber, son derece üzüntülü görünüyordu. Senin odadan çıkmanı fırsat bilip kurulda alay konusu olduğunu söyledi ve ekledi:

“‘Nâzım Hikmet aşktan aklını kaçırdı’ diyorlar. ‘Önce şiirleri karısına ithaf ediyordu, sonra her yerde adını anmaya başladı. Şimdi de soyadına sıra gelmiş... Bundan sonra ne olacak bakalım.’ Sizin anlayacağınız Vera, adamlar susmadı bir türlü.”

Yüzüm alev alev yanmaya başlamıştı. Son derece canım sıkılmıştı. Halimi gören Ekber, bana yardım etme arzusuyla:

“Aldırmayın Vera. Saçma sapan sözler işte,” dedi. “Her zaman çıkar böyle insanlar. Gene belki Nâzım’la konuşmanız faydalı olur... Alışılmışın dışında bir durum olmasında biraz gerçeklik payı var... Gereksiz bir şey yani, anlıyorsunuz ya... Daha doğrusu bizde pek hoş karşılanmayan bir durum. Puşkin bile şiirlerinde ‘Madonnam’ diye bahsediyor karısından. Nataşa demiyor. Elbette, Nâzım istediği gibi yazabilir, ama yine de, ne bileyim ben, Allah kahretsin işte! Eğer şiirlerinin alay konusu olmasına neden olacaksa değmez belki de...”

Şiirin el yazmasını alıp bir köşeye oturmuştum. Alay konusu olan şeyi bulmaktı amacım. Yutarcasına okumuş ve ruhunu herkesin önünde ardına dek açmana hayretler içinde kalmıştım. Belki de ben fark edemiyordum. Gerçekten de vardı alışılmışın dışında, uygunsuz bir şey... Farklı anlamlar taşıyan söylemler... Birinci mektuptan dizeler okuyorum:

Uçuyorum karlı Ukrayna ovalarını.

Yıllardır bu ilk hava yolculuğum sensiz.

Elini aradım yerden kesilirken,

alışkanlık,

yere inerken de arayacağım.[93]

Evet, her zaman da böyle olurdu. “Nasıl isterim seninle birlikte parçalanmayı. Ne bencilim, görüyor musun,” derdin bana. Ardından eklerdin hemen: “Şaka yapıyorum canım.” Fakat bunda kimi zaman bir gerçeklik payı olduğunu biliyordum. Kendin itiraf etmiştin bunu... Oysa uçak alana indiğinde her zaman: “Çok şükür, evimizdeyiz. Toprağa basıyoruz. Merhaba Verusya,” derdin. Ben de yanıtlardım seni: “ Merhaba Nâzım!”

Dün gece bavulumu hazırlıyordun,

omuzların kederliydi,

belki değildiler de, bana öyle geldi, kederli olmalarını istediğimden.

Bu sabah kar aydınlığıyla uyandım.

Moskova uykudaydı, sen uykudaydın.

Saçların saman sarısı kirpiklerin mavi,

ak boynun uzundu, yuvarlaktı

ve kırmızı, kalın dudaklarında keder,

belki değildi de, bana öyle geldi, kederli olmalarını istediğimden.

Ayaklarımın ucuna basıp yan odaya geçtim.

Fotoğrafın masamda bir yaz güneşine bakıyor, başını kaldırmış, profilden.

Umrunda değil gidişim.[94]

Dizeleri atladım. Seni yermelerine neden olabilecek dizeler başka bir yerde olmalı:

Odaya girdin.

Yüzüme bakıyorsun şaşkın, kederli;

belki keder de değil de uyku mahmurluğu bu.

“Beni geçirmeğe gelme,” dedim,

oysa ki beni geçirmeni istiyordum bilemediğin kadar.

Kilitledin bavulumu kendi elinle.

Ben açtım kapıyı merdiven sahanlığına çıktım.

Sen içerde kapıyla çerçeveli bir bahar manzarasıydın, bir bahar manzarası öğle aydınlığında, yapraklarla sular som parıltı, gölgesiz.

Kapadım kapıyı üstüne.

Senden konuştuk Ekber’le Vunukova’ya kadar,

daha doğrusu, ben söyledim, o dinledi.[95]

Üzerinden uçtuğun toprakları anlattığın dizeleri de geçtim. Yazı kurulunda bunlarla alay edecek değiller ya. Yoksul insanların, senin Türk köylülerinin yaşamlarını okuyup eğlenmek olası mı?

Bulgur aşı yağsız.

Tezek dumanında göz gözü görmez.

Bebeler ölür bitlenmeğe vakit bulamadan

ve ben uçarım sekiz binmetre yukarda, bulutların üstünde.

İşte böyle Tulyakova...[96]

“Neden hâlâ kendi soyadını kullanıyorsun ki? Bari güzel bir şey olsa. Neymiş, Tul-ya-kova! Madem kendi soyadın bu kadar hoşuna gidiyor, benimkini beğenmiyorsun, o zaman ben de giderim evlendirme dairesine, seninkini kullanmam için izin vermelerini isterim. Hadi bakalım, ben Nâzım Tulyakov olayım da gör gününü!”

Kendi adını taşıyan Sovyet pasaportunu aldığında başlamıştın bu şakayla karışık tehditlerine.

Biz dostlarla oturmuş gülerken, sen gerçekten de evlendirme dairesini arayıp kocanın karısının soyadını almasının Sovyet kanunlarına uygun olup olmadığını sormuştun. Olabileceğini söylemelerinin üstüne, bir süre Nâzım Tulyakov olarak seni çağırıp şaka yapmıştık. Bunun üzerine sen:

“Dik kafalılığını sürdürmeye devam edersen aynen böyle olacak adım,” demiştin. “Bağımsız bir kadın olduğunu kanıtladın, bunun için seni takdir bile etmiştim, ama artık yeter. Şimdi ricamı yerine getir ve soyadımı al artık.”

Yerine getireceğim Nâzım. Azıcık bekle. Söz veriyorum.

Yanımda olsaydın, bugün keyfine diyecek olmazdı. Kitabın Moskova Yazı çıktı. Son şiirlerinin seçkisini nasıl da özenle yapmıştın bu kitap için. Hem de tirajını bir bilsen. Kitapların içinde hiç bu baskıya ulaşan olmamıştı: Yüz on iki bin sekiz yüz. Senin yerine Ekber getirdi onu bana. Tıpkı senin gibi imzalamış da. “Nâzım Tulyakov’dan Vera’ya. Ekber Babayev. 28.X.63.”

Demek ki o da acılar içinde, seninle konuşuyor, seni mutlu etmek istiyor. Kafasında dizeleri dolaştırıp seni arıyor her yerde, her biçimde...

Teşekkürler sana Nâzım, bu güzel şiirler için. Sanki biraz farklı tınıları var, senin okuduklarından değişikler. Tabii bu Ekber'le benim için geçerli. Elbette, kitabını alacak yüz on iki bin sekiz yüz kişi senin istediğin tadı alacak şiirlerinden...

“Köşeye çekilmiş ne okuyorsun böyle, Verusya?” diye sormuştun odaya yanıma gelip. Uzattığımda, alıp sayfalarını çevirmiş, şaşkınlığını saklama gereği duymamıştın:

“Sana yazdığım mektupları mı okuyorsun? Çok sevindim. Nerden aklına esti bunları okumak?” Ardından şaşkınlığın, tedirginliğe dönüşmüştü:

“Yoksa bir şey mi oldu?”

“Benim için şiir yazma artık,” demiştim usulca. “Lütfen. Yalvarıyorum sana.”

“Bu da ne demek böyle?”

Kendimce açıkladım.

“Hayır,” diye haykırdın suratıma doğru. “Benden böyle bir şey isteme hakkına sahip değilsin. Cellat değilsin! Senin için yapamayacağım şey yok, bunu çok iyi biliyorsun. Fakat bunu isteme benden, yapamam. Bu yüreğimin sesi anlıyor musun? Dizeler içimden böyle dökülüyorsa ben ne yapabilirim? Çatlayayım mı, yani? Soluk alıp vermeden içindeki havayı ne kadar tutabilirsin?

İlk aklına gelenleri sıraladıktan sonra Ekber'in bana bir şeyler söylemiş olduğunu anlamıştın:

“Eh, Babayev yakın bir dost olacaksınız siz de. Önce alçakların zırvalarını dinliyor, sonra da gelip Vera'ya anlatıyorsunuz! Normal bir insan, bakın normal diyorum, ne iyi, ne kötü yani, normal bir insan hiçbir zaman onların gözüyle okumaz şiiri. Edebiyatla eğlenen pisliklerin işidir bu. Edebiyatın

çevresindeki sinekler bunlar! ‘Nâzım Hikmet aklını kaçırmışmış?!’ Evet, kaçırdım. Bundan da gurur duyuyorum. Keşke her insan benim kaçırdığım gibi kaçırsa!”

İri cüssenle ikimizin arasında öfkeli, ödünsüz duruyordun. Dimdiktin, ellerin cebindeydi. Öyle güzeldin ki gözlerimi ayırmam olası değildi. Aptalca konuşmaya başlamıştım:

“Yaz, tamam da (sana diyordum bunları, sana “yaz”, “tamam” diye) yayımlama. Asıl önemli olan yayımlanması değil, nasıl olsa.”

“Her şeyden önce ben istemem bunu. Yayımlamasaymışım! Şimdiye kadar düşüncelerimi de, yaşam biçimimi de hiç kimseden saklamadım ben. Türk hükümetinden bile. Şimdi siz kalkmış, karıma olan sevgimi herkesten gizlememi istiyorsunuz. Sevdiğim de kendi karım, başkasının ki değil! Daha neler?! Vera anlamıyor musun yoksa? Aramızda aşk olduğu için, yalnızca bunun için böyle övünçle, böyle dürüstçe yaşabiliyoruz. Yoksa çok gülünç olurdu gerçekten. Kaba bir anekdottan başka bir şey olmazdı. Güldürü sanatçısının kötü bir şakası olurdu. Biz senle bir gösteride kendimiz dinlemedik mi: ‘Neden akademi üyesiyle evleniyorsunuz?’ ‘Çünkü ondan dul kalmak istiyorum.’ Aman ne zekice bir espri!”

Şiiri çekip aldın elimden:

“Lütfen, göster bana, burada uygunsuz olan ne var? Slutski’ye güveniyorum ben. Ters bir şey olsa çeviriyi yaparken söylerdi bana. Hadi, gösterin, bulun gösterin, nerede Vera’yı ya da kendimi küçük düşürmüşüm? Hani, Rusçada dediğiniz gibi nasıldı o sözcük... –ancak, birkaç denemeden sonra telaffuz etmiştin– itibarını zedelemişim!”

Nâzım, Nâzım sensizlik öldürüyor beni! Ses ver! Bir işaret versen anlarım... Arabamızın kapı koluna her sabah birisi kır çiçekleri bırakıyor. Biliyorum. Sen değilsin.

Şiiri fırlatıp mutfağa gitmiştin. Çaydanlığın takırtısı duyuldu. İçine su dolduruyordun. Ne için seni incittim, ne için? Ardın sıra geldim, mutfağa. Yanı başında dolanmış durmuş, sonra çay için masayı hazırlamaya başlamıştım. Kabahatli olduğumu biliyordum, ama özür dilemek

gelmiyordu içimden. Bana dargın kalamayacağını, her şeyimi bağışlayacağını o kadar iyi biliyordum ki! O zaman da öyle olacağından kuşkum yoktu... Masaya reçel kapları koyup vişne reçelini çıkardım. Vişne reçelini çok seviyordun. Belli etmeden beni izliyordun. Senin tabağının yanına gönlünce reçel yiyebilmen için büyük kaşık koyduğumu görünce, aptalca ettiğim sözleri tatlandırmak, senin keyfini yerine getirmek istediğimi anlayıp gülümsemiştin.

Bana sokulup yüzümü ellerinin arasına almış ve demiştin ki:

“Sonra, daha sonra, ben bu dünyadan göçüp gittiğimde her aşk sözcüğümden mutluluk duyacaksın. Her yerde onları arayacaksın. En güç anlarında ayakta kalma gücünü onlardan alacaksın. Anla bunu Vera. Bırak, içimde yaşayan her şeyi dışa vurayım, dile getireyim. Kısıtlama bunu, kimseye kulak asma. Bunlara gereksinimimiz var. Benim şimdi, senin ise ileride...”

Affet beni, Nâzım. Ah, bir bilebilsen, o zaman ne kadar haklı olduğunu yalnızca bilsen, canım benim. İşte kocacım, böyle senin Tulyakovan...

Ertesi gün, uzunca bir süre çalışma odanda çalışmıştın. Literaturnaya Gazeta’ya bir yazı hazırlıyordun. Son noktayı koyduğunda beni çağırıp koltuğa oturttun:

“Otur azıcık, sana bir şey okumak istiyorum.”

Bunda şaşıracak bir şey yoktu. Her zaman yazdıklarını okurdun bana. Makaleni dinlemeye hazırlandığım sırada birden şiir okumaya başlamıştın:

Biliyorsun hartada yaptığımız yolculuğu seninle.

gemimiz üç direkliydi başı kemanî,

puruvada altın kız sureti sana benzer,

ve bayrağında şiirler sana yazdığım,

ve balıklar avladık gözleri zümrüt,

ve kuşlar kondu serenlere sırma kanatlı,

ve muz yağmuruna tuttu maymunlar bizi kıyılardan,

ve pupa yelken geçtik sıcak denizleri,

ve bir dolanıp bir kurtulduk ağından meridyenlerin

Dar-es-Selâm'ı bulana kadar.[97]

“Gücenme, dördüncü mektuba bu satırları eklemek istedim. Bence bu haliyle daha iyi oldu.”

18 Kasım 1961'de Mayakovski Müzesi'nde senin için bir gece düzenlenmişti. Yaşlı bir adam o gecenin bant kaydını saklamış. Bugün yeniden oradaydım, Nâzım.

Müzeye arabayla varışımızı anımsıyor musun? Sokakta, kapalı kapının önünde kalabalık birikmişti. Salon izlemeye gelenlere yetmemişti. Bekleyenler üstüne atılmıştı:

“İçeri alın bizi, Hikmet yoldaş! Lütfen söyleyin bizi de bıraksınlar içeri. Ayakta durmaya razıyız, koridordan dinleriz sizi...”

Bizi karşılayan kadın, sokaktakilere yardımcı olunması ricana ancak kafa sallamış ve: “Koridorlarda bile iğne atsanız yere düşmez... Yapılacak bir şey yok. Vestiyerden başlıyor kalabalık. Alabileceğimizden çok daha fazla insan aldık içeri. Zaten kendiniz göreceksiniz şimdi,” demişti.

Çok mutluydun.

Durum gerçekten de kadının söylediği gibiydi. Güçlükle girebilmiştik salona. Seni izleyicilerin önünde öylesine neşeli, güçlü, mutlu bakışlarla görmek rahatlatmıştı beni.

“Yoldaşlar! İlk kez 19 yaşımda Mayakovski ile Politeknik Müzesi' nde sahneye çıktığımı çok iyi anımsıyorum. Şiirlerimi Türkçe okuyacak

olmaktan çok korkuyordum, ürkmüştüm. Mayakovski dürttü beni ve: ‘Hadi Türk, yürü korkma. Nasıl olsa seni anlamayacaklar ama alkışlayacaklar,’ dedi. Beni anlamadılar kuşkusuz, ama alkışladılar. Moskova’da öğrenim gördüm. Gençliğimin en güzel yıllarını Moskova’da geçirdim. İlk kez Moskova’da sevdalandım. Doğru dürüst ilk kez Moskova’da kafa çekip sarhoş oldum. Marks ve Lenin’in öğretileri ile Moskova’da tanıştım. Sonra, ilk kez operayı da Moskova’da izledim. Yaşamımın daha pek çok ilkini Moskova’da yaşadım. Mayakovski ile Moskova’da tanıştım, şiirlerimin ilk çevirmeni Eduard Bagritski’yle de... Bu nedenle, eski bir Moskovalı sayarım kendimi. Yakında altmış yaşımda olacağım. Şiirler, oyunlar ve bir roman yazmaya çalışıyorum. Şiir yazmayı, öyle sanıyorum ki becerebiliyorum, oyunda daha kötüyüm. Romanıysa kıvıramıyorum bir türlü. (Salonda gülüşmeler) Şimdi şair-çevirmen yoldaşlardan son zamanlarda yazdıklarımı size okumalarını rica edeceğim. Size verilecek hesabım olarak. Ama önce Türkçe olarak “Bahr-i Hazer”i okuyayım size. Kabul mü? Ne zaman okuyucularımla buluşsam bu şiiri okumamın ilk nedeni, ezbere bildiğim başka şiirimin olmaması, ikincisi de ses bakımından kolay anlaşılması. Artık böyle yazmıyorum. Yirmi yaşımdayken böyle yazıyordum.”

İzleyiciler soluklarını tutmuş dinliyorlardı seni. Sonra uzun uzun hararetle alkışladılar. Ardından Muza Pavlova, hemen hemen bir saat “Memleketimden İnsan Manzaraları”ndan bir bölüm okudu. Salon derin bir sessizlik içindeydi.

Şimdi koltuğumda başımı dizlerime dayamış otururken bile ne sandalye gıcırtısı ne de öksürük sesi duyuyorum.

Sen güya izleyicilerin önünde oturuyordun, ama kendin başka bir yerdeydin. Orada, keçi yolunda Nigar’la beraberdin. Bebeğin yanı başında. Ve o anda, biri omzundan dürtüp Nigar’a ne olacağını sorsa şaşırır, her şeyi öğrenmek için şiiri dinlediğini söylerdin...

... Dinleyiciler alkışlarla uğurladılar Muza Pavlova’yı. Onun arkasından David Samoylov kendi çevirilerini okumaya başladı. Önce, 1960 yılında yazılmış, lirik bir dizi olan Leipzig şiirlerinin çevirilerinden okuyacağını açıkladı izleyicilere.

“Seviyorum Seni Ekmeği Tuza Banıp Yer Gibi...” diye okumaya başladı Samoylov. Küçücük, görünmez bir nokta olmayı istemiştim o an. Kimse beni görmesin, kimse Nâzım’ın bu şiirleri bana yazdığını anlamasın diye... O zaman aşkımızın mikrofondan yüzlerce tanımadığımız insana anlatılmasına ilk kez tanık oluyordum. Korkunç bir duygu sarmıştı tüm benliğimi. Başımı iyice öne indirip öyle oturmuştum. Yanaklarım alev alevdi.

“Şehrime ulaşamadan bitirirken yolumu bir gül bahçesinde dinlendim senin sayende / Senin sayende içeri sokmuyorum en yumuşak urbalarını giyip / büyük rahatlığa çağıran türküleriyle kapımı çalan ölümü”

Samoylov tüm ciddiyetiyle usulca bu dizeleri okuduğunda başımı kaldırıp sana bakmıştım. Öylesine ısrarlı, öylesine yoğun bakıyordun ki bana, başın titriyordu. Samoylov’dan şiiri bir kez daha okumasını isteyeceksin sanıp korkuya kapıldım. Neyse ki böyle bir şey olmadı. Samoylov okumasını sürdürdü... Leipzig dizisi şiirlerini birbiri ardına okudu. Sustuğunda onun sesinin yerini, salonun sanki hep birlikte soluğunu boşaltışı ve yüzlerce elin birbirine çırpışı aldı. Sen bu coşkun insan topluluğuna bakıyor, biraz utanmış mutlulukla gülümsüyordun. Şiirlerinin, insanların ruhuna hitap etmiş olmasından dolayı çok sevinçliydin.

“Şimdi okuyacağım şiiri Slutski çevirdi. Kendisi Moskova dışında olduğundan ben okuyacağım,” dedi Konstantin Simonov ve 1961’de Berlin’de yazılmış olduğunu söyleyerek “Otobiyografi” yi okumaya başladı:

1902’de doğdum

doğduğum şehre dönmedim bir daha

geriye dönmeyi sevmem

üç yaşımda Halep’te paşa torunluğu ettim

on dokuzumda Moskova Komünist Üniversite öğrenciliği

kırk dokuzumda gene Moskova’da Tseka – Parti konukluğu

ve on dördümden beri şairlik ederim. [98]

Şiir kuvvetli alkışlar aldı. Alkışlar dinince sen aldın sözü:

“Yoldaşlar, dünyada insanların kesintisiz dört saat şiir dinleyebildiği tek ülke Sovyetler Birliği’dir. Bunu biliyorum. Kendim şair olmama rağmen yarım saatten fazla şiir dinleyemem, en güzellerini bile. Fakat siz beceriyorsunuz bunu. Yine de şiir dinlemek yeter artık bence. Gelin biraz da söyleşelim.

“Biraz daha şiir dinlesek olmaz mı?”

“Ne?!”

Fakat ısrarla şiir isteniyordu salondan.

“Bilmiyorum, başka bir şeyler var mı yanınızda?” diye sordun şair-çevirmenlere.

“Türkçe okuyun, Türkçe,” diye bağrışlar geliyordu salondan.

“Hah, işte Samoylov Yoldaş’ta ilk dönem şiirlerimden varmış.”

“Teşekkürler, teşekkürler!” Salon alkışlıyordu.

“‘Mavi Gözlü Dev’i okuyacağım size.”

Şiiri dinlerken düşündüm de, bunu yazman için Nüzhet’le karşılaşmana değmiş. Gerçekten, tüm içtenliğimle söylüyorum.

“Şimdi şöyle bir not ulaştı elime. Diyor ki: ‘Nâzım Yoldaş, sizi çok seviyoruz. Bu nedenle olağanüstü güzel şiirlerinizi dinlemeye, tiyatronun ve genel olarak günümüzde sanatın durumu konusunda görüşlerinizi öğrenmeye geldik buraya.’” Salonda gülüşmeler...

“Yoldaşlar, bu başlı başına bir konferans konusu. XX. Kurultay sonrası ülkenin kültür yaşamında pencereler açıldığını düşünüyorum. Bu bir gerçek! Tüm ilerici insanlık için bir gerçek bu! Fakat şimdi de kimi pencerelerde farklı parmaklıklar görünüyor, bu normal mi? Her şeye

rağmen yeni olan kazanacaktır, bundan eminim. Tiyatro konusuna gelince, durum aynı. 1921 yılında Moskova'ya ilk gelişimde Sovyet tiyatrosunun altın çağını görmüştüm. 1951'de Moskova'ya geri geldiğimde ise ülkenin tüm tiyatrolarında sözümona Stanislavski sisteminin uygulandığını gözlemledim. Oysa Stanislavski ve Nemiroviç ile beraber bir şeyler yitip gitmişti. Yapılan, Stanislavski sistemine pek de gönüllü olmayan yönetmenlerin, bu işe yeterli yeteneği olmayanların, naftalinlenmiş bir sarık gibi Stanislavski yöntemlerini sandıktan çıkartmasından başka bir şey değil. Elimde bir not daha var. Bu soruyu soran kişiyi görmek istiyorum. Elimdeki kâğıt bir şey ifade etmiyor bana! Genel olarak resim sanatını sormuşsunuz. Bana kalırsa, sanat dalları içinde en uluslararası olanı resim sanatıdır. Şaire çevirmen gerek. Çeviri, iyi ya da kötü olabilir. Resmi ise çevirmek gerekmez. Fakat burada pek çok genç ve çok yetenekli ressamlar sergi açma olanağına sahip değil. Dünyanın müzeleri kapalı onlara. Sadece bununla kalsa iyi. Çağdaş resim sanatıyla ilgili Batı'da yayımlanan kitapları görme olanaklarından da yoksunlar! Kimileri açlık çekiyor. Bu korkunç bir durum yoldaşlar! Tselkov'u, Oskar'ı, Rabin'i, Krasnopevtsev'i, Zverev'i, Sidur'u, Silis'i, Lembert'i çok beğeniyorum. Bürokratlar, yeteneğin boş bir şey olduğunu düşünüyorlar. Onlara göre, yetenek sıklıkla rastlanan ciddiye alınmasına gerek olmayan bir şey. Bu son derece cahilce bir yaklaşım. Yeteneğe sevgiyle, umutla yaklaşmak, yardım etmek gerekir. Aksi takdirde yok olur gider. Diğer yandan, memurlara gücenmeye, devlete kırılmaya gerek yok. Bizim Karadeniz'de güçlü bir balık vardır, yakalaması da pek güçtür. Fakat çok alıngandır bu balık. Büyük, çok büyük burnu olan bu balığın burnuna vurur insanlar. O zaman gücenir ve ağa düşer. Benim de, Allah'a şükür, kocaman bir burnum var. Ona ne kadar vursalar da aldırmadım, yazmaya devam ettim. Örneğin, yazdığım oyun 'İvan İvanoviç Var Mıydı?' ne kadar çabuk kaldırıldı sahneden! Moskova'da oyunumun neden kaldırıldığını sormadığım dostum kalmadı. Kimse açıklayamıyor. Gücenip bir daha piyes yazmayabilirdim, ama yazıyorum. Kaldırılan oyunumun ardından dostum Aleksandr Fadayev'in yazgısından etkilenip bir başka piyes yazdım: 'Olmak ya da Olmamak.' Sahnelemediler. Sonra 'Demokles'in Kılıcı'nı yazdım. Burada 'Satir'de ve başka tiyatrolarda oynuyor, yurtdışında da sahneleniyor. Karım Vera Tulyakova'yla 'İki İnatçı'yı yazdık. Başarı kazandı. 'Tartüf 59'u yazdım izin vermediler. Sonra 'İnek'i yazdım, gene yasak. İşte böyle. Çevirmenlerim soruyorlar: 'Ne çevirelim, şimdi?' diye. 'Sahnelenmeyen oyunları çevirmekten

usanmadıysanız, buyurun çevirin,' diyorum. Her şeye rağmen gerçek bir yazarsan, memurlar için çalışmak değilse amacın, yazmamak mümkün değil. Geçenlerde Bulgakov'un karısı 'Usta ile Margarita'nın bir kopyasıyla, yayımlanmamış başka yazılar getirdi bana, okuyayım diye. Şimdi onun da yayımlanmasına izin vermiyorlar. Ama inanıyorum ki çocuklarımız bu yetenekli yazarın mükemmel kitaplarını okuyacaklar. Torunlarımız Puşkin, Dostoyevski gibi, Bulgakov'u da okullarda öğrenecekler!"

Salon, Bulgakov'un mirasının yaşatılması konusunda açık oylama yapılıyormuşçasına alkıştan inliyordu.

"İşte böyle yoldaşlar," diyen sesin işitildi. Belli ki gülüyordun.

Başımı kaldırdım dizlerimden. Bacaklarım uyuşmuş. Durumu anlamak için teybe bakıyorum. Bant çoktan bitmiş herhalde, belki de şimdi bitti... Odada sesinin çınlaması ne zaman kesildi fark etmedim bile. Ben oradaydım, belli ki sonuna kadar banda kaydedilmemiş gece. Bacaklarım ağrımasa daha dinler, sahnede olanları sonuna dek izlerdim. Herkes dağıldıktan sonra, Mayakovski'nin müzeye dönüşmüş evinin boş salonlarında bir kez daha dolaşırdım seninle... Bir kerecik daha...

Aylar geçer, hiç ayrılmazdık seninle Nâzım. Hem de hiç, bir saatçik bile. Ama gene de ne çok ayrılıklar yaşadık. Ayrılıklar senin kıskançlığındı.

Yaşamın işle, insanlarla, olaylarla, geçmiş, gelecek ve şimdiki dünya ile dopdoluydu. Birkaç yıl senin yazgının fırtınasına kapılıp yaşadım. Ama seninle çok uzun bir yaşam sürmüşüm gibi geliyor bana Nâzım. Sanki bugün senin önünde yaşlı, çok yaşlı bir karga ya da fil olarak oturuyorum. Üç yüz yıldır hayattayım sanki. O akıl almaz yazgının tamamı benimle geçmiş gibi. Bazen on yedi yıl ben hapis yatmışım, hayatına girmiş kadınların hepsini ben sevmişim ve şimdi de ölmüşüm gibi geliyor bana. Sen Nâzım? Hiçbir şeyden korkmuyordun. Tek korkun senin ölüp benim yalnız kalmamdı. Yalnız kaldığımda başıma gelebilecek tüm olasılıkları öngörerek, beni bu iğrenç ve acılı sürece hazırlamaya çalışmıştın elinden geldiğince. Öldükten sonra da kocam olarak kalmak beni doyurmak, giydirmek, iyi bir yaşam sürmemi sağlamak istiyordun:

“Ben göçüp gideceğim sen tek başına kalacaksın, bunu düşündükçe aklımı kaçıracak gibi oluyorum. Nasıl yaşamını sürdüreceksin, gel düşünelim bunu Verusya. Gel, her şeyi kararlaştıralım şimdiden. Anlasana, sana yardım etmek istiyorum. Beni bırakma böyle. Gel düşünelim.”

Kaçıyordum bu isteklerinden, senden kaçıyorum, istemiyorum, gelmiyor elimden, korkuyorum bunu düşünmekten. “O” gelecek için para biriktirmeyeceğim. Yapamam bunu. Gerekecek düşüncesiyle para biriktirmeye başlamak her şeyin sonu gelmiş demektir. Ben de senin bunu anlamamana şaşırıyordum. Sen yoksan ben de yokum demektir... Bunu anlamıyor, sürekliliği sağlamak için imkân yaratmaya çalışıyordun. Benim yaşamımda senin sürekliliğini... Yalnızlığımın tablosunu yaptığının ayrımındaydım. Dayanılmaz acılar çekiyordun benim için, bu ıstıraptı geceleri bağırtan seni...

“Annenin babanı unuttuğu gibi sen de unutacak mısın beni yoksa? Annenin odasında babanın küçücük bir fotoğrafı bile yok. Benim yanımda bir kez bile adını anmadı onun. Babanın anneni deliler gibi sevdiğini biliyorum. Ona cepheden yazdığı mektupları okuduğumda hemen anladım bunu. Yoksa Rus kadınları bu kadar çabuk mu unutur?”

“Ben unutmayacağım Nâzım. Aklına getirme bunu.”

“Sen elli yaşına gelene dek oradan kıskanmayı sürdüreceğim. Yok, yok elli beş. O yaşına dek görebiliyorum seni. Sonra ne olur, bilmiyorum.

Beni aldatan kadına dokunamazdım. Ve bu konuda da kadının kendini temize çıkarmak için söyleyeceklerine değil, söylentiye, dedikoduya inanırdım. Bu bir. İkincisi, hayatımın hiçbir evresinde rastgele bir kadın ya da insan için şiir yazmadım. Yaşamın karşıma çıkardığı pek çok kadın, kendileri için hiç değilse bir tek dizecik yazmam için dilekte bulundu. Ama yapamadım. Asla, bir kez bile. Onlar hayatımın paralelindeydi anlıyor musun, hayatımın içinde olmadılar. ‘Zengin adamsın, bana bir kürk ya da yüzük alsana’ diyenlere, param varsa elbette, aldım. Fakat şiir yazmak, hayır. Şairler yalan söyleyemez.”

Nâzım Hikmet’in seslerinin kayıtlı olduğu bantlar

“Nasıl yapabildin bunu?” Kim bilir kaç kez sordun bana bu soruyu. Kaç yıl... Bu sabah tekrar duydum. Yine teybi açmıştım. Çoktandır unutulmuş, eski bantlar çıktı karşıma. Teybi satın aldığımızı anımsıyor musun? İlk zamanlar bu oyuncakla oyalanmış, sabahtan akşama günlerini kaydetmiştik.

“Sana tüm şiirlerimi banda kaydedeceğim. Yaşamımın tüm sesi seninle kalsın. Canın sıkıldığında Nâzımcığını dinlersin. Önceleri zor gelse de sonra alışırsın. Hatta sesimi dinlerken benim hiç bilmediğim konular, hiç tanımadığım insanlar hakkında bile düşünebilirsin. Başka erkekler bile gelebilir aklına...

Sonra aniden beni anımsarsın. İşte tek istediğim bu. Başka bir şey değil. O zaman benim sesim sana ‘Teşekkür ederim Verusya,’ der. ‘Canım benim, gülüm, bir tanem, sevgilim...’[99]

Sonra Türkiye’ye de ver bu sesi. Bizim barışmamız ölümümden sonra olacak. Ülkeme dönmek için ölmek zorundayım. Seni bir kerecik olsun, tek bir kerecik oraya götürememiş olmam çok yazık. İstanbul’umu gösterirdim sana. Doğru söylüyorum, yerküredeki en güzel kentlerden biridir. Nasıl da ağırlardım seni orada. Eğer uçakla gidecek olsak, alçaktan çok alçaktan, yavaş yavaş uçmalarını rica ederdim pilotlardan, hiçbir şeyi gözden

kaçırmayalım diye. Gemiyle gidecek olsak, yalvarırdım kaptana, kıyıya varmadan kalbim mutluluktan durmasın diye, çılgınca hız yapmasını isterdim. İstanbul’da olsaydık... Eski şehri gösterirdim sana, gün doğarken gösterirdim mutlaka, kaç yıldır rüyalarımda gördüğüm o şehri. Sonra beraberce şehrin yeni semtlerini gezerdik. Hatırlıyor musun, Milano’da Türk bir mimarla karşılaşmıştık, sarışın bir delikanlıydı. Hani, yemek yediğimiz sırada İstanbul’un yeni kısımlarının planını çizip göstermişti bize.

Sonra, ay, ay, ay... dostlarıma götürürdüm seni. Balaban’a giderdik. İşte, ressam diye ben ona derim. Tablolarından almadan ayrılmazdım yanından. Hapishanede tanıştığımızda, koca burnumun ucuyla hemen almıştım kokusunu ondaki yeteneğin. Yanılmadım da. Orhan Kemal’i kucaklardım. Sabaha dek söyleşirdik onunla. Sonra Yaşar Kemal’e giderdik. Tilda bize iyi bir çay demlerdi. O çok iyi bir yazardır. Yeteneği öfkeli, yumuşak, tam halk tipidir, senin anlayacağın. Burada insanların onun İnce Memed’ini kapış kapış alıp okumalarına çok memnunum. Ortadirek de mükemmel bir roman. Demek ki şu Gallimard’da[100] gerçek bir seçici zevki var. Gençliğinden beri bulup çıkarıyor yazarın iyisini. Yaşar anlatır, ben dinlerdim. Biliyorsun, çok yardımı dokundu bana. Paris’te beni görmeye gelmek, gizlenmeden, sakınmadan benimle konuşmak, tüm o günler boyu sabahın erken saatlerinden gece yarılarına kadar benimle şehirde dolaşmak yürek işiydi. Şiirlerimi ezbere okumaya başladığında mutluluktan aklımı yitiriyordum nerdeyse. Biliyorsun, zaman zaman şiirlerimin Türkiye’de unutulduğu kanısına kapılıyorum. Onun sayesinde, inancım tazelendi Türkiye’ye, yani kendi halkıma, kendi geleceğime.

Samiye’mde bir yemek yerdik mutlaka. Kız kardeşimle çok benzeriz birbirimize. Tabii kocası başka ülkeye götürmediyse onu. Dışarılarda görev yapar kocası. Sonra Refik’i arar bulurduk. Bir kayık kiralar, kıyı boyunca gezerdik. Yaşıyorsam bugün, bunu ona ve başka bir dostumuza borçluyum. Sen biliyorsun ya. Ülkeme bensiz gidecek olursan bunu ona söyle. “Otobiyografi” de bir selam gönderdim ona... onun için hiçbir şey yapamadım. İsterdim oysa, isterdim...

Mehmet Fuat’a telefon ederiz. Belki gençlik günlerimde ve sonrasında iyi babalık edemedim ona. Ama o mükemmel bir adam oldu. Annesi Piraye

olağanüstü bir kadındı. Biliyor musun, Mehmet Fuat'ın mektuplarını yüzlerce kez okumuşumdur. Mehmet Ali Aybar'la görüşürdük. Genç şairlerin yanına gider, kim daha gençmiş bakardık. Çankırı Hapishanesi'nin önünden geçerdik. İçeri girmezdik, ama müdürü Tahsin Bey'le, o iyi adamla minnettarlıkla görüşmek isterdim. Çok sevdiği kızı Şehnaz yaşamında mutlu oldu mu acaba, öğrenmek isterdim. Eski savcı İzzet Akçalı'ya uğrardım mutlaka. Resimlerim, şiirlerim kalmıştı onda... Kim bilir ne yaptı onları? Atmış mıdır, saklamış mıdır?

Galata Köprüsü'nde dururduk biraz. Sana Aya Sofya'yı gösterirdim. İşte o zaman tutamazdın çığlığını. Kafanı kaldırır, tüm bunları görmenin mutluluğundan başın dönene kadar bakardın. Sonra yavaş yavaş Beyoğlu'na gideriz, şehrimizin merkezini görürsün. Topkapı'yı, Atatürk Bulvarı'nı gösteririm sana. Ama hepsinden önemlisi insanları görmen. Halkımın ne sıcak, ne güzel olduğunu algılaman... Benim bağrından çıktığım, fokur fokur kaynayan insan denizini görmen...

Akşam seninle deniz kıyısına giderdik. Dostlarla otururduk uzun uzun, küçük bir restoranda. Midye dolması ısmarlar, sana balık hazırlamak için kendim girerdim mutfağa. Balık pişirmede üstüme yoktur! Hem de ne yöntemlerim var bir bilsen! Günün birinde, tüm şiirlerimi yazıp bitirdiğimde, yazılacak tek bir dizem kalmadığında, tüm oyunlarım tamamlandığında oturup başyapıtımı hazırlayacak ve kendi yemek kitabımı yazacağım. İşte o zaman gerçek şöhret ve zenginlik de gelecek bana. İnsanları şöyle ağız tadıyla doyurmayı o kadar istiyorum ki! Sadece Türk olmamdan değil, tüm dünyayı görüp karşılaştırma olanağı bulduğumdan, Türkler diğerlerine göre yemek işinde daha ustalar gibi geliyor bana.

Verusya, ben artık olmadığımda hiç değilse bir kerecik olsun git Türkiye'ye. Gizlice olsa bile. Benim için yap bunu. Eminim, çok hoşuna gidecek. İnan bana. Git memleketime. Seni orada karşılayacağım. Mutluluğum benim, karım, bir tanem. Git, çünkü ben orada olacağım."

Bom, bo-m, bo-m... Satın aldığın eski duvar saati on ikiyi çaldı ve senin çalışma odanın önündeki sokak lambası söndü, her zamanki gibi. Bizim evimiz ise sorgulama merkezi gibi, her taraftan ışık saçıyor. Ben yanık bırakıyorum ışıkları her yerde. Hem de en kuvvetli ampulleri taktım. Tıpkı dün, daha önceki gün, ondan da önceki gün olduğu gibi sabaha dek yanacak

ışıklarımız. Ve böyle her gece, her gece sürüp gidecek... Yalnız, karanlık bir köşede senin bakışlarınla karşılaşmaktan ürktüğümü düşünmeni istemem. Gel Nâzım, seni çağırıyorum. Elini bana uzatıp “Gel canım benim, otur yanı başıma da konuşalım biraz,” dediğini kimseye söylemeyeceğim. Yeter ki gel, ne olursun.

“Dinle Vera...”

Tanıdın mı Nâzım? Yine teybi açtım. Sesin güçlükle işitiliyor. Benimle konuşuyorsun.

“Dinle Vera, neden hüzünlüsün bugün? Genelde çok sık hüzünleniyorsun. Bizim Bakûlü[101] pek başarılı olamadı alçıdan kafanın yontusunu yapmada, ama büstünde sana benzettiği tek şey hüznün. Herkes senin neşeli bir insan olduğunu düşünüyor... Şakalar yapıyor, insanları güldürüyorsun, tebessüm etme gayreti içindesin. Bu sana çok da yakışıyor üstelik. Ama kimse yokken hüzün sarıp sarmalıyor seni, benliğini kaplıyor. Yavaşça bir şeyler söylüyor sana ve sen bezgince dinliyorsun onu, ama her zaman itaatkâr, her zaman inançlısın ona karşı. Sana neler söylüyor, böyle? Tabii, yeteri kadar neden var yaşamımızda, ama senin hüznün başka bir şeyle bağlantı. Bence, bizim ilişkimizin dışında kalan bir şeyle... Söyle bakalım...”

“Sence benim yeryüzüne geliş nedenim nedir, Nâzım?”

“E, çok zor bir şey öğrenmek istediğin.”

“Her insan bir şey için gelmiyor mu hayata? Peki, ben ne için gelmişim?”

“Mutluluk için.”

“Sen işi şakaya vuruyorsun, ama ben ciddi soruyorum. Ayrı olduğumuzda bir araya gelmek mutluluktu. Şimdi bir aradayız. Mutluluğumuz gene bir adım önümüzde, başka bir şeyde. Gene bir şeylerin peşinden gidiyoruz. Anlıyor musun?”

“Evet, elbette. İşte bu nedenle, mutluluk demek yaşamdır, cancağızım.”

“Yaşam? Sorumun çıkış noktası buydu zaten. Bu yanıt değil. Benim ya da senin varlığının amacı ne? Bizim bir amacımız var mı seninle?”

“Elbette!”

“Ne peki? Diyelim ki daha on ya da yüz şiir yazacaksın veya bir roman... Bunu yaşamın amacı olarak nitelendirebilir miyiz? Başka birisi bakan olmayı istiyordur. O zaman bu da amaç... Oysa bizim aradığımız benim ya da onun yaşamının amacı. Varlığımızın anlamı ne? Ne için varız?”

“Çok çetin sorular soruyorsun Vera. İnsanlığı binlerce yıldır kıvrandıran sorular bunlar... Dini inancı olan kişi Tanrı’da bulur yanıtı, bir diğeri her şeyin toplumun ekonomik koşullarına göre belirlendiğini söyler. Fakat varlığının anlamını insanın kendisi bilmez. İnsanların yaşamalarına yardım etmek gerekir. Genel olarak yardım etmek yani, çeşitli yolları var bunun. Kemancı, keman çalmak için doğduğunu düşünür. Bir bakarsın, günün birinde kadının biri yolda dikkatsizce giderken, üstüne gelen arabayı fark etmez ve kemancı ona bağırır, çekilmesi için. Ve kadın zamanında durur, hayatı kurtulur.

Bir insan, bir çocuk doğurur. O büyür bir başkasını doğurur, o da diğerini. Ve belki de onlardan biri insanlık için en faydalı birey olur. Görüyorsun ya, varlığın nedenini açıklamak çok güç. Her şey geçmişten gelir ve bizden geçerek yarına ulaşır, Verusya...”

Teyp bandı hafif bir cızırtıyla dönüyor. Masanın üstünde açık duran gazetelerin altında çakmağı arayışın işitiliyor. Birkaç kez çakıp sigaranı yakıyorsun, daha rahat yerleşiyorsun oturduğun yere... birden bir gürültü geliyor, bir şey yere düşüyor. Gülüşüyoruz...

İşi şakaya vurma sırası bendeydi:

“Benim varlığımın anlamı seninle karşılaşmaksa, Mısır firavunları haklıymış. Doğru bir iş yapıp karılarını da beraberlerinde götürmüşler piramitlerine.”

“Ne diyorsun Vera, sen daha çok gençsin! Koca bir yaşam var önünde...”

Sandalyeye çıkıp, zamanı durdurmak yerine, saati durdurdum.

Boris Pasternak sana Tsvetayeva'nın şiirinin gizemini açıklarken onun, yaşamı her an yeniden başlatabileceğini söylemişti, anımsıyor musun? Sen şaşırmıştın. Bunun üzerine Pasternak, "Siz öyle değil misiniz sanki?" deyivermişti. Sık sık anardın Pasternak'ı. Ondan konuşabileceğin insanlar arardın, özellikle.

Paris'te gece vakti Ruben Simonov'la[102] gezintiye çıkmıştık. Onun Moskova'da sansasyon yaratan "İrkut Hikâyesi" adlı oyununun beklenmedik bir şekilde sekteye uğramasından bahsediyordunuz. (Fransız eleştirmenler: "Kamelyalı Kadın'ın zavallı versiyonunu neden önümüze koydunuz?" diye acımasızca eleştirmişlerdi onu.) Sonra söz Pasternak'a gelmişti.

Bir keresinde, Ruben Simonov oğlu Jenya ile beraber Pasternak' ın tedavi gördüğü "Uzkoe Sanatoryumu"na tatile gitmiş. Simonovların dönüş zamanı geldiğinde Ruben Nikolayeviç, kendilerini almaya gelen arabayla Moskova'ya birlikte dönmelerini önermiş Pasternak'a. Anında toparlanmış Pasternak, eşyalarını getirmiş, arabaya koymuş. Tam hareket edecekleri sırada, kendini arabadan dışarı atmış ve: "Gidip bir bakayım, belki bir şey unutmuşumdur," demiş. Jenya: "Ben arkanızdan baktım, oda boştu," dese de Pasternak ikna olmamış ve gitmiş. Yarım saat geçmiş hâlâ ortalarda yokmuş Pasternak. Ruben Simonov, gidip bir bakmasını ve yazara acele etmesini söylemesini rica etmiş oğlundan. Jenya, Pasternak'ın odasına gittiğinde onu, boş odanın ortasında sandalyede derin düşüncelere dalmış bir halde oturur bulmuş. Delikanlının şaşkınlığını gören Pasternak, düşüncelerinin yoğunluğu yansımış ses tonuyla: "Bir ayımı geçirdim burada," demiş.

"Ne kadar iyi anlıyorum onu," diye haykırdın. Yaşama ciddiyetle bağlıydı. O odada kim bilir neler düşünmüş, neler anımsamıştı. Arkasına bakmadan kapıyı çekip gidemezdi..."

"Doktor Jivago'nun trajik olayından[103] iki hafta önce bana armağan ettiği kitaba," diye sürdürmüştü konuşmasını Ruben Nikolayeviç. "'Benim yaşadığım gibi sessiz ve sakin yaşamanı dilerim...' diye yazıp imzalamıştı."

“Bana da Peredelkino’da: ‘Büyük bir çalışmayı tamamladım, herkesin beğeneceği bir roman yazdım,’ demişti.”

Bir keresinde: “Vera, bir daha yazarla evlenmeyeceğine söz ver bana,” demiştin, anımsıyor musun? “Neden?” diye sormuştum şaşkınlıkla. “Burada yazar karısı olup da mutlu olan bir kadın görmedim, buna kocasını sevenler de dahil. Yetenekle birleşen Rus ruhu, bir torba dolusu altın gibi, taşınamaz bir ağırlıkta oluyor da ondan.”

Beraberliğimizin kısa bir diliminde her çarşamba öğlen yemeklerimizi akademisyen Jeltovski’nin mimari eseri olan tuhaf binada, “Bega” restoranında yemiştik. Bir yaz sürmüştü bu. Oraya gitmemizin nedeni, restoranın evimize yakın oluşu değil, Nikolay Erdman’dı.

İlk gidiş nedenimiz, gelen gidenden bunalıp bir yerde baş başa oturup sakince yemek yemekti. Daha önce hiç gitmediğimiz bu restoranı seçmiştik. İçeri girince gözlerimize inanamamıştık: Restoranda in cin top oynuyor, garsonlar can sıkıntısı içinde dolanıyorlardı.

İstediklerimizi hiç beklemeden getirmişlerdi. Moskova’da boş bir restorana düşmek seni çok etkilemişti, bu gerçekten de alışılmışın dışında bir durumdu. Fakat ne olduysa, sonra oldu. Bir anda insanlar doldular restorana. İş çıkış saatinde şehrin merkezindeki metro istasyonuna dönmüştü ortalık. Herkes heyecan içinde konuşuyor, yüksek sesle tartışıyordu. Neredeyse altmış kişi hep bir ağızdan konuşuyordu... At yarışlarının sona erdiğini ve çoğunluğu erkek olan meraklıların biraz serinlemek ve bir şeyler atıştırmak için restorana akın ettiklerini sonradan anlamıştık. Sanki bir tiyatro sahnesi izler gibi merakla gözlemlemiştin bu heyecanlı, coşkulu, bayram sevinci içindeki insanları.

“Rusların, Gürcüler ya da Türkler gibi, böyle ateşli insanlar olduğunu hiç düşünmemiştim,” diye bağırmıştın keyifle.

İşte o anda kapıda Erdman belirmişti. Yanında M.M. Yanşin, belki de o sonradan gelmişti, A.P. Starostin ve Moskova’nın ünlü avukatlarından aynı zamanda da ressam olan birisi vardı. El salladım Erdman’a ve restorandaki şamatanın içinde terk edilmiş bir adaya benzeyen masamız, en canlı masaya dönüştü birden.

Erdman'ın at yarışlarına olan tutkusunu stüdyo yıllarımdan biliyordum. Sojuzmultifilm'de çalışan herkes bilirdi bunu. Stüdyoda birlikte çalıştığımız, hayranlık duyulan bir yazardı. "İsa Aşkına, Nikolay Robertoviç'e çarşambaları ödeme yapmayın," diye yalvarırdı Erdman'ın ev işlerini yapan yaşlı kadın: "Çarşamba oldu mu tüm parayı kahrolası at yarışlarına yatırıyor!"

Biz de türlü türlü oyunlar çevirir, yalanlar atar, parasını günlük giderlerinde kullanması için koruma altına almaya çalışır, zevkinden mahrum bırakırdık Erdman'ı.

O güne dek yüz yüze tanışmamış olmanız tuhaf bir olaydı. Volpinlerde bile karşılaşmamıştınız. Size anlatılanlardan tanıyordunuz birbirinizi. Daha ilk anda Erdman seni etkilemişti, Nâzım. Yetenekli insanı kilometrelerce öteden anlardın. O anda ise karşında soylu ve güçlü bir akıl, ıstırapla yoğrulmuş bir ruh vardı. Bir anda kaynaşıvermiştiniz... Neşeli bir sohbet başlamıştı. Edebiyat dünyasıyla ilgili şakalar, ikinizin aynı yıllarda tattığınız Moskova'daki ilk gençlik anılarınız döküldü ortaya. Yaşıt olduğunuz ve tasadan uzak, mutlu gençlik yıllarınızda eski Moskova'nın aynı "eğlence" mekânlarında gezip tozduğunuz anlaşılmıştı. "Şuraya gitmiştik, şunu yapmıştık, demek siz de bulundunuz orada?" diye konuşmuştunuz hararetle.

"'Pegas'ın Ahırı' kahvesinde mi?" diye bağırmıştın. Daha neler! Duvardaki resimleri anımsıyor musunuz?"

"Vikulov'un yaptıkları değil mi? Tiyatro ressamı olan! Peki, Yesenin'in dizeleri, hani duvarda yazılı olanlar aklınızda mı?"

Hepiniz bir ağızdan söylemiştiniz: "... Tükür yaprakları rüzgâr, öbek, öbek tükür! / Ben de senin gibi serseriyim..."

"Kendininkini de okusana," demişti alayla karışık Yanşin, Erdman'a.

"Yoksa siz de mi duvara bir şeyler yazmıştınız?" diye sevinçle sormuştun.

"Gençtim, küstahtım, siz de öyleydiniz sanırım, Nâzım. Tüm dünya şiirinin suratına eldivenlerimi fırlatmak istiyordum. Skandal çıkarıyordum durmadan. O duvara da suçsuzluk bildirimi yazmıştım gururla: "Ve ben

kasıklarımı / Sizin vücudunuzun mengenesinden / Kız oğlan kız derisinden / Çıkarmadım bir kez bile!”

Ve siz yeryüzündeki tüm kaygıları ve yaşınızı unutup çılgınlar gibi kahkahalar atarak gülmüştünüz.

“Demek şairsiniz. Oysa ben yirmili yıllarda çok ünlü oyunlar yazdığınızı biliyorum, Vera söylemişti. Pegas, yanlış anımsamıyorsam imgecilerin merkeziydi, o zaman siz de imgeciydiniz demek. Yesenin’i birçok kez gördüm orada. Sonra, neydi adı şu şair, hani Yesenin’in sevdiği, her zaman çok şık giyinirdi ya...”

- Şerşeneviç mi?” demişti yaşlı avukat.

“Ne Şerşeneviç’i. Mariengof! Öyle değil mi Nâzım? Evet, hem akıllı, hem züppe, hem de yetenekliydi. Yesenin beğenirdi onu.”

“Evet, evet,” diye başınla onaylamıştın. “Onun gibi olmak ister, özenirdim ona. Ama o zamanlar nerede bende öyle üst baş?”

“Nâzım, belki de bilmiyorsunuzdur, o sıralarda Yesenin çevresinin en çok umut bağladığı, akımın devamını sağlayacaklarını düşündükleri şair Nikolay Erdman’dı!” demişti Yanşin. “Şiirleri dönemin ünlü seçkisi Gostinitsa’da basılmıştı.”

“Abartıyorsun Mişa,” demişti Erdman. “Bırak şimdi bunları.”

“O zaman kaç yaşındaydınız? On sekiz filan herhalde, değil mi?”

“Yok, yirmi yaşımdaydım, belki de daha fazla... Pegas’ta votka olduğuna göre NEP’e[104] yakın bir dönemde açılmıştı, demek ki. Votka NEP’le ortaya çıkmıştı ya...”

“Peki, ‘Şairler Kafe’sini anımsıyor musunuz? Steniç şiirler okurdu orada, çok iyi bir çevirmen... Anımsamadınız mı, Nâzım?”

“Soyadları bir türlü aklımda tutamam, kardeş.”

“Görmüşsünüzdür, mutlaka. Kaçırmış olamazsınız. Mayakovski’ nin dostuydu. Bütün o insanlar Nâzım, hepsi çok muhteşemdi.”

Sonra söz Yesenin’e gelmişti yine. Yesenin’in güzel kadınlarından, İsadora Duncan’dan[105] konuşulmuştu. Fakat dedikodu tarzında değildi sohbet. Gençlikte yaşanmış ortak heyecanların sevinci yaşanmış, herkesten, her şeyden hakkıyla konuşulmuştu...

Erdman, bir başka görüşmemizde, Yesenin’le ilgili başka bir anısını paylaşmıştı bizimle. Bir gün evine uğradığında, masanın üzerinde emekler durumda bulmuş Yesenin’i. Üstlerinde birtakım uyaklar, şiir taslakları yazılı kâğıtları yere fırlatıyormuş. Erdman: “Ne yapıyorsun?” diye sorduğunda: “Şiir makinesi keşfettim,” demiş. “Önceden hazırlanmış dizelerin rastlantısal birleşmelerinden yepyeni bir şey çıkabileceğini ya da hiç değilse yeni bir imge olanağı doğacağını düşünüyorum...”

Onu sevmemek olanaksız diyordun, Erdman için. Onunla ve oyunlarıyla tanışmak pek çok şey kazandırmıştı sana. Erdman’ın oyunları 20’li yıllardan beri ne basılıyor ne de sahneleniyordu. Onun “Yetki” adlı oyununu bir yönetmende bulmuştuk, hemen. Ama “İntihar” adlı oyununu bulamıyorduk bir türlü. Sonunda, Erdman’ın kendisinden istemiştin. Erdman da kendisine sözü edilen “İnek”i istemişti senden, onun ardından da “Olmak ya da Olmamak”ı alıp okumuştu.

Erdman’ın oyunlarının son derece çarpıcı bir şekilde güncel olduğunu düşünüyordun. Birçok tiyatro yönetmeninin, onun oyunlarını sahnelemek için can atması gerektiğini düşünerek, herkese Erdman’ın oyunlarının konularından bahsetmeye başlamıştın. Erdman’ı “satmak” için çabaladığın tüm yönetmenler, istisnasız olarak, onu ve oyunlarını çok iyi bildiklerini söylediklerinde ve hayran oldukları oyunlarından ezbere pasajlar okuduklarında, şaşkınlıktan neredeyse küçük dilini yutacaktın... Ama ne var ki oyunlarının sahnelenmesi yasaktı.

“Bega” çarşambalarından birinde, okumak için aldığınız oyunları geri vermiştiniz birbirinize.

“Erdman kardeşim, oyunlarımızda aynı şeyi düşünmüşüz, gördün mü? Dâhice yazmışsın. İnsanların, fikrini algılaması çok kolay!”

“Ya sen, çok daha iyi yazmışsın, hele sonradan olanlar konusunda.”

“Bilmiyorum kardeş, ama şu koyduğun adı deliler gibi kıskandım... Ben aptal gibi, nasıl da düşünemedim bunu, bu kadar basit bir şeyi: “İntihar!”

“Aman Nâzım! Üzüldüğün şeye bak! Hoşuna gitti demek. Al! Hediye ediyorum sana! Nasıl olsa senin piyesini de ne basıyorlar, ne oynatıyorlar. E benimki de öyle. Aynı berbat durum!”

Çok büyük bir yazar olabileceğini söylemiştin Erdman’ın. Ayrıca, Chaplin ayarında bir ses tonu olduğunu düşünüyordun. Ama kırılgan bir insandı. “Dışarıdan bakınca her şey iyi hoş görünüyordu. Ödüller, senaryolar, opera librettoları, hepsi iyi hoş da tutuklanmasının ardından gerçek edebiyat çalışmalarından çekmiş kendini,” demiştin. “Hani şu uzun burunlu balık var ya, işte onun gibi burnuna vurmuşlar, kırılıp küsmekten kendini alamamış. Tükenmiş. Herkesin bir sınırı var.”

Biliyor musun Nâzım, Erenburg senden bahsetmiş anılarında. Dostluk ettiği ünlüler arasına sen de girmişsin, kitabı İnsanlar, Yıllar, Yaşam’da. Bana kalırsa üç kişiden söz ederken gizlememiş yürek acısını: Paul Eluard’dan, Babel’den ve senden.

Bir kış günü konuk olmuştuk İlya Erenburg’a. Bu ziyaretten kısa bir süre önce, Politeknik’teki şiir gecene başkanlık yaptığında bir araya gelmiştik. Gorki Sokağı’ndaki evine yaklaştığımızda: “Karşısında ürktüğüm tek insan,” demiştin. “Nedenini kendim de bilmiyorum. Çok bilgili. Sohbet sırasında yüzlerce isim, tarih, başlık sayıp döker. Ben de ise hafıza sıfır. Şimdi görürsün bak...”

“Biraz sinirli görünse de sen aldırma,” deyişin beynimde dolaşmasına karşın, kendi ortamında son derece sempatik, cana yakın bir insan olarak görünmüştü bana Erenburg. Batılı yaşlı adamlarınki gibi pembe yanakları, neşeyle bakan gözleri vardı. Alaycı değil, muzipti bakışları. Seninle bir araya gelmekten içten bir sevinç duyduğu belliydi her halinden.

Beni tanıştırırken “Novosti” haber ajansında gazetecilik yaptığımı da söyledin ve ardından da ekledin: “Sizden bir şeyler koparmaya çalışacaktır.

Ajansı ilgilendiren konularda ağzınızdan bir şeyler çıkması için kışkırtabilir bile sizi, uyarmadı demeyin."

"Öyle mi," diye tiz bir kahkaha koparmıştı Erenburg. "Dünyanın dört bir yanına malzeme gönderen ajansta çalışıyorsunuz demek! Benim üstümden bir kuruş bile alamazsınız ajansınızdan, maalesef. Bu akşam inadına, haber olarak kullanamayacağınız konulardan konuşacağım."

Gerçekten de gece boyu beni iğnelemiş durmuştu ünlü yazar. Her anlattığından sonra bana dönüp: "Nasıl? Dememiş miydim ben size? Ajansın işine yaramaz değil mi?" demekten geri durmamıştı.

Sohbetin ilerlemesiyle Erenburg'un keyfinin nedeni anlaşıldı: Kitabının yayımına izin verilmişti.

"Kimdir bu adam?" dedin sen. "Hep merak etmişimdir, izin veren, yasaklayan adam kim? Herhalde herkesten akıllı ve daha yetenekli ya da daha kurnaz olan biri, öyle mi?"

"Geçenlerde bir büyükelçiliğin kokteylindeydim. Bir ara, Hruşçev ile yan yana geldik. Bir köşede yarım saat baş başa konuştuk."

"Anılarınız hakkında mı?"

"Yok canım, sağlık sorunlarından, hastalıklarımızdan... Yaptığım diyeti sordu bana. Ben de onun yaptıklarıyla ilgilendim. İki yaşlı insan ne konuşursa onlardan konuştuk işte! Bizim edebiyat çevresinin sivri akıllılarından biri bizim hararetli sohbetimizi görüp kendince, bürokratik açıdan değerlendirmiş olmalı. Ertesi sabah yayınevinden arayıp kitabımın yayın listesine alındığını söylediler," dedi Erenburg. Sonra bana dönüp:

"Ha, aklıma gelmişken, sizin ajans için iyi bir haber olur bu!" dedi.

Sen bu dünyadan göçüp gittikten sonra beni SBKP MK Propaganda ve Kültür İşleri Sorumlusu İlyiçev çağırdı, bir gün. Oraya gitmeye, ne olduğu belirsiz bir konuda konuşmaya hiç gücüm yoktu, ama gitmekten başka elimden ne gelirdi ki! Tosya ahşap kapının önüne dek benimle geldi ve görüşme bitinceye kadar da meydandaki küçük parkta bekledi beni.

Önündeki yıpranmamış dosyanın içinde mahzunca yatan birkaç kâğıdı karıştırırken arada bana bakıp gözlerini kırpıştıran bu adam ne düşünüyordu, bilmiyorum. Susuşuyla bana azap veriyor, erk sahibi olmasının keyfini çıkartırcasına yüzüme bakıyordu. Sonunda ağzını açtı:

“E, nasılsınız bakalım?”

Moskovalıların klasik yanıtıyla karşılık verdim:

“Teşekkür ederim, fena değil.”

“Belki bir şeylere gereksiniminiz vardır.”

“Hayır, teşekkür ederim.”

“Anlaşılan, Hikmet’le beraber oyunlar yazmışsınız, öyle mi?” diye sürdürdü konuşmasını, bu koca odada oturduğu yerden ideoloji ve kültür işlerini yürüten ve kim bilir kaç kez senin işlerine birçok kez kabaca burnunu sokan adam.

“Evet, yazdık.”

“E, nasıl yapıyordunuz bunu bakalım?” Pis pis güldü bunu söylerken ve ekledi: “Yani böyle yan yana oturup yazdınız, öyle mi?”

Çıkıp gitmek isteği uyandı içimde. Ama kalkamadım, kaçıp gidemedim.

“Nâzım Hikmet’in bu mektubundan haberiniz var mı?”

Kâğıdı uzattı bana:

SBKP MERKEZ KOMİTESİNE,

Sayın Yoldaşlar,

Çok hastayım. Bugünlerde Tanganika’ya uçacağım. İçimde, geri dönmeyeceğime dair bir önsezi var.

Kendim için bugüne dek asla bir istekte bulunmadım. Ama şimdi sizden bir ricam olacak. İki yakınım var: Biri karım Vera Tulyakova, diğeri oğlum Memed. Ne birikmiş param var ne de telif ücretlerim onlara uzun süre yeter. Ölümüm halinde, onların parasız kalacaklarını düşünerek ölmek, bana çok korkunç geliyor.

Sizden karımın ve oğlumun geçimini sağlayacak bir yol bulmanızı çok rica ediyorum.

Tüm yaşamım boyunca neferi olduğum partimin yardım ve desteğini beklemeye hakkım olduğunu düşünüyorum.

Bir yıl önce yoldaş Hruşçev'e beni Sovyet vatandaşları ailesine kabul etmesi için başvurmuştum. Değerli Nikita Sergeeviç, gösterdiğiniz üstün güven için şahsen teşekkür etme olanağı bulamadım. Teşekkür ederim.

Nâzım Hikmet

25 Ocak 1963

"Evet," biliyorum, dedim.

"Bu mektuptan Nâzım yoldaş'ın içinde bir ölüm önsezisi olduğu anlaşılıyor. Neden acaba?" Odanın efendisinin içtenlikle sorduğu tek soru bu olmuştu. "Hikmet burada çok iyi koşullarda yaşıyordu! Herkesin saygısını kazanmıştı. Oyunları sahnelendi, kitapları basıldı... Gerçi bazı politik sorunlar karşısında anlaşılmaz tavırlar sergilediği de oldu. Stalin tapınmacılığının tümüyle ortadan kaldırılmasını istiyordu, örneğin. Neyin adına? Safça bir yaklaşım bu! Bizi şaşırtan, onun İtalyan komünistleriyle aynı revizyonizmden yana olmasından çok, buradaki pek çok insanın onu desteklemesi oldu. Tvardovski gibileri örneğin. Erenburg için söylenecek bir şey bile bulamıyorum. Henüz olgunlaşmamış genç yazarlarımıza ne demeli? Evet, o muhalif entelektüellerin lideri gibiydi."

O konuşurken, "O zaman ben de muhalif entelektüelin karısıyım," diye geçti aklımdan. Dinledikçe şaşırıyordum, nasıl oluyordu da düşmanca

sözlerini törensel bir havada söyleyebiliyor ve sadece dudaklarını oynatarak bağırabiliyordu? Nasıl oluyordu da arkasında hiç iz bırakmadan öldürebiliyordu? Ne yazık ki onun seninle nasıl konuştuğuna tanık olmamıştım hiç. İletişiminizin nasıl geliştiğini hayal etmekte zorlanıyorum. Kompleksinden kurtulmak için, cenazenin ardından ancak iki hafta sabır gösterebildiğine göre, onun açısından pek de şenlikli olmuyormuş görüşmeleriniz...

Biz ise tam olarak tecrit edilmiş bir haldeydik: Ne telefon çalıyor ne de odaya giren oluyordu. Sokağın sesi bile işitilmiyordu... Kapkaranlık, kasvetli bir odaydı. Düşüncelerimi okumuş gibi, ortamı biraz yumuşatma çabasına girdi. Sorgu odasına düşmüş partizan tavrıyla oturuyordum karşısında. Ölümünden sonra seninle hesabı olanların beni kıskaca alacaklarından korkuyordun, Nâzım. Evet, işte sanki biri düğmeye basmıştı. Bir şeyler oluyordu. Kim bilir, belki de buradan alıp götüreceklerdi beni. Ürkütücü kapı usulca açıldı sonunda ve eşikte sevimli bir genç kız belirdi. İtaatkâr bir ifadeyle efendisine dönüp:

“Size demli bir çay getirmemi ister misiniz?” diye sordu.

Kaybolması ile elinde bir tepsiyle geri gelmesi bir oldu. Bembeyaz eldivenli elleriyle metal bardak altlıklarına oturtulmuş ince cam bardaklarda dumanı tüten çay ve çeşitli bisküviler getirmişti... Efendisinin, sana, benim kocama verip veriştirmesi sürüyordu:

“Anlayacağınız Hikmet, Türkiye’deki başkaldırı alışkanlığını burada da sürdürdü... Zoşçenko’ya, Bulgakov’a olan tutumumuzu değiştirmeye çalıştı. Ölmeden kısa bir süre önce Pasternak için konuşmaya gelmişti. Bütün bunlar olacak iş mi? Ama biz ne yaptık, sabırla karşıladık bunları!”

“Her zaman değil,” dedim usulca.

“Siz ne sanıyorsunuz? Sizce yasaklamak kolay mı? Hoş bir şey mi? Bizi o durumda bırakmasına, skandala hiç gerek yoktu! Şu ‘İvan İvanoviç’ hikâyesiyle ne işler açtı başımıza! Devlet karşıtı oyunu sessiz sakin kaldıracaktık gösterimden.”

Beyaz ellerine baktım onun. Entelektüellerin ondan ne kadar nefret ettiklerini söylemek, sanatçı dostlarımızın onun ellerinin tıpkı, adi bir suçlununki gibi dövmelerle kaplı olduğunu bize anlattıklarını söylemek istedim. O ise konuşmayı sürdürüyordu:

“Evet, gene de neden ölümü düşünüyordu Hikmet, anlamadım.”

Tanımadığım bir adama, davetli sandalyesinde otururken, senin neden ölümü düşündüğünü nasıl açıklayabilirdim? O benim evime gelmiş olsaydı, o değil ben ikram etseydim çayı ve bu “neden acaba”yı öğrenmek gerçekten önemli olsaydı onun için, anlatacak çok şeyim olabilirdi.

Oysa şimdi tanımadığım bir adam karşıma geçmiş, “Neden Nâzım’ın oğlu Varşova’daydı? Neden oğlunun annesiyle yaşamamıştın?” diye soruyor, duyduğu söylentilerden yola çıkarak yorumlar yapıyordu... Belli ki merkez, dedikodularla, ünlü bir adamın kişisel yaşamına meraklı insanların palavralarıyla dolmuş taşmıştı.

Patlamaya hazır bir haldeydim. Karşımdaki ise umarsızca sormaya devam ediyordu:

“Sizce, Nâzım Hikmet’i kimle kıyaslamak mümkün?”

“Herzen’le.[106]” Neredeyse bağırdım adama, bunu söylerken.

“Herzen’le mi?!”

“Ne o yoksa siz Kazanova’yla mı diye düşünmüştünüz?” diyerek iyice kabalaştım.

İşte o anda gözlerinde kıvılcımlar belirdi ve erkekçe bir yaklaşımla:

“Biber gibisiniz! Ama bu hal kadınlara çok yakışıyor,” dedi.

Zihnimde Tsvetayeva’dan[107] olduğunu düşündüğüm satırlar dolaşıyordu: “Devrimcilerin erk düşkünü olmaları mümkün olmadığı gibi, erk düşkünleri devrimci olamazlar...”

Etki bırakmak arzusuyla, kendini beğenmişliğini saklamadan güç gösterisinde bulunuyordu.

“Şu telefonlara bakın. Ekiplerimin her biri bir telefonumla yarım saatte harekete geçmeye hazır bekler. Yani, ülkenin diğer ucuna varmaları için topu topuna otuz dakika yeterli. Çünkü sözüm onlar için emir niteliğindedir!”

Üstündeki kötü dikimli gri takıma, sağlıksız görünen renksiz suratına baktım... Zavallı adamcık! Hayır, korkmuyordum. Sadece ağır geliyordu bana. Bugün adamın ayağının altına bir taş koy, Nâzım, vur kafasını kapıya. Senin de ellerin kaşınmıştır şimdi. Kafamdan bunlar geçiyor, bir yandan da “Hruşçev ya da Suslov kapıda beliriverse ve şu adamın kibri sönse,” diye düşünüyordum.

Sonra evde bıkıp usanmadan: “Neden sanki hemen kalkıp gitmedim, neden?” diye düşünüp durdum.

Erenburg’la sohbet ederken konu Pasternak’tan açılmıştı. Ünlü yazar uzun yıllar Peredelkino’da komşun olmuştu. Dostluk duygularıyla bağlanmıştın ona. Sık sık ziyaretine gider, sohbet ederdin. Pek çok kez memur zihniyetlilerin sana kızacaklarına aldırmadan, Pasternak’ı korumak için uğraşmıştın. Basımının hemen ardından Stockholm’de Doktor Jivago’yu alıp okumuş, yanında getirmemiştin. Parti’nin kültür ve sanat işleri merkezine gidip aklınca kurnazlık yapmış, bu “sıkıcı” romanda kötü bir şey olmadığını anlatmaya çalışmıştın. Sadece şiirlerin mükemmel olduğunu söylemiş, dahilerden korkmamak gerektiğini anlatıp durmuştun. Kendini ilgilendirmeyen konulara karışmamanı ima eden görevliler: “Bizim derin sorunlarımızı sadece Sovyet insanı anlayabilir,” yanıtını vermişlerdi.

Nasıl olduysa laf Olga İvinskaya’ya gelmişti. Erenburg, Pasternak’ ın son yıllarda sevdiği kadın diye bahsetti ondan. Sen de biliyordun İvinskaya’yı, şöyle demiştin:

“Bir keresinde bana olağanüstü aşk şiirleri okumuştu Pasternak. Onu dinlemeyi çok severdim. O zaman bahsetti bana Olga’dan. Şimdi tekrar onun yüzünden hapiste...”

“Evet, hâlâ çalışma kampında. Kızı defalarca annesinin af edilmesini istedi, ama kadın Pasternak’ın el yazmalarını yurtdışına çıkarmakla kanuna karşı gelmişti. Çok büyük paralar aldı yaptığı bu işin karşılığında.”

“Anlamakta zorluk çekiyorum. Nasıl oluyor da Sovyet yasaları yazarın istediği yerde kitabını bastırmasını yasaklayabiliyor?! Yeteneği köle yapan nasıl bir yasa bu böyle? Pasternak bir dâhi. Bunu ben de biliyorum, siz de. Bunu bilmeyen, anlamayan ya tek hücreli bir yaratık ya da gelişim düşmanıdır! Dahilik gelinlik gibi sandıkta saklanacak bir şey değildir!”

“Evet, evet, doğru. Moskova’da birisi için bir şeyler yapabilmek iyice güçleşti, ama gene de Boris’e yardım etmek için çabalamak gerekir. Kimse bir işe bulaşmak istemiyor. Hem... kadınlardan yana da şansı olmadı.”

“Nasıl?! O sevdi kadınlarını. Şiirler yazdı onlara. Hem de en mükemmellerinden! Bir tanesi romanının bir parçası bile oldu!”

“Evet, ama kadınların hepsi ölümünün ardından yurtdışındaki paranın peşine düştü. Her biri bu yüklü miktarı ele geçirmek istiyordu,” demişti Erenburg kızgınlıkla.

“Herhalde, burada yaşamlarını sürdürebilecek olanakları yoktu... Pasternak’ın üstünü başını biliyorum. Evde nasıl beslendiklerini de. Gizli saklı bilgiler değil bunlar. Son derece konuk sever insanlardı. Kazanılmış para yurtdışında yatıyor, burada ise fakirlik çekiliyor... Sizce bu insanlar, ne yapmalılar?!”

“Anlıyorum, Nâzım. Kızının söylediği başka bir şey beni memnun etti. Dediğine göre, annesinin bulunduğu çalışma kampında tüm siyasi tutuklular ne ile suçlandıklarını biliyorlarmış. Anlıyor musunuz, Nâzım? Hepsi biliyormuş. Oysa eskiden, Stalin zamanında nasıldı? Yüzde doksan dokuzunun neden hapsedildiği hakkında bir fikri bile olmazdı. Bu iyi bir şey! Hem, söylendiğine göre siyasi tutuklular azmış. Altı yüz kadar. Çoğu dini inancı olan insanlar ve tarikat üyeleriymiş. İsteyenlerin gazetelere abone olmasına ve kütüphaneden kitap almasına izin veriliyormuş. Verilen işler arasından seçim şansı da varmış. Yemekler, tabii ki berbatmış.”

“Sovyet hapishanelerinin cennet olduğuna inanmıyorum. İnanan insan neden hapiste olmak zorunda?”

Pasternak ve KGB konusunu kapatmak isteyen Erenburg:

“Son şiir kitabınızı gördüm Nâzım, hani şu jübileniz için yayımlananı,” dedi. “Kırk yıl süresince yaptıklarınızı göstermişsiniz. Çok az kişi bu kadar uzun süre emek vermiştir şiire. Yaşamınızın şiirlerinize nasıl yansıdığını görmek, gittikçe daha çetin, daha karmaşık olduğunu dizelerinizden anlamak beni çok etkiledi.”

“Şiirler de değişti, derinleşti bence. Son yıllarda biçimsel olarak tümüyle başka türlü yazıyorum. Türkçede bu özgür şiir tarzı oldukça iyi sonuç veriyor, ama Rusça çeviriler de pek hoş olmuyor, tını kabalaşıyor. Uyum bozuluyor, melodi algılanmıyor. Şiir bozulup, kayboluyor. Lirik olan öğeler bir tarafa, enformatik olanlar başka bir tarafa gidiyor. Kimi zaman çevirmenlerle çalışmak da çok güç. Çoğu, herkesin bıktığı ve kendi şiirlerinde kullanmayacağı uyaklara başvuruyor. Baştan savma iş yaptıklarını söylemek de olmuyor. Gönül kırmak istemiyorum.”

“Tamam, ama bu gibi işlerde liberal olunmaz... Moskova’ daki ilk yıllarınızda sizin şiirlerinizi çevirmek isteyen şair sayısı pek azdı. Ve yanlış anımsamıyorsam, isteyenlerden geri çevirdiğiniz pek olmamıştı. Ama sizin taleplerinize çok azı dayandı.”

“Zor tabii. Çeviriye soyunanlar kötü şairlerse, son derece sıkıcı şiirler çıkıyor ortaya. Çünkü Rusçaları renksiz, biçimi aktarmalarına olanak yok. İyi şairler ise ister istemez kendi izlerini bırakıyorlar çeviride. ‘Ben sıradan bir şairim, beni daha iyi yapmanıza gerek yok. Çok güzel olmuş, ama bu benim değil, sizin şiiriniz. Eğer altına kendi adınızı yazıp yayımlatacaksanız problem yok. Sizin ününüzden yararlanmak istemem,’ diyorum onlara.”

Yazdığın şiirlerin çevirisini ilk kez dinlediğimizde, bunun yazdığın son şiir olduğunu söyler ve bir daha şiir yazmayacağına dair söz verirdin kendi kendine. “Düşünceler benim, sözcüklerin bazısı benim ama şiir benim değil,” derdin bana.

Çoğu kez çevirmenler, şiirindeki dizeler kadar parçalara ayırırdı yüreğini. Sonra tekrar parçaları birleştirirdi, ama yüreğinde izler kalırdı. Bense sana ayrı, çevirmenlere ayrı üzülürdüm.

Çevirmen-şairlerin çeviride görünür olmalarına asla tahammül edemezdin. Senin sözcüğünün başka bir sözcükle değiştirilmesini kabul etmez, bir dizeni iki dize olarak çevirmelerine karşı çıkardın. En üst düzeyde eşdeğerlilik isterdin. “Biçim bozuluyor, ritim kalmıyor, dil başka. Bunlara alıştım, ama bırakın sözcükler benim yazdıklarım olarak kalsın,” derdin.

Kimi durumda kelimesi kelimesine çevrilen şiirlerin, çevrildikleri dilin özellikleri göz önüne alınarak yapılmışlardan daha çok, aslına ihanet ettiklerini anlamak istemiyordun. Çevirmenlerin seninle çalışmakta ne kadar zorlandıklarını, kimi zaman tam uygunluk adına şiirselliğin, ezgiselliğin nasıl yok olup da ortaya ilkel bir şey çıktığını görüyordum.

Herkesten çok Muza Pavlovna’yla çalıştın. Genellikle terden sırılsıklam olup kızarmış suratın, yorgun halinle çevirileri düzeltirdin. Sözcükleri, kimi tümceleri düzeltmesini isterdin. Sonuna doğru bıkar, biraz daha esnek davranırdın. Ve böylelikle şiirlerin okuyucularla buluşurdu.

“Muza’dan bir şey düzeltmesini isteyebiliyorum, olmayan yerleri söyleyebiliyorum. Darılmadan, gücenmeden düzeltmeye çalışıyor. Çevirilerin kötü olmasında asıl suç benim aslında,” diye sık sık itirafta bulunup Muza’ya teşekkür ederdin.

“Evet, Nâzım, sizin huyunuzu biliyorum. Sizin gerçekten iyi bir şair olduğunuzu ise şiirlerinizin Fransızca çevirilerinden anlayabildim ancak.”

“Biliyor musunuz, dostum Nezval’i Çekçe okuyamam. Rusçalarını okuyorum. Vera’dan yardımcı olmasını rica ediyorum. Böylece daha kolay kavrıyorum şiirleri. Ve çeşit çeşit Nezvaller çıkıyor karşıma. Örneğin, Pasternak’ın çevirdiği başka, Ahmatova’nın çevirdiği daha başka. Kötü olduklarını sanmayın! Mükemmel şiirler! Ama Nezval’in kendisi arada bir yerlerde kalmış. Bu düşünceyle seçtim Muza Pavlova’yı, Slutski’yi. Samoylov’u da seviyorum. Benim şiirlerimi algılayışı hoşuma gidiyor. Vinokurov da bana çok yardımcı oldu. Neyse, canı cehenneme çevirinin! Sözünü ettiğiniz kitabın düzeninin daha başka olmasını istemiştim.”

“Kronolojik olmasını istememiş miydiniz?”

“Kronolojik olmasını istedim. Ama yaşamımda kadınlar büyük rol oynadılar. Şöyle ya da böyle, iyi ya da kötü şiirime girdiler. Yaşamımda böyle önemli beş kadın oldu.”

“Bu dediğiniz başka bir Rus şairi anımsattı bana. Gumilyov’ u. O da ‘yaşamımda yedi kadının adı vardır,’ demişti.”

“Anna Ahmatova’nın kocasından bahsediyorsunuz değil mi? Kitaplarını pek iyi bilmiyorum onun.”

Erenburg eleştirel gözlerle bana baktı.

“Evet, dediğim gibi beş kadın girdi hayatıma. İlki Nüzhet’ti. Türk’tü. 1922’de Tiflis’te tanışmıştık. İki yıl birlikte yaşadık. Sonra o, ailesiyle İstanbul’a döndü. Ben Moskova’da kaldım. 1924’te KUTV[108] öğrenci yurdunda Lena Yurçenko’yla tanıştım. Ukraynalı’ydı. Tıp Fakültesi’nde okuyordu. Tuhaf bir kızdı. Anarşist yanları vardı. ‘30 yaşıma dek tıp alanında bir yenilik bulamazsam kendimi öldüreceğim,’ derdi. İlginç bir kızdı anlayacağınız. Düşündüğü her şeyi açıkça söylerdi. Bir keresinde portresini yapmaya kalkıştım. Türkiye’deki aileme göndermek istiyordum. Ressam, çalışırken modeline dikkatle bakar, kuşkusuz. Ben de portresini yaparken doğal olarak yüzüne bakıyordum. Birden sinirleniverdi. ‘Ne diye durmadan suratıma bakıyorsun?” dediği gibi bir kova suyu kaptı ve başımdan aşağı döktü. Sırtımda paltoyla oturuyordum. Çünkü kıştı ve Moskova’da kaloriferler yanmıyordu. 1928’de birlikte Türkiye’ye gitmeye karar verdik. Odessa’ya kadar gittik. Orada ayrılmak zorunda kaldık. Çünkü o vize alamadı. Çok hastalanmıştı. İstanbul’dan gerekli evrakları göndereceğime ya da kendim dönüp onu alacağıma söz verdim. Benim orada kalmam olanaksızdı. Başka bir komünist arkadaşla sınırı gizlice geçtik. Bizi yakalayıp hapse attılar. Çıktığımda, Türkiye’den onu aramaya başladım, sorup soruşturdum. Kolera salgını sırasında öldüğünü öğrendim.

Sonra 1930’da İstanbul’da Nüzhet’le tekrar karşılaştık. Yaşam boyu birlikte olalım istedim. Gençlik anılarımız, Sovyetler Birliği, ortak dostlar bir arada tutuyordu bizi. Sonra birden şöyle dedi bana: ‘E, Nâzım devrimcilik oynadığın yeter. Artık işe girişme zamanı geldi. Komünistlerin pek çoğu

bakan oldu, müdür oldu. Sen de kariyer sahibi olmalısın.’ Benim için bir darbeydi bu. Çekip gittim. İşte o zaman yazdım, burada herkesin beğendiği şiirim ‘Mavi Gözlü Dev’i. Siz de biliyorsunuz ya...”

“E, sonra?”

“Sonra... bir daha kadınlarla ciddi bir ilişkiye girmemeye karar verdim. Profesyonel devrimciydim. Türkiye’nin koşullarında her an hapse girebilirdim. Evlenmemeliydim. İki yıl kadar böyle yaşadım. Sonra kız kardeşimin... Biliyor musunuz, hayranımdır ona, taparım. Ha, ne diyordum, kız kardeşimin bir hanım arkadaşı vardı. Piraye’ydi adı. İlk eşinden iki çocuğu vardı. Suzan adında bir kızı, Memed adında oğlu. Hemen hemen aynı yaşlardaydık. Saçları alev gibiydi. Çok iyi bir kadındı. Akıllı ve yüce gönüllüydü. Kız kardeşim nedeniyle birkaç yıldır tanıyorduk birbirimizi. Ve işte bir gün, öylesine evlenmeye karar verdik. Onunla iyi ve dingin bir yaşam süreceğimden emindim. Çok güzel bir kadın değildi ve bu da benim için olumlu bir şeydi. Kıskançlığı çılgınca yaşıyordum çünkü. 1932’de evlendik. Gerçekten de her şey düşündüğüm gibiydi. Sonra hapis yılları başladı. Bir tutukluyorlar, bir bırakıyorlardı. Sonunda bırakmamak üzere attılar hapse. Elli beş yıla mahkûm ettiler. Piraye –çoğu zaman ona Hatçe derdim– yiğitçe göğüsledi olanları. Hiç yakınmadı hayatından. Düzenli bir şekilde ziyaretime gelirdi. Ne kadar zor durumda olduğunu görüyordum. Türkiye’de erkeksiz bir kadın, İngiltere’deki erkeksiz kadından çok farklıdır. Dahası iki çocuğuna bakması, onları doyurması gerekiyordu. Hapishanede deliler gibi çalışmama karşın çok az yardım edebiliyordum ona. Ve bilir misiniz, dünyada kaygı ve yoksulluk kadar hiçbir şey yıpratıp yaşlandırmaz kadınları. Son yıllarda hep aynı basma elbiseyle geldiğini görüyordum. Giderek kız kardeş, hatta birazcık da anne gibi görmeye başlamıştım onu... İnsan hapisteyken başka türlü çalışıyor kafası. Hayallerle yaşamaya başlıyorsun. Biliyorsunuz ‘Bir Aşk Masalı’nı hapiste yazdım. Benim aşk hayallerimdi yazdıklarım. Ne öylesine sevmiş ne de böyle bir aşk olabileceğine inanmıştım. Şimdi biliyorum bunu, başıma geldiğinde anladım olabileceğini... Ama o zamanlar... Anlıyor musunuz? Piraye’mi, bir koca karısını nasıl severse, öyle olağan bir aşkla sevdiğimi düşünüyordum. Ve aniden etrafımda fırtınalar kopmaya başladı. Şiirlerim Fransa’da ve daha başka ülkelerde yayımlanmaya başlamıştı. Yalnızlığın korkunçluğunu artıran bir durumdu bu. İçeriden çıkıp kurtulmak istiyordum, ama bir

başıma hapisteydim işte! Gazeteciler benimle görüşmeye can atıyor, öğrenciler, farklı kesimlerden insanlar serbest bırakılmamı istiyorlardı. Yargıda skandal yaşanıyordu. Bense şiirlere sığınmıştım! Yazıyor, yazıyordum.

Bir gün, 1948'te kuzenim Münevver hapishanede ziyaretime geldi. Bir güzellik girmişti içeri. Mis gibi Fransız parfümü kokuyordu. Bir taşra hapishanesinde parfüm kokusunu hayal edebiliyor musunuz? Neşeli, kendinden emin bir kadın! Afallayıp kalmıştım. Ve sonra... anlıyorsunuz değil mi ne olduğunu? On yıldır hapisteydim... Böyleydi yani durum. Dünya özgürlüğe kavuşmamı istiyor, tüm dostlar eninde sonunda hükümetin inadının kırılacağını ve serbest bırakılacağımı söylüyordu. Ve biz bu havada Münevver'le birlikte yaşamaya karar verdik. Serbest görüşlü bir kadındı, özgürce karar veriyordu. Hapiste insan her şeyin iyi olacağına nasıl da kolay inanıyor. Yemin etmiş, kocasından ayrılacağını söylemişti. Kızını da yanına alacaktı. Sonra ansızın hükümet benim için af çıkarmaktan vazgeçti. Özgürlüğün elinden uçup gittiğini anlayan mahkûmun düşündüklerini, halini hayal bile edemezsiniz. Tüm bunların üstüne bir de Münevver'in notu geldi. Kocasını terk edemeyeceğini yazmıştı. Kızıyla ilişkili bir bahane öne sürmüştü. Hepsi buydu yani. İşte bu gerçek bir darbeydi benim için! O zaman nefret etmiştim Münevver'den. Ve açlık grevine başladığımı ilan ettim. Böylelikle ondan öç almak istiyordum. Bu ihaneti bağışlayamıyor, ölmek istiyordum. Her şeye lanet okudum! Ve başladım açlık grevine. Tüm dünya siyasal amaçlı bir eylem olarak kabul etti yaptığımı. Annem 'Oğlum Nâzım'a özgürlük' pankartıyla sokaklarda dolaştı. İmza topladı. O sıralarda, artık hiç görmüyordu gözleri, anlıyor musunuz? Ve birden, 'Bir Aşk Masalı'nda olduğu gibi gelişmeye başladı olaylar. Her şey aşk yüzünden başlamıştı, ideallerle bitti... Benim Ferhat da aşkı uğruna zafer kazanmak için yola çıkmış, ama insanlık karşısındaki görevleri aşkı arka plana itmişti... Kendi hikâyeme dönecek olursam... Bana inanan insanlar vardı ve bunun için mücadele etmeliydim. Siyasal istekler öne sürdüm ve hükümetle mücadeleye giriştim. Açlık grevim sürüyordu. Dört gün, beş gün, altı gün... Ve öyle bir an geldi ki özgür bırakılmazsam ölmeye karar verdim. İhtiyarlayıp mezara gidinceye kadar hapiste oturmaya niyetim yoktu. Olayı dramatize etmeden ölebileceğimi kavramıştım artık. Fiziksel olarak her gün biraz daha güçten düşüyordum, ama moralim iyileşiyordu. İnanmazsınız, daha neşeli bile olmuştum. Sonunda, hükümet

baskılara dayanamadı. Af çıktı. Sonra ne olsa beğenirsiniz? Münevver elinde üç kilo çilekle çıkageldi. Günlerdir açtım! Çileklere saldırıp neredeyse hepsini mideye indirdim. Neredeyse ölüyordum. Zor kurtardılar beni. Mutluluk günleriydi bunlar. Özgürlük, özgürlük demekti, anasını satayım. Bir süre daha kaldım içeride, ama sorun çözümlenmişti. Kişisel ilişkiler bakımından o günleri anımsamaktan pek hoşlanmıyorum. Çünkü hapisten çıkmamın arifesinde Münevver'in neredeyse altı aylık hamile olduğunu görmüştüm! Genel olarak, devrimci yazgımda çocuk sahibi olmamın bulunmadığı inancındaydım. Ve birden durum değişmişti! Şaşırmayın buna. Hapishane müdürüyle dost olmuştuk. Şiirlerime hayrandı. Rica ettiğimde, ziyaretçilerimle odasında görüşmeme izin verirdi. Kendi de odada kalmaz, çıkar giderdi. Münevver'in karım olduğunu sanıyordu. Çünkü Piraye ile hiçbir zaman gitmemiştik odasına. Münevver'in hamileliği beni zor durumda bırakmıştı. Nasıl bir skandal kopacağını tahmin edebiliyordum. Mesele kişiliğim değildi kuşkusuz. Önemli olan, komünizm düşmanlarının bu durumdan nasıl yararlanacağıydı. Onlara, tüm komünistlerin Nâzım Hikmet gibi alçak olduğu ve ahlak değerlerinin zayıf olduğu gibi, ıvır zıvır bir dolu konuda konuşma olanağı vermiştim. Akıllarına ne gelirse söyleyeceklerdi. Düşünebiliyor musunuz, ortada acı çeken, erkeğini on iki yıl bekleyen bir kadın vardı. Adam ise hapisten çıktığı gibi, daha genç olan başka bir kadına gidiyordu. Tüm bunların Paris'te değil de benim feodal değerleri kuvvetli ülkemde olduğunu da hesaba katacak olursak... Münevver ile yaşamaya başladım. Boşanmak için Piraye'nin mahkemeye başvuracağını düşünmüştüm, ama bekledi. O zaman Münevver diretince de ben açtım boşanma davasını. 1951'in Martı'nda oldu mahkeme. İkimiz de gitmedik. Üç ay sonra ise ben ülkemi terk ettim."

"Oğlunuz şimdi Varşova'da yaşıyor değil mi?"

"Evet, annesi ve üvey kız kardeşi ile beraber. Türkiye'den kaçtılar. Çünkü oğlum Türk anlayışına göre evlilik dışı doğmuştu. Yasal değildi yani. Annesiyle nikâhlanmamıştık daha."

"Onu görüyor musunuz?"

"Ne yazık ki hayır. Annesi bırakmıyor. Yüreğimde korkunç bir yaradır bu."

"Zorlu bir yaşam sizinki Nâzım."

“Çok zor, Allah kahretsin, çok zor! Neden anlattım tüm bunları size?”

“Kitaptan başladınız. Peki, neden bölüm başlıklarına kadınlarınızın adını vermediniz?”

“Vera istemedi. ‘Bizi karşılaştırmalarını istemiyorum,’ dedi. ‘Aptallık etme. Sana yazdığım şiirleri kimseye yazmadım. Acı, kıskançlık, delicesine sevgiyle dolu onlar,’ dediysem de dinlemedi.”

Adım geçince beni anımsayan İlya Erenburg, evlerini gezdirmeyi teklif etti.

Evler vardır, mobilyalar süsler onları. Erenburgların süsü ise tablolardı. Evi gezerken Erenburg her tablonun önünde duruyor ve Picasso’dan, Rivera’dan, Pinyon’dan, Chagal’dan, Tışler’den, Falke’den bahsediyordu. Gözlerimin önünde engin dünyalar açılıyor ve içim bu başyapıtlara sindire sindire bakma isteği ile doluyordu, ama ortam buna uygun değildi. En hoşuma giden Erenburg’un odası olmuştu. Ne tam anlamıyla çalışma odası, ne de yatak odasıydı. İkisinin karışımı bir şeydi. Oda küçüktü. Duvarlarda kitapların arasında küçük boy tablolar ve pipolar dikkat çekiyordu. Divan mavi mat bir kumaşla kaplıydı. Yoksa yeşil miydi? Belki de yeşil izlenimi Chagal’ın tablosundan yansıyordu... Her şeyin çok açık, çok net olduğu bu ortamda, sende bir çekingenlik vardı. Sıska, kambur ev sahibinin ardı sıra küçük evde koca cüssenle sessizce yürüyor, korumasıymışsın gibi duruyordun. Sanki birisi misafirlikte uslu durmanı tembihlemişti ve sen de buna uyuyordun. Açıkçası, şaşkınlık içindeydim. Seni daha önce hiç böyle görmemiştim.

Erenburg’un karısı Luba’nın odasına girdik. Dört portresi bir de kendini sayarsak beşi birden bize bakıyordu. Beş değişik formda aynı güzel yüz. Luba raftan aldığı bir Fransız kitabından maymun resimleri göstermeye başladı bize. Soyutçuların resimlerine benziyorlardı. Hepimiz neşelenmiştik. “Maymunlar çok yetenekli,” diye birkaç kez tekrarlamıştı Erenburg.

Sonra yemeğe oturduk. Masada yabancı şaraplar ve mezeler vardı. Paris mağazalarında satılan, özel paketlerde ithal edilen Fransız çorbasının dumanı tütüyor, servise hazır masada bekliyordu. “İlginç bu yaşlılar” diye düşünmüş, gençliğimden kaynaklanan maksimalizmle: “Tuhaf bir

züppelikleri var, Moskova'da çorba mı yoktu sanki!" diye aklımdan geçirmiştim. Aslına bakılırsa söylenecek bir şey yoktu, oldukça lezzetliydi. Herkes gönülsüzce yiyordu. Asıl olan sohbetti ve herkesin iştahı sohbeteydi.

Erenburg'un son kitabı İnsanlar, Yıllar, Yaşam'dan söz etmek istiyor, onu "konu"dan uzaklaştırırım korkusuyla cesaret edemiyordum. Bir ara yeri gelince, başka insanların hikâyeleri üzerinden kendi yaşamını anlatma isteğinin nasıl doğduğunu, anılarını bu yolla anlatmaya onu iten nedeni sordum.

"İstediğim, en güncel konularda yazmaktı. Binlerce mektup alıyorum şimdilerde. Genelde iki kuşağın temsilcileri yazıyor bana. Birincisi özlem duydukları dönemi anlattığım yaşlılar, diğerleri de gençler. Çünkü onlar da bilmedikleri bir dönemi öğrenmiş oldular."

Erenburg kendini konuya kaptırmış, Batı Almanya'da kitabı yayımlamak isteyen yayınevinin etrafında kopan gürültüleri anlatmaya koyulmuştu:

"Soldaten Zeitung, kitabımın yayımlanamayacağını yazdı. Sözümona savaş sırasında Almanların ırzına geçilmesini yazmışım. Bunun üzerine yayıncı, iddianın doğru olup olmadığını araştırmaya karar verdi ve inanır mısınız, tam on bir kuruluş üzerinden yürüttü araştırmayı! Bir şey bulunamadı tabii ki. Bu sefer, aynı gazete yayımladığı bir makalede, benim pek çok yazımda Alman askerlerinin öldürülmesi çağrısında bulunduğumu öne sürdü. Bunun üzerine yayınevine bir mektup gönderdim ve böyle bir şey yapmış olmaktan övünç duyduğumu ve yayımcı bu olguyu doğrulatmazsa kitabımı yayımlatmaktan vazgeçeceğimi bildirdim. Yayınevi mektubumu yayımlayarak bir tartışma başlattı. Bazı Almanlar benden taraf oldular: 'Erenburg Almanları neden sevmek zorunda?' diye yazdılar. Ama birkaç gün önce gazetede koca bir başlık vardı: 'Eichmen asıldı, ama Erenburg yaşıyor!' diye. Nasıl Nâzım, ilginç değil mi?"

"Hem de çok! Kitapların tartışmalara neden olmasını seviyorum."

Bu arada, ben konuşmalarınızı yazıyordum. Erenburg bununla alay etmeyi bırakmıştı artık.

“Fransa’da hangi yazarlarla görüşüyorsunuz?”

“Kimlerle mi? Sartre’la, Vercors’la, Roger Vailan’la, Claude Roi’yle. İtalya’da Carlo Levi’yi severim. Sevdiğim pek çok kişi vardır. Örneğin Pablo Neruda, Rafael Alberti, Jorge Amado. Ve Nâzım’ı seviyorum. Sonsuz keskinliği ile beni büyülüyor. Yazdınız mı? Ama Rusça çevirileri değil. Nâzım’la çağdaş edebiyat dünyasından pek çok ortak dostumuz olmalı.”

“Evet, saydığınız yazarların hepsi benim de dostum. Ne dersiniz, hangi ayda Şili’ye gitmek iyidir? Siz gittiniz oraya değil mi?”

“İş için mi gideceksiniz?”

“Yok, Pablo çoktandır çağırıyor bizi. Ülkesini, evini görelim istiyor. Bu yıl gideceğimize dair söz verdim ona. Daha önce böyle bir seyahati hayal dahi edemezdim. Ama şimdi doktorlar Havana’ya uçmama izin verdiler. Şili’yi görmek istiyorum doğrusu.”

“Harika bir evi var Pablo’nun! Deniz yaratıkları koleksiyonu da mükemmel. Ama bu yolculuğa kalkışmamanızı öneririm Nâzım. Otuz gün kaldım onlarda. Pablo hiçbir zaman evde değildi ve tüm bu süre boyunca sahanda yumurta ikram ettiler bana. Yumurtayı seviyorsanız söyleyecek bir şeyim yok tabii...”

“Yumurta yasak bana. Sorun bu değil. Aeroflot’a sordum. İki bilet için yaklaşık iki bin ruble ödemem gerektiğini söylediler. Bu konuda bugünlerde biraz sıkıntım var da.”

“Şili yumurtasının bu paraya değmeyeceğini söylemeliyim,” dedi ve bir kahkaha patlattı Erenburg. “Şimdi ne yazıyorsunuz Nâzım?”

“Sadece şiir. Tuhaf bir dönem atlattım. Birkaç yıl sürdü. Neredeyse 1958’e dek. Şiir yazamıyordum. Bu sayfayı kapattığımı düşünmeye başlamıştım artık. Şimdilerde tekrar yazmaya başladım, yitirdiğim zamanı telafi ediyorum.

“Sizi çok iyi anlıyorum. Şiir konusunda benim de böyle dönemlerim oldu. Genelde şiir işi biraz kaprisli.”

Birden düşüncelere dalmıştı Erenburg. Başını eğmiş, kaşığını tabağın dibinde gezdirmeye başlamıştı.

“Koşullu edebiyattan usandım, Nâzım. Vera, Pavlenko’nun sözünü anımsıyor musunuz: ‘Edebiyatta ister istemez yalan söylemek zorundasın. Ama buhar bir yerden çıkmak zorundadır. Senin istediğin gibi değil, patronun buyurduğu yerden yalnızca.’ Anlıyorsunuz değil mi?”

Erenburglar’dan çıktığımızda şöyle demiştin:

“Sen Pablo Neruda’nın evindeki şu yumurta işine kafanı takma. İki kereden fazla yemediğinden eminim. Üstelik Pablo’nun özellikle evden kaçtığını sanıyorum. İkisinin karakteri de ateşli. Uzun süre bir arada bulunmaları zor. Hemen tartışmaya başlarlar, birbirlerine ters gidip, eskrimci gibi davranırlar. Pablo’nun içinde gelecek ateşi yanıyor, Erenburg ise geçmiş kültürün güzelliğinden dem vuruyor. Bir komünist olarak onunla aynı fikirde olmadığım pek çok konu var; ama insan olarak seviyorum onu.”

Erenburg’un evinin önünde uzun süre taksi beklemiştik.

“Çok ilginç,” demiştin sen. “Erenburg burada az çok sol görüşlü birisi olarak kabul ediliyor. Avrupa’da ise hiç öyle değil. İtalya’ya gittiğinde İtalyan Komünist Partisi’nin düzenlediği toplantıların nasıl geçtiğini bize anlatan gazetecinin dediklerini anımsıyor musun? Aynı zamanda da MK üyesiydi adam. Dantel eldivenli yaşlı kadınlar, küçük memurlar ve genelde yaşlılar gelirmiş Erenburg’un konuşmacı olduğu toplantılara. Zarif konuşması; 20’li, 30’lu yıllara ilişkin edebiyat, sanat konularındaki engin bilgisi çekiyordu onları herhalde. Oysa İtalyanlar bugün daha çok gelecekle, Sovyet insanının yaşamıyla, XX. Kongre’nin sonuçlarıyla ilgileniyorlar. Stalin’le ilgili son gelişmeleri merak ediyorlar. İşin aslı bu. Sana söylemiştim ya, geçenlerde beni arayıp şiir isteyen bir İtalyan burjuva yayımcısı: ‘Lütfen lirizm çok fazla olmasın, beni daha çok devrimci şiirler ilgilendiriyor, en keskinleri, en uzlaşmazları. Bugün onlar iş yapıyor,’ demişti... Vera, bugün Erenburg kendi şiirlerinden çok bahsetti ya, ben pek bilmiyorum onun şiirlerini. Sence o iyi bir şair mi?”

“Sen de bugün kendi tablolarından konuştun uzun uzun. Erenburg senin nasıl bir ressam olduğunu sorsa ne demem gerekirdi sence?”

“Sen yok musun sen? Yaşlılarla dalga geçiyorsun, ha?” dedin ve kahkahayı koyuverdin. “Gerçekten Vera, şair olarak nasıl buluyorsun onu?”

“Bence, hiçbir zaman çocuk olmamış.”

Ve şimdi Nâzım, senden daha çok yaşayan Erenburg, (“... dünya savaşlarından sonra ölüm şaşırdı düzenini...”) seni anlatmış kitabında. “... Nâzım’ın inançlı bir komünist, büyük bir ozan olduğu herkesçe bilinen bir gerçektir; öte yandan Nâzım’ı yakından tanıyanlar onun aynı zamanda eşine az rastlanır bir insan olduğunu hemen anlarlar... Boyunun uzunluğu, açık renkli teni, gözünün maviliğiyle Türk’ten çok kuzey insanına benzerdi. Her yerde kendini özgür hissetmiştir. Moskova’da, Roma’da, Varşova’da, Paris’te gittiği her kentte... Ama sürekli Türkiye özlemi çekmiştir... Roma’ya bir gidişimde iki ciltlik İtalyanca şiirlerini görmüştüm. Bunlardan birini Guttuzo, ötekini ise Nâzım’ın dostu Paris’te yaşayan Türk ressam Abidin Dino resimlemişti. Nâzım’a Abidin’le tanıştığımı söylediğimde öyle heyecanlandı ki, şiir kitaplarını filan bırakıp dostunu anlatmamı istedi...”[109]

Hem biliyor musun, seninle ilgili anılarını kitaba almadan önce okumam için bana gönderdi, Erenburg. Doğru olmayan bir şey varsa bildirmemi istedi. Sadece tek bir cümleyi çıkarmasını istedim. Orada “düğünlerde ağlayıp cenazelerde gülebildiğini” yazmıştı. Saçmalıktı bu.

Hiçbir şeye karşı önyargılı değildin. Kimi zaman tiyatroya giderken, yönetmenin zayıf olduğunu, bu nedenle oyunun pek de iyi olmayacağını düşünür, neden gittiğimi sorardım kendi kendime. Sense her zaman, içten bir heyecan duyar: “Dur bakalım, önce seyredelim,” derdin. Çünkü hem yazar, hem izleyici olarak tutkuyla bağlıydın tiyatroya. Pravda gazetesini açıp da son sayfada Moskova’da o gün oynanan on sekiz oyundan beşinin senin olduğunu okuduğunda övünç duyardın. Kendi tiyatroları olduğu için Moliére ve Brecht’e imrenirdin.

Son yıllarda, Moskova’da kendi tiyatronu kurmak tutkulu bir hayalindi. Oyunlarını kendin sahnelemek istiyordun. Bu son hayalindi. Bu fikrin bir sabah aklına nasıl geliverdiğini çok net anımsıyorum. Aynı gün, Viktor Komissarjevskiy’e “Nâzım Hikmet Tiyatrosu”nun yazarlarından olmayı teklif etmiştin. Akşam ise konuk olarak çağrıldığın televizyon programında,

aynı stüdyoda bulunduğunuz Kültür Bakanı'nı hayretler içinde bırakarak, Viktor Komissarjevskiy ile birlikte Moskova'da çok güzel bir tiyatro kuracağınızın haberini verdin. Ertesi sabah ünlü balerin Olga Lepeşinskaya, Nâzım Hikmet Dram Tiyatrosu ekibinde yer almak istediğini bildiren bir dilekçe ile geldi bize.

Bolşoy Tiyatro'nun çarlık locasında Maraşel Jukovski ile karşılaşmamızı anımsıyor musun, Nâzım? Sürekli, subay oldukları anlaşılan birileri gelmişti yanına. Uzun boylu, koca topuzlu karısının evden zorla çıkardığını söyleyip şikâyetçi olmuştu. Karısının tiyatroyu sevdiği ve oyunu izlemeye gelmekten memnun olduğu her halinden belliydi.

Şöyle demiştin bana:

“Şimdi yerimden kalkıp: ‘Yoldaşlar, Mareşal Jukov yanımda oturuyor,’ diye bağırsam ne olur, sence? Herhalde salondakilerin hepsi kalkıp sahneye sırtlarını dönerler ve oyun sekteye uğrardı!”

Hruşçev, Jukov'a işlerden el çektirmişti. Bu nedenle sen bir tatsızlığa meydan vermemek için çok dikkatli konuşmuştun onunla. Sağlığını sorduğunda rahat bir nefes almıştı ancak. Yürümekte zorluk çektiği anlaşılıyordu. Ama yüzü, konuşurkenki hareketleri ve özellikle de bakışları güçlü, sağlam karakterli ve yaptıklarının doğruluğundan emin bir insanınkiler gibiydi.

Jukov'a “Sovyet Ordu Tiyatrosu”nun senden savaş konulu bir oyun yazmanı istediğini söyledin. Kaşlarını çatıp sana savaş sırasında nerede olduğunu sordu. Türkiye'de, hapiste olduğunu söyledin. Şaşırmıştı Jukov.

“Peki, o zaman nasıl yazacaksınız?” diye sordu.

“Sovyet insanları, Çekler ve Polonyalılarla çok konuştum bu konuyu... Kısa bir süre önce, Vera'nın Leningrad yakınlarında ölen babasının cepheden yazdığı mektupları okudum...”

“Hiç gereği yok,” dedi Jukov nazik, ama kesin bir tavırla. “Yazmayın lütfen. Bırakın zaferde emeği olanlar yazsın. Onların bile hatalı, uydurma şeyler yazdıkları, abarttıkları oluyor. Gerçekler. Gerçeği yazmak gerek.

Geçenlerde bir yerde General Konev'in uçağa bindiğini okudum. Oysa General patolojik olarak korkardı uçaktan ve tüm ordu bunu biliyordu! Böyle hatalardan kaçınmak gerek!"

"Georgiy, Georgiy," diye karısı Mareşal'e seslenmiş ve ilgisiz sorularla bu erkekçe konuşmaya son vermek istemişti belli ki. Karısı da gururla duruyor, irade gücü hissediliyordu. Kendi tarihsel öneminin farkındaydı. Birbirlerini sevdiklerini anlamıştık.

Kulağıma fısıltıyla:

"Bence General karısını kıskanıyor. Yoksa niye kalkıp da gelsin buraya. Baleden hoşlanmadığı belli. Gelmiş, çünkü karısının yanında olmak istiyor. Nasıl da sert bir kadın... Ama bu elbiseyle İngiliz kraliçesi gibi duruyor!" dedin.

Nâzım, bizim Sonya'nın başına gelenleri bir bilsen. "Ölüm döşeğinde yatanın gözlerine bakamam utanırım" diyen dizeni anımsıyor musun? Sonya'nın beklenmedik ameliyatından sonra, Komissarjevskiy ile ziyaretine gittiğimizde bu tümce kafamın içinde dönüp duruyordu. Hastane koridorunda yürüyor, Sonya'nın odasına gidiyorduk. Kapısından girdiğimizde kendimizi toparlayamamıştık. Sonya ise güler yüzle karşıladı bizi. Hatta avuttu, alaya aldı:

"Ne oluyor? Niye suratınızı astınız? Ölmeye niyetim yok, merak etmeyin."

Kanser olduğunu biliyordu. Ameliyat öncesinde gerekirse on kere, yirmi kere ameliyat olacağını söylemiş ve eklemişti: "Viktor için yaparım bunu. Onun yalnız kalmaması gerek. Çay demlemesini bile bilmez o."

Ameliyatın üstünden sadece bir gece geçmişti. Kestane rengi saçları düzgün taralı, yüzü hafif makyajlıydı. Bantlı göğsü mavi, köpük gibi naylon geceliği altında saklıydı. Kaç kez, Nâzım, kaç kez evde ve sahnede dinlemiştik onu senin şiirlerini okurken; ama ancak o sabah ne kadar yetenekli bir oyuncu olduğunu anladım.

Şimdilerde onu "ölüm kulesine", Onkoloji Enstitüsü'ne götürüp getiriyorum. Her şey Sonya'nın yaşaması için. Dev yapının bodrum katına

yavaşça iniyor, yarı karanlık, ıssız koridorlarda Sonya'nın enerjisini ihtiyatla kullanarak yürüyoruz. Koridorlar bitmek bilmiyor. Sonunda, Sonya'nın tüm enerjisi bitmeden, karanlığın içinde ak ışıklı bir kare beliriyor ve küçük bir yeraltı salonuna iniyoruz. Orada, barış zamanlarının en korkunç kuyruğunda, insanlar sessizce oturuyorlar. Karşımızda yarım metre kalınlığında kapı duruyor. Üstünde de kocaman bir uyarı yazısı: "Dikkat! Radyasyon!" sıradakilerin her biri bu kapıdan içeri adımını atıyor ve sonra ayaklarını güçlükle sürükleyerek dışarı çıkıyor. Sıradaki saçları kurdeleli kızlar bile yaşlı insanlar gibi, başları önlerine eğik elemle oturuyorlar. Sonya'yı oyalamak için genellikle senden konu açıyorum. Bilmediğim bir şeyler anlatmasını istiyorum. Sonya oralı olmuyor:

"Amma yaptın, bilmediğin ne olabilir? Nâzım yüz kere anlatmıştır sana her şeyi," diyor.

Geçen gittiğimizde ısrar ettim. Moskova yakınlarındaki Obninsk' te fizikçileri ziyarete gidişinizi anlatmasını rica ettim. Neşesiz bir sesle, usulca anlatmaya koyuldu Sonya:

"Nâzım'ın bir söyleşisi olacaktı orada. Beni de şiir okumam için davet etmişlerdi. Hem Türkçe, hem Rusça okuyacaktım. Fizikçiler bizi alması için küçük bir araba göndermişlerdi. Arabada sıkışmayalım diye evde kalmıştın değil mi? İki saat sürmüştü yol. O zamanlar herkesin konuştuğu gibi soyut resimden konuşmuştuk. Ben bunu sanattan saymadığımı söyledim. Nâzım ise savunmuş ve uzay gemisinde Gagarin'in gözleri önünde açılan evren görüntüsünün geleneksel doğa görünümlerinden farklı olduğunu söylemişti. Bir bilim insanının teleskop veya mikroskopla gördüklerinin soyut resimle betimlenenlere benzediğini anlatmıştı. Tam olarak dediklerini hatırlıyorum: 'İnsanların meyveleri, kadınları, denizi sevdikleri gibi seviyorum renkleri, boyaları. Kimilerinin basite indirgemesine karşın, tüm sanat dalları içinde anlaşılması en zor olan resim sanatıdır. Onlar, tuvaldeki elma gerçekteki ile bire bir aynıysa ressamın başarılı olduğunu düşünürler. Bence, insanoğlunun uzaya gidişi sanatta pek çok yeniliğe neden olacak. Gagarin yerçekimsiz ortamın büyüsünü yaşadı. İnsanın uzayı keşfi, sanatta optimizmi açacak.'"

Sonya anlatırken ona baktım, yüzünün ve sesinin nasıl yumuşadığını, canlandığını gördüm. Sanki o anlatırken sen onun yanına gelmiş, acılar

içindeki başını avuçlarına alıp göğsüne yaslamış ve usulca okşamaya başlamıştın.

Sonra, bekleme salonuna doktorun ardı sıra giren bir kadını fark ettim. Büyük bir sahnede yürürcesine gururla ilerliyordu. Yüzü tanıdık geldi. Bekleyenleri dikkate almadan kibirli bir edayla sıranın başına geçti, kapının yanında oturup hiç konuşmadan beklemeye başladı. Kimse ne karşı çıktı ne de kaşlarını çattı...

“Mareşal Jukov’un karısı,” dedi Sonya usulca. Günlerinin sayılı olduğunu söylüyorlar.”

Birden kendimi çok kötü hissettim.

Sonya’ya baktım. Düşünceleri uzaktaydı...

“Sonya, Sonya,” dedim usulca. “Anlatsana Obninsk’te başka neler oldu? Nâzım oradaki atom reaktörünü görmeyi hayal ediyordu. Onun için onca yolu gitmeyi kabul etmişti.”

“Düş kırıklığına uğradı. Sadece beyaz bir duvar görmüş. Reaktör onun ardında saklıymış. Sonra, izleyicilerle dolu salonda sahneye çıktı. Hapisteyken annesinin ona getirdiği bir Fransız gazetesinin kupüründen yola çıkarak, önce ‘Tanya’ adını verip sonra ‘Zoya’ dediği destanının yazılış öyküsünü anlattı. Moskova’ya geldiğinde Zoya Kosmodemyanskaya’nın öldürülüşüyle ilgili belgeleri incelediğinde, kahramanının zaferinin ve öldürülüşünün gerçek öyküsünü yaratmada düş gücünün kendisine nasıl en küçük ayrıntıya dek yardım ettiğini görerek şaşırıp kalmıştı. O akşam uzun uzun, şairlerin öngörüsünden, geleceği sezinlemede kendilerine özgü yeteneklerinden söz etmişti. Sonra kendisi izleyicilere sorular sordu: ‘Bakın siz çağdaş giyinmişsiniz. Ne kadar güzel. Ama kulübünüzü, içinde bulunduğumuz mekânı, nedense eski moda küçük burjuva tarzı kadifelerle döşemişsiniz. Sizce bu güzel mi?’ Bu soruyu salondaki genç fizikçilerden birine yöneltmişti. Adam onu ‘Evet, kadife perde görkemli bir atmosfer yaratıyor,’ diye yanıtlayınca Nâzım’ın tepesi attı: ‘Ama bu çok çirkin bir şey! Kendiniz cübbeyle veya bukle bukle bir perukla sokağa çıkmak istemezsiniz öyle değil mi? Oysa kulübünüzü, tiyatro salonunuzu eski modaya göre süslüyorsunuz.’ Nâzım bunları

söylediğinde salonda alkış koptu. Sonra ben Nâzım'ın şiirlerinden okumaya başladım. Toplantı gece yarısına dek sürmüştü. Gece alkışlarla son bulduğunda bir grup genç bilim insanı Nâzım'ın yanına gelip sorular sormaya başladı. Nâzım, o taşra kulübünün sahnesinde yere oturuverdi ve politik, yazınsal ve günlük yaşamı ilgilendiren konularda çeşitli soruları yanıtlamaya başladı. O atmosferde kendini çok iyi hissettiği her halinden belliydi. Öyle ki bıraksam sabaha kadar konuşacaktı onlarla. Zorlukla çıkardım onu kalabalığın içinden. Dönüş yolunda arabada, o gün şiir okumamı nasıl bulduğunu sordum. 'Harika, Sonyacığım,' diye yüksek sesle, heyecanla yanıtladı. 'Eğer doğulu nezaketini bir yana bırakacak olursak!' diye üsteledim. O zaman normal konuşma tonuna geçti ve şöyle dedi: 'Hazırlıksız olarak kitaptan okudukların gayet iyiydi. Ama sahne sunumu niyetiyle hazırlandıkların pek iyi değildi.' Nâzım'ın içten, abartısız, derin okumalardan hoşlandığını biliyordum. 'Şiirin kendi sesinin' duyulmasını isterdi. İnsanların yaşamsal, günlük konuşmasını yakalamak isterdi şiirde. Diğer yandan kendi nasıl okurdu, biliyorsun değil mi? Onun 'Kerem Gibi'yi okuyuşu hâlâ kulaklarımdadır: 'Hava kurşun gibi ağır / Bağır bağır bağır bağırıyorum!' Çok güçlü bir şiirsel vurgulaması, akıl almaz duygusallığı ve etkileyici bir sesi vardı. 'Sütunlu Salon'da avizeler, 'Politeknik'te perde sallanırdı.

O akşam çok konuşmuş, yorulmuştu. Bunun sağlığı için iyi olmadığını biliyordum. 'Şimdi siz susun, ben anlatayım,' dedim. 'O zaman nasıl çalıştığını anlat bana Sonyacığım,' dedi. Bir gün, bir konfeksiyon atölyesinde, öğlen tatilinde Aragon'un şiirlerini okuyuşumu anlattım ona. Aragon'un şiirleri karmaşıktır, bu yüzden sıradan kadınların algılayamayacaklarından korkmuştum. Bu nedenle, şairin yaşamöyküsünü şiirlerin arasına serpiştirip özel bir program hazırlamıştım. Aragon'un savaş döneminde direniş hareketinde nasıl yer aldığını, Fransız Komünist Partisi'ne girişini, karısı Elsa Triolet'ye olan aşkını böyle anlattım. Büyük bir dikkatle dinlemişlerdi beni. İsterlerse Fransızca da okuyabileceğimi söyledim. Memnuniyetle kabul ettiler. Pek çok şiir okudum işçi kadınlara o gün. Çok memnun kaldılar hepsi. Ben böyle anlatınca, Nâzım kendisi için de böyle bir senaryo oluşturmamı istedi ve: 'O zaman Vera'yla tüm gösterilerine gelip seni alkışlarız,' dedi."

Bunu söylerken Sonya'yı duymalıydın Nâzım. Sesini tıpkı seninkine benzetmiş ve yüksek tonda söylemişti.

O anda Sonya'nın sırası geldi. Işın odasının kapısında bir an dönüp, mahzun, ağlamaklı bir bakışla baktı bana ve kapının ardında kayboldu. Çevremizdekilere baktım. Onların da Sonya'yı ilgiyle dinledikleri ve doktorların öyküyü kesmelerine canlarının sıkıldığı belli oluyordu.

Mareşal Jukov'un eşi öldü. Mezarı seninkine yakın şimdi. Mareşal mezarına kadar uğurlayamamış karısını; ayakları artık onu taşımıyormuş.

Biliyor musun, aynı günün akşamı Sonya telefon etti. Aklına seninle ilgili bir şey gelmiş:

"Vera, anımsarsan Obninsk'e gittiğimiz gün üstümde yeni gri paltom vardı. Hani Amerikan malı olan. Denk gelmiş, bir gazetecinin karısından satın almıştım. Aşağıya doğru çan şeklinde açılıyordu. Sen bakıp: 'Ay, Sonya popon çok büyük görünmüş bu paltoyla,' demiştin. Demek canım ne kadar sıkılmıştı ki arabada Nâzım'a sormuştum gerçekten öyle olup olmadığını. Nâzım, kahkahadan kırılmış, yaklaşmamı işaret etmiş, elini kulağıma siper edip: 'Sen de ona bacakların kalın de!' diye fısıldamıştı."

Anlatması bitince Sonya sustu ve derin bir iç çekti:

"Herhalde Nâzım Hikmet ile ilgili anılar kitabında böyle şeyler yazılmaz değil mi?" dedi.

Viktor Komissarjevski ile birlikte Zavadski Tiyatrosu için oyunlar yazdığınız dönemi minnetle anımsıyorum. Aristofenes' in komedisinin temelinden yola çıkarak kendinizin "Kadınların İsyanı"nı yazmayı kafanıza koymuştunuz. Ne kadar kolay ve neşeyle yazdığınızı o zaman yakından görmüştüm. Çalışmayı oyuna dönüştürüyordunuz. Senin oluşturduğun repliği Viktor kapıyor ve yanıtlıyordu. "E, daha başka nasıl yanıtlayabilirsin? Hadi bakalım göster kendini," diyerek Viktor'u kışkırtıyordun sürekli. Ateşli bir maç yaparcasına yazıyordunuz diyalogları. "İkisini yazdıysam, onu aklımda" çalışma ilken ve yeteneğin Viktor'u büyülemişti. Son yıllarda, değişik türleri tek bir oyunda birleştirme eğilimi içindeydin.

Gülünçlük, acayiplik, çarpıcı bir lirizmin yanı sıra acıklı, üzüntülü sahnelerin de olmasını istiyordun. Bu çeşitlilik seni hiç rahatsız etmiyordu. Dünyaya bakışının genişliği, tiyatro sahnesinde yeri ve göğü; gerçekle hayali bir arada gösterme olanağını veriyordu sana. Sen kendin de öyle değil miydin? Öfkeli Türk, nazik Türk, sevecen Türk... saymakla bitiremeyeceğim kadar özelliği kişiliğinde toplamamış mıydın?

Sizin çalışmaya dalmanızı fırsat bilip stüdyodaki eski dostlarıma telefon etmek isterdim. Onlarla çene çalmak, neler yaptıklarını öğrenmek için çok az fırsatım olurdu çünkü. Ama telefona elimi attığım gibi başımda beliriverirdin. Daha iki laf edemeden başlardın sormaya: "Kiminle konuşuyorsun? Ne olmuş?" Sonra da derdin ki:

"Vera, gel yanımıza otur! Tüm bu piyesler miyesler[110] bahane. Benim asıl isteğim, senin bu işin nasıl yapıldığını görmen ve oyun yazma tekniğini, olanaklarını anlaman. Para kazanmak umurumda bile değil! Yakında kitaplarım çıkacak nasıl olsa. Asıl önemlisi, sana bu mesleği öğretmek. Ama sen küçük bir kız gibi telefonda çene çalıyorsun!"

Serzenişinin bu nedeni tabii ki gerçek değildi. Asıl isteğin her zaman yanı başında olmamdı, hepsi bu.

Çalıştığınız sırada eve gelip giden olmazdı. Beklenmedik misafirlere Viktor, rahatlıkla: "Kısa kesin lütfen, çalışıyoruz," diyebilirdi. Telefon edenlere ise yanıtı: "Nâzım meşgul, elinde acil bitirmesi gereken bir iş var. Bir ay sonra arayın," olurdu.

Çalışmanızı öğlen yemeği takip ederdi. Size lezzetli şeyler yapmaya çalışırdım. Çünkü sizin için en iyi yapabildiğim şey buydu. Yemekten sonra bir, bir buçuk saat kadar dinlenirdiniz. Çeşitli olaylardan, ortak anılarınızdan konuşurdunuz. Bir keresinde, Viktor "Enayi"nin provası sırasında "Yermolova Tiyatrosu"na gidişini ve seninle sohbet eden oyuncuların şaşkınlığını anlatmıştı. Seninle konuştuklarında kahramanlarının karakterlerindeki incelikleri algılamışlardı. İçlerinden biri, Nihal'in nasıl bir kadın olduğunu sormuş, neden Ahmet'e ihanet edip kötü bir adama gittiğini açıklığa kavuşturmak istemişti. Kafasını karıştıran karakterin, olumlu mu yoksa olumsuz mu olduğu üzerineymiş. "Neden olumsuz olacakmış?" diye yanıtlamışsın. "O bir kadın, hepsi bu. Ve

komünizmin tam zaferine kadar da öyle kalacak.” Viktor bunu anlattığında, kendi şakanı sanki ilk kez duyuyormuşçasına dakikalarca gülmüştün.

Senden gülümseyerek bahsedilmesini severdin. Karikatürlerden hoşlanır, hatta sık sık: “Kim demiş ben ünlüyüm diye? Baksana bir karikatürümü yapan bile yok,” diye şaka yollu söylenirdin.

Viktor’un sana anımsattığı başka bir anı, tiyatro biletlerinin pahalı oluşuyla ilgiliydi ve 1956 yılında, talihsiz bir televizyon programında, senin bir işçi ailesi bütçesi için tiyatroya gitmenin güçlüğünden bahsetmenden sonra yaşanmıştı. Viktor taksiyle bir yere giderken şoför şöyle demişti heyecanla: “Dün akşam Nâzım Hikmet’in Kültür Bakanı’nın suratına karşı söylediklerini duydunuz mu? Açık açık, motosiklet, konyak, uçak bileti fiyatları el yakıyor, dedi ve Bakan’a böyle olmaması gerektiğini bir güzel anlattı.” Gülmüş ve aynı konuda, bir başka taksi şoförü ile Ekber arasında geçen konuşmayı aktarmıştın. Seni Yunanlı yerine koyan adam şöyle demişti: “Dün akşam bir Yunanlı konuştu televizyonda. Çok güzel şeyler söyledi, hayat pahalılığından bahsetti. E, adam eleştirir tabii. Konuştuktan sonra, trene atladığı gibi gidecek Yunanistan’a.”

Aslında biletlerin pahalılığından söz etmek, konuşma sırasında rastlantısal olarak gelmişti aklına. Asıl amacın başkaydı. XX. Kongre’den sonra ilk kez, yüksek sesle usta yönetmen Vsevolod Meyerhold’un adını televizyondan söylemiş ve trajik kaderinden bahsetmiştin. Program sırasında Sanat İşçileri Merkezi’nin salonunda kopan ve tüm ülkeye dalga dalga yayılan alkışları Viktor keyifle anımsamıştı.

O günlerde Puşkin, Çehov, Meyerhold ve tabii ki Mayakovski ile ilgili uzun uzun konuşmalarınızı anımsıyorum.

“Mayakovski’yi gördün mü hiç?” diye sormuştun Viktor’a.

“Gördüm. Hatta bir keresinde elimi bile sıktı.”

“Gerçekten mi?”

“O zamanlar yeniyetme delikanlılardık. Her fırsatta Yazarlar Kulübü’ne giderdik koşa koşa. Şansım yaver gitmiş, ‘Mayakovski’nin Çalışmalarının

20. Yılı’ sergisi için düzenlenen kapanış töreninde içeri sızmayı başarmıştım. Etrafını gençler kuşatmıştı... Birden Mayakovski döndü ve çevresindekilerle merhabalaşıp ellerini sıkmaya başladı. Bana da uzattı elini. Utandım, ne yapacağımı bilemedim. ‘Aldırma, bugün yanıma gelen herkesin elini sıkıyorum,’ dedi. O gün ‘Olanca Sesimle’yi okumuştu. Serginin kapanışının ardından, orada bulunan herkes tiyatro salonuna geçti. 1930’un 11 ya da 12 Nisan günüydü. Ve Yazarlar Kulübü’nün resmi açılışı o gün yapıldı. Açılış onuruna bir sahne gösterisi düzenlenmişti. İlginç bir teması vardı. İki binli yıllarda Edebiyat Müzesi’nde yapıldığı öngörülen bir röportajdı. Senin de iyi tanıdığın kadın şairlerimizden Vera İnber ile varyete rejisörü Viktor Tipot sunmuştu gösteriyi.

Tipot, iki elinde birer baltayla çıktı sahneye. Sağ elini kaldırıp: ‘Radion Raskolnikov[111] işte bu baltayla kocakarıyı öldürdü,’ dedi. Ve bununla da –öbür elini kaldırmıştı– Diriliş’i mahvettiği için, kocakarı Fyodor Raskolnikov’u (L. Tolstoy’un romanı Diriliş’in sahne uyarlamasının yazarı) öldürdü.”

Anılarının bu noktasında biraz soluklanan Viktor devam etmişti.

“Ama yersiz bir şakaydı bu. Sen de izlemiştin uyarlamayı değil mi, Nâzım? Hani Moskova Sanat Tiyatrosu’nda oynamıştı. Oldukça başarılıydı. Sonra Vera İnber sahneye bir sutyen getirdi ve şair Utkin’den kalan tek şeyin bu olduğunu söyledi. ‘İşte bakın. Memesini bulduk Utkin’in,’ dedi.”

“Niye böyle bir şey yapmaya gerek duydular,” diye şaşkınlıkla sordun sen.

“Sen tanımıyorsun, tabii. Şair Utkin fazlaca kadınımsıydı. Onun için böyle takıldılar ona. Sonra kara mizah sergilenmeye başladı sahnede. Kuşkusuz, metin yazarları böyle trajik anlam taşıyabileceğini öngörememişlerdi. Ölüler yakıldığında küllerin içine konduğu vazoları biliyorsun. Onlardan getirdiler sahneye. İki büyük, bir küçük. Ve Tipot bu vazolarda büyük şair Mayakovski’nin küllerinin bulunduğunu söyleyip şöyle devam etti: ‘Şair o kadar büyüktü ki iki buçuk vazoya ancak sığdı. Vazoların üstüne en sevdiği şiirin yazılmasını istedi.’ Vazoları çevirdiler ve herkes Mayakovski’nin ROST’a yazdığı şiirlerden birini okudu üzerlerinde: İnsan yoldaşlar / İnsanlığımızı bilelim / Yerlere değil / Çöp vazolarına tükürelim!

Mayakovski ön sıralardan birinde oturuyordu. Ve sonradan öğrenildiğine göre ‘Hükümet Yoldaş!’ diye başlayan 11 Nisan tarihli intihar mektubu ceketinin cebindeydi. Bildiğin gibi 14 Nisan’da da kendini öldürdü.”

Dinlediklerin seni ürkütmüştü.

“Bu gösteriye nasıl bir tepki gösterdi?”

“Mesele de bu ya. Sessiz kaldı. Herkes şaşırmıştı o zaman...”

“Evet... Çok sarsılmış olmalı... “Şair o kadar büyüktü ki sığmadı...” böyle dediler ha? Mektup cebindeyse ne tepki verebilirdi ki? Çok yazık! Ne zaman aklıma gelse, onunla olsam böyle bir şey yapmazdı diye düşünüyorum. Saçmalık tabii. Ama ölümü kovup uzaklaştırabileceğini düşünmek yaşamı kolaylaştırıyor.”

Yine Viktor Komissarjevski ile birlikte çalıştığınız günlerden birinde Boris Erin gelmişti bize. Ağustos ortalarıydı. Dışarıda sıcak ve sessiz tipik bir yaz günü yaşanıyordu. Erin tüm günü masa başında geçirdiğini öğrenince, biraz ara vermenizi ve hiç değilse bir yarım saat için yakınımızdaki ormana gitmemizi önerdi. İkna çabaları boşa gitmemişti. Sonunda dördümüz arabaya bindik ve Şeremetyevo yönünde yola koyulduk.

Havaalanına on kilometre kadar kalmıştı ki Erin anayoldan sağa saptı ve yan yoldan biraz gidip bir akağaç korusunun içinde bulduk kendimizi. Saat beş sularıydı. Toprağın yeşil örtüsü, güneşin altın rengi dingin ışıklarıyla sarmaş dolaş olmuş, eşsiz bir güzellik sunuyordu. Kimsecikler yoktu etrafta. Hepimizin keyfinin ne kadar yerinde olduğunu anımsıyorum. Hepimizin içi mutlulukla dolmuştu.

Biraz daha ormanın içine gitme arzusuyla tekrar arabaya bindik. Çok gitmemiştik ki karşımıza yeşil çadırlar ve bir grup çocuk çıktı. Sayıları çok fazla değildi çocukların, herhalde yirmi kişi kadardı. Arabaya, adeta uzay gemisi görmüş gibi kuşkuyla bakıyorlardı. Siz erkekler de şaşırmıştınız bu duruma. Sizler dönelim mi diye düşünürken, ben arabadan inmeyi önerdim. Ve gülerek şimdi çocuklara: “Ünlü Türk şair ve dünya barış ödülü sahibi Nâzım Hikmet ile tanınmış Sovyet tiyatro yönetmenleri Viktor Komissarjevski ve Boris Erin ziyaretinize geldi diyeceğim,” dedim.

Gerçekten de arabadan indim ve aynını söyledim çocuklara. Küçük kızlar, oğlanlar, biraz daha büyük olanları, hepsi heyecanla sana bakmaya başlamışlardı. Onların tebessümleri seni de aydınlatmıştı. Yaz tatilinde çeşitli nedenlerden ötürü Moskova dışına gidemeyenleri öğretmenlerin toplayıp orada kampa getirdiklerini öğrendik. Okulları çadır ve günlük gereksinimlerini karşılayacak eşyaları temin etmiş, bazı kuruluşlar da para yardımında bulunmuştu. Çocuklar ormanda her işlerini kendileri görerek yaşıyorlardı. Her biri, özgür yaşamından memnun, gururla yaptıklarını anlatmaya girişmişti.

Büyük yaşlardaki çocukların kendi elleriyle yaptıkları uzun tahta masanın başına oturmuştuk sohbet için. Küba'dan döneli çok olmamıştı. Çocuklara Havana sokaklarını, Kübalıların bayram kutlayışlarını anlatmıştın. Sonra 20'li yıllardaki Moskova anılarını paylaştın onlarla. Çağdaş Küba gençliğinin –çelişkileri ve geleceğe olan inançları ile– o dönemin Moskova'sını sana anımsattığını söyledin. Genç Küba liderlerinin Sovyet bürokratlarına ürkütücü benzerliğinden, Fidel Castro'nun, o belirgin, özellikle söylevleri sırasında dikkat çeken psikopatik tavrından söz ettin.

Hava kararmaya başlamıştı. Çocuklardan bazıları ateş yaktılar. Ve hepimiz kalkıp ateşin etrafına oturduk. Yerden çok yükselmeyen alevler yüzlerimizi aydınlatıyordu. Gönlümüzü aydınlatan ise pırıl pırıl duygulardı. Çocuklar nefeslerini tutmuş seni dinliyorlardı. Türkiye hakkında sorular sordular sana... Sen anlattıkça anlatmış, bizler çevrende büyülenmiş gibi oturmuştuk. Ateş sönmeye başlamıştı. Ama kimsenin kalkmaya niyeti yoktu. Kimse ağaçların öte tarafına geçmek istemiyordu. Ormanda bir mucize olmuştu sanki.

Sonunda sen kalktın. Çocuklar gönülsüzce bıraktılar bizi. Sadece genç öğretmen nasıl olup da bu ünlü insanların kamplarına geldiğine akıl erdiremiyordu. Gördüğü düşten uyanmaktan korkan bir halde bakıyordu etrafa. Biz ona hiçbir şey söylememiştik. Öğretmenlerin mucizelere inanmasının iyi bir şey olduğuna karar vermiştik sessiz bir anlaşmayla.

Dün Boris Erinler'in konuğuydum. Boris, karısı Vera ve ben tüm gece senden konuştuk. Vera doğum yaptıktan sonra bize ilk gelişlerini anımsadı. Akşam yemek yemiştik beraber. Sen şakacı bir tavırla Vera'ya: "Cancağızım, oğlunuz Alyoşa'yı bize verin. Siz bir tane daha yaparsınız..."

demiştin. Sonra hüzünlenmiş, acı bir ses tonuyla açıklamıştın: “Bizim çocuk yapacak vaktimiz yok. Yaşamımın sonunda bencilin biri oldum. Vera’yı kimseyle, kendi çocuğumla bile paylaşmak istemiyorum. Onunla bir gün olsun ayrı kalmaya tahammülüm yok.”

Gecenin ilerleyen saatlerinde senin cenaze töreninden konuştuk. Biliyor musun, Erin’de törenin film kaydı varmış. Belki günün birinde izleyebilirim. O günden hiçbir şey hatırlamıyorum... Kim bilir, belki de o günü tekrar yaşamaktan korktuğumdandır. Eğer birlikteliğimizde ters giden bir şeyler olduysa, affet beni Nâzım. Ben sana şükranlarımı sunuyorum, her şey için.

Işığı kapatıyorum artık.

İtalyan Lusso Joyce, oğlun Memed’i Türkiye’den gizlice Varşova’ ya kaçırmayı önerdiğinde içinde muazzam fırtınalar kopmuştu. Pek çok nedeni vardı bunun.

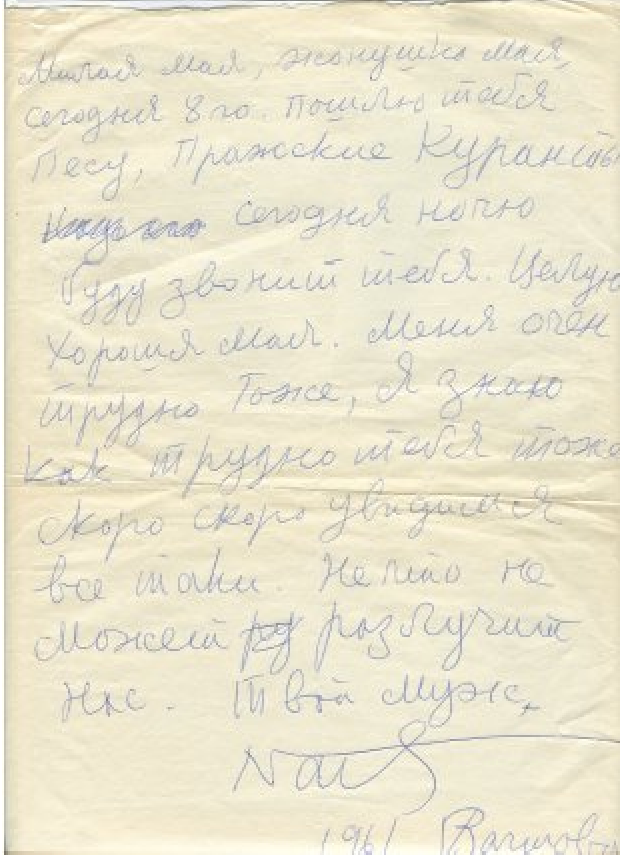
Sonra birden dinginleştin:

“Neler olacağını biliyorum! Memed büyüyecek ve mutlaka Anyuta’ya âşık olacak. O fevkalade bir kız. Bence, Anyuşka da onu sevecek. Türkiye’den ayrıldığımda üç aylıktı. Şimdi on yaşında oldu. Fotoğraflarına bakılırsa yakışıklı bir çocuk. Annesi akıllı olduğunu yazıyor. Göreceksin onlar bizim devamımız olacaklar. Ah, ne kadar bahtiyarım! Mutlu olacaklar, eminim buna. Onların yaşamlarında bizi göreceksin Verusya, anlıyorsun beni değil mi?”

Böyle olmadı Nâzım. Sadece Anyuta değil, sen de görüşemedin oğlunla. Yegâne görüşmeniz, pek çok badirenin ardından, annesiyle Varşova’ya geldiklerinde oldu. Sonra sen de oğlunla görüşme şansından mahrum bırakıldın. Kim bilir, belki de Memed’le buluşman ileride olacaktır. Hiç değilse buna inanmak istiyor insan...

Hızla geçen birkaç yıldan sonra, senin pek de inanmadığın olay gerçekleşti ve Münevver, Memed ve ilk eşinden olan kızıyla beraber Varşova’ya kaçtı.

Bizi aradıkları geceyi anımsıyor musun? Telefon edip onların bir Yunan adasında olduklarını söylemişlerdi. Ertesi sabah onları karşılamak üzere Varşova’ya doğru yola çıkmıştın. Havaalanında sana şöyle demiştim:

Милая моя, жёнушка моя,
сегодня 8го. пошлю тебя
песу, Пражские Куранты
~~[illegible]~~ сегодня ночью
буду звонить тебя. Целую
хорошая моя. Меня очен
трудно тоже, я знаю
как трудно тебя тоже
скоро скоро увидимся
все таки. Ничто не
может ~~ну~~ разлучить
нас. Твой муж,
Naz
1961 Варшав

“Nâzım, yüreğinin sesini dinle. On yıldır görüşmüyorsunuz. Hiçbir konuda konuşmamalısın. Benim için endişelenme. Her şeye dayanırım, her şeyi anlayışla karşılarım... Yaşamımızın bizden daha karmaşık olmasının suçlusu biz değiliz. Beni düşünme. Ben kendi vatanımda, kendimden insanlarla beraberim. Benim durumum sizinkinden daha kolay.”

İçtenlikle söylediğim bu sözlere sen karşı çıkmıştın:

“Nasıl böyle şeyler düşünebilirsin?”

O dakikalarda senin zihnini meşgul eden sorular daha başkaydı. Onların Varşova’da Türkiye’dekinden daha iyi koşullarda yaşamalarını nasıl sağlayacağını düşünüyordun.

Kısacası, her bakımdan zorlu bir dönemdi.

Pek de kolay olmayan on gün geçirdiğin “Bristol” otelinden, sabah akşam günde birkaç kez telefon ediyordun bana. O günlerden kalma bir mektup var elimde:

“Canım benim, karıcığım, bugün 8’i. ‘Prag Saatleri’ oyununu gönderiyorum sana. Gece telefon edeceğim. Öpüyorum seni, güzelim benim. Sana da ne kadar zor olduğunu biliyorum. Yakında, çok yakında kavuşacağız. Her şeye rağmen, bizi hiçbir güç ayıramaz. Kocan Nâzım. 1961. Varşova.”

Geçenlerde Boris Erin şunları söyledi bana:

“Biliyor musunuz Vera, ölümünden kısa bir süre önce tuhaf bir konuşma geçti Nâzım’la aramızda. Birdenbire kızgınlıkla, babalık duygusunun ondan uzak olduğundan bahsetti bana. Ekonomik sorumluluklar açısından değil, özellikle duygusal açıdan böyle düşündüğünü, çocuk psikolojisinden hiç anlamadığını söyledi. Çocuklar onu sinirlendiriyormuş, kısacası sevmiyormuş onları... İtiraf etmeliyim ki o zaman bu konuşma çok şaşırtmıştı beni. Nâzım’ı kaç kez çocuklarla beraberken gördüm. Onlara ne kadar şefkatle davrandığını, hiçbir zaman şımartmadan sanki yetişkinlermiş gibi ilgilendiğine kendim tanık oldum, defalarca.”

“Bunlar kızgınlıkla söylenmiş sözler olmalı. Herhalde kötü bir olay yaşamıştı... Belki de o gün oğlu Varşova’dan aramış ve alışılmış hesaplaşmasını yapmıştır... Bu tip konuşmalar Nâzım’ın son yılında çok kez yinelendi.”

“Olabilir. Ben zaten tek bir sözcüğüne bile inanmamıştım. O, gerçekten Anyuta’yı seviyordu, öyle değil mi?”

Anyuta’yı gerçekten seviyordun, görüyordum bunu. Sürekli şöyle diyordun:

“Anyutamız kadar sakin, akıllı, nazik bir kız çocuğu ile karşılaşmadım bugüne kadar.”

“Anyuta neden izinsiz bir şey almıyorsun? Bütün çocuklar yapar bunu, bilmiyor musun? Neden hiç kapris yapmıyorsun? Hadi, biraz şımarmayı

dene!” der, sonra da nasıl şımarılacağını gösterirdin Anyuta’ya komik bir şekilde.

“Güzelim, akıllım, iyi yüreklim benim. Yaşamın boyu seni bıktıracak kadar çok beş almanı dilerim. Öpüyor, kucaklıyorum seni. Nâzım amca,” yazmışsın Bakû’den çektiğin telgrafta ona. Başka bir telgrafta şakayla takılıyorsun gene Anyuta’ya: “Anyuta, canımın içi, aferin sana! Aldığın bu beşlerden usanmadın mı?”

Bir gün Modigliani’nin çıplak modellerinin olduğu kartpostallar eline geçmiş, onları da çalışma masanın camının altına yerleştirmiştin. Bu kartları görünce aklıma ilk gelen Anyuta olmuştu. “Nâzım amcasının” masasında bunları görünce kafasının karışacağını düşünmüş ve bunu da sana söylemiştim. Sofu bir dönemden geçiyorduk. Yetişkinlerin bile masandaki Modiglianilere ürkerek baktıklarını görmüştüm.

“Bir şey olmaz,” dedin sen rahatlıkla. “Artık, on bir yaşına geldi. Şimdi konuşurum onunla. Bir an bile aklının karışmasını istemem bu güneşler karşısında.”

Anyuta’yı çalışma odana çağırıp kapıyı kapattın. Yarım saat kadar baş başa konuştunuz onunla. Neler konuştuğunuzu bilmiyorum; ama yanıma geldiğinde “Anyutamız artık hiçbir koşulda sofu olmaz,” dedin bana.

Yurtdışına çıktığımızda annemin ve Anyuta’nın hediyelerini sen kendin seçerdin. Anyuta için aldıkların asla yeterli gelmezdi sana. Onun için alışılmışın dışında bir şeyler yapmaya çalıflır, Anyuta’yı özel olarak düşündüğünü anlamasını isterdin.

“Ona bir bluz ya da ayakkabı almamın benim için sıradan bir şey olduğunu biliyor. Başka bir şeyler düşünmeliyim,” diye dertlenir dururdun.

Ve sonunda buldun. Bir seyahat sonrası Moskova’ya döndüğünde çağırdın Anyuta’yı yanına ve bir komplocu edasıyla konuşmaya başladın:

“Bak Anyuta, al bunları, ama kimseye söyleme. Yoksa bu işten ikimiz de utanırız! Bunları senin için aşırdım.”

Bunları demenle beraber Anyuta'nın kucağına, yabancı uçaklarda verilen bonbonları, "Karavela"nın tuvaletinden bir küçük şişe kolonyayı ve buna benzer bir sürü ıvır zıvırı yığman bir olmuştu. Artık sizi birbirinize bağlayan bir sırrınız vardı. Anyuta, Nâzım amcasının gizini kutsal bir emanet olarak sakladı. Bu konuşmanızdan sonra, uçaklarda Anyuta için bir şeyler aşırmak tutku olmuştu sende.

Bir keresinde Paris'te İtalyan havayollarının uçağına binmiştik. Sen hemen "işe" koyulmuş, hostesin uzattığı şekerleme tepsisinden aldığın ilk avucun ardından bir kez daha avuçlamıştın. Hostes, yanında kendisine yardım eden diğer görevliye: "Ne kadar aç gözlü bir bey," diye fısıldamıştı.

Bunu duyunca kendini tutamamış: "Açgözlü değilim," diyerek durumu içtenlikle açıklamış, Moskova'daki kızının yanına eli boş gidemeyeceğini anlatmıştın. Genç hostes, büyük bir dikkatle seni dinlemiş, yanımızdan ayrıldıktan kısa bir süre sonra, özenle yapılmış "Alitalia" şekerleme paketi getirmişti sana. "Alamam bunu, anlıyor musunuz, alamam!" demiştin. "Dürüst olmalıyım. İşin büyüsü, benim kızım için bir şeyler aşırmamda." Hostes gülmüş ve hiç bu kadar değişik birisiyle karşılaşmadığını söylemişti. Ardından işbirlikçi havasıyla, sana uçuş güvenliğini sarsmadan nereden, ne aşırabileceğinin ipuçlarını vermişti.

Kıza defalarca teşekkür etmiştin. Artık neşen yerine gelmiş, dergileri karıştırmaya başlamıştın. Bunların arasında bol resimli "Air France" dergisi de vardı. Onun sayfalarını karıştırırken birden bağırmaya başladın:

"Vera, şuna bak. Olacak şey değil. Benim şiirimi basmışlar. Sayfayı da Abidin düzenlemiş. Hızını alamamıştın. Hostese seslendin:

"Bakar mısın, cancağızım, şiirim basılı bu dergide. Bana hediye edebilir misiniz bunu? Bunu da aşıramam ya, öyle değil mi?!"

"Bu dergide ancak ünlü kişilerin eserleri yer alır! Yoksa siz... Gidip hemen kaptan pilotla konuşayım," diyen hostes uçar adım uzaklaşmıştı yanımızdan. Ve elinde dergiyle gittiği gibi koşar adım geri geldi bu defa yanında pilot vardı ve dergiyi tören havası içinde o tutuyordu. Ateşli bir konuşma yaptıktan sonra "direksiyon başında" olduğu için bu olayı İtalyan usulü bir kadeh şarap ile kutlayamadığından ötürü üzüntüsünü bildirdi.

Önümde süslü, bir bayram düşü gibi olan bir kart duruyor. Arkasına şiir yazılmış. Onu 12 Kasım 1961 günü Anyuta’ya verişini anımsıyorum. Sanki ağzına kadar su dolu, içinde balıklar yüzen bir akvaryummuş gibi özenle uzatmıştın.

Bitirdin dokuzunu Anuşka

sanırsam oldukça değişecek

  yüzün gözün

    boyun bosun

      aklın fikrin

        doksanını bitirdiğinde.

Bitirdin dokuzunu Anuşka
sanırsam oldukça değişecek
yüzün gözün
boyun bosun
aklın fikrin
doksanını bitirdiğinde

Bitirdin dokuzunu Anuşka
değişmesin yüreğinin içindeki billur çekirdek
doksanını bitirdiğinde

12/XI/1961
Moskova
Nazım Hikmet

Bitirdin dokuzunu Anuşka

değişmesin yüreğinin içindeki billur çekirdek

doksanını bitirdiğinde[112]

12.11.1961-Moskova

Sürekli: “Anyuta seni sevindirmek için ne yapabilirim?” diye sorardın. Sonunda, bir gün Anyuta bu sorunu yanıtladı ve pionerliğe kabul edileceği gün, Moskova’da olmanı ve Lenin Müzesi’ndeki törene gelmeni istedi. Komünist Parti’nin gençlik örgütü olan Komsomolun bir alt birimi olan pionerliğe, ülkemizde çocukların, Lenin’in doğum günü olan 22 Nisan’da kabul edildiklerini biliyordun.

Anyuta’nın bu isteğini büyük bir ciddiyetle kabul ettin. Törenle ilgili pek çok soru sordun, birbiri ardına. Pek çoğunu yanıtlayamamıştım. Çünkü savaş zamanı olduğu için bize tören yapılmamıştı. Kimsenin pionerlikle ilgilenecek durumu yoktu, normal olarak.

Sonunda 22 Nisan günü geldi çattı. Müzeye biraz erken gitmemizi istedin. Çocuklar hazırlanırken etrafa bakmak istiyordun. Oraya vardığımızda müzenin boş, cansız salonlarında dolaşmaya başladık. O koca salonların heyecanlı, özel giysiler giymiş çocuklarla doluşunu izledik. Lenin’in fotoğraflarına nasıl dikkatli baktığını anımsıyorum.

“Günümüz ressamları portrelerde, afişlerde farklı çiziyorlar onu. Hiç de kendisine benzemiyor. Cenaze töreninde hangi kostümle olduğunu biliyor musun?”

“Şeref salonunda tabutunun başında nöbet tutan sendin Nâzım.”

“Evet, ama ben sadece yüzünü bugün gibi hatırlıyorum. Başka bir şey kalmamış aklımda. Benim saygı nöbetim hepsi hepsi beş dakika sürmüştü. Sanki onunla konuşmuş, önemli şeyler söylemeyi başarmıştım. Tüm hayatım boyunca içimden sorduğum bu soruların yanıtını aradım, durdum...”

Sınıf arkadaşları ve öğretmeniyle beraber müzeye gelen Anyuta’dan törenin yas salonunda yapılacağını öğrendik. Canın sıkıldı bu duruma, yas

salonunda bir bayram kutlamasını aklın almamıştı. “Çıldırmış olmalı, bu töreni düzenleyenler,” diye birkaç kez söylenmiş, sonra da susmuştun. Yüzün asıktı. Salona girdiğimizde, duvar boyunca tören düzeninde dizilmiş çocukları gördük. Tam karşılarındaki kaidede, camdan bir korumanın altında Lenin’in ölüm sonrası maskı ve ellerinin kalıbı duruyordu. Etraf yas çelenkleri ve kara yas bandı geçirilmiş çeşitli flamalar ve değişik gazetelerden kesilmiş ve yine kara bant geçirilmiş cenaze resimleri ile doluydu. Çocuklar, gözlerini ulu önderin maskından ayıramadan öylece bekleşiyorlardı. Pek çoğu için bu, ölü bir imgeyle ilk karşılaşmaydı. Salonun girişinde, bizim gibi pek çok ana baba vardı. Uzun süre bekledik. Meğerse senin törene geldiğini öğrenen müze yöneticisi televizyoncuları aramış, onların gelmesi beklenmişti. Çok güzel bir konuşma yapmıştın, o gün Nâzım. Çocuklara Moskova’yı ilk görüşünü anlatıp Sovyetler Birliği’nin yeni kurulduğu dönemlerden bahsettin. Türk çocukların özelliklerini anlatıp şöyle dedin onlara:

“Hangi dilden konuşurlarsa konuşsunlar yeryüzündeki tüm halklarla dostluk kurun.”

Tüm tersliklere rağmen tören yapıldı, sonunda.

Müzeden çıktığımızda hava bizi büyüledi adeta. Sabahki puslu hava gitmiş, pırıl pırıl bir güneş çıkmıştı ortaya. Sanki biz ısmarlamıştık. Moskova’ya bahar gelmişti. Yanımızdan, yöremizden eriyen kar sularının oluşturduğu derecikler akıyor, çatılardan sular damlıyordu. Kremlin’in üstünde masmavi bulutlar yükseliyordu. Önce kendi paltonun düğmelerini açıp kasketini ensene kaydırdın. Sonra Anyuta’nın mavi paltosunun önünü açıp al renkli ipek pioner fularını herkesin göreceği şekilde düzelttin. Anyuta’nın o anda her şeyden çok, fularını tüm Moskova’ya göstermek arzusunda olduğunu anlamıştın. Yaşam hızlı bir devinim içindeydi Moskova’nın merkezinde. Yanımızdan insanlar geçiyor, arabalar akıp gidiyordu. Bu hareketlilik bizi de sarmış, içerideki ağır havadan kurtarmıştı.

“Haydi, gidip Gorki Caddesi’nde dolanalım birazcık,” dedin Anyuta’ya göz kırpıp. “Orada adım başı dondurmacılar var, anlarsın ya.”

Anyuta’nın elinden tutup bayram günü yüreğinde hiçbir endişe taşımayan insanların özgür ve mutlu adımlarıyla yürümeye başladık. Manej

Meydanı'nı geçip Moskova Oteli'nin önünden Bakanlar Kurulu binasına doğru yürüdük. Sonra "Pogarki" mağazasının önünden geçerek daha yukarılara, Mossovyet Tiyatrosuna doğru yolumuza devam ettik... Yürüdüğümüz tüm süre boyunca Anyuta'ya takılmış, yanımızdan geçen herkesin bir kahramana ya da astronota gösterdikleri saygıyla ona baktıklarını söylemiştin.

Büyük Postane'nin önüne geldiğimizde binanın üstündeki koca saat dördü gösteriyordu. Ona bakıp: "Anyuta hadi gel, restorana gidelim! Bayramını gerektiği gibi kutlayalım. Bugün Moskova'nın tüm dondurmalarını alacağım sana. Annen de kızmayacak bu işe. Senin şerefine gerçek bir şölen düzenlemek istiyorum!" dedin. Yorulduğunu ve acıktığını anlamıştım. İçindeki sevinç, her şeyi oyuna çevirme enerjisi veriyordu sana.

National Oteli'nin ikinci katında, her zaman Pablo Neruda ile yemek yediğimiz restorana gittik. "Moskova'dayken her zaman Kremlin'i ve Kızıl Meydan'ı görmek istiyorum," diyen Pablo Neruda'nın Kremlin manzaralı masasına oturduk. Keyifle seçtik yiyeceklerimizi. Tatlı olarak tabii ki, restoranın spesiyalitesi olan dondurmadan söyledik. Buradaki dondurmayı seviyordun, ama gene de her seferinde Türkiye'deki gibi yapamadıklarını söylemekten geri kalmıyordun. Çünkü dediğine göre, ülkendeki gibi meyve özlerinden yapmıyorlar, biraz yağlı süt kullanıyorlardı.

Gerçekten de bir "ton" dondurma ısmarlamıştın Anyuta'ya. Çarlık zamanından kalma bir törenle, gümüş tepside servis yapıyorlardı burada dondurmayı. Anyuta'nın, Nâzım amcasıyla nasıl dondurma beklediğini hayatı boyunca unutacağını hiç sanmıyorum. Sabırlarının tükendiği anda, garson elinde tepsiyle belirmişti. Bir sihirbaz gibi, meyvelerle, bisküvi ve şekerlemelerle süslü karlı çam ağacını ansızın tutuşturmuştu. Alevler neredeyse tavana dek yükseliyordu.

Arkamızdaki masada sırtı bize dönük oturan kadın, bu törenin kimin için yapıldığını görmek için dönmüş ve Anna Seghers'le karşılaşmıştık. Bu tesadüf çok hoşuna gitmişti. Çoktandır dosttunuz onunla. Severdiniz birbirinizi. Fırlayıp kalkmış, kucaklamıştın Anna'yı. Masamıza davet ettik onu. Genç pioner Anyuta'yı, adaşıyla tanıştırdın. Anna Seghers yanaklarından öperek kutladı Anyuta'yı. Sonra da törenle ilgili sorular sormaya başladı. Anyuta hiç cevap verebilecek durumda değildi. Önünde

dondurma dağı dururken, aslında kötü niyetli olmayan bu yaşlı kadının, kendine engel olmasına kızmış, kurtulmak için elinden geleni yapmıştı. Sonunda, çareyi Doğu Almanya'da yazın ve tiyatro alanında neler olup bittiğini Anna'ya sormakta bulmuştun. Böylelikle Anyuta rahat rahat yiyebilmişti dondurmasını.

Anna Seghers'le vedalaşıp restorandan çıktığımızda, seni Lenin'in ömrünün son dönemini yaşadığı Moskova yakınlarında Gorki'deki evine götürmemi istedin. "Ertelemeyelim, yarından tezi yok, gidelim," dedin.

Gerçekten de ertelemedik ve iki gün sonra Gorki Leninskiye' ye gittik. Büyük bir çayırlığın bitiminde, tepede bulunan beyaz ev uzaktan görünüyordu. Giriş kapısının orada arabayı park edip asfaltlanmış dar yoldan Lenin'in 1918'de silahlı bir saldırı sonucunda yaralanmasının ardından tedavi edilmek üzere getirildiği eve doğru yürüdük. Evi gezerken görevlilerden Lenin'in cansız vücudunun bu yoldan taşındığını sonradan öğrendik.

Evin bulunduğu yer, parkı çok hoşuna gitti. Evin devrim öncesi dönemlerde, Moskova jandarma şefi Reynbot'a ait olduğunu ve bu nedenle evine o zamanlar "hava hattı" denilen, telefon hattı çektirebildiğini anlattı bize görevliler. Anlattıklarına göre evi asıl güzelleştiren karısıymış. Kadının ilk kocası, Moskovalı ünlü fabrikatör ve Moskova Sanat Tiyatrosu'nun kurucusu Savva Morozov'muş. Onun kendini öldürmesinden sonra jandarma şefiyle evlenmiş.

Birkaç görevli kadının eşliğinde gezdik evi. Yavaş yavaş, içimize sindirerek bir odadan diğerine geçiyorduk. Bahar güneşi evi ışıkla doldurmuştu. Eşlik edenler de acele etmiyor, dikkatimizi dağıtacak konuşmalardan kaçınıyorlardı.

Yukarı katta köşedeki odaya geldik. Lenin'in dar, demir karyolası, yanında üstü ilaçlarla dolu komodinle beraber önümüzdeydi.

"Burada mı oldu, o iş?" diye sordun.

"Evet," dediler sana.

“Nasıl oldu?”

Anlattılar.

“Demek, yatağında yatarken öldü. O zaman neden Sergey Yutkeviç, ‘Lenin Öyküsü’nde, Lenin’i bir koltukta takım elbiseli oturmuş, elinde kitabıyla ölürken gösterdi? Beş yıl önce filmi çekerken buraya hiç gelmemiş miydi yoksa?”

“Geldi tabii ki. Herhalde, Lenin’in son gününe dek yoğun olarak çalıştığını vurgulamak istemişti... Filmi izledikten sonra buraya gelenler 15 Mayıs 1923 tarihinde üçüncü beyin kanamasından sonra Lenin’in artık konuşamadığını öğrendiklerinde şaşırıyorlar ve o filmdeki neşeli, konuşkan Lenin’i anımsayarak öfkeleniyorlar, kuşkusuz. Fakat sizin de bildiğiniz gibi, sanatçılar çoğu kez kendi görüş ve istekleri doğrultusunda olayları biçimlendirebiliyorlar... Gerçek bir yaşamöyküsünü olduğu gibi göstermek daha zor...”

“Ben o tip sanatçılar sınıfına dahil değilim,” derken öfkeni saklamadın. “Yutkeviç’i tanıyorum. Belki de filmini öyle sonlandırması için zorlamışlardır onu. Söyleyin lütfen, Stalin hemen gelmiş miydi?”

“Elbette. Diğerleri ile beraber Vladimir İliç’in tabutunu da taşıdı. İşte şu uzanan yoldan, bahçe kapısına dek...”

“Ölümünden önce en son ne zaman gelmiş?”

“1923 yazında.”

Bu yanıt bir müddet suskunluğa itmişti seni. Belli ki pek çok şey bir anda geçmişti kafandan. Sonra da gizlemeye gerek görmediğin bir hor görmeyle:

“Çok iyi dostmuş!” dedin. “Ölümcül hasta arkadaşını bir buçuk yıl ziyaret etmemiş.”

Lenin’in el yazmalarının bulunduğu vitrinin önünden geçerken bir belge dikkatini çekti ve durup sordun:

“Neden Lenin’in el yazması olan bu kâğıdın yarısı sararmış, yarısı ise beyaz kalmış?

XX. Kongre’ye kadar bu belgenin ancak yarısının gösterilmesine izin verilmesiyle açıkladılar sana durumu. Kongre’den sonra açılabilen diğer yarı, beyazdı. Bu, Stalin’e hitaben, Rusya Komünist Partisi Merkez Yürütme Komitesi için yazılmış bir mektuptu. Lenin’in kendi eliyle kaleme aldığı son çalışmasıydı. 1922’de Aralık ayının başında yazılmıştı. Ulusallık sorunu, Sovyetler Birliği’nin en çetin meselesidir, demişti bu mektupta Lenin. Bundan sonra da kendi yazamamış, ancak dikte etmişti.

“Yaşamının sonunda, elbette bu kargaşanın artacağını tahmin etmişti. Merkez Komite’nin pek çok yöneticisinde bulunan imparatorluk bilinci, onların diğer uluslar karşısındaki kendini beğenmiş duruşları, önderin burada işaret ettiği gibi, SSCB’nin altına konmuş bir bombadır. Lenin’in yazdığı bir şeyden okumuştum. Moskova’dan Bakû’ye giden bir tren, Azerbaycan sınırını geçtiğinde, makinistin Azerice konuşması gerekirmiş. Kimsenin böyle bir şey yaptığı yok ama...”

Nâzım, bizim karmakarışık olmuş devletimizde, yüzlerce binlerce vatandaşımızın yardım isteğiyle, neden bir yabancı olan sana geldiğini sık sık düşünüyorum. Birilerinin kötü kaderlerini yenmesi için, baskı altındaki halkların, hak ettikleri düzende yaşayabilmeleri için sürekli mücadele ettin. Evimizde yere oturmuş 70 Kırım Tatarıyla konuşmanı, İnguş delegelerinin ve yaşlı Çeçenlerin gözyaşlarını hatırlıyorum. Sosyalizmin insani yanını ortaya çıkarmak, haksızlığa uğrayan insanlara, halklara yardım etmek için çırpındın her zaman.

Evimizde Merkez Komite’nin en önemli adamı Milovanov ile bir konuşmana tanık olmuştum. Bakan düzeyinde bir görevliydi. Şöyle demifltin ona:

“Her gün gözlerimin önünden kara bir perde kalkıyor. Arka planda benden gizlenmek istenen, ikinci vatanım Sovyetler Birliği’ndeki yaşam gerçekleriyle yüzleşiyorum. Yoldaş Milovanov, gözlerinizi benden kaçırmayın ve lütfen bir yabancıyla konuştuğunuzu düşünerek konuşmayın benimle. Ben Türk’üm, ama inanın sizden daha çok Sovyet insanıyım! 20’li yıllarda yetiştim ben ve gerçekleri tüm açıklığı ile bilmek istiyorum.

Söyleyin bana, neden yeniyetme çocuklar votka içiyorlar? Bakın, şu camdan bakın, neden işçiler şantiyede tüm gün sigara içip aylaklık yapıyorlar? Peki, bürokratların tüm sorulara önce ‘hayır’ deyip, insanlık dışı mücadelenin ardından ‘evet’ deme lütfunda bulunmalarına ne demeli? Üniversitelere öğrenci kabulünde neden milliyet esasından hareket ediliyor? Ve neden her yerde bireyden milliyetini sorgulayan formlar doldurması isteniyor? Kütüphaneden kitap alırken bile o saçma beşinci maddeden işlem yapılıyor. Neymiş efendim, komünist olan kişinin milliyeti Rus ise komünistliği %100, Ukraynalı’ysa %80, Gürcü ise %50, Özbek ise %40, Yahudi ise %5, hele Türk’se hiç komünist değil, olamaz. Ve ona gerçekler söylenemez! Neden üst düzey yöneticiler birtakım özel haklara sahip olup tatil için, tedavi için, giysi için ek ödeme alabiliyorlar? Neden onların tedavileri özel olarak yapılıyor ve halkın bulamadığı ilaçlar onlar için temin ediliyor? Neden seksen bin yüksek memur sabah işe giderken, en ayaz günlerde bile soğuktan donarak okula giden minikleri makam araçlarına almıyor? Bırakın gülümsemeyi Yoldaş Milovanov ve beni iyi dinleyin: Kısa bir süre sonra tüm bu saçmalıklara son verme zamanı gelecek! Bunu size yaşlı bir Türk olarak söylüyorum. Bu yüzyılda çok şey gördüm ben.”

Biliyorum Nâzım, Lenin’in de senin gibi düşündüğünden emin olduğunu biliyorum.

Bir gün eski komedi sanatçısı Faina Ranevskaya gelmişti bize. Masanın başına oturmuş, bir yandan yemek yemiş, bir yandan da sohbet etmiştik. Nasılsa lafı Lenin’e getirmiştin. Konuğumuz birden canlanmış, maviye çalan kabarık saçına taktığı şık beresini düzeltip anlatmaya başlamıştı:

“Biliyor musunuz Nâzım, Lenin’le tanıştım ben. O zamanlar taşrada yaşayan Yahudi ailesinin küçük hasta kızıydım. Birden nasıl bir talihsizlik geldi başıma biliyor musunuz? Tüberküloz oldum! Ailem tedavi için İsviçre’ye götürdü beni. Güzel bir otele yerleştik. Cenevre Gölü’nün kenarındaydı, sanıyorum. Bir gün çok fazla koşuşturmuşum ortalıkta. Ailem de beni odaya dinlenmeye gönderdi. Tabii gene koşarak gittim ve nasıl olduysa kendimi başka bir odada buldum. Bir adam masanın başına oturmuş, kendini vermiş bir şekilde bir şeyler yazıyordu. Ben gitmek istediysem de beni durdurdu ve beni bir köşeye oturtup dinlenmemi söyledi. Adımı, anne babamı, nereden ve neden geldiğimizi sordu. Sonra bana,

“Burada istediğin kadar otur küçük kız, ben biraz çalışayım sonra seninle biraz daha konuşuruz,” dedi. Oturdum oturmasına ama sonra sıkılıp sessizce çıktım oradan. 1917’de, devrim başladığı sıralarda genç bir aktristim artık. Ukrayna’da ücra bir şehirde çalışıyordum. Herkes Lenin’den bahsediyordu. Adı son derece popülerdi. Bir gün elime gazeteyi aldığımda ne göreyim? Aman Tanrım! Otelde benimle konuşan adam oydu! Neden daha fazla orada kalmadım, belki bana ilginç bir şeyler söylerdi diye düşünüp çok dertlendim sonra.”

Biraz sustu ve ardından sana sordu:

“Söylesenize Nâzım, o gerçekten dâhi miydi?”

“Elbette! Hem de nasıl bir dâhi!”

Kimi zaman da tartışırdın Lenin’le:

“Bu ‘Sanat halka aittir’, ‘Sanat halk tarafından anlaşılmalıdır’ tarzı sloganları daha fazla okuyamayacağım. Bir anlamda bu demagoji, diğer anlamda da yanlış. Yoksa cahil insanlar onları anlamadığı için Şostakoviç ya da Dostoyevski mi suçlu?”

Lenin’in biyografisiyle uğraşanlara da kızardın. Onların Lenin’in yaşamının bazı kesitlerini saklamaları öfkelendirirdi seni. Örneğin, İnessa Armand’a yazdığı yüz küsur aşk mektubunu bilmek isterdin. Lenin’in kimi talimatlarının yorumlanarak yayımlandığı izlenimindeydin. Sovyet önderin imajı ile zihnindeki arasında bir tutarsızlık vardı ve bu seni üzüyordu. Diğer yandan, senin elinde hiç Lenin kitabı görmedim. Gençliğinde okudukların sana yetmişti.

Geçenlerde birkaç uzmana Lenin’in Azerbaycanlı makinistle ilgili yazdıklarını nerede bulabileceğimi sordum. Yanıt veremediler.

Evden çıktık. Sen hâlâ Lenin’in yaşamının son yıllarının trajik etkisi altındaydın. Onun çaresizliğini, yalnızlığını yüreğinin derinliklerinde hissediyordun.

Parkta bir bank bulduk ve uzun süre oturduk. Konağın camlarına bakıyorduk. Gördüğün şeyleri teker teker aklından geçiriyor, Stalin hakkında konuşuyor, konuşuyordun. Başımızın üstünde yükselen ağacın yaprakları arasında kuşlar, Rus tüccarın dul karısının düzenlediği bahçede bir bahar şarkısı söylüyorlardı.

Ninem, çocukluğumda, “Yabancı kardeş iyi değildir,” diye öğüt vermişti bana. Bazen aklıma takılıyordu Nâzım, sana bakıyor ve “Benim yanımdaki yabancı mı?” diye düşünüyordum.

Her zaman Stalin’e yakın çalışan yazarların, rejisörlerin, artistlerin Stalin ve çevresindekilerle ilişkilerini öğrenmek isterdin. Stalin’in sohbet etmekten hoşlandığı kişiler içinde tanıdıklarına sormuştun bunu.

Tenor sanatçısı İvan Kozlovski, Stalin’le yaşadıkları bir diyalogu anlatmıştı sana. Herhalde savaş sonrası bir dönemde geçmişti:

“Yoldaş Kozlovski, artist Vertinski Sovyet askerlerini tedavi etmek için bir hastane almak istiyor. Bunun için de ülkesinden çıkış izni istiyor. Ne dersiniz, sizce nasıl bir insan artist Vertinski?”

“Yoldaş Stalin, artist Vertinski hakkında siz ne düşünüyorsunuz peki?”

“Evet, bakın Yoldaş Molotov, ona izin verelim mi yoksa vermeyelim mi diye soruyor.”

“Peki, Yoldaş Molotov ne düşünüyor? Vertinski’ye izin verilmeli mi, verilmemeli mi?”

Bu çerçevede uzun süren bir konuşmaydı. Sonra şöyle demişti sana Kozlovski:

“Stalin Gürcü’yse ben de Ukraynalı’yım. Biz onlardan daha kurnazız. Böylelikle ona yanıt vermiyordum. Eğer Stalin’e tavsiyede bulunacak olsaydım, kafamı uçururlardı, anlıyor musunuz?”

Senin kafandaki Stalin portresinin tamamlanması için bir ayrıntıyı da Profesör M.S. Vovsi anlatmıştı. Uzun yıllar Stalin’in doktoru olarak

çalıştığından iyi tanıyordu onu. Sonradan “zehirleyen doktorlar” davasından hüküm giymişti. Hapiste sorgulandığı günlerde Stalin, KGB’nin başı Beriya’ya doktorun durumunu sormuştu. Beriya önemli bir şey olmadığını, ancak doktorun böbrek ağrısı çektiğini söylediğinde Stalin: “O halde böbreklerine vurun!” demişti. Bunu emir kabul eden Beriya, hem emrin yerine getirilmesini sağlamış, hem de kendisi, profesöre Stalin’le aralarında geçen bu konuşmayı anlatmıştı...

Pek çok insanın bildiği bir başka olayı birinci ağızdan dinlemiştik. Eski bir Bolşevik olan ve 30’lu yıllarda Stalin’in koruması olarak çalışan bir kişiydi bunu anlatan. Bir gün konuğumuz olmuştu, başka bir sebeple. Sonra laf lafı açmış ve Stalin’in karısının öldürüldüğü geceyi anlatmaya başlamıştı:

“Ekim Devrimi’nin 15. yılı nedeniyle büyük bir resepsiyon düzenlenmişti. Şimdiki GUM[113] binasının en uzun salonunda muazzam bir masa hazırlanmıştı. Çok kalabalık değildi, ama tüm hükümet üyeleri ve üst düzey ordu komutanları eşleriyle beraber oradaydı. Kadınların hepsi tuvalet giymişti. Stalin karısı Alliluyeva ile masanın başına değil, âdet olduğu üzere ortasına oturdu. Ben Stalin’in hemen arkasında, görev yerimdeydim. Stalin’in karşısında Tuhaçevski oturuyordu. Çok güzel bir karısı vardı onun. O da yanındaydı. Karısının elbisesinin yakası oldukça açıktı. Ve Stalin tüm akşam boyunca kadına ekmek kırıntıları atarak eğlendi. O kadar da ustaca yapıyordu ki bu işi, ekmek parçalarını yuvarlayarak yaptığı minik parçalar, doğrudan Mareşal’in karısının dekoltesinin içine gidiyordu. Herkes Stalin’in bu eğlencesinin karısı Alliluyeva’yı aşağılayıp üzdüğünün farkındaydı. Kadıncağız birkaç kez kocasının elinin altından ekmekleri almayı denemiş, ama Stalin ısrarla devam etmişti. Alliluyeva’nın Stalin’e bir şeyler söyleme çabası da boşa gitmiş, kocası hiç oralı olmamıştı. Sonunda daha fazla aşağılanmaya tahammül edemeyen Alliluyeva masadan kalkmış, salonu terk etmişti. İnanır mısınız, Stalin dönüp bakmadı bile. Ve o gece Alliluyeva’nın son gecesi oldu.”

Pablo Neruda ile birlikte olduğunuz zamanlarda da Stalin’ den konuştuğunuz olurdu. Gene böyle bir keresinde, Pablo’nun National Oteli’ndeki odasında otururken sana sormuştu:

“Nâzım bu tipin yaptığı iyi bir şey olmuş mu, biliyor musun?”

“Evet, bir tane biliyorum. Kızıl Meydan’daki o güzelim, büyük kilise var ya, onunla ilgili. Bir keresinde Stalin’in makamında Moskova’nın yeniden planlanması tartışılıyormuş. Moskova’nın baş mimarı, maketler üzerinde eski binaların yıkılmasıyla yolların ne kadar genişleyeceğini açıklamış. Stalin dinlediklerine kafa sallıyormuş. Sonunda, maket üzerinde sıra Kızıl Meydan’a gelmiş. Mimar, kilisenin Kızıl Meydan’dan kaldırılmasıyla meydanın genişleyeceğini, böylelikle geçit törenlerine katılan askeri birliklerin tören alanını tek koldan daha güzel terk edebileceğini söylemiş. Sözlü gerekçelendirmesinin ardından, maketten eliyle kiliseyi söküp Stalin’e dönmüş: ‘Bakınız, ne kadar güzel olacak,’ demiş. Stalin o Gürcü aksanıyla: ‘Koy onu, yerine,’ demiş. Mimarın oyalandığını görünce: ‘Yerine koy dedim,’ diye kükremiş.”

Erenburg, seninle ilgili bölümünü okumam için verdiği İnsanlar, Yıllar, Yaşam adlı kitabında, senin: “Sık sık Fadayev’in ölümünü düşünüyorum... Şanslıydım elbette, hapisteydim, ama beni bu duruma düşürenlerin düşmanlarım olduğunu biliyordum, cehennemin bilincindeydim. Cennette yaşamak ve meleklerin, yoldaşlarını kazanlarda kaynattıklarını izlemek çok daha kötü...” sözlerini anımsamış.

Seninle tanışmamızdan önce, 1956’da Fadayev’in kendini öldürmesinden etkilenerek yazmıştın yasaklanmış oyunun “İvan İvanoviç Var Mıydı?”yı. 1962’nin sonunda, Mossovyet Tiyatrosu için oyunun son halini yazmak üzere Zavadski ile çalışmaya başladığınızda, sen metne Fadayev ile ilgili çeşitli anılarını serpiştirmek istemiştin. Zavadski, senin anlattığın öyküleri, oyunun sahnelenmesi sırasında kullanmak için yazmamı rica etmişti benden, anımsıyor musun? Oyun sahnelenmedi, ama benim notlarım elimde. Bak, neler anlatmışşın:

“Fadayev ile kucaklaşmamız tanışmamızdan önceydi. 29 Haziran 1951 tarihinde Vnukova Havaalanı’nda uçaktan indiğimde oldu bu. İkinci karşılaşmamız, on gün sonra Yazarlar Birliği’nin benim gelişim onuruna verdiği davetteydi. Buradaki Stalin tapınmacılığını tahmin etmem bile mümkün değildi. Hapiste sağ kalmamın nedeni, Sovyetler Birliği’nin varlığı, sosyalizmin kurulmuş olmasıydı. Lenin’in kurduğu enternasyonal bir devletin faşizmi yenmiş olmasından gurur duyuyordum. Sovyetler Birliği’nin ilerlediğini, kültürünün geliştiğini ve insanlarının mutlu

olduğunu düşünüyordum hep... Düşündüklerimden farklı olarak karşıma çıkan olayları ise savaş ile gerekçelendirmiş, savaşın silinecek izleri olarak düşünmüştüm. 1951'de Moskova'ya gelmeden önce gittiğim Bükreş'te, benimle ilgilenen yoldaşlara Sovyetlerdeki yaşamdan kesitler gösteren bir film izlemek istediğimi söyledim. Her şeyi bir an önce görmek arzusundaydım! 'Kuban Kazakları' filmini getirdiler. Herkes mutlu, neşeliydi filmde. Her yer tüketim mallarıyla doluydu... Seyrettiğim sesli ilk Sovyet filmiydi. Çok mutlu oldum. Ama uçaktan inip de Vnukova'dan şehre doğru ilerlediğimizde etrafta gördüğüm fakirlik beni şaşkına çevirdi. Kimi evlerin çatısı samanla kapatılmıştı. 'Bunlar herhalde anı olarak saklanmış, müze yapılmış yerler,' diye geçirdim aklımdan. "Yeni düzenin eskisinden farkını çarpıcı olarak ortaya koymak içindir," dedim. Yerleştiğim Moskova Oteli'nde her şey mükemmel, servis gayet düzenliydi. Odam konforluydu. Yazarlar eşleriyle beraber ziyaretime geliyorlar, hepsi de hayatlarından memnun bir şekilde konuşuyorlardı. Gazeteciler kocaman siyah otomobillerle gidip geliyorlardı... Moskova mağazalarında istemediğiniz kadar havyar, çeşit çeşit balık ve salam sucuk satılıyordu. Gorki Sokağı gezinen insanlarla doluydu. Ne dilenci, ne bakımsız çocuk hiç görmedim. 20'li yıllardan çok farklıydı görüntü. Kimse yere çekirdek çöplerini atmıyordu. Her yer temizdi. Sakinleşmiştim. Bir akşam beni tiyatroya götürdüler. Sıkıntıdan patlayacağım sandım. Oyuncular hipnoz edilmiş gibi hiçbir şey duymadan, görmeden rollerini yapıyorlardı. Sanki sahneden seyircilere doğru bir makineli tüfek tutulmaktaydı. Ertesi akşam başka bir tiyatroya gittik. Durum orada da aynıydı. Böyle on gün geçti. Önümde sessiz bir duvar örülmüş gibiydi. Pek çok sorunun yanıtını bulamıyordum. Çünkü bence tiyatro, yaşamın röntgenidir. Sahnede gördüklerim her türlü içtenlikten uzak beylik laflar diziniydi. Nedenini kavrayamıyordum bir türlü. Neden bu kadar muazzam ahlak edebiyatına sahip bir ülkede, oyunun sonunda en basit halktan bir insanın kendini mutlu hissetmesi ve SSCB'nin en mutlu bireyi olarak salondan çıkması için, yaşam bu kadar ibret verici gösterilmek zorundaydı? Sahnede gösterilmesi gereken, insanlar arasındaki gerçek çatışmalardı, prensipler değil! Ben profesyonel bir oyun yazarıyım ve iyi bir yaşamdan dolayı kimsenin telgraf direklerini süslemeye gönüllü olmayacağını gayet iyi biliyorum. Bu nedenle, daha fazla dayanamadım ve beni sevgili Meyerhold'un tiyatrosuna götürmelerini istedim! Cevap olarak bana onun hasta olduğunu ve güneyde bir yerde, yüksek bir dağ tepesinde yaşadığını söylediler. Çok sonra

öğrendim, onun vurulmuş olduğunu. Meyerhold yok dediklerinde, o zaman Tairov'a gidelim dedim. 'Olmaz, tiyatrosu çoktandır tamirde,' dediler! Gençlik yıllarımdan hangi dostumu sorsam her birinin bir yerlerde olduğunu, hastalandığını söylüyorlardı. Örneğin Nikolay Ekk, o da dağlardaydı. İşte bu nedenle, davette 20'li yıllarda bıraktığımda Moskova'nın bir sanat cenneti olduğunu söyledim. O zamanın tiyatrolarının hepsi özgün ve benzeri olmayan özelliklere sahipti. Meyerhold Tiyatrosu, MHAT'a (Moskova Sanat Tiyatrosu) benzemez; MHAT, Tairov ve Vahtangov Tiyatrolarından keskin çizgilerle ayrılırdı. Şimdi dönmüştüm ve kafam karışmıştı. Binalar farklıydı, ama sahnelerde sergilenen, sizin Herzen'in dediği gibi, hep aynı 'Marksist vicdan azabı'ydı. O davette ilk kez: 'Size ne oldu?' diye sormuştum. Neden tüm tiyatrolarda aynı berbat oyun oynanıyor ve her seferinde güneşe benzetilen Stalin'e övgüler yağdırılıyordu. Birincil olarak gerçek bir komünistin kendisinin güneşle bir tutulmasına izin vermeyeceğini, ikincil olarak da bunun zevksiz bir benzetme olduğunu söyledim. Rusya tarihinde güneşle kıyaslanan tek bir kişiyi biliyordum ki –bu benzetme de ölümünden sonra yapılmıştı– o da Puşkin'di! Benim karşı olduğum Stalin tapınmacılığı, ancak XX. Kongre'den sonra ortadan kalkabildi. Ama o sıra daha bunu bilmiyordum ve sözlerimin nasıl karşılanacağı üstünde düşünmemiştim bile. Pek çok davetli ürktü sözlerimden. Konuşmamı bitirip oturduğumda salonun yarısı boşalmıştı. Fedin ve Ohlopkov sonra defalarca hatırladılar o sahneyi... Davetten hemen önce Stalin'in bir hafta sonra Kremlin'de beni kabul edeceğini söylemelerine karşın, davetin ertesi günü rahatsızlandığını ve benimle görüşemeyeceğini bildirdiler. Görüşme onun yerine şişman Malenkov ile gerçekleşti... Sonra Fadayev ile sık sık bir araya geldik. İlk kez Fadayev'den duydum 'halk düşmanı', 'yabancı element', 'sözde yenilikçi', 'düzmece', 'bireycilik' gibi tuhaf sözcükleri. Yaşamının sonunda ise başka bir tanımlama eklendi bunlara: 'İnsan ruhunun mühendisi.'

Ülkemden kaçışımın ardından ilk kendime geldiğimde ev işlerine yardım etmesi için görevlendirilen Paşa teyzeye, bana tahsis edilen ev, araba, şoför ve düzenli olarak, beş kişilik bir aile hesabına göre verilen ödenek için kime, ne kadar ödemem gerektiğini sordum. Ödemem gereken miktarın telif ücretlerimden kesileceğinden emindim. Ne kadar yeteceğinden emin olmak istiyordum sadece. Daha önce pek çok yüksek makamdaki devlet memurlarının evinde çalışmış olan Paşa teyze, biraz da gururlanarak endişe

edilecek bir durum olmadığını açıkladı bana: Merkez Komite'nin konuğuydum ve bu nedenle onun ve şoförün maaşı Komite tarafından ödeniyordu. Araba devletindi, hediye olarak sayılabilirdi. Yemeğe gelince, o da endişe edilecek bir konu değildi. 'Kremlin mağazasında' her şey indirimli olarak satılıyordu. Paşa teyzenin dediğine göre, Stalin sadece en önemli yardımcılarına ödenek çıkartırmış. Sarsılmıştım, hemen Yazarlar Birliği'nin yolunu tuttum. Fadayev'e sormak istiyordum. Geçimimin işçi sınıfının sırtına yüklendiği doğru muydu? Ben hapisteyken bile ekmeğimi taştan çıkarmıştım. Şimdi nasıl oluyor da Sovyet komünistleri beni bu kadar aşağılıyorlardı! Sürekli bağırıyor, bana bunu yapan adamı dövmek istediğimi söylüyordum. Fadayev beni sakinleştirmeye çalıştı. Bunu Sovyet halkının, ülkelerinin gerçek dostu olan bana gösterdiği misafirperverlik olarak algılamamı rica etti. Ona: 'Bak kardeşim,' dedim. 'Yoldaş Stalin seni ya da Simonov'u böyle bir ödenekle ödüllendirdi mi?' diye sordum. Onunla konuşmak yetmemişti bana. Merkez Komite'ye gitmeye karar verdim. Fadayev'in o anda, benim için endişelendiğini algıladım. Kapıya kadar geldi peşimden. Gitmememi rica edip şimdilik yaşamımda bir değişiklik olamayacağını söyledi. Ağzından öyle bir cümle çıkıverdi ki hep hatırladım onu. 'Bunu yaparsanız sizi hiç affetmezler!' dedi bana.

Cümle kafamda takılı kaldı kalmasına ama gene de tüm bu ödenekleri, ayrıcalıkları reddetmek için gittim Merkez Komite'ye. İşte orada, yukarıdakilerin benimle olan ilişkilerinin farklı olduğunu algıladım. Fadayev ne dediğini bilerek konuşmuştu benimle... 1950'li yılların başında Fadayev'in kelimenin tam anlamıyla beni Moskova'dan sepetlediğini de anımsıyorum. Pek çok defa uzun süreli seyahatlere göndermişti beni. Çin'e, diğer sosyalist ülkelere, Avrupa'nın başkentlerine... Şöyle derdi: 'Gidin Nâzım, dünyayı görmeye gidin. İlginç pek çok şey var oralarda. Hem iklim daha yumuşak, dönmek için acele etmeyin...'

O zamanlar bir şey anlamadan öfkeleniyordum bu duruma. Onun benimle ilgilenmesini zorlama olarak algılıyor, seyahat kararlarıyla özgürlüğüme tecavüz ettiğini düşünüyordum. Çok sonra, ancak şimdilerde anladım, Fadayev'in aslında yaşamımı koruma altına aldığını! Stalin Moskovası'nda yaşamanın ne denli tehlikeli olduğunu hissetmediğimin farkındaydı... Fadayev'in farklı hallerini gördüm: Neşeli, güler yüzlü, hasta, demir gibi. Bir keresinde Helsinki'de Dünya Barış Konferansı'nın kapanış

davetindeydik. Ben salonda bir yerde durmuş aralarında Tihonov[114]ve Erenburg'un da olduğu Sovyet yazarlarıyla sohbet ediyordum. Fadayev bizden az ileride Frederick Jolio Curie ile konuşuyordu. Birden bizim gruba doğru Şolohov geldi. Pek de sağlam değildi adımları. Ülkesinin yazarlarına şöyle bir göz atıp bana döndü ve yüksek sesle: 'Bunlarla ne konuşuyorsun, Nâzım?! Yoksa sen bunların yazar olduklarını mı düşünüyorsun? Yazar falan değil bunlar,' dedi! O zaman, Şolohov'a doğru adım atan Fadayev'in korkunç bakışlarını gördüm. Kısa birkaç cümle söyledi ona. Hepsinde 'hor görüyorum!' geçiyordu. Hemen etrafındakilerle vedalaştı, beraberce ayrıldık davetten. Birkaç saat küçük bir parkta oturduk. Sakinleşmesi için epey bir zaman gerekmişti... Ünlü romanı Genç Muhafız'dan konuştuk. Fadayev romanına kahraman yaptığı kişilerin yaşam öykülerini anlattı bana ve diğer romanı Partizanlar'ı okumamı rica etti. Bu romanla onun gerçek bir yazar olduğunu anladım.

Nasıl olduysa Stalin'in ölümünden sonra 'Barviha' sanatoryumunda ben, Fadayev ve metropolit Nikolay Krutitski dolaşıyorduk. Daha önce birkaç kez sohbet ettiğim Metropolit saygı duyduğum bir insandır. Edebiyat bilgisi zengindi. Çağdaş edebiyatı da biliyordu. Shakespeare'in trajedilerinden konuşurken sohbetimiz Genç Muhafız'a geldi. Metropolit, Fadayev'in roman kahramanlarının sorumluluktan kaçınmadıklarını ve omuzlarındaki ağır yüke karşın seçtikleri yoldan gitmeye devam ettiklerini söyledi. Nikolay Krutitski kutsal kitaptan yola çıkarak, aslında her trajedinin, bireyin kişisel hareketlerinin tüm evrendeki gerçekliğe yönelmiş devinimle bir sentez oluşturduğunu kanıtlarla anlattı bize. Bu konuda hepimiz aynı şekilde düşünüyorduk. Sonra, nereden çıktı anımsamıyorum ama 'Umutsuzluk günahların en korkuncudur,' dedi. Fadayev karşı çıktı buna. 'Ama insan, Tanrı değil ki. Zayıflıklardan, günahlardan nereye kaçabilir?' dedi. Metropolit inandırıcı bir ses tonuyla yanıtladı: 'İnancın temeli günah işlememek değil, pişman olmayı bilmektir. İnsanın kusurunu görebilmesi, bedelini ödeyip düzeltmek için çaba göstermesidir.' Bu sefer kutsal kitaptan verdiği örnekte, Hz. İsa'yı üç kez inkâr eden Havari Petrus'un nasıl pişman olup acılar içinde af dilediğini ve neticede Hz. İsa tarafından kutsandığını anlattı. 'Ya Yahuda İskariot?' diye öfkeyle devam etti Metropolit: 'İki buçuk yıl Tanrı'nın hizmetinde olan bu adam, hiçbir şeyin farkında değildi! İsa'ya ihanet ederken pişmanlık duymadı ve sonunda umutsuzluğa düşerek kendini astı!'

Sonra sessizlik oldu. Hepimiz düşüncelere dalmıştık. İlk konuşan Fadayev oldu ve Metropolit'e dönerek: 'İntihar edenleri niye kilise bahçelerine gömmediler? Umutsuzluğa düşüp kendini öldürenler, inançsız mı sayılıyor?!' diye sordu. 'Evet, onlar artık inançlarını kaybetmişlerdi ve kilise dahilinde onların defnedilmesi asla düşünülemeyecek bir olay,' dedi Metropolit. Bunun üzerine Fadayev kendi fikirlerini savunmaya girişti. Ona göre, birey kendine ve evrene karşı bağımsız olmalı; yaşamın dayanılamayacak kadar ağırlaştığı durumlarda manevi güçler de tükendiyse, inançlarını korumak veya bırakmak konusunda özgür iradesiyle karar verebilmeliydi. Göğsüne kurşun saplanan Puşkin'i, Mayakovski'yi örnek olarak verdi. Fadayev'in dediklerine karşın Metropolit, görüşünü kabul ettirmekte kararlıydı. Aydın bir papaz tonlamasıyla: 'İntihar, gelip geçici umutsuzluğa yenik düşmek, içinden çıkılabilecek ümitsizlik karşısında zayıflık göstermektir,' dedi ve ekledi: 'Birey, sizin romanınızdaki mükemmel çocuklarınızın yaptığı gibi inancına sonuna dek sahip çıkmalıdır.' 'Hayır, benim çocuklarım tamamen farklı bir yaşam için doğmuşlardı. Nasıl olduğunu biliyorum ben, ama yurt sevgisinin ve başkalarının suçlarının bedelini ödemeleri gerekti!' 'Tanrı'nın kâinat ve ruh için ayrı bir planı var, inanın buna. Ve bunun neticesinde insan arınıyor, olgunlaşıyor. Yoksa siz bunu fark etmediniz mi? Bizim sizinle yapmamız gereken ise başka: Kendini tanımak. Tüm bunları siz kendiniz o güzel kitabınızda yazdınız Aleksandr Aleksandroviç,' dedi Metropolit. 'Ben iflah olmaz bir dinsizim,' dedi gülerek Fadayev.

Aralarındaki bu konuşmanın ardından benim bu konudaki görüşlerimi sordular. Onları dinlemek çok ilginçti. Çünkü Kuran ve İncil'i gayet iyi bilirim. Türkiye'de hapishanede tutukluların okumasına izin verilen yegâne kitaplar onlardı, çünkü. Eh, ben de uzun süre kaldığım için orada, iyi inceledim her ikisini de. İncil'i bir komünist olarak okuduğumu söyledim onlara. Oyunum 'Güzel Yusuf'u oradaki bir efsaneden yola çıkarak yazdım. Bu oyunu kendim de başarılı sayıyorum. Ne yazık ki kahramanın adı Stalin'i çağrıştırıyor diye burada sahnelenmesine izin vermediler. Anlaşıldı bu. Ben de Yoldaş Fadayev gibi yalnızca insana inanıyorum. İnsan yaşamak için doğar. Yaşamım boyunca çeşitli şekillerde ortadan kaldırmaya uğraştılar beni... Kalbimden rahatsızlandım, ama her seferinde çılgıncasına yaşamak istedim ve bugün de bu isteğim sayesinde hayattayım. 'Olmak ya

da olmamak' sorusuna gelince, benim açımdan bu, dini değil, teorik bir soru. Kısaca söylemek gerekirse, kişinin kendini öldürmesine karşıyım.

Sanatoryuma doğru dönüşe geçmiştik. Kalan yol boyu Fadayev'in suskun kaldığı aklımda. Metropolit ise, herhalde o zaman bir şeyler hissetmiş olacak ki, örneklerine benim 'Bir Aşk Masalı' oyunumdan da katarak –beni de övmeyi ihmal etmeden– konuşmaya devam etti. Umutsuzluğun ne kadar kötü bir günah olduğundan, Tanrı'nın yüce gönüllülüğünden ve yaşamın zorluklarından bahsetti...

Sanatoryum günlerinin üstünden biraz zaman geçtikten sonra 11 Mayıs 1956 günü Fadayev kır evime telefon etti. Ertesi gün ortak dostumuz Samet Burgun'un doğum günü olduğunu anımsatmak istemiş bana. Bakû'ye telefon etmemi, daha iyisi telgraf çekmemi istedi. 'Samet çok mutlu olur,' dedi. Daha önceki konuşmalarımızdan, bizim kültürümüzde doğum gününün sizdeki kadar büyük bir bayram olarak kutlanmadığı aklında kalmış, bu nedenle bana hatırlatmak istemişti. Telefonda bir süre keyifle Samet'ten konuştuk. Fadayev, Samet'in yazdığı bir yazısındaki görüşlerin altına kendisinin de imza atmaya hazır olduğunu söyledi. Merak etmiştim. Bana göstereceğine söz verdi. Ertesi gün, 12 Mayıs'ta Peredelkino'da hep alışveriş yaptığımız dükkânın önünde buluştuk. Fadayev, gazeteden kestiği yazıyı koyduğu zarfı verdi bana. Rüzgârlı bir gündü. Fadayev 'donmuş' göründü bana. Yolda bana biraz eşlik etmek istedi. Ama yürümekten çok durmuştuk. 'Hapisteki günlerinizi sık sık hatırlıyor musunuz Nâzım?' diye sordu. O günlerin ardından payıma pek çok farklı acılar, üzüntüler, çözümsüz sorunlar düştüğünü söyledim. Öyle ki hapis yılları bunların gerisinde kalmıştı. Benim bu sözlerimin ardından Fadayev birden, iki üç hafta kadar önce kır evinin bahçe kapısının önünde duran bir adam gördüğünü anlatmaya başladı. Evinin üst kat penceresinden seyrettiği bu adam, elleri cebinde, gözlerini eve dikmiş bir halde duruyormuş. Bahçe çitini açıp içeri girmeye pek niyetli görünmüyormuş. Fadayev ne olduğunu anlamak için bahçeye çıkmış. Onu gören adam, hiç istifini bozmadan durmuş ve inatla Fadayev'in kendisine yaklaşmasını beklemiş... Mütevazı giysiler varmış üstünde, solgun suratı yorgun görünüyormuş... Ve o anda tanımış Fadayev adamı. Adıyla seslenmiş. Göz göze gelmişler. Adam kapıya doğru tükürmüş ve ağır adımlarla uzaklaşmış oradan. Fadayev, her zaman kendini dürüst olarak hissettiğini söyledi, bana. Şimdi ise her şey

tepetaklak olmuştu ve kendisi de tepetaklak olmuş bir vaziyette ellerinin üstünde duruyordu... Bu nedenle, sanki her şey kanla kaplıymış gibi gözlerinin önünde kırmızı halkalar oluştuğunu, düzelip tekrar ayaklarının üstünde duracak gücü kendinde bulamadığını söyledi... Onu sakinleştirecek bir şeyler söylemeye çalıştım, ama Fadayev gülümseyip kuvvetli bir şekilde elimi sıktı, acelesi olduğunu söyledi... Arkasından baktığımda kolunun altında bir somun ekmek olduğunu gördüm... Bu buluşmanın ertesi günü, yani 13 Mayıs'ta, Samet Burgun'un " Şairin Hakkı" adlı yazısını okumaya oturduğum sırada telefon çaldı. Birisi bağırıyordu. Fadayev'e kötü bir şey olmuştu ve benim evdeki doktoru göndermemi istiyordu. Birkaç dakika sonra Fadayev'in cansız bedeninin yattığı odadaydım. Tabancayı, üstünden ateş ettiği parçalanıp tüyleri dağılmış yastığı gördüm. İki de zarf vardı. Fadayev'in son mektupları. Birini Merkez Komite'ye, diğerini karısına yazmıştı. Ölü yüzündeki açık gözleri çok etkiledi beni. Bizim doğuda âdetimiz olduğu gibi beyaz bir örtü istedim karısından, üstünü örtmek için. "Hayır," dedi karısı, "gerekmez, belki hâlâ nefes alıyordur..."

Merkez Komite'ye yazdığı mektubun içeriğini birkaç yıl sonra V.N. Ajayev'den öğrendim. A.A. Fadayev'in cenaze komisyonundaydı. Sanki ezberlemiş gibi, neredeyse yazılı haliyle aktardı bana mektubu. Fadayev Stalin'e inanmış olduğunu, XX. Kongre'deki itiraf niteliğindeki açıklamaların kendisini nasıl dehşete düşürdüğünü anlatmıştı. Her zaman kendini dürüst saymış bir insan olarak pek çok yazarın ortadan kaldırılmasında kendini sorumlu gördüğünü yazmıştı. Önünde iki yol vardı: Birincisi yaşama yeniden başlamak ve davranışlarıyla yoldaşların saygınlığını geri vermek, diğeri ise parçası olduğu şeylerin bedelini yaşamı ile ödemek. İlk yol, fazlasıyla manevi ve fiziki güç gerektiriyordu ki o çok güçsüzdü. Bu nedenle, ikinciyi seçmişti.

Geçenlerde Nâzım, Novodeviçi'de Aleksandr Tvardovski ile karşılaştım. Eski kilise tarafından çıkmış geliyordu. Benimle senin mezarının başına geldi. Ve aynı soruyu yineleyip, Fadayev'in sana anlattığı uğursuz yazarın adını bana söyleyip söylemediğini sordu. Hatırlarsan Floransa'da, Fadayev'in kapısına dikilen adamın öyküsünü benim yanımda konuşmuştunuz. Senin adı saklamadığını, gerçekten anımsamadığını söyledim ona. Neden bilmiyorum, ama sanki Fadayev'in mezarından geliyormuş gibi bir izlenim bıraktı bende.

Evet, gerçekten de 12 Mart 1962 günü Tvardovski'ye Fadayev' den bahsettiğinin tanığıydım. Avrupa Yazarlar Konferansı için gittiğimiz Floransa'daydık. Ilık mı ılık bir akşamdı. Uzun süre şehirde dolaşıp yorulmuştuk. Tvardovski ile sen ayakkabılarınızı çıkarıp Galeri Ufizzi'nin taş girişine oturmuştunuz. Öyle, ayaklarınızda sadece çoraplarınızla gece geç vakte kadar sohbet etmiştiniz. Herhalde, durumunuzla bağlantılı olarak, Tvardovski asla çıplak ayakla yazamadığını söyledi. "Parlak kâğıda yazmayı da sevmem. Ve hayatımda bir kez olsun içki içtikten sonra yazmadım..." diye de ekledi.

Tvardovski senin anlattıklarından sonra, ölümünden birkaç gün önce Fadayev'i Moskova yakınlarındaki "Gorki" sanatoryumunda gördüğünü anımsadı. Fadayev çok hasta genç bir hanımı tedavi için getirmişti oraya. Herhalde Krasnodon'dan geliyordu kadın. Sanatoryum'da kalış belgeleriyle ilgili bir pürüz çıkmıştı. Fadayev çok uğraşmış, oradan bir yerlere gidip gerekli düzeltmeleri yapmıştı. Kadının tedavi edilmesindeki engelleri kaldırmıştı. İşte bu öyküden sonra sormuştu sana Tvardovski, Fadayev'in kapısına tüküren adamın adını. "Gerçekten bilmiyorum. Zaten hafızam zayıftır, hele Rus isimlerini çok zor aklımda tutuyorum," demiştin.

Floransa'da pek çok anısı tazelenmişti Tvardovski'nin. Marşak ve Fadayev ile olan dostluklarından bahsetmiş, savaşı anlatmıştı. Hatırlıyor musun, bir kere üçünün restorana gidişlerini anlatmıştı. Sohbetin güzelliğine dalmışlar, vaktin gece yarısını geçtiğini fark etmemişler. İçlerinde bir tek Marşak içkili değilmiş. Bu nedenle de, garsonlar onları kapı dışarı etmeye çalıştığında, ciddi anlamda sinirlenmiş. Paltosunu sırtına atıp, şapkasını aldığı gibi restorandan fırlamış. Onlardan uzaklaşmak istiyormuş. Fadayev zor yetişmiş ona ve eve birlikte gitmeleri için yalvarmaya başlamış. "Siz olmazsanız," diyormuş, "bu gece sonum geldi demektir! Bu restoran macerası için kafam uçar! Sözümü tutmadım çünkü..." "Sizi Tvardovski götürür, o korkaklar sınıfına dahil değil," diyerek Fadayev'i geri çevirmiş Marşak. Beriki ısrar ediyor, "Tvardovski'nin bugün beni savunacak hali mi var? Bir iyilik yapın bana. Sadece kapının önünde durun yeter. Beni Marşak'la gördükleri anda mesele hallolur, hemen affedilirim. Eh, kendiniz karar verin. Hayatım sizin ellerinizde... Sizi kapıda görsünler, ben hemen içeri süzülürüm. Siz de serbest kalırsınız," diyormuş. Marşak karşı çıkmış, bu sarhoş zırvalarından bıktığı için homurdanmış, ama o halde de

bırakmamış onları. Güçlükle taksi bulmuşlar ve gecenin bir yarısında Fadayevler'in evine gelmişler. Orada Marşak, onlardan kurtulmak için son bir çaba gösterdiyse de başarılı olamamış. Tvardovski ile Fadayev yaşlı adamı kollarından kaldırdıkları gibi kolayca asansöre bindirmişler... Zili çalmaya fırsat bulamayan Fadayev ardına kadar açılan kapının arkasında kalmış. Kapının eşiğinde beliren karısı muhafızlara bir göz atıp gözlerini Marşak'a dikmiş ve: "Siz yaşlı adam, ayyaşlık etmeye utanmıyor musunuz?! Bir de çocuk yazarı olacaksınız!" demiş. Marşak yerin dibine geçmiş tabii. Sinirini Tvardovski'den çıkartmaya çalışmış. Bir daha onunla görüşmeyeceğine yeminler etmiş, onlardan uzakta yaşayacağını, tüm bağlarını koparacağını söylemiş! Nedense bir aşağı bir yukarı inip çıkan asansörde iyice ortaya çıkmış öfkesi. "Durdurun şunu. Çıkartın beni," diye bağırıp durmuş. Tvardovski, sevdiği bir insan olan Marşak'ın öfkesinden çok etkilendiğini ve kendisinin de o anda, içmeyi bırakacağını söyleyecek kadar acı çektiğini anlattı bize. Sokağa çıktıklarında, temiz hava Marşak'ı biraz rahatlatmış ve gülmeye başlamış. Sonra da küçük bir erkek çocuk gururuyla: "Gene de yardımımız dokundu Fadayev'e öyle değil mi?" demiş.

Bugün Muza'nın doğum gününe gittim. Konuklardan biri kocası Volodya'ya Stalin'in kartonpiyerden yapılmış büstünü getirdi. Sarı renkli, hain gülüşlü, koca bir kafa. Volodya elinde biraz oynadıktan sonra kendi başına geçirdi ve bir anda koca kafalı bir cüceye döndü. Konukların neredeyse yarısının ürktüğünü gördüm.

1953 yılının Mart ayında, kalp krizinin ardından "Barviha" sanatoryumunda yattığını anlatmıştın bana. Stalin'in hastalanmasını ve ardından ölümünü, itinayla saklamışlar senden. Kötü haberin sağlığını olumsuz yönde etkileyeceğinden endişelenmişler. Günler geçmiş, doktorlar kontrolleri dışında haberi alabileceğin endişesiyle, tıbbi müdahalede bulunabilecekleri bir ortamda sana bunu söylemeye karar vermişler. Görevin sorumlusu Simonov'muş.

İlk tepkin korkunç olmuş, donup kalmışsın. Birkaç dakika konuşamamışsın. Gözlerinde yaşlar belirmiş. Perişan bir halde sormuş Simonov:

"Nasıl yaşayacağız bundan sonra? O, bizim yerimize de düşünüyordu."

"Ne?!," diye tekrarlamasını istemişsin sen.

“Bizim için düşünüyordu!”

Ve sen birden gülmeye başlamışsın... Önce yavaş, sonra şiddeti artan kahkahalarla...

Simonov sinir krizi geçirdiğini düşünerek çok korkmuş. Kapıyı açıp ellerinde şırıngalarla bekleyen doktor ve hemşireleri içeri çağırmış hemen. Hepsi birden etrafını sardığında, bir şeyin olmadığını açıklamaya çalışmışsın onlara.

“Artık biz kendimiz düşüneceğiz! Kendimiz! Kendi kendimizi! Stalin’e saygım tam, ama insan kendi düşünmeli!” diye bağırıp sana uzanan şırıngalardan kurtulmaya çalışmışsın.

Komünistlerin çoğu gibi sen de inanmıştın Stalin’e. Tahtan inişini üzüntüyle izlemiştin. Ancak sonunda Kasım 1962’de şu dizeleri yazdın:

taştandı tunçtandı alçıdandı kâattandı iki santimden yedi metreye kadar

taştan tunçtan alçıdan ve kâattan çizmeleri dibindeydik şehrin bütün meydanlarında

parklarda ağaçlarımızın üstündeydi taştan tunçtan alçıdan ve kâattan gölgesi

taştan tunçtan alçıdan ve kâattan bıyıkları lokantalarda içindeydi çorbamızın

odalarımızda taştan tunçtan alçıdan ve kâattan gözleri önündeydik

yok oldu bir sabah

yok oldu çizmesi meydanlardan

gölgesi ağaçlarımızın üstünden

çorbamızdan bıyığı

odalarımızdan gözleri

ve kalktı göğsümüzden baskısı binlerce ton taşın tuncun alçının ve kâadın.[115]

Nâzım hiç istemiyorum, ama sana söylemek zorundayım. Pek hoş olmayan bir haber vermek zorundayım sana: Moskova'da bir patronun oldu.

Bugün korku ve telaş içerisinde Saşa Tverskoy[116] geldi bize. Daha kapının eşiğinde evde kimse olup olmadığını sorup anlatmaya koyuldu:

"Siz Simonov'a ne dediniz ki?! Dün bizim Yazarlar Lokali'nde karşılaştık. Öfkeden kudurmuş gibiydi. Sizin için çok endişelendim."

"Öyle özel bir şey söylemedim."

"Hayır, Tanrı aşkına, riske atmayın kendinizi! O çok tehlikeli bir insan. O pek çok şey..."

Saşa'nın söylediklerini iyice düşününce Simonov'un onu kullanarak beni korkutmak istediğini anladım. Yoksa sıradan bir yazarla bu kadar somut bir şekilde konuşacak kadar kendini alçaltmazdı. Tüm bunlar Simonov'un bana savaş ilan ettiği anlamına geliyor. Tamam Konstantin Mihayloviç, istediğiniz gibi olsun. Sizin II. Dünya Savaşı sırasında, barutu daha çok hayalinizde kokladığımızı söyleyen kötü dilliler var...

Saşa'yı elimden geldiğince sakinleştirmeye çalıştım. Ama o senin yaşamöykünü toparlayan ilk yazar olduğu için bana Simonov'un ihanetlerini sıraladı birbiri ardına. Endişesi şaka değildi. Saşa, dürüst, iyi huylu birisi; ancak bizdeki pek çok entelektüel gibi zayıf karakterli olduğundan beni K.M.[117] ile işbirliği yapmam için ikna etmeye uğraştı. Sonunda konuştuklarımızdan onun da midesi bulanmış olacak ki 1957'de Yevtuşenko'nun Simonov'a yazdığı dizeleri mırıldandı: "... Gene ihanet

ettiniz. Gene tutamadınız kendinizi / Geçmiş yılların alışkanlığı zorladı buna / Nasıl sakinleşeceksiniz / Halka daraldı. Geriye dönüş yok...”

Ardından uzun süredir kafasını kurcalayan soruyu sordu. Bunu senden de öğrenmek istemişti. Simonov’la aranızda geçen tartışmanın nedenini öğrenmek istiyordu. Gerginliğin sonunda, K.M.’yi evden kovduğunu biliyordu. Hayır, sevgili Saşa, bunu sana açıklayamam. Yeteri kadar derdim var. Zaten Simonov’a da kendimi tutamayıp boş yere pek çok şey bildiğimi söyledim. Nasıl da çattı kaşlarını... Hiç beklemiyordu. Senden uzak altı yılda, bana her şeyi anlattığın, Simonov’un aklının ucuna bile gelmemişti anlaşılan.

“Nâzım’la aramız açılmamıştı sadece,” diye başladı Simonov söze. Belli ki neyi ne kadar bildiğimi yoklamak istiyordu. Sonra da devam etti: “Ben sadece üç yıllığına Taşkent’e gittim, Pravda gazetesinin muhabiri olarak.”

“Hayır,” dedim. Görüşmemenizin nedeni bu değildi. Ciddi bir anlaşmazlık vardı. Ve yüzüne hangi tarihte olduğunu vuruverdim.

Aslında olayın tarihini anımsamamda bir fevkaladelik yoktu. Çünkü tartışmanız, Simonov’un Literaturnaya Gazeta (Edebiyat gazetesi), Boris Pasternak’a karşı yazdığı ve Doktor Jivago romanının takibe alınmasının sinyallerini verdiği makalenin hemen öncesinde yaşanmıştı. Bu nedenle, akılda kalıcı bir tarihti.

O gün Simonov kendince önemli ve dostane bir iş için gelmişti kır evine. Ertesi gün, Doktor Jivago’nun yazarına karşı aleni bir kampanyanın başlayacağının haberini verdi ve bu işe karışmamanı rica etti. Ne de olsa bunlar iç meselelerdi. Senin yakın dostlarından Moskovalı şair bir hanım, aşağıda Simonov’la skandal yaşandığı sırada yukarı katta dehşetten taş kesilmiş durumda çeviri ile uğraşıyordu. Anımsıyor musun, sonra Moskova’daki evde anlatmıştı bize nasıl korktuğunu? Simonov yukarı çıkıp, onu orada görecek diye ödü kopmuştu. Senin, Simonov’u –Stalin’in buyruğu altında Zoşçenko’nun hakkından gelmekle ve şimdi de Pasternak’ı yok etmeye uğraşmakla– suçladığına tanık olmaktan duyduğu dehşeti itiraf etmişti bize...

Benim için korkma Nâzım. Sana söz veriyorum. Ona da dediğim gibi susacağım ve işime bakacağım. O yaşadığı sürece. Kendisine de söyledim. “Size tahammül etmek zorundayım ve edeceğim!” dedim.

Şeytanlık ve ikiyüzlülük dönemi! Etrafımız yalan ve riya ile dolu. Herkes yalan söylüyor, iyiler de, kötüler de. Fark yalnızca amaçlar ve oranlarda.

Farkındayım Nâzım. Bu halimden hoşnut değilsin. Elimin hamuruyla beni aşan işlere kalkıştığımın bilincindeyim. Savaş kahramanı Zoya Kosmodemyanskaya’dan konuştuğumuzu anımsıyor musun? Hani ben sana: “Onun kadar cesur davranamazdım, ilk işkencede faşistlere konuşurdum,” demiştim de, sen: “Hayır, sana insanüstü bir güç gelir ve dayanırdın. Asla konuşmazdın,” demiştin.

Şimdi senin hoşnutsuz sesini duyar gibiyim:

“Vera, ne oldu da bu tatsız hikâyeyi anımsatıyorsun bana? O gün evden kovdum Simonov’u. Üstelik hiç de hoş olmayan sözler söyledim. İlişkimizi kopardım, yıllarca görüşmedim, bir daha evime çağırmadım. O gün, Simonov’un ardından Boris Pasternak’a gitmiştim hemen. Onu ertesi gün çıkacak yazı konusunda uyarmak istemiştim, ama evde değildi. Karısının da öyle tuhaf bir hali vardı ki bir şey söylemek istememiştim ona. Tüm bunları biliyorsun zaten... Sonra ne yaptığımı da... Peki, ne oldu da Simonov tekrar ortaya çıktı?”

Saçmalık Nâzım. Simonov cenaze töreninden sonra öylece geldi ve yeniden senin yazın mirası komisyonunun başkanı olduğunu bildirdi. İrkildim. Senin başka insanlara güvendiğini söyledim ve Tvardovski’nin de dahil olduğu yedi şairin adını saydım ona. Öfkelendi ve senin o mektubunu ortaya çıkarmamamı emretti. Onun komisyonunda; senin seçtiğin Yevtuşenko, Rojdestvenski, Vinokurov, Samoylov, Slutski ve Tvardovski’den sadece Boris Slutski vardı. Konuşmamız sırasında Simonov, dostluğunuzun derinliğini anlatmaya kalkıştığında kendimi tutamadım ve ona bir şeyler söyledim ve Pasternak konusunu anımsattım. Öfkeden kendini kaybetti. Bırak, şeytan görsün yüzünü! Ama Saşa korkuyor işte. Ekber de huzursuz biraz...

Bizi kimlere bırakıp gittin Nâzım? Korkmuyorum, ama içim yanıyor; zor, çok zor dayanmak.

Anımsıyor musun, 60. doğum gününden birkaç gün önce, GUM'a gitmiştik. Bizdeki doğum günü kutlama geleneğine bir yenilik getirmek amacıyla davetli dostlarımıza hediyeler almaya karar vermiştik. Masada peçetelerinin altına saklayarak sürpriz yapacaktık. "Varsın şaşırsınlar, hep hatırlasınlar bunu," demiştin.

Mağaza gezmeyi sevmezdin, ama mağazaların ülke halkının yaşam seviyesini, tarzını, zevklerini ve problemlerini yansıttığını söylerdin. Bizim her zaman tıka basa insanla dolu mağazalarımızda dolaşmak senin için ağır bir işkenceydi. Çıplak şehrimizde kolaylıkla bir şey satın almak olanak dışıydı. Kuyruklar, havasız ortam, insanların birbirine karşı saygısızlığı, halkın aşağılanması sana son derece itici geliyordu. Eğer ciddi bir gereksinimin olursa GUM'a gider, o yıllarda hükümet görevlileri ve eşleri için ayrılmış bölümden alışveriş yapardın. Orada, "yukarıda" sıkı bir düzen vardı. Oraya girme hakkı olan insanların, alınmış kararlar ve yayımlanmış tüzükler gereği, birbirlerini görmemeleri gerekiyordu.

Söz konusu bölümün girişi Kızıl Meydan tarafında, Lenin'in Mozolesi'nin tam karşısındaydı. Sol camın kenarında bulunan zile basıp çift kapının açılmasını beklerdiniz. Giriş holünde iki masa vardı. Birinde bölümün yöneticisi, diğerinde yardımcısı otururdu. Askı ve korumaların oturması için sandalyeler de düşünülmüştü. Satın alınan eşyalar burada paketlenir, ücret de gene burada ödenirdi. Alışveriş bölümü, ayakkabı kısmı ve soyunma odaları ayrılmış, kocaman bir odaydı. Duvarlar boyunca uzanan raflarda, piyasada bulunmayan triko giysiler, kumaşlar ve elbiseler, kürk mantolar, şapkalar ve hediyelik eşyalar dururdu. Çok fazla çeşit olduğu söylenemezdi, ama hepsi de kaliteli şeylerdi. O zamanlar, bu kısımda satılmak üzere yurtdışından özel olarak herhangi bir mal getirilmez ve özel fiyat uygulaması yapılmazdı.

Tüm sınırları belirlenmiş uygulamalara rağmen, bu "gizli bölümün" ziyaretçileri, çoğunlukla alacakları eşyaların seçiminde oyalanırlar ve alışverişleri uzardı. Bu nedenle, gelenlerin birbirlerini görmesi kaçınılmaz

olurdu. Biz de birkaç kez önemli şahsiyetlerle karşılaşmıştık. Hatırlıyorum da bir keresinde Moğolistan hâkiminin Rus karısının ağladığına şahit olmuştum. Ondan önce bölüme giren, yüksek bir memurun hanımı satın aldığından, ona yeterli perde kumaşı kalmadığı için gözyaşlarını tutamamıştı. Hruşçev'in ak saçlı eşi Nina Petrovna ile karşılaşmıştık bir keresinde de. Önümde, iki top çiçekli Hint poplini almıştı metresi 100 rubleden. Ailenin geniş olduğunu ve herkese elbise dikmek gerektiğini söylemişti. Orada çalışan sevimli tezgâhtarlar, Hruşçev ailesinin tüm kadınlarının aynı kumaştan elbise giyecek olmalarına hayret etmişlerdi.

Şolohov'la da karşılaşmıştık orada. Elinde içi kürklü deri kaban vardı. Bir kez de Brejnev'le aynı zamana denk geldiğimizi anımsıyorum...

Bölümün yöneticisi mükemmel bir kadındı. Marianna Mihaylovna' ydı adı. Benden çok önce tanışmıştın onunla, dostluğunuz oldukça eskiye dayanıyordu. Birbirinizi sevip sayardınız. Senin benimle olan ilişkinde ciddi olduğunu anlamış ve beni de hemen kabul etmişti.

Cenazeden sonra aradı beni. "Vera, gel konuşalım. Yapabileceğim bir şey varsa yapayım. Ağlama, gerek yok. Senin gözyaşların bile onun için ne kadar değerliydi. Ama ne yazık ki göremiyor, ah Nâzım," dedi tüm içtenliğiyle.

Ne zaman onu görsem –artık pek sık olmuyor– nedense güç durumda kalmış gibi duyumsuyorum kendimi. Ona yaslanmak, kafamı göğsüne dayamak istiyorum. Onun bu duygularımı anladığını biliyorum ve korkuyorum elimi uzatmaya, kendimi bırakacağımdan çekiniyorum. İyi ve gerçek bir dost o, her şeyi anlıyor. Şimdilerde o da kederli. Geçenlerde kocası öldü. Yaşlı annesi hasta sürekli. Her şeye rağmen, Marianna her zamanki gibi enerjik, güzel ve düzenli. İşinde oldukça başarılı. Telefonlar ediyor, koşuşturuyor, işleri düzenliyor, sonra da yeşil gözlerinde yanıp sönen yumuşak parıltılarla yanıma geliyor. Bu kederin senden kaynaklandığını biliyorum.

Birden karşılıklı oturup sigara tüttürüşünüz geldi gözümün önüne. Son derece net bir tablo. Bacak bacak üstüne atmışsınız ikiniz de. Yüksek tansiyondan konuşuyorsunuz, ama yaşlı insanların sohbetine benzemiyor sizinki. Neşeyle bahsediyorsunuz hastalıktan, sağlıkla ilgili kaygıları

şakaların ardına gizliyorsunuz. Sonra söz dönüp dolaşıp tiyatroya geliyor, Moskova tiyatrolarındaki yeni oyunları değerlendiriyorsunuz. Marianna, Yüksek Sanat Okulu'ndan mezun. 20'li yılların sanatsal etkinliklerini anımsıyor, şiir konusundaki tartışmaları hatırlatıyorsunuz birbirinize. Senin mavi, onun yeşil gözlerinden ışıltılar yayılıyor etrafa. Gençliğinizin ne kadar mükemmel geçtiğini görüyorum. Sizinle olmak ne kadar güzel! Anıların sizi ne kadar gençleştirdiğini, tasalardan uzaklaştırdığını fark etmiyorsunuz bile...

Bir keresinde ona şöyle dediğini anımsıyorum:

"Siyasal devrim, yazınsal devrimi de arkasından getirdi. Doğal bir sonuç bu. Fransa'da da böyle olmuştu, burada da."

Sonra bana baktın ve şöyle devam ettin:

"Vera'nın bize ne dediğini biliyor musunuz? 'Siyasal bilince sahip mavi bluzlular,'[118] diye adlandırıyor bizi."

"Adlandırsın bakalım. Önemli değil, bizim anımsayacak şeylerimiz var..." deyip güldü Marianna. Sesi boğuk çıkıyordu.

Attığın müsvedde kâğıtların içinde "İvan İvanoviç Var Mıydı?" oyunundan bir epizot çarpmıştı gözüme. Oyunun kahramanı kendisi için özel olarak yapılmış mağazaya giriyor ve komik olaylar yaşanıyordu. Niye attığını sordum. Şöyle dedin bana:

"Marianna Mihaylovna Satir Tiyatrosu'nda görmüş oyunu, cancağızım. Geçen ona uğradığımda, 'Nâzım, kahramanınızın özel mağaza ayrıcalığı ile alay ediyorsunuz, ama gerektiğinde kendiniz de ayrıcalıktan faydalanıp bizden yardım istiyorsunuz, hoş bir şey değil bu,' dedi. Ne kadar utandım, anlatamam! Eve gelip düzelttim o bölümü hemen. Yoksa dürüst bir davranış olmayacaktı... Ne yapayım, kuyruklardan nefret ediyorum. Burada her yerde kuyruk olması çok kötü. Üstelik satıcılar da son derece kaba. Dün bizim buradaki dükkânda kasiyer, bir kadını öyle bir azarladı ki! Oysa kasiyerin kendisi para üstünü doğru vermemişti. Ama aklına özür dilemek gelmedi bile. Sanırsın, kendisi milyonerin teki, şahsi mağazasının kasasına oturmuş, önündekiler de onun hizmetkârları. Tüm mağazanın önünde

azarladı haksız yere kadını. Kadın ağlaya ağlaya, hasta gibi çıktı mağazadan. Gördüm, hamileymiş de! Ne zaman hamile bir kadın görsem, şapkamı çıkarıp önünde eğilmek istiyorum. Elini öpmeli, çiçek hediye etmeli diye düşünüyorum. Benim için gebe kadın mucizedir! Yaşamın kaynağıdır o. Şaşılası bir şeyler oluşmakta, dünyadaki en seçkin meyve yani insan olgunlaşmaktadır onun içinde. Tüm hamile kadınlar çok güzel görünürler gözüme. İstisnasız, hepsi. Saygım sonsuz onlara.

Sonra, mağazada ne oldu biliyor musun? Bekledim biraz. Kasiyer kadının önü boşaldığında yaklaştım yanına ve yavaşça: 'Neden kadına hakaret ettiniz? Hiçbir suçu yoktu. Kaldı ki bir konuda hatalı bile olsa nazik davranmanız gerekir. Sizin moraliniz bozuksa bunun hıncını başkalarından alamazsınız! Onlar sizden aldıkları kötü enerjiyle evde, işte başkaları ile karşılaşıyorlar. Herkes birbirini incitmeye başlıyor. Buna hakkınız yok,' dedim. Aptal bakışlarla beni dinledi, dinledi, sonra da ne dedi biliyor musun? 'Yurttaş, siz bu dersleri gidin de, kendi evinizde Gürcistan'da verin. Bizde bir kuruş için kıyamet koparken sizde bir ruble bile alamazsınız. Yirmi dört gün kaldım ben, Suhumi'de tatil yaptım, biliyorum. Daha tenimin rengi bile açılmadı. Hadi Vatandaş, çekilin kasanın önünden, kuyruğa engel oluyorsunuz.' Bak bizim Marianna Mihaylovna'nın yanında çalışan kızlara. Dikkatli ve özenli davranıyorlar, insanlara. Yanında çalışanlara erdemli olmayı benimsetmiş. Bildiğin gibi, erdem insanı yalandan, kabalıktan uzak tutar. Erdemli insan kurnazlık yapmaz, kandırmaz ve doğruluktan ayrılmaz."

Aynı günün akşamı şöyle dedin bana:

"Dinle Verusya, herkese hediye hazırlıyoruz. Değişik biblolar, oyuncaklar alıyoruz. Sana da bir şey almak istiyorum. Ne istersin, söyle bana. Ne istersen alacağım."

"Ne istersem mi?"

"Evet, ne istersen. Söyle hadi!"

"Geri çevirmeyeceksin isteğimi ama. Gerçekten istediğim şeyi söyleyeceğim."

“Tamam, söyle hadi. Niye lafı döndürüyorsun?”

“Sovyet vatandaşı olmanı istiyorum.”

“Yabancının karısı olmaktan bıktın mı? Anlıyorum. Evlendiğimizde, ‘Savaşta ölen babamın anısına,’ deyip kendi soyadını kullanmayı tercih ettin. Bu erdemli bir gerekçe. Tek nedenin bu olmadığını anladım, ama ısrar etmek istemedim. Bir Türk’le, Nâzım Hikmet’le evleniyorsun, ama hiç bilmediğin Borze˛ cki soyadını kullanman gerekiyor. Verusya, biliyor musun 1952’de buraya geldiğimde Sovyet pasaportu almak istedim hemen. İlk dönemde hiçbir belgem olmadan yaşadım. Sonra Türkiye’de hakkımda çıkan bir kanunla beni vatandaşlıktan attılar. Kanuna da ‘Nâzım Hikmet kanunu’ dediler. Türkiye dışında yaşayan binlerce insan var, ne ki sadece bana çok gördüler vatandaşlığı! Ne iyi değil mi?! Bu olayla, beni başka bir ülkenin vatandaşı olmaya zorladılar. Aksi halde ne seyahat edebilir ne de bir yerde yaşayabilirdim. Ve eğer Türk hükümetinin isteği benim başka bir vatandaşlığa geçmemse, tabii ki Sovyet vatandaşı olurum o zaman, dedim.”

Bunları anlatırken huzursuzlaşıp, sinirlenmeye başladığını hissetmiştim.

“Çıkardıkları saçma sapan bir kanunla beni halkımdan kopartabileceklerini sandılar! Boş kafalılar! Göbek bağımla bağlıyım ben onlara! Her zamanda yüreğimle, kanımla bağlı kalacağım. Geri kalanlar sadece bir formalite. Bu konuyu Simonov’a açtım. O zamanlar Yazarlar Birliği’nin yöneticilerindendi. Birtakım formlar verdi doldurmam için ve kısa sürede işi sonuçlandıracağını söyledi. Zaman akıp gidiyor, Simonov susuyordu. Telefon ettiği bile yoktu. Kayboldu ortadan. Orada burada aradım durdum, her yere telefon ettim. Nafile, yoktu! Sinirlenmeye başlamıştım, artık. Yer yarılmış içine girmişti sanki... Bir ay yanıt vermediler bana. Bir ay! Onurum kırılmıştı, aklımı yitirecektim neredeyse. Biraz daha bekledim. Gene bir şey çıkmayınca anladım her şeyi. Simonov hâlâ ortada yoktu çünkü. O zaman Varşova’ya gidip Polonyalı yoldaşlarla görüştüm. Ve iki saat sonra, anlıyor musun iki saat sonra, bu iş bitti! Polonya pasaportu verdiler bana. Onur yurttaşı olarak kabul ettiler beni. İstediğim yere gitmekte özgürdüm artık. Unutma, o zaman Dünya Barış Komitesi üyesiydim ve aktif olarak çalışmam, pek çok ülkeye seyahat etmem gerekiyordu. Kitaplarım farklı ülkelerde basılıyor, dünya tiyatrolarında oyunlarım sahneleniyordu. Daha fazla pasaportsuz yaşayabilecek durumum yoktu, kısacası. Dahası benim

dedemin dedelerinden birisi Polonyalıların Borze˛ cki soyundandır. Zamanında, o ve kardeşi devrimci eylemelere karıştıkları için yargılanacakları sırada, büyük büyük dedem İstanbul’a kaçmış. Yakalanan kardeşi ise Sibirya’ya sürülmüş. İşte bunu anımsayan Polonyalı yoldaşlar pasaportuma Borze˛ cki soyadını yazdılar. Gülünç bir şey, ama elden ne gelir? Herkes kendine çıkartacak bir pay buluyor... Zaten senin pasaportunda da bu soyadı yazılı.

Bu iş olup bittiğinde, Moskova’daki yoldaşlar incinmiş gibi bir tavır takındılar. Bulduğum çözüm yolu kızdırmıştı onları... Sonunda, Simonov’un bana doldurttuğu formaları cebinde süründürdüğü ortaya çıktı. Bu nasıl olabilirdi? Birbirimize o kadar da yakındık! Daha sonra Simonov, bu talebimde ne kadar ciddi olduğumu anlamak için beklediğini, bir şey yapmadığını söyledi bana. Hâlâ aklımda takılı, gerçek neden bu muydu, bilemiyorum.”

Cüzdanının içinde duran mavi Polonya pasaportuna bakıyorum. Aynı yerinde. “Bunu geri verememem onlara, verememem. Bir gün her şeyi anlat onlara, anlayacaklarından eminim. Polonyalıların kendileri ne acılar çektiler. Onlara ne kadar minnettar olduğumu, Polonya’yı hep özlediğimi söyle. Münevver yüzünden gidemiyorum oraya artık... Oysa beni o zaman onlar kurtarmıştı. Onlara gerçekte neler olduğunu anlat. Beni bağışlayacaklardır. Eminim.”

Evet, Borze˛cki Nâzım, ancak şimdi fark ettim pasaportta yapıştırılmış fotoğrafındaki gözlerini. Bakışlarını ilk kez böyle görüyorum: Çelik gibi ve uzlaşmasız. Fotoğrafın altına, yeşil mürekkeple iri harflerle özenle yazmışsın “Nâzım Hikmet” diye. Ve biraz daha aşağıya, kargacık burgacık bir yazıyla, belli ki sana yabancı olan ismi “Borze˛cki”yi çiziktirivermişsin. Pasaportta Yunanistan’da doğduğun, Moskova’da yaşadığın, boyunun 182 santimetre, saçlarının açık renk, gözlerinin mavi olduğu ve hem Avrupa’da hem de Avrupa dışında seyahat edebileceğin yazılı.

Polonya Pasaportu, iç sayfası.

“... Neyse, şimdi bizden söz edelim. Yurtdışında uzun süre kalamazsın sen. Buraları özlemen için bir ay yetiyor sana, sonra tipik vatan özlemi sarıyor her yanını, bunu biliyorum. Bu bir.

Diğer konu benimle ilgili. Gerçekten de Sovyetler Birliği’ni ikinci vatanım olarak görüyorum, böyle hissediyorum. Gelgelelim, burada başka bir ülkenin pasaportuyla yaşamak, başka bir soyadı taşımak beni rahatsız ediyor. Evim burada. Bu ülkeye nasıl bağlı olduğumu sen kendin biliyorsun. Üstelik sen de buradasın. Bu da işin ikinci yüzü.

Şimdi bir an için düşünelim, benim için her şey nasıl cehenneme döner, bir bakalım. Diyelim ki ben gene formları doldurup verdim. Ya gene yanıt gelmezse. Bu sefer bir ay beklemem, Verusya bunu anlamalısın canım benim. Ancak yirmi dört saat beklerim, baktım bir tepki yok, elveda der, çeker giderim! Beni yanıtsız bırakmaları, yoldaşların bunu gene istemedikleri anlamına gelir. Çeker giderim, canım benim! Ve bu da ne olursa olsun, bir daha buraya dönmeyeceğim anlamına gelir, anlıyor musun, asla dönmem! Ne pahasına olursa olsun! Şimdi bilmek istiyorum. Olumsuz bir şey olursa, benimle gelir misin? Kızın, annen burada. Etinle, kemiğinle bağlısın bu topraklara. Korkunç bir trajedi olur bu senin için. İnsanoğlunun başına gelebilecek en büyük trajedi bu, emin ol! Beraberinde bir dolu skandalı getirecek bir acı! Benimle gelebilecek misin Vera? Beni o durumda bırakman, alçaklık olur, anlıyor musun?”

“Bu sefer, başvurunun çabuk değerlendirileceğinden eminim.”

“Benimle gelir misin, gelmez misin? Sen buna yanıt ver. Bilmek zorundayım. Cevabın hayırsa, riske giremem! Pek dürüstçe olmasa da böyle sürdürürüm yaşamımı, on yıldır yaptığım gibi.”

“Bizim hükümet başvurunu kabul etmezse, geleceğim seninle Nâzım. Ama eminim ki sağduyuyla çözecekler her şeyi. On yılda çok şey değişti, Nâzım. Eminim.”

“Her şeyi iyice ölçtün biçtin mi kafanda? Bir kez daha düşün. Dışarıdayken buraları nasıl özlediğini düşün. Hatta o kırmızı pabuçları Roma’da, Paris’te değil de Moskova’da giymek için nasıl can attığını anımsa...”

Ne kadar endişelendiğini gördüm. Atılacak adımın ağır sorumluluğunun ve olası sonuçlarının bilincindeydim. Ama geri adım atacak durumda değildik. Bu konudaki ilk konuşmamız değildi, bu. Daha önce de konuşmuştuk Sovyet pasaportunu, isteklerini. Artık, bu acılı sürece bir son vermenin zamanı gelmişti.

O andan başlayarak benimle başka bir konuda konuşamaz olmuştun. Durmaksızın yeni sürgün tabloları çiziyor, başımıza gelebileceklerin ciddiyetini kavramadığımı düşünerek korkuyordun... Sonra koşuşturma sürecine girdin. İşlerin olduğunu öne sürerek Yazarlar Birliği’ne gidip geldin birkaç kez. Güvendiğin insanların görüşlerini öğrenmek istiyordun. Fedin, Tvardovski, Sçipaçev seni sakinleştirip, desteklediklerini bildirdiler. Neyse ki onların düşünceleri önemliydi. Bazıları, Sovyet vatandaşı olmanın sana bazı zorluklar getirmesinden çekiniyordu. Yurtdışı seyahatlerinin zorlaşacağı, yazarlık faaliyetlerinin Yazarlar Birliği’nin denetimi altına alınabileceği, bu kısıtlamalarla yaşamanın sana zor geleceği gibi çekinceler öne sürüyorlardı. Kısacası, bu işten seni caydırmak isteyenler de vardı.

İki gün sonra, sabah erken bir saatte oturdun yazı makinesinin başına. Birkaç dakikada N.S. Hruşçev’e vatandaşlığa alınman ricasıyla yazdığın mektubu bitirdin.

Hruşçev’e mektup yazdın... Şimdi bunu dile getirmek ne kolay. Olayın tüm kaygıları geçmişte kalmış. Oysa sadece iki yıl geçti üstünden, Nâzım.

Mektubu birlikte çevirdik Rusçaya. Sonra ben daktiloda yazdım ve saat 12'de Merkez Komite'ye götürdün. Kuşku dolu, gergin bekleyiş saatleri başladı. Evde her şeyi yavaşlatan bir zaman mekanizması devreye girmişti sanki. Sinirlerin son derece gergindi, ama elinden gediğince sakin görünmeye çalışıyordun. Islık çalmaya başlamıştın... Birkaç dostumuzu arayıp akşama davet ettim. Seni biraz oyalamaktı amacım.

Konuklar gittiğinde vakit gece yarısını geçiyordu. Hiçbir şeyden şüphelenmemişlerdi. Gece boyu konuştuk seninle. Değişik yıllardaki Moskova izlenimlerini anlattın bana. Değişik dönemlerden, birbirinden farklı anılar, insanlar... Her fırsatta aynı nakaratı yineliyor, bana soruyordun: "Neden sakinsin böyle? Nasıl yapabiliyorsun bunu?"

Ah, Nâzım bir bilseydin içimde kopan fırtınaları... Ama her şeye hazırlamıştım kendimi ve yaşadıklarımızı daha da dramatize etmeye, panik yaşamaya hakkım olmadığını düşünüyordum.

Sen evin içinde dolanıp duruyordun. Birden çalışma odasına yöneldin ve raftan Heine'nin bir kitabını alıp getirdin bana. Bir sayfayı açmıştın. "Al, oku!" dedin.

"... Sürgün yaşamanın gizemli laneti, yabancı bir atmosferde, asla kendimizi evimizde duyumsayamayışımızdadır. Yurdumuzdan beraberimizde, düşünme ve duyuş tarzımızı da getiririz. Bizden büsbütün başka türlü hisseden, akıl yürüten bir toplumun içinde kalakalırız. Onların çoktandır benimsediği, hatta artık, ülkelerinin doğal bir olgusu olarak kabul edip ayrımında bile olmadıkları ilkeleri, töreler –daha doğrusu töresizlik– sürekli olarak yaralar bizi, aşağılar... Ah, gurbetin ne ruhsal iklimi, ne fiziksel soğuğu kucak açar bize! Hatta fiziksel iklime uyum sağlamak daha kolaydır, çünkü en kötü koşulda hastalanan vücuttur, diğerindeki gibi ruh değil..."

"Sen yaşadın mı bu duyguları?" diye acıyla sordum.

"Hepsini değilse de pek çoğunu. Çünkü ben komünistim ve sosyalist bir ülkeye gelmiştim. Ama şimdi ne yaparız, nereye gideriz bilmiyorum, eğer... Eğer bir aptallık olur da, bir kendini beğenmişlik yüzünden ya da bana güvensizlikten buradan gitmek zorunda kalırsak, Sovyetler Birliği

Komünist Partisi’nin saygınlığına indirilmiş kötü bir darbe olur bu. Bu nedenle, öyle bir gitmeliyiz ki kimse bunun gerçek nedenini bilmemeli...”

“Aman Tanrım,” diyerek daha fazla dinleyemedim seni. “İstersen bir de veda öpücüğü verelim, olur mu?” dedim.

Son gücümle dayanmaya çalışıyordum. İstediğim tek şey, yarın yanıt gelmemesi durumunda harekete geçmemendi. Öyle ya, birilerinin işi olabilir, bir terslik çıkabilirdi. Bir sonraki güne kadar beklemen için ikna etmeye çalışmıştım seni.

Sabah 10’da telefon çaldı. Merkez Komite’den Hruşçev adına arıyorlardı. Yardımcısı Lebedev, Hruşçev’in, Sovyet vatandaşı olman nedeniyle seni kutladığını bildirdi! Bu arada, Başkan’ın: “Nasıl oluyor da, bizim Nâzım Hikmet bizim pasaportumuzu taşımıyor?” diye hayrete düştüğünü de lafın arasında söyledi.

Nasıl da bir yük kalkmıştı omuzlarımızdan! Hemen telefonun başına oturdun ve birkaç saat elinden bırakmadın ahizeyi.

Böylece siyasi ve yaşamsal çok ciddi iki sorun birden çözüme kavuşmuştu. Ama yaşadığımız son yirmi dört saat sana da, bana da pahalıya mal olmuştu tabii ki.

Aradan kısa bir süre geçtikten sonra Erenburg şöyle sormuştu sana:

“E, Nâzım, Sovyet kimliği ile yaşamak nasıl bir şeymiş?”

“İyi bir şeymiş.”

“Kusura bakmayın, Nâzım ama niye böyle bir şey yaptınız? Ne anlamı vardı? Polonya da sosyalist bir ülke...”

“Hayır, öyle değil. Bıkmıştım artık! Batı’da sümüklü çocuklar bile soruyordu, hoş burada da durum farklı değildi, herkes soruyordu: ‘Moskova’da yaşayıp kendinizi Moskovalı sayıyorsunuz, ama neden Sovyet vatandaşı değilsiniz,’ diye. Batı’da tüm toplantılarda gazetecilerin bana sorduğu iki değişmez soru var. Biri, oyunum ‘İvan İvanoviç’in neden yasaklandığı, ikincisi neden Sovyet yurttaşı olmadığım. ‘Her yerde Sovyetler Birliği propagandası yaparken neden Sovyet pasaportu almak istemiyorsunuz?’ diye soruyorlardı. Her seferinde Yoldaş Stalin’in bana pasaport vermediğini açıklayacak halim yoktu ya! Politik nedenlerin dışında bir de yaşamsal olanlar var. Burada Merkez Komite’nin konuğu olarak yaşıyordum. Yabancıydım yani. Dünyada hiçbir yerde evim yok, açıkça söylemek gerekirse, çocukluğumu bir tarafa bırakacak olursak, hiç olmadı da. Şimdi ise evim burada, Moskova’da. Ve ne yazıktır ki nikâhlı karımı bu eve kaydettiremiyorum. Vera’nın ikametgâhını aldırmak için polise gittim. Yabancı olmam nedeniyle, geçici kayıt yapabileceklerini, bunun da altı ayla sınırlı olduğunu söylediler! Nikâhla ilgili resmi işlemleri yaptırmış olmamıza, Sovyet yasalarına uygun olarak nikâhlanmamıza rağmen! Böyle bir düzen. Biliyor musun, burada birisinin evine çakılı kalır, kurtulamazsınız! Yasa öyle bir işliyor ki, Vera halen ilk kocasının yanında yaşıyormuş gibi görünüyor. Burada yüz binlerce ayrılmış çift, kalan ömürlerini aynı odada geçirmek zorunda. Tamam, o iyi ve dürüst bir insan, ama bu durumdan kurtulmak gerek. Ben hasta bir insanım. Yarın bana bir şey olduğunda, Vera nereye gidecek? Ne olacak ona? Buna verilecek bir yanıt var mı? Çıldıracak durumdaydım. Genelde insanlar karşısında sorumluluk duygusunu yoğun yaşıyorum, hele bir de konu karım olunca, anlıyor musunuz? Bu duruma daha fazla dayanamazdım!”

Hruşçev’in telefonundan önceki gece senin, “Vatan sadece dedelerinin mezarları, selvi ve kayın ağaçları değildir. Bunların hasretini çekmek zor iştir, ama dayanılır. Vatan kavramını gerçek kılan, en basit hayalinden en yüksek amacına kadar, halkının ruhudur! Eğer halkından uzak düştüysen ve eğer basit hayallerden en yüksek amaca uzanan yolda, süreci kısaltacak bir katkın olamıyorsa ona, bahtsız bir insansın demektir” sözlerini ilk kez tam anlamıyla algılamıştım. Şimdi, sensiz kaldığım bu günlerde halkımı düşünüyorum. Nerede o? Moskova’da yok. Hayali ne? Mutluluk, her zamanki gibi...

Geçenlerde başkentin yüz kilometre kadar uzağındaki Klin yakınlarında bir köydeydim. Halkın alışveriş ettiği yegâne dükkânda votka ve ekmekten başka bir şey yoktu. Karşılaştığım nineler, devrimin yıldönümü kutlamaları için onlara Moskova'dan ucuz şekerlemeler göndermemi rica ettiler gözyaşları içinde. Yarım kiloluk üç paketti istedikleri... Gönderdim.

Beni Polonya'ya götürdüğünde bahar yeni geliyordu. Şeremetyevo havaalanında uçuş işlemlerimizi yaptırırken yaşlı bir Ermeni çiftle karşılaşmıştık. Küçüklüklerinde aileleri Avrupa'ya göç etmiş, uzun süre orada yaşadıktan sonra Ermenistan'a dönmeye karar vermişlerdi. Ancak, yeni yaşamlarında eski köklerini bulamadıklarından tekrar geri dönüyorlardı o gün. Sen durumu tam anlayamamıştın, "Neden?" diye sordun onlara. O sırada, gözlerimizin önünde bagajlar, uçağa yüklenmek üzere taşıma arabasına konuyordu. "Bakın, görüyor musunuz?" diye söze başladı yaşlı Ermeni. "Şu sarılar bizim valizlerimiz, gerçek deriden olanlar. Hallerini görüyor musunuz, kayışlarla bağladık..." Daha sözünü bitirememişti ki hamallardan biri adamın gösterdiği bavullardan birini kaptığı gibi diğerlerinin üstüne doğru fırlattı ve ağır bavul öylece yayılıverdi. Ermeni arkasını döndü: "Daha fazla bakamayacağım. SSCB'ye döndüğümüzde bavullarımızın hiçbirinin sağlam kilidi kalmamıştı. Moskova'da da, Erivan'da da fırlatıp attılar hep. Burada kolay bir yaşam var. İnsanlar hiçbir şeyin değerini bilmiyorlar. Biz her şeyin çok zorlukla elde edildiği bir ülkeden geliyoruz. Buraya alışmamız için artık çok geç. Bu nedenle tekrar geri dönmeye karar verdik."

Polonya'da vaktinin çoğunu çevirmenlerle çalışarak geçirmiştin. Bulduğun her fırsatta, yanındakilerden, çeşitli ziyaretçilerinden kurtulmanın bir yolunu bulup bana şehri gezdirmek istiyordun. Özellikle de gündüzleri. Baş başa dolaşıyor, şehri bir baştan bir başa geziyorduk. Sokaklar renk renk ince çorap giymiş güzel kadınlarla doluydu. Ünlü besteci Frederic Chopin'in kalbi ile süslenmifl parklarda su birikintileri ve karanfiller göze çarpıyordu. Polonyalıların çiçekleri sevdiği belliydi. Güneş henüz ısıtmıyor, rüzgâr soğuk esiyordu. Akşamları vaktimizi daha çok dost ziyaretlerinde, sinema ve tiyatroda geçirmiş, nedense sıkıcı komedi gösterilerine gitmiştik.

Kaldığımız "Bristol" oteli birbirinden güzel aynalarla dekore edilmişti ve o sırada, soyut ressamların sergisine ev sahipliği yapıyordu. Otelin şirin

restoranını cumartesi günleri işletmeler kiralıyordu. İşçilerin bu özel gecelerine gelişlerini keyifle izlemiştik. Kadınlar parlak kumaştan uzun, şık elbiseler giymişler, omuzlarını ve saçlarını yapma çiçeklerle süslemişlerdi. Kadınların açık renkli, birbirinden ışıltılı elbiselerinin saten yerine astardan dikilmiş olduğunu anladığımızda: “Bravo, şu işe bak. Fakirliği alt etmek diye buna denir işte!” demiştin.

Rüzgâr bir türlü baharı hissetmemize izin vermemişti. Şehirde yıkılmış, terk edilmiş evler de karşımıza çıkıyordu, ama savaşın izleri yok olmaya yüz tutmuştu. Özellikle bakmaya gittiğimiz gettoda her yer yemyeşildi, taze çimenler bitmişti her yerde. Yıkıntıların yanı başında, camları ışıl ışıl modern bir bina vardı.

“İnsan, penceresinden getto görmeye alışabilir mi acaba?” diye aklından geçenleri yüksek sesle söylemiştin. “Çocuklar... bu evde doğanlar, diğerlerinin hikâyesini öğrenecekler...”

Krakov şehrine gittiğimizde ikimiz de çok etkilenmiştik. Başka bir zaman boyutuna düşmüştük sanki. Taşların seninle konuştuğunu işitmiştim. Usulca bana faşistlerin Krakov’u ele geçirmek için çırpınışlarını, bombalamalarını anlatmış, Avrupa’yı Almanlaştırma planlarından söz etmiştin.

“Ama hiçbir şey elde edemediler!”

Sanki özel bir dekorasyonun içinden geçiyormuşuz gibi gezmiştik Krakov’da. Pek çok rahibe vardı etrafta. Kara kostümleri, başlarındaki kar beyazı örtülerle kuşlara benziyorlardı. Krakov Üniversitesi’nin öğrenci kafeteryası Moskova’da Gorki Sokak’taki bir gençlik kafesini andırıyor gibi gelmişti bize. Orada tanıştığımız hem filozof, hem öğrenci, hem de cerrah birisiyle ateşli bir tartışmaya girmiştim. Biz konuştuk, sen suskun kaldın.

“Eğitiminiz Tanrı’ya inanmanıza engel değil mi? Filozof olarak, maddenin her şeyin önünde geldiğini bilmeniz gerek. Ayrıca, tıp eğitimi almışsınız, doktor olarak insanın ölümlü olduğunu, cerrah olarak da ruh diye bir şey olmadığını biliyor olmalısınız.”

“Orada, Tanrı’nın başladığı yerde düşünce yoktur. Ben her şeye inanıyorum, o kadar. İnsanlara her olgudan şüphe etmeyi Marksizm öğretir. Yadsımanın

yadsınması kuramı ile Lenin uğraşır. Biz ise Tanrı'dan söz ediyoruz. Orada her şey tartışmasız ve mutlaktır. İnanç! En güçlüsü sizde olmalı. Adınız böyle olduğuna göre.[119] Adınıza ve sorulara bakılırsa zor bir yaşamınız olmalı..."

Sonra Krakov'un yüz kilometre kadar uzağındaki Zakopanı' ya gitmiştik. Dağlar karla kaplıydı. Ayaz havada güneş parlıyordu. Etraf kayak yapmaya gelmiş Almanlarla doluydu. Yüksek sesle konuşup gülüşüyorlardı sürekli ve çoğunluğu şişmandı. "Duvarın arkasında sarhoş Almanlar dolaşıyor," diye aptal bir cümle kafamda dönüp duruyordu. Onlara ne kadar zor tahammül ettiğimin ayrımına varmak şaşırmıştı seni. Her gördüğüm Alman'ın bizimkilere ateş ettiğini sanmış, diğerinin topraklarımızı çiğnediği kanısına kapılmıştım... Bir türlü bu düşüncelerden kendimi kurtaramamış, sürekli olarak bilinçaltımda onlara askeri ceket giydirmiştim. Özellikle de kahkahaları ve pembe tombul yanakları beni çileden çıkartmıştı. Bu, savaştan sonra Almanlarla ilk karşılaşmamdı ve gerçekten ağır gelmişti bana. Sonunda, onları güneşlendikleri dağ zirvesinde bırakıp füniküler ile yaptığımız geziye son vermiş, faytonla etrafı dolaşmaya karar vermiştik. Tarlalarda, otantik kıyafetli köylüler çalışıyordu. Hepsi de nazik ama az konuşan insanlardı.

Sonra Varşova'ya dönmüştük. Bir keresinde şehrin eski kısımlarında gezerken girdiğimiz bir tatlıcı dükkânının sahibi ile tanıştık. Adı Brenkler'di. Dükkânı oldukça tanınmıştı. Pek çok ünlünün duvarlarda imzası vardı. Boşluklar şiir, dörtlükler, el yazılarıyla kaplıydı. Ortam seni çok etkilemişti. Brenkler masamıza oturup Türkiye, Polonya ve Fransa şerefine kadeh kaldırmamızı önerdiğinde "Fransa nereden çıktı?" diye sormuştun. "İletişimimizi Fransızcaya borçluyuz da ondan," demişti ünlü tatlıcı.

Brenkler ile tanışmamızın ertesi sabahı uzun boylu yaşlı bir adam geldi otel odamıza. Senin Polonyalı kuzenin Borze˛ cki olduğunu söyledi. Sabahın kör bir vaktiydi geldiği. Yüksek sesle laf kalabalığı yapmış, uyandırmıştı bizi. Henüz kalktığın yatağa kendini atıverdi. Kalktıktan sonra da devam etti tuhaf hareketleri. Belli ki kendini zinde göstermekti amacı. Ne var ki tam bir deli gibi hareket etmişti. Yaşamöyküsü davranışlarından da tutarsızdı. Yapmadığı kalmamıştı Kuzen Borze˛ cki'nin. Aktif olarak savaşa

katılmış, ne kadar cephe varsa hepsinde bulunmuştu. Bombardıman uçaklarında uçmuş, gerektiğinde yumruk yumruğa dövüşmüştü. Parşömene çizilmiş bir ayı resmi göstermişti sana. Damgaya benzeyen çizimde, ayının başının üstünde kocaman boynuzları olan bir keçi vardı. Bunun aile armanız olduğunu söylemişti.

“Ne biçim bir arma bu böyle?” diye sordun. Pek hoşlanmamıştın bundan.

Oysa yaşlı kuzen gurur duyuyordu bu armayla. Sonra senden sinema artisti olmasına yardımcı olmanı rica etti. “Ya savaşırım ya da aktör olurum,” dedi.

Acıma ve iğrenme duygularıyla burkulmuştu yüreğin. Gönülsüzce yapılan bu akraba buluşması birkaç saat sürmüştü. Kuzenin odamızda kaldığı süre boyunca bir otel görevlisi bize Brenkler’in gönderdiği kutuları getirmişti. Birbiri ardına geliyordu türlü türlü pasta, kurabiye çeşitleri. Gün boyu gelenlere ikram etmiş, kendin de durmaksızın yemiştin. Yedikçe yiyesin gelmişti. Akşam Prag’a hareket edecektik. İki kutuyu trende yemek üzere ayırmamı istedin. Bir tane bile bırakmak istemiyordun. İçindeki çocuk ortaya çıkmıştı. Ve bu benim onu ilk görüşüm değildi.

Moskova’da konuklarımız gittiğinde: “Çabuk kaldır şu pastayı gözümün önünden. Yoksa şimdi silip süpüreceğim hepsini. Pasta da ben de biteriz o zaman. Biliyorsun kilo alırsam öldüm demektir...” derdin. Ertesi sabah kalktığımda buzdolabında pastanın yerinde yeller eserdi. Pastadan kalanlar, sadece etrafa dökülmüş kırıntılar ve yerdeki krema lekeleri olurdu. Gece yarısı kalkar, çatal bıçağa gerek duymadan girişirdin kurbanına.

Evden çıkarken girişteki ışığı açık bırakıyorum. Çıkarken açıyorum. Gündüz bir yere gitsem bile, yarım saat için çıksam, dönerken dostlarla beraber gelecek olsam bile açık bırakıyorum.

Tozlu camlarımızın ardında yeşil bahar hissediliyor. Gecikti bu yıl bahar, güneşsiz ve öylesine soğuktu ki, sanki hasta gibiydi.

“Sensiz” diye adlandırabileceğim bölümün sonuna geldim. Sensiz ilkleri tamamladım artık: Gözyaşlarıma karşın kuru bir yaz, sonbahar yağmurları ve öksüz bir kış. Ve işte şimdi de bahar. Geçeceğim son kilometresi

korkunun. Sakın yanaklarımdan sürekli yaşlar süzüldüğünü düşünme. Ben senin karınım Nâzım. Gözyaşlarımı kimse görmemeli. Senden başka...

Usulca okuyorsun bana:

Kahire'nin Özbekiye Bahçesi'ni hatırladın mı?

Oturduğumuz sırayı gidip buldum.

Topal ayağını onarmamışlar.[120]

Elbette anımsıyorum Nâzım. Hem de nasıl! Önünden geçtiğimiz, oturduğumuz bankları arıyorum. Her şeyi, hepsini arıyorum. Sonsuz bir arayış bu. Nedenini biliyor musun? Bu uykusuz gecelerin, sohbetlerimizin nedenini? Doğrulamıyorum bir türlü. Yüreğimdeki ağırlık azalmıyor. Bu kadar Nâzım! Bu kadar. Bir daha asla çalışma odasına girmeyeceğim ve daktilonun başına oturmayacağım.

Nasıl olmuştu Kahire'ye gidişimiz? Ansızın gelişmişti olaylar. Merkez Komite'nin uluslararası ilişkiler bölümünden seni aramışlar ve Asya Afrika Yazarlar Konferansı'na gitmeni önemle rica etmişlerdi. Böyle davranmalarının nedeni, kısa bir süre önce Stockholm'de Dünya Barış Konferansı sırasında yaşanan politik skandaldı. O sıralar, erkek nüfusumuzun çoğu, artık görmekten usandığımız Çin malı aynı tip mavi poplin gömlekten giyiyordu. Kadınlar ise gene Çin malı ve iki rengi olan yünlü eşarp kullanıyordu. Gömlek de, eşarp da "Drujba"[121] etiketi taşıyordu. Mao, kültürel devrime çevirmişti rotasını. Bizim politikacılarımız bunu göz ardı etmekte ya da alışıldığı üzere bildikleri halde, gizli tutmaktaydılar. Ve tamamen sosyal amaçla Stockholm'de bulunan heyetimiz, Çinli delegenin kürsüden ülkesi adına yaptığı konuşmada, SSCB'nin silahsızlanma çağrısının, aslında, askeri güce dayalı devletleri değil, sömürge ve ezilen ülkeleri hedef aldığını söylediğinde donup

kalmıştı. Seyahat öncesi, olası bir duruma karşı, SBKP Merkez Komitesi tarafından herhangi bir yönlendirme almadıklarından, bizim delegeler hiç beklemedikleri bu yalan ifadeler karşısında suskun kalmışlar, karşı tarafın uydurmalarını dinlemişlerdi. Sen ise Nâzım, her zamanki gibi anında göstermiştin tepkini. Kürsüye çıkıp provokatörlere gereken yanıtı vermenin ardından herkesin gözü önünde toplantı salonunu terk etmiştin.

Bu olaylardan sonra geldi işte Mısır'a gitme teklifi. Oysa sen o sıralarda seyahate çıkmak istemiyordun. 1961-62 kışında çok formundaydın. Pek çok çalışma vardı elinde. Kafan kâğıtlara dökmeye fırsat bulamadığın yeni tasarılarla doluydu. Şiirler dökülüyordu ağzından. Sürekli yazıyor ve: "Ellerim kaşınıyor," diyordun. "Parmaklarımın pası gitti, makinenin başından kalkmak istemiyorum."

Moskova'nın kültürel yaşamı kıpır kıpırdı. Baskı ortamından kurtulan sanatçılar, verimli bir dönem geçiriyordu. Düşünen her insan bu tarihsel süreçte yerini alma çabası içindeydi. Tiyatrolardaki sıkıcı oyunlar gitmiş, gazetelerdeki klasik yorumlar yerini ses getiren şiir gecelerine, gece yarılarına dek süren tartışmalara bırakmıştı. Moskova dünya entelektüellerinin çekim merkezi haline gelmişti. Tabii başkente gelen bu ünlü aydınların çoğu evde konuğumuz oluyordu. Elbette, bu ortamdan ayrılmak istemiyordun. Ama Çinlilerin, konferansı fırsat bilerek, yine Sovyetler Birliği'ne karşı politik atakta bulunacaklarını öğrendiğinde gitmeyi kabul ettin. Tek şartın benim de seninle gelmemdi.

Seninle gurur duyuyorum Nâzım! Korkusuzluğunun en yakın tanığı olmak benim için çok değerli. İnsan sevgisi yaşamın temelini oluşturduğu sürece; dünyanın tek ve bölünmez olduğunu, geçmiş ve şimdiki zaman dilimlerine ayrılmadığını, ölümle yaşamın iç içe geçtiğini, yerle göğün bütün olarak güzel olduğunu gösterdin bana her gün.

Kahire seyahati için Yazarlar Birliği ödenek çıkartmıştı. Bu ilk ve son kez olan bir durumdu. Mısır'da alacak telif bedelin olmadığı için görevliler, ihtiyacımızı "fazlasıyla" karşılayacağını söyleyerek, anımsadığım kadarıyla, on sekiz gün için 16 Mısır paundu vermişlerdi. Miktar sana garip geldiğinden ısrarla sormuş, verilen paranın yeterli olduğundan emin olmak istemiştin. Ödeneğin fazlasıyla çıkartıldığı söylenmişti. Kahire'ye vardığımızda, ilk kez kullandığın Sovyet pasaportun sayesinde,

büyükelçilik tarafından karşılandık. Görevliler bizi Amerikalıların inşa ettiği “Hilton” oteline götürdüler.

Son derece sevimli, abartısız bir oda vermişlerdi bize. Ancak, sabah kalkıp da duvarda asılı fiyat listesi gözüme çarptığında neye uğradığımı şaşırdım. Elimizdeki para sadece üç gece kalmamıza yetiyordu. Tabii ki yemeyecek ve bir şey içmeyecektik. O anda nasıl dehşete kapıldığını anımsıyorum. Sinirle telefona sarılıp Sovyet büyükelçisini aradın ve derhal bizi başka bir otele yerleştirmelerini ve borç para vermelerini istedin. Tanrım, ne kötü bir tecrübeydi yaşadıklarımız... Büyükelçi yardımcı olmaları için iki diplomat gönderdi yanımıza hemen. Geldikleri gibi, halimize acımaya başladılar: “Bu kadarcık parayla nasıl gönderdiler sizi, hem de on sekiz gün için,” demişlerdi birbirlerinin sözünü keserek. Ne var ki acımaları bir işe yaramıyordu. Dediklerine göre büyükelçinin de parası yoktu. Akşama doğru bütçemize uygun, yıkık dökük bir otel buldular. Ne elektriği, ne asansörü vardı. Çatısı ilkel yöntemlerle onarılmış, berbat kokan bir yerdi.

Sabah olduğunda, şaşkınlıktan gözleri yuvasından fırlamış bir erkek çocuk geldi odamıza. “Çok sayıda gazetecinin bu odadaki büyük insanı beklediğini,” söyledi, nefes nefese. Gazetecilerin hole –oraya hol demek ne kadar doğruysa– sığmadıklarını da ekledi. Gayet iyi anımsıyorum. Şöyle haykırmıştın:

“Bu sefil, pis otelde yaşama hakkına sahip değilim!”

Tekrar aradın Sovyet büyükelçisini ve bizi derhal Moskova’ ya geri göndermesini istedin. Sovyet pasaportuyla yaptığın ilk yurtdışı seyahatinde karşılaştığın bu sıkıntıya anlam veremediğini anlattın büyükelçiye. Fakat büyükelçi serzenişlerin karşısında sanki sağırmış gibi davranıyor; yeterli bütçesi olmadığını, her kuruş için Moskova’ya hesap vermesi gerektiğini anlatıyor da anlatıyordu.

Senin kararlı telefonların karşında bir şeyler yapma çabasına giren Büyükelçi’nin girişimleri, özel birimler sayesinde, Mısır Devlet Başkanı’nın kulağına gitmiş olacak ki eşyaları topladığım sırada, otele saygın bir devlet görevlisi geldi. Başkan Abdül Nasır’ın özel davetlisi olarak beklendiğimizi ve bizim için bir otelde özel bir daire hazırlandığını söyledi. Bizi götürmek üzere araba aşağıda beklemekteydi. Bizimle son

derece nazik konuşan görevli, geceyi geçirdiğimiz odaya şaşkın bakışlar atmaktan kendini alıkoyamıyordu. Üzüntü ve şaşkınlık içerisinde nasıl olup da buraya düştüğümüzü sordu. Sen, her zamanki kıvrak zekânla yanıtladın adamı. Mavi gözlerini açıp, “Fakir kesime yakın olmayı istediğini,” söyledin.

İki eskort grubu eşliğinde terk ettik oteli. Biri polisler, diğeri gazetecilerdi.

Kurye, sabahleyin “Gizira Palas” otelindeki odamıza Sovyet büyükelçisinden bir zarf getirdi. Para yoktu, ama “Aşk Masalı” adlı baleni sergilemek üzere Kahire’ye gelen Novosibirsk Tiyatrosu’nun gösterisine iki davetiye göndermişti büyükelçi.

Gösteri saati tiyatroya gittiğimizde, salon çoktan dolmuştu. Biletleri oldukça pahalı satılan baleyi izlemeye gelenler, Kahire sokaklarında arabalarıyla dolaşabilenlerdi. Arada, birkaç Arap erkeğin yanında bir de kadın yaklaştı yanına. Tepeden tırnağa karalar içindeydi. Hüzünlü yüzü sanki hiç gülümsememişti. Seni bir kenara çekip hep bir ağızdan Fransızca konuşmaya başladılar. Ardından fotoğrafçıyı çağırıp seninle birlikte fotoğraf çektirdiler.

Şimdi o fotoğrafa baktım da kadının gülümsediğini fark ettim. Ama tebessüm gözlerini biraz daha hüzünlendirmiş sanki.

Kederli kadından konuştuktu hatırladın mı?

Kıraliçe Nefertiti’ye benziyordu yüzü.

Komünist kocası beş yıldır can çekişiyor

çölün orta yerinde, toplama kampında.[122]

Hatırlıyorum, elbette. Bale bitip de tiyatrodan çıktığımızda köşede, farları yakmış arabada bizi bekliyorlardı. İçlerinden ikisi yazar, biri ünlü avukat Şahota idi. Kahire’nin gece halini göstermeyi önerdiler bize. Şehrin kenar mahallelerine gittik, taşmış kanalizasyonları, koca bir kaleye benzeyen

hapishaneyi, fakir bölgeleri gördük. Kısa sürede kaynaştığımız insanların, yaşadıkları şehre gönülden bağlı olduklarını ve onun dünyanın en güzel şehirlerinden birisi olmasını arzuladıklarını gözlemledik. Şehrin merkezini de gösterdiler bize. Gayet iyi aydınlatılmıştı. Yüzlerce insan yürüyordu sokaklarda. Ne geziyorlardı ne de gruplar halinde duruyorlardı. Belirli bir hedefe yönelmiş, sessizce yürüyorlardı.

Gizemliydi Kahire geceleri. Özbek Sokağı'nda durduk ve uzun bir banka oturup derin bir sohbete daldık. Yeni dostlarımızın ilgi alanı Moskova'ydı. Akla gelmeyecek sorular sormuşlardı, birbirlerinin ağzından lafı alarak. Sovyetler Birliği'ndeki yaşamı hayallerinde canlandırmaya çalışıyorlardı. Oturduğumuz bankın bir ayağı kırıktı. Altına taş koymuştuk. Sonunda taş yerinden kaydı ve sohbetimiz böylelikle sonlandı.

Daha sonraki gecelerde de gittik o banka. Nice sohbetlerimizi dinledi topal tahta bank... Parkın hemen girişindeydi. Meydana açılan üç sokağa dağılan insanları izlemek için çok uygun bir yerdi. Bizi takip edenleri de zorlamıyordu. O ikisini anımsıyor musun? Her yerde peşimizdeydiler. Sen arada onlara dönüp parmağını salladığında saklanıyorlardı. İzlenmemize gerek duyulması seni şaşırtmıştı. Gece gündüz demeden çalışmıştı, ikili.

Tiyatroda tanıştığımız gazetecilerin birisinden sana bir Arap köyü göstermesini rica etmiştin. Ve bir sabah otelden çıktığımızda hurdası çıkmış, her tarafı vurulmuş, ezilmiş bir Volkswagen araba yanaştı yanımıza. Direksiyonun başında bir Japon, yanında da tanıştığın o gazeteci oturuyordu. Nasıl becerdik bilmiyorum, ama biz de bindik arabaya ve Japon rallici edasıyla bastı gaza. Söylediklerine göre bir hafta önce almıştı ehliyetini ve ısmarladığı araba gelene kadar bu döküntüde tecrübe kazanmaya niyetlenmişti. Tüm yeni başlayanlar gibi sadece ileri gitmeyi becerebiliyordu, ama bu delice hız yapmasına engel değildi. Direksiyonda da bir problem vardı. Bu nedenle, bir tarafa dönmemiz gerektiğinde Japon arabayı durduruyor, biz inip hep birlikte gereken yöne doğru itiyorduk.

"İşte Verusya, gördün mü bak," dedin, "Uçakta parçalanmadık. Hatta Akdeniz üzerinde fırtınaya yakalandığımızda ya da Orly'de 'Karavela'nın motoru çalışmadığında da bir şey olmadı. Hatırlarsan, Aflkabat'ta uçak tam inişe geçtiğinde tekerleklerden biri koptuğunda da sağ salim indik uçaktan.

Ama bana öyle geliyor ki bugün canlı kalmak için çok fazla şansımız yok! Öyleyse, bırak bu bizim en mutlu gezimiz olsun!”

Gezimizi kazasız belasız tamamladık, ama mutlu olduğunu söylemek ne kadar doğru olur bilmiyorum. Not defterine şu notu almıştın: “Kahire yakınlarında Senteris adında bir köy vardır. On bin kadar esmer, neredeyse kara derili, sıska, uzun boylu köylü yaşar burada. Uzun entarili, çoğu çıplak ayaktır. Toprağı karasabanla işlerler... Senteris halkı, tıpkı diğer Mısırlılar gibi, konuksever, cana yakın insanlardır. Ve yoksuldurlar.”

Kahire’nin otuz kilometre kadar uzağında bir yerlerden geçerken uzunca boylu, zayıf bir köylü gördük tarlanın birinde. Tahta sabanla toprağı sürüyordu. Japon’dan durmasını rica ettin. Sabanın toprakta bıraktığı izlere basarak adamın yanına gittik. Güneşin altında kavrulmuş esmer suratı, ayaklarının altındaki çatlamış toprağın bire bir örneğiydi. Bizi görünce durdu. Hepimiz elini sıkıp selamlaştık onunla. Bir tek sen, parmaklarını dudaklarına değdirip alnına götürdün, sonra da yüreğine bastırdın. Köylü tüm sadeliğiyle duruyordu karşımızda. Ağır başlılıkla yanıtladı sorularımızı. Onu ilgilendiren konular toprak, hasat ve kuraklıktı. Bu konularda konuşmaya hevesliydi.

“Gazete okur, radyo dinler misiz?” diye sordun.

“Okumam yok, öğretmenle uğraşacak zamanım da olmadı. Gün doğumundan batımına dek çalışıyorum. Kalabalık bir ailem var. Çocuklar büyüdükçe daha çok yiyorlar...”

Vedalaşırken köylü senin elini sıkıca tutup şöyle dedi:

“Bu akşam çocuklarıma tarla sürerken iyi bir adamla karşılaştığımı anlatacağım. Kim olduğunu, nereden geldiğini soracaklar bana. Anladığıma göre sen Müslüman’sın, karın gibi gâvur[123] değilsin.”

“Ben yazarım. Nâzım Hikmet adım. Türkiye’de doğdum.” Sen bunları söylediğinde kara bir bulut kapladı köylünün yüzünü ve şöyle dedi:

“Yazık, iyi bir adam olduğunu sanmıştım. Oysa Türk’ müşsün.”

“Neden?” diye çığlık attın. “Türkler neden kötüler?

“İsrail’le dostlar da ondan. Yahudilerle beraberseniz bize karşınız demektir. Çok yazık.”

Bunları dedikten sonra sıska atını kamçıladı. Kürekkemikleri rengi solmuş mintanının altında sivrilmişti. Elleriyle sabanın kolunu kavradı ve göz ucuyla bile bakmadan, bizi toz içinde bırakarak önümüzden geçip gitti.

“Buyurun bakalım,” dedin şaşkınlık içinde. “Bir kez olsun şehre gitmemiş, bir tek Yahudi bile görmemiş cahil adam nasıl da nefret ediyor bizden!”

Kahire’de Avukat Şahota ve ailesi ile dostluğumuzu ilerletmiştik. Her şey kendiliğinden gelişmişti. Mısır hükümetinin masraflarını karşıladığı otelin restoranı yerine çoğunlukla onlarda yiyorduk yemeklerimizi. Konferansta oturumlar arasında süre olduğu zaman onlara gidiyor, bir iki saat dinleniyordun. Çok fazla tanımasan da, cana yakın bulduğun, güvendiğin insanların yanında kendini iyi ve rahat hissetmek gibi az rastlanır mükemmel bir özelliğin vardı.

Sen konferansa gittiğinde karısı Mari arabayla beni almaya geliyordu. Bu Arap başkentinin sokaklarında bir sarışın olarak tek başıma dolaşmam pek kolay değildi. Çocuklar sürü halinde peşime takılıyorlardı. Sen beni saçlarımdan yakalamalarından korkuyordun. “İşte o zaman saçlarından oluruz,” diye yarı şaka yarı ciddi söyleniyordun.

Senteris köyünden dönerken yolda karşılaştığımız köylü ile yaşadıklarımızı Şahota ve karısına da anlatmıştın. Hiç sözünü kesmeden dinlemişlerdi seni. Sonra:

“Siz ne dersiniz bu işe?” diye sordun.

“Ne diyebiliriz ki,” dedi Şahota hüzünle. Sonra yaşlı annesine seslenip yanımıza gelmesini istedi. Ufak tefek, sevimli bir kadın girdi içeri. Aydınlık gözlerle bakıyordu oğluna.

“Anne, Nâzım’a ailemizin kaç yıldır Mısır’da yaşadığını söylesene.”

“Aşağı yukarı dört yüz yıldır.”

“Neredeyse dört yüz yıl ya! Ve atalarımızın hiçbiri gitmek istememiş buradan. Kendilerini Arap olarak hissetmişler. Bizim farklı geleneklerimiz, alışkanlıklarımız yok. Onlarla tıpatıp aynıyız, ama şimdi buradan gitmemiz gerekiyor. Oysa benim toprağım, vatanım burası. Mısır’ı seviyorum, onun bir parçasıyım! Bu durumda ne yapmalıyım, Nâzım Hikmet? Çok güç bir durumdayım. Ben Yahudi’yim ve şimdi bu yüzden insanlar kaçıyorlar benden. Artık bana güvenmiyorlar. Okulda kızlarımıza sataşıyorlar. Onlara nasıl açıklayacağımı, tüm bu olanların şimdi komşumuz olan İsrail’den kaynaklandığını nasıl söyleyeceğimi bilmiyorum... İşte böyle Nâzım.”

“Neden Yahudi kanı yok bende?” diye içtenlikle dertlendiğini anımsıyorum. “Türk, Polonya, Fransız, belki biraz Alman ve hatta Gürcü kanı var, ama Yahudi yok. Onların kaderini paylaşmak isterdim. Ne kadar çileli bir halk!” Onlardan tek bir konuda şikâyetçiydin, derdin ki:

“Şu bizim Yahudi kardeşlerimiz, bu adamlar ne istiyorlar senden?” Ve şakacıktan bir tehdit savururdun: “Beni Yahudi karşıtı yapacak tek unsur budur.”

Kahire’ye kongre başlamadan on gün önce gitmiştik. Tüm dünya halkları için yazdığın dizelerin Mısır gazetelerinde basılmıştı hemen:

Kardeşlerim

bakmayın sarı saçlı olduğuma

ben Asyalıyım

bakmayın mavi gözlü olduğuma

ben Afrikalıyım[124]

Dizelerin dilden dile dolaşırken onlarca gazeteci de peşini bırakmıyor, çeşitli ülkelerden gelen delegeler seninle görüşmek istiyorlardı. Gece yarılarına dek, tutkuyla, dur durak bilmeden çalışıyordun. Bu durum beni kaygılandırmıştı. Diğer yandan pek çok insanın sana gereksinim duymasından duyduğun hazzı görüyor, bunun senin için esin kaynağı olduğunu algılıyordum. O günlerde iyilik ve barış bilgesi olarak ışık saçıyordun çevrene. Ve bu durum beni mutlu ediyor, endişelerimden uzaklaştırıyordu.

Kongre 12 Şubat 1962 sabahı açıldı. Faruk Sarayı'nın salonu delegelerle doluydu. Kara ve sarı derili insanlar deniziydi sanki ortalık. İlk kez böyle olağanüstü bir toplantıya katılıyordum, o da yarı resmi olarak. Önümde, benden epeyce uzak bir yerde geniş sırtını ve enseni görüyordum. Başkanlık divanı seçileceği sırada, Çinli delege ansızın kalktı ve şunları söyledi:

"Şimdi aramızda bulunan bir yazarın oy kullanmasının önlenmesini talep ediyoruz. Burada Türk edebiyatının temsilcisi olarak bulunmakta. Sözünü ettiğim kişi Nâzım Hikmet'tir. Soruyorum sizlere, Türk pasaportu taşımayan ve Moskova'dan aldığı belgelerle buraya gelen bir kişi Türk yazınının temsilcisi olabilir mi? Kendisinin delegelikten çıkarılmasını talep ediyoruz."

Salonda herkes donup kalmıştı. Sessizlikle geçen birkaç dakikanın ardından ön sıraların ortasından usulca kalkıp, telaşsızca kürsüye doğru yürüdün. Mikrofonun önüne geldiğinde, kendinden emin, onurlu bir şekilde durdun. Çıt çıkmayan salonda oturan katılımcıların gözlerinin içine bakıyordun. Yüzünde endişeden eser yoktu.

"Öyle sanıyorum ki," diye başladın söze. "Asya-Afrika Yazarlar Kongresi'nde ülkem Türkiye'yi temsil etme hakkına sahibim. Çünkü halkının dilinde yazan bir yazar, ülkesinin edebiyatını temsil etme hakkına sahiptir. Burada toplananların polis değil, yazar olduğunu düşünüyorum. Ne yazık ki yurdumda, Türkiye'de bugün benden daha iyi bir şair yok. Bundan da öte, salonda bulunanlar arasında da en iyi şairin kendim olduğunu düşünüyorum."

Salonda kopan alkış hızını kesmedi:

“Eğer söylediklerimde bir abartı varsa birilerini kırdıysam, hemen yanıma gelsin. Sevinçle elini sıkmaya hazırım.”

Herkes nefesini tutmuş, bekliyordu. Kimse kımıldamadı yerinden.

“Öyleyse saygıdeğer yazar yoldaşlarım, benim oy hakkımı almak yerine beni başkanlık divanına seçmenizi istiyorum sizden. Kabul edenler elini kaldırsın lütfen.”

Ve tüm salondakiler tek yürek olmuşçasına kaldırdılar ellerini! Başkanlık divanına geçip oturduğunda delegelerin elleri hâlâ yukarıdaydı.

Dışarıdan sakin görünüyordun. Ama bu zaferin, içinde nelere mal olduğunu tahmin edebiliyordum. Sen ki, Moskova’da evimize gelip kendini “Ben şair bilmem kim” diye tanıtan insanlara şaşar, gizlemeye gerek duymadığın ironiyle: “Tüm yaşamım boyunca kendimi tanıtırken ‘Şiir yazarım’ dedim. Kendi kendimi şair diye tanımlamayı doğru bulmadım,” derdin. Sana göre bir insanın kendi için “şair” demesi, “iyi insanım” diyerek böbürlenmesi ile aynıydı.

Kahire’de böyle davranmanın nedeni, gergin bir politik savaşın dayatmasıydı. Ayrıca, kimsenin ne o zaman ne de daha sonra Türkiye’nin söz hakkını elinden almasına asla izin veremezdin. Kazanmak zorundaydın ve kazanmıştın da. Gün boyu soruları yanıtladın. Oturum aralarında yazarlarla tartıştın, insanları ikna ettin, daha sonra yapacağın konuşma için notlar aldın ve sayısız demeç verdin. O gün gece yarısı gelebilmiştin otele. Gerginliğin o zaman meydana çıkmıştı... Sabah olduğunda ağzında sigara, söylenmiştin bana:

“Yatamam Vera, ne diyorsun sen? Gerçek bir saldırı hazırlanıyor bize karşı. Dostlarımın yanında olmalıyım.”

Peki, kahvaltı için “Gizira Palas”ın restoranına indiğimizde olanları anımsıyor musun? Bizi Çinlilerle aynı otele yerleştirmişlerdi hani. Kahvaltı salonunda hiçbiri selamlaşmadı bizimle. On üç yazardan oluşan heyetin başkanı devrin Kültür Bakanı Mao Dun’du. Ünlü bir düzyazı ustası olan bakan, aynı zamanda senin eski bir dostundu. Tıpkı bizim gibi, Çinliler de konferans başlamadan çok önce gelmişlerdi Mısır’a. Ve Bakan, tüm bu

zaman zarfında konferansta Çinlilerin tarafında olman için sana dil döküp durmuştu. Çin Halk Cumhuriyeti'nde kültür devrimi yeni başlamıştı ve henüz pek az insan onun yıkıcı gücünün farkındaydı. İşte bu nedenle, özellikle Stockholm'de yaşananlardan sonra Çinliler senden korkuyorlar, Mısır'da olası çıkışlarından çekiniyorlardı. Mao Dun, göstermelik olarak Çin'e taşınmanı teklif etmişti. Gerçekte ise gönlünün çektiği herhangi bir yerde –Paris, Roma ya da İsviçre olabilirdi– sıkıntı çekmeden yaşamanı sana vaat ediyordu. Tek isteği seni Sovyetler Birliği'nden kopartmaktı.

Böyle bir şey olamayacağını sabırla açıklamaya çalıştın önce. Ama bir türlü seni anlamadıklarından tüm ilişkilerini kestin Çin heyetiyle. İşte bu nedenle de konferansta oy hakkının elinden alınmasını talep ettiler. Sen, Mao Dun'un görevi gereği böyle davranmak zorunda olduğunu düşünüyor ve insanca bir yaklaşımla, acıyordun onun bu haline. Başka bir şeyden şüphelenmek aklına bile gelmiyordu. Oysa kültür devriminin kazanlarında ilk yananlar senin kitapların oldu. Aradan bir süre geçip de bakan tüm sorumluluklarından uzaklaştırılıp, kitapları basılmaz, adı anılmaz olduğunda şaşırmadın.

“Hayır,” dedin o sabah bana. Sesin çok ciddiydi. “Delegeleri kendi amaçları doğrultusunda kullanmamaları için Çinli yoldaşlara engel olmalıyız. Sen de gördün katılımcıları. İçlerinde çok genç olanlar var. Kimi siyasi arenadaki çekişmeler konusunda deneyimsiz, kimi ‘yazarın’ ise doğru düzgün yazdığı bir satırı bile yok, ama aylarca Çin'de konuk olarak ağırlanmışlar. Durum çetin anlayacağın.”

Sarayın girişine, delegasyon başkanları hakkında kısa bilgilerin yazılı olduğu afişler asılmıştı. Senin için şöyle yazılıydı: “Nâzım Hikmet – Dünyaca ünlü şair, 56 dile çevrilen pek çok kitabın yazarı, Dünya Barış Örgütü üyesi.”

Konferansın kapanışından önce Devlet Başkanı Nasır, konuk yazarlar şerefine bir davet verdi. Faruk Sarayı'na bizi götürmek üzere söylenen saatte genç bir adam geldi otele. Son derece eğitimli birisiydi. Rusça bilmediği için özür dilemişti bizden. İngilizcesi ise benimkinden de kötüydü. Bu yüzden çok iyi anlaşmıştık onunla.

Sarayın bulunduğu meydanda arabadan indiğimizde, sayıları neredeyse bini bulan yoksul insan kalabalığının beklediğini gördük. Polis kordonu altındaydılar. Kemikleri çıkmış sıska, uzun ellerini bize doğru uzatmışlardı. Trahomdan gözleri kan çanağına dönmüştü. Üzerlerindeki bez parçaları bedenlerini güçlükle kapatıyordu.

“Bileş, bileş!” diye bağırdı bize eşlik eden genç. “Çekilin, çekilin!” demek istiyordu belli ki.

Kalabalık ise artan bir uğultuyla Tanrı-insan Abdül Nasır’ın geçeceği yola doğru çemberi daraltıyordu.

Fakat Başkan Nasır, sadece onları, kendine kul olmuş insanları değil, dünyanın dört bir köşesinden gelmiş yazarları da bekletti sarayın salonunda.

Eski salona girdiğimizde, duvarların ihtişamı ve pırıl pırıl parke yerler şaşırtmıştı bizi. Öyle ki insan yürürken buzun üstünde olduğu izlenimine kapılıyor ve düşmekten korkuyordu. Salon tamamen boştu. İhtişamlı tablolarla bezenmiş duvarlar boyunca ne yaslanacak ne de oturulacak bir mobilya vardı. Tören yöneticisi, elinde mikrofon, heyetlerdeki yazarları Arap alfabesine uygun olarak sıraya koymaya çalışıyor, salonun ortasında da Mısırlı yazarlardan bir kare oluşturma çabasıyla çırpınıyordu. Ama kimse diğerinin arkasında durmak istemediğinden tartışma çıkıyor, yazarlar ön sıraya geçmek için itişip kakışıyordu. Neredeyse bir saat böyle geçti. Herhangi bir düzen olacağa da benzemiyordu. Sen öfkelenmiş, yorulmuştun. Daha fazla ayakta durmak istemiyordun.

Sonunda bazı delegasyonların dediği oldu ve yeni bir karar alındı. Latin alfabesine göre sıraya girilecekti. Yeni bir karışıklık baş gösterdi. Rehberimiz cebinden çıkardığı “Türkiye” yazılı yaka kartını senin ceketine iğneledi. Üç duvar boyunca dizilen yazar sıralarının hemen hemen en sonunda, devlet başkanının duracağı varsayılan yerin yakınına düştük.

Ama Nasır, hâlâ ortalarda yoktu. Öfkeden çılgına dönmüştün. Çıkıp gitmekten bahsediyordun.

“Yerin dibine batsın böyle davetler!” dedin.

O sırada orta karede bekleyen Mısırlı yazarlardan bir hanım düşüp bayıldı. Salonun dışına taşıdılar onu. Rehberimiz: “Nasır’a olan sevgisinden,” diye açıkladı durumu.

“Hayır!” diye bağırdın. “Aşktan olmaz böyle şey! Daha fazla dayanamadı bu barbarlığa, ayakta durmaktan yoruldu! Ben de o zavallı gibi yere kapaklanmak istemiyorum!” dedin ve Türk usulü bağdaş kurup yere oturuverdin.

Rehberimizin şaşkınlıktan dili tutulmuştu. Korku ve ümitsizlik içinde kalkman için sana yalvarmaya başladı. Sen yanıt bile vermeye gerek görmeden başını iki yana salladın ve cehennemin dibine yolladın genç adamı.

Seni yerde bağdaş kurmuş oturur gören tören yöneticisi ise gözlerini kapadı ve açamadı bir süre. Herkes sana çevirmişti bakışlarını. Ve bence özenerek bakıyorlardı.

Rehberimize senin çok yorulduğun için böyle bir davranışta bulunduğunu ve kalkman için ısrarcı davranılırsa, sinirlenip çıkıp gidebileceğini, yapılabilecek en iyi şeyin seni rahat bırakmak olduğunu söyledim kıs kıs gülerek. O zaman genç adam Rusça konuşmaya başlayarak hayretler içinde bıraktı bizi.

“Madem öyle, o zaman Türk heyetinin başkanı kocanız değil, siz olacaksınız,” dedi ve senin ceketinden çıkarttığı yaka kartını bana taktı.

Rehberimizin Rusça konuştuğunu ve yaptığını görünce kahkahalarla öyle bir güldün ki genç adam gerçekten aklını kaçıracak hale geldi. Ve işte tam o sırada, Devlet Başkanı salondan içeri girdi. Etrafı görevliler ile çevriliydi. Gri bir takım vardı üstünde. Son derece sade ve yakışıklı görünüyordu. Etkileyici bir tebessümle bekleyenleri selamlayarak sıranın en başına yürüdü ve konukların elini teker teker sıkmaya başladı. Çin heyeti ile tokalaşması biraz daha uzun sürdü. Mao Dun ile bir şeyler konuştu. Sonra hızlı tempoda el sıkarak, hiç durmadan Sovyet heyetinin yanına geldi. Bizim yazarlarla birkaç dakika konuştu. Aynı duvarın diğer ucunda beklediğimiz için tam görememiştim, ama net olarak izlediğim başka bir şey vardı. Başkan Sovyet heyeti ile konuşurken tüm Çin heyeti protesto

olarak yüzlerini duvara dönmüştü. İçlerinden bir kadın dönüp dönüp arkasına bakıyor, başkanın Sovyet heyetinin yanından uzaklaşıp uzaklaşmadığını kontrol ediyordu.

Nasır'ın salona girişiyle kalkmıştın yerden. Çinli yazarlara kederle bakarak başını salladın ve: "Allah kahretsin, bu insanlar bir de onurdan ve mücadeleden bahsederek Çin'in politikasını belirliyorlar. Zavallı Çin halkı, binlerce yıl özgürlük için çırpınan olağanüstü halk. Mücadeleleri bu oportünistler gelip de tepelerine otursun diyeymiş meğer."

Başkan bize doğru ilerlerken Rusça bildiğini sonradan anımsayan rehberimiz Arapların geleneksel selamlamasını öğretti bana. Uzunca bir sözcüktü bu. Böylece Başkan Nasır'ı kendi dilinde selamladım. Son derece nazik bir şekilde gülümsedi ve karının Arapçayı nerede öğrendiğini sorarak başladı seninle konuşmaya. Seninle uzun süre, tahminimce herkesten uzun, konuştu. Önce geldiğin için teşekkür etti. Ardından yolculukta zorlanıp zorlanmadığını, Mısır ikliminde kendini nasıl hissettiğini ve burada canının sıkılıp sıkılmadığını sordu. Otele gönderdiği hediyeleri benim beğenip beğenmediğimle de ilgilendi.

Başkan Nasır'la böyle tanıştık. Davetin resmi kısmının bitmesinin ardından seninle özel olarak konuşmak istediğini söyledi ve gerçekten de ülkesi hakkında uzun bir söyleşi yaptınız.

"Yoksulluğumuzu gördünüz, biliyorum, ama mücadeleye yeni başladık. Yine gelin ülkemize, ama bir aydan daha uzun bir süre için. Size her şeyi gösteririz ve belki de yeni Mısır, şiirlerinizde yansımasını bulur. Dünyadaki her yeni olgu gibi, biz de sizin gibi büyük bir şair tarafından kutsanmaya gereksinim duyuyoruz."

Sohbet sırasında Başkan Nasır'ın "Bir Aşk Masalı" balesini çok beğendiğini öğrendik. Başkan senden onların tiyatrolarına özel bir bale librettosu yazmanı rica etti. Kısaca Başkan, Birleşik Arap Cumhuriyeti'nde kültürün yeniden yapılandırılmasına yardımcı olman için zaman ayırmanı rica ediyordu. O sırada Devlet Başkanı'nın yanında duran görevlilerden biri, ülkelerinin konuğu olarak bizi davet ettiklerini ve herhangi bir konuda endişelenmemize gerek olmadığını söyledi.

“Teşekkür ederim,” dedin sen. “Ama ben şairim ve özgürlüğümü her değerin üstünde tutarım. Gezmeyi, konuk olmayı severim; fakat sadece kendi emeğimle kazandığım para ile yaşarım. Kitaplarım ülkenizde basılmıyor, dolayısıyla alacağım telif yok. Bu nedenle, davetinizi kabul edemem.”

Birkaç dakika sonra sana kitaplarının yayımlanacağını ve iki ciltlik şiir kitabının yakında piyasaya çıkacağını söylediler. Alacağın telif bedelini ve bu parayla Mısır’da ne kadar süre yaşayabileceğinin hesabını da yaptılar.

Mısır’da keyifle gezmiştik. Konuştuğumuz sıradan insanların bir çırpıda senin Müslüman benim “gâvur” olduğumu anlamaları beni hayrete düşürüyor; Mısır’da İstanbul’un çizgilerini ve kendi halkının özelliklerini görmek seni mutlu ediyordu. Sürekli olarak şu sözler dökülüyordu ağzından:

“Bak, bu tam bizdeki gibi. Bizde de böyledir. Kadınlar böyle giyinirler. Yiyecekler, yüzler, minareler, hatta Hilton Oteli bile tıpkı Türkiye’deki gibi.”

Ve orada, Kahire’de, her yerde olduğundan daha çok Türkiye’yi anımsatan özellikler bulmuştun. Halkın yoksulluğunu gördükçe de: “Seni öfkelendirmiyor mu ha, öfkelendirmiyor mu?” diye sormuştun sürekli olarak.

Kahire’de tesadüfen tanıştığımız Çek, sokak satıcılarının sattıkları Doğu’ya özgü tatlıları gördüğünde gözlerinin nasıl parladığını fark edince, korku içinde feryat etmiş: “Buralardan alınmaz böyle şeyler!” demişti. “Yiyecek maddeleri sadece dükkânlardan alınır. Bu tezgâhlarda baklava ile beraber öyle çok bulaşıcı mikrop satılıyor ki aklınız almaz. Tüberküloz basilleri, her çeşit trahom, daha neler neler... Üç yıldır buradayım. Bu işporta tezgâhlarının korkunç bir şekilde mikrop saçtığını iyi biliyorum.”

Sonra bizi bildiği bir tatlıcı dükkânına götürdü. Çocukluğundan bildiğin çeşit çeşit tatların sergilendiği cam vitrinin önünde durdun bir süre. Sonra şöyle dedin:

“Verusya, tut beni. Burada ne varsa hepsini satın alabilirim şimdi. Öyle lezzetliler ki! Hepsi Türkiye’deki gibi. Şu baklavaya bak, şerbeti nasıl da sızmış. Ah, bence hiç bu kadar güzel şeyler yememişsindir. İnan, ağzımın suyu aktı. Komik olduğunu biliyorum, ama elimden başka bir şey gelmiyor. Doğu’nun tüm bu hazinesini silip süpürmek arzusuyla yanıyorum.”

Çek, güçlükle bir masaya oturttu seni. Tezgâhın önünden ayrılırsa istediklerini vermeyeceklerinden korkan bir çocuk gibiydin. Neyse ki Çek dostumuz düzeni sağlamayı biliyordu. Çeşit çeşit hamur tatlılarıyla dolu koca bir tabağı masaya getirtti.

“Canınızın çektiklerini yiyin. Kalanları geri veririz. Yediklerimizin parasını sonra ödeyeceğim.”

“Neden sonra?” dedin yalvarırcasına. “Ben şimdi hepsini öderim,” deyip kasaya koştun.

“İşte şölen diye buna denir,” diye bağırdın masaya tekrar otururken. “Bu tatlı işinden anlıyorum, ama içmekten anlamıyorum. Sarhoş olamıyorum. Ah, ne yazık, Ekber babam benim, babasının neler yediğinden haberi yok! Bakû’de, Kirovobad’da doğru düzgün baklava yapamadıklarını söylüyorum ona. Kalın yapıyorlar. İnsanın ağzında dağılmıyor, şeker deniz kumu gibi gıcırdıyor. Bak burada, öyle değil. Bizdeki gibi, ağızda eriyor,” diyordun ağzına attığın her lokmanın arasında. “Yok, böyle olmaz, bir kerecik olsun gerçek Türk baklavası yedirmeli ona! Azerbaycanlıların baklavanın tarifini bizden aldıklarını biliyorsunuz değil mi? Ne de olsa, Türkler çok daha önce başlamışlardı baklava yapmaya.”

“Tıpkı radyoyu, elektriği, buhar makinesini aldıkları gibi mi?” diye takıldım sana.

“Hayır, onları değil ama baklavayı aldılar! Bırakın bir şeyi de biz başkalarından önce bulmuş olalım!

Kahire’den ayrılmadan önce tekrar uğradın aynı tatlıcıya. Uzun yola dayanacak şekilde baklava paket etmelerini istedin. şerbetinin dışarı sızmaması ve baklavaların ezilmemesi için özel tedbirler alarak kutuya yerleştirdiler tatlıyı. Küçücük bir delikten uçup gidebilecek bir mücevher

tozu gibi paketlediler. Kutuyu renkli fiyongundan tutup kaldırdın. Tatlıcıyla vedalaşırken, bu leziz şeyleri Moskova'da yaşayan ve hayatı boyunca gerçek baklava yememiş Müslüman bir dostuna hediye olarak götüreceğini törensel bir tavırla açıkladın.

Uçakta kutuyu kucağında tutuyor ve rafyanın fiyongunu çözüp bağlıyordun.

“Ver de yukarıya koyayım,” dedim.

“Gerekmez, bana bir zararı yok,” dedin.

Nil'in üzerinden uçuyorduk. Çocukluğumuzun “mavi” Nil'i, koyu sarı bir renkte görünüyordu yukarıdan. Gözlerimi ayırmaksızın bakıyordum pencereden. Bir süre sonra sana döndüm. Fiyongu çözmüş, kutunun içindeki kâğıdı hışırdatıyordun.

“Ne yapıyorsun?” diye sordum hayretle.

“Aktı mı? diye bir bakayım dedim.”

Kutuya bir göz attım ve bir dilim baklava yeri boştu.

“Kutuyu Ekber'e hediye götürüyorsun ama...”

“Daha çok var. 10 parça. Kocaman dilimler, biftek gibi. Hepsini birden yiyecek hali yok. Eh, uzun süre durmaz da. Kurur, lezzetini kaybeder, Kirovobad baklavasından beter olur.”

Kutuyu tekrar bağladım. Biraz sakinleşir gibi olmuştun.

“Uyumuyor musun?” diye birkaç kez sordun bana.

Bir ara dalmışım. Gözlerimi açtığımda ne göreyim? Ağzın dolu, avurtların şişmişti. Kutuyu doğru düzgün açmaya bile sabrın yetmemiş, paketi paralamıştın. Selefon kâğıtları yırtılmış, baklavanın yarısından daha azı kalmıştı.

“Ne yaptın, Nâzım?” dedim sitemle. “Neredeyse hepsini bitirmişsin!”

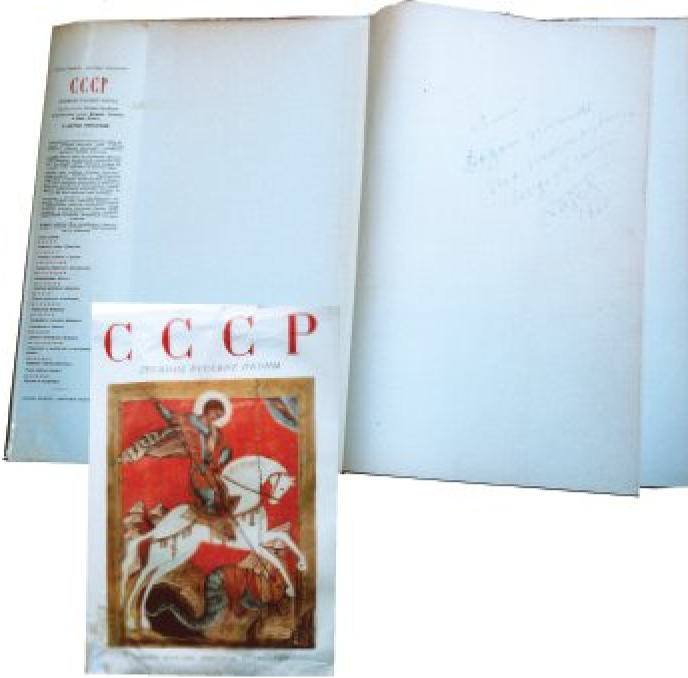
"İstemeden oldu, kendimi tutamadım. Biraz kaldı, ama şimdi onu da yemek gerek. Bu kadar vermek ayıp olur. Daha cümlenin sonunu getirmeden kalan baklavaları birbiri ardına attın ağzına.

"Tanrım! Şimdi Ekber'e ne diyeceksin? Ne kadar üzülecek."

"Neden üzülecekmiş? Ona baklava getirdiğimi bilmiyor ki!"

Şeremetyevo havaalanında uçaktan inip de Babayev'i gördüğümüzde kucakladın onu ve hemen şöyle dedin:

"Oy, Babayev, oy paşam benim. Baban size baklava getiriyordu. Kahire'den gerçek baklava! Ama yolda, kendini tutamayıp hepsini yedi."

Anlamıştım, bugün temizlik yapmaya başladığımda bir şey olacağını duyumsamıştım. Senin "selamlarını" ajan sezgisiyle hissediyorum. Meğerse sırların varmış, hem de sehpa büyüklüğündeki bu kitap kadar kocaman sırların! Bravo, teşekkürler, Nâzım! Az bulunur, mükemmel bir kitap. Herhalde şimdi evimizdeki en güzel kitap. Senin kendi yazdıklarını saymıyoruz tabii. UNESCO yayını "Eski Rus İkonaları." Nereden bulmuştun acaba bunu? Ama en güzeli içine senin yazdığın not: "45inci doğum gününde Vera Vladimirovna'ya sevgiyle. Nâzım 1960."

Demek ki dört yıl önce onu getirip divanın altına sakladın ve bir şey söylemedin! Senin şakalarından korkmam, aklımı yitirmem gerek, ama ben mutlu oluyorum. Sanki senin elinden almışım kitabı gibi hiç şaşırmıyorum. Şimdi kaç yaşımdayım biliyor musun? Otuz ikiyi geçtim biraz... Kırk beşe daha epey var... belki de ellerimiz kavuşur o zamana dek...

Yap bakalım şakalarını, yeter ki unutma. İki kişi seni geçenlerde "Beloruskaya" metrosunda gördüğünü söyledi bana. Yok, inanmadım. Toprağın altından niye çıkacaksın ki... Ama o istasyonda inmiyorum.

Fransa'ya birlikte ilk gidişimiz beş yıl önce, bahardaydı. Beni Paris'e nasıl hazırladığını anımsa. Stockholm'den açık bej rengi güderi bir ceket, kahverengi bir etek ve gene kahverengi ayakkabı ve çanta getirmiştin. Hepsi de "Paris'te sevdikleri gibi," uyumluydu.

Havaalanında Abidin karşıladı bizi. Tepkisini hemen almak istedin:

"E, nasıl buldun Vera'yı?" Ardından gururla ekledin: "Giysilerini ben seçtim!"

"Harika! Zevkin mükemmel. Üstündekiler bu kadar yeni olmasaydı, Vera tam bir Fransız gibi görünürdü. Halledilebilecek bir mesele. Ben ona yardım ederim."

Eski, küçük ve darmadağınık arabasına güçlükle bindik. Uzun bacaklarını zorlukla sokabildin arabaya. Oturduğunda dizlerin başının hizasına çıkmıştı. Bu halde hareket ettik. Arabayı Abidin'in karısı Güzin kullanıyordu. Ama sağa sola dönmek gerektiğinde direksiyonu döndürmeye gücü yetmediğinden Abidin'den yardım rica ediyordu. İkisi var güçleriyle direksiyona asılıyorlar, araba gönülsüzce istedikleri yöne dönüyordu. Bu halleri hoşuna gitmiş, neşelenmiştin.

"D'Albe" adlı küçük otele böyle vardık. Otelimiz Saint Michel Bulvarı'na oldukça yakındı. Bu oteli Abidin iki nedenden ötürü seçmişti. Birincisi evlerine çok yakındı. İkincisi de, Abidin Paris'te yaşayan bir insanın, istediği her an Sen Nehri'ni camından görebilmesi gerektiğine inanıyordu ve odamızın banyo camından iyice sarkıp baktığımızda Sen Nehri'ni ve Notre Dame Kilisesi'ni görebiliyorduk.

Abidin “Paris’te vakit kaybetmeye gelmez. Hadi çıkıp gezelim,” dediğinde eşyalarımızı otele ancak bırakmıştık.

Şehirde iki üç saat gezdik. Hayran olmamıza yetti bu süre. Sürekli mimiklerimi izliyordun. Paris’i beğenip beğenmediğimi anlamaya çalışıyor, Notre Dame’ın, Elysee’nin, Place de l’Etoile, Montmarte, Bulon Ormanı ve Louvre’un bende bıraktığı etkiyi görmek istiyordun. Geziyi tamamlayıp “grand” otelimizin önünde arabadan indiğimizde Abidin kendinden gayet memnun baktı bana ve:

“Hah, şimdi tam Parisli oldun,” dedi.

Yüzünün ifadesinden bana bir şey olduğunu anladım. Üstüme şöyle bir baktığımda açık renk ceketimin kirlendiğini sadece kollarında, dirsek kıvrımlarında kendi renginde izler kaldığını gördüm.

Odada süet ceketi kurum lekelerinden arındırmak için uğraşırken homurdanmış ve Abidin’in gereksiz züppeliğinin ceketi değil benim imajımı bozduğunu söylemiştin...

“Kirli, özensiz giysiler sana yakışmıyor. Sen başka bir ülkenin, kültürün temsilcisisin. Yaşamda başkasının rolünü oynamaya gerek yok! Aslında rol yapmaya gerek yok. İnsan kendisi olmalı...”

Bir keresinde Abidin’e şöyle dedin:

“Vera’nın resmini yap benim için.”

Oysa o portre çizmiyordu. Ama sen istemiştin. Paris’ten ayrılırken Abidin havaalanına bir paket getirdi ve: “Al bakalım. Vera’nın üç portresi,” dedi.

Moskova’da açtın paketi. Abidin espri yapmıştı. Paketten çıkan tablo üçleme şeklindeydi. Deniz manzaralarıydı bunlar. Dingin dalgaların ortasında mavi, yeşil ve kahverengi imgelenmiş üç ada vardı. Bir ressamın, kişinin karakterini renkler ile vermesinden müthiş etkilenmiştin.

“Gerçekten de böyle Vera!” dedin ve “portreyi” duvarın ortasına astın.

Madam Lecompte'u anımsıyor musun Nâzım? Büyülemişti seni: iki yüz erkek kadar akıllı, profesör kadar eğitimli, Brigitte Bardot kadar çağdaş, Rockefeller kadar aktif ve Paris kadar büyüleyici.

"Milyonere benzer bir yanım var mı benim?! Hayatım boyunca kadırgalarda köle gibi çalıştım çünkü! Savaştan önce Paris'in Christian Dior'uydum. Şimdi 73 yaşımdayım. Bir yığın işin üstesinden geliyorum. Sizse Vera 28 yaşındasınız ve araba kullanmayı bilmiyorsunuz?! Olabilecek bir şey değil bu!"

Ehliyetimi ona borçluyum. Ama önemli değil. Altı ay sonra onun Mersedes'inde Paris yakınlarındaki Chartres'e giderek "nakavt" ettim onu. Nasıl da ateş topu gibi araba kullanıyordu anımsıyor musun, Nâzım? Sağından solundan geçen tüm şoförlere yetişir, camdan bağırdığı yetmiyormuş gibi bir de direksiyonu bırakıp yumruğunu sallardı onlara. Her birinin "aptal" olduğunu yüzüne vururdu. Gerçek Fransız karakteri vardı onda!

Madam Lecompte Rus kadın ressam Gonçarova'nın seninle tanışmak istediğini söylediğinde kulak asmadım. Rusya'dan gelmiş o kadar çok döküntüyle tanışmıştık ki... Ama sonra onun Dyagilev[125] ile çalışmış olduğunu öğrendiğimde irkildim. Gonçarova... Gonçarova... yüzyılın başları... "Karo Valesi."[126] Mümkün değil! Bunlar çok zaman önceydi. Bizim zamanımızdaki sanat derslerimizde göçmen sanatçılar görmezlikten gelinirdi. Neydi isimleri bir hatırlayabilsem: Benua, Dobujinski, Nikolay Rerih, Sapunov, Natalya Gonçarova[127]... Acaba adı Natalya mı? Madam Lecompte soyadıyla bahsetti, adını söylemedi ki...

Ertesi gün kendimi Sorbonne'un kütüphanesine attım. Kısa bir süre önce ajansım için üniversite hakkında bir makale yazdığımdan orada tanıdığım birkaç kişi vardı.

Kısa bir araştırmadan sonra Rus bezeme sanatıyla ilgili yüzyılın başında ve daha sonraki dönemlerde Berlin ve Paris'te basılmış pek çok kitap önüme yığılmıştı. Seninle tanışmak isteyen kişinin, "Altın Horoz", "Çar Saltan" ve "Simurg Kuşu"nu Dyagilev ile beraber yaratan Natalya Gonçarova'nın kendisi olduğunu anlamam kısa sürdü... Üstelik "Simurg Kuşu"nu kısa bir

süre önce Moskova'ya turneye gelen İngiliz Kraliyet Balesi'nden izlemiştik... Sen beğendiğini, "Ne şiirsellik! Gözlerimiz bayram etti!" diyerek anlatmıştın. Dekorlar Gonçarova'nındı. Ne harika bir durum!

Anladığımıza göre, daha 1915 yılında Dyagilev'in "Rus Mevsimleri" çalışmasından etkilenmiş ve o tarihten sonra Paris' te yaşamaya başlamıştı Gonçarova. Gene yüzyıl başlarının tanınmış ressamlarından olan kocası Larionov, resim sanatında ışıncılık kuramının öncüsüydü... Heyecan verici başka bir olay da Puşkin'in karısı Natalya Nikolayevna Gonçarova ile uzaktan akraba oluşuydu. Birkaç kez evlerine konuk olmuştu. İnanılmaz bir şeydi bu! Bir an önce tanışmak için sabırsızlanıyorduk!

Madam Lecompte küçük bir restorana götürdü bizi. Restoranın sakin ortamında Natalya Gonçarova ve kocası Mihail Larionov ile tanıştık. Seksenli yaşlarındaydılar ikisi de. Konu Doğu kültüründen açıldı. Natalya Gonçarova çocukluğundan beri tam bir Doğu meraklısıymış, meğerse. Senin şiirlerinle de bu vesileyle tanışmış ve hayran olmuş. Parisliler senin hapisten kurtulman için dayanışma başlattıklarında yazgın ilgisini çekmiş ve senin için üzülmüş.

Tüm bu dinlediklerin seni çok duygulandırdı. Sen de içten sözlerle onun baleye katkılarını övdün. Yaşamının son yıllarında görme yetisini iyice kaybettiği için parlak renkler kullanan ressam annenden bahsettin...

"Tüm yaşamım boyunca hep cıvıl cıvıl renklerin ahengini sevdim. Ama son yıllarda başka renklere gidiyor ellerim," dedi Gonçarova.

Puşkin'den konuşmak istiyordum onunla. Ama nasıl başlayacağımı bilemiyordum, bir türlü. Bir süre sonra Natalya Gonçarova kendisi açtı konuyu. Gençlik yıllarını, "Rus köylü yaşamı ressamı" olarak ruhunun geliştiği kırlarda geçirdiği günleri, ağaçları, gölleri anımsadı önce. Anlattıkça laf lafı açtı... Tsvetayeva'nın Natalya Puşkin'e, akrabasına, karşı düşmanca tavrını affedemediğini söyledi.

"'Puşkin cansız bir cisim olarak Gonçarova'yı seviyordu,' diyen bir yargıyı duymak kolay mıydı sanıyorsunuz?" dedi.

Bu tanışmanın ardından kısmen boş atölyelerinde ziyarete gittiğimiz seferlerin birinde Tsvetayeva'nın bir kitabını aldı eline. Arasına kâğıt koyduğu sayfayı açtı ve tekrar kırgın bir sesle anlatmaya başladı:

"Gerçekten de Tsvetayeva Puşkin'le derde düşmüş. Okuyun bakın: '... Nataşa Rostova – Siz buraya gelmediniz mi? Balo prensesim benim! Neden sanki sonra herhangi bir zamanda Puşkin'le karşılaşmadınız? Adaşsınız da! Edebiyat tarihçileri abartmak zorunda kalmazdı bari... Düşünsenize," diyerek güldü Natalya Gonçarova. "Tsvetayeva'nın Puşkin'e yaklaşımı tam devrimci gibi!"

Atölyelerinde lambalar o kadar solgun ışık veriyordu ki etraftaki çalışmalar zorlukla seçiliyordu. Oysa hepsine iyice bakmak istiyorduk. Pek çok sahnelenmemiş oyunlara ait eskizler, detayların iri betimlendiği tuhaf natürmortlar... hayali manzaraları tam olarak göremiyorduk.

O gün renkli güller ve unutmabeni çiçekleri ile bezeli siyah Rus şalı vardı omuzlarımda. Resimlerin kimisinde benimkine çok benzeyen şallar çekti dikkatimizi.

"Şalı ona hediye et," dedin kulağıma usulca. "Ben sana yenisini alırım Moskova'ya dönünce."

Ayrılmak üzere vedalaştığımızda şalı Natalya Gonçarova'nın omuzlarına koydum. Bu beklenmedik durum karşısında ne diyeceğini bilemedi. Şaşkınlıktan dili tutuldu neredeyse.

Ertesi gün Madam Lecompte, Gonçarova'dan koca bir paket getirdi bize. İçinde Natalya Gonçarova'nın birkaç tablosu ve 1922 Paris baskısı Simurg Kuşu kitapçığı vardı.

Altı ay sonra tekrar Paris'e gittiğimizde Natalya Gonçarova yaşamıyordu artık. Cenazesinde bulunanlar, Natalya'nın tabutta, pembe güller ve unutmabeni çiçekleri desenli siyah Rus şalı ile yattığını anlattılar bize...

Ya Aragonlar, onları anımsıyor musun? Gonçarova ve kocası ile tanıştığımız günün ertesinde gitmiştik onlara. Ne dersen de, Paris'teki en güzel ev onlarınkiydi.

XV. yüzyıla özgü, son derece sade ama bakmaya doyulmayan bir ön cephesi vardı evin. Saray basamaklarını andıran mermer merdiven Louvre tarzı pencereler ve katlar arasında altın yaldızlı çerçeveli eski zaman boy aynaları... Ve sonra birdenbire insanın karşısına çıkan erguvan rengi kadife yollukla kaplı siyah dar bir merdiven. Etkileyici, Vatikan tarzı bir dekor. Sanki yüce kişilerin mekânına giriliyormuş etkisi bırakıyor insanda. O-yyy... İnsan psikolojinin temel yasaları iyi biliniyor burada. Kapı açıldığında, iç içe engin genişliğe sahip çok iyi aydınlatılmış odalar gözlerinizin önüne seriliyor.

“Madam Elsa sizi koltuğunda karşılayacak, çünkü ayakta durması tehlikeli,” dedi dudağının ucuyla bizi karşılayan hizmetçi kız.

Biliyorduk bunu. Parisli sevgili dostumuz besteci Philipe Gérard söylemişti. “Kötü bir hastalık nedeniyle bacaklarını kesmek istiyorlar,” demiş ve Elsa’nın huysuzluklarından bahsetmişti biraz. Dediğine göre, son zamanlarda Aragon’un adının geçtiği her yerde kendi adının da anılmasını istiyormuş. Philipe geçenlerde Elsa’dan yergi ve suçlama dolu bir mektup almış. Nedeni de pazar günleri yaptığı televizyon programlarından birinde, Aragon’un bestelenen şiirlerini anlatırken Elsa’dan bahsetmemiş olmasıymış. Biraz şaşkın, biraz kırgındı. “Bestelerin Elsa ile ne ilgisi var?” demişti.

Elsa Triolet’nin içten sesi duyuldu: “Vera! Nâzım!” diye seslendi bize.

Yaşlı, zarif ve anında bir şeyleri alaya alacak haliyle oturuyordu. Hoppaca uzatmıştı ince bacaklarını... Uzun, kır saçları başının etrafında çember yapılmış ve ağın içine toplanmıştı. Direniş günlerinin saç modeliydi bu. Siyah giysisi fazlaca hışırdıyor, elbisenin yakasından, kol bağlarından ametist taşları dizili iri altın zincirler sarkıyordu. (İlk kocası kuyumcuydu galiba.) Karşılaşmamızın neredeyse ilk dakikasında kocaman pırlanta taşlı elini bana uzattı ve şöyle dedi:

“Beğendiniz mi? Muazzam bir taş öyle değil mi? Lili’nin hediyesi. Yanılmıyorsam, Moskova’da kız kardeşimle dostluk kurdunuz değil mi?”

Daha ben bu sorusuna yanıt vermeye fırsat bulamadan o devam etti:

“Volodya, anlıyorsunuz tabii Mayakovski’den bahsediyorum, bana ince ithaflarda bulunduğu şiir kitapları hediye etmeyi severdi. Bu arada yeri gelmişken söyleyeyim, kız kardeşime hediye etmeye başlamadan çok önce bana hediyeler veriyordu.”

“Bu da ne şimdi? Edebiyat tarihi kıskançlığı mı?” diye geçti aklımdan.

“Görmek ister misiniz?”

Koltuğunun arkasındaki raftan birtakım kitaplar indirmeye başladık. Ürkekçe elliyordum ciltleri.

“Ne korkuyorsunuz? İndirin hepsini. Seçilmiş Yazılar kitabını da. Hepsini Volodyacığım imzaladı bana.”

Gene de özenle aldık kitapları. Kimi yumuşacık sözleri, kimi komik, kimi dokunaklı ithafları okudum sana. Çoğu kurşunkalemle yazılmış ve neredeyse silinmişti. Okudukça hepimiz heyecanlandık. Eve canlılık geldi...

Sonra koşarak Aragon girdi içeri. Söğüt dalı gibi esnekti. Picasso’nun sayısız resminde ölümsüzleştirdiği saçları erken ağarmış delikanlı profiline benziyordu. Üç saat bahçe kazdığı şehir dışındaki evlerinden, değirmenden geliyordu. Yaşlılığa karşı giriştiği günlük mücadele şekliydi bu. O kadar acıkmıştı ki Mayakovski’nin kitaplarını ite kaka soktu rafa ve hepimizi yemek masasına itti. XV. yüzyıl tarzı döşenmiş aşağıdaki salona inerken Elsa’nın aslında yürüyebildiğini gördük. Salondaki meşe ağacından uzun masa, zamanın etkisiyle kararmıştı. Üstüne Rus örtüsü serilmiş ve mantar, havyar, Rus yemişleri konmuştu. Her şey eski Rus alışkanlıklarına uygundu.

Aragon Moskova ile ilgili haberler almak istiyordu. Ülkemizin kültür yaşamındaki gelişmeler yakından ilgilendiriyordu onu. Moskova’da gerçek bir lirizm patlaması yaşanmasından dolayı çok mutluydu. Tvardovski’den ve onun yönetiminde çıkan Noviy Mir dergisinden bahsetti uzunca bir süre. Derginin düzyazı ve bilgilendirme açısından oldukça başarılı olduğunu söyledi. Ancak, şiir bölümünü yetersiz bulmuştu.

Sen de çoktandır dostun olan Tvardovski ile olan anılarını anlattın. Beraber gittiğiniz İtalya ve Floransa'da yaşadıklarınızı ve onun henüz yayımlanmamış yeni yapıtlarından söz ettin.

"Evet, Moskova'da insanların uzunca bir süredir özlemini çektiği harikulade bir ortam var şimdi. Buraya gelmeden önce Manej'de çok ilginç bir sergiye gittik. Moskovalı ressamların son otuz yıllık çalışmalarından düzenlenmişti. Falk, Tışler, Petrov–Vodkin... Hepsinin eserleri oradaydı. Çok şükür hepsi de çok yetenekli. Unutulmuş ne kadar çok isim su yüzüne çıkmıştı bilseniz! Demokratik yaşam ne kadar güzel bir şey! XX. Kongre meyvelerini vermeye başladı. Kardeşim, senin acilen Moskova'ya gelmen gerek. Baharın gelmesiyle canlanmış ırmak gibi coşkun bir yaşam var şimdi orada."

Elsa sohbete katılmadan homurdanıyor, arada hoşnutsuzluğunu belli edecek yorumlarda bulunuyordu. Ona göre, tüm yetenekler çoktan yok edilmişti ve kalanların iyi bir şeyler yapmasını beklemek boşunaydı. Sanat ancak Paris'te yeni bir boyut kazanabilirdi. Hiçbirimizin bilmediği bir dolu ismi sıralamış, sen tartışmaya girmemek için kendini güçlükle tutmuştun. Duyduğu her isimle Aragon'un yüzü daha da asılmıştı.

Anımsarsan bu buluşmadan bir süre sonra Erenburg, Pablo, Aragon ve bizi Moskova yakınlarındaki kır evine davet etmişti. Başlangıçta ortam oldukça sakindi. Pablo, Paris'ten yeni aldığı pantolonunu gururla gösterip duruyordu. Yemeğe oturduğumuzda birkaç köpek keyifle nöbet tutmaya başlamıştı masanın başında. Sonra nasıl olduysa Elsa ile Neruda ateşli bir tartışmaya tutuştular. Fransa'da gelişen yeni akım şiirlerle ilgili bir şeyler konuşuyorlardı. Gürültülerinden köpekler bile kaçışıp bir yerlere gizlenmişlerdi. Pablo bağırıp çağırıyor, elini kolunu sallayarak ateşli bir söylev çekiyordu. Çok kolay olmasa da sonunda sakinleştirdik onları. Yemeğimizi tamamladık. Masadan kalktığımızda beğeniyle pantolonuna bir göz atan Pablo, gördüğü manzara karşısında konuşma yeteneğini kaybetti neredeyse. Erenburg'un ödlek itlerinin parçaladığı kumaş parçaları, püskül püskül dizkapaklarından aşağı sarkıyordu.

Pablo kendine geldiğinde: "Bir daha Moskova'ya da, Paris'e de adımımı atmayacağım. Şeytan Karı!" diye haykırdı. Öfkeden kendini kaybetmişti.

Aynı gün gece yarısı sana telefon etmiş ve “Bağışla beni Nâzım,” demişti. “Huyum böyle. Damarıma bastılar mı atom bombası gibi patlıyorum. Şiirin böyle uluorta tartışılmasına dayanamıyorum... Hem sen de görmüştün, pantolonum çok güzeldi, haksız mıyım?”

Sonunda Elsa asıl konuşmak istediği konuya geldi ve son zamanlarda onu asıl heyecanlandıran olayın Aragon ve Elsa Triolet’nin toplu yapıtları olduğunu söyledi.

“Böylesi ne Fransa’da ne de başka bir yerde görülmedi şimdiye dek!”

Neden bahsettiğini anlamadığımızı görerek açıkladı: “Aragon’ la kendimize kitaplardan bir anıt yapmaya karar verdik. Tam otuz üç cilt! Aragon’un ve benim yapıtlarım karışık olacak. İki cilt Aragon’unkiler, sonra benimki, üç cilt gene Aragon’un, iki cilt benim ve böyle tamamlanacak! Anlıyorsunuz değil mi, aşk yaşamdan siliniyor. Ruhlarını kaybedip canavarlaşan insanlara gerçek ve yüce bir aşkın örneğini göstermek istiyoruz. Tanrı’ya şükürler olsun ki biz onu yaşamımızın sonuna dek ışıltılıyla ve yükseklerde koruduk. Ölmeye niyetimiz yok daha; ama gelecekte nasıl var olacağımızı şimdiden düşünmemiz gerekiyor. Zaman sonsuz ve biz onun deviniminde soyut varlıklar değiliz, öyle değil mi Nâzım?”

Söz Aragon’un şiirlerine geldi. O günlerde oldukça formda olduğunu ve çok yazdığını öğrendik.

“Bir an önce bitir yemeği Nâzım, uzun bir şiir bitirdim yeni. Sana okumak istiyorum,” dedi ve ilk fırsatta da seni çalışma odasına götürdü.

Biz Elsa ile yukarı çıktık yeniden. Mayakovski’ye olan ilgimi anlamıştı. Onunla olan gönül maceralarını anlattı biraz. Sonra yatak odasını göstermeyi önerdi. Duvarları alacalı bulacalı basma ile kaplanmış büyük, çok güzel bir odaydı. Üzerinde duvarla aynı desenli örtünün bulunduğu koca yatağı gösterip şöyle dedi:

“Her sabah dört saat burada, yatakta yazarım.”

Yatağın yanı başında yumuşak gri halının üstünde oldukça büyük, dövme Rus işi bir sandık kapağı açık duruyordu. İçi kırmızı kadife kaplıydı ve

Rusya'nın çeşitli yörelerine özgü çeşit çeşit şallar sarkıyordu dışarı. "Tüm bunlar Simonov'un karısı Larisa'nın hediyesi. Çok şımartıyor beni..."

Sonra banyoyu gösterdi bana. Yeni tamir ettirmişlerdi. Tüm ayrıntıları titizlikle gösterdi. Gri çinili pembe küvet, çengele asılı pembe bornoz, pembe havlular, terlikler ve daha neler neler...

Sen ve Aragon hâlâ ortada görünmüyordunuz. Sıkılmaya başlamıştım. Elsa başkalarının yaptığı Mayakovski ve Çehov çevirilerine ver yansın ediyor, onun katkısı olmadan Paris'te sahnelenen tüm Çehov yorumlarına, Fransız yazarlara, Sovyet yazarlara, Sorbonne'a, yazarların kitaplarını imzaladıkları "Globus" kitapevine sövüp sayıyordu. Moskova'da kitaplarına ödenen telif ücretlerinin az olmasına kızıyor ve daha söylenip homurdanacak pek çok konu buluyordu. Ve sen bir türlü gelmiyordun.

Elsa da durumdan memnun değildi ve: "Bu kadar uzun süre ne yapıyorlar böyle? Herhalde, küçük çocuklar gibi oturmuş Moskova'da olan bitenden konuşuyorlar hâlâ," dedi sitemle.

Sanki Elsa'nın sesini duymuşsunuz gibi çıktınız ortaya. Biraz bozulmuşsun gibi gelmişti bana. Aragon'un gözleri kızarmıştı... Vakit epeyce geç olmuştu. Çabucak vedalaşıp ayrıldık.

"Biliyor musun, dün gece yazdığı şiiri okudu bana. Elsa'ya yazmış. Şiirde Elsa'ya âşık Mecnun[128] yerine koymuş kendini. Yürek parçalayan bir aşk ve kıskançlık öyküsü. Tüm bu yazdığı duyguları dün gece Elsa'ya duyuyormuş, yazarken, anlıyor musun? Şimdi de kıskançlıktan aklını kaçıracak gibiydi! Ve sen gördün onu, Elsa'yı. Şiiri okurken ağladı... Dayanılır şey değil!"

"İşte aşk bu!"

"Ne diyorsun Vera! Tiyatro bu! Onların oynadıkları bir tiyatro! Ölmekten korkuyorlar, korkuyorlar çünkü ölünce unutulacaklarını düşünüyorlar. Bunu anlamayacak kadar saf mısın? Çevrelerinde gürültü kopartacak bir şeyler yapmak istiyorlar! Evet, evet, Elsa sansasyon istiyor. Aragon da onun düşüncelerini oynuyor. Dünya her şeyi görmüştü, ama altmışlık Romeo ve Juliette'yi görmemişti. Zavallı Aragon! Nasıl yardım etmeli ona bilmem ki!

Gerçekten çok büyük bir şair, bu aptalca şeylere hiç gereksinimi yok! Yarın gidip yayınevinde göreyim onu. Evet, her gün uğrayacağım yanına. Bu kadınla çok yalnız, sen de duydun ya, kadının sevdiği kimse yok...”

Kısa bir süre sonra Pablo ile bir araya geldiğinizde ona Aragon’dan ve Elsa’nın projelerinden bahsettin. Pablo seninle aynı kanıdaydı. Birkaç ilginç örnek de o ekledi ve şöyle dedi: “Peki o lüks evin masrafını, onların giderlerini kim karşılıyor biliyor musun? Fransız Komünist Partisi. Hepsi Elsa’nın kaprisleri. ‘Aragon, partinin övüncüdür... Bırakın yapsınlar,’ diyor. Ee, Nâzım, ne yaparsın? Senle ben partilerimizin övüncü değil, sıradan şairleriyiz...”

Acele etmeden usul usul yürüyoruz gece Paris sokaklarında. Taksi bulamıyoruz, ama umurumuzda değil, yürüyoruz, yürüyoruz. Kısa süren bir sessizlikten sonra soruyorsun:

“Yaşamının nasıl olmasını isterdin Verusya? Örneğin, kim olmak isterdin?”

Düşünmeye başlıyorum.

“Şairlerin, tüm klasiklerin yazgıları çok karmaşık... Size, yenilere bakacak olursak, eskilerden daha iyi olduğunu söyleyemeyiz. Pablo’yu Ahmadova’yı, Nezval’i, Aragon’u ele alalım örneğin. Pasternak’ı, seni de katabiliriz... Ben dün beraber olduğumuz yaşlılar gibi, Gonçarova ve Larionov gibi olmak isterdim. Gönül birliği ve huzur içerisinde altmış yıl birlikte yaşamak, karşılıklı yetenekleri geliştirmek isterdim.”

“Sen ne diyorsun Vera? Bahtsız o insanlar, kimsenin umurunda değiller... Hasta ve yalnızlar.”

“Bahtsızlar, ama yalnız değiller. Unutma, ikisi bir aradalar, birlikteler. Yanlış olan, gurbette geçen bir ömrün bedelini şimdi ödüyor olmaları. Ama konumuz bu değil, değil mi?”

“Hayır, Verusya, üzdü beni halleri.”

“Günlük yaşamla ilgileri kalmamış çoktandır... Bence, çoktandır sanata olan aşkları ve Rusya’ya özlemleri dışında başka bir şeyleri yok.”

“Sorbonne’a gidip onlar hakkında bilgi edinmeyi çok iyi akıl ettin. Moskovalı genç aydınların onları bildiklerini sandılar. Oysa gerçek böyle mi? Ah, Vera insanın ülkesinde unutulmaması ne kadar önemlidir bir bilsen, hem de ölüm yakınken...”

Ah Nâzım, ne yapıyorsun?

Aklımı yitirmemi mi istiyorsun? Delirmiş bir eş mi lazım sana? Şimdi senden hediyeler almanın beni sevindireceğini mi sanıyorsun? Hayır. Acı veriyor! Senin yokluğunun ağır ve acımasız bedeli bu. “İki yıl daha yaşayacağım, iki yıl daha. Sonra beni tutma artık!” Kandırdın beni Nâzım. Korkutma beni böyle. Eski şapkaların durduğu kutuda en sevdiğim Fransız parfümü ve bir not buldum: “Verusyam benim, sana otuz dört yaş hediyesi. Kocan.” Otuz yedi ve kırk yaş hediyelerimi buldum... Görüyor musun? Daha bulmadıklarım var. Bütün evi ortalığa dökmeye acelem yok. Henüz tüm çekmeceler açılmadı, tüm kitapların arasına bakılmadı, tüm dosyalar çözülmedi. Daha bulacak pek çok sürprizim olduğunu biliyorum. Bazen kokuyu ya da saç tokasını sanki dün oralara koymuşsun gibi geliyor bana. Bu çok ağır bir yük. Nâzım Hikmet ölümsüzlüğe inanırdı, benim Nâzım’ım ise unutulmaktan korkardı... Senden hediyeler almak bana acı veriyor Nâzım, acı anlıyor musun, korkunç bir şey bu ve bir o kadar da güzel ve tatlı! Sık sık bana “sevincim benim” derdin. Şimdi ben diyorum ki kaygılanma, her şey yolunda sevincim benim.

Paris’te sıkça gittiğimiz küçük kafelerden biri de “La Bucherie”ydi. Notre Dame’nin yakınında çok merkezi bir yerdeydi. Yukarı katında aktör Mitchell Marco kalıyordu. Sartre, Simone de Beauvoir, Lurçat’ın kadın ahbapları sık sık uğrarlardı buraya. Sahibi Elizabette, küçük yaşta Rusya’dan gelmiş harika bir kadındı. Kafenin orta yerinde üstünde elmalı çöreklerin durduğu, etrafında tembel Sibirya kedilerinin dolaştığı kocaman bir Rus sobası duruyordu. Bir keresinde sanki yılbaşını kutluyormuş gibi yapmış, koca bir çuvaldan hediyeler çekmiştik.

Romanya’ya giderken kendimizi Kiev havaalanında buluşumuzu anımsıyor musun? Dostumuz Yuri Zavadski her zamanki şık haliyle uçaktan inmiş, elinde taşıdığı tuhaf filedeki pideleri yolda yemesi için Vasena’nın hazırladığını söylemişti. Vasena’yı hem seviyor hem de korkuyordu ondan. Bize de ikram etti. Yedik, lezzetliymiş...

Geçenlerde Zavadski çağırdı beni. Yanında kaldığım sürece, Vera Maretskaya ve Galina Ulanova belli aralıklarla telefon ettiler. Maretskaya aradığında, telefonu açan Zavadski'ye orada olmamın ne kadar iyi olduğunu söyleyip sonra beni istiyor ve bana da: "Otur, otur, adam yalnızlık çekiyor," diyordu. Ulanova ise Zavadski ile konuşmakla yetiniyor ve her on beş dakikada bir hâlâ orada olup olmadığımı öğrenmek için telefon ediyordu.

Sonunda kalkma vaktim geldi. Zavadski biraz daha oturmam için ısrar etti.

"Nereye ayaklandınız böyle? Sovyetler Birliği halk sanatçısının ziyaretine geldiniz, daha durun bakalım konuşacaklarımız var..."

Güldürdü beni bu dediği. Neden dersen, halk sanatçısı bunları söylerken ayakta durmakta zorlanıyor, zayıflıktan dizleri titriyordu.

Çoğunlukla senden konuştuk. Seninle ilgili bu kadar çok şeyi, tüm ayrıntılarıyla belleğime kazımış olmam şaşırttı Zavadski'yi. Bunu nasıl yapabildiğimi sordu. Şakayla yanıtladım onu ve tüm suçun gençliğimde olduğunu söyledim. Öyle ya, bilim insanlarına göre, bireyin entelektüel zekâsının en üst düzeyde olduğu dönem 23 ile 30 yaş arasıydı. Ve ben 23 ile 31 yaş arası dönemimi, kaderin cilvesiyle seninle geçirmiştim.

Yurtdışında olduğumuz zamanlarda gecelerimizi sinemalarda geçirdiğimiz olurdu. İnsanların nasıl eğlendiklerini, neşelendikleri izlemekten çok hoşlanırdın. Sinemaya gitmek senin için bir zevkti. Ustasından caz dinlemeyi severdin. Yeni olan her şeye ilgin vardı. Her şeyi görmek konusundaki açlığını bastırmak asla mümkün değildi.

Bizdeki gazetelerde tviste karşı kampanya başladığı, bu dansın rezillik ve zevksizlikten başka bir şey olmadığının yazılıp çizildiği günlerden birinde: "Bu kadar sövdüklerine göre gidip görmeli," dedin bana. Ve arabaya atladığımız gibi bir işçi kulübüne gittik. İçeride iğne atsan yere düşmezdi, ama sen kendini çok iyi hissetmiştin. Sırtını duvara yaslayıp keyifle gençleri izlemiştin.

"Baksana şunlara, aferin, ne kadar güzel dans ediyorlar. Ama şu zavallıcıklar ritim tutturamadılar bir türlü. Gördün mü tvist de diğer danslar

gibi, beceri istiyor, öyle sallanmakla olmuyor.”

Bir yolculuğumuzda bir gece kaldığımız Paris’te görmek istedin tvist yapanları. “Hadi uyumayalım, bir yerlere gidip Fransız gençliğinin nasıl eğlendiğine bakalım. Sabaha karşı yatıp biraz uyusak yeter,” dedin.

Sorbonne’dan gençlerin takıldığı bir öğrenci kafesi bulduk. Neşeyle izledin onları. Moskova’ya döndüğümüzde genç dostlarımızı çağırdın bize ve sonra: “Vera Paris’te nasıl tvist yaptıklarını göstersene,” dedin.

Gücüm tükendi... Oysa asıl zorluk daha yaşanmadı, yeni başlıyor... Yazgını bir kez daha kaldırabilmem olanaksız... Bağışla beni. Susuyorum.

Gazete okuma isteği adeta bir tutkuydu sende. Her yeni güne gazetelerle başlardın. Genellikle, aşırı miktardaki postayı içine doldurmaya çalıştıkları zaman posta kutumuzun kapağı sabah yedi buçukta gıcırdamaya başladığında kalkardın. Hapis yılları uyku düzenini bozmuştu. Beş saat uykudan sonra yataktan fırlar ve ilk iş olarak haberlere koşardın. Posta kutusundaki gazete, dergi, mektupları aldığın gibi okumaya başlardın. Öncelik Pravda’nındı. Dikkatle okurdun gazeteyi. Mektuplar için benim kalkmamı beklerdin. Çünkü en düzgün yazılmış el yazısını bile okuyamazdın. Gazeteyi eline aldığında sinirlenir, neden dört veya altı değil de sadece iki gözümüz var diye söylenirdin.

Moskova’da bu gazete bağımlılığın ile baş etmek kolaydı. Gazetelerin hem sabah, hem akşam baskılarına; Moskova gazetelerine, diğer bölge baskılarına, yabancı gazetelere abone olmuştuk. Sadece gazeteler mi, ansiklopediler, broşürler, elkitapları da abone olduğumuz yayınlardı... Ama yurtdışındayken gazete bayilerine bağımlıydın. Bu nedenle, sabahların berbat başlardı. Günün ilk ışıklarıyla kalkar, üstünü giyerdin. Giysilerini tersten giyersen işlerin yolunda gideceğine dair bir inancın vardı. Bu nedenle, mümkün olduğu kadar tersyüz edip giyerdin giysilerini. Haberleri bir an önce okuma uğruna asık suratlı, mutsuz bir halde sokağa atardın kendini. Çok geçmeden dönerdin. Giydiklerini çabucak çıkarıp atar, yeniden yatağa girerdin. Koca gözlüklerini takıp daha mürekkebi kurumamış sayfaları çabuk çabuk çevirir, haberlere hızla göz atardın. Yabancı ülke gazeteleri bizdekilerden daha kalın, çok sayfalıydı. Okuduklarını yere bırakırdın. Bir keresinde senin böyle gören Avni Arbaş

bu halinin resmini çizmişti. Hemen günün önemli haberini bulmak ister ve bunun da mutlaka iyi olması gerektiğini düşünürdün. Her zaman iyi bir haber beklentisi içindeydin.

Kat görevlisinin yüzündeki şaşkınlığı anımsıyorum. Paris' teki ilk sabahımızda odayı temizlemeye gelmişti. Yerdeki gazete yığınına doğal bir afete bakıyormuş gibi gözlerini dikmiş, şöyle demişti sonra: "Madam, kocanızın büyük bir âlim olduğunu anladım. Herhalde bir reklam ajansı patronu."

İlk Paris seyahatimizde, sabah dışarı çıktığımızda birden ortadan kayboldun. Şaşakalmıştım. Ne yapacağıma karar veremeden etrafa bakınmaya başladım. Sonra aşağılarda bir yerde gelip geçenlerin bacaklarının arasında sırtını gördüm. Oraya doğru yürüdüm. Katlanır bez bir sandalyenin üstünde yığılı gazetelere dalmış, bakıyordun. Gazetelerin arkasında taburede yaşlı bir kadın oturuyordu. Renk renk eski iplerden yapılmış yün yumağını andırıyordu kadın. Yuvarlak yüzlü, küt burunluydu. Mavi gözlerinin ışıltısı sönmüştü. Başına taktığı rengi atmış eski çoraba benzeyen şeyin kenarlarından ağarmış saçları tel tel dışarı çıkmıştı. Sokakta olan bitene de, müşteriye karşı da tepkisizdi. Bu şehirde herhangi bir şeyin satılacağına, satılsa da kendisinden alınacağına inancı yok gibiydi. Az ilerisindeki albenili büfelerden dolayı böyle düşünüyordu belli ki. Yağmur çiseliyor, gazeteleri ıslatıyordu. Yaşlı kadın ellerini ateşte ısıtıyormuş gibi gazetelerin üstüne uzatmış, ıslanmalarına engel olmaya çalışıyordu. Elleri üşüdükçe dizlerinin arasına sokup biraz ısıtıyor, sonra tekrar uzatıyordu.

Humanité, Letter Françaises, Monde, Libération ve bir de kadın dergisi aldın yaşlı kadından. Cüzdanını açtığında kocakarının gözlerine canlılık geldi birden. Kaç para tutuğunu sordun ve sonra Rusça: "Allah kahretsin, amma da pahalı," dedin.

O gün geç saatte dönmüştük otele. Yaşlı kadın aynı yerdeydi. Sokak lambasına olabildiğince yaklaşmış, uyukluyordu. Başındaki çorap kaymış, pembe kelliği ortaya çıkmıştı.

"Ne korkunç bir yaşlılık," diyerek durdun. Akşam gazetelerinden alacaklarını seçtin ve bir de uçakta okuduğun eski tarihli İzvestiya gazetesi

aldın. Kocakarının kucağına usulca para bıraktın. Gözünü aralayıp parayı görünce bayram etti kadın.

Böylece birkaç gün sonra, yaşlı kadın bizi uzaktan gördüğünde gülümsemeye başlar olmufltu ve sen bir şey almadan önünden geçip gidersen kendini suçlu hissediyordun. Bu yeni ahbabımız, yaşına rağmen kadınca bir önseziyle senin zayıf noktanı keşfetmişti. Hatta bir keresinde sana Paris manzaralı kartlar gösterdi ve sen de satın aldın. Ondan sonra her önünden geçişimizde, eline aldığı bir deste kartı başının üstünde sallayıp kırıtarak ince sesiyle: “Mösyö, mösyö,” diye bağırmaya başladı. Sen bu çağrıya kayıtsız kalamıyor, Frankları sökülüyordun. Sadece Paris mi; Marsilya, Venedik, Londra, Tokyo, Leningrad, Şikago manzaralı kartlar, araba, köpek resimleri ve daha neler neler sattı sana kocakarı. İki hafta sonra yağmurlu bir günde yaşlı kadının yeni bir şemsiye ile oturduğunu gördük.

Ve 12 Nisan! Yuri Gagarin’in uzaya uçuş haberi. Herkes çılgına dönmüştü! Bu alışık olmadıkları ismin doğru söylenişini öğrenmek için otel çalışanlarının biri gidip diğeri geliyordu yanımıza. Her taraftan “Yuri Gagarin! Yuri Gagarin!” adı yükseliyordu. Hemen kocakarıya koştuk ve yeni gelişmeleri öğrenmek ve mümkün olduğunca çok fotoğraf görmek için tüm gazeteleri satın aldık. Uzaya ilk çıkan insanı böyle öğrendik. Böyle zor bir işin üstesinden gelen kişinin komünist olmasından dolayı gurur duydun. Biz, Moskovalılar kahraman gibi duyumsuyorduk kendimizi. Hiçbir şeye şaşırmaz diye düşündüğümüz Paris, bu haberle çalkalanıyordu... Tüm gün Humanité’de yayımlanacak Yuri Gagarin’e adadığın şiirinle uğraştın. Akşamın geç saatinde gazetedeydik. Yazı kurulunun tüm üyeleri şiiri baskıya yetiştirebilmek için, elbirliğiyle şiiri Türkçeden Fransızcaya çevirmeye uğraştı.

Ertesi sabah yine koşarak gittik yaşlı kadına. Parlak sarı renkte bir masanın başına oturmuştu. Bizi bekler gibi bir hali vardı. Gagarin’in, karısı Valya’nın, kızlarının, annesinin, doğduğu evin fotoğraflarının olduğu tüm Moskova gazetelerini diğerleriyle beraber aldık...

Kırk gün kaldık Paris’te. Döneceğimiz gün sabah erkendi uçağımız. Otelden çıktığımızda her yer yoğun bir sisle kaplıydı. Bizim kocakarı köşesinde oturuyordu. Masasında mum yanıyordu. Henüz gazeteler ortada

olmadığı için neden yanına geldiğimizi anlayamadı. Vedalaşmak istemiştik oysa. Aramızdaki sis yüzünden işitemedi dediklerimizi.

Bir zaman sonra yine gittik Paris'e ve yine aynı yaşlı kadından aldık gazeteleri. Paris'ten bu kez ayrılışımızda tezgâhın üzerinde bir tente vardı ve altında gaz lambası sallanıyordu. O günden sonra birkaç kez daha ziyaret ettik kocakarıyı. Geçen kış havaalanı yolunda son kez gördük ahbabımızı. Bu sefer bir büfede oturuyordu. Duvarları açık mavi boyalıydı. Üstüne iri iri laleler çizilmişti.

"Hayat böyle işte," dedin sen yaşlı kadına.

"C'est la vie..." oldu kocakarının yanıtı.

Bizim yaşlının işleri şimdi nasıl gidiyor, bilmiyorum. "Mösyö"nün kara yas çerçeveli fotoğraflarının basıldığı gazeteleri satarken, her zamanki gibi yapmış ve bakmamıştır bile onlara. Belki hâlâ bekliyordur "mösyö"yü...

İtalyan dostlarımızdan biri, komünist Garritano Moskova'da Unita'nın muhabiri olarak birkaç yıl çalışmıştı. Seninle birlikte ilk kez İtalya'ya gittiğimizde bizi Roma'da Aziz Petrus Meydanı'na götürmüştü. Günlerden pazardı ve öğle saatleriydi. Binlerce insanın, yüzlerce otobüsün beklediği alanda dolaştık biraz. Vatikan binasının ikinci ya da üçüncü katının alana bakan pencerelerinden biri ardına kadar açıktı. Birden pencereden oldukça geniş ve uzun, alev kırmızısı bir kumaş sarkıttılar. Son model mikrofonlar yerleştirdiler. Pazar ayininin başlamak üzere olduğunu anladık böylece.

Az sonra camın önünde Papa XXIII. Giovanni göründü. Araçlarındaki sürücüler aynı anda kornalarına basmaya başladılar ve bir anda alanı kaplayan yüzlerce mekanik siren sesi uzun süre kesilmedi. Papanın görünmesi ile Garritano da dahil, alanı dolduran binlerce insan diz çökmüştü. Sadece sen ve ben ayaktaydık. Önce şaşkınlıkla bize bakan insanlar, hâlâ diz çökmediğimizi görünce nefretlerini saklamaya gerek duymadan bakmışlardı.

"Onun önünde diz çökmeyiz Vera. Aldırma sen, varsın nefret etsinler. Ben komünistim, sen Sovyet kadınısın. İlkelerimize sonuna kadar bağlı kalmalıyız."

Papa oldukça dingin ve yavaş sesle konuşuyordu, ama oldukça uzun sürmüştü. Kuşkusuz, bir şey anlamıyorduk. Bu gösterinin seni sıkması uzun sürmedi ve etrafınla ilgilenmeye başladın.

“Verusya, ne olursa olsun İncil’i okuman gerek. Aydın kişi İncil’i, Kuran’ı bilmeli. Bak sizin Lev Tolstoy’a. Kutsal kitabı orijinalinden okuyabilmek için İbranice öğrenmiş. Orijinalinden! İncil okumak için de Yunanca öğrenmiş.”

Etraftan sesli protestolar yükselmeye başlamıştı bize karşı. Garritano başını yukarı kaldırmış korku içinde bize bakıyor, şakaklarından terler akıyordu. Sen üzüntüyle baktın kalabalığa.

“Buradaki herkesin Tanrı’ya inandığını mı sanıyorsun? Elbette inanmıyorlar. Birçoğu sadece Papa’yı görme merakından burada. Baksana buradakilerin çoğu İtalyan değil. Amerikalılar, Batı Almanyalılar, İsveçler ve kim bilir daha kimler... Turistler yani. Papa onlar için İtalyan egzotizminin örneği. Onlar Gina Lollobrigida’ya ya da Picasso’ya da aynı bu şekilde bakarlardı!.. Papa’nın şimdi ne düşündüğünü öğrenmek ilginç olurdu doğrusu. Gazeteler çok hasta olduğunu yazıyordu, midesi tamamen iflas etmiş, antikomünist, ama ilerici, çağdaş bir papa.

Papa zayıf kollarını öne uzatarak konuşuyor, ağır ağır ilerliyordu. Sen de aralıksız konuşuyordun. Papa’yı izliyor, bir yandan seni dinliyordum, etrafımızdaki insanların bize karşı öfke kustuklarını duyumsuyordum. Ayağının dibindeki diz çökmüş kadın, paltonun eteğine yapışarak hızla çekmişti.

Papa’nın yine de İtalya’nın en akıllı insanlarından biri olduğunu söylemiş, savaştan sonra Vatikan’la Fransa arasındaki ilişkilerin yumuşaması için büyük çaba gösterdiğini, biz komünistlerin Vatikan’dan çok şey öğrenmesi gerektiğini eklemiştin.

Sonunda Papa konuşmasını bitirdi. Onun gitmesiyle biz de aşağılayıcı bakışlar eşliğinde Garritano’nun küçük Fiat’ına doğru ilerlemeye başladık. Garritano diz çöktüğü için biraz utanmış, önümüzden yürüyordu. Dindarlıkla ilgisi olmayan İtalyan geleneklerinden bahsetmeye başladı. Dolaylı yoldan hareketinin açıklamasını yapıyordu: “Bizde pazar ayinlerine

katılmanın, Papa'yı dinlemenin şans getirdiğine inanılır... Kilise nikâhı olmadan evlilik bile gerçek sayılmaz... Tüm komünistler de bu töreni yaparak evlenirler... Bunlar sadece gelenek, başka bir nedeni yok... İdeoloji ile her şeyi değiştirmek kolay değil...

Sen Nâzım kıyamadın ona ve hemen konuyu değiştiriverdin. Garritano belli ki alanda bizim için çok korkmuştu, normale dönmesi biraz sürdü. Arabaya bindiğimizde şehrin eski mahallerinde biraz gezelim istedik. Küçük, dar sokaklar taşıyabileceklerinden daha fazla arabayla doluydu. Garritano yolu kaybetti ve meydana çıkmak isterken trafiği ihlal edince fıçı gibi şişman bir trafik polisini buldu karşısında. Aracı durduran polis Garritano'yu yanına çağırdı. Garritano artık kontrolünü tamamen kaybetmiş, yüzü bembeyaz olmuştu. Tüm sokak korna seslerinden yıkılıyordu. Biz arabanın içinde büzülmüş, olan biteni izliyorduk. Konuşulanları duymuyor, anlamıyorduk, ama el kol hareketlerinden pek de neşeli bir olay yaşanmadığı belliydi. Meydanda trafik tamamen durmuştu. Polis geçişi düzenlemek için bir girişimde bulunmuyor, Garritano'yla tartışmayı sürdürüyordu. Arabalarında bekleyen insanlar sinirle korno çalmaya devam ediyor, kimileri araçlarının kapılarına, kaportalarına vurarak daha çok gürültü çıkartıyordu... Panik içerisinde ceplerini karıştıran Garritano'nun hareketlerinden, şişko polisin evraklarını istediğini anladık. Evrakları inceleyen polisin bir anda yüzü değişti ve Garritano'nun elini sıktı, neredeyse kucaklayacaktı. Sonra düdüğünü öyle bir çaldı ki tüm araçlar, Garritano'ya yol vermek üzere motorlarını çalıştırdı. Biz usulca ayrıldık meydandan. Sen hayretler içerisindeydin.

"Ne oldu kardeşim? Polise ne söyledin? Komünistti herhalde, ha?"

"Hayır, hayır ilgisi yok. Ehliyetime baktı, adımı okudu, sonra birden 'Dostum! Covanni! Bugün senin doğum günün tebrik ederim!' dedi. Sonrasını da kendiniz gördünüz işte."

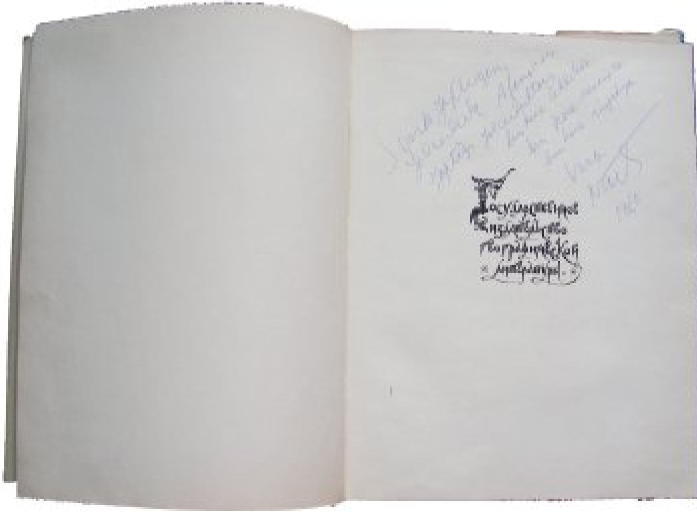
"Gerçekten bugün doğum günün mü?"

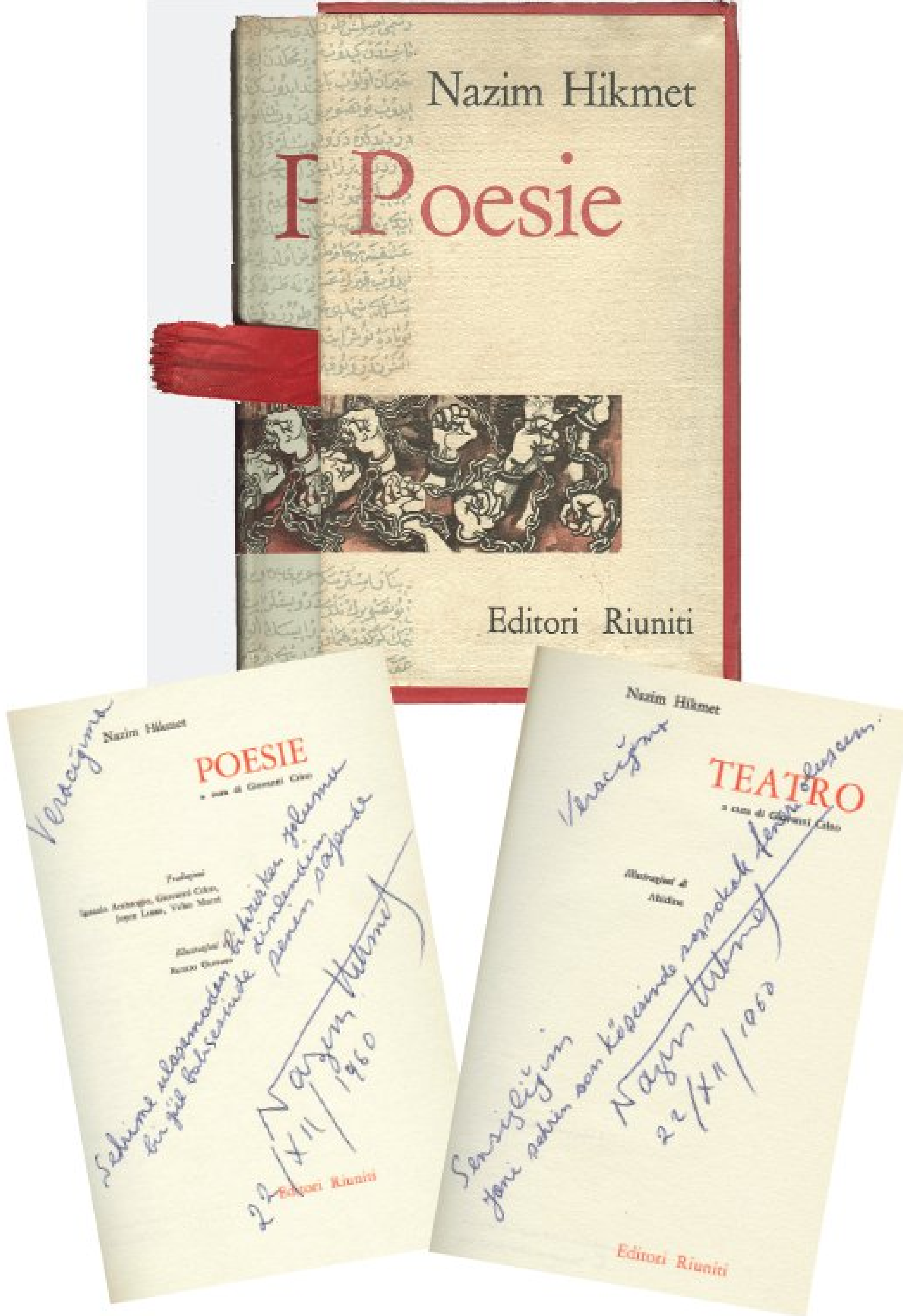
"Öyleymiş, tamamen unutmuşum. Polis demese..."

Birkaç gün sonra bir kitapçıdan San Francisco baskısı Rusça bir İncil aldın bana.

Aziz Petrus Katedrali'nin kubbesindeki olayımızı anımsıyor musun?

Resmi üniformalı görevli kubbenin fantastik bir akustiği olduğunu, kulağımızı duvara dayadığımızda uzaktaki en ufak bir fısıltıyı bile duyacağımızı söylemişti bize, kubbenin altında birbirimizden epeyce uzaklaştık. Kulağımı soğuk taşa dayadım ve yukarıdaki görevlinin fısıltılı sesini duydum. Birden İtalyanca sözcükleri bastıran: "Vera, beni hiçbir zaman terk etme! Ömrünün sonuna kadar beni unutma!" diyen sesin geldi kulağıma. Bu ses kubbeyi sarsmış gibi gelmişti bana. Yanımda olduğunu düşünerek başımı duvardan çektim, bir de ne göreyim! Sen uzak bir köşede alnını duvara dayamış duruyordun. Hemen yanına koştum, sel gibi yaşlar akıyordu gözlerimden. Arkadan seni kucakladım, sense dalgın dalgın, durmam gerektiği yere baktın ve: "Ah, ne yazık," diye derin bir iç geçirdin. "Sana az önce çok önemli sözler söylemiştim oysa..."

İşte yine ilkbahar geldi. Kamu Hizmet Bürosu’ndan kadınlar evimizi temizlemeye geldiler. Tüm eşyaları yerlerinden kaldırıp döşemeleri yıkadılar. Karyolayı çekmek için üstündeki ağır yatağı kaldırmaları gerekti.

O zaman buldum karyolanın en arkasına sakladığın kutuyu. Üç dilde Afanasi Nikiti'nin Deniz Aşırı Yolculukları kitabı vardı içinde. Kim koymuş olabilir diye düşündüm hayretle. Tek kişinin yapabileceği bir iş değildi çünkü. Kitabı açtığımda senin el yazını gördüm: "Sende yaptığım yolculuk Afanasi'nin yaptığı yolculuktan bin kere tehlikeli, bin kere sevinçli, bin kere rüyalıydı Vera."

Başka kitaplara gitti elim. Raftan alıp sayfalarını karıştırmaya başladım.

Birinde Anyuta'ya selam yazmışsın: "Canım kızım Anuşkaya," bir diğerinde anneme: "Vera'nın annesine sevgi ve saygıyla."

Memleketimden İnsan Manzaraları'nın üstünde şunlar yazılı: "Bütün bu insanları tanıdığımda seni henüz tanımamış olmam yaşamımın en derin hüznüdür, Verusya. Kocan." Paris'te yayımlanan şiir kitabında ise: "Sayende biraz daha iyi insan oldum. Sana inanıyorum. İnsanları biraz daha iyi etmek için onlarla konuşmalısın Vera, Verüsa."

Yerde oturuyordum. Etrafım kitaplarla doluydu. Senin Paris'teki halini anımsamaya başladım. Otel d'Albe'yi, Latin mahallesini anımsıyorum. Abidin, Güzin, Charles, Dora, Harschel, Vurmser, Gérard, Claude Roi birer birer geçiyorlar gözümün önünden... Neden sanki, neden?

Kucağımda İtalya'da basılmış kocaman kitapların. Övüncün senin. En son okunanlar listesine girmişler, geleneklere uygun olarak kırmızı bant koymuş İtalyanlar. Komünist Eserler Yayınevi okurlarına hediyelik kitaplar olarak sunmuş onları. Şiirlerin bulunduğu cildin resimlerini Renato Guttuso, oyunlarınkini ise Abidin çizmiş. Birine şöyle yazmışsın:

"Veracığıma

Sensizliğim

yani şehrin son köşesinde son sokak feneri oluşum.

Nâzım Hikmet."

Ve işte bir yazı daha. 21.X.61 tarihli.

“Harbe girmedim

sığınaklara da inmedim gece yarıları

yollara da düşmedim pike yapan uçakların altında

ama sevdalandım altmışıma yakın.”[129]

Artık geç oldu. Karşı evde sadece iki pencerede ışık var. Bense senden selamları topluyorum...

“Baharlar alır seni benden bir yerlere götürür Nâzım Hikmet, 9 Mayıs 1962.”

Bana ilk yazdığın notlardan birini buldum:

“Yeryüzünün en karışık ruhlu genç kadınına. Nâzım. 1956.”

İri iri damlalarıyla yağmur üzüm salkımıydı doğum gününde senin
    şaşkın ve sırılsıklam durdum önünde senin
                    altın kubbeli bir ağaçtın denizin ortasında
    ilk ergenlik düşümden geliyorum sana
bu şehrin bana verdiği en tatlı yemiş en akıllı söz en insan
    sokaksın günlük güneşlik rüzgârım benim
saçları saman sarısı kirpikleri mavi karım benim[130]

Roma’dan Paris’e uçacaktık. Ama önce Milano’ya gitmeye karar verdik. Havaalanında biletimizi değiştirmek istedin.

“Olur elbette, ama öğle yemeği veremeyiz size,” dedi görevli. Neredeyse ağlamaklıydı sesi.

“Ne yemeği Allah aşkına? Ne diyorsunuz siz? Biz Milano’ya gitmek istiyoruz!”

“Bilet fiyatınıza dahil yemekten vazgeçmeyi kabul ediyorsunuz değil mi? Hem siz ve hem eşiniz öyle mi?”

“Evet! Evet!” diye bağırdın. Kabul ediyoruz.”

“O zaman lütfen eşinize çevirir misiniz, Roma ile Milano arasındaki uçuş mesafesi kısa olduğundan uçakta yemek servisimiz yok. Ayrıca, Milano ile Paris uçuşu da aynı şekilde kısa olduğundan gene yemek servisi olmayacak. Kendisi de kabul ediyorsa biletinizi değiştireceğim.”

Ve sustu gişe görevlisi, herhangi bir işlem de yapmadı. Sessizce senin bu uyarıyı bana çevirmeni bekledi.

“Biliyor musun, bazen bu yabancıları anlamak imkânsız. Her şey beklenir bunlardan. Yemek hakkımızdan vazgeçebileceğimizi kafası almıyor bir türlü, Allah kahretsin!”

Ertesi gün öğlen saatlerinde Milano’dan Paris’e uçuşumuzun yarısını neredeyse tamamladığımız sırada huysuzlanmaya başladın.

“Vera, neden sanki doğrudan Moskova’ya uçmadık? Restoran “Bega”ya gider dostlarımızı görürdük... Şu ıslak Milano sana pek mi lazımdı yani?!”

Sonra kapitalizme sövmeye başladın. Karnın acıkmıştı.

Sana anlatmayı unuttuğum bir olay geldi aklıma. Geçenlerde, akşamın geç bir saatinde çalışma odanda senin masanın başında oturuyordum. Kapı çaldı birden. Ürktüm. Sesinden gelenin kim olduğunu da anlayamadım, ama gene de açtım kapıyı. Eşikte Nikolay Nikolayeviç duruyordu. Tanıyordun onu. Hani bizim garaj sorumlusu. Yaşlı, nazik, efendi bir adam. Siyah bir arabası var hani. Sanki peşindeki birinden kaçarken, korunmak için bizim kapıya sığınmış gibi bir hali vardı. Heyecan içinde, altmış yaşında âşık olduğunu söylediğin şiirini istedi benden. Dediğine göre karısı çoktan ölmüş ve şimdi o hoş bir kadınla tanışmış. Kadın tıp profesörüymüş. Âşık olmuş bizim Nikolay Nikolayeviç, kadınla evlenecekmiş. Çocukları yaşlı adamın çıldırmış olduğunu düşünüyorlarmış.

Başta “Otobiyografi” olmak üzere durumuna uyan tüm şiirlerini verdim ona.

Kıskanıyorum seni Nâzım, eskisi gibi âşıkların yardımına koşuyorsun.

Başarılarla dolu yaşamın sanki bir yelkenlide gibi gelişiyordu. Şiirlerin, oyunların tüm dünyayı dolaşıyordu. Benim kalbimse her akşam takvimden kopardığım yeni bir yaprakla biraz daha burkuluyordu. Zaman hızla akıp giderken, bazen sadece günlerimizi kaldırıp çöp kovasına atıyormuşum gibi geliyordu bana...

Bir keresinde Arkadi Raykin şöyle sordu sana:

“Çoktandır yeryüzündesin Nâzım. Söylesene bana, yaşam denilen şey nedir?”

“Yoksa bu kadar basit bir şeyi bilmiyor musun Arkadi? Nasıl anlatayım ki sana? Bak, bir keresinde eve gidiyordum. Bir baktım ağacın dalında küçük bir kız çocuğu sallanıyordu. ‘Adın ne?’ dedim. ‘Ayşe,” dedi. ‘Ağacın canını acıtıyorsun Ayşe. Bak şurada salıncak var. Orada sallan,’ dedim. ‘Tamam,’ dedi küçük kız. Ertesi gün aynı yerden geçerken baktım, Ayşe gene dalda. ‘Dün bana verdiğin sözü unuttun mu Ayşe?’ diye sordum. ‘Ben Ayşe değilim,’ dedi küçük kız bana. ‘Benim adım Olga. Ayşe benim annem.’”

Ah, Nâzım, görüyor musun fırıldak gibi dönüyor beynimde anılar. Neler neler anımsıyorum. Bir de şu son ilk yazımızı çözersem... Tamam başlıyorum. Nereden mi? Pierre’den.

Üç yıl önceydi. Adının Pierre Courtade olduğunu söyleyen birisi telefon etti sana. O sabah gelmişti daha Moskova’ya. L’Humanite’de muhabir olarak çalışacaktı. Moskova’da aradığı ilk numaranın seninki olduğunu söyledi. Çünkü Fransız Komünist Partisi’nden tüm dostları –Aragon, Picasso, Jean Lurçak, Jean Gabin ve Nadya Léger– sözleşmiş gibi senin numaranı vermişlerdi, araması için.

Hemen kalkıp verdiği adrese gittik. Kısa sürede dost oldunuz. Gün akşam olurken birbirinizle ilgili pek çok şeyi biliyordunuz. Pierre senden on yaş kadar gençti, ama çoktan kalp krizi geçirmeyi başarmıştı. Onun da kendinden genç bir karısı vardı. Ve o da tıpkı senin gibi, küçük bir çocuk tutkusuyla bağlıydı, komünizm ülküsüne.

Pierre’in Moskova’ya alışması zor oldu. Uzun ve zorlu sonbahar ruhunu hüzünden kurtaramadı bir türlü.

“Ne biçim bir şehir burası...” diye homurdanıyordu sürekli. Çıplak ağaçlara bakıyor, sokaklardaki eski evlerden gözünü alamıyordu. “Salata yapacak doğru düzgün malzemeyi bırakın, bir demet ot bile bulunmuyor burada...”

Sürekli soğuktan donuyordu. Kendisi gibi arabası da soğukla barışamamıştı bir türlü, ayazlarda çalışmıyordu. Sen onun bu haline üzülmüş Bakû'deki dostlarını arayıp yeşillik göndermelerini rica etmiştin. Bu bile Pierre'in moralini düzeltmeye yetmemişti.

Peki, sen kendinin Moskova'da nasıl meyve sebze özlemi çektiğini anımsıyor musun? Bana sürekli olarak –her zaman ve her yerde– çiçekler hediye ettiğini? Otuzuncu yaş günüm için kuru çiçeklerden kocaman bir buket vermiştin bana. Son yıl içine taze çiçekler ve nedense 100 rublelik banknotlar koydun...

Sonra sen Avrupa'ya gittin ve bu nedenle Pierre ile uzun süre görüşemediniz. Altı ay sonra seninle Paris'te olduğumuz bir gün otele zafer kazanmış bir insan edasıyla geldin. Şapkanı ensene yatırıp paltonu çıkarmadan koltuğa oturdun ve: "Şimdi sokakta Pierre ile karşılaştım. Memleketine tatile gelmiş... Pierre boynuma sarıldı ve Moskova'dan uzaktayken sıkıntıdan patladığını söyledi! Paris'teki boş konuşmalardan canı sıkılıyormuş. Şunları da söyledi bana: 'Moskova'dan sonra her yer sıkıcı gelir insana. Yaşam orada. Moskova'da insanlar endişeleniyorlar, bekliyorlar, tartışıyorlar, inanıyorlar, şüpheleniyorlar, bazı işler yavaş gittiğinde öfkeleniyorlar. İnsanlar orada ikiye ayrılmış durumda. Bir tarafta XX. Kongre'ye tam olarak inanlar, diğer tarafta asla kabul etmeyenler. Her iki taraftakiler de son derece ateşli. Hem sonra çok güzel bir şehir! Yaşam temposu çok hızlı! Rahat da bir şehir! Çabuk! Burada hareket etmek mümkün değil. Buradakilere Moskova'da çoktandır kondüktör yok diyorum, kimse inanmıyor.' O bunları anlatırken salatasızlıktan yakınmasını anımsattım. 'Şeytan götürsün salatayı,' dedi ve 'Ben çoktan alıştım lahanaya,' diye ekledi. Güldük beraberce. 'Orada optimist bir yaşam var. Tiyatrolar, spor aktiviteleri, sergiler mükemmel. Nicole ile programladığımızdan daha önce döneceğiz Moskova'ya. Orada o kadar mutluyuz ki!' dedi ve ayrıldık."

Daha sonra Moskova'da karşılaştığımızda Pierre bana ajansım için o günlerde ne yazdığımı sormuştu. O sırada Moskova ile ilgili bir makale üstünde çalışıyordum. "Moskova'nın sokaklarını, mimarını, mağazalarını, vitrinlerini kısacası Moskovalıların her gün gördükleri şeyleri yazıyorum," dedim.

“Hepsini yücelteceksin tabii değil mi? Kuşkusuz eşi benzeri bulunmayan özelliklerini, yerlerini öne çıkartacaksın. Kızıl Meydan gibi, örneğin.”

“Elbette, sence nasıl olmalı ki?” dedim, sorusu şaşırtmıştı beni.

“Böyle yazman doğru değil ama. Bunu anlamalısın. Kötü numaralar bunlar. Sen yabancı turistlere hizmet veren devlet kuruluşunun siparişi üzerine hazırlamıyorsun ki makaleni! Ben âşığım Moskova’ya, belki de, bu çok kişisel bir his, ama burada mutluyum ben. Diğer taraftan düzeltilmesi gereken pek çok şey var burada.”

“Ne mesela?”

“Görmek mi istiyorsun? Hadi al üstüne bir şeyler, çıkalım sana göstereyim. Nâzım, Nicole hadi gidiyoruz, hemen döneriz.”

Hep birlikte bindik Pierre’in arabasına. Gergin bir hali vardı.

“Şimdi göreceksiniz... Hemen yakında bir doğumevi mi, hastane mi olduğunu anlayamadığım bir yer var. Nedense, sürekli asfalt kazılıyor sizin burada. İnsan elmas aradıklarını düşünüyor. Benzer bir durumu dünyanın başka hiçbir yerinde görmedim. Çünkü bu tip çalışmalar gece ve hızla yapılır... Tamam, diyelim ki böyle alışmışlar. Bari kazdığınız çukurları toprakla doldurun, her yeri böyle delik deşik bırakmayın! Bakın şimdi... İşte...”

Hastanenin önünde araba şiddetle sarsıldı, sonra bir kere daha ve bir daha...

“Pierre ne yapıyorsun bize böyle?” diye bağırdın.

“Sizi hastaneye götürüyorum! İsterse dünyanın en güzel şehrini yazıyor olsun, gene de işte bu detayları yazmalı gazeteci... Kimse de gocunmamalı. Tam tersine. Benim aksaklıkları özellikle bulup çıkardığımı, burayı karalamaya çalıştığımı düşünme Nâzım. Burada gördüğüm her kötü olay beni öfkelendiriyor, hasta ediyor. Kısacası, ‘sabotajcılardan’ nefret ediyorum. Hani burada özensiz denilenlerden yani. Sosyalizmin en tehlikeli düşmanları onlar.”

Pierre'in deyimiyle "Hamile kadınlara özel çukurlar" ile ilgili yazacağıma söz verdim. Hazırladığım yazıyı ajansa götürdüğümde aldığım tepki: "Çok zengin malzemesi olan konunuz vardı, ama ortaya uyduruk bir şey çıkmış," oldu.

Belki de kötü yazmıştım, kim bilir...

Sizin yanınızda kendimi derin düşünceler içinde bulduğum oluyordu, ama her konuda sizin gibi ateşlenmem mümkün değildi. Şehir yaşamıyla ilgili konularda sizden daha tecrübeliydim, gerçekçi olarak düşünebiliyordum, ama çukurları yayımlamıyorlardı işte.

"Olsun, sen gene de yaz," dediniz bana. "Korkma, seni suçlamazlar."

Sizin bu halinize çok özenmiştim. Çukurlar yüzünden sinirleriniz harap oluyor, yüreğiniz burkuluyordu. Tamam, benim de hoşuma gitmiyorlardı, rahatsız olmuştum, ama sizinkiler kadar ölümcül değildi hislerim...

Bir gün Pierre akşam yemeğine gelmişti bize, kendi kendine sövüp duruyordu. O gün öğlen yemeğine gittikleri "Dinamo" restoranına, Nicole'un üzerinde pantolon olduğu için sokmamışlar, kayak yaptıktan sonra gelmişler meğer. Sporla ilgili bir restorana sırf kıyafet yüzünden alınmamalarına müthiş içerlemişti.

Dünyada gezip gördüğünüz yerlerden, dostlarınızdan konuşuyordunuz sık sık. Bir keresinde Gürcü şarabı ikram etmiştik onlara. Pierre çok beğenmiş, nereden olduğunu sormuştu. Gürcistan'daki dostlarının gönderdiğini söylediğinde Pierre merakla sordu:

"Tiflis'e gittin mi?"

"Elbette. Çok güzel bir şehir! Rahat bir yaşam sürüyorlar orada. Geçenlerde Vera'yla Kafkasya taraflarındaydık. Tatil yaptık orada. Pitsunda'da, Gürcülerin son derece başarılı oyuncusu Medea Caparidze'nin yazlığına gittik bir keresinde. Etrafı dolaştık, yemek yedik. Sonra birden Medea bana tiyatrolarını ziyarete gidişimi anımsattı. Oyundan sonra benim için bir yemek vermişlerdi. Muhteşem bir masaydı. Pek çok insan gelmişti. Herkes son derece memnundu halinden. Sürekli kadeh konuşmaları yapılıyor; bir

şeylerin, birilerinin şerefine kadeh kaldırılıyordu. Neden sonra birisi Stalin şerefine içmeyi önerdi! Herkes kadehi elinde ayağa kalktı. Bir ben oturmaya devam ettim. Medea o gece pek çoklarının bana darıldığını söyledi. Ben de ona: ‘XX. Kongre’den sonra olmuştu bu,’ dedim. ‘Yapamam, cancağızım, kusura bakmayın. Kişinin yapamayacağı şeyler vardır yaşamında.’”

Genellikle dördümüz buluşuyorduk. Kimi zaman sizin politik konuşmalarınızdan sıkılıp Nicole ile içeri geçiyorduk. Sessizce oturup çay içiyor ve sizin konuştuklarınıza benzer konulardan söz ediyorduk. Farkımız bizim bağırıp çağırmadan sohbet etmemizdi.

Hatırlıyorum da bir keresinde Stalin’e olan inancından vazgeçmeyen Azerbaycanlı yazar Mehti Hüseyin’i bizim masanın başında acımasızca çapraz ateşe almıştınız. Ayrı köşelerden laf yetiştiriyordunuz. Sonunda kontrolünüzü tamamen kaybettiniz ve kimse kimseyi dinlemez oldu. Herkes çoktandır yüreğinde biriktirdiğini dışarı haykırıyordu. Hiç nefes almadan bağırıyordunuz birbirinize. Nicole ile ben gerçekten korkmuştuk. Mehdi Hüseyin ise çareyi kaçmakta bulmuştu.

Baş başa kaldığımızda hiçbir kötülük için, hatta Stalinizm için bile, ölmeye değmeyeceğini söyledim. Tarihsel olarak bu konu XX. Kongre’nin gündeminden bile çıkartılmıştı ve artık sadece çok az insanın içinde yaşıyordu.

“Açıkça söylemem gerekirse, Mehdi’ye kızmamın nedeni Stalin tapınmacılığına devam ettiği için değildi. O kartlar yüzünden...”

Nâzım, Mehdi’yi nasıl beklediğini anımsıyor musun? O gün Pierre’ i de çağırmıştın, “onun için...”

Mehdi’nin iki haftalığına gittiği Türkiye’den dönmesi gereken tarih olan 7 Şubat’ı takvimde işaretlemiştin.

Türkiye’ye gitmeden önce sana memleketinden ne istediğini sormuştu. Sen de: “Kartpostal,” demiştin. “Pahalı değildir, getir kardeşim de hiç değilse öyle göreyim Türkiye’mi.”

Ve işte Mehdi dönmüştü ve bizdeydi.

“Anlat kardeşim, nasıldı oralar? Ne gördün, nerelere gittin, kimlerle tanıştın?”

Mehdi gizemli bir şekilde gülümsedi ve:

“Çok güzel bir ülke!” dedi. Ardından bir demet parlak kâğıtlı kartpostalı çıkartıp masanın üstüne yaydı.

Sen heyecan içinde oturdun masanın başına. Birer birer aldın eline, okşar gibi baktın hepsine sırayla. Kendince düzene koydun. Sonra kalktın, gözlüklerini çıkartıp sıkıca sarıldın Mehdi’ye. “Sağ ol kardeşim, ricamı unutmadığın, yerine getirdiğin için teşekkür ederim,” dedin.

Mehdi masaya doğru gitti. Bir hamlede, iskambil kâğıdı toplar gibi tüm kartları topladı ve cebine koydu.

Sen donup kalmıştın. Şaşkınlıkla bakıyor, Mehdi’nin şaka yapıp yapmadığını anlamaya çalışıyordun.

“Kusura bakma, Nâzım,” dedi Mehdi. “Bunları sana bırakamam. Bakû’nün yarısı tanıdığım. Hepsine Türkiye’den bir şeyler vermem gerek. Onlara dağıtacağım kartları. İstersen birini seç.” Bunu söylerken desteyi cebinden geri çıkarmıştı.

“Hayır, Mehdi, teşekkür ederim, istemiyorum.”

Pierre’in ameliyattan sonra kışın bize nasıl geldiğini anımsıyor musun peki?

Çok mutluydu, genç operatörünü keyifle anlattı bize. Direkt teninin üstüne giydiği vişne rengi gömleğini sıyırıp ameliyat izini gösterdi.

“Gerçek usta! Şu çizgiye bakın, bence çok güzel. Kozmetik şov.

Karnının üstünden uzayıp giden ize baktık, gerçekten de ilginç bir resim gibiydi. O zaman öğrenmiştik, ameliyatının iki kısımdan oluştuğunu. İkincisini altı ay sonra olacaktı. Artık, eski endişelerinden kurtulmuş konuşuyordu ameliyat hakkında. Doktoruna güveniyordu.

“Ona söz verdim. İkinci ameliyatı da ona yaptıracağım. Başkasına giderim de iyi yapamazlar diye korkuyor. Meğerse ben ağır bir vakaymışım, Nâzım. E, tabii ben gene onun neşterinin altına yatacağım. Hiç sorun değil.”

Ayağımın altındaki buzlar ne zaman çözülmeye başladı?

1962 kışı. Roma... Milano’ya neşeyle inişimiz. Henüz her şey mükemmel. Paris’e gidişimiz, dostlarla buluşmamız, yeni yıl öncesi sevincimiz, Romantika’nın tamamlanmış el yazması. Başarının iç rahatlatan huzuru... Pek çok Türkçe kitap, çeşit çeşit, dediğine göre hepsi birbirinden güzel. Keyifle okuyorsun Aziz Nesin’in son hikâyelerini, genç şairlerin dizelerini. Pablo Neruda’nın son kitabı 12 Sone sırada bekliyor. Konuk olduğumuz bir evde bir Türk kadının, Ayşe’nin aşk mektuplarının basılı olduğu bir kitapçık geçiyor eline. Minik bir hazineyi elinde tutuyorsun sanki. XVIII. yüzyıl başlarında yazılmış mektupların asılları. Bir zamanlar İstanbul’da esir pazarından zengin ve mevki sahibi bir Fransız tarafından satın alınmış bir kadının Paris sosyetesine uzanan dramatik yazgısı. Ayşe’nin itiraflarını heyecanla çeviriyorsun bana, neredeyse ağlayacak kadar duygulanıyoruz birlikte...

Bu güzellikler içinde, birdenbire açık gökyüzünde çakan kara şimşek gibi, Le Monde gazetesinin attığı koca bir manşet. Kara puntolarla Moskova’dan bir haber. Hruşçev’in, senin çok beğendiğin Manej’deki resim sergisini ziyaretine ilişkin bir röportaj. Devletin en üst mevkideki yöneticisinin, ülkenin genç ve ünlü ressamlarıyla arasında geçen bir diyalogun magazinselleştirilmiş ayrıntıları. Hruşçev’in, Falke’nin “Çıplak” adlı tablosunun önünde, yanındakilere dönerek “Siz bu kadınla evlenebilir miydiniz?!” diye sorması ve bu düzeyde yazılmış başka ıvır zıvır olaylar.

Dehşet içinde, gerçek olabileceğine ihtimal vermeden okudun haberi. Burjuva gazetesinin alışılmış uydurmalarından biri olarak yorumladın. “XX. Kongre’nin ardından kültürel gelişimi tersine çevirmek kimin işine yarar ki?” sorusunu yineliyordun sürekli. Anlamadığın L’Humanite gazetesinin kayıtsız kalması, bir tepki vermemesiydi. Sadece birkaç cümleyle geçiştirmişlerdi konuyu.

O sabahı anımsıyor musun, Nâzım?

Bu gazete haberinin üzerinden iki hafta kadar geçmişti. St. Michael Bulvarı'ndan geçiyorduk. Cadde boylu boyunca, Hruşçev'in şair Andrey Voznesenski'nin başına yumruk vurur gibi gösterildiği kocaman afişlerle donatılmıştı. Bir anda moralin bozuldu. “Bu kadarı da sahtekârlık artık,” dedin. İçinde hâlâ bir ümit vardı. “Hemen Moskova'ya dönmeliyiz,” dedin.

1963 yılını karşılamamızın hemen sonrasında nasıl pes etmek zorunda kaldığını anımsıyorum da Nâzım, her şeyden ne kadar bezmiş, yorulmuştun. Koşuşturmayla geçmişti Noel haftası. Pek çok buluşma, gitmeler, gelmeler, Moskova'dan gelen haberlerin heyecanı ve telaşı...

Eski yılın son sabahı Champs Elysées'den geçerken küçük bir mağazaya girmeye zorladın beni. Belli ki milyonerler için bir dükkândı. Tezgâhtar kızı bir köşeye çekip komplocu tavrıyla bir şeyler fısıldadın kulağına. Kız bana bakarak seni dinliyor, sevgiyle başını sallıyordu. Aradan bir dakika geçmişti ki ayaklarımın dibinde altın yaldızlı iplerle örülmüş eşi benzeri olmayan güzellikte bir çift açık ayakkabı duruyordu. Çılgınlıktı bu! Paramız tükenmek üzereydi, ama sen nereden bulduğunu anlayamadığım gıcır gıcır frankları bu ayakkabıya yatırmaya hazırlanıyordun.

“Aragon bir dizi şiirimi aldı, yayımlayacak yakında ve ben de sonunda sana güzel bir hediye alabiliyorum. Bizim Pierre Courtade gerçekten doğru söylüyor! İnsan sevdiği kadınla Paris'teyken başka hiçbir yerde olmadığı kadar zengin olmak istiyor. Burada senin için yaratılmış o kadar çok şey var ki...”

Yok, o sabah her şey yolundaydı henüz.

Akşam bu altın yaldızlı iplerle örülmüş terlik tarzı ayakkabıları giymemi istedin. “İyi ama bunlar yazlık,” diyerek karşı çıkmaya çalıştım. “Bu mevsimde giyilmez, tuhaf olur, komik görünürüm,” dediysem de nafileydi. Sen isteğinden vazgeçmiyordun:

“Ben aptalın tekiymişim demek. Çabam boşunaydı demek, ha? Demek bu ayakkabıları senin ayağında göremeyeceğim... Gittiğimiz yer dostlarımızın yanı. Onlar beni anlarlar. Hem, rica ediyorum kırmızı elbiseni giy! Sen devrimin ülkesinden geliyorsun, Kızıl Meydan'dan. Kızıl bayrak gibi görünmelisin!”

“İyi ama Nâzım, bugün devrimin yıldönümü değil ki, yılbaşı,” diyecek oldum, ama dinleyen kim? Sen lafı çoktan başka tarafa çevirmiş, kırmızının bana ne kadar yakıştığını anlatmaya başlamıştın. Teslim oldum sonunda ve ne giymemi istediysen giydim.

1963’ü Paris’te Musevi asıllı konuksever şair Dora Teytelbaum ve kocası kardiyolog Herchel Mayer’in evlerinde karşıladık. Her ikisi de komünist, romantik insanlardı. Çoğunlukla büyük toplantı ve mitinglere katılan aktivistlerdi. Amerika’da nasıl izlendiklerini ve sonunda dayanamayıp Fransa’ya taşındıklarını anlattılar bize.

Evleri son derece sade ve sakindi. Biz vardığımızda diğer konukların çoktan gelmiş olduğunu gördük. Dora’nın misafir odasındaki uzun divanlara yerleşmişlerdi bile. Önce Miguel Astruis’in güzeller güzeli karısının elini öpmüştün nezaketle. Ardından George Sadoule’un karısı Vera’nın ve diğer hanımların ellerini öptün. Çok sevdiğin dostun, çevirmenin Charles’ı sona bırakmıştın. En son onunla kucaklaştın. Bir süre onu izledim. Musevi asıllı Fransız’dı. İnsanın, onun dingin yüzüne, ışıl ışıl gözlerine bakınca, ailesiyle beraber Hitler’in toplama kamplarından birine düştüğüne inanası gelmiyordu. Bir tek o kaçabilmeyi başarmış oradan ve tabii ki bir tek o sağ kalmış aileden geriye. Altı yaşındaymış bunları yaşadığında. Komünist olmuş. Hiçbir şeyin hafızasından silinmediğinden emindim. Çok iyi bir insan Charles, kardeşim benim.

“Paris, 13 Aralık 1963

Sonsuz değerli Vera, size aylar önce yazmalıydım. Bizi yüreğimizin derininden yaralayan o korkunç haber bize ulaşır ulaşmaz hemen yazmak istedim. Ama hiçbir tesellinin olmadığı, ölümün bıraktığı boşluğu doldurabilecek bir avuntunun bulunmadığı anlarda, teselli edebilecek bir söz bulamadım. Nâzım’sız bir dünya, elsiz veya gözsüz bir insan gibi. Çünkü onun gibi yazarlar sayesinde dünyayı daha net anlıyoruz ve gecelerimiz bize umutsuz sonsuzluklar olarak gelmiyor. Onun yokluğuna alışmak çok zor. Her şeye rağmen yaşam devam ediyor, sanki hiçbir şey olmamış gibi. Çünkü yaşam kocaman ve acımasız bir tekerlek gibi. Anılar ve yürekler arasında dönüyor, dönüyor ve yoluna çıkan canlı varlıkları ezdiğinde bile durmuyor. Birkaç gün önce Dora döndü Moskova’dan. Öylesine dostlukla ve incelikle söz etti ki sizden, hâlâ hepimiz etkisi

altındayız. Sanmayın ki Elian ve ben unuttuk sizi. Hep aklımızdaydınız, sık sık andık sizi. Ve bir mutluluğun parçalandığı düşüncesi yüreklerimizi dağladı. Siz ve Nâzım, bizim için büyük ve parıldayan romantik bir aşkın canlı örneğiydiniz. Size baktığında Nâzım'ın yüzü ışıldıyor ve bu da bizi ısıtıyor, içimizi mutlulukla dolduruyordu. Sevdiğimiz şairin, yıllarca çektiği acılardan, kahramanca mücadelelerden sonra en yalın anlamıyla mutluluğu yakaladığını ve ışıltılı özgürlüğü ele geçirdiğini görüyorduk. Paul Eluard'ın dediği gibi aşk ve şiirin bütünselleşmesinin bir sonucuydu bu.

Şimdi bize düşen görev, Nâzım'ın mirasını korumak ve onun her zaman kahramanca söz ettiği gerçekleri savunmaktır. Yaşarken efsane oldu o. Fakat efsanenin onun önüne geçmemesi, gerçek varlığını ve şiirini unutturmaması gerekir. Onun şiiri bizim doğrumuz, değer biçilmez sermayemizdir. Yemişlerinden herkesin faydalanabilmesi için elimizden geleni yapmakla yükümlüyüz.

Dora size basılan kitabım Evrensel Opera'dan bahsetmiş. Nâzım beğenmişti onu. Büyük bir bölümünü, Otel d'Albe'de, iki öğrenci gibi yaşadığınız, akıllarımızdan çıkmayan küçücük odada okumuştum ona. Son karşılaşmamızdan bu yana bir yıl bile geçmedi. Nâzım yok artık, ama onun sürdürdüğü mücadele bitmedi. Nâzım'ın inandığı doğruların, aptallığı ve tarihin ileri gitmesine engel olmaya çalışan kötüleri yeneceğinden eminim.

Dora bir kitap yazmaya başladığınızı söyledi. Onu tamamlamakla Nâzım için çok şey yapmış olacaksınız. Hiçbir şeyden korkmadan tüm gerçekleri sonuna kadar yazmak gerek. Bu kitabı biz çeviririz. Çünkü Nâzım'ın sizin sesinize ihtiyacı var.

Şairleri diriltecek yegâne şey, aşkın sesidir. Sevgili Vera, Elian ve ben sizi sevgiyle kucaklıyor ve Paris'e gelerek bizi mutlu edeceğinize inanıyoruz. Evimiz her zaman size açıktır. Nâzım'ın dediği gibi:

insanlar için ölebileceksin,

hem de yüzünü bile görmediğin insanlar için,

hem de hiç kimse seni buna zorlamamışken,

hem de en güzel, en gerçek şeyin

yaşamak olduğunu bildiğin halde...

yaşamak, yani ağır bastığından[131]

Metin olun Vera, şiir bizimle yaşıyor.

Charles”

Miguel Astruias seni karşılamak için sevinçle ayağa kalkmıştı. Şakalaşmaya başladınız hemen, gülüşüp bir şeyler anlattınız birbirinize. En son kimin Pablo’yu gördüğünden konuştunuz. O yılbaşı gecesinde dostlarınızı –Neruda’yı, Jorge Amado’yu, Guillen’i– sık sık andınız, hepsinin adı defalarca döküldü ağzınızdan. Kitaplarından, şiirlerinden, karılarından söz ettiniz. Neşeli anıları, hüzünlülerle beraber tazelediniz. Hepiniz farklı zamanlarda aynı özlemle kavrulmuştunuz. Vatanlarınızdan ayrı kalmış, aynı hasretle yanmıştınız. Ne zaman sizi bir arada görsem, dış görünüşlerinizin bile birbirine benzediği izlenimine kapılıyordum. Sanki aynı rahimden, özgürlük anadan doğmuştunuz.

Yılbaşı masası, Dora ve Herchel’in her zamanki cömertlikleriyle donatılmıştı. Çeşit çeşit mezeleri, lezzetli yemekleriyle Moskova’daki bayram masalarını aratmayacak nitelikteydi. Öyle bir iştahla yemeklere saldırdın ki Herchel’in ödü koptu:

“Yavaş Nâzım, senin çok yememen gerekir! Senin için çok tehlikeli olur yoksa,” dedi.

Sen ise sadece yemekle kalmıyor, verdiğin her arada bir sigara yakıyordun. Aydınlık gözleriyle seni izleyen Herchel, birbiri ardına yaktığın sigaralara tepki vermeden duramamıştı:

“Neden sigara içiyorsun Nâzım? Sana yasak değil mi?”

“Dinle beni kardeş, yıllarca hapisteydim. Sigara da içebilirdim, içki de. Ama ikisi de bulunmuyordu. Sonra çıktım. Özgürdüm! Şimdi de içemiyorum. Kriz vurdu. Doktorlar izin vermiyorlar. Ben de tüm yasakları kaldırdım. Kalan ömrümde canım ne istiyorsa onu yapacağım, Allah kahretsin! Yaşamak istiyorum, anlıyor musun, yaşamak! İnsan gibi!”

“Konyak iç, hatta istersen kahve iç, ama sigara içme. Vera buraya gelir misin? Bak, onun yanında söyleyeceğim sana Nâzım, eğer sigarayı bırakmazsan...”

“Bırakamıyorum, kardeşim, seviyorum sigara içmeyi. Hem de nasıl! Sigara içmediğimde öyle canım istiyor ki, aklımdan çıkmıyor, başka bir şey yapamıyorum. Kendimi sıkmaya başlıyorum ve sonunda o kadar sinirleniyorum ki sigara içmekten daha çok zarar veriyorum kendime. Anlatabildim mi?”

“Böyle içererek de kendini öldürüyorsun, Nâzım. Bunu sana doktor olarak söylüyorum.”

“Siz doktorların bir şeyden anladığı yok. Avrupa’da bir hayli ünlü bir meslektaşın bana: ‘Yoldaş Nâzım, uçmak sizin için sakıncalı, hatta sonunuz bile olabilir. Sadece trenle seyahat edin,’ dedi. Yıllarca sadece trene bindim. Sonra geçenlerde bir başka doktor, trenle seyahat ettiğimi duyduğunda: ‘Sağlığınız için bundan daha tehlikeli bir şey olamaz. Tren sarsıntısı ölüm nedeniniz olabilir, sadece uçakla yolculuk yapın,’ dedi. Ben de uçmaya başladım. Küba’ya bile gittim uçakla. Kendimi de gayet iyi hissediyorum. Başka bir doktor dört mevsim yün fanila giydirdi bana. 365 gün terledim. Azıcık bir cereyanda kalmak yetiyordu, hemen ciğerlerimden yatağa düşüyordum. Yılda iki, üç, hatta dört kere hastalandığım oluyordu! Vera çıkarttırdı bana yünleri. Ve neredeyse üç yıldan fazla oldu, hiç hastalanmadım. Nezle bile olmadım. Gene geçenlerde Romanya’da bir doktor: ‘Günde on taneye kadar sigara içebilirsiniz, ama sakın kahve içmeyin, ölürsünüz,’ dedi. Şimdi de sen: ‘Kahve iç daha iyi,’ diyorsun. Siz doktorlar ne yapılabilir, ne yapılamaz konusunda aranızda anlaşıncaya dek sizi dinlemeyeceğim. İşte durum bu, kardeşim kusuruma bakma.”

“Ben seninle şimdi salt doktor olarak değil aynı zamanda komünist ve dostun olarak konuşuyorum. Eğer bugünden tezi yok sigarayı bırakmazsan,

bu damarlarınla en fazla beş, hadi bilemedin altı ay yaşarsın, anlıyor musun?”

Bu konuşmadan sonra beş ay üç gün yaşadın Nâzım. Herchel’in kehaneti gerçekleşti, bu korkunç bir şey.

“Paris, 13 Aralık 1963

Sevgili Vera,

Dora Moskova’dan döndü. Oradaki en güzel saatlerini sizinle geçirdiği anlaşılıyor. Sizden öylesine içten, öylesine sevgiyle bahsetti ki size birkaç satır yazmak ve her zaman kalbimizde ve aklımızda olduğunuzu söylemek istedim. Charles, Dora ve ben daha birkaç ay önce beşimizin beraber olduğunu anımsıyoruz, sürekli. O zaman da beraber olduğumuz gecelerin değerinin bilincindeydim, ama şimdi sonsuzluk bizi ayırdı sanki o gecelerden. Nâzım’ın bize öğrettiği neydi diye sık sık soruyorum kendime. Sanki manyetik bir güçtü ondan yayılan ve herkes onun dayanılmaz çekim gücünü hissederdi. Şimdi de koca cüssesiyle karşımda duruyor ve sanki o bilge bakışlarıyla benliğimi kucaklayarak sıcacık bakıyor, anlıyor beni.

Aşkın gizemli ve çoğunlukla açıklanamaz bir şey olduğu söylenir. Oysa Nâzım için aşk, nasıl da doğal ve kaçınılmazdı! Bizde sıcaklığını ve nefesini bıraktı. Bunlar ateşliyor ve bir araya getiriyor bizi, yaşamı dayanılır kılıyor.

Böyle bir insanı tanımak ve sevmekle ne kadar mutlu olduğunuzu hayal edebiliyorum. Ve biliyorum ki onun ruhunu taşımayı ve başkalarıyla paylaşmayı sürdüreceksiniz. Nâzım’la ilgili başladığınız çalışmayı tamamlayabileceğinizi ve onu pek çoklarından ayıran, tüm sadeliğini, doğrudan yana oluşunu, içtenliğini, en yüce düzeydeki dürüstlüğünü kitabınızda verebileceğinizi umuyorum.

Vera size sağlıklar diliyoruz. Nâzım’ın yaşamı boyunca mücadelesini verdiği şeylerin gerçekleşebilmesi için her zaman enerjik ve güçlü olunuz. Bir araya gelme ümidiyle Dora ve ben size mutluluklar, esenlikler diliyoruz.

Herchel”

Son yılının ilk günleriydi. St. Michael’in nehir tarafında 18 numaralı apartmana giriyoruz. Altınca kat, yukarıda çatı katında Abidinler yaşıyor. Daha önce birkaç kez bu atölye eve gitmiştim, ama sen ilk kez çıkıyordun. Bu eski binadaki kadar dar ve dik merdivenler hiç görmemiştim. “Nâzım’ın kalbi için merdiven çıkması çok tehlikeli,” diye beni uyaran doktorları anımsıyorum. Çıkacağın o kadar çok basamak var ki korkuyorum. Abidin ve Güzin de hoşnut değiller bu durumdan, onlar da korkuyorlar. Her birimiz söyledik sana, ama dinlemedin, bildiğini okudun. Ne kadar seviyordun Abidin’i, sanki onun evini, tablolarını görmek için son şansın olduğunu hissetmiştin. Yavaş yavaş tırmandık merdivenleri.

Seni bir sürpriz bekliyordu. Hem de nasıl bir sürpriz! Abidin öğlen yemeği için yiyecekleri İstanbul’dan getirtmişti, uçakla. Bizden hemen önce gelmişti paketler. Türk yemekleri birbiri ardına gelmeye başladı masaya. Sıcacık, senin için çok değerli vatan ikramıydı bunlar. Sokakta ayaz vardı. Yan odada yanan şömine çıtırtısı işitiliyor, masadan çocukluğunun tadı midye dolmasının, çeşit çeşit sebzelerin, “bizim”, “oradan” dediğin yemeklerin kokusu yükseliyordu. Vatanının kokusuydu bu. Gerçek bir bayramdı. Binlerce teşekkürler Abidin.

O akşam otelde: “Seni İstanbul’da ağırlayamamam ne acı bir bilsen,” diye tekrarlayıp durmuştun bana.

Napoli’de nehir kıyısında: “İstanbul’a bensiz de olsa git,” demiştin. Kahire’de de dediklerin benzer şeylerdi: “Bunu benim için yap, şehrime git. Anadolu’yu da gör, Ankara’yı, İzmir’i, başka küçük şehirleri, köyleri, pazarları. Bizim düğünlerimize git ve benim hapishanelerime.” Moskova’da yatmaya hazırlanırken açardın bu konuyu çoğunlukla: “Böyle garip bir şekilde yaşamına giren Türkiye’yi görmen çok hoş olur, beğenirsin,” derdin...

Kayınlar Rus sayılıyor kavakları Türk saydığımız gibi

İzmir’in kavakları

dökülür yaprakları

bize de derler Çakıcı

yâr fidan boylu[132]

4 Ocak 1963'te döndük evimize. İzvestiya'nın önünden geçerken Hruşçev'in Voznesenski ile olan fotoğrafının giriş kat camlarına asılmış olduğunu gördük. Her sıkıntılı zamanında yaptığın gibi Tvardovski'nin evine gittin. Son yazılarıyla ilgili birkaç yasaklama kararını gösterdi sana. Ama kendi düşüncesini açıkça belli etmedi. Boris Polevoy ve Tihonov da XX. Kongre'nin çizgisini korumak gerektiğini düşünüyor, edebiyatı ve gençleri korumak gerektiğine inanıyorlardı. İşte tüm bu gerginlik, bu yaşananlardı canını sıkan, sana huzur vermeyen. Özellikle, Andrey Voznesenski ve Yevtuşenko için üzülüyordun. Endişe ve öfke seni tekrar mücadelenin içine çekti...

Ünlü bir sinema yönetmenine konuk olarak gitmiştik. Evinde, masanın üstünde eskiden çağdaş bir tablonun asılı olduğu yerde, sadece tablonun izi duruyordu. "Suçlanmamak için kaldırdım tabloyu," diye itirafta bulundu ev sahibi. "Hiç sorgulamadan suçluyorlar soyut sanatla ilgilenenleri."

"Evet," dedin sen ve endişeyle kafanı salladın.

Sabah erkenden, zamanın soyut resimle uğraşan genç ressamlarından Lev Krapivnitski'de aldın soluğu. Soyut çalışmaları içinde en büyük olanını satın aldın. Çok güzel bir tabloydu bu. "Patlama" diye adlandırdın çalışmayı ve salonumuzun en görünür yerine astın.

"İt ürür, kervan yürür," dedin. Eskiden de söylediğin bu atasözünü o günlerde çok sık tekrar eder olmuştun. Hem kendine hem de dostlarına böylelikle cesaret aşılıyordun.

Çılgıncasına çalışma temposuna girmiştin. Kafanı kaldırmadan çalışıyordun. Tanganika mektuplarını yayına hazırlıyor, bir yandan da Starostov ile Romantika'nın çevirisi üstüne çalışıyordun. Ara verdiğinde yaptığın gene çalışmaktı ve şiir yazıyordun. Ama tüm bunlar değişim rüzgârlarının yüreğini ezmesine engel olamıyordu... Bakışların

keskinleşmişti. Mart 1963'te Parti yöneticilerinin, Sovyet sanat insanları ile yaptığı toplantıdan sonra çıldıracak hale gelmiştin.

"Eğitimsiz bir adamın katı ve kaba tavırlarıyla bir yandan mısır üretmekten konuşurken, diğer yandan mimariyi, Rusçayı, resmi, şiiri yargılamasını anlayamıyorum bir türlü! Neden Hruşçev kendi ilkel sanat anlayışını kültür insanlarına, onların aracılığıyla da tüm halka empoze etmeye çalışıyor? Neden gene tek bir adam her şeye hükmediyor? Onun zevkini kabul etmek zorunda değilim, anlıyor musun, kabul etmiyorum bunu! Mâni yazamam ben! O zaman demek ki şairliği bırakmalıyım, öyle mi? Hruşçev aldattı beni, kandırdı! XX. Kongre'den sonra inanmıştım ona. Yanılmışım. KGB, bıyıkları yeni terlemiş yazarları avlıyor söylentileri aldı yürüdü gene. Mayakovski'yi yasaklamayan, ama çok iyi bir şair olduğu söylenen bir Gumilyov'un kurşuna dizilmesine göz yuman Lenin'e gönderme yapmak değil bu söylediklerim. Şimdi olan başka bir şey, tarihin yinelenmesi... Kişisel olarak ben II. Friedrich'in duruşundan yanayım. Ne demiş büyük devlet adamı: "Sanat için her şeyi yaptım! Hiç karışmadım!"

İşte o Mart ayında yazdın bu dizeleri:

ve dövüşebilirim,

doğru bulduğum, haklı bulduğum, güzel bulduğum her şey için, herkes için,

yaşım başım buna engel değil,

ama gel gör ki çoktan unuttum şaşıp kalmayı.

Şaşkınlık, alabildiğine yuvarlak açık ve alabildiğine genç gözleriyle bırakıp gitti beni.

Yazık.[133]

Son zamanlarda sabahları ilk kalktığın halinle seni görmemi istemez olmuştun. Her geçen gün genç kalmanın biraz daha zorlaştığını söylüyordun. Bütün enerjin tükenmişti sanki. Çok çabuk yoruluyordun.

“Değişik tıp kitaplarında okuduğuma göre benim geçirdiğime benzer anevrizma ve kalp krizi geçiren insanlar sekiz ila on yıl yaşarlarmış. Ben on birinci yıldayım, sürenin sonunda. Bir şey oldu bana! Daktilonun başında bir saat oturuyorum, kimi zaman daha da az ve yok... daha fazlasına gücüm yok. Sanki sırtımda taş taşımış gibi yoruluyorum.”

Sabahları daha uzun yatmaya başlamıştın.

“Korkunç bir yorgunluk, cancağızım. Kusura bakma, kalkamıyorum. Bir yudum kahve ver bana. Eğer biraz daha böyle devam ederse, seni de aç bırakırım. Para kazanamazsam nasıl yaşarız ki? Eski oyunlarımın güncelliği kalmadı, yenileri sahnelenmiyor...”

Dürüstçe söyleyeceğim sana Nâzım, o zamanlar senin için en korkunç olan şeyden, hayal kırıklığından korkuyordum. Yaşamı şiirlerle algılamaya alışmıştım ben de ve yeni dizelerini korku içinde bekliyordum.

Nisan’ın ortasında “Kızıl Meydan” şiirinle nasıl da bir dinginlik, huzur gelmişti evimize! Şiirini çok beğenen Boris Slutski’yi bir an önce çevirmesi için telaşa vermiştin. 1 Mayıs Bayramı’nda basılması içindi acelen. Boris şiiri Pravda gazetesine vermeni önerdi. Yayın kuruluna beraber telefon ettiniz. Ve uzun süreli işler kutusunda bırakmadan hemen alıp götürdünüz şiiri gazeteye.

Üstünden bir gün geçti, bir gün daha, bir hafta oldu, ama gazeteden arayan yoktu. Şaşırmıştın. “Kısacık bir şiiri okumak ne kadar uzun sürebilir ki!” diyordun... Sonra sabrın tükendi ve kendin aradın gazeteyi. Edebiyat ve sanat bölümünden sorumlu yoldaş Abalkin’i ziyaret etmeni söylediler.

Döndüğünde öfkeden çatlamak üzereydin:

“Masadan kalkmadı bile! Elini uzatmadı, buyur etmedi!!! Çekmeden çıkarıp masaya koydu şiirimi. Ne dese beğenirsin? Sovyet hapishanelerinde özgürlük için yatan insanlara şeffaf imalarda bulunulan şiiri basamazmış! Lanet olsun! Bir komünistin Kızıl Meydan ve özgürlük aşkıyla yazdığı bir şiiri böyle okumak için ne kadar tuhaf ve korkunç bir insan olmak gerekir!

Kızıl Meydan bütün meydanlardan geçer 1 Mayıs’ta

bayraklı, bayraksız

türkülü, türküsüz

geçer bütün meydanlardan.

Kızıl Meydan bütün umutlardan geçer 1 Mayıs'ta,

Kızıl Meydan 1 Mayıs'ta girer bütün hapislere,

hürriyetin yattığı bütün hapislere.

Kızıl Meydan bütün iklimlerden geçer 1 Mayıs'ta,

karın, yağmurun, güneşin altında.

Dünya 1 Mayıs'ta Kızıl Meydan olur:

Lenin'in konuştuğu meydan...[134]

Bu olaydan birkaç gün sonra Mossovyet'te oynanan bir oyunun perde arasında, yönetmen Zavadski'nin odasında Abalkin yanına geldi ve kalabalığın ortasında seni selamlamak için elini uzattı. Sözlerini çok iyi anımsıyorum. Şöyle dedin ona:

"Size, Yoldaş Abalkin, elimi uzatacak değilim. Çünkü siz alçağın tekisiniz!

12 Nisan 1963'te uzayda değildi düşüncelerin.[135]

Dört gün sonra Moskova'dayım.

Bu ayrılık da, hele şükür, bitiyor dönüyorum.

Bu ayrılık da yağmurlu bir yol gibi arkada kalacak.

Yeni ayrılıklar gelecek,

yeni kuyulara ineceğim,

bir yerlere gidip döneceğim.

Koşacağım soluk soluğa yeni dönüşlere.

Sonra ne Berlin, ne Tanganika,

Hiçbir yere değil, gideceğim hiçbir yere.

Ne vapur, ne tiren, ne uçakla dönmek elimde olmayacak.

Benden mektup da, telgıraf da gelmeyecek.

Sana telefon da edemeyeceğim.

Sesime yumuşacık gülmeyeceksin.

Benden haber de almayacaksın,

kalacaksın bir başına.[136]

“Biliyor musun, Türkiye’de mükemmel bir şair vardı,” diye anlatmaya başlamıştın bana. “Genç bir kadınla evlendi, deliler gibi seviyordu onu. Sonra ne olduysa, bir şeyler geçti aralarında ve kadın terk etti şairi. Genç birisine vardı. İsveçli mi, Hollandalı mı neydi? Ama kocasını hiç unutamadı, hep özledi ve bir tek onu sevdiğini anlayıp geri döndü. Ve şair kocasıyla mutlu yaşadı... Ben de sana bir kötülük yaptım. Çok sevdim. Kimse seni benim kadar sevemez. Ve sen hep beni arayacaksın ve bensiz kaldığında hep bana geri döneceksin.”

Beni fazlasıyla mercek altına almıştın Nâzım...

Sen benim tüm iyiliğim ve kötülüğümsün. Senden sonra bana kalan koca bir boşluk. Seninle geçen her yılımı, ayımı, günümü, gelecekten ödünç almıştım sanki. Borcumu anılarla ödüyorum şimdi...

Bu ayrılık denizinde senin peşin sıra sürükleniyorum. Kendilerine şiirler, mektuplar, notlar bırakılmayanlar nasıl dayanırlar ki bu acıya?

Moskova’ya dönüşümüzden kısa bir süre sonra Pierre geldi bize. Vedalaşmaya geldiğini söyledi. Hayretle çığlık attın:

“Nasıl, gidiyor musun? Ameliyatın ne olacak?”

“Lanet olsun! Paris’te yaptıracağım. Komünist bir arkadaşım var doktor, o yapacak.”

“Ama buradaki doktor ne dedi sana, unuttun mu? Senin durumunu en iyi o biliyor, o yapmalı ameliyatı. Ona inanmalısın Pierre, gidemezsin...”

“Burada kalamam! Sinirden ölürüm. Nefes alamıyorum, Nâzım, anlıyor musun? Sen okumadın herhalde. Pravda’da Fransız empresyonistlerin yerden yere vurulduğu makaleyi görmedin mi? Nasıl olabilir böyle bir şey? Bu bizim ulusal zenginliğimiz! Çok üzüldüm. Pravda’nın redaktörü Yoldaş Satyukov’a bir mektup yazdım ve bizim resim sanatımızı sevmeyebilirsiniz, ama onu yermeniz gerekmez, dedim. Bu bizim değer verdiğimiz bir sanat dalı, Fransız halk sanatının öğelerini barındırıyor içinde. Bir halkın kültürel değerini incitmeye ne gerek var? İşte, bir örneği Picasso, komünist. Ve bizim komünist partimiz Picasso’yu bağrına basıyor ve onun gibi birisinin olmasından mutluluk duyuyor.”

“Ne yanıt aldın?”

“Ne mi?!!! Sanki bilmiyorsun Nâzım. Hiçbir şey almadım.”

“Demek öyle.”

“Bizim Komünist Parti’nin başkanı Mourice Thorez’e verdim yazdığım mektubun bir kopyasını. Çok mu kızmış olduğumu sordum. Düşünebiliyor musun, bana bir mektupla yanıt verdi. Neden böyle bir şey yaptı? Neden postayla yolladı bana yanıtını, anlıyor musun? Yukarıdakiler okusunlar diye. Al sana partizan! Öyle bir yazmış ki benim yazdıklarımı da koymuş içine...”

Pierre cebinden çıkardığı mektubu verdi sana. Altında Mourice Thorez'in kocaman imzası vardı.

"Görüyor musun, nasıl da koca harflerle imzalamış. Gözü de görsün diye. Satyukov cevap bile vermedi. Onun onayladığı bir yazıyı Fransız'ın teki beğenmediyse ne olmuş yani, onun umurunda bile değil tabii! Dikkate almaya bile değmez! Burada daha fazla kalamam, çalışamam artık burada. Komünistler ve meslektaşlar arasındaki bu tip ilişkileri anlayamıyorum!"

Bu konuşmanın ardından Pierre'i gitmemesi için ikna etmeye uğraştın, söylediklerin yetersiz kalınca bağırmaya başladın ona:

"Sen kimin partisine girdin? Satyukov'un mu? Bu kadar çabuk teslim olma hakkına sahip değilsin! Gidecekmiş! Gitmeye hakkın yok!"

Bağırman da işe yaramayınca yalvarmaya başladın:

"Pierre, önce bir ameliyat ol, sonrasına bakarız. Bu böyle sürmeyecek, göreceksin, lütfen..."

Ne dersen de Pierre'i kararından vazgeçirmek olası değildi:

"Hayır, Nâzım ne dersen de gideceğim. Yarından sonra. Bak biletimi aldım bile."

O gece Nicole'un ağzından tek bir sözcük bile çıkmamıştı. Yüzü son derece zarif, bir o kadar da hüzünlüydü. Arada açık renk saçlarını eliyle düzeltmeye çalışıyor, bir türlü beceremiyordu. Saçları inatla savruk duruyordu. Ruhunda fırtınalar koptuğunu anlamıştım.

"Yakında görüşmek üzere," dedi Pierre ayrılırken.

"Görüşürüz," diyerek kucakladın onu.

Sonra Pierre cebinden çıkardığı Gitane marka sigara paketini sana verdi: "Kara tütün seversin sen," dedi...

Sevgiyle yaşamak ve ölümle iç içe olmak, kovalamak onu, kovalamak... Bu yükü hafifletecek hiçbir şey olamaz. Ayakta durmak ne zor, oysa kırılmak

ne kadar kolay!

Tüm zorluğuna rağmen sigarayı bırakmaya niyetlendin. Bir sabah kalktın ve sigarandan bir iki nefes aldıktan sonra paketi buruşturup çöpe attın.

“Bundan sonra beni bir daha sigara içerken görürseniz aklınıza gelen küfrü edin. Bu işe bir son veriyorum artık!”

İki saat sonra evin altını üstüne getirdin, hiçbir şey bulamayınca kendi kendine sövdün. Sonra askıdan paltonu kaptığın gibi sokağa fırladın. Köşedeki büfeye sigara almaya uçarak gittiğini biliyordum.

Kaç kez Nâzım, kaç kez söz vermiştin, bırakmaya! Asla tutmadın sözünü. Anımsıyor musun, bir kere evin içinde nasıl kaybetmiştim seni. Her tarafa bakmış da bulamamıştım. Sonra balkonda yerden yükselen dumanı görüp çıkmıştım dışarı. Yerde, patateslerin yanına çömelmiş, okul çocukları gibi avucunun içinde tuttuğun sigarayı tüttürürken bulmuştum seni.

“Acıyın bana çocuklar, sigara içmeme izin vermeyin. İçmemeliyim, anlıyorsunuz değil mi, içmemeliyim! Herchel bana dediklerini uydurmadı, beni gerçekten sevdiğinden söyledi. Ekber’le bana lütfen engel olun,” diyordun.

Ama bizim elimizden gelen fazla bir şey yoktu. Sokakta beraber olduklarını, evdeki konuklarımızı öyle bir ikna ederdin ki sana sigara vermekle hayatını kurtardıklarını sanırdı insanlar.

Bugün 1 Mayıs Nâzım, Kızıl Meydan’daki geçit töreni ve bayram kutlamalarını televizyondan yayınladılar. Töreni anlatan sunucu, tüm sosyalist dünyaya senin Kızıl Meydan şiirini okudu, yüksek sesle. Hani şu Abalkin’in basmak istemediği dizelerini!

Mayıs ayını Moskova’dan 100 kilometre uzakta geçirdik. Kompozitörler Evi’nin dinlenme bölgesinde bir kır evi kiralamıştık. Moskova’daki evimizde tamirat yaptırdığımız için böyle bir şeye karar vermiştik. Çağırdığın ustalar, evi bir aylığına bize bırakıp gidin, demişlerdi. Döndüğümüzde her şeyin hazır olacağını, ancak perdeleri ve tabloları bizim asacağımızı söylemişlerdi. Adamların işlerine olan bağlılıklarını takdir

etmiştin. Seyahat belgemizi aldın ve kendimizi Ruza’da, harika bir yerde bulduk. Kaldığımız ev de tepedeydi. Aşağımızda dar bir yol uzanıyor, onun ardında da Moskova Nehri görünüyordu. Dayanılmaz güzel bir manzaraydı. Vaktimizin çoğunu ormanda geçiriyorduk. Ufacık bir dal parçası koparıyor, dişlerinin arasına sıkıştırıyordun. Dediğine göre, böyle yapınca canın daha az sigara içmek istiyordu.

Canını sıkan bir şey vardı. Kötü bir şey olacakmış gibi hissettiğini tekrarlıyordun sürekli. Birtakım bahaneler uydurup, Moskova’ya gitmek istiyordun. Bir keresinde: “Gidip ustalara bakayım, neler yapmışlar,” dedin. Döndüğünde memnundun, ustaların gayet iyi çalıştığını söyledin. Sonra: “Belki önemli bir şey olmuştur, birisi beni aramış, bir telgraf gelmiştir. Burada telefonumuz yok ya...” dedin.

Gerçekten de gelmişti bir telgraf. İki gün posta kutumuzda seni beklemişti acı haber: “14 Mayıs 1963, Pierre Courtade Paris’te öldü.”

“Pierre mi öldü? Böyle bir şey olamaz! Mümkün değil! Bu kadarı da fazla artık!”

16 Mayıs’ta bizim gazetelerde de çıktı haber. Bir elinde gazete, diğerinde telgraf L’Humanite’nin yeni temsilcisi Maks’ın yanına koştun. Pierre’in boşalttığı daireye yerleşmişti.

“Maks, söyle bana, doğru mu bu haber?”

“Evet, Nâzım. Paris’te ameliyat olduktan yedi saat sonra ölmüş Pierre. Kendine gelememiş hiç.”

Ancak o zaman anladın Pierre’in artık olmadığını. Yıkılmış, paramparça olmuştun. O gün kaleme aldın Pierre için yazdığın şiiri. İlk dize kötü bir kehanetle yüklüydü:

Kendi ölümüm gibi yıkıldı üstüme haber

Mayısın 17’sinde.

Moskova günlük güneşlikti Mayısın 17'sinde.
Mayısın 17'sinde Cuma günü
Kızıl Meydan'da mavi gözlü çocuklar
    Piyoner olmak için and içiyordu.
Yukarda, ta yukarda tepkili bir uçak
    gökyüzünü çizerek uçuyordu.
Piyer Kurtad ağzında piposu
    Pravda sokağından geçiyordu.
Moskova günlük güneşlikti Mayısın 17'sinde.

Paris'te yağmur mu yağıyordu Mayısın 17'sinde?
Mayısın 17'sinde Cuma günü
Puasonyer Bulvarı'nda 6 numaraya gelemedim,
giremedim holüne L'Ümanite'nin,
duramadım baş ucunda senin el kavuşturup
ve oracıkta ağlayamadım doya doya
        sarışın bir kadınla beraber,
altmışlık bir çocuk gibi.
Ama Paris bir ölüm Per-Laşez'de
yatıyor Mayısın 17'sinden beri.[137]

“17 Ağustos 63, Paris

Veracığım benim, bu kadar geç yazdığım için bağışla beni. Devamını Fransızca yazacağım, Rusça yazmak çok zor.

Biliyor musun, ben de sürekli seni düşünüyorum. Mektubun beni çok heyecanlandırdı. Onu hemen yanıtlayamayışımın tek nedeni biraz sakinleşmek istememdi. Nasılsın? Nasılsın? Seni görmeyi nasıl istiyorum, bir bilsen. Ne yazık ki olamıyor. Moskova yeryüzünde bana her yerden daha yakın bir şehir. Ama şimdilerde, özellikle Moskova’ya gelecek, orada yalnız olabilecek gücüm yok. Siz Nâzım’la burada, bizim Moskova’da yaşadığımız gibi iki yıl yaşamadınız, ama eminim sen de Paris için aynı duyguları taşıyorsundur. Eğer olur da buraya gelebilecek olursan, evimin sana açık olduğunu ve gelişinin bana büyük bir mutluluk vereceğini bilmeni isterim.

Pierre’in ölümünün hemen ardından gelen Nâzım’ın haberi beni çok sarstı. Kısacık Leningrad seyahatimizi anımsıyor musun? Dördümüz birlikte Hermitage’dan otele dönerken yakalandığımız kar fırtınasını? O zaman çok korkmuştum onlar için. Nedense hep bir korku vardı içimde. Sende de öyle olduğunu sanıyorum. Hâlâ onların olmadığına tam olarak inanamıyorum.

Mümkünse Nâzım’la bir fotoğrafınızı gönder bana. Maks sana söyledi mi bilmiyorum, ama Nâzım’ın Pierre için yazdığı şiirin orijinalini ve senin çevirini rica ediyorum... Bu beni çok mutlu eder.

Şimdi dostlarımla köyde dinleniyorum. Sonra dönme vakti gelecek. Yeniden yaşamaya, çalışmaya başlamak gerekecek... Bizden istediklerini yapabilmeyi denememiz gerek. Bu çok zor...

Lütfen ara sıra da olsa yaz bana. Seni hemen yanıtlayacağım. O zaman bu kadar yalnız olmayız. Tüm dostlara selamlarımı ilet.

Seni seviyorum. Metin ol,

Nicole”

Nicole, Nâzım'ın Pierre için yazdığı şiiri, onun el yazısıyla gönderdim sana. Biz de senin şehrinde çok mutluyduk. Sen de metin ol.

Ertesi gün 17 Mayıs'ta aklın Pierre'deydi. Yüzündeki tüm kan çekilmiş, bembeyaz olmuştun.

"Biliyorsun, değil mi? O yok artık... Son kez nasıl kucaklaşıp, vedalaştığımızı anımsıyor musun? Aklımdan Nicole da hiç çıkmıyor. Ah, ona da ne kadar yazık! Paris'te yakın dostları var mı acaba? Umarım, geri kafalılık yapmıyorlardır. Fransız kanunlarından nefret ediyorum. Pierre dokuz yıl mücadele etmiş karısından boşanmak için. Ama kadın istemediği için boşanamamışlar. Bir noktada, Moskova kaçış olmuştu Nicole ile Pierre'e. Bir türlü huzur vermeyen geçmişlerinden kaçmışlar. Burada gerçekten mutluydular. Onların hikâyesini öğrenince seninle evlenmekle ne kadar iyi yaptığımı düşündüm. Bu benim için çok önemli. Pierre, Nicole ile beraberliğini resmileştiremeden öldü. Maalesef yaşam binlerce kuralla dolu! Çoğunu kabullenmekten başka çaremiz yok. Senin Nicole'un düştüğü duruma düşeceğini bilsem, çıldırırdım. Görüyor musun, sürekli Nicole'dan bahsediyorum. Çünkü zavallı Pierre'in bir şeye gereksinimi yok artık. Pierre için önemli olan tek şey, Nicole'un onun ölümüne dayanabilmesi...

Pierre senin son tutkundu. Keşke Paris'e gidebilseydik o zaman. Orada, Nicole ile birlikte, onun acısına katlanman daha kolay olurdu, herhalde.

Sessizce yürüyorduk. Yüreklerimize ağırlık çökmüştü. Ellerinle tüm dallara, yapraklara, çalılara dokunarak ilerliyordun. Sıcak ve boğucu bir bahar günüydü. Tabiat ananın da nefesi tutulmuştu, sanki o da yürek ağrısı çekiyordu.

Irmağa vardık. Suyun üstündeki tahta köprüde uzun süre oturup Pierre'den konuştuk. Elini her seferinde biraz daha derine, suya daldırıp yosunlar çıkarttın. Kolundaki saati unutmuştun... İçinde bir şeylerin koptuğunun farkındaydım. Yerinden kalkamıyordun bir türlü. Elinle Pierre'in ellerini yakaladığın izlenimine kapılmıştım. Sanki o kurtulmak istiyor, sen

bırakmıyordun. Tüm gücünü kullanıyordun. Beyaz parmaklarını iyice sıkman bu yüzdendi. Yavaş tempoda, durarak konuşuyordun. Böylelikle, kafanın içinde açılıp kapanan perdeleri rahatça takip edebiliyordum. Tüm anılar, hepsi geçiyordu aklından...

Kendi ölümüne Nâzım, sadece yirmi gün kalmıştı...

Bir hafta sonra Pierre'in cenazesinde, senin saygı duyduğun insanların Nicole'a yaptıklarını öğrenince öfkeden deliye döndün.

"Neden orada değildim sanki? Böyle bir şeyi nasıl yapabildiler? Hem de Aragon! Tüm bunlar Elsa'nın başının altından çıkmıştır, eminim! Resmi karısını alıp götürmüşler Pierre'in naaşının yanına. Pierre'in ondan kurtulmak için soluğu Moskova'da aldığı, ona dokuz yıl çile çektiren kadını, elinden tutup getirmişler adamın başına! Bu ikiyüzlülükten nefret ediyorum. Özellikle komünistlerin, üstelik şair olanlarının riyakârlığına tahammül etmem mümkün değil. Burjuva değerlerini ellerine bayrak yapıp yürümüşler Pierre'in tabutunun ardından! Sahtekâr sofular! Aşkı kaldırıp attılar... Aldattılar Pierre'i!"

Ayrılığımızın ikinci yılının dolmasına çok az kaldı. Zaman uçup gidiyor benden. Hayır, onu durdurmak istemiyorum, sadece o sabahın gelişi biraz ertelensin diye, zamanın birazcık yavaşlamasını istiyorum. Ama takvimden kopan her yaprakla günler acımasızca akıp gidiyor ve siyah beyaz boyalı, eğri bir sınır taşı gibi gittikçe yaklaşıyor o gün bana. Her yaklaştığında, hemen herkesin çoktan yaşanıp bittiğini sandığı acıları, içimde biraz daha bastırmaya ve dayanma gücümü toplamaya çalışıyorum. İki yıl önce içime kara bir gül gömdüm. Ağır ve acı kokulu bir gül. İçimde yaşıyor, hiç ölmeyecek. Ama dikenleri hep daha derine batıyor. İşte o nişan taşı, gizemli gül ve acı, hepsi oradalar, derinlerde. Bana "Nasılsın?" diye soranlara iyi olduğumu söylüyorum. Acımı başkalarının sırtına yüklememeyi senden öğrendim...

Evet, Nâzım, şimdi benim de aklıma Çinli dostumuz geldi.

Bu yazar dostumuz bir gün konuğumuz olmuştu. Son derece ünlü, kendi halinde, sessiz bir adamdı. Uzun süredir tanıyordunuz birbirinizi. Yıllar sizi birbirinize yakınlaştırmış, sıkı dostlar yapmıştı. Bütün gece oturmuştu bizde. Sorularınla çileden çıkarmıştın Çinli yazarı. Seni Çin'de nasıl operaya davet ettiklerini de o gece anımsamıştın.

“Çok sıkıcıydı. Operanın sonunu güçlükle beklemiştim. Oyunun sonunda dostlara: ‘Hiçbir şey anlamadım, sıkıntıdan patlayacaktım neredeyse. Bu müziği anlamıyorum, herhalde Türk olduğumdan bana bir şey ifade etmiyor,’ diye itiraf ettim. Alındılar dediklerime. ‘Yarın gene gelin, belki yarın beğenirsiniz,’ dediler. Ertesi gün aynı şey tekrar etti. Ve gene gelmemi rica ettiler ve götürdüler de. Böyle sürüp gitti. Her akşam gülümseyerek yanıma geliyorlar ve beni alıp operaya götürüyorlardı. On birinci ya da on ikinci seferdi, melodiyi hisseder gibi oldum, sanki seslerin ayrımına varmıştım... Sonra bir baktım ki Çin müziği, şarkıları rahatlatıyor beni... Bu önemli bir keşifti. O zamandan beri insanlar benim sevdiğim bir şeyi beğenmeyip yerdiğinde, aldığım bu dersi anımsıyorum ve dostlarımdan sabırlı olmalarını istiyorum.”

Çinli konuğumuz gitmek için toparlandığında, karısını sordun ona. Sanki iyi bir şey söyleyecekmiş gibi gülümseyerek başladı konuşmaya. Karısının amansız bir hastalıktan kurtulamayarak üç hafta önce acılar çekerek öldüğünü anlattı...

Aldığın acı haberden çok, yazarın tebessümü şok etmişti seni. Adamın gerçek anlamda çıldırdığını düşündün. Omuzlarından tutup hafifçe sarstın ve başını göğsüne yasladın.

“Ne olur gülme kardeşim! Gülümseme böyle, rica ederim! Senin onu ne kadar sevdiğini gördüm ben... Acı çekmiyor olamazsın...”

“Evet”, dedi Çinli dostun. “Hem de çok. Ama bizim anlayışımıza göre, acılarınla başkasını üzmek doğru değildir. Bu yüzden gülümsüyorum, sevgili Nâzım.”

Ve aydınlık gülümsemesiyle veda edip gitmişti...

Son gününden üç hafta önce, Ruza'da evin terasında oturmuş usul usul akan Moskova Nehri'ni seyrediyorduk.

Sakin ve düşünceliydin. Yani her zaman doğada olduğun gibiydin. Tabiat, pek çok insanda yarattığı melodram etkisini yaratmazdı sende. Karşısında aşırı ruhsal fırtınalar yaşamazdın. Onun her şeyden bağımsız var olan gücünü hisseder, içine sindirirdin. Doğanın egemenliğini kabul ederdin. Ve bu duygular seni her şeyin insan eliyle yaratıldığı yerlere, şehirlere iterdi. İnsanları sevdiğin gibi severdin kentleri. Güney kentleri, kuzey kentleri, büyük kentler, taşralar diye sınıflandırır, hepsine ayrı bir değer verirdin. Tarlaların görüntüsü, ırmaklar sende kıskançlıkla karışık bir tür acı hissi uyandırırdı. Ormanda, denizde, kırda olduğun zamanlarda ise insanoğlunun ömrünün geçici olduğunu düşünürdün. Oysa yaşamak istiyordun.

Bir matem marşının melodileriyle irkildik. Irmağın ötesindeki yüksek yeşil tepeden geliyordu. Kalkıp terasın ucuna gittin ve tahta korkuluğa yaslanıp çalgıcıların trompetlerinin parladığı yere baktın.

"Gidelim buradan," dedim.

"Bakmak istiyorum," diye yanıtladın.

"Gitsek daha iyi Nâzım."

"Bırak cancağızım, kalalım. Bundan kaçamayız. Bu sesler her yerde bulur bizi. Baksana ne kadar çok insan var. Kamyonun arkasından iniyorlar. Yeşilin üstünde kara kara görüntüler. Tabut kırmızı. Neden kırmızı? Sizde bir anlamı var mı bunun?"

"Herhalde bir komünistin cenazesi. Belki de milletvekilinindir. Kırmızıysa yerel yönetici de olabilir."

"Demek ki beni de kırmızı tabuta koyacaklar."

"Herhalde."

"İlginç. Orkestranın Chopin'i nasıl yanlış çaldığını işitiyor musun? Özellikle borazan. Duyuyor musun, nasıl çalıyor? Akşamları köy

eğlencelerinde çalmaya alışık bir delikanlı olmalı... Meslek yaşamındaki ilk cenaze töreni herhalde... Baksana, nereye gidiyorlar?”

“Mezarlığa.”

“Amma sıcak. Sizde mayısta bu kadar sıcak olması normal mi?”

“Hayır, çok ender olur böylesi... Fakat Nâzım, hadi ormana gidelim, ha? Her zamanki gezintimizi yapalım, yaşlı çam ağacına kadar gideriz gene.”

“Neden böyle sessizlik çöktü birdenbire, Verusya? Orkestra neden çalmıyor daha? Hepsi bu kadar mıydı? Bitti mi?”

“Herhalde konuşmalar yapılıyordur şimdi. Son veda sözleri...”

“Kimler konuşuyordur?”

“Beraber çalıştığı insanlar, amirleri, dostları.”

“Belki de kadındır ölen.”

“Belki de...”

Sustuk ve ağaçların mezarlığı gizlediği yeşil tepeye bakmayı sürdürdük.

“Biliyor musun, Doğu Almanya’da cenaze törenleri için bir büro var. Çok komik bir şey, dinle bak. Bizim Alman dostlar düzen meraklıları biliyorsun, her şeyin düzenli ve rahat olmasını isterler. Ölü de çabucak, abartmadan paketlenmeli onlara göre. Bana sorarsan da hakları var! Cesedin yaşamış insanla ne ilgisi olabilir? Ceset cesettir ve bir an önce gereği yapılmalıdır. Bu yüzden de birisi öldüğünde bu büroyu arıyorsun: ‘Yoldaşlar, bana yardım edin lütfen!’ diyorsun. Kimse sövmüyor sana, telefonu yüzüne kapatmıyor. Aksine, aramandan memnun oluyorlar. Sonra, seni üzmeye devam eden insan için ne kadar harcamaya niyetli olduğunu söylüyorsun, yas töreni için kaç kişi istediğini belirtiyorsun, yalnız bu hizmetler için ayrı ödeme gerekiyor. Örneğin sana, güzel bir konuşma yapacak birisinin gerekip gerekmediğini soruyorlar. Endişelenmeye gerek yok, mutlaka iyi şeyler söylüyorlar. İstersen konuşmacılara konu da verebilirsin. Biri merhumun yeteneklerinden, diğeri insanlığından, üçüncüsü iş

bitiriciliğinden bahseder örneğin. Ne kadar ödeyebileceğine bağlı bu. Ve tabii bu profesyonel cenazecilerin hepsi matem elbiseleri giyiyorlar ve hüzünlü bir atmosfer yaratıyorlar. Ayrıca, tabutu, çiçekleri, katafalkı da büro ayarlıyor senin için. Nasıl, hoşuna gitti mi?"

"Kendimi ölmüş olarak düşünemiyorum Nâzım. Hareket etmek, hissetmek, bir şey yapmak istemeyeceğim. Mümkünse yaşayayım Nâzım, ha?" dedim gülerek.

İster düşün, ister düşünme... Lanet olası ölüm!

"Ölümü gözünün önüne getiremiyorsun değil mi? İşte ayrıldığımız nokta bu! Ben getirebiliyorum. Hem de öyle iyi getirebiliyorum ki. Kendi sonumu. Sana anlatabilirim bile. Sonra karşılaştırırsın... Önceden bildiklerini yaşamak ilginç olur herhalde. Öncelikle, evimizde ölmeyeceğim. Daha doğrusu, Moskova'da olmayacak bu iş. Başka bir ülkede olacak, sanıyorum. Ama hangisinde? Eğer sen yanımdaysan, yapamam bunu, asla! Seni korkutmak istemem çünkü. İşte cancağızım, elini hep tutmak istemem bu yüzden. Her dakika. Bu Almanya'da olacak gibi geliyor bana, hatta Leipzig'de. Şöyle, sabaha karşı telefon edecekler sana, oradan. Nedense çoğunlukla sabaha karşı göçer bu dünyadan insanlar... Sana telefon geldiğinde, sen de hemen Yazarlar Birliği'ni, Simonov'u ara. Sana yardım edeceklerdir..."

Bir yandan seni dinliyor, diğer yandan da bu konuşmadan iki hafta önce yazdığın dizeleri düşünüyordum dehşet içinde. Nisan ayında okumuştun o şiiri bana. Sonra Ekber, Muza ve daha pek çok tanıdığımız insan dinlemişti senden. "Cenaze Merasimim" Nasıl da acı doluydu sesin, kendine duyduğun acı içtendi. Bu yüzden de ironikti. Evet, Nâzım, sözlerinde değilse de dizelerinde yanıldığın pek olmadı.

Bizim avludan mı kalkacak cenazem?

Nasıl indireceksiniz beni üçüncü kattan?[138]

"Parti'deki Türk göçmen bürosuna gitmek istemiyorsun," diye devam ettin. Haklısın da. Pek iç açıcı bir yer değil. Devrimci ruhla yola dökülmüş bir dolu zavallı göçmen... Bizim kel Türk Karl Marks'ın onlara nasıl

hükmettiğini izlemek acı veriyor insana... Komünist ideolojide halkın hassas bir noktası var. Ağızlarına bir parmak bal çalıp elli yıl oyalamak mümkün. Adım başı şu rengi solmuş sloganları görmekten bıktım. Renkleri yağmurdan güneşten değil, aldatılmış insanların küskün bakışlarından attı. Biz son romantikler, yüreğimizdeki bu acı ile göçüp gideceğiz bu dünyadan... Romantizm olmadan çöker insanlık. Hayal ise onun tehlikeli yanıdır. Bizler üzerimize düşenin pek çoğunu kendi hayalciliğimizden yapamadık. İnsanlara sürekli aydınlık gelecekten bahsetmek yerine, hiç değilse biraz olsun gerçekleri anlatmalı, günümüzde halkların karşı karşıya olduğu zor yaşam koşullarını düzeltmek için çaba göstermeliydik. Karamsar değilim, canımın içi. Yeni kuşak romantiklerin yetiştiğinden eminim ve onlar kalıplaşmış fikirlerin karşısında bizden daha sağlam duracaklar. İnsanların içini dolduran özgürlük dürtüsü gerçeği bulmalarına yardım edecektir. Veram benim...”

Söyle bana Nâzım, seslen, camı tıkla, ama söyle n’olur, mutlu muydun? Benimleyken mutlu muydun? Öyle miydin? Sık sık bana: “Mutluğum benim!” derdin. Şimdi ben sana sevdiğin romansın sözleriyle sesleniyorum: “Elveda, mutluluğum, yaşamım benim...”

“Moskova’da yazarların cenaze törenleri nerede yapılıyor?”

“Veda merasimi mi? Edebiyatçılar Evi’nde.”

“Beni de oraya götürecekler desene. Sen gelme Verusya. Beni görmeni istemiyorum. Ne diye ölülerin yüzünü açık bırakıyorlar ki sizde? Vahşilik! Sen ürkersin, kötü olursun. Âdet diye bakıp acı çekersin. Sonra o ölü surat peşini bırakmaz senin, aramıza girer... Başka ne oluyor? Çelenkler olacaktır. Çok olur hem de. Moskova’da oyunlarımın oynandığı tüm tiyatrolardan gelir. Belki Leningrad, Minsk, Riga’dan da gönderirler. Oyuncular yazarlarına son kez çiçek verirler. İyi. Neyse ki onlar canlı çiçek getirirler. Çok şükür, tiyatroda yapma çiçek verme âdeti yok. Kültürle uğraşan pek çok kuruluş çelenk gönderir. ‘İvan İvanoviç Var Mıydı?’ oyunumu yasaklayan, daha pek çok oyunumun oynanmasına izin vermeyen bakanlık, en büyük, en görkemli çelengi gönderir, eminim. Novıy Mir, Znamya, Teatr gibi bazı dergiler de gönderir. Gazetelerden Literaturnaya unutmaz. Ha, bir de Moskovskaya Pravda gönderir. Pek çok yazım yayımlandı orada... Bana dostluk ve samimiyet gösteren elçiliklerden bazıları gelecektir. Tüm

sosyalist ülke elçilikleri temsilcilerini gönderecektir... Fransa, İtalya, İsveç de tabii. Ha, Mısır'ı unutmayayım. Pek çok Yazarlar Birliği yöneticisi, Komünist Parti ileri gelenleri telgraf gönderir sana. Hepsini sakla, bir gün gelir Türkiye'ye verirsin. Eninde sonunda, benimle ilgili olayları bilmek isteyecekleri zaman gelecektir. Kimi çevrelerin nefreti, politikacıların aptallığı ve bazı yazarların kıskançlığı geçmişte kalacak, bir gün... Ama ülkeme adam gibi dönebilmem için zamanın çok işlemesi gerek cancağızım... Biliyor musun, artık yaşamadığımın duyulduğu gün Türkiye'de olmayı çok isterdim. Kahvelerde, tiyatrolarda, üniversitelerde hakkımda neler konuşulacağını birazcık olsun duyabilmeyi arzu ederdim..."

O sırada, ağaçlarla kaplı tepe Chopin iniltisiyle ikiye ayrıldı sanki. Ünlü bestecinin müziğinin can çekişmesiydi bu. Chopin notaları aracılığıyla, orkestradakilere müziği doğru düzgün çaldırmak için çabalıyordu, ama aldıran yoktu. Sonunda başlarından attılar onu. Ne çaldıklarını Tanrı biliyordu sadece. Ama kudurmuşçasına çalıyorlardı.

Tedirgin bakışlarını tepeye dikerek sordun:

"Ne oluyor orada?"

"Bilmem," diye yalan attım.

"Verusya, sence neden insanlar büyük bir ilgiyle koşarlar cenaze törenlerine?"

"Herhalde, anlamaya gücümüzün yetmediği bir mucize, bir gizemle dolu bu anlar. Ölüm her zaman sarsar geride kalan yaşayanları. Etkisi farklı olur, ama sarsar. Şimdi bizi de sarsmadı mı? Ölüm alıp götürüyor birisini, artık olmayacak. Ölüm benim için korku ve şaşkınlık demek."

"Nineni ölmüş gördüğünde çok fazla korkmamıştın değil mi? Bana öyle gelmişti. Telefon edip öldüğünü haber verdiklerinde ağlamamıştın, öyle değil mi?"

"Anımsamıyorum."

“Altı ay önce sabaha karşı aramışlardı, unuttun mu? Daha hava aydınlanmamıştı. Birkaç saat önce ayrılmıştın yanından. Ben seni beklemiştim. Gelince sesini tanıyıp gözlerini açtığını anlatmıştın bana. Anlatmanı istediğim bir dolu şey vardı, ama senin ayakta duracak halin yoktu. Uzun süre araba kullandığını da bildiğimden yatırmıştım seni hemen. Hemen uykuya dalmıştın. Uzun uzun seni seyredip nineni düşünmüştüm. Onun kadar sevimli, sevecen, iyi yürekli bir kadın tanımamıştım daha önce... Sana bakarken onun koca masanın başında oturuşu canlanmıştı gözümün önünde. Bizim için hazırladığı böreklerle doluydu masa. Bir keresinde bana onu nasıl kocaya verdiklerini anlatmıştı. Bak şöyle demişti: ‘Devrimden altı yıl önceydi Nâzım. Dünürler geldi ve iki damat adayı getirdiler. Biri dul baba, diğeri genç oğul. Bak, istediğine var, dediler. İkisine de baktım, baktım, düşündüm. Ailemin tüm yaşamı geçti aklımdan. Erkek kardeşim çoktu benim. Hepsi de çok içerdi. Sarhoş oldular mı yapmadıkları rezalet kalmazdı. Çok acımasız olurlardı. Papazlarla aralarını iyi tutarlardı, ama gerçekte çok vicdansızdılar. Bir bakarsın birisini ağacın tepesine kadar kovalamışlar ya da bodruma kapatmışlar. Bazen de insanların semaver başına toplandıkları sırada eve domuz sokarlardı... Babamız ise terziydi. Gece gündüz çalışırdı. Bir gün bile ters bir şey söyleyip annemi üzmemişti... İşte ben de dul babayı seçtim. Aman nasıl sevdi beni! Nasıl kol kanat gerdi! O zamanlar tanınmış bir prensin yurtluğunda kâhya olarak çalışıyordu.’ Hatırlar mısın, bir keresinde Anyuta şiir okumaya utandığında, nasıl da yerinden kalkıvermiş ve uzun bir şiir okumuştu. Nekrasov’un General Toptıgin için yazdığı bir şiirdi. Sonra da gene Nekrasov’un ‘Ağladı Saşa, ormanı biçtiklerinde’ şiirini okudu... Benim şiirlerimi ezberinden okumuyordu normal olarak... İşte o gece, onun bizi terk edip gittiği anlarda, sana bakarken bunları düşünüyordum. Ölüm, uykuna girmişti. Seni o kadar hızlı hareket ederken görmemiştim daha önce. Koşup çıkarken ben de geleyim dedim, ama başınla olmaz dedin. Eşikte durup ellerini okşadım. O sabah onları öpüp öpmemekte kararsızdım. Küçük bir kız çocuğu gibi bakmıştın bana. Bir korku çökmüştü içime. ‘Arabayla gitme, taksiye bin,’ dedim. Arabanın anahtarlarını sıkıca tutuyordun. ‘Yiyecek bir şeyler uydurursun kendine. Endişelenme, evden de çıkma. Babayev’i çağır,’ dedin. Yaşadıkların zordu senin için değil mi?”

“Çok hızlı sürdüm arabayı. Gün yeni ağarıyordu. Yollarda ne bir araba ne de trafik polisi vardı. Direksiyonun başına geçince dikkatimi toplamıştım.

Kırk, elli kilometreyi uçarak aştım. Eve girdiğimde onun cansız bedeni bekliyordu beni. Canım, bir tanecik ninem her zamanki güzel yüzü ile öylece yatıyordu. Yüzünde ölüme saygısını okudum. Artık, acı çekmiyordu ve huzur bulmuştu.”

Ninem için yaptıklarına minnettarım Nâzım. Onu muayene etmesi için götürdüğümüz ünlü doktor değil minnettarlığımın nedeni. Onunla sohbetlerin. Seninle konuşurken ışıl ışıl parlayan gözleri için sana teşekkür ederim.

“Acımı yaşamaya vaktim yoktu. Hemen ölüm kayıtlarının yapıldığı komşu kasabaya gitmem gerekiyordu. Kasabaya vardım, ama bir türlü binayı bulamıyordum. Her taraf çamur içindeydi. Arabayla saplanıp kalma riskiyle dolanıp durdum. Bu beni çok sinirlendirmişti. Bulunca da iş bitmedi. Uzun süre kuyrukta beklemem gerekti. Görevlilere açıklama yapmam, kalın kalın defterlere kayıt yapmalarını rica etmem gerekti. Sonunda ninem Mariya Koptelova’nın yaşamının 78. yılında öldüğünü belgeledim. Sonra, oradan birtakım adamlarla yakındaki köye, mezarlığın oraya gittim ve olup bitene kayıtsız başka yabancı insanlarla doğru düzgün bir mezar kazmaları konusunda anlaştım. Mezarın yerini kendim seçtim. Kiliseye yakın olmasına dikkat etmiştim. Yazın kapılar açık olduğunda, ninem ilahileri işitir diye düşündüm kendi kendime... Bu işi de hallettikten sonra eve dönerken bir iki dükkâna uğradım. Votka, peynir filan aldım. Dayım ben çıkmadan önce söylemişti çünkü. Öyle garip bir hali vardı ki dayımın. Evin içinde dolanıp duruyor, para dolu cüzdanını elinde tutuyordu. Eşyaları elliyor, komodinlerin, sandığın kilitlerini yokluyordu. Sürekli kolundaki saati arayıp durmuştu. Evin hırsızlarla dolduğu izlenimine kapılmıştı. Ve onun bu hali beni çileden çıkartmaya yetmişti. Onun acıdan böyle davrandığının bilincine varamamıştım o zaman.”

“Doğrusunu bilmek istersen, seni o durumda ayakta tutan dayının bu hali olmuş. Sen koşuşturmuşsun her şeye. Dayın da olayın duygusal kısmını üstlenerek yardımcı olmuş sana. Peki, ilk ne zaman gözyaşı döktün onun için? Birbirinizi çok severdiniz...”

“Çok az ağladım... Tören kilisede yapıldı.”

“Kiliseye gittiğini söylememiştin bana.”

“Gerçekten mi? Çocukluğumdan iyi bildiğim bir yerdi, ahşap tapınak. Savaş sırasında küçük bir kızken, pazarları dua ederdim orada. Aradan yirmi yıl geçtikten sonra oraya tekrar girmek ilginç bir duyguydu. Kiliseyi kocaman anımsıyordum, ama içine girince küçük olduğunu gördüm. Yine de çocukluk anılarımdan daha güzeldi.

“Sen çocukluğunda dua mı ettin? Sahi mi? Nasıldı Verusya, anlatsana?”

“Çok basit. Babam daha sağdı. Cepheden silah almak için gelmişti. Ve annemle bana Moskova’ya giriş belgesi almayı başardı. O zamanlar Moskova’ya giriş hâlâ yasaktı. Böylelikle, 1943 yılında, tahliye edildiğimiz yerden Moskova’ya döndük. Moskova’daki evimiz ısıtılmıyordu, yakacak bir şeyler bulmak çok güçtü. O zaman, ninem ve dayım yanlarına taşınmamızı önerdiler. Moskova yakınlarındaki köylerine. Oradaki arkadaşlarımın hemen hepsinin annesi köylüydü. Babaları savaştaydı. Kadınlar pazar günleri kiliseye dua etmeye giderdi. Kocalarının sağ salim dönmesi, ailelerini esirgemesi için Tanrı’ya yakarırlardı. Çocuklar da annelerinin, ninelerinin yanında olurdu. Savaş zamanı kilise dolup taşardı, mumlar yanar, koro çok güzel söylerdi. Bizim ailede evde dua eden kimse yoktu, ama ninemim evinde Meryem Ana ikonası köşede dururdu. Şimdi bizim evdeki Meryem Ana. Yılda bir kere, Paskalya’da, kısa süreliğine bir mum ya da kandil yakardı ninem, ikonanın altında. Bunu konu komşunun gözüne batmamak için mi, yoksa inancından mı yapardı, bilmiyorum. Çünkü hiçbir zaman istavroz çıkarmaz ve kiliseye gitmezdi. Annemle babam için bu konuda söylenecek bir şey yok zaten. Onların gençlikleri devrim sonrasında geçti.”

“Baban için dua etmeye gittin mi?”

“Hayır. Babam için gitmedim, ama bir keresinde matematik sınavım için gittim.”

“E, bir faydası oldu mu?”

“Evet, geçtim sınavdan. Bu çok önceydi. Babam sonra öldü. Ama savaş zamanında bir dolu mucize oluyor, öldü denilen insanlar, çıkıp geliyordu. Belki anlatıldığı kadar çok sık olan bir şey değildi. Ama yakınları ölenlerin tümü inançla bekledi böyle bir mucizenin gerçekleşmesini. Arkadaşlarım ve

onların anneleri bana hep: ‘Dua et Vera, Tanrı seni duyar, dua et!’ diyorlardı. Ben ise hiçbir dua bilmiyordum ve bunu itiraf etmem de mümkün değildi. Alışılmış şeyler mırıldanır dururdum. İstavroz çıkarmayı ve ikonalarda başkalarının ulaşmasının zor olduğunu düşündüğüm yerleri öpmeyi beceriyordum. Bazen de ikonayı eldivenimim ucuyla ya da mendilimle siler, öyle öperdim. Bunun için enseme az tokat yemedim yaşlı kadınlardan.

“Annen ne derdi bu işe?”

“Bilmem, ben kiliseye gideceğimi söylediğimde bir tepki vermezdi. O da, ninem de. Mum yakmam için para verirlerdi sessizce. Herkes zor koşullarda yaşıyordu o zaman...”

“Sonra ne oldu da vazgeçtin? Neden bıraktın kiliseye gitmeyi?”

“Saçma sapan bir şey oldu. Kilisenin yaşlı papazı, ninemim eski bir ahbabıydı. Bazen bize çay içmeye geldiğinde, o yılın ürününden, keçilerin yemlerinden, savaştan konuşurlardı ninemle. Bir keresinde, herhalde o hastalanmıştı ve başka birisi gelmişti ayine. Yaşlı papazın titrek sesinin yerine, güçlü hırıltılı bir ses doldurmuştu kiliseyi. Önümdeki büyüklerin sırtından yeni papazı göremiyordum. Ayinin sonunda, benim şarapla ekmek sıram geldiğinde donup kaldım. Karşımda bizim sokakta oturan bir madrabaz duruyordu. Büyükler, kendimize bir şeyler alalım, ağzımızı tatlandıralım diye para verdiklerinde, bahçesindeki lezzetli elmalardan almaya koştuğumuz adamdı bu. Moskova’da bir yerde mühendis olarak çalışıyordu galiba, dediklerine göre de “eskilerdendi.” Biz çocuklar nefret ederdik ondan. Büyük bir sepete doldurduğu elmalardan seçtiklerini yavaşça bardağa doldurur, bize uzatmadan önce, üsttekiler sepete düşsün diye iki yana sallar, ondan sonra cebimize doldururdu. Kocaman kadın suratlı, pörsük birisiydi. Ve orada karşımda durmuş bana kutsal ekmek ve şarap veriyordu. Boğazımda sıcak, tiksinti verici bir şey kımıldadı, kusacak gibi oldum. Dişlerimi sıktım. Tanrı kiliseden çıkıp gitmişti sanki. O ise kaşığı ısrarla ağzıma sokmaya çalışıyor, günahkâr olup olmadığımı anlamak için simli örtüyü başıma örtmeye çalışıyordu. Bu kadarı fazla geldi bana. Silkinip kurtuldum elinden, deli gibi dışarı attım kendimi. Onun elinden ağzıma girmiş lokmayı oraya tükürmek istemiyordum çünkü. Daha on iki yaşımda bile değildim o zaman.”

“Görmek isterdim o kiliseyi. Keşke seninle cenazeye gelmeme izin verseydin. Çok insan var mıydı törende?”

“Birkaç meraklı yaşlı o kadar. Merasim boyunca ninemim üstündeki elbiseyi tartıştılar. Basma bir elbise giydirmişlerdi ona. Eski bir Rus alışkanlığı gereği, kendisi hazırlamıştı onu ölümü için. Yaşamı boyunca hiçbir şey istememişti zaten. Herkese acır, elinde avucunda ne varsa dağıtırdı. Özellikle dayım için endişelenirdi. Hayatın onu küstürdüğünü düşünür ve onun için para biriktirirdi. Ninemin peygamber sabrı ve iyi yüreği sayesinde, iki zıt karakter aynı çatı altında yıllarca beraber yaşadılar.”

“Bak, çalgıcılar dağılıyor. Nereye koşuyorlar böyle?”

“Bir an önce içmek istiyorlar. Görevlerini tamamladılar. Şimdi herkes yiyip içmeye oturacak. Bizim âdetimiz böyle. Ölünün arkasından muazzam bir masa kurulur. Hatta en fakirler bile uyar buna. Sonra yıllarca tören için yaptıkları borçları ödemek için didinip dururlar, bir sonraki cenazeye kadar açlık çekerler. Dedelerden kalma alışkanlıkları bozmak korkusundan deli olacak insanlar neredeyse.”

“Ben cenazeden sonra yemek düşünemem...”

“Bu yüzden mi gitmiyorsun cenazelere?”

“Neden gitmiyorum biliyor musun cancağızım?” dedin. Sesin buruktu biraz. “Bana çok acı geliyor. Ölenden çok, geride kalan için üzülüyorum. Yalnızlığa mahkûm olana!.. Haydi cancağızım, gel bir şeyler yiyelim...”

Biliyor musun, Solik adını taktığın besteci dostunla son konuşman içimi hâlâ kemirmeye devam ediyor.

Senin bu diyarlardan göçmenden iki hafta önce Ruza’da ormanda yaptığımız gezintiyi anımsıyor musun? Ben konuklarımızdan bazılarıyla önden gidiyordum. Siz Solik ile geride kalmıştınız. Konuşmalarınızdan bazı sözcükler kopuk kopuk kulağıma gelmişti. Sonunda, bugün buluşabildik Solik’le. Ve o günü anımsadık.

“Sizin doğum gününüz ne zamandı? 19 Mayıs değil mi? Nâzım’la ilk konuşmamız sizin doğum gününüzün ertesinde olmuştu, çok net hatırlıyorum. Demek 20 Mayıs 1963’tü.

Sonra kelimesi kelimesine anlattı tüm aklında kalanları.

“Teknik sorunlardan başlamıştık konuşmaya. Gerçek şiir sanatının sese dayandığını söylemişti Nâzım. Şair için şiirin çevrilemez olduğundan bahsetti ve şöyle dedi: ‘Çünkü şiir müzikte bulur anlatımını, müzik ise ancak bir tek olabilir.’ Ve sonra ‘Bahr-i Hazer’den ve başka şiirlerinden dizeler okudu bana. Son derece sakindi, ama şiirlerini okurken heyecanlanmıştı. ‘Seçkin bir şair olduğunuzu biliyordum, ama şiirlerinizin hem ses, hem ezgi, hem uyum bakımından, bu kadar yetkin müziksel yapıtlar olduğunu bilmiyordum, doğrusu,’ dedim. Bunları duymak çok heyecanlandırdı Nâzım’ı. ‘Benim asıl bahtsızlığım bu noktada işte!’ dedi, sesi tarif edemeyeceğim kadar acı doluydu. ‘Benim gerçek anlamdaki şiirsel çalışmalarım boşa gidiyor, yok oluyor! Şiirlerim 50’den fazla dile çevrildi. 50’den fazla ülke insanı okuyor onları. Ama ben Türk’üm. Her şeyden önce Türkler için yazıyorum! Ama gelgelelim kendi halkım, onlar için yazdığım insanlar beni okuyamıyor. Çünkü orada eserlerimin basılması yasak. Orada, beni gerçekten anlayacakları yerde, vatanımda!’

Heyecandan ve kederden boğulacak gibi olmuştu. Havası alınmış bir kafese tıkılmıştı sanki. Sakinleştirmeye çalıştım Nâzım’ı: ‘Yurdunuzun insanlarına kavuşacaksınız bir gün, bu kaçınılmaz. Biraz daha zaman geçsin göreceksiniz, yurdunuzun tüm köşelerinde okunacak şiirleriniz. Gerçek bir şair olarak şiirinizin değerini biliyor olmalısınız. Ve bence kaderini de hissediyorsunuzdur.’ O zaman iyice öfkelendi ve: ‘Ne yani? Ölümümden sonra mı? O zaman tüm bu dediklerinizin benim için ne anlamı olabilir ki?! Hiçbir şeyin farkında olmayacağım! Ben şimdi istiyorum kardeşlerime seslenmeyi, onlarla bütünleşmeyi! Sonra ne olur bilmiyorum! Ölümden sonraki hayata inanmıyorum ben!’ Ne diyeceğimi şaşırmıştım. ‘Dinleyin Nâzım,’ dedim ve anlatmaya başladım. ‘Berlin’de yaşayan iki besteci vardı. Spontini ve Bizet. Spontini’nin adını herkes biliyor, başarılar kazanan operalar yazıyordu. Yer yerinden oynuyordu tiyatro salonlarında. Melodileri dilden dile dolaşıyordu. ‘Vestalı Kız’ operası sadece sanat alanında değil, toplumsal yaşamda da taşları yerinden oynatmıştı. Opera çıkışlarında

büyülenmiş hayranları, arabasından atları çıkartıp kendilerini koşarlarmış. Öyle götürürlermiş besteciyi evine kadar. Şan şöhret içinde, adının ölümsüzlüğüne inanarak ölmüş sizin anlayacağınız. Ama bakın günümüzde sadece dar bir çerçevede uzmanlarca biliniyor adı. Bestelerinin izi bile kalmadı. Bizet'nin 'Carmen' operası ise ilk gösterimde başarısızlığa uğradı. Ve 37 yaşındaki Bizet, kaldıramadı bu acıyı, ölümüne neden oldu. Ama bugün yerkürenin her köşesinde, her yaştan insan biliyor 'Carmen'in ezgilerini. Söyleyin şimdi Nâzım, sizce hangi yazgı daha iyi? Siz hangisi olmak isterdiniz?' 'Spontini!' diye haykırdı Nâzım hiç düşünmeden. Siz de o zaman dönüp bize bakmıştınız Vera, hatırlıyorsunuz değil mi? 'Spontini olmak isterdim. Sadece Spontini! Ölümden sonrası yok, anlıyor musunuz? Ondan sonra olacaklardan bana ne?! 'Carmen'i biliyor olmamızın besteciye ne faydası var? Bize keyif veriyor sadece. Bizet'nin bundan haberi yok ki!'"

Tanrım, nasıl da boğucu bir hava çökmüştü o akşam Staraya Ruza'ya... Küçücük evin tüm kapı ve camlarını ardına kadar açmıştık, ama gene de nefes almakta güçlük çekiyorduk. Yatma hazırlıklarına başladığımızda sen usulca "Carmen"in ezgisini çalıyordun ıslıkla. Birden boynumdaki kolyenin ipi koptu ve boncuklar dört bir yana saçıldı. Kafanı iki yana sallayıp: "Bu bizde, kötü bir şeylerin olacağına işarettir," dedin ve sordun ardından: "Belki sizde öyle değildir, ha Verusya? Belki de tersine iyi bir şeyler olacak demektir."

Solik'le bir sonraki sohbetiniz üç gün sonra olmuştu. Nerden biliyorum diye şaşırma. Kendi ölümünden on gün önce, ormandaki patika yolda konuştunuz Solik'le. Ona dedin ki... Hayır yazamayacağım. Bırakalım şimdi Nâzım. Gece bitiyor neredeyse. Yarın buluşmak üzere bir tanem...

Devam ediyorum. Önden yürümeme rağmen işittim dediklerini. Ve ses çıkarmadım. Neden? Çaresizlikten. Yaklaşan felaketi yüreğimin derinliklerinde duyumsamamdan. Ayağımın altında yerin kayıp gittiğini hissetmemden.

"Yaşamak güç geliyor bana artık!" Bu haykırışını işittim işte. "Benle halkım arasında bir nehir değil, göl değil, hatta deniz bile değil, koca bir okyanus var. Arktik Okyanusu sanki. İnsanlara burada da faydalı olabilirdim. Ama toplumsal çalışmalarım, bürokratların kötü niyetli, saldırgan kuşkuculuğu,

parti memurlarının anlayışsızlığı, cahilliği ve bilinçsizliği nedeniyle sekteye uğruyor. (Lenin'in ülkülerine bir bütün olarak katılıyorum; ne ki üzerinde büyük sözlerin yazılı olduğu bayrağın, kendi halkına karşı kaba, kayıtsız davranan vicdansız güçlerin elinde bulunmasına asla katlanamam.) Tüm bunlar yüzünden yaşam anlamını yitiriyor. Şu altmış yıllık ömrümde çekmediğim acı kalmadı! En ümitsiz durumların bile üstesinden gelebildim. Çünkü çok, ama çok istiyordum yaşamayı! Şimdi ise ölmek istiyorum. Sadece bir şey var beni düşündüren. O da Vera'yı yalnız bırakacak olmak."

Fotoğrafçı Manıç, hani yaşamının son üç günü peşin sıra dolaşan adam, geldi bugün. Sonunda getirebildi son fotoğraflarını. Onların gerçek değerini bilmeden, bilemeden verdi bana.

Sonunda Ruza'dan döndük. O gün, ünlü tiyatro eleştirmeni dostun Konstantin Rudnitski geldi ziyaretine. Tüm yaşamını Meyerhold'un sanatını araştırmaya adamıştı. Ekber'le beni perdeleri asmak için korniş almaya, alışverişe gönderdin. Saat 5'te Yazarlar Birliği'nin girişinde buluşmak üzere anlaşmıştık. Bazı işlerin için orada olacaktın çünkü. Seni Rudnitski ile baş başa bırakıp çıktık, hararetle konuşuyordunuz. Sonradan öğrendiğimize göre, bizden sonra Meyerhold'un karısının mezarını ziyarete gitmişsiniz. Ünlü tiyatro adamının anısına sembolik olarak bir taş dikmişlerdi karısınınkinin yanı başına.

Saçma sapan bir nedenden yok edilmiş, değerli bir sanat adamının adının yaşatılması için, senin gibi komünist-göçmen bir Türk şairinin her şeyi göze alarak verdiği mücadelenin gün gelip de ülkemde dile getirilmesini öyle istiyorum ki Nâzım. Onun adının korunması için yazdığın mükemmel mektuplardan birini 11 Ekim 1955'te (daha o zaman) Moskova'da kaleme almıştın: "Meyerhold'un adını anmadan, sadece XX. yüzyıl Rus tiyatro tarihi ve Sovyet tiyatro tarihinden değil, dünya tiyatro tarihinden de bahsetmek imkânsızdır..."

Korniş filan bulamamıştık Ekber'le. Sözleştiğimiz saatte Yazarlar Birliği'ne geldik. Ekber'in arabayı park etmesini beklemeden indim arabadan. Bir ağacın gölgesinde bankta oturuyordun. Ağacın arkasında fotoğrafçı Manıç saklanmış duruyordu. Belli ki onu sepetlemiştin. Kendini her şeyden soyutlamış bir halin vardı. Bu sende görmeye hiç alışık olmadığım bir durumdu. Daha yanına yaklaşmadan ürktüm, gördüğüm manzaradan. İlk

kez yaklaştığımı hissetmedin, hatta yanına vardığımda boş gözlerle baktın bana bir süre. Yüzün kararmış gibi geldi bana. Canın çekilmişti sanki. Biraz kendine gelir gibi oldun ve mekanik bir sesle Ekber'le konuşmaya başladın. Bana dediğin sadece: "Sonra, sonra..." oldu.

Ancak eve dönüp yalnız kaldığımızda, o gün yaşadıklarını anlattın bana:

"Meyerhold'un nasıl öldürüldüğü sorusu rahatsız ediyor beni. Kafam bu konuya takılı ciddi bir şekilde. Sen de biliyorsun ya, Moskova'da üç ayrı hikâye anlatılıyor bununla ilgili. Birincisi hapisteyken kurşunlandığı, ikincisi sürgündeyken ormanın deliklerinde ağaç kütüklerinin altında ezildiği ve sonuncusu da hapishanenin mutfağında kaynayan koca çorba kazanının içine atıldığı. Bana kalırsa, son ikisinin gerçek olma ihtimali az. Rudnitski, çok gizli tutulan kurşuna dizilme tarihini biliyormuş, ama nerede gömüldüğüne dair bir bilgisi yokmuş... Bir olay olmuş ve Rudnitski'nin yakınlarından birinin cenazesi için Vagankovski mezarlığındaki işlemlerle ilgilenmesi gerekmiş. Bu çok zor bir olay biliyorsun. Söz konusu mezarlık çok dolu. Değil yeni bir mezar açmak, adım atacak yer yok orada. Hadi buldun diyelim, bir avuç toprak için akıl almaz paralar istiyorlar. Bu nedenle, Rudnitski'nin çok uğraşması gerekmiş ve epey bir zaman geçirmiş orada. Mezarlıkta çalışanların yaşamla ölüm karşısındaki duruşları çok etkilemiş dostumu. Ölümden sonraki yaşamın yeryüzündeki kadar gerçek olduğuna inanıyorlarmış çünkü. Rudnitski, uzun yıllar mezar kazmakta ustalaşmış biriyle ahbap olmuş. Epeyce kaçık olan bu adamla ortak dil bulmuş ve epey sohbet etmiş. Bir keresinde adam, Rudnitski'ye kilisenin önünde boş kalmış alanı göstermiş ve anası da olsa hiçbir mezarcının burayı satmaya razı gelmeyeceğini ve ne olursa olsun buraya birisini gömmeyi kabul etmeyeceğini söylemiş. Adamın anlattığına göre, Meyerhold'un vurulduğu tarihte, burada sönmemiş kireçle büyük bir çukur kazılmış. Gece yarısı getirilen cesetler bu çukura doldurulmuş ve toprakla üstleri örtülmüş. Mezarcı, 1939 yılının Şubat ayında, Rudnitski'nin verilerine göre, büyük rejisörün öldürüldüğü, hapisten getirilen cesetlerin gömüldüğü korkunç gecenin tanıklarından biriymiş. Mezarcı, tüm çalışanların gizli tuttuğu bu yerde cefakârların yattığını ve onların suçsuz yere öldürülmelerinden dolayı, orada ancak o dünyadan insanlara yer olabileceğini söylemiş. Ve tabii, onların kireçle yakıldığı da unutulmadı demiş... Rudnitski'ye bu anlatılanda gerçeklik payının ne olabileceğini sordum. O dönemde

yaşananları kendisinin kavrayıp kavrayamadığını da benim için önemliydi. O zamanlar, beyin yıkayan totaliter propaganda baskısıyla yapılanların algılanmasının zor olduğunu söyledi bana. İnsanların asıl inançları uğruna, şüphelerden kendilerini uzak tutma gayreti gösterdiklerini söyledi. Rudnitski'nin babası sanatla hiçbir yakınlığı olmayan bir fabrika müdürüymüş. Daha savaştan önce onu tutuklamışlar ve öldürmüşler. Sonra annesini tutuklamışlar. Kendisi ise genç yaşında savaşmak için cepheye gitmiş. Babasının ve annesinin suçlu olduğuna inanmamasına rağmen, kaynağını anlayamadığı bir suçluluk duygusu peşini bırakmıyormuş. Çok güzel anlattı bana Vera, savaş yıllarına ait anıları son derece canlı. Herkes onu seviyor, kimse Yahudiliğini ayrımsamıyormuş, kısacası cephede gayet iyi hissetmiş kendini. Sonra Pasternak'tan bahsetti. 'Beynim o derece dumura uğramıştı ki, o tarihi toplantının yapıldığı gün Edebiyatçılar Merkez Evi'ne gidip konuşma yapmak için can atıyordum! Ama karım Tanya engel oldu bana. Her zaman daha sağduyulu olmuştur o. Toplantıya gidecek olursam beni terk edeceğini söyledi.' İşte böyle Verusya, ayrılık tehdidiyle gitmemiş toplantıya Rudnitski. Karısının ona yaptığı iyiliğin anlamını da ertesi gün, Leonov –herhalde onun adını söylemişti– ile karşılaştığında anlamış. Çünkü o karşılaştığı yazar, hafifçe öksürüp aşağılık bir gülümsemeyle: 'Dün çok hastaydım, toplantıya gidemedim,' demiş. Onun söyleyiş tarzından anlamış her şeyi Rudnitski. Sonra bana: 'Bizden olmamızı istedikleri gibi olmaya çalışıyorduk. Bütünlüğümüzü böyle sağlıyorduk,' dedi ve ekledi: 'Stalin figürü değildi ilham veren. Cephede gelişen ülke kavramı ve savaş, bir şeyler için kendini kurban etme arzusunu tetikliyordu.' Rudnitski sanki kör bir kaynaktan bahseder gibi anlattı bunları. Sovyetler Birliği'nde bu körlüğü vatanseverlik olarak değerlendirdiler!"

Anlattıkların bittiğinde Nâzım, iki kadeh konyak doldurdun ve birini bana uzatıp: "Haydi Vera," dedin. "Meyerhold ve o çukurda yatanların tümü için içelim. Bütün mesele, Kremlin sırlarından sonra nasıl yaşanabileceğinde!"

Nasıl öldüğünü biliyor musun Nâzım? Her zaman bunu bilmek isterdin değil mi? Olanları anlatabilirim şimdi sana.

Korkunç günün arifesinde, Pazar günü ilk ben kalktım. Yanında yiyecek bir şeylerle küçük bir fincan Türk kahvesi getirdim sana. Kahveyi içtikten

sonra kalkmadın. Gazetelerin ortasında yatmayı sürdürüyordun. Ben çalışma odasına geçip hızlı bir tempoda çalışmaya başladım. Saat on ikide “Turnalar” adlı oyunu Merkez Çocuk Tiyatrosu’na yetiştirmek için söz vermiştim. Oyunu yazmanı senden istemişlerdi, ama sen sonra benim üstüme yıkmıştın ve ben de yetiştiremiyordum işte. Oyun Hiroşima trajedisi üzerine kurulmuştu. Bir avuç küle dönen küçücük çocukların kısacık yaşamlarını ve şimdi Hiroşimalı çocukların kâğıttan yaptıkları turnaları anlatıyordu. Bu turnalardan bin tane yapıldığında ölen çocuklardan birinin dirileceği inancıyla çalışıyorlardı. Senin küçük Japon kızın ağzından yazdığın şiiri, bu nedenle, pek çok kez okumuştum son günlerde. Senin önerinle oyunun içine de koymuştuk dizelerini. İkisi birbirini mükemmel tamamlıyordu.

Minicik sarı parmakların ustalıkla yaptığı renk renk kâğıt turnalardan bir çelenk var kucağımda. Bir de mektup:

“Unutulmaz insan Nâzım Hikmet,

Hiroşimalı küçük kızların armağanını kabul edin lütfen. Anınızın önünde başlarımızı minnettarlık ve saygıyla eğiyor, cenazenizin önüne yaptığımız binlerce turnayı, dünyaya özgürlük ve sonsuz barış taşıyan binlerce kuşu bırakıyoruz.

Değerli Nâzım Hikmet’e, ailesine ve yakın dostlarına, barış için savaşmayı sürdüren Hiroşimalı okul çocuklarından; Hiroşima kâğıt turnalar derneğinden. 23 Haziran 1963.”

Bağışla beni Nâzım, yeniden doğuş mucizesine inanmıyorum, tıpkı senin ölümüne inanmadığım gibi.

Bana seslendin ve: “Mümkünse burada çalışabilir misin?” dedin. “Seni görebileyim. Yattığım için kusura bakma, gece uyuyamadım bir türlü...”

Kâğıtlarımı toplayıp yanına geldim. Kısa bir süre sonra kalktın, elini yüzünü yıkayıp yanıma oturdun. Bir süre kitaplarında şiirlerini arayışımı izledin, gerekli dizeleri seçmeme yardım ettin. Sonra ansızın önümdeki kâğıdı ellerinle kapayıp: “Hadi, gel biraz konuşalım,” dedin.

Bir saat konuştun, belki de iki saat konuştun. Sen anlattıkça yaşamın gözümün önünde, daha önce hayatını dinlediğim zamanlarda olduğundan daha farklı bir biçimde canlandı. Bu sefer, kareler parça parça değil, bütünseldi. Anneni anımsadın. Her zaman yaptığın bir şey değildi bu. Ondan söz etmemeye çalışırdın. Onun artık hayatta olmayışı ve onu anımsatan her şey yüreğini dağlardı. Sözü kendin açmış bile olsan, bir şey sormama fırsat vermeden annen konusunu kapatırdın. Oysa o gün kendin anlattın bana, o çok sevdiği adamdan, babandan neden ayrıldığını:

“Annem deliler gibi kıskanıyordu babamı. Babamın da onu sevmesine karşın, kıskançlık acısını hafifletebileceğini düşündüğünden ayrıldı babamdan. Görüyorsun ya, nasıl genler var kanımda. Annemle babam ayrıldılar, ama tüm yaşamları boyunca dostluklarını sürdürdüler.”

Sonra babanın nasıl arada bir anneni ziyarete geldiğini, yaşamları ellerinden kayıp gitmiş de arkalarında bir yerlerde akıyormuş gibi, biraz hüzün biraz sevecenlikle, hayatlarının yönetimini ele geçirmek istercesine konuştuklarını anlattın. Babandan, onun ikinci ailesinden bahsetmeye başladın. Dediğine göre, ikinci karısı, annene hiç benzemeyen sıradan bir kadındı. Çocuklarını anlattın onların, üvey kız kardeşini. Senin hapiste olduğun günlerden birinde, babanı içeri almışlar ve sana karşı kullanabilecekleri bir şeyler söyletebilmek amacıyla canavarca dövmüşler. Ama baban hiçbir şey söylememiş onlara. Zaten sen annenle yaşadığın ve onunla ender görüştüğün için bildiği pek bir şey yokmuş babanın. Senin görüş ve eylemlerine yakınlık duymaz; rahat ve özgür bir yaşam sürebilecek, herkesin saygı duyduğu bir şairken, inatla kötü koşullarda yaşamak, demir parmaklıklar arkasına düşmek için uğraşmana akıl sır erdiremezmiş. Kendisini döven kişilere duyduğu öfke ve nefretten susmuş biraz da. Bu yaşadığından sonra seninle karşılaştığında şöyle demiş: “Neyin peşinde olduğunu anlamıyorum oğlum. Yoksul değilsin, ayaktakımından da değilsin ki dünyayı değiştirmek isteyesin. Bırak bu işlerle yoksullar uğraşsın. Onların dışarıdaki yaşamlarının hapistekinden bir farkı yok... Senden korkmaları, nefret etmeleri ve saygı duymaları için bir şeyler var sende. Onun için de şimdiye kadar sana fiske vuramadılar. Gemide seni ilk kez hapse attıklarında; kazan dairesinin yanında tuvalet pisliklerinin toplandığı yere seni kapatıp, günlerce dizine kadar bokun içinde tuttuklarını biliyorum, unutmadım bunu. Ama dövmediler. Şimdi beni dövdüklerinden

anladım ki elleri kaşınıyor. Nedir oğlum? Ne oluyor böyle, ne yapmak istiyorsun?” Babanın bu konuşmasını yanıtsız bırakmışsın. Neyi, nasıl anlatacağını bilememişsin. Son birkaç ayda saçları dökülmüş, kelleşmiş başına bakmışsın sadece...

Derin bir nefes aldın ve şöyle devam ettin:

“Öyle üzüldüm onun haline, o kadar acıdım ki tahmin edemezsin Verusya. Bir daha da karşılaşmadık. Sonra öldü babam. Onunla son karşılaşmamızdı bu.

Annem son günlerine kadar resim yapmayı sürdürdü. Gözlerinin artık çok kötü görmesinin inadına, parlak ve birbirine zıt renkler kullanıyordu. Yaşamının sonlarına doğru biraz garipleşti annem. Nedense, özellikle genç ve güzel insanların portrelerini yapıyordu hep. Zaten çirkin yüzlere bakamazdı hiç. Karılarımın güzel insanlar olmayışı şaşırtırdı onu. Bence, sırf bu yüzden de sevmedi onları. ‘Nâzım nasıl yapabiliyorsun bunu? Üstelik şairsin! Her gün gözünün önünde güzel olmayan bir yüzün olmasına nasıl dayanırsın?’ derdi hep. Ona, güzel bir kadınla evlenemeyeceğimi, açıkçası bu işten korktuğumu anlatmaya çalışırdım. Deli gibi kıskanacağımı, bu yüzden huzur bulamayacağımı söylerdim. Derdim ki ona: ‘Kıskançlığın ne olduğunu sen kendin de çok iyi biliyorsun. Babamı bu yüzden kovmadın mı? Dünyanın sadık olmayan tek kocası o muydu sanki?’ Annemse bana: ‘Ben sıradan bir kadınım. Gene de nasıl yaptığını anlamıyorum... Kıskançlık daha iyi... Acı çekmek de daha iyi... Sen şairsin Nâzım, şiir yazabilmen için acı çekmen gerek senin. Bırak bu aşk acısı olsun...’ Ah, annem, annem, bir bilsen yaşamımın sonunda ne acılar çektim! Dünyanın en karmaşık, en berbat kıskançlığı; sevdiğimin bensiz yaşayacağı geleceğine duyduğum kıskançlık. Verusya, benden sonra hayatına girmesi muhtemel olan tüm erkeklerden nefret ediyorum. Onlar buralarda bir yerlerdeler şimdi. Belki karşılaşmışımdır bile onlarla... Onlardan nefret ediyorum, ama bazen de acıyorum. Onlara yardım etmek, seninle nasıl başa çıkılacağı konusunda öğütler vermek istiyorum. Ayrıca, senin tarafından sevilmek ve seni bıktırmamak için yapılması gerekenleri anlatacağım şiir tarzında mizah yüklü mektuplar yazmak isterdim. Çünkü âşık adamlar bazen öyle aptalca şeyler yapabiliyorlar ki! Sanırım, seni görse severdi

annem. Benim için mutlu olurdu. Sonunda aklımın başına geldiğini söylerdi."

Sonra Piraye'yi anımsadın ansızın. Ondan her zaman, insanın candan bir dostundan ve iyi bir insandan söz ettiği gibi bahsederdin. "Kendisine karşı suçlu olduğum tek kadındır," dedin ve şöyle devam ettin:

"Kindar olmadığını biliyorum, ama bunu ona söylemek isterdim. 'O zaman hata yaptım,' demek isterdim."

Sonra Memed'e geldi konu. "Memed büyüyüp yetişkin bir adam olduğunda şiirlerimi okuyup beni anlayacağını düşünüyorum. O zaman sana gelecek ve babası için teşekkür edecek, eminim buna. O zaman dost ol onunla, her konuda yardımcı ol ona, oğlun gibi..."

Anlattıkça açılıyordun. Hapishane yıllarını anımsadın:

"On yedi yılı hapiste geçirmiş olmamdan dolayı Sovyetler Birliği'nde bana saygı gösterilmesinden utanıyorum. Türkiye'de yargılanmak zorunda olduğumu ve sonunda hapsedilebileceğimi en baştan itibaren biliyordum. En önemlisi, ben ne uğruna hapiste olduğumun bilincindeydim. Oysa burada insanlar, ne için olduğunu anlamadan öldüler. Hapiste manevi açıdan daha da güçlendim, iç dünyam gelişti. Bu normal bir sonuç. Kahramanlıkla ilgisi yok bunun. Asıl kahramanlar, burada Parti'nin XVII. Kongresi'nden başlayarak hapse düşen komünistlerdir. Onları hiçbir geçerli neden göstermeden hapse atanlar, tıpkı kendileri gibi komünist olan kişilerdi. Onlar her şeye katlandılar ve iyimserliklerini, Leninizme olan inançlarını yitirmediler. İnsanlık onurlarını korumayı başardılar ve özgürlüklerine kavuştuklarında 'Devrim boşuna yapılmadı yine de!' dediler. İşte bu insanlardan utanıyorum. Şiire, Türk halkına olan sevgilerinden beni bir kahraman olarak yüceltmelerinden ötürü rahatsız oluyorum. Kaplerler'in evine konuk olarak gittiğimizde küçük bir çocukmuşum gibi etkilenmiştin onlardan. Kapler gençliğini, espri anlayışını, gerçek anlamda sevmek ve çalışmak yetilerini nasıl da korumuştu. Ne kadar büyüleyici bir insan! Bir türlü onu göğsüne iliştirilmiş bir numara ile imgeleyememiştim kafamda. Her şeye rağmen bir gün onunla bu konuda konuşmak isterdim, doğrusu."

Biliyor musun Nâzım, senin gidişinin ardından beni arayıp param olup olmadığını soran az sayıda insandan birisi de Aleksey Kapler’di. Yuri Zavadski, İssidor Ştok, Kommisarjevskiler de sordular. Vera Panova Leningrad’dan aradı...

“Birden, benimle aynı hapiste olan insanları, kolaylıkla özgür olarak hayal edebilmiş olduğumun farkına vardım. Ama özgür yaşamda tanıdığım, zamanında hapis yatmış hiç kimseyi, demir parmaklıkların arkasında düşünemiyordum. Hem de yeteri kadar tutsak görmüş olmama rağmen... Bizim zavallı yaşlı Sabiha’yı örneğin, Sibirya’da imgelemem mümkün değil. Ona: ‘Kayınvalidemsiniz,’ dediğinde nasıl da sevinmişti. Sana Türk yemekleri öğretmek, Türk kahvesini nasıl pişireceğini anlatmak için çırpınırdı. Sana nasıl sevgi dolu bir sesle: ‘Veracığım, Nâzım seni tam anlamıyla Türkleştirmiş!’ demişti, anımsıyorsun değil mi?”

Sonra Lenin’den, inançtan konuşmaya başladın:

“Tüm yaşamım boyunca komünizmin çabuk kurulabileceğine inandım. Bunun ben yaşarken olacağından emindim. Daha bir yıl öncesine kadar böyle düşünüyordum. Şimdi anlıyorum ki onlarca, yüzlerce yıl gerekiyor komünizmin kurulması için. Asıl hüzün verici olan ne, biliyor musun cancağızım? Sadece benim, senin ömrünün buna yetmeyeceği değil, Anyutamızın bile bunu göremeyecek olması... Sorun ekonomide değil. Birkaç yıl sonra, eğer savaş olmazsa tabii, burada yaşam şartları düzelecek, her şey yoluna girecek. Benim sözünü ettiğim süre, yeni insan tipinin, olağanüstü insanın oluşması için gerekli! Görüyorum bu insanı ve öyle hoşuma gidiyor ki! Biz hepimiz, tüm komünistler sabırsızdık biraz. İnsan bilincinin gelişme sürecini çabuklaştırabileceğimizi düşündük. Oysa baba adayı çocuğunun doğumunu ne kadar çabuklaştırmak isterse istesin, dokuz ay beklemek zorundadır. Yoksa düşük olur...”

Saat 12 sularında ayrıldık. Ben önce Çocuk Tiyatrosu’na, oradan da Anyuta’yı görmeye annemin kır evine gitmek üzere yola koyulurken, sen Naum Mar’ın kitabına yazmaya söz verdiğin önsözü yazıp çevirmek için Ekber’e gittin.

Akşam evde buluştuk. Saat 8’e geliyordu. Annemin börekleriyle çay içtik. Ekber’in evinde bir ara çok kötü olduğunu, neredeyse öleceğini

düşündüğünü itiraf ettin... Ekber'i telaşlandırmamak için belli etmemiştin. Biraz yatıp kendine geldiğinde kalp ağrın geçmiş, halsizlik kalmıştı.

“Şimdi gayet iyiyim,” dedin. “Yarın polikliniğe gideceğim. Kan tahlili yaptırmam ve EKG çektirmem gerek.”

İyi olduğunu söylediğin halde öyle olmadığını anlamıştım. Evin içinde dönüp duruyordun...

Onarımdan sonra, evimizde her şeyi yerli yerine koyamamıştık henüz. Tabloları, perdeleri asmamıştık. Bu nedenle, odalar alıştığımızdan farklı, daha büyük ve çıplak görünüyordu. Konuk odasına geçip televizyonu açtık. Bükreş'ten canlı olarak yayınlanan bir caz konseri vardı. Yanıma doğru geldin ve dizlerimin dibine yere oturup ellerimi ellerinin içine aldın.

“Verusya, hadi tabloları evinde nerelere asacağımızı düşünelim,” dedin.

Yüreğime birden ok gibi saplandı bu sözlerin. Ne demek istediğini gayet iyi anlamıştım, ama gene de sordum:

“Neden ‘benim evimde'ymiş?”

“Çünkü uzun süre kalamayacağımı hissediyorum burada... Sense o-hoo-oo, daha çok yaşayacaksın! Bunun için öyle söyledim. Bağışla mutluluğum benim, seni üzmek istemedim.”

Ağlamaya başladım.

“Verusyam benim, bu düşünceye kendini alıştırmanı istiyorum, o zaman daha kolay olur senin için. Bir gün olacak bu iş, tamam yarın değil, bir ay, bir yıl sonra da değil, ama olacak.”

Beni teselli etmeye çalışıyordun.

“Tamam, iki yıl daha yaşamaya çalışacağım... İnan bana iki yıl... Söz bak! Göreceksin!”

Sonra neşelendin birden. Şakalar yapıp güldün. Ellerimi okşuyordun. Müziği dinliyordun...

“Bağışla beni. Kıskançlığım yüzünden çok üzdüm seni. Şimdi ne kadar utanıyorum, bir bilsen... Ne aptalmışım. Bağışlayacaksın beni değil mi, bağışlayacaksın? Şimdi artık o kadar da zor değil benimle yaşamak, değil mi? Bütün o aptallıklarım için affet beni Verusya, tamam mı?”

Ve her şeyi çoktan unuttuğumu söyleyinceye kadar bırakmadın yakamı.

Akşamın geç bir saatinde komşu çocuk, yanlışlıkla onların posta kutusuna bırakılmış Yaşar Kemal’in mektubunu getirdi sana. Mutlu oldun.

“Bugün bir şey olacağını biliyordum! Sana söylemiştim!

“Cambridge 19.5.1963

Hills Rodd, 238

Nâzım Ustam, aslan baba,

Buradan ay başında ayrılıyorum. Bir hafta için, Paris’te olacağım. Sonra Macaristana geçeceğim. Demek ki, sizin istediğiniz gibi 15 Haziranda Budapeştede buluşabiliriz. Bu benim kararım, benim kurduğum plân. İşler o kadar ağır işliyor ki daha benim davetiyeyi göndermediler. Bir de uçak biletini daha göndermediler. Ağzım sütten yandığı için, belki Macaristanda buluşamayız, orada buluşadığımız takdirde nerede buluşabiliriz? Ne düşünüyorsunuz? Bana telefon edin... Görüştüğümüz zaman, size de birkaç sözüm var ya, hele kalsın şimdilik... Telefon edemezseniz, Pariste Abidin Beyin adresine, bana, yazın. Fakat telefon edeceğinizi sanıyorum.

diğimiz takdirde nerede buluşa-
biliriz? Ne düşünüyorsunuz?
Bana Telefon edin.. Görüştüğü-
müz zaman, size de bir-
kaç sözüm var ya, hele kal-
sın şimdilik.. Telefon edemez-
seniz, Parista Abidin Beyin
adresine, bana, yazın. Fakat
telefon edeceğinizi sanıyorum.
Bilmem duydunuz mu, beni
ve bazı arkadaşları gazeteden
attılar. Cumhuriyet, sanırsam, bir
İyice gericilerin eline geçti.
Bu bakımdan, benim Türkiyede
işlerim iyice bozuldu demek-
tir. Bence, Türkiyede İşler epey-
ce kızışmış durumda. Korkunç
zalim ve oportünist bir burju-
va var orada. Hiç insafı yok.
Üstüne üstlük bir de benim

Bilmem duydunuz mu, beni ve bazı arkadaşları gazeteden attılar. Cumhuriyet, sanırsam, bir iyice gericilerin eline geçti. Bu bakımdan, benim Türkiyede işlerim iyice bozuldu demektir. Bence, Türkiyede işler epeyce kızışmış durumda. Korkunç zalim ve oportünist bir burjuva var orada. Hiç insafı yok. Üstüne üstlük bir de benim ev sahibinden bir "nota" geldi, evi boşalt diye. Bir Avrupa'ya çıktık, işsiz ve evsiz kaldık. Ne ise bunları sonra uzun uzun konuşuruz. Bence o kadar önemli değil. Türkiyeye döndüğümde bütün bunları düzeltebilirim gibime gelir.

3

ev sahibinden bir "nota" geldi, evi boşalt diye. Bir Avrupa-ya çıktık, işsiz ve evsiz kal-dık. Ne işe bunları sana uzun uzun konuşuyoruz. Bence o kadar önemli değil. Türki-yeye döndüğümde bütün bunları düzeltebilirim gibime gelir.

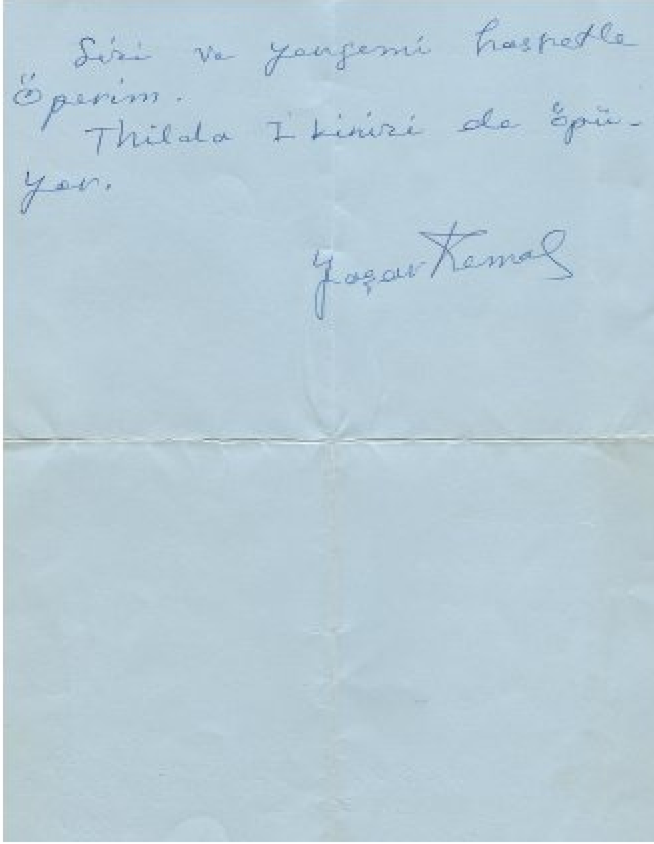
Yenge nasıl? Siz yazıyor musunuz?

"Yer demir gök bakır"ı al-dınız mı? Türkiyeden gelen haberlere göre, bu kitabın Tutuluşu, karşılanışı İnce Memed'den daha iyi olmuş.

Tel: 47509 Mrs. Kemal diye arayabilirsiniz. Ev adresini de verirseniz garantili olur.

Yenge nasıl? Siz yazıyor musunuz?

“Yer demir gök bakır”ı aldınız mı? Türkiyeden gelen haberlere göre, bu kitabın tutuluşu, karşılanışı İnce Memed’den daha iyi olmuş.

Sizi ve yengemi hasretle
öperim.
Thilda İkinizi de öpü-
yor.

Yaşar Kemal

Tel: 47 509. Mrs. Kemal diye arayacaksınız. Ev adresini de verirseniz garantili olur.

Sizi ve yengemi hasretle öperim.

Thilda ikinizi de öpüyor.

Yaşar Kemal”

Mektubu okuduktan sonra hemen telefona sarıldın ve sabah saat 9’da görüşmek üzere santrale kayıt yaptırdın:

“47509 – Cambridge, Mister Kemal.

İşte burada, Yaşar'la gerçekleşemeyen konuşmanın makbuzu duruyor öylece.

Birden nasıl da canlanıverdin! Ertesi gün yapacağın işleri yeniden gözden geçirdin ve şöyle dedin:

"Doktorların canı cehenneme. Macaristan Büyükelçiliği'ne gitmeli. Yaşar'ın kâğıtlarını çabuklaştırmak gerek. Budapeşte' ye gidişimizi de öne alalım ha, ne dersin? Bir hafta sonra mesela. Anyuta'yı okuldan alıp gidelim. Orada, yerinde her şeyi daha kolay yoluna koyarım onun için. Ah, zavallı oğlum benim. Onu yola getiriyorlar akılları sıra. Güçlü olduğunu, onlara göre fazlasıyla bağımsız davrandığını gördüler tabii. Olsun, hiç önemi yok bunların. Yaşar'ın her işi yolunda gidecek. Eminim buna. Şimdiden belli artık. Harikulade bir ağaç gibi gelişti yeteneği ve insanlar keyifle tadına bakıyorlar yemişlerinin... Çok memnunum çok. Ciddi bir kitap yeni yazdığı, onunla daha da yukarılara çıktı... Yarın onu da yayınevine götürmeli. Çevirisini hemen yapsınlar... Yoksa ona şimdi mi telefon edeyim, Vera? Yok, yok geç oldu artık. Bağlanıncaya kadar... sabah olur..."

Konuştun, konuştun, konuştun...

Başladın Yaşar'ın kitabını aramaya. Bir türlü bulamıyordun. Ben yatmaya gittim. Yatak odasına kadar eşlik ettin bana. Sonra Novıy Mir dergisinin son sayısını getirip kendin televizyonun başına geçtin. Son haberleri izlemek istiyordun. Yarım saat geçmemişti ki yanıma geldin ve beklenmedik bir öneride bulundun:

"Hadi parka gidelim, kestanelerin altında oturalım biraz. Hepsinin çiçekleri açmış. Evin içi boya kokuyor, çok havasız."

Pencereden baktım, karşı evde tek bir lamba bile yanmıyordu. Omuzlarıma büyük bir şal aldım, çıplak ayaklarıma saboları geçirdim ve çıktık dışarı.

Ve orada, parkımızda, çiçeklenmiş kestane ağaçlarının altındaki bankta oturup son kez söyleştik seninle. Hüzünlü, ama hoş bir konuşmaydı... Ancak ölüm unutturabilir onu bana.

“İki yıl daha yaşayacağım,” dedin kararlı bir şekilde. “Mutlaka yaşayacağım. Sonra tutma beni. Kendimi elden ayaktan düşmüş, bir nimet gibi ölümü bekleyen yaşlı birisi olarak hayal edemiyorum. Ah, söyleme bana bir şey, bir tanem! Sözlerin sanki bitki şurubu gibi, yalan olduklarını biliyorsun, ama onlara inanmamazlık da edemiyorsun. Şu bizim yaşlı Lir’i sevmek mümkün mü? Ben daha da kötü olurum. Kör değilim ve bana sürekli olarak senin ışığın, sevgin gerekir. Hem de her gün biraz daha fazla. Şimdi de öyle ya. Her gün daha fazlası gerekiyor.”

Sustun. Herhalde tepki vermemi bekliyordun. Hiçbir şey söylemedim. Elini yüzüne götürdün ve bir tokat attın kendine.

“Aptalın tekiyim ben. Bu saçmalıklarla bıktırıyorum seni. Bir daha bunlardan konuşursam ne olayım, bahsetmeyeceğim hiç.”

Kısa bir süre susup sonra sordun:

“Söylesene Vera, nasıl ölmek isterdin?”

“Hiçbir şekilde.”

“Anlıyorum,” dedin gülerek. “Ama her şeye rağmen olacak bir gün, biliyorsun... Sen çabuk ölümü mü tercih edersin, yoksa...”

“Elbette, çabucak ölmeyi kim istemez ki...”

“Ben!..” derken çığlık attın neredeyse. “Ben!..”

“Nasıl?”

“Kanserden ölmeyi tercih ederim. Yavaş yavaş, her şeyi anlayarak, bir süreçte gelişsin. Kanserden ölmeyi, akciğerlerim çürüyerek mesela, ne olursa olsun, ama yavaş gelsin ölüm. Sana garip mi geldi bu?”

“Hem de çok.”

“Sanmıyorum, ama olur da kanser çıkarsa bende, bana söyleyeceğine söz verir misin, Verusya?”

Söz verirsem yapmak zorunda olacağımı biliyordum. Bu katılığı neyin adına göstermek zorunda olacağımı bilmek istedim.

“Biraz daha açıkla bana Nâzım.”

“Beklenmedik ölüm, kötü bir ihanet bence, sırtına saplanmış bir bıçak sanki. Anlıyor musun? Ben ölmek üzere olduğumu bilmek zorundayım. O zaman, tüm hayatım boyunca yapamadığım şeyleri yapabilirim. Bu çok önemli. Tüm durum değişir o zaman. Aynı adam, ama bir başkası sanki. Her şey daha farklı olur. Temposu, cesareti, dürüstlüğü, her şeyi yani. Dünyayı başka türlü görmeye başlar. İşte, ölümden önce bu süreci yaşamam gerek.”

Susmuştun bunları dedikten sonra. Uzun sürdü suskunluğun.

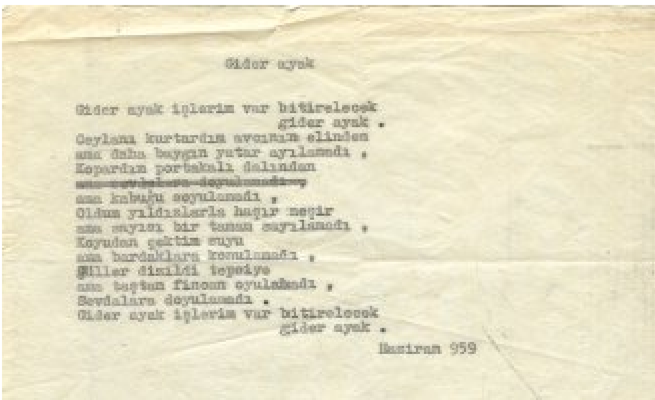
“Öldükten yarım saat sonra uyanmak isterdim. Uyanmak ve bana bu çileleri çektiren yüreğimi görmek, bir de senin ağladığını işitmek isterdim...”

Giderayak işlerim var bitirilecek,

giderayak.

Ceylanı kurtardım avcının elinden

ama daha baygın yatar ayılamadı.

Gider ayak

Gider ayak işlerim var bitirelecek
gider ayak .
Ceylanı kurtardım avcının elinden
ama daha baygın yatar ayılamadı .
Kopardım portakalı dalından
~~ama sevdalara doyulamadı .~~
ama kabuğu soyulamadı .
Oldum yıldızlarla haşır neşir
ama sayısı bir tamam sayılamadı .
Kuyudan çektim suyu
ama bardaklara konulamadı .
Güller dizildi tepsiye
ama baştan fincan oyulamadı .
Sevdalara doyulamadı .
Gider ayak işlerim var bitirelecek
gider ayak .
Haziran 959

Kopardım portakalı dalından

ama kabuğu soyulamadı.

Oldum yıldızlarla haşır neşir

ama sayısı bir tamam sayılamadı.

Kuyudan çektim suyu

ama bardakla konulamadı.

Güller dizildi tepsiye

ama taştan fincan oyulamadı.

Sevdalara doyulamadı.

Giderayak işlerim var bitirilecek,

giderayak.[139]

Tanrı aşkına, Nâzım, şimdi bile ne kadar çok konuşuyoruz ölümden. Seni böyle takip eden bir olgudan nereye kaçabilirdik ki? Oysa sen bir dilekte bulunmuştun ondan: "İki yıl daha yaşayacağım... Bana vakit gerek!.."

Ardından eve döndük. Dışarıda hava ağarmıştı artık. Yatağın yanına oturdun. Uyku evimizi terk etmişti. Başucumdaki kutudan "si-ba"nın uyku ilacından alıp verdin bana...

Her zaman uyandığımdan daha erken uyandım. Perdesiz pencereden doğruca gözüme gelen güneş uyandırmıştı beni. Ev sessizdi. Seni uyandırmak istemediğimden kalkmadım. On beş dakika kadar geçmişti herhalde ve sabah postasının kutumuza bırakıldığını işittim, demek ki saat 7:20'ydi. Posta kutusunun kapağını ses yapıp seni uyandırmasın diye özellikle değiştirmiştim; ama sen gene de her sabah postacının sesine uyanıyordun. Gene öyle oldu. Birkaç dakika sonra kalktın ve neredeyse koşar adım kapıya yöneldin. Önce sana sesleneyim diye düşündüysem de biraz daha şekerleme yapmaya karar verdim. Dönmedin. Bir dakika geçti, iki dakika... Sokak kapısını açtığını işitmiştim, ama nedense kuşku verici bir sessizliğe bürünmüştün ardından. Birazcık daha yattım. Ne var ki

huzursuz olmuştum. Bir güç beni kalkmaya ve nerede saklandığını bulmaya zorluyordu. Bir şeyler yemek ya da sigara içmek istemiş olabileceğini düşündüm. Kalkıp mutfağa gittim. Orada değildin. Banyonun, sonra tuvaletin kapısını açıp baktım. Birden dehşete kapılmıştım. Öyle korkunç bir duyguydu ki sanki kaynar sular dökülüyordu başımdan aşağı...

Koridora yöneldim ve seni orada, askılığın yanında yerde gördüm. Sırtın kapıya yaslanmış, elin yere dayalı, bir ayağın Türk usulü bağdaş kurmuş gibi kıvrık, diğeri serbestçe ileri uzanmış oturuyordun. Beyaz yüzün ve alışılmışın dışında sakin ifadenden, o dakikada anladım ölmüş olduğunu.

Dünyam yıkıldı bir anda. Issız bir boşluktaydım sanki. Seninle konuşmayı denedim. Yanıt vermedim. Anladım, her şey bitmişti. Telefona sarılıp Tosya'yı aradım.

“Tosya, Nâzım öldü.”

“Olamaz,” diye çığlık attı.

“Bekleyin, hemen gidip bakayım,” dedim ve ahizeyi bırakıp tekrar senin yanına koştum. Bir kez daha anladım, ölümün gerçek olduğunu.

“Evet, Tosya öldü,” dedim.

Gene inanmadı ve ben bir daha koştum senin yanına. Değişen bir şey yoktu. Bu ne kadar devam etti bilmiyorum. Sonunda: “Şimdi doktor çağırıyorum,” diye haykırdı Tosya ve kapattı telefonu.

Ev, içinden yaşam dışarı pompalanmış gibi sessizleşti. Eşyalar ağırlıklarını yitirdiler. Ayaklarımın üstünde duramadığımı anımsıyorum. Ayaklarıma söz geçiremediğimden değildi bu. Sanki ayaklarım yoktu ve ben odalarda eşyalara, kapılara çarparak yüzüyordum sanki. Oturmak aklıma bile gelmiyordu. Kim ve nasıl anımsamıyorum, ama birileri bana doktorların yola çıktığını haber verene kadar oradan oraya dolaşıp durdum evin içinde. Botkinskaya hastanesinden kalp çalıştırma ekibi ile Kremlin hastanesinden ilkyardım ekibi yola çıkmıştı.

Avluya bakan balkon kapısı akşamdan açık kalmış olacak ki kolaylıkla çıktım balkona. Aydınlık bir sabahtı. Yaşamın durmamış olmasının beni nasıl şaşırttığını anımsıyorum. Avludaki tüm apartmanlardan insanlar telaşla çıkıyorlar, birkaç saniye içinde, balkondan gördüğüm arkın arkasından doğru gözden kayboluyorlardı. Çocuklar okula, büyükler işlerine acele ediyordu. “Hiçbir şeyden haberleri yok,” diye düşündüm. “Olanı biteni bilmiyorlar, bütün mesele bu...” Birkaç kez koridora döndüm. Eskisi gibi evimizin kapısını senin heykelin koruyordu, Nâzım. Ayaklarının menevişli hareler, kırmızı lekelerle kaplanmasına nasıl şaşırdığımı anımsıyorum. Bir de ne kadar güzel ve rahat oturduğunu düşündüğümü... Duruşuna ve hareketin, çizgilerin tamamlanmışlığına hayran olmuştum sanki. Bu delilikten başka bir şey değildi.

Çok geçmeden –kim bilir belki de uzun zaman sonra– avluya kocaman beyaz bir otobüsün girdiğini ve içinden beyaz gömlekli adamların indiğini gördüm. 12 numaralı daireyi soruyorlardı. Bunu işitince, bizim daireye, 112 numaraya gelmeleri için seslendim. “Biz 12 numaraya geldik, siz bekleyin, size de gelecekler,” dediler yanıt olarak.

Yanıldıklarını biliyordum. Ama bu sabah yaşadığım, telafisi asla mümkün olmayan yanlışlıktan sonra her şey tersyüz olabilirdi. Hiçbir şeyin anlamı yoktu artık. Elimden gelen tek şey beklemekti.

Sonra az önceki adamların girdikleri binadan dışarı fırladıklarını ve bizim girişe doğru koştuklarını gördüm. Ardından zil çaldı hemen. Yukarıya çıkışlarını senin yanında ayakta durup bekledim. “Kapı açık,” dedim onlara. Ama içeri girmeleri imkânsızdı. Durumu açıkladım. “Kenara çekin onu,” dediler. Yapamayacağımı söyledim. İçlerinden biri kapı aralığından geçmeyi başardı. Olacakları görmemek için içeri geçtim. Aralarında konuştuklarını işitebiliyordum. Birisi: “Hâlâ sıcak,” dedi. Yanıma gelip enfarktüs geçirip geçirmediğini sordular, yanıtladım. “O zaman hiçbir şeyi değiştirmeye olanak yok...” dedi birisi.

Ben de biliyordum öyle olduğunu, hiçbir şeyi değiştirmeye olanak olmadığını ve etkilemedi bile beni böyle söylemeleri. Her şey, ama her şey yitirmişti anlamını.

Neden sonra seni konuk odasında divanın üstünde gördüm.

Az sonra tedavi gördüğün Kremlin hastanesinin doktorları geldi. içlerinden bir kadının yanıma gelip: "Karısı nerede?" diye sorduğunu anımsıyorum. "Benim," dedim. "Anlamadınız herhalde, ölen adamın karısını soruyorum," diye yineledi sorusunu. "Benim," dedim usulca. Kendi dediğimden kendim kuşkuya düşmüştüm, "Karısı benim." Kadın kendisini anlamadığımda ısrar ediyordu. Odadan dışarı çıktım.

Kısa bir süre sonra aynı kadın tekrar geldi yanıma ve adının Rusça harflerle nasıl yazılacağını sordu bana. Söyledim. Tekrar tekrar soruyordu. Tahammül etmek mümkün değildi. Masada pazar gününden kalmış şiir kitabını aldım ve uzattım kadına.

Sonrasında, ayrı hastanelerden gelen iki kadının tanış çıktığını, birbirlerinin sözünü keserek, beraber oldukları bir konferansta başlarına gelen komik bir olayı hatırlayarak gülüştüklerini anımsıyorum. Onlar kıkırdaşırken sen öyle sessizce yanlarında yatıyordun, Nâzım.

Çıkarlarken biri: "Yalnız kalmaktan korkar mısınız? Yanınıza bir yakınınız gelene kadar bekleyebiliriz," dedi. "Korkmam," dedim. Kalıp kalmaması umurumda bile değildi. Hatta gitmesini istemiştim...

Sonra anımsamıyorum neler olduğunu... Hayır, anımsıyorum... Ekber'in yürek paralayan, gırtlağından kopup gelen çığlığını... O sabah ilk yarım saat ağlamadığımı biliyorum Nâzım.

Ama sen bu yüzden uyanmamazlık etmedin (Ama bu seni yarım saat sonra uyanmaktan alıkoymadı.) değil mi, Nâzım?

İşte her şeyi anlattım sana. Ha, atladığım bir şey var. Arkandan çıkmamam için kapattığın kapının önünde, oturduğun yerde, elinin altında posta kutusunun anahtarı duruyordu ve ışık yanıktı. En son yapabildiğin şey ışığı yakmak olmuştu...

Bizim avludan mı kalkacak cenazem?

Nasıl indireceksiniz beni üçüncü kattan?

Asansöre sığmaz tabut,

merdivenlerse daracık.

Belki avluda dizboyu güneş ve güvercinler olacak,

Belki kar yağacak çocuk çığlıklarıyla dolu,

belki ıslak asfaltıyla yağmur.

Ve avluda çöp bidonları duracak her zamanki gibi.

Kamyona, yerli gelenekle yüzüm açık yükleneceksem,

bir şey damlayabilir alnıma bir güvercinden : uğurdur.

Bando gelse de, gelmese de çocuklar gelecek yanıma,

meraklıdır ölülere çocuklar.

Bakacak arkamdan mutfak penceremiz.

Balkonumuz geçirecek beni çamaşırlarıyla.

Ben bu avluda bahtiyar yaşadım bilemediğimiz kadar.

Avludaşlarım, uzun ömürler dilerim hepinize...[140]

Sen, Pierre, Paris, Moskova ... 63 ilkbaharının bu son haftaları nasıl da karışmıştı birbirine. Birinizi “Pére Lachaise” mezarlığına, diğerinizi “Novodeviçiye”ye götürdüler... Çevrenizde yaşananlar ise aynı... Ama senin Bach’a hayran kalarak yazdığın tekrarlar mucizesi değil bu, bayağılıklar tekrarı... Acımasızca ve hınç dolu.

Cenaze için hazırlanmış hareketsiz yüzünü anımsıyorum. Ölüm bozamamıştı onu. Sonra bir gölge düştü üstüne ansızın ve homurdandı yüzün. Burnunun ucu kıvrıldı ve sen yaşadığın zamankinden daha çok benzedin Türk'e. Sana baktım ve rahatsız eden şeyi anladım. Sessizce yalvarıyordum etraftakilere "Bitirin artık ne olur, acele edin, görmüyor musun dayanamıyor," diyordum, ama kimse işitmiyordu beni. Havyarlı küçük sandviçler ikram ediyorlardı... Hayır, Nâzım, anlatmayacağım, yokluğunun ilk seferinde, Edebiyatçılar Evi'nin salonunda yatarken seni rahatsız edenin ne olduğunu, söylemeyeceğim sana. Susacağım. Bırak onu da başka birisi anlatsın sonra.

Yarın sensizliğin ikinci yılı doluyor. Telefon etmeye, haber vermeye gerek duymadan gelecek dostlarımız evimize. Gelecekler, çünkü burada olmak istiyorlar. Ben bugün hazırlık yapacağım. Dostlarımıza ikram etmek için bir şey alacağım... Vaktim az Nâzım, kusura bakma çıkmam gerek.

Mezarlıkta yapılan tören konuşmalarını anımsamıyorum. Seninle eve dönebilmemiz için herkesin dağılmasını beklemiştim. Cenazenin başında yüzler, yüzler, yüzler... vardı. Binlerce hüzünlü, gözleri yaşlı yüz. Başının altına kırmızı bir yastık konulmuştu. Benim gibi nefes almadan yatıyordun. Etrafında olan biteni, kendini görmemek için kapamıştın gözlerini. Ses kesildi ve biz ikimiz telepatiyle konuşmaya başladık. Güneşten parçalar kopup altın ışıltılarıyla kapladı seni. Pembeleşti yüzün. Tıpkı heyecanlandığın zamanlardaki gibi. Yanına yaklaştım ve yanaklarını okşadım. Avuçlarımdan daha sıcaktılar. O anda Muza Pavlova'nın nereden geldiğini anlamadığım sert bakışları gelip buldu beni. Sertçe ellerimi çekmemi söyledi. Cenaze makyajının bozulmaması gerekiyordu. Kimsenin bizi anlamadığını düşündüm. Yaptıkları tek şey benim seni dinlememe, benden ne istediğini anlamama engel olmaktı. Arkamdan birisi çelik gibi sert elleriyle omuzlarıma yapıştı ve beni uzaklaştırdı senden. Arkaya geçtim. Senin kısık sesle söylediklerinin önemli kısımlarını işitemiyordum.

Birkaç kez kocasıyla bize gelen garip ressamı gördüm. Bize gelirken hep giydiği sarı elbiseyi giymişti gene. Adı Ella mıydı yoksa Elle mi, anımsamıyorum. Tabuta yaklaştı ve başladı bir şeyler aranmaya. Çiçeklerin içine bakıyordu, aradığı her neyse. Bir o taraftan, bir bu taraftan epeyce

aradı... Kadını gözden kaybettiğimi düşündüğüm bir anda önümde beliriverdi. Siyah bir gül uzattı bana, uzundu sapı.

“Nâzım’ın tabutundan bu gül,” dedi. “Onu saklamalısın!” fısıltıyla konuşuyordu. “Nâzım gönderdi onu sana!”

Birisi omuzlarımı ve ellerimi sıkı sıkıya tutuyordu. Kukla gibiydim. Hüzün yüklü olayın parçalarını mekanik olarak yaşıyordum. Tabutun diğer tarafında Memed’le duran Münevver’i anımsıyorum. Simonov’un işaretiyle yanına gelişi, alışkanlıkla sabahleyin kırmızı karanfil iliştirdiğim ceket cebinden seni öpüşü, aklımda Nâzım. Bir de Galina’nın tabuta atlayışını anımsıyorum, ihtirasla dudaklarına yapışmasını ve orada bıraktığı yağlı kırmızı izi... Yüzünün o harikulade görüntüsü bozulmuştu. Her şeyin devinimsiz olduğunu, yüzlerdeki perişanlığı ve senin sessizce yüzünün silinmesini istediğini anımsıyorum. Kimse kımıldamamıştı yerinden ve benim yapmam gerekmişti. Seninle vedalaşmamıştık Nâzım, ama bizim için son diye bir şey olamayacağını biliyordum artık.

“Bu Nâzım’dan, Nâzım’dan. Sana son gülü gönderdi, o!” diye fısıldamaya devam ediyordu sarı elbiseli kadın. “Ağla, onun için ağla, ayrılık zamanı geldi çattı...”

Ve birden sert bir hareketle ceketimin yakasına yapıştı ve insanüstü bir güçle gülü sapıyla beraber içime soktu. Acıdan haykırdım yüksek sesle ve o dakikada tabutun kapağının usulca senin üstüne doğru indirildiğini gördüm. Küçücük bir aralık kalmıştı! Gözyaşlarımdan ıslanmış mendili bırakıverdim o aradan içeri. Hatırlıyor musun: “Al Verusya, sana gözyaşı mendilleri,” diyerek bir düzine hediye etmiştin bana, o mendillerden biriydi.

Benim çığlığımı duymak istemiştin değil mi Nâzım? Onun için gönderdin gülü, öyle değil mi? Sakladım onu.

Daha sonra olanlardan en net anımsadığım, güneşi kapatamamış küçücük bir buluttan iri tanelerle yağan ve tabutunun üzerine tıkırtılarla düşen kısa süreli yağmur. Yaşlı bir kadın: "Olağanüstü bir adamın ardından doğanın gözyaşları," demişti bana.

Eve nasıl geldiğimin farkında değilim. İçimde, boğazımda, göğsümde, midemde büyüyen bir gülle gelmiştim ama. Bir süre daha onunla dolaştım ve çıkartıncaya kadar da acı duymadım. İçimden çıkardığımda her yanı kan içindeydi gülün. Benimse boğazımdan aşağı kara bir yara izi uzanıyordu.

Dün senin yeşil taşının yanına bir dolu insan geldi Nâzım. Bir kısmını tanımıyorum. Bir dolu da çiçek vardı. Onlar da insanlar gibi sıkışık duruyordu. Bazıları suskundu. Kimileri sigara içiyor, kimileri de alçak sesle konuşuyordu. Uzun süre gitmediler. Kadınlar sürekli çiçekleri düzeltti durdu. Daha güzel olmalarını istiyorlardı, sanki senin boynundaki kravatı düzeltir gibi bir halleri vardı. Güneşli, ılık bir gündü. Mezarlığın uzağından bir yerlerden yük trenlerinin sireni duyuluyor, yakındaki stadyumda elinde megafonla spor yaptıran kadının talepkâr sesi işitiliyordu: "Nefes al, nefes ver – nefes al, nefes ver..." Şükürler olsun ki dün cenaze töreni yoktu mezarlıkta.

Bildiğin gibi, yazları bir aylığına sıcak sular kesiliyor. Sonya ve Vitya Komissarjevski evlerinde yıkanmaya çağırdılar beni. Sonya'nın özenle köpürttüğü küvete attım kendimi. Mutfaktan dostlarımın yaptığı hazırlıkların sesi geliyor, fincanlar şakırdıyordu. O atmosfer iyi geldi bana. Sonya'nın pişirdiği kurabiyelerin lezzetli kokusu dolmuştu eve. Çocukluğumdaki gibi sevinç kaplamıştı içimi ve yıkanmaya üşeniyordum. Öylece yattım suda. Sonya kapıdan masanın hazır olduğunu ve acele etmemi söyledi. Mümkün değil, hareket edemiyordum. Sonunda Sonya'nın sabrı tükendi ve banyoya daldığı gibi eline geçirdiği lifle sırtımı sabunlamaya başladı. Sonra beni kendisine döndürdü ve acı bir çığlık attı. Tüm bedenim boyunca devam eden taze yara izini görmüştü. Korku içinde Vitya'yı çağırdı. O da: "Kötülüğün görkemli izi!" diyerek uzaklaştı yanımızdan. Sonya bağırmaya başlamıştı:

"Sen delirdin mi? Hale bak, ne yapmışsın kendine? Bir daha hiç deneme. Nâzım'ın kemikleri sızlar! Seni asla affetmez, bunu aklından çıkarma. İntihar edenleri hiç hoş görmedi. Ne Mayakovski'yi, ne Fadeyev'i, hiçbirini! Onu aldat daha iyi. Kimle olursa! Hayatta kalmanın yolu neyse onu yap. İnsan yaşamı her şeyden değerlidir. Valeri öldüğünde, bir tanecik oğlum, 20 yıl baktım ona... Kendimi camdan aşağı bırakmak istedim. İpler buldum. Uyku ilaçları içmeyi düşündüm! Sonra beni Allah'ın unuttuğu bir yere turneye gönderdiler, konser vermeye. Üstüne üstlük bir de öyle bir yönetici verdiler ki, nasıl bir pislikti anlatamam. İki hafta yaşadım öyle, anlıyor musun?"

"Sonya! Neler anlatıyorsun, öyle," diye içeriden seslendi Viktor. "Dinleme sen onu Vera. Tatsız şeylerden konuşuyor, dinleme."

Ben kurulanırken Sonya dingin sesiyle anlatıyordu:

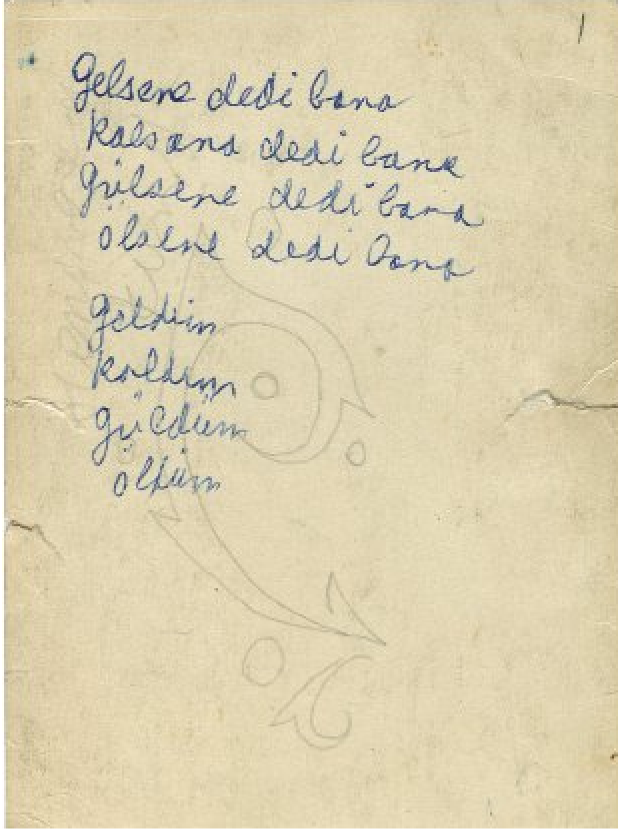
"Biliyor musun Vera, o sabah evde o öyle yatarken, çarşafı kaldırıp baktım. Büyüleyici bir güzelliği vardı... elleri, ayakları. O kadar bütünsel bir güzellikti ki ölü olması korkutmuyordu insanı. Verusya, Nâzım'dan sonra bir başkasıyla beraber olabilmen çok zor olacak..."

Ardından hep birlikte çay içip nefis çöreklerden yedik. Masa başında tek konumuz sendin Nâzım. Sadece senden konuştuk.

Şimdi, tüm bu yaşadıklarımızdan sonra; yalnız kaldığım bu dönemde yaşam, ilişkimizin dayanıklılığını sınarken, sana söylemek istediğim bir şey var. “Nasyonal” kafede anlaştığımız gibi, on gün sonra seninle kaçmak için yola çıktığıma, o soğuk ocak akşamında elimde valiz kaldırımının kenarında seni beklediğime hiç pişman olmadım.

Verdiğin düğün hediyesine, on üç tane kuyrukları havada tahtadan yapılmış kediye bakmak istedim yeniden. Yaşamımdaki tüm kötülükleri onların toplayacağını söylemiştin bana. Yatak odasına gittim. Kaç yıldır orada bir kutuda duruyorlardı! Kutunun kapağını kaldırdım ve... Kutunun kırmızı ipek kumaşla kaplı yüzeyine saçılmış kara kuyruklar, pençeler, kafalar çıktı karşıma. Sanki birisi –ama kim?– demir ökçeli ayakkabısıyla ezmişti kedileri. Tahta cesetleri avucuma boşalttığımda kutunun köşesine saklanmış birinin yara almadan durduğunu gördüm. Dikkatle kuyruğundan tutup kaldırdım kediciği, gülümsüyordu.

Sana bir sorum var Nâzım... Yanıtlamayacağını biliyorum, ama gene de soracağım.

O sabah, kimliğini istediler benden. Henüz seni götürmemişlerdi. Hayatımda ilk defa ceketinin cebine elimi soktum. Cüzdanından kimliğini çıkarttım. Bir de fotoğrafım çıktı cüzdanından. 1957 yılında birbirimize resimlerimizi vermiştik anımsıyor musun? Sen kendininkinin arkasına kurnazca “Vera kızıma,” diye yazmış ve ok saplanmış yaralı bir kalp resmi çizmiştin. Ben sana bir şey yazmadan vermiştim fotoğrafımı. O sabah, öylesine çevirdiğimde arkasına yazılmış dizeleri gördüm. Senin küçücük harflerinle yazılmıştı. İşte şimdi bunu öğrenmek istiyorum Nâzım, bu şiiri ne zaman yazdığını...

Gelsene dedi bana

Kalsana dedi bana

Gülsene dedi bana

Ölsene dedi bana

Geldim

Kaldım

Güldüm

Öldüm[141]

ALBÜM

Nâzım ve Vera

Nâzım Hikmet ve Vera Tulyakova’nın Moskova’daki evi

(Nâzım Hikmet'in çalışma masası)

Fotoğraflar: M. Melih Güneş

Temmuz 1961, Omsk

Vera, Nâzım’ın mendilini düzeltirken...

Avni Arbaş, Güzin Dino, Nâzım Hikmet, Abidin Dino,

Vera Tulyakova (Paris, 1962)

Nâzım, Abidin ve

Vera (Paris)

Nâzım ve Vera (Paris)

Avni Arbaş, Henriette Arbaş, Vera Tulyakova, Nezihe Topuz,

Nâzım Hikmet ve Hıfzı Topuz (Paris, 1962)

Nâzım ve Vera

Nâzım ve Vera Paris'teyken...

Vera’nın ömrünün son aylarında hep başucunda tuttuğu

Paris’te çekilmiş fotoğraflarından...

Nâzım Hikmet ve Pablo Neruda

Nâzım Hikmet ve Ekber Babayev

İlya Erenburg ve Nâzım Hikmet

İlya Erenburg ve Nâzım Hikmet

Nâzım Hikmet, Pablo Neruda, İlya Erenburg

“Bir Aşk Masalı” balesinin, Leningrad Kirov Tiyatrosu, Leningrad

(ayaktakiler Yuri Grigoroviç ve Arif Melikov; oturanlar S. Virsaladze,

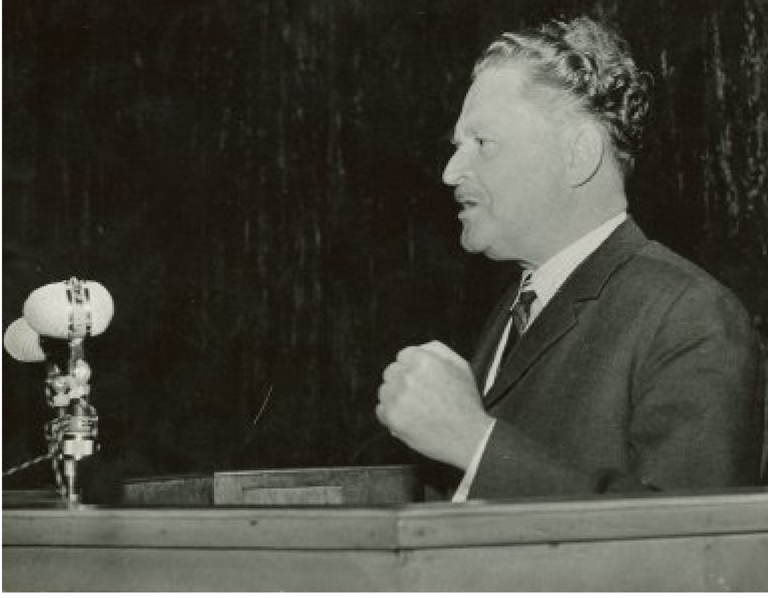
Nâzım Hikmet ve Niyazi, 23 Mart 1961)

Nâzım çocuklarla...

Nâzım çocuklarla...

“Çağdaş Türk şiiri” gecesinde konuşurken

“Çağdaş Türk şiiri” gecesinde konuşurken

(ön sıralarda, Vera Tulyakova ve kızı Anna Stepanova).

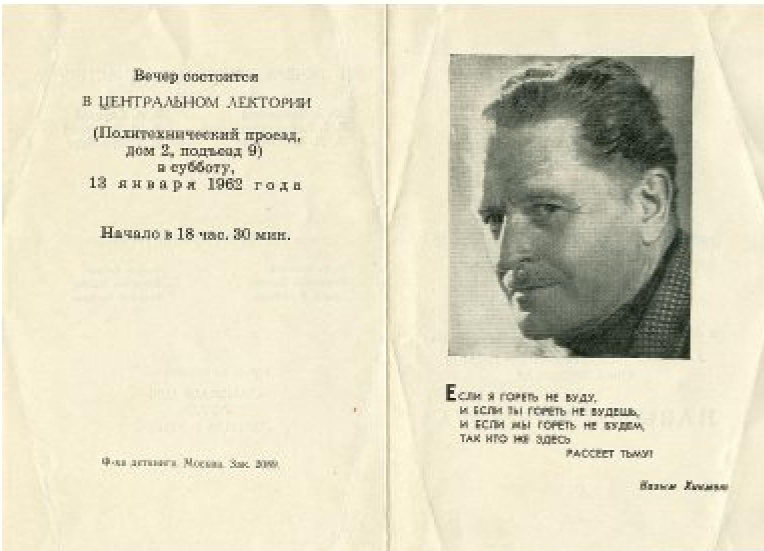

Производство
ЗЕРНА
СВИНЕЙ
ПТИЦЫ
Производство
330
МЯСА

Вечер состоится
в ЦЕНТРАЛЬНОМ ЛЕКТОРИИ
(Политехнический проезд,
дом 2, подъезд 9)
в субботу,
13 января 1962 года

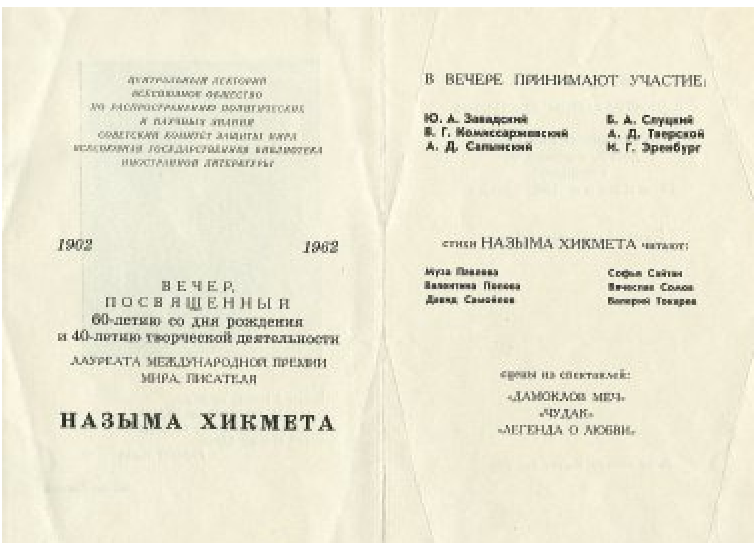
Начало в 18 час. 30 мин.

Ф-ка детккниги. Москва. Зак. 2089.

Если я гореть не буду,
и если ты гореть не будешь,
и если мы гореть не будем,
так кто же здесь
рассеет тьму!

Назым Хикмет

Nâzım Hikmet’in 60. doğum günü kutlama davetiyesi.

Центральный лекторий
Всесоюзное общество
по распространению политических
и научных знаний
Советский комитет защиты мира
Всесоюзная государственная библиотека
иностранной литературы

1902 *1962*

ВЕЧЕР,
ПОСВЯЩЕННЫЙ
60-летию со дня рождения
и 40-летию творческой деятельности
лауреата международной премии
мира, писателя

НАЗЫМА ХИКМЕТА

В ВЕЧЕРЕ ПРИНИМАЮТ УЧАСТИЕ:

Ю. А. Завадский
В. Г. Комиссаржевский
А. Д. Салынский
Б. А. Слуцкий
А. Д. Тверской
И. Г. Эренбург

стихи НАЗЫМА ХИКМЕТА читают:

Муза Павлова
Валентина Попова
Давид Самойлов
Софья Сайтан
Вячеслав Сомов
Валерий Токарев

сцены из спектаклей:
«ДАМОКЛОВ МЕЧ»
«ЧУДАК»
«ЛЕГЕНДА О ЛЮБВИ»

Nâzım Hikmet barış ödülünü alırken...

Nâzım, Vera’nın büstüyle...

Vera ve Aziz Nesin.

Ekber Babayev, Vera Tulyakova ve Abidin Dino.

“Nâzım Hikmet Gemisi” denize indirilirken

(Geminin kaptanı Vadim Andreyeviç Brajin, Aziz Nesin,

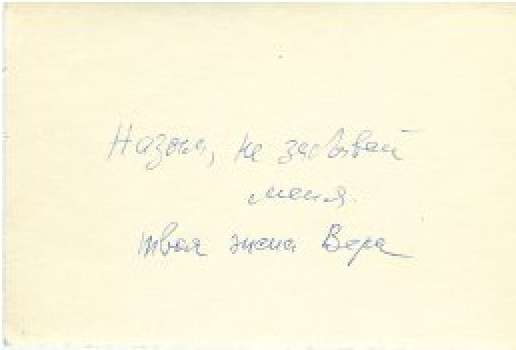
Vera Tulyakova, İvan Petroviç Gaydeyenko, Boris Slutski).

Назым, не забывай
меня.
Твоя жена Вера

Nâzım, beni unutma.

Karın Vera

Назым, возвращайся скорее!
Танганьика так далеко...
Возвращайся с половины
дороги.
Твоя жена Вера
Тулякова.

Nâzım, çabuk dön. Tanganika nasıl da uzak.

Yolun yarısından dön. Karın Vera Tulyakova

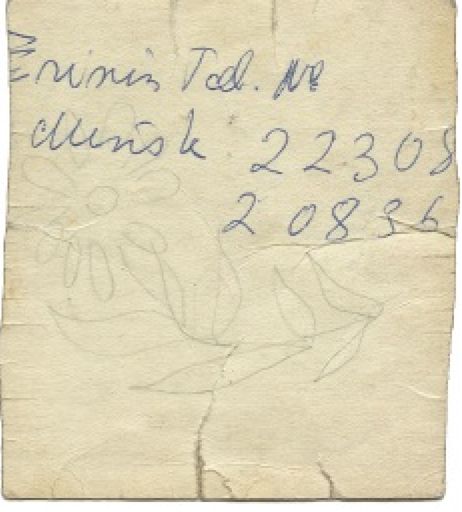
Nâzım, yalnızca sen bana böylesine mutluluk

verebiliyorsun. Kendini insanlarımızdan koru.

Karın Vera Tulyakova Hikmet-Borjenskaya

Zimins Tel. №
Minsk 22308
20836

Nâzım Hikmet’in Yazarlar Birliği’ndeki cenaze töreni, 5 Haziran 1963

(solda, Nâzım Hikmet’in oğlu Memed ve Münevver Andaç, Konstantin Simonov...)

Nâzım’ın cenaze töreninde Vera...

Vera ve Tosya (Antonina Karlovna Sverçevskaya)

Nâzım Hikmet’in Yazarlar Birliği’ndeki cenaze töreninde.

Nâzım’ın geçici mezar taşı (1963)

Nâzım Hikmet ve Vera Tulyakova'nın

Novodeviçi Mezarlığındaki mezarları

(Heykeltıraş Nikolay Silis)

Nâzım Hikmet ve Vera Tulyakova'nın Moskova'daki dairelerinin

bulunduğu bina ve binanın girişindeki granit plaket.

(ÜNLÜ DEVRİMCİ TÜRK ŞAİRİ VE

ULUSLARARASI BARIŞ ÖDÜLÜ SAHİBİ NÂZIM HİKMET,

1952-1963 YILLARI ARASINDA BURADA YAŞAMIŞTIR)

[1] Herhalde, gene hastalanmışım. (yazarın notu)

[2] Babamı kastediyor. (y.n.)

[3] Annemin stüdyodan arkadaşı Raya Friçinskaya. (y.n.)

[4] Şubat. (y.n.)

[5] Gönderilen hediyelerle ilgili sorular soruyor. (y.n.)

[6] Nâzım Hikmet'in Vera Tulyakova'dan önce beraber yaşadığı doktoru. (ç.n.)

[7] Konstantin Simonov, yazar. Nâzım Hikmet’in söz konusu vasiyeti yazdığı dönemde Yazarlar Birliği başkanı. (ç.n.)

[8] Nâzım'ın Vera'ya hitap şekli. "Veracığım" anlamında. (ç.n.)

[9] Rusça adıyla Soyuzmultifilm. SSCB zamanında devlet kuruluşu olarak çalışan büyük çizgi film stüdyosu. (ç.n.)

[10] Moskova yakınlarında çoğunlukla yazarlara ait kır evlerinin bulunduğu bir yer. (ç.n.)

[11] Ekber Babayev, (1924-1979). Türkolog, filoloji doktoru. Nâzım Hikmet'in yakın dostu ve çevirmeni. Nâzım Hikmet Jizn i tvorçestvo (Nâzım Hikmet Yaşamı ve Sanatı) isimli çalışması, Rusya'da bu konuda yapılmış en ciddi araştırmalardan biridir. (ç.n.)

[12] Anatoli Lunaçarski, (1875- 1933). Sovyetler Birliği kültür ve sanat politikasının belirlenmesinde ve geliştirilmesinde önemli yeri olan kişilerden birisidir. (ç.n.)

[13] Nikolay Ekk, (1902-1976). Tiyatro ve sinema yönetmeni. Aktör. Nâzım Hikmet’le 1921 yılında tanışmış ve pek çok alanda beraber çalışmıştır. (ç.n.)

[14] Konstantin Simonov, (1915-1979). Şair, yazar, toplumsal faaliyet adamı. 1946-50 ve 1954-58 yılları arasında Novıy Mir dergisinin başredaktörlüğünü ve SSCB Yazarlar Birliği’nin genel sekreterliğini yaptı. (ç.n.)

[15] Svyatoslav Rihter, (1915-1997). Ünlü piyanist. (ç.n.)

[16] “Sevdalı Bulut” çizgi filminin Rusça senaryosundan çeviren M. Melih Güneş. (ç.n.)

[17] İlya Erenburg, (1891-1967). Ünlü yazar, gazeteci. (ç.n.)

[18] Mihail Zoşçenko, (1895-1958). Ünlü öykü yazarı. (ç.n.)

[19] Mihail Volpin, (1902-1988). Dramaturg, flair ve senaryo yazarı. (ç.n.)

[20] Muzacığım anlamında. (ç.n.)

[21] Muza Pavlova, şair, tiyatro yazarı, çevirmen. Nâzım Hikmet'in şiirlerinin pek çoğunu Rusçaya çevirmiştir. (ç.n.)

[22] “Nu” Rusça “e, hadi, ama, öyle” gibi anlamlar taşıyan bağlaç. (ç.n.)

[23] Nâzım Hikmet, “Yine Memleketim Üstüne Söylenmifltir”, Bütün Şiirleri, YKY, İstanbul, 2007, s. 1639. (ç.n.)

[24] Nâzım Hikmet, “Stronsium 90”, Bütün Şiirleri, YKY, İstanbul, 2007, s. 1632.

[25] Nâzım Hikmet, “Mikail Refili’ye Ağıt”, Bütün Şiirleri, YKY, İstanbul, 2007, s. 1661. (ç.n.)

[26] Rusçası “listopad” olan sözcük, yaprak ve döküm sözcüklerinden oluşmuş birleşik sözcüktür. (ç.n.)

[27] Arkadi Raykin, (1911-1987). Tiyatro ve sinema aktörü.

[28] Nikolay Erdman, (1900-1970). Dramaturg, flair, senaryo yazarı. (ç.n.)

[29] Nâzım Hikmet, “Yılbaflı Ağacı”, Bütün Şiirleri, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Nisan 2007, s. 1784. (ç.n.)

[30] Mihail Bleyman, (1904-). Sinema yapımcısı ve eleştirmeni. (ç.n.)

[31] SSCB gizli haber alma kuruluşu olan KGB’nin Moskova’daki merkez binasının bulunduğu yerin adı. (ç.n.)

[32] Nikolay Akimov, (1901-1968). Ressam ve rejisör. (ç.n.)

[33] Nâzım Hikmet'in 1954 yılında yazdığı oyun, Sovyet yöneticilerini rahatsız etmiş ve bu nedenle sahnelenmesi yasaklanmıştır. Yazarın bu ve diğer oyunları hakkında daha fazla bilgi Nâzım Hikmet ve Tiyatrosu (Cem Yayınları, 2002) adlı kitapta bulunabilir. (ç.n.)

[34] “Zoşçenko”nun adının Rusça doğru telaffuzu “Zaşenko”dur. (ç.n.)

[35] Stalin döneminde, Rusya'nın kuzey bölgesindeki nehirleri Beyaz Deniz'e bağlamak için inşa edilen büyük bir kanal. (ç.n.)

[36] Aleksey Tolstoy, (1883-1945). Şair, roman ve oyun yazarı. (ç.n.)

[37] Romain Rolland, (1866-1944). Nobel ödüllü Fransız yazar.

[38] Nâzım Hikmet, “Yılbaşı Ağacı”, Bütün Şiirleri, YKY, İstanbul, 2007, s. 1784. (ç.n.)

[39] Vladimir (Volodya) Buriç, (1932-1994). Şair, çevirmen. (ç.n.)

[40] Rusça bela “beda”, zafer ise “pobeda”dır. (ç.n.)

[41] Nâzım Hikmet, “Vera’nın Resmi”, Bütün Şiirleri, YKY, İstanbul, 2007, s. 1806. (ç.n.)

[42] SSCB’de “komün ya da komünal daire” olarak adlandırılan ve birden fazla aile tarafından paylaşılan çok odalı daire kastediliyor. (ç.n.)

[43] Nâzım’ın burada kullandığı şıllık, sürtük, orospu anlamı taşıyan “şluha” sözcüğü, çok gezmek, evinde oturmamak anlamındaki “şlyatsia” fiilinden gelmektedir. (ç.n.)

[44] Nâzım Hikmet, “Saman Sarısı”, Bütün Şiirleri, YKY, İstanbul, 2007, s. 1748-1761. (ç.n.)

[45] Rusya'da, Gregoryen takvime geçmeden önce kullanılan sisteme göre 13 Ocak'a denk gelen yılbaşı, eski yeni yıl olarak halk arasında kutlanmaktadır. (ç.n.)

[46] Genrih Yagoda, (1891-1938). Siyasetçi, devlet adamı. SSCB Savunma Bakanlığı’nın önemli kişilerinden. (ç.n.)

[47] Çeviri Ataol Behramoğlu, Yaşamı ve Şiirlerinden Örneklerle Mayakovski, Alkım Yayınları, 2004. (ç.n.)

[48] Lili Brik, (1891-1978). Sanat eğitimi aldı, edebi çalışmalar yaptı. Ünlü şair Mayakovski’ nin âşık olduğu yegâne kadın, Fransız yazar Elsa Triolet’nin ablası. (ç.n.)

[49] Rossiskoe Telegrafnoe Agenstvo (ROSTA) Parti’nin basım ifllerini ve propaganda afifllerini basması için kurulan yer. (ç.n.)

[50] OKNA ROSTA (ç.n.)

[51] Aleksandr Blok, (1880-1921). Ünlü şair.

[52] Cafer Rudaki, (858-941). Tacik/Fars edebiyatının kurucusu sayılan büyük şair.

[53] Antonina Sverçevskaya dostlarının hitap flekliyle Tosya, (1931-2004). Türkolog. Nâzım Hikmet'in bir dönem edebi sekreterliğini yaptı. Vera Tulyakova'nın arkadaşı. Nâzım Hikmet'le evliliğinde nikâh flahidi. Nâzım Hikmet ve Tiyatrosu, kitabının (Cem Yayınevi, 2002) yazarı. (ç.n.)

[54] Nâzım Hikmet ve Vera Tulyakova Hikmet'in birlikte yazdıkları "İki İnatçı" adlı oyundan bahsediyor. (ç.n.)

[55] SSCB’nin kurulmasının ardından kalkınma planı çerçevesinde, tüm ülkenin elektriğe kavuşturulması için yapılan çalışmalar nedeniyle halk arasında lambalar Lenin’in baba adına atfen “İliç’in lambası” olarak tanımlanıyordu. (ç.n.)

[56] “Güzelim, kızım, gülüm, bir tanem” sözleri orijinal metinde Türkçe yazılmıştır. (ç.n.)

[57] Nâzım Hikmet, “Arılar”, Bütün Şiirleri, YKY, İstanbul 2007, s. 1669. (ç.n.)

[58] Nâzım Hikmet, Bütün Şiirleri, YKY, İstanbul, 2007, s. 1667. (ç.n.)

[59] Nâzım Hikmet, Bütün Şiirleri, YKY, İstanbul, 2007, s. 1668. (ç.n.)

[60] Daha önce Rusçadan çevrilerek yayımlanan bu şiir, M. Melih Güneş'in Moskova'daki arşiv çalışmaları sırasında bulunmuştur ve Nâzım Hikmet'in kaleminden çıkmış orijinal haliyle ilk kez yayımlanmaktadır. (ç.n.)

[61] Nâzım Hikmet, “Hasret”, Bütün Şiirleri, YKY, İstanbul, 2007, s. 1692. (ç.n.)

[62] Nâzım Hikmet, “Şehir Akşam ve Sen”, Bütün Şiirleri, YKY, İstanbul, 2007, s. 1693. (ç.n.)

[63] Nâzım Hikmet, “Sıcaklarda”, Bütün Şiirleri, YKY, İstanbul, 2007, s. 1694. (ç.n.)

[64] Aleksandr Tvardovski, (1910-1971). Şair, 1950-54, 1958-70 yıllarında Novıy Mir dergisinin baş redaktörü. (ç.n.)

[65] Rusça “Ten na platen” olan başlık mecazi olarak “Laf Salatası” anlamına gelmektedir. Bu makale ile ilgili ayrıntılı bilgiyi A. Sverçevskaya’nın Nâzım Hikmet ve Tiyatrosu, (Cem Yayınları, 2002) adlı eserinde bulabilirsiniz. (ç.n.)

[66] Vsevolod Meyerhold, (1874-1940). Aktör, tiyatro yönetmeni. Meyerhold’un tiyatro sanatı, devrimci repertuarın “öncüsü” sayılmaktadır. (ç.n.)

[67] Nâzım Hikmet, Bütün Şiirleri, YKY, İstanbul, 2007, s. 1695. (ç.n.)

[68] SSCB’de trenlerde yabancı uyruklu yolcuların bindiği vagonlar ayrıydı. (ç.n.)

[69] 10-16 yaş arasındaki çocukların kabul edildiği Komünist Parti Çocuk Teşkilatı. (ç.n.)

[70]İnostrannaya Literatura (Yabancı Edebiyat), yabancı yazarların eserlerinin basıldığı edebiyat dergisi. (ç.n.)

[71] Pablo Neruda, (1904-1973). Şilili yazar, şair. 1971 yılında Nobel edebiyat ödülünü aldı. (ç.n.)

[72] Louis Aragon, (1897-1982). Fransız şair, romancı. (ç.n.)

[73] Elsa Triolet, (1896-1970). Rus asıllı Fransız edebiyatçı. Louis Aragon’un karısı, Lili Brik’in kız kardeşi. (ç.n.)

[74] Ressam İbrahim Balaban. (ç.n.)

[75] ZAKS: Resmi Nikâh Dairesi’nin kısaltılmıfl adı. (ç.n.)

[76] SSCB döneminde ZAKS’ta resmi nikâh ifllemlerini yaptırmadan yaflayan çiftler için “sivil nikâhlı” deniyordu. (ç.n.)

[77] “Kuğu şarkısı” veya “kuğunun son şarkısı”: Öleceğini hisseden kuğunun söylediği en içli ve güzel şarkı. (ç.n.)

[78] Rus tiyatrosunun ünlü Musevi sanatçılarından birisi, Rus Musevi tiyatrosunun kurucusu. (ç.n.)

[79] Nâzım'ın Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim adlı eserinin Rusça adı. (ç.n.)

[80] “Sevgilim, şekerim” sözleri Rusça metinde de Türkçe yazılıdır. (ç.n.)

[81] Nâzım Hikmet, “Tanganika Röportaj, Dokuzuncu Mektup”, Bütün Şiirleri, YKY, İstanbul, 2007, s. 1851. (ç.n.)

[82] Nâzım Hikmet, Bütün Şiirleri, YKY, İstanbul, 2007, s. 1633-1634. (ç.n.)

[83] Boris Polevoy, (1908-1981). Gazeteci, yazar. (ç.n.)

[84] Orijinal metindeki Rusça alıntıdan çevrilmiştir. (ç.n.)

[85] V.D. Polenov, (1844-1927). Ünlü Rus ressam. (ç.n.)

[86] Yaroslav, Moskova yakınlarında, eskiden dini merkez olan şehirlerden biri. (ç.n.)

[87] Rusça aslından, anlamsal çevirisi yapılmıştır. (ç.n.)

[88] Aleksandr Fadayev, (1901-1956). Yazar, toplumsal faaliyet adamı. 1946-54 yılları arasında Yazarlar Birliği genel sekreterliği ve başkanlığını yaptı. Dünya Barış Örgütü'nde başkan yardımcılığı görevini üstlendi. (ç.n.)

[89] Rusça aslından anlamsal çevirisi yapılmıştır. (ç.n.)

[90] Nâzım Hikmet, Bütün Şiirleri, YKY, İstanbul, 2007, s. 1633-1634. (ç.n.)

[91] Nâzım Hikmet, Bütün Şiirleri, YKY, İstanbul, 2007, s. 1735. (ç.n.)

[92] Boris Slutski, (1919-1986). Şair, çevirmen. (ç.n.)

[93] Nâzım Hikmet, “Tanganika Röportajı, Birinci Mektup”, Bütün Şiirleri, YKY, İstanbul, 2007, s. 1838. (ç.n.)

[94] Aynı şiir.

[95] Aynı şiir.

[96] Aynı şiir.

[97] Nâzım Hikmet, “Tanganika Röportajı, Dördüncü Mektup”, Bütün Şiirleri, YKY, İstanbul, 2007, s. 1843 (ç.n.)

[98] Nâzım Hikmet, “Otobiyografi”, Bütün Şiirleri, YKY, İstanbul, 2007, s. 1780. (ç.n.)

[99] Rusça metinde de Türkçe yazılmıştır. (ç.n.)

[100] Guston Gallimard, Fransız Gallimard Yayınevi'nin sahibi. (ç.n.)

[101] Azerbaycanlı heykel sanatçısı Münevver Rızayeva’dan bahsediliyor. (ç.n.)

[102] Ruben Simonov, (1899-1986). Aktör, tiyatro rejisörü. (ç.n.)

[103] Pasternak’ın ünlü romanı Doktor Jivago’nun Sovyetler Birliği’nde yasaklanması olayı. (ç.n.)

[104] NEP (Novaya Ekonomiçeskaya Politika) Yeni Ekonomi Politikası: Savaş yıllarının ardından Sovyetler Birliği’nde uygulanmaya başlanan (1921-30) ekonomi politikası. (ç.n.)

[105] İsadora Duncan, (1877-1927). Amerikalı. Modern dansın kurucularından. Bir süre Yesenin’le evli kalmışlardı. (ç.n.)

[106] Aleksandr Herzen, (1812-1870). Çarlık Rusya zamanında yaflamıfl ünlü Rus devrimci yazar, filozof. Rusya dıflında yafladığı yıllarda ülkesinde yasaklı kitapların basılması için yayınevi açtı, dergi çıkardı. (ç.n.)

[107] Maria Tsvetayeva, (1892-1941). Şair.

[108] Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi.

[109] Erenburg’un Nâzım Hikmet ile ilgili yazdığı metnin tamamı için bkz. Kardeşim Nâzım, Cem Yayınevi, 2002. (ç.n.)

[110] Orijinal metinde de piyes miyes şeklinde geçiyor. (ç.n.)

[111] F. Dostoyevski’nin ünlü romanı Suç ve Ceza’nın baş kahramanı. (ç.n.)

[112] Daha önce Rusçadan çevrilerek yayımlanan bu şiir, M. Melih Güneş'in Moskova' daki arşiv çalışmaları sırasında bulunmuştur ve Nâzım Hikmet'in kaleminden çıkmış orijinal haliyle ilk kez yayımlanmaktadır. (ç.n.)

[113] Gosudarstvennıy Universalnıy Magazin: her türlü tüketim malının satıldığı çok katlı büyük devlet mağazası. (ç.n.)

[114] Nikolay Tihonov, (1896-1979). Yazar, toplumsal faaliyet adamı. (ç.n.)

[115] Nâzım Hikmet, Bütün Şiirleri, YKY, İstanbul, 2007, s. 1783. (ç.n.)

[116] Aleksandr (Saşa) Tverskoy, yazar. Nâzım Hikmet'i konu alan "Bosfor Şarkısı" adlı kitabın yazarı. (ç.n.)

[117] K.M.: Simonov’un Konstantin Mihayloviç olan adı ve baba adı. (ç.n.)

[118] Mavi Bluz: 1920-30 yılları arasında sürdürülen propoganda amaçlı tiyatro ve sahne sanatları etkinlikleri. (ç.n.)

[119] “Vera”nın Rusçada sözlük anlamı “inanç”tır. (ç.n.)

[120] Nâzım Hikmet, “Tanganika Röportajı, 2. mektup”, Bütün Şiirleri, YKY, İstanbul, 2007, s. 1840. (ç.n.)

[121] “Drujba” sözcüğü dostluk anlamına gelmektedir. (ç.n.)

[122] Nâzım Hikmet, “Tanganika Röportajı, 2. mektup”, Bütün Şiirleri, YKY, İstanbul, 2007, s. 1840. (ç.n.)

[123] Orijinal metinde de “gâvur” sözcüğü kullanılmıştır. (ç.n.)

[124] Nâzım Hikmet, “Asya-Afrika Yazarlarına”, Bütün Şiirleri, YKY, İstanbul, 2007, s. 1795. (ç.n.)

[125] Sergey Dyagilev, (1872-1929). Tiyatrocu, ressam. Rus sanatının ülke dışında tanıtılması için önemli çalışmalar yapan sanat adamı. (ç.n.)

[126] Bubnovıy Valet, 1910-12 yılları arasında faaliyet gösteren Rus avangardist ressamlar topluluğu. (ç.n.)

[127] Natalya Gonçarova, (1881-1962). Rus ressam, yaşamını 1915’ten sonra Paris’te sürdürdü.

[128] Rusça metinde de “mecnun” sözcüğü kullanılmıştır. (ç.n.)

[129] Otobiyografi şiirinden. (ç.n.)

[130] Nâzım Hikmet, “İri İri Damlalarıyla Yağmur”, Bütün Şiirleri, YKY, İstanbul, 2002, s. 1805. (ç.n.)

[131] Nâzım Hikmet, “Yaşamaya Dair /1”, Bütün Şiirleri, YKY, İstanbul, 2007, s. 906. (ç.n.)

[132] Nâzım Hikmet, “Severmişim Meğer”, Bütün Şiirleri, YKY, İstanbul, 2002, s. 1800. (ç.n.)

[133] Nâzım Hikmet, “Şaşıp Kalma Üstüne”, Bütün Şiirleri, YKY, İstanbul, 2002, s. 1853. (ç.n.)

[134] Nâzım Hikmet, “1 Mayıs’ta Kızıl Meydan”, Bütün Şiirleri, YKY, İstanbul, 2002, s. 1864. (ç.n.)

[135] Yuri Gagarin’in uzaya çıkışının yıldönümü ima ediliyor. (ç.n.)

[136] Nâzım Hikmet, “Berlin Mektubu 2”, Bütün Şiirleri, YKY, İstanbul, 2002, s. 1854. (ç.n.)

[137] Nâzım Hikmet, “Mayısın 17’sinde”, Bütün Şiirleri, YKY, İstanbul, 2002, s. 1867. (ç.n.)

[138] “Cenaze Merasimim” şiirinden. (ç.n.)

[139] Nâzım Hikmet, “Giderayak”, Bütün Şiirleri, YKY, İstanbul, 2002, s. 1689. (ç.n.)

[140] Nâzım Hikmet, “Cenaze Merasimim”, Bütün Şiirleri, YKY, İstanbul, 2007, s. 1858. (ç.n.)

[141] Nâzım Hikmet, “Vera’ya”, Bütün Şiirleri, YKY, İstanbul, 2002, s. 1868. (ç.n.)